
3 1761 08123713 3

J. Ex. hrabě

František Thun

z Hohensteina,

c. k. místodržící

v království Českém.

Kritika úřadní činnosti Jeho Excellence.

Napsal

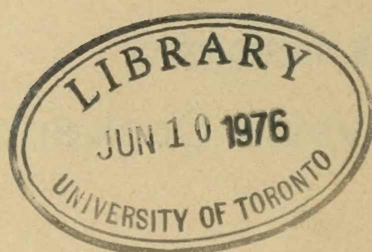
J. ARBES.

NA SMÍCHOVĚ.

Knihtiskárna Františka Vonky na Smíchově.

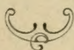
Nákladem spisovatelovým.

1895.

LIBRARY
JUN 10 1976
UNIVERSITY OF TORONTO

PAMÁTCE

Dra. ANTONÍNA ŠTROBACHA.

Muž, jehož památce připisujeme tento spis, náležel mezi nejupřímnější a nejobětavější patrioty české a vynikl jako *muž práva a neúhonné spravedlnosti.*

Nám byla památka jeho ode dávna milá již tím, že býval nejdůvěrnějším přítelem K. H. Máchy, a proměnila se v neobmezenou úctu, když jsme se později podrobně obeznámili s jeho působením.

Jako předseda říšského sněmu vídeňského roku 1848 zapsal jméno své do dějin písmem tak křišťalově jasným, že ani nejsurovější zlomyslnost neodvážila se ho jen dotknouti.

Po vypuknutí říjnové revoluce vídeňské v prosinci roku 1848 vrátil se do Prahy a jmenován byl radou při apelačním jinak c. k. vrchním soudu v Praze.

Jakých názorů byl muž ten *jako soudce*, vysvitne z několika urývků řeči jeho, kterouž dne 13. března 1851 zahájil jako president *první porotní soud* v Hradci Králové.

»Moc konati v občanské společnosti *spravedlnost*", pravil, »jest nepomíjitelným právem koruny. Bez práva toho není v společnosti občanské žádného řádu právního. A proto již praotcové naši **zvolili si** za knížete Přemysla, **aby jim byl především soudcem spravedlivým.**

A več obrátil neblahý běhu čas toto svatosvaté právo koruny? V pouhé příslušenství statků zemských! **Ve věc,** *kterou se obchod vedl,* **která se prodávala,** *zastavovala, z níž se užitek bral* právě tak, jako se béře z kusu pole, z kusu louky.«

Poukázav pak k tomu, že prohlášením ústavnosti a zavedením **soudů porotních** učiněn byl **konec tomuto kupčení spravedlností,** pokračoval: »Nemyslete, že bylo tím ve vlasti naší uvedeno cosi nového, neobvyklého, nevídaného! Nikoli! Obec země české kladla původně moc soudní do rukou knížat svých. Země česká rozdělena byla na okresy soudní, tak zvané »popravy«. V každé »popravě« strměl hrad, na hradě sídlil župan čili správce vojenský a politický, na hradě sídlil cudař čili soudce, na hradě sídlili ostatní úřadníci knížecí. *A ti konali spravedlnost* **zároveň** a **společně se svobodnými obyvateli „popravy“** své. A hrozila-li pře zemi různicí, soudil ji na sněmě kníže, úřadníci zemští, **zároveň a společně se svobodnými obyvateli veškeré země české.** Země česká neznala původně žádných soudů patrimonialních.«

Připomenuv, že *před* prohlášením ústavnosti *„nebylo také žádné rovnosti před zákonem“*, líčil soudnictví za dob absolutismu takto: »Pán měl svůj zvláštní soud, sedlák měl svůj zvláštní soud a jiní měli též své zvláštní soudy. A jaký byl v tom rozdíl? Soud panský byl co nejskvostněji upraven, soudce panský bral skvělé platy, budoucnost jeho, budoucnost jeho rodiny byla co nejpevněji ujištěna. Soudce takový v žádné pokušení vydán nebyl. Za to však *soudce selský třel bídu;* každého dne, **každé chvíle mohl býti ze svého úřadu propuštěn, jako kterýkoli jiný čeledín panský.** A bylo-liž se čemu diviti, jest-li že takovýto muž, největší nouzí jsa k tomu puzen, v slabé hodině klesl?... Byla tu rovnost před zákonem?«

Položiv pak důraz na to, že po zásadě ústavnosti *jsou sobě všickni občané rovni a přísluší před týž soud osobní,* opět se poohlédl po dávné minulosti, řka: *„I tím ve vlasti naší nic nového, nic nevídaného uvedeno nebylo....* Na soudě zemském sedával král s nejvyššími úřadníky zemskými a *s kmety, totiž se soudci z lůna národa vyšlými..*

Soud *konal se* **veřejně;** neboť **Čechové nesoudili se,** jak Viktorin Kornelius ze Všehrd praví, **soudem zavřeným,** nýbrž **soudem otevřeným a světlým** .... Knížecí soudcové, *rovnost před zákonem,* ústní jednání, **veřejnost** *pře obžalovací* a **účastenství národa v konání spravedlnosti** nejsou cizokrajná zřízení. Jsou to řádové soudní, kteří v lůně našich praotců počali; jsou to řádové domácí, duchu českému příbuzní ....«

* * *

K výkladu tomu mohli bychom připojiti, jak velice sobě státníci rakouští na tom zakládali, že i pro nás Čechy **vydali** také — **zákon** o *porotách,* a dodati, *jaké osudy* zákon ten již stihly. Ale neučiníme tak, nýbrž připojíme jen ještě několik slov ze životopisu Štrobachova.

Roku 1853 uznal c. k. vrchní soud jistého obžalovaného kterýž byl v opilosti, tedy ve stavu nepříčetném, spáchal zločin urážení Veličenstva — za *nevinna. Vláda vídeňská,* v kteréž vedle pověstného Alexandra *Bacha* jako předsedy zasedal také český kavalír a na slovo braný znalec práv *hrabě Lev Thun* jako ministr kultu a vyučování, *rozkázala,* aby byl *netoliko c. k. vrchní návladní,* alebrž i *celý senat c. k. vrchního soudu,* jenž byl takto rozhodnul, a v kterémž zasedal také Antonín Štrobach, — *sesazen a z úřadu propuštěn.*

Štrobachovi neprospělo, že *jako poslanec* v krvavých bouřích v letech 1848 a 1849, kdy se trůny chvěly a kácely, stál skoro se všemi zástupci národa českého věrně při dynastii; nedbáno, že *jako soudce* vykonal po svém přesvědčení jedině svou povinnost; ano pranic mu neprospělo, že *jako občan* po celý svůj život neprohřešil se proti žádnému zákonu ani skutkem, ani slovem, ba snad ani pouhou myšlénkou .... Byl propuštěn z úřadu, jako propouštíváni druhdy *soudcové selští:* bez rozsudku — **„jako kterýkoli jiný čeledín panský“** ....

Protestoval-li proti tomu v kabinetu vídeňském snad aspoň hrabě Lev Thun, nevíme; veřejnost aspoň o tom nezvěděla ničeho.

Štrobach přečkal osudnou tuto *ránu veškerému soudnictví rakouskému samou vládou zasazenou* pouze tři roky. Zemřelť dne 22. listopadu 1856, nedočkav se ani pokoření brutálních státníků absolutismu, (z nichž jeden, ministr *Bruck*, obviněný ze skutků nepoctivých, zahynul po svém propuštění samovraždou, podřezav si žíly,) aniž pozdějšího stíhání lidu českého za obnovené éry ústavní za Schmerlinga, Herbsta a Auerspergův.

Místo předmluvy.

Nebyl jsem a nejsem ani politickým stoupencem J. Ex. pana místodržitele hraběte Františka z Thunu, což bude zajisté nejen Jeho Excellenci, ale i všem jeho politickým přátelům rovněž tak lhostejno, jako když připojím, že nepatřím také k zásadním a zapřísáhlým jeho odpůrcům.

Na nás prosté konstituční občany, kteří nehrajeme v politice žádné úlohy, »politický svět« jinak nepohlíží. Nemámeť pro něj ani ceny jako pouhý »hlasovací material«, jehož každý jednotlivý atom bývá začasté cennější nejpřesvědčivějšího výkladu.

Ostatně i osobní styky moje s J. Ex. redukují se na nejmenší míru, jakou lze si vůbec jen pomysliti.

Před několika roky byl mi totiž doručen litografovaný lístek tohoto znění: »Le Gouverner de Bohême et la Comtesse François de Thun prient M. (zde bylo vepsáno moje jméno) de vouloir bien leur faire l'honneur de venir souper chez eux.«

Pod tím na levo bylo připsáno datum a na pravo litografováno: »8 heures.«

Francouzské pozvání k hostině mě zarazilo. Předpokládání, že my v Čechách — ať Češi nebo Němci — musíme neb aspoň ***můžeme*** umět francouzsky, zdálo se mi býti jaksi přes příliš staromodní.

Napadloť mi, že omšené německé paradoxon, (jako by člověk právě tolikrát žil, v kolika jazycích se vyzná,) bylo už dávno odkázáno do starého haraburdí, poněvadž věk jednotlivců vůbec skoro ani nestačí k úplnému osvojení si jazyka

jen jediného a vzdělanost už dávno se neměří pouhou znalostí jazykův.

Nejsa však nikomu zavázán a žádným zákonem nucen uměti obstojně také ještě jiný jazyk kromě své mateřčiny, rozhodnul jsem se, že zdvořilého pozvání nezdvořile neodmítnu, a dostavil jsem se v ustanovenou hodinu večerní do paláce J. Ex. hraběte Thuna v Ostruhové ulici.

Odloživ v šatně v přízemí svrchní kabát vystoupil jsem do prvního patra a vešel do velké předsíně, z které vedly otevřené dvéře do jiné místnosti. Zabočiv k těmto dveřím vešel jsem.

Těsně u dveří stál J. Ex. pan hrabě Thun. Uklonil jsem se mu; J. Ex. mi podal ruku a pronesl několik slov, ale tak tiše, že nevyrozuměl jsem ani smyslu, ba nepostřehl ani, v jakém jazyku byla pronesena.

Mlčky popošel jsem ke skupení pánův, kteří stojíce poblíž oken tiše se bavili. Bylo mezi nimi několik známých. Bavil jsem se tudíž po příkladu ostatních brzo s tím brzo s oním — déle půl hodiny.

Po celou tu dobu J. Ex. pan hrabě Thun stál nebo přecházel poblíž dveří, vítaje označeným již způsobem každého z příchožích, kteří přicházeli již po ustanovené hodině, takže vítání trvalo celkem přes hodinu.

Někoho uvítal jako mne s vlídnou zdvořilostí hostitele vítajícího člověka neznámého, jiného s důvěrným gestem a takovýmtéž oslovením, s mnohým pak se docela i na chvíli rozhovořil.

J. Ex. vytrval na svém místě, až se dostavil patrně poslední z pozvaných, načež otevřeny kýmsi dvéře do večeřadla a hosté — asi padesát osob — vešli.

V několika minutách jsme zasedli. Po pravé straně mé usedl dvorní rada rytíř dr. Kořistka, professor na německé polytechnice, na které jsem před více než-li třiceti lety studoval, po levé straně pak architekt Münzberger, s kterýmž jsem se zde setkal poprvé. Skoro proti nám zasedli J. Ex. pan hostitel s milostnou chotí svou, jedinou dámou v celé společnosti, a jejím otcem, stařičkým knížetem Karlem Schwarzenbergem.

Přiznám se, že mi kníže Schwarzenberg i nyní ještě imponoval. Poznal jsem jej na sklonku let šedesátých, když jsem svízelnou dráhu českého žurnalisty teprve zahajoval, v plné kypící síle muže myšlénky i skutkův, — jako kavalíra par excellence, který již tehdá nezavíral oči svých ani před profanovanou ještě otázkou socialní a sledoval ji aspoň s interessem snášejícím se s jeho tradicemi a zkušenostmi. . . .

Kdo muže toho nepoznal za doby bezpříkladné persekuce lidu českého, kdy jako žula čelil vídeňským vládám a úhlavním politickým odpůrcům českého národa, jakými byli knížata Auerspergové a jiní, kdo muže toho neviděl, jako většina nás starších publicistů na vlastní oči v různých shromážděních a posléze i ve sněmu: slovem kdo nebyl očitým svědkem aspoň větší části politické i jiné veřejné činnosti knížete Karla Schwarzenberga v oné době, nemůže si ani přibližně učiniti pojem, jak **bezměrný vliv měl muž ten kdysi u nás v Čechách.**

Kdo jest s politickými a socialními poměry právě minulého čtvrt století obeznámen, dá mi zajisté za pravdu, když prostě připomenu, že takového vlivu, jaký měl tehda kníže Karel Schwarzenberg starší dočasně **na lid český, žádný šlechtic v Čechách nikdy více nenabude.**

Mimovolně šlehlo duší mou několik vzpomínek z památné oné doby, kdy plnily se kriminály politickými provinilci: kdy nebylo téměř uvědomělého Čecha, který by si byl svou lásku nebo jen přichylnost k české vlasti a jejím právům neodpykal buď žalářem nebo peněžitou pokutou nebo suspendováním z úřadu atd. — kdy i dr. Rieger pronesl ve sněmu slova: **„Vidíme, že úřadové všichni pozbyli v zemi důvěry,** *že jsou v neustálém boji a sporu s národem*“ a doložil: »Za absolutních dob Metternichových *tak hanebné* věci, *tak hanebné ukřivďování spravedlnosti nikdy se nestalo.* Je to **znemravnělost, jaké Rakousko ještě neznalo . . .**“

Jedna z nejživějších, nejpamatnějších vzpomínek mých týkala se právě knížete Karla Schwarzenberga, když po pádu ministerstva Hohenwartova v památné schůzi sněmu českého — **ve výroční den bitvy bělohorské** dne 8. listopadu 1871 — jako zpravodaj pronesl slova, jež vzbudila nejživější ohlas

v celém národě českém a jejichž závěrek učinil na každého dojem přímo rozplameňující.

My starší žurnalisté, kteří jsme před tím i později stáli v prvním ohni a na kterýchž sobě tehdejší vlády přede všemi jinými shlazovaly své žáhy, známe snad všichni památné prohlášení to nazpaměť.

»Protož,« pravil kníže Karel Schwarzenberg do slova, »sněm věren svému slovu, svému předsevzetí, své povinnosti *hájiti práva sebeurčení politického národa českého a nedopustiti nikterak, aby* **zástupcové jiných zemí a národův stali se soudcem v právech království českého,** v poměru národa českého k jeho legitimnímu králi, *usnáší se odepříti volení do říšské rady neuherských království a zemí* a ohražuje se zároveň proti tomu, aby sbor ten kdy právo měl neb kdy právo míti mohl uzavírati o státním právu a o ústavě království českého.« A zakončil slovy: »Významným klidem osvědčili jste, pánové, předsevzetí, že chcete a budete, vyhovujíce náhledům podaného vám návrhu, *chrániti a hájiti* **státoprávní samostatnost království tohoto,** práva koruny, práva krále a nepřetržitý svazek státu na základě pragmatické sankce pod žezlem slavného rodu habsbursko-lotrinského spojených, *že chceme hájiti práva tato a chrániti* **je budeme, seč nám síly stačí, nechť stane se cokoliv, až do těch hrdel a statkův.“**

Kdo nebyl svědkem rozplameňujícího dojmu, jaký slova ta a zejména významný závěrek učinil ve sněmovně a později v celém národě, skoro neuvěří, že stačilo v *dny ty* z úst knížete Karla Schwarzenberga jen ještě *jediné slovo,* aby na všech stranách v zemi české vyšlehly plameny zahajující politickou tragedii.

Avšak slovo to, jež by bylo muži tomu i v světových dějinách zajistilo jméno buď vítěze nebo oběti politického svého přesvědčení — nepronešeno. . . .

Národu českému nadešla doba krušnější bezprostředně minulé. *„Byl-li dříve mrskán metlami,“* voláno z tábora národních nepřátel, *„šlehejte jej nyní škorpiony!“*

Delegováním německých porotních soudů pro české žurnalisty, (proti čemuž sami Němci, ač marně, protestovali),

rozdmychována národnostní zášť a nenávist, takže, když po vysílení persekučních orgánů vydáno *heslo smířlivé*, shledáno, že mezi oběma kmeny v zemi zeje skoro nepřeklenutelná propast. — — —

Vše to duši mojí ovšem jen kmitlo; neboť zdvořilost vyžadovala věnovati pozornost oběma vzácným hostům podle mne a baviti se. . . .

Bavil jsem se. Ale zrak můj každou chvíli zaletěl k stařičkému knížeti Karlu Schwarzenbergovi sedícímu s výrazem přívětivé a přece skoro trpcebolestné zádumčivosti po boku svého zetě, hraběte Thuna, kterýž byl před chvílí s tak vzácným sebezapřením každého z hostí svých vítal. . . .

Asi po půl hodině přitlumený ruch a šum vzájemně se bavících a hodujících skoro náhle utichl a večeřadlem zašvířela ostrým, pronikavým a přece nikoli nesympathickým hlasem pronesená slova: *„Meine Herren!“*

»Co to?« pomyslil jsem si, rozhlédnuv se kolem po přítomných — a vidím, že byl J. Ex. pan hrabě Thun vstal, aby své hosty oslovil.

Přiznám se, že v prvním okamžiku nebyl jsem si ani úplně vědom, proč vlastně mne prostá tato dvě slova skoro zarazila; leč ostrý, pronikavý zvuk jejich zněl mi v uších tak nesympathicky jako snad ještě nikdy.

J. Ex. pan hrabě Thun mluvil zatím dále, a přítomní hosté — pokud jsem je znal, *vesměs Češi*, — s úslužnou zdvořilostí naslouchali.

Duši mojí zavířil chaos myšlének, z nichž však, poněvadž byly vesměs mlhavé a jaksi v překvapení vzbuzeny, nepokládám ani jedinou za hodnu třeba jen povrchní zmínky.

Bezděčné vzrušení to mělo za následek, že jsem sice naslouchal, ale přece nevystihl, o čem pan hrabě Thun mluví. Nepostřehlť jsem hrubě ani pouhého smyslu, neřku-li abych byl vyrozuměl slovům.

Teprve když domluvil, a jeden z přítomných ujal se slova, aby odpověděl *po česku*, vyrozuměl jsem, že jde pouze o akt zdvořilosti vzhledem k záležitosti nepolitické, tudíž také neúřadní.

Po té ujali se slova po česku v témže všeobecném smyslu ještě někteří jiní, načež asi po půl hodině hostina ukončena.

Všichni odebrali se do apartementů sousedících s večeřadlem, kde v různých skupeních ještě asi hodinu se bavili.

Přidruživ se k jednomu z těchto skupení, v němž bylo několik známých, súčastnil jsem se zábavy jako jiní. Z počátku mluveno o tom a onom, až asi po čtvrt hodině přesunul se hovor také k záležitostem politickým.

Kdosi chválil umírněnost tehdejšího předsedy ministerstva hraběte Taaffeho, kdežto jiný vykládal ji jako pouhou taktiku diplomata atd. Krátce mínění pronášena s různých stanovisek, až posléze jeden z nejobjektivějších posuzovatelů politických poměrů ujal se slova a improvisoval důvěrně zajímavý výklad o politicko-kulturní situaci národa českého.

Jelikož mám v úmyslu zmíniti se o výkladu tom podrobněji na jiném, příhodnějším místě tohoto spisu, připomínám jen, že řečník mluvil dále čtvrt hodiny a celé skupení naše že pozorně naslouchalo. Mluvil sice přitlumeně, ale přece živěji, než-li hovořeno v jiných skupeních, a když pak začal poutati pozornost i jiných hostí, náhle umlknul.

Náhodou poohlédl jsem se v okamžiku tom na zad a spatřil J. Ex. pana hraběte Thuna státi pouze jen s jediným hostem asi tři nebo čtyři kroky od našeho skupení. Zaslechl-li J. Ex. pan hrabě Thun snad náhodou něco z improvisovaného politicko-kulturního výkladu, nevím. Ale zdá se, že sotva. Nic tomu aspoň nenasvědčovalo. . . .

Co dále se sběhlo, jest lhostejno — a já jen dodávám že vrátil jsem se domů improvisovanou řečí rozladěn — a proč bych neřekl? — skoro roztruchlen, že politická krise, v které se národ náš už od let nalezá, ani nyní snad nedojde rozřešení příznivého.

* * *

Minulo několik roků.

Zabrav se do svých prací literárních sledoval jsem sice politické záležitosti s touže pozorností jako jindy; ale ani ve

snu mi nenapadlo, že bych mohl přijíti v jakýkoli styk s J. Ex. panem místodržitelem.

Bavil jsem se s psychičkami mrzáčků své obraznosti, sledoval a líčil jejich slasti a bolesti atd., a veřejnost odměňovala snahu moji touže nevšímavostí, jakou jsem dával na jevo k politickým událostem své vlasti. Jsa však všemu tomu od let uvyklý, bavil jsem se předpotopním tímto způsobem dále v naivní naději, že povšimne si toho snad někdo později — po letech. . . .

Náhle však jsem byl ze stoického klidu svého vyrušen. C. k. státní návladnictví uznalo za nutné zabaviti první sešit nejnovějšího mého literárního hříchu: romanetta *„Poslední dnové lidstva“* — pro titulní vyobrazení, jež bylo přítelem illustratorem provedeno dle vlastní mé invence.

Nejsa sobě vědom ani stínu zločinného úmyslu, doufal jsem, že slavný c. k. zemský jinak trestní soud konfiskaci — nepotvrdí.

Naděje má však mne zklamala. Konfiskace byla potvrzena a v nálezu soudním praveno, že spáchán přečin § 300 tr. z., poněvadž prý illustrací hledí se *„posmíváním* k nenávisti a ku opovrhování **jednotlivým orgánem vlády** co se týče vedení jeho úřadu popuditi . . .«

Marně jsem se namahal z illustrace (která představovala část Malé Strany o zemětřesení, jak je líčí legenda o posledním soudu) vysliditi, který **orgán vlády** sl. státní návladnictví a sl. c. k. soud míní.

Ohlásil jsem tudíž společně s nakladatelem námitky proti konfiskaci, jež také projednány. Nechtěje řízení zdržovati přenechal jsem slovo právnímu zástupci dru. Juliu Nejedlému, který se snažil dokázati, že jest illustrace v trestním ohledu bezvadna. Na to ujal se slova substitut státního návladnictví, kterýž pravil, že **orgánem vlády** (v konfiskačním nálezu nejmenovaném) *míněn jest J. Ex. pan místodržitel hrabě František Thun z Hohenšteina* a illustrace sama že prý jest **reklama** přesahující meze zákona.

Teprve po řeči státního návladního ujal jsem se slova a vyložil, co o věci míním, načež sl. soud po replice dra. Nejedlého na vývody státního návladního — konfiskaci zrušil.

Avšak slovo *„reklama“*, jež byl veřejný žalobník několikrát s důrazem pronesl, hučelo a syčelo mi v uších jako před lety slova J. Ex. pana hraběte Thuna »Meine Herren!« Každý trpělivý čtenář mých spisů zajisté ví, ze spáchal jsem snad už všechny možné hříchy literární, ale svůdné syréně Reklamě že dovedl jsem se až dosud přímo s povážlivou nezdvořilostí vyhnouti.

Avšak což naplat! »Reklama! reklama!« víří mi duší ve všech možných odstínech.

»Eh!« pomyslil jsem si. »Zkus aspoň jednou, možno-li odvážiti se do světa — nikoli snad ruku v ruce s věkovitou padámou »Reklamou« — nýbrž zcela jinak, nežli jak jsi byl uvyknul. Pokus se o přísnou, ovšem zákonní kritiku úřadní činnosti J. Ex. pana místodržitele hraběte Thuna! Možná, že pochodíš líp, než-li s dílem, v kterémž jsi na J. Excellenci ani nepomyslil. Možná, že ti i sám pan místodržitel nebude vykládati ve zlé, když i v úřadní činnosti jeho pochváliš, co zasluhuje pochvaly, a v mezích zákona vytkneš, co nepokládáš za správné. Možná, že i sl. c. k. státní návladnictvo nebude — (jako vůbec nikdy nebylo) — přísnější, než-li jak zákon káže, a přečte si tento spis tvůj s daleko větším interessem, nežli by čtlo kterýkoli jiný, v němž by's obvyklým svým staromodním způsobem dlouhochvílně vykládal, co a jak asi se děje v duši nějakého obskurního mrzáčka, když neznaje světa a všech těch jeho nesčetných zákonů a zákonečků dívá se na př. oknem do nějaké pusté zahrady, kde nevidí, než-li co už v ní byl vídal den co den po několik roků . . .

Z těchto tedy motivů vzniknul tento spis. Nebýti konfiskace a slova »reklama«, jež bylo o námitkách proneseno, nebyl bych si J. Ex. pana místodržitele snad ani připomenul.

Známé paradoxon, že i *„malé* příčiny mívají začasté *velké* následky«, tedy se zase jednou osvědčilo, jen že *ve smyslu — opačném*. Neboť já přece nemohu a nesmím se vůbec ani domnívati, že by konfiskace nějakého spisu mohla býti příčinou *malou* a vlastní spis můj následkem *velkým*. V tomto případu měla tedy *velká* nebo závažná příčina v zápětí následek *malý* a možná i bezvýznamný . . . .

Jak se jen můžeme odvážiti?!

V ústavním státě jsou statky, které především pečlivě jako zřítelnice oka chráněny býti musí i tenkráte, když jednotlivci pod ochranou oněch statků zabočí na cestu nebezpečných tendencí. K oněm statkům náleží **svobodné slovo a svobodný projev mínění** . . . V ústavním státě nelze sáhnouti ihned k opatřením policejním. Teprve v nejkrajnější nutnosti jsou opatření preventivní na místě. **Jinak zůstaňmež v konstitučním státě na morální půdě vzájemné argumentace!**

Předseda uherského ministerstva Wekerle
ve sněmu dne 22. listopadu 1894.

Nechť zahajují političtí spisovatelé jiných národů podobné stati jakkoliv pikantně, nám zdá se, že nemůžeme jinak, než-li začít jaksi od »ústavního Adama« . . .

Z té příčiny prosíme čtenáře za laskavé shovění — aspoň pro začátek — nežli objasníme politickoprávní poměry, v jakých právě žijeme.

Slovo **„kritika“** má u nás v Čechách zvláštní, odporný přízvuk. Většina z nás, kdož jsme byli od »oprávněných« i »neoprávněných« kritiků ať již spravedlivě nebo nespravedlivě stepáni, myslíme při slově tom skoro vždycky na něco nepříjemně vzrušujícího nebo rozčilujícího, na cosi, o čem bychom si přáli, aby bylo do kořene vymýtěno, nebo vůbec ani neexistovalo.

A přece tají slovo *„kritika“* etymologicky i juridicky také ještě něco zcela jiného než-li bezohledné kárání nebo docela nespravedlivé odsuzování, pokoření a ponížení.

Kritika může totiž býti rovněž tak benevolentní, pochvalná, vynášející, oslavující jako nejdythirambičtější reklama. Nemusí se tedy kritisovaného dotýkat nepříjemně. Může mu lahoditi a ve všech možných směrech — třeba i proti pravdě a právu — prospívati. Můžeť očividné vady a nedostatky prohlašovat za vlastnosti nejskvělejší atd., slovem může býti třeba nejnespravedlivější a nejservilnější chvalořečí.

Nám ovšem nejde a nesmí jíti o žádnou kritiku kteréhokoli profanovaného rázu, nýbrž jedině *o kritiku v mezích zákona* t. j. o kritiku, jaká jest v státě, v kterém žijeme, jedině možná, nechceme-li vědomě porušiti trestní zákon, kterýž jedním paragrafem svým hranice kritiky vládních orgánů negativně vymezuje.

Dle paragrafu toho má sice každý z nás právo úřadní činnost orgánů vlády a orgány samé *kritisovati;* ale **nesmí** *úřadní nařízení a rozhodnutí* haněním, posmíváním, nepravdivým udáváním nebo překrucováním skutečných příběhů *zlehčovati* nebo jiné *k úřadům státním* nebo *k jednotlivým orgánům vlády*, co se týče vedení úřadu jejich, — nebo k *opovrhování úřady* neb *osobami* těmito *popuzovati.*

Pole zákonní kritiky úřadní činnosti vládních orgánů jest tudíž i dle tohoto ustanovení trestního zákona z doby absolutismu *dosti široké i volné.* A přece, jak každý z nás z mnoholeté zkušenosti ví, *bývá u nás práva toho zřídka kdy používáno.* Publicistika raději dobrovolně práva toho se vzdává a — (což jest ve státě ústavním přímo nevysvětlitelnou anomalií,) — ukládá sama sobě mnohdy až úzkostlivě zdrženlivost t. j. *podrobuje* svou kritiku vládních orgánů dobrovolně **své vlastní censuře** a to začasté přísnější, úzkoprsejší a bezohlednější, než-li byla druhdy tak oprávněně proklínaná censura absolutismu.

Faktum to jest nepopíratelné a politicko-pathologický zjev ten vrhá na ústavní poměry »této polovice říše rakouské« tak zvláštní světlo, že pokládáme za nutné pokusiti se o jeho vysvětlení, a to tím více, poněvadž trvá již od mnoha let a zůstal v permanenci do dnes, kdy J. Ex. pan hr. Fr. Thun za nedlouho dokončí již *šestý rok* úřadování svého jako c. k. místodržící staroslavného království českého.

Připomeňme sobě tudíž především, (ovšem jen theoreticky a nikoli se zřetelem k nynější vládě a její orgánům), čím liší se stát v pravdě *ústavní* od státu *absolutního* nebo *despotického*.

My starší a nejstarší známe oba druhy z autopsie. Víme», že zavedení absolutismu po libánkách svobody roku 1848 pokládáno jaksi za trest za různé události, jež se sběhly hlavně v nynější **druhé polovici** říše rakouské, kde byla »hydra revoluce« vztýčila hlavu svou s netušenou odvahou a smělostí, až po krvavých bojích konečně pokořena.

My Češi, vlastně správněji řečeno většina legalních zástupců národa v říšském sněmu vídeňském stála tehdá nezdolně věrně k dynastii a tehdejší vládě vídeňské, — tedy v oposici k maďarské revoluci.

Po udolání revoluce změněn, jak známo, i systém vládní a na místě oktroyované již ústavy zaveden absolutismus v celé říši rakouské.

Známe tedy v Čechách, jak již připomenuto, oba státní systémy.

Někteří z nás znají je ze zkušenosti vlastní; jiní, mladší a nejmladší, znají první druh, absolutismus, ovšem jen z theorie. A tu pak zajisté každý politický žáček ví, že podstatný rozdíl obou systémů lze vysloviti jedinou větou: **odpovědností ústavní vlády a prostředně i všech její orgánů** zákonodárným sborům a **svobodou slova a tisku.**.

Od okamžiku, co císař František Josef I. patentem ze dne 17. července 1860 **dobrovolně uložil meze plné panovnické Své moci,** přestala býti říše rakouská státem absolutním.

Nezodpovědná vláda a její orgánové mohli druhdy jednati zcela libovolně, tedy i **nezákonně** a také tak jednávali — u nás i jinde. Známoť, že pověstný ministr Bach dal *bez jakéhokoli soudního nálezu* ztrestati našeho Havlíčka internováním do Brixenu; známoť, že neméně pověstný policejní ředitel pražský Paümann praktikoval internování českých patriotů takořka houfně atd. atd.

Pro všechny tyto a podobné skutky, jichž bylo za doby absolutismu spácháno na tisíce, vláda tehdejší a její organové

nemohli býti pohnáni k zodpovědnosti před zástupce národův a také se ze skutkův těch nezodpovídali.

Ve státě v pravdě ústavním naproti tomu jest správa státní zodpovědna parlamentu. Zde jest nebo *má býti* jakákoli libovůle vyloučena; ve všem má platit *jen zákon*, jehož šetřiti musí rovněž tak každý občan jako členové vlády a každý její orgán, ať už se zákonem samým souhlasí či nic.

Projednávání o všech těchto a podobných záležitostech v parlamentech jsou *veřejná*, (nerozhodne-li se totiž sám parlament, aby byl některý případ projednán tajně,) a poslancům jakož i vládním orgánům *zaručena jest naprostá volnost slova.*

Všem stranám i jednotlivcům jsou zaručena jistá práva, stipulovaná sněmovním řádem. Oposice, byť číselně sebe nepatrnější, má tatáž práva jako vládní většina. Máť nejen právo, alebrž po případě i **povinnost dotírati na vládu** všemi zákonnými prostředky, tedy i **slovem nejostřejším.** (poněvadž slovo ve sněmovně nepodléhá ani ustanovením trestního zákona,) a usilovati *netoliko o pouhé pokoření,* nýbrž **přímo o poražení vlády.**

Vše to, co jsme byli právě uvedli, zdá se býti vyňato z »abecedy ústavnosti« a bylo by skoro až naivní, kdybychom nepoukázali na přirozené toho důsledky vzhledem k vládě a její orgánům.

Vláda a její orgánové mají vším tím postavení své nepoměrně stížené. Kdežto ve státě absolutním může funkci ministra a kteréhokoli orgánu vlády zastávati i člověk bez talentu, bez znalosti zákonův a poměrův atd., vyžaduje ústavní zřízení na členech vlády a její orgánech vlastnosti a schopnosti, jež zařaďují vlastníka mezi duševní elitu národa.

Nechť jest program vlády jakýkoli, tedy sebe konservativnější nebo reakcionářštější nebo sebe radikalnější, a chceme-li, třeba revoluční, vždy musí členové její, jakož i její orgánové vynikati duševně — musí míti všechny nebo skoro všechny dary ducha, jimiž lze politické odpůrce a protivníky potírati a parlamentu i veřejnosti přesvědčivě dokázati, že nemá pravdu oposice, nýbrž vláda. Každý, kdo vlastnosti těch postrádá, může se sice na čas udržeti v úřadě, obzvláště když

jest kolegialně podporován od ostatních členů vlády; ale hraje vždycky *úlohu nehrubě závidění hodnou.*

Ve státě v pravdě ústavním nestačí tudíž říci: »Já odbyl průpravná studia a teď chci býti státníkem!« Zde nutno státnické nadání také prokázati. V zápasech parlamentarních, kde stojí strana proti straně, muž proti muži, neb i jednotlivec proti celým stranám, kde bývá soustředěna elita vyškolených politiků, odborných znalců a vynikajících řečníků, nestačí členům vlády nebo její orgánům povrchní politické vzdělání, povrchní znalost poměrů a prostřední talent řečnický. Zde třeba, aby každý člen vlády nebo její orgán zasahal do debaty s imponující duševní převahou; aby vážným a přesvědčivým rozkladem dovedl intencím svým zjednati váhu; aby podrobnou a pronikavou znalostí poměrů překvapoval i muže s poměry nejobeznalejší.

Zde nestačí vzdělání povšechné a všeobecné, jehož lze nabýti ve školách a v jednotvárné praxi byrokratické; zde nutno osvědčiti vzdělání nepoměrně hlubší a mnohostrannější, než-li jakým vyniká politický odpůrce, vzdělání, které prošlo (třeba i trpkou) školou života a nelpí na frásích krasořečníků, nýbrž proniká až k samým kořenům kulturních snah.

Zde nestačí — abychom uvedli aspoň jedinou podrobnost — povšechná znalost tak zvané literatury světové, kterážto znalost bývá vždycky více méně povrchní; zdeť nutno vykázati a osvědčiti co možná nejúplnější znalost publicistické básnické a vědecké *literatury domácí*, tedy literatury národa, v jehož službách člen vlády nebo její orgán působí.

Státník, který literatury té nesledoval pilně po léta, který se s ní neobeznámil důkladněji, než-li političtí jeho odpůrci, nikdy nemůže v zápasech parlamentárních imponovati ani sněmovně, (leda jen oddaným svým přívržencům,) tím méně veřejnosti a nejméně intelligenci, která sleduje právě tento druh zápasů parlamentárních s napjetím a pozorností největší.

Státník, neznající literatury národa, jehož službám věnoval své síly, nezná a nemůže znáti kulturních snah národa toho tak, jak toho úřad jeho nevyhnutelně vyžaduje, a proto

také nemůže znáti ani sám národ a musí tudíž každou chvíli přijíti v nejnepříjemnější a nejchoulostivější kolisi se zákonními zástupci národa toho.

Hlavním účelem *ústavnosti*, jak známo, jest, *aby* **správa státu nalezala se,** pokud vůbec možno, **v rukou mužů nejschopnějších.**

Má-li býti účel ten třeba jen přibližně docílen, jest *nutno*, aby netoliko poslanci, nýbrž i *každý občan* měl právo jednání vlády a její orgánův zcela svobodně posuzovati; neboť jen tak lze na různé vady a nedostatky správy státní poukázati a pracovati k jich odstranění.

Vládě a její orgánům pak jest ponecháno na vůli vytýkané nedostatky správy státní ve smyslu většiny obyvatelstva buď opraviti, nebo — když nemohou přesvědčivě dokázati, že vadami nejsou — odstoupiti a přenechati řízení státu mužům jiným.

Svobodné slovo a svobodný projev mínění jsou tedy, jak byl k tomu i nejnověji bývalý ministrpresident zalitavské polovice říše rakousko-uherské s důrazem poukázal, *nejdůležitějším právem občana ústavního.*

Z práva toho plyne pak zcela přirozeně, že každá vláda a všickni orgánové její musí býti připraveni na výtky, ba i na útoky nejostřejší a nejbezohlednější.

A poněvadž o sporech vlády a její orgánů se strany jedné a občanů se strany druhé nerozhodují orgánové vládní t. j. *soudcové z povolání* výhradně jen *dle* přesného *znění* **zákona,** nýbrž *porota* t. j. občané sami *po svém politickém přesvědčení*, nemohou vlády nikdy jednati autokraticky, nechtějí-li přijíti v kolisi s většinou obyvatelstva.

Vláda ovšem má také právo výtky vyvraceti a útoky odrážeti, ale nikdy, dokud nepřekročují zákonních ustanovení, obmezovati nebo docela potlačovati. V parlamentě mohou členové vlády práva toho použiti buď sami nebo přenechati úkol ten svým stoupencům. Oproti výtkám a útokům se strany občanstva, hlavně publicistiky, má vláda k disposici vládní a polovládní listy, po případě i časopisectvo, jež aspoň s některými punkty vládního programu souhlasí.

Každý jiný způsob vyřizování sporů mezi politickými názory občanstva a programem správy státní, byť i snad byl jinými zákonními ustanoveními oprávněn, vymyká se z rámce ryzé ústavnosti, poněvadž hlavními pilíři práva jsou *základní zákony ústavní*, kterýmž mají býti všechna ostatní odchylná snad ustanovení podřízena.

Oposice a sice oposice neústupná a bezohledná, dorážející na vládu a orgány její všemi možnými zákonními prostředky, jest v ústavních státech nejen oprávněná, nýbrž nutna, poněvadž jen tímto způsobem lze docíliti, aby správa státu dostala se do rukou mužů nejschopnějších, za kterými stojí zároveň většina obyvatelstva a kteří by společně s orgány svými řídili stát výhradně ve smyslu většiny obyvatelstva, tedy ryze ústavně.

Vláda a orgánové její nemohou tudíž býti citlivůstkáři, kteří by se při každém ostřejším a drsnějším slově o své úřadní činnosti zardívali, durdili atd. a nebývají také z pravidla brávání v ochranu vládními orgány, poněvadž policie, státní návladnictví a soudcové z povolání mají ve státech ústavních *zcela jiný úkol*, než-li vyrovnávati politické spory mezi vládou a jejími orgány se strany jedné a veřejným míněním t. j. politickými názory různých stran a občanstva vůbec.

Každý jiný prostředek k vyrovnávání těchto sporů kromě soudů porotních vymyká se z přesného rámce ústavnosti již z té příčiny, poněvadž — jsou-li členové vlády a její orgánové skutečně muži ku správě státní nejzpůsobilejší — mají dostatek jiných prostředků, aby výtky a útoky tisku na svou úřední činnost vyvrátili a odrazili, nebo — nesouhlasí-li politické zásady jejich se zásadami většiny obyvatelstva — úřadů svých se vzdali a učinili místa mužům jiným, kteří by snáze, po případě i bez příkré a zásadní oposice podmínkám ústavního státu hověli.

Vším tím, nač jsme byli právě povšechně a jenom letmo poukázali, nechceme pranic jiného, než-li poznovu opodstatniti známou pravdu, že *úkol členů vlády a její orgánů ve státě v pravdě ústavním* jest *jedním z nejtěžších a nejsvízelnějších, jaké si vůbec lze mysliti.*

Nemůže a nesmí tudíž býti kolbištěm tak zvaných politických »sportsmanův«, aniž zaopatřujícím ústavem pro různá duševní nedochůdčata z kruhů pseudointelligentních.

Ku vládě a k různým úřadům ve státě ústavním nemohou a nesmějí tudíž býti rekrutováni kandidáti z vrstev protekčních jako ve státech absolutních, nýbrž z duševní elity; mužové vynikající neúhonností charakteru, skálopevným politickým přesvědčením, mnohostranným vzděláním, eminentní znalostí zákonův a poměrův kulturních i socialních; vyvinutým smyslem pro právo a spravedlnost a nejpoctivější snahou bezpráví zamezovati a napravovati atd. Především však onou vzácnou duševní vlastností, která i v nejvášnivějším boji parlamentarním umožňuje zachovati nejen imponující duševní klid a rovnováhu, nýbrž v případu potřeby skytá i všechny nutné zbraně, aby byl každý, byť sebe důraznější útok oposice na vládu a její orgány přesvědčivě odražen neb aspoň seslaben způsobem osvědčujícím duševní převahu.

Jest však možno, aby některý člověk, nechť už šlechtic nebo prostý občan, vynikal všemi těmito neb aspoň podobnými vlastnostmi také *v praxi*?

V odpověď připomínají dějiny národa českého celou řadu mužův, důkaz to, že v Čechách nebýval ani na tak vzácné charaktery právě nedostatek. Na doklad připomínáme jen jediného a *zúmyslně* z rodu již před třemi věky zaniklého a nyní i co do jména skoro neznámého — *Jana ze Šellenberka*, který za Vladislava II. v letech 1479—1503, tedy po čtyřiadvacet roků zastával *úřad nejvyššího kancléře.*

Souvěký český pán, slavný Bohuslav z Lobkovic, líčí muže toho lapidárně takto: »Postava jeho je vznešená a jakousi zvláštní velebnost líčí jeho tvář; a co Cicero přičítá ušlechtilým mravům, nachází se u něho: *největší vážnost s největší vlídností spojená.* Vtip jeho jest ostrý, pamět věrná ve všem, cokoli kdy slýchal, vídal a čítal, a *výmluvnost* taková, jaké bych se u našinců ani nenadál. Nad řeč jeho nic není vážnějšího, nic není sličnějšího, nic ozdobnějšího, ani hojnějšího. Kdykoli jej slýchám, jest mi, jako bych slyšel Ulyssa Homerova: k věcem hodí se myšlénky, k myšlénkám slova, a vše plyne tak nenuceně, jako by kdo jiný nedovedl

ani snahou největší... A slova jeho mají věru podivnou do sebe víru a váhu. *Učiní-li přímluvu na sněmu,* **všichni již napřed mu přisvědčují,** *a z tak znamenitého počtu mužův věhlasných a slavných* **neodporuje mu nikdo,** *ani myslí,* že by se co prospěšnějšího navrhnouti dalo. *Bez něho věc důležitá žádná se nevyjednává;* **u soudu zemského slovo jeho platí za důkaz.** To působí živobytí jeho cnostné, bezúhonné, neposkvrněné ani ošemetností, ani chytrostí. A takové cnosti nesvádí ho ani ku pýše, ani k vysokému o sobě smýšlení: přístup k němu je snadný, rozmluva přívětivá; ani nevčasný příchod, ani prosby dotíravé nepopuzují ho k nevrlosti; aniž jest u něho licoměrná dobrota, která slibuje více, nežli splniti míní a může; cokoliv praví a připovídá, jest jisté, jako by, dle řeči básníkovy, bylo vyšlo z úst Apollinových. Takovým obyčejem získal sobě rovnou u všech stavů vážnost; všickni jej milují; koho on daří přízní svou, pokládá se za šťastného, a to právem: neb *on výtečností svou přemáhá i samu závist.«*

Charakteristika ta jest důkazem, že v Čechách zastávali druhdy čelné i nejčelnější úřady zemské aspoň někdy také státníci tak vzorní, že bylo lze nejen jim, nýbrž i obyvatelstvu země české za jejich úřadování skoro záviděti.

Schopných a přímo vzorných státníků nemívalo staroslavné království české druhdy nedostatek a není tudíž nižádné příčiny domnívati se, že by snad byli v Čechách za našich dob skuteční talentové státničtí a úředničtí úplně vymřeli.

Naopak. Nám zdá se, že nepoměrnou vyspělostí kultury našich dnů a z jiných ještě příčin počet schopných mužů spíše se rozmnožil, než-li ztenčil. A proto, trváme, možno se zajisté aspoň optati:

Vyniká J. Exc. pan hrabě Fr. Thun z Hohenšteina jako c. k. místodržící v království českém všemi těmito přímo idealními vlastnostmi, jež jsme byli již vytkli nebo jež by mohl snad kdokoliv jiný ještě vpočísti mezi nevyhnutelné vlastnosti státníka a předního zástupce ústavní vlády?

Odpověď na tuto a všechny podobné otázky, byť sebe objektivnější a pravdivější, jest za nynějších tiskových poměrů

u nás svrchovaně choulostivá. Neboť každý tiskem pronesený výrok kohokoli z nás občanů o kterémkoli *»orgánu vlády«* nepodlehá nyní výhradně jen kritice *soudců z lidu*, jako v jiných státech ústavních, nýbrž především kritice c. k. státního návladnictví a posléze rozhodnutí c. k. soudců, ovšem neodvislých a pro pronesení výroku soudního nesesaditelných, ale přece jen c. k. vládních orgánů, kteří nepronášejí jako porotci rozsudek po svém *politickém přesvědčení*, nýbrž na základě přesného znění trestního zákona.

Dotaz jest tedy dovolen; ale každý pokus odpovědi podléhá trestnímu zákonu *z doby absolutismu*, který přes to vše, že kritice úřadní činnosti vládních orgánů ponechává zdánlivě dosti volné pole, staví zvláštní stylisací § 300 činnost tu přece skoro mimo obor kritiky a chrání ji bezmála jako nedotknutelnou.

Demonstrujme záhadu tu na prostinkém případu!

Rovnoprávnost máme, jak známo, zaručenou základními státními zákony.

Dejme tedy tomu, že by o některém orgánu vlády kolovala pověst, že nevyzná se v tom neb onom z obou zemských jazyků — třeba *v německém*, ano dejme tomu, že by tomu bylo skutečně tak: *že by se v jazyku tom nevyznal* — a zkoumejme, můžeme-li po zákonu pouze jen konstatovati, že se vládní orgán ten v jazyku německém buď vyzná nebo nevyzná?

Napíšeme-li, že se *nevyzná*, může státní návladnictví s použitím § 300 tr. zák. zcela pohodlně dedukovati, že *vytýkáme vládnímu orgánu nedostatek*, bez něhož dle státních základních zákonů žádný vládní orgán v Čechách býti nemůže — a může dáti rozkaz ku *konfiskaci*.

Napíšeme-li však, že týž vládní orgán v jazyku německém se *vyzná*, může státní návladnictví s použitím *téhož* § 300 tr. zák. rovněž tak pohodlně dedukovati: že *překrucujeme pravdu*, poněvadž se orgán ten v jazyku německém nevyzná, a může zase — *konfiskovati*.

V tomto případu může tedy býti zabavena netoliko odpověď *záporná*, nýbrž i *kladná*. A v tom i onom případu jedná státní návladnictvo nebo policie zcela přesně — nikoli snad jen dle litery, nýbrž i v duchu zákona.

Po konfiskaci pak jest státnímu návladnictví úplně *na vůli* ponecháno, chce-li či nechce-li domnělý delikt předložiti k rozhodnutí soudcům z lidu, *porotě*, nebo c. k. soudcům z povolání.

Žijeme tedy v ústavním státě, v kterémž máme zaručenou volnost tisku a tudíž i kritiky úřadní činnosti vládních orgánů. Ale kdykoliv chceme práva toho použiti a úřadní činnost kteréhokoli, byť i nejposlednějšího vládního orgánu podrobiti kritice, *nikdy nevíme, kdo budou soudci naší kritiky*: zda soudcové z lidu nebo soudcové z povolání.

O všech našich kritických úsudcích o kterémkoli vládním orgánu nemusejí sice, ale *mohou*, — kdykoli je totiž c. k. státnímu návladnictvu *libo*, — rozhodovati výhradně jen c. k. orgánové.

Výrok náš může totiž býti zabaven, konfiskace c. k. soudem potvrzena a po provedení námitek buď již první stolicí nebo c. k. vrchním soudem znovu potvrzena nebo zrušena.

Můžeme se sice v případu potvrzení také ještě přičiniti *o interpelaci* k ministru spravedlnosti, který však může, ale *nemusí* na dotaz odpověděti. A tím jest ve všem všudy celá záležitost *definitivně* vyřízena.

Nad jiné názorně charakterisuje nynější tiskové poměry v Čechách případ náš vlastní, o němž jsme se byli již zmínili v předmluvě, že vzbudil v nás myšlénku pokusiti se o toto dílo. Z té příčiny reprodukujeme zde dodatečně vše, čeho jest ještě třeba, aby vešly u všeobecnou známost osudy, jež stihly illustrovanou **obálku** romanetta **„Poslední dnové lidstva“**.

Obálka ta byla *zabavena* a konfiskace nálezem c. k. zemského jinak trestního soudu v Praze ze dne 9. ledna 1895 potvrzena. Námitky provedeny dne 16. února 1895 před tříčlenným soudem, jemuž předsedal rada Maroušek z Maróo; votanty byli rada Czech a soudní adjunkt Boubelík.

Z referátu mladého publicisty a novellisty V. Hladíka o řízení tom vyjímáme:

»Na titulním listě knihy byl vylíčen výjev z posledních dnů lidstva, nakreslený jedním z nejlepších našich illustratorů. Urozená Malá Strana a hrdé Hradčany se kácí v ssutiny . . .

Země se rozvírá a obloha chrlí zhoubnou smrt. . . . Paláce i domy i kostely se rozpadají v rozvaliny. . . . A mezi rozvalenými, pobořenými budovami nalézá se v popředí palác se známým a krásným průčelím Prokovým, *který je nyní sídlem místodržitele hraběte Thuna.* V tom, že mimo jiné malostranské paláce byl na titulním obrázku stržen živelní pohromou též palác místodržitelův, shledaly úřady narážku — snad i symbol — a daly první sešit Arbesova románu konfiskovat. Nakladatel Jos. R. Vilímek musil opatřiti pro román Arbesův novou obálku.

Proti nálezu konfiskačnímu podali námitky nakladatel a spisovatel. O námitkách nakladatelových bylo nařízeno trestním soudem přelíčení, kdežto námitky spisovatelovy byly *ihned zamítnuty* a sice proto, poněvadž prý autorovi není nic do zevní úpravy knihy. Proti tomuto rozhodnutí trestního soudu podal Arbes odvolání k vrchnímu soudu, který vyhověl námitkám těmto, a tak se jednalo nejen o námitkách nakladatelových, ale i o námitkách spisovatelových.

Líčení konalo se před tříčlenným senátem.

Zástupce státního návladnictví pan *Štola* odůvodňoval konfiskaci. Uvedl obrázek na obálce, představující ssutinu paláce hraběte Thuna, v souvislost s útoky, jež v nynější době stále se podnikají na místodržitele. Účel tohoto obrázku leží na snadě. Zřícením se paláce místodržitelova poukazuje se symbolicky na jeho moc jako místodržitele a hledí se vzbuditi proti němu nenávist a opovržení. Řečník žádá za potvrzení konfiskace a zamítnutí námitek.

Spisovatel *Arbes* polemisoval s náměstkem státního zastupitelství ve stručné řeči. Oproti vývodům státního zástupce, že illustrace ona nemá co činit s obsahem románu, prohlásil, že illustrace je jeho invencí a že těsně přiléhá k obsahu románu. Proto nemá illustrace žádného vztahu k nějakému orgánu vládnímu a tedy ne ani k osobě pana místodržitele. Illustrace neobsahuje žádný posměch, je to pouze *legendární označení posledního soudu*, kde všecko propadá zkáze. Poněvadž román odehrává se částečně v kostele Kajetánském, musil malíř vyobraziti tento kostel a jeho okolí, kde náhodou stojí též místodržitelův palác. Je ovšem

otázka, zdali palác hraběte Thuna je chráněn před nějakou elementární pohromou a dále, je-li to vůbec vládní budova. Řečník žádá zrušení konfiskace.

Po nedlouhé poradě byl vynesen rozsudek, jímž *bylo dáno místo námitkám proti konfiskaci titulního obrázku a tato byla zrušena.*

Důvody, jež nebyly doposud nikde otištěny, zněly do slova:

»Na titulním listě neperiodického tiskopisu J. Arbes: »Poslední dnové lidstva«, sepsaného spisovatelem J. Arbesem a vydaném nákladem J. R. Vilímka zobrazena jest část Prahy — Malé Strany v ssutinách. V popředí nalézají se trosky kostela sv. Mikuláše a k němu přiléhajících budov, z krypty vstává umrlec a v pozadí zříti trosky domů nalézajících se na pravé straně Ostruhové ulice, mezi nimiž v částečných rozvalinách nalézá se palác Jeho Excellence hraběte Thuna vedle neporušeného kostela Kajetánského. Docela v pozadí nad královským hradem vyčnívá věž chrámu sv. Víta, jejíž hrot rovněž k zemi se hroutí.

Vyobrazení toto uvádí se vzhledem na částečné rozvaliny svrchu uvedeného paláce ve vztah k Jeho Excellenci panu *hraběti Thunovi* a najmě k jeho *úřadní činnosti co místodržitele českého a repraesentanta vládních zásad, jichž vratkost a pomíjejitelnost tím znázorněna býti má.*

Soud však uváživ veškeré okolnosti nenabyl přesvědčení o tom, že by vyobrazení toto, tak jak jest, nějakého takového významu závadného míti mohlo, zejména, že by bylo jaksi obrazem shroucení se moci a postavení Jeho Excellence jako místodržitele království českého, aneb jím repraesentovaných zásad vládních, že by jím bylo veřejné postavení jeho zlehčováno a podkopáváno a jeho úřadní činnost v neváźnost uváděna a že se tím takto k nenávisti a opovržení k Jeho Excellenci panu místodržiteli co orgánu vlády popuditi hledí.

Tiskopis, jehož titulní list vyobrazení toto tvoří, jest začátkem romanetta, jehož látkou jsou poslední dnové lidstva, které způsobem ve vyobrazení se nalézajícím vůbec se zobrazují, a *jest tudíž vyobrazení závadné v úzkém vztahu k obsahu spisu.* Mimo rozvaliny palácové budovy Jeho Excellence p. hraběte Thuna *neobsahuje vyobrazení toto ničeho, co by*

poukazovalo k tomu, že vyobrazení toto proti Jeho Excellenci a jeho úřadnímu postavení a zásadám vládním jím zastupovaným čelí a z čeho by vycházelo na jevo, že se zobrazením tím znázorňuje sesutí úřadního postavení jeho i zásad jím, co orgánem vlády, repraesentovaných, tím méně pak, že se jím k nenávisti proti němu vzhledem k jeho činnosti co orgánu vlády a k opovrhování jím popuditi hledí.

Z pouhé rozvaliny palácové takovéto důsledky nikterak vyvozovati nelze, zvlášť když uváží se, že i jiné a významné budovy na vyobrazení tom v troskách leží, aniž by z toho nějaké zvláštní důsledky vyvozovány býti mohly.

Nezakládá tudíž vyobrazení toto skutkovou povahu přečinu § 300 tr. z. a bylo proto námitkám dáno místa a *byl konfiskační nález* tohoto soudu ze dne 9. ledna 1895 čís. 663 *zrušen.*" —

Rozsudkem tím nebyla však záležitost vyřízena definitivně. Jelikož funkcionář státního návladnictva Štola ohlásil a také provedl odvolání k vyšší instanci, rozhodnul konečně **c. k. vrchní soud pražský,** *kterýž nález první stolice zrušil a* **konfiskaci zase potvrdil.**

Rozsudkem c. k. vrchního soudu, za jehož autora byl nám označen rada **Drexler,** byl osud obálky zpečetěn; rozsudek vešel totiž v moc práva.

Avšak o **důvodech** jednáno dne 4. dubna také ještě v říšské radě. Dr. **Herold** vykládaje, jak nesnadno jest u *politických deliktů* nalézti zločin a od dobrého jej odlišiti, pravil:

»Uslyšíte dnes interpellaci, ku které se, jen abych na ni blíže obrátil pozornost ministra spravedlnosti, ještě vrátím, a uvidíte hned, jak velmi obtížno jest, podobný politický zločin nebo přečin někdy nalézti.

Český spisovatel napsal román »Poslední dnové lidstva« Na titulním listu románu tohoto jest vyobrazení, které znázorňuje zkázu Prahy, t. j. Malé Strany a Hradčan. Mohl by se tudíž tento román krýt i názorem Flammarionovým, že přijde kometa a srazí se se zemí a nevyjme ani Prahu, navzdor výminečnému stavu. (Hlučná veselost.) Vysoká věž svatovítského chrámu jest přeražena atd. Následkem potu-

telné úmyslnosti kresliče vidíme mezi domy, jež tam jsou následkem zemětřesení blízky zničení, též *dům pana místodržitele českého*, (Hlučná veselost) *nikoliv vládní budovu*, místodržitelství. Musím říci, že znám Prahu velmi dobře, ale teprve po rozhodnutí vrchního zemského soudu dozvěděl jsem se, že onen dům náleží panu místodržiteli. (Hlučná veselost.) Tento titulní list byl konfiskován a sice *bez udání důvodů*. (Opětná veselost.) Zemský soud konfiskaci potvrdil *také bez udání důvodů*. Proti tomu podala redakce námitky. Při závěrečném líčení teprve vyšlo na jevo, *proč bylo konfiskováno*, tu musil konečně státní zástupce doznat: to je přece napadání anebo pobuřování proti vládním orgánům, poněvadž tam vyobrazen dům místodržitelův. (Hlučná veselost.) Zemskému soudu zdála se historie ta vskutku směšnou a sám toto rozhodnutí zrušil.

Proti tomu státní zastupitelstvo rekurovalo a *vrchní zemský soud konfiskaci potvrdil*. Toť důkaz, jak těžko jest, nalézti zločin. (Výborně!) Jaký důvod udal vrchní zemský soud, že tento titulní list obsahuje přečin § 300? Nejprve se praví: *„Tento tiskopis vyšel v Praze v poslední době.* (Veselost.) Tato okolnost a hledí-li se na nynější poměry v Čechách a na tendence oné strany, k níž, jak všeobecně známo, spisovatel a nakladatel tohoto tiskopisu náležejí«. — Vrchní zemský soud má tudíž už v evidenci příslušníky mladočeské strany. Avšak není správné, že nakladatel je Mladočechem, ale taková chyba může se již přihodit. — Pak praví se dále: »Titul románu »Poslední dnové lidstva,« nevyžaduje nezbytně, aby právě na titule zničen byl dům místodržitelův." (Hlučná veselost) To je zcela správné. Neboť doufám, že ve chvíli, kdy nastanou poslední dnové lidstva, místodržitel Thun a jeho dům více nebudou existovat, neboť to přece nenastane již za několik let. »Jest tudíž zúmyslné, že tento palác vyobrazen na titulním listě jako zřícenina, aby rozšiřováním tohoto obrazu popuzováno bylo k nevážnosti vůči místodržiteli jakožto veřejnému orgánu vládnímu.« (Veselost.) Nuže, pánové, **soukromý majetek místodržitele českého jest vládní orgán v plné slávě** (Hlučná veselost) a vrchní zemský soud v Praze spatřuje v tom přečin § 300. Pak žádejte od 16-, 18-, nebo

20letého hocha, aby s takovouto důmyslností ve všem a všude hledal trestný čin, jako zde byl nalezen? Chci tu hned něco připojit. Stalo se v poslední době modou, když se něco podobného cituje, říci: to jest útok na stav soudcovský a tento útok musí býti odmítnut. Nedovolil jsem si nikdy ve svém životě útočit na stav soudcovský a také s naší strany nebyl nikdy podniknut útok na soudcovský stav. (Tak jest!)

Kritisujeme-li špatnou a dle našeho názoru úmyslně tendenční judikaturu, jest to hájení cti a autority stavu soudcovského proti němu samému anebo proti těm, již jej k tomu vedou. Tak se nesmí na věc hleděti. Jestliže zemský soud v Praze sám ničeho v tom nenalezl a vydal rozhodnutí v ten smysl, možno toliko říci: *buď* — a to nelze předpokládat — *appelační senát vrchního zemského soudu nerozuměl* anebo **nejednal z vlastní vůle.** (Souhlas.) Cos třetího není možno.«

Ministr spravedlnosti dr. hr. **Schönborn** odpověděl takto:

Ctěný pan poslanec (dr. Herold) mluvě o zákonních ustanoveních, jež projednáváme, zasáhl také v jiný obor. Použil příležitosti té, aby promluvil zvláště opět o *záležitostech v Čechách*, o politické správě země a o *osobnosti stojící v čele této správy* a poukázal s jistým zevním **úspěchem** na konfiskační případ, jenž jest předmětem interpelace.

Pochopíte, pánové, že přes to, že mi bylo laskavostí vedle mne stojícího pána popřáno pohlednouti na konfiskovanou kresbu, nemohu dnes o případu tom pojednati, dokud interpelace nebyla podána, dokavad jsem ji bedlivě nečetl a obsah odpovědi své nepromyslil. Jen o jednom tak mimochodem se zmíním. Přiznám se upřímně, že dle živého líčení kresby se strany pana poslance očekával jsem něco zcela jiného, než-li co jsem viděl. Pan poslanec pravil, že Prahu zná. Také já znám Prahu, zejména onu její část, o kterou jde, poněvadž jsem se tam narodil a vyrostl. *Domníval jsem se*, že spatřím na obraze *zřícení všech domů* a všeobecné otřesení (Erschütterung), jak to byl líčil. Jest však velice zvláštní náhoda, že když velkými živelními pohromami celá Praha má se sřítiti v trosky a netoliko Praha, nýbrž, jak pan poslanec pravil, celé Čechy a celý svět

právě jen v Ostruhové ulici řítí se v trosky **jen** *dům místodržitelův*, jak to jest na obraze znázorněno (Veselost) a mimo to jen ještě tak pour honner du drapeau (pro čest praporu) jen špice svatovítské věže se sklání, kdežto *v popředí* **jsou trosky budov**, jaké se tam nenalezají. Viděti tam romanské sloupy, jež v této části Prahy neexistují.«

Dr. Herold replikoval na tato slova ministra spravedlnosti takto: »Jest-li že chtěla J. Excellence dnes buď **sebe** nebo mne — nevím koho — vzhledem ku konfiskaci titulního listu v jisté míře směšným učiniti, musí mi Jeho Excellence přiznati: **někoho** svým výkladem **směšným učinil;** ale *nikoli mne, nikoli kresliče*, nýbrž **c. k. vrchní soud v Praze.** (Tak tomu jest!) Avšak Jeho Excellence nalezl přece — a to jest v řeči jeho něčím, co mne neupokojilo — jednu omluvu konfiskace již napřed v tom, že palác hraběte Thuna **ojediněle** (einzig und allein) stojí tam v ssutinách, ačkoli musil přiznati, že *jsou tam také ještě jiné domy* a že kromě toho také snad jen svatovítský chrám trošinku špičku svou naklání. Román ten není však doposud ukončen; ale v prospektu stojí, že chrám, jenž tam stojí neporušen, za všeobecného zemětřesení zůstane bez porušení. Není to fantastický román po způsobu Julesa Vernea, nýbrž jen *román dle představy reka románu*. O tom však nechci šířiti slov. Že však J. Ex. *ihned vycítil*, že tam byl *palác hraběte Thuna zúmyslně znázorněn*, zdá se mi býti mezi ním a pražským vrchním soudem *associací myšlének*, o kteréž pomlčím.«

Interpellace, kterou později v témže sezení podal hrabě dr. V. *Kounic*, a která právě tak jako předcházející dvě stati nebyla až dosud v žádném listě otištěna, zněla:

»V lednu 1895 počalo nakladatelství J. R. Vilímka v Praze vydávati román pod titulem *„Poslední dnové lidstva“*, jehož první sešit byl pro titulní illustraci na obalce zabaven a konfiskace nálezem c. k. trestního soudu ze dne 9. ledna 1895 č. ex. 673 potvrzena.

Illustrace znázorňuje, jak z připojené přílohy vysvítá, část Malé Strany v Praze a sice okolí Kajetánského chrámu Redemptoristův, v němž děj románu začíná — v ssutinách,

jež však, a na to upozorňujeme, nebyly způsobeny násilím rukou lidských, nýbrž živelní pohromou — a sice zemětřesením, jak je legendy o posledních dnech lidstva vždy předpovídají a o nichž, jak z titulu románu vysvítá, román pojednává.

Na illustraci není žádného vyobrazení nějaké vládní budovy nebo jakéhokoli úředního nebo vládního znaku. A přece praví se v rozsudku c. k. zemského co trestního soudu, kterýmž byla konfiskace potvrzena, že spáchán illustrací tou přečin dle § 300 tr. z. a sice pobuřováním proti *jednotlivému orgánu vlády* . . .

Který orgán vlády jest míněn, není v připomenutém výnosu označeno a teprve o námitkách proti nálezu c. k. zemského soudu dne 16. února 1895 prohlásil funkcionář c. k. státního návladnictva, že **tímto orgánem vlády** *míněn jest J. Exc. místodržitel v Čechách* **František hrabě Thun-Hohenštein** a že přečin § 300 tr. z. spáchán vyobrazením jeho paláce — v Ostruhové ulici těsně vedle Kajetánského chrámu — nalezajícího se v ssutinách.

Týž náhled pak jest vysloven také v důvodech rozsudku *c. k. vrchního soudu* ze dne 8. března 1895, kterýmž byl rozsudek c. k. zemského soudu ze dne 16. února 1895, jímž byla konfiskace zrušena, změněn a *zabavení znovu potvrzeno.*

V opodstatnění rozsudku toho shledali podepsaní zlé a **povážlivé zmatení právnických pojmů.**

I. *Palác* hraběte Františka z Thunu a Hohenšteina v Ostruhové ulici III. v Praze *není* a *nikdy nebyl budovou vládní* a sice ani stále, aniž dočasně, *poněvadž by musil býti opatřen úředními odznaky.* Také *nebyl nikdy* jakýmkoli úředním výnosem *za vládní budovu prohlášen.*

Palác ten jest naopak fideikomisní **soukromý majetek** J. Exc. hraběte Františka z Thunu a Hohenšteina a *nemůže býti nikdy a nikde, nejméně pak c. k. úřadem za vládní budovu nebo docela za symbol vlády nebo za symbol politického programu prohlášen.*

II. *Důvody* připojené rozsudku c. k. vrchního soudu ze dne 8. března 1895 č. 7242 jsou následující tři:

1. Román »Poslední dnové lidstva« — »vyšel v Praze v době poslední«.

2. Jest všeobecně známo, že spisovatel i nakladatel přiznávají se ku straně, jejíž tendence z politických listů denních jest známá a zřejmá.

3. Titul tiskopisu nevyžaduje nutně, aby byly ssutiny paláce hraběte Thuna v Praze na titulní illustraci znázorněny.

»Proto« bylo toto obrazné znázornění paláce do titulního obrazu pojato, aby rozšiřováním jeho bylo popuzováno proti místodržiteli jako vládnímu orgánu vzhledem k úřadní činnosti jeho.

Tuto uvedené důvody právníky i laiky přímo zarážejí, tak že podepsaní vidí se nuceni k *dotazu:*

I. Jest Jeho Exc. panu ministru spravedlnosti opodstatnění rozsudku cís. král. vrchního soudu v Praze ze dne 8. března 1895 č. 7242 známo?

II. *Jest J. Exc. ochotna udati nám některé místo zákona, kterýmž jsou soukromé budovy, paláce, letohrádky nebo jiná stavení členů vysoké vlády a její orgánů prohlášeny za budovy úřadní nebo za předměty, jež symbolicky neb allegoricky znázorňují vládní program?*

III. *Jsou takovéto budovy nějakým zákonním ustanovením před možným poškozením nebo záhubou živelními pohromami, jako bouřemi, zemětřesením, povodněmi, bleskem nebo požárem, zajištěny?*

IV. Když pak všemu tomu není tak, *jest J. Excellence ochotna učiniti přiměřené opatření,* **aby uváděním takových důvodů,** jaké byly výše připomenuty, **v rozsudcích c. k. soudu právnická pověst, jakož i pověst neodvislosti c. k. soudů a tím také zcela přirozeně i povinná důvěra obyvatelstva v objektivnost a nezávislost jejich nebyla ještě více poškozena a podryta, než-li jak už jest?**

Ve Vídni, 4. dubna 1895.

Interpellaci podepsali kromě hraběte dra. V. Kounice poslanci: dr. Kronawetter, dr. Šamánek, Kaftan, dr. Engel, dr. Brzorád, dr. Vašatý, Eim, Sehnal, Rašín, Purkhart, dr. Tuček, Pernerstorfer, dr. Herold, Teklý, dr. Blažek, dr. Kurz, Adámek,

Formánek, König, dr. Kaizl, dr. Dvořák, Krumbholz, dr. Pacák a dr. Dyk.

Odpoví-li ministr spravedlnosti hrabě Schönborn na tuto interpellaci později či nic, jest lhostejno. Odpověděti *může* a také *nemusí*.

Uzná-li důvody interpelace, může býti nařízena i *revise* konfiskační procedury, tak že by záležitost ta projednána byla *ve všech třech instancích poznovu.*

Avšak interessentům: autorovi, illustratorovi a nakladateli jest vše to úplně lhostejno; neboť romanetto již vyšlo celé s novou obálkou, tak že v případu nejšťastnějším, kdyby totiž konfiskace původní illustrace po obnoveném řízení byla uznána za nezávadnou a byl nám celý náklad několika tisíc exemplářů vrácen, nemá obálka pro nás jiné ceny nežli pouhá makulatura a na nejvýše jako upominka na trnitou dráhu, která jí byla souzena.

Celý tento soudní případ, jehož předmět, pouhá obálka knihy, jest oproti jiným soudům nejnovější doby tak malicherným, že se až hanbíme, že jsme jej sem zařadili tak podrobně, vrhá však na tiskové poměry za našich dob světlo tak charakteristické, že nám podrobnosti prominou snad i čtenářové, kteří nemají z přirozených příčin v takových věcech žádné nebo pranepatrpané záliby.

Možná také, že tento náš spis dostane se náhodou do rukou J. Exc. pana místodržitele hraběte Thuna. A tu bychom si věru přáli, aby *právě této kapitole* věnoval pozornost bedlivější. Zdáť se nám, že by z ní mohl nabyti vědomosti o tak mnohém, co mu snad bylo až dosud ušlo nebo co zdá se mu v Čechách snad i nevysvětlitelným.

A po přečtení kapitoly té zajisté nám také ani Jeho Excellence, aniž kterýkoli jiný c. k. orgán vládní nezazlí, když zařadíme sem ku všem publicistickým a literárním kolegům *důtklivé vyzvání,* **aby o každé konfiskaci** *kteréhokoli spisu* **následovali našeho příkladu** *a použili práva svého k námitkám a právním obranám* **až po poslední zákonní důslednosti.**

Práva toho nikdo nám neodpírá a také odpírati nemůže. Vzdávati se ho dobrovolně není ani v ohledu právním,

ıni politickém na místě. Neboť jen tak přispějeme k vytří-
ɪení politicko-právních názorů, po jakých jako občané
ıstavního státu od let práhneme.

Vyžaduje-li státní résona říše rakouské *nevyhnutelně* —
a politické delikty v ústavních státech z jiných příčin se ne-
tíhají) — aby byly stíhány i takovéto přečiny, jako byl náš,
ıevíme a také se po tom nepídíme. V ohledu právním byl
ɪřípad ten právoplatným rozsudkem c. k. vrchního soudu
ıznán za správný, v ohledu politickém pak nabyl, jak uvidíme,
ýznamu, jakého se nikdo nenadál. O žádném z velkých a váž-
ıých procesů poslední doby, kdy šlo o tresty několikaletého těž-
ého žaláře, nebylo totiž jméno J. Exc. pana místodržitele, jeho
ɪaláce atd. pronášeno v obecenstvu tak často jako tenkráte, a
ɪoněvadž šlo o předmět malicherný, o konfiskaci *pouhé obálky*
nihy, možno se domysliti, v jakém asi smyslu.

Béře-li se u nás při konfiskacích také ohled na možné
ásledky politické, neboli se konfiskuje výhradně jen přesně
le ustanovení zákona, nevíme a také se nikdy nedovíme, po-
ěvadž se na to nebudeme nikde poptávati. Ale kdyby nás
ɪyl osud — (a díky, že se tak nestalo!) — zavál k suchopár-
ému studiu práv a posléze z jakýchkoli příčin do úřadovny
. k. návladnictva, kde by nám byl svěřen úkol bdíti nad
iskem, pokládali bychom za první svou povinnost bráti
úvahu netoliko znění zákona, nýbrž také možné — následky
olitické. A šlo-li by někdy o zákonní ochranu nejvyššího
odnostáře v zemi jako »vládního orgánu«, nespustili bychom
ikdy se zřetele, že nutno zachovati se co možná nejopatrněji,
oněvadž kromě c. k. orgánů, kteří o konfiskaci rozhodují,
xistuje také ještě jiný soud a sice *soud lidu*, který posu-
uje úřadní činnost všech vládních orgánů i v dobách, kdy
emůže úsudky své pronášeti veřejně.

Vše to jsou však jen soukromé naše náhledy, jež nikomu
evnucujeme, nejméně pak slavnému c. k. návladnictvu, které
ıá o všech těchto a podobných věcech *také své vlastní ná-
ledy* a žádného pokynu nepotřebuje.

K našemu účelu t. j. k objasnění panujících tiskových
oměrů v Čechách slouží však vylíčená konfiskační procedura
ıké ještě jinak.

O titulní illustraci *nerozhodli* — (jako *z pravidla* už skoro po čtvrt století o kritikách úřadní činnosti kteréhokoli c. k. vládního orgánu nerozhodují) — *soudcové*, kteří nejsou s vládou v naprosto žádném neb aspoň nahodilém styku, nýbrž — c. k. státním návladnictvím počínaje až po c. k. ministra spravedlnosti — **výhradně jen c. k. vládní orgánové.** A poněvadž o námitkách označen byl funkcionářem c. k. návladnictví místodržitel p. hrabě Thun jako »jednotlivý vládní orgán«, **rozhodli c. k. vládní orgánové ve všech instancích — v záležitosti c. k. vládního orgánu.**

Vše to však jest, jak z mnohaleté praxe víme, různými zákonnými ustanoveními dovoleno. Nelze tudíž pronésti beztrestně ani pouhou pochybnost, že by mohla býti procedura ta pokládána snad za neoprávněnou a nezákonní, a my také pochybnosti té nevyslovujeme.

Avšak případ náš sám o sobě přes veškerou malichernost objektu, o který šlo, jest přece jen zvláštností již proto, poněvadž jest to v celé trestní praxi Rakousko-Uherska *první případ*, kdy byl soukromý majetek »jednotlivého vládního orgánu« postaven právoplatným rozsudkem na úroveň c. k. vládního orgánu samého a obé: jak »vládní orgán«, tak i soukromý jeho majetek zařaděny stejnoměrně pod jeden a týž paragraf trestního zákona.

Nuže — jdi tedy ty bodrý občane český, který máš ústavou zaručená různá práva a především *svobodu slova* podlehající rozsudku soudců z lidu — jdi a pokus se o ryze ústavní zápas s vládou a jejími orgány! Jdi a pokus se — muž proti muži, duch proti duchu — po nejpoctivějším přesvědčení svém zákonními prostředky o svržení vlády, jak ti snad káže tvé politické přesvědčení!

Je to možné?

Odpověď jest prostá a lapidarní: **„Není!“**

Kdo zná zákony a *způsob jich provádění*, ani se toho neodvažuje. A kdožkoli se přece odváží, odvahu svou odpykává.

V jakém státě to tedy vlastně žijeme? **V jaké zemi jest J. Exc. hrabě Fr. Thun c. k. místodržícím?**

Že nežijeme ve státě absolutním nebo despotickém, jest iepopíratelno. Mámeť parlamenty atd. a nikomu nemůže ani iapadnouti, že žijeme v zemi, v které by panovala anarchie nezákonnost, poněvadž pro vše, nač jsme byli upozornili, xistují také zákonní ustanovení.

Že bychom však žili v ústavním státě, jak jej známe theorie, t. j. ve státě, který se těší naprosto všem svoodám jiných států ústavních, jakými jest na př. konservaivní království anglické nebo republika francouzská, nebo locela soustátí severoamerická, k tomu přisvědčiti zajisté se iikdo neodváží . . . .

Právní nejistota, v jaké se nalezá již od let publiistika a vůbec veřejný tisk, a zároveň také každý veřejný rojev občanstva, jest tak bezpříkladná, že se na podobnou koro ani nepamatujeme. Kdo nepíše a nemluví pro veejnost — poctivě z plného přesvědčení svého, nemůže si ičiniti ani přibližně pojem o svízelné duševní práci, s jakou est za našich dob spojeno jakékoli projednávání veřejných áležitostí, chce-li člověk, (a to třeba i nejumírněnější a se ákony nejobeznalejší,) býti práv nejen svému politickému vědomí, nýbrž zároveň také trestnímu zákonu.

Může-li býti někdo z tak smutného stavu věcí v ústavním tátě, za jakýž bylo Rakousko r. 1860 prohlášeno, potěšen, iechceme zkoumati; ale fakt jest nepopíratelný: Občanstvo amo ukládá si i v projevech svých censuru dobrovolně — iby nepřišlo v jakýkoli styk s c. k. orgány.

Kritika c. k. orgánů v pravém a ryzém smyslu slova oho neexistuje prostě z té příčiny, poněvadž ji c. k. orgáiové — (a to zcela po zákonu) — nemusí ztrpěti nežli mezích trestního zákona z doby absolutismu. Ústavní voboda slova podléhající výhradně jen rozsudkům poroty — Čechách neexistuje. Vyjímaje nepatrný hlouček poslanců, teří mají volnost slova aspoň v parlamentech, jest každý bčan nucen politické své přesvědčení přizpůsobovati trestiímu zákonu z doby, kdy o ústavní odpovědnosti vlády a prostředně i všech její orgánů nebylo ani památky, kdy láda i orgánové její byli takořka *vším* a občanstvo tak koro čímsi, »co se *nic* nazývá« . . .

Že J. Exc. pan hrabě Thun jako c. k. místodržitel v Čechách svrchovaně trapný tento stav věcí u nás nezavinil, musíme po pravdě konstatovati. Neníť ani tvůrcem, aniž spolutvůrcem zákonů z doby absolutismu, aniž celé řady jiných pozdějších zákonních ustanovení, dle kterýchž bylo a jest podnes možno, aby na místě porot kontrolovali politické smýšlení a tím také úsudky občanstva o c. k. orgánech — c. k. orgánové.

Smutné a každého ryze ústavně smýšlejícího občana odstrašující tyto poměry právní vyvíjely se, jak víme, znenáhla a byly, když hrabě František Thun nastoupil úřad c. k. místodržitele v Čechách, již po několik roků v permanenci.

Avšak J. Exc. pan místodržitel staroslavného království českého, jehož úřední činnost jest nyní chráněna a zabezpečena zcela přesně vytknutými zákonními ustanoveními, těchto výhod zákona vždy nepožíval. Byltě druhdy taktéž jako kterýkoli jiný šlechtic a občan bez jakékoli zvláštní ochrany zákona a jako člen zákonodárných sborů těšil se *jen* v parlamentech ryze ústavní svobodě slova.

A k této, tedy naprosto neúřední době pana hraběte Františka Thuna obracíme zřetel a dovolujeme si skromný a přece nad jiné závažný dotaz:

»**Co učinil** *pan hrabě František Thun jako zákonodárce* **na prospěch ryze ústavní svobody slova,** kterou jsme tehdá tak těžce postrádali?«

Nemohouce se pochlubiti znalostí všeho, co pan hrabě Fr. Thun jako zákonodárce podnikal, zdržujeme se zúmyslně odpovědi, zůstavujíce ji oněm, kdož jsou v záležitosti té zasvěcenější nás. Ale bezděky vtírá se nám zajímavá historická vzpomínka z roku, kdy se pan hrabě František Thun narodil. Dne 8. května 1847 učinil totiž kníže Adolf *Lamberg* v sezení stavovského sněmu českého **návrh na zmírnění censury**. Strýc nynějšího pana místodržitele — hrabě **František Thun** šel o krok dále: *Navrhnulť, aby* **stavové čeští přistoupili k petici spisovatelů,** *která byla ve Vídni připravována.*

O obou návrzích rozpředla se živá debata, v kteréž jiný hrabě **Thun — Josef Matyáš** — navrhnul, aby byla žádost za zmírnění censury podána, ale bez ohledu na spisovatele vídeňské.

Co a jak se dále stalo, jest lhostejno: lapidarní fakta ta zcela přesně charakterisují politické smýšlení všech tří členů české šlechty, jež jsme byli zejména uvedli...

Za našich dnův censura absolutismu ovšem již neexistuje; ale **existuje**, jak víme, **censura zcela jiného druhu.**

Nuže — optejme se nyní: »Co učinila šlechta česká a zejména všichni šlechtičtí političtí přátelé pana hraběte Františka Thuna jako zákonodárci **ku zmírnění dobrovolné a přece nucené censury** aspoň za vlády Taaffeovy, nežli byl J. Exc. pan hrabě Fr. Thun jmenován c. k. místodržícím v Čechách?

Marně probíráme se ve foliantových sněmovních protokolech říšské rady a sněmu království českého. Nikde není po něčem podobném, jako jsme byli registrovali z roku 1847, ani stopy.

A přece i tito členové šlechty české, jak ujišťují, sledují týž konečný politický cíl, jako celý národ český: *dosažení* **samostatnosti zemí koruny české** *ve smyslu královského reskriptu ze dne 12. září 1871!*

Ale jakž má národ náš cíle toho dosáhnouti nebo se mu třeba jen přiblížiti, když postrádá zákonních zbraní? Jedinou zákonní zbraní k dobývání práv v ústavním státě jest *volné slovo* nepodlehající ani kritice, ani revisi vládních orgánů, nýbrž výhradně porotě.

Máme zákonní zbraň tu k disposici nebo nemáme?

A nemáme-li, v jakém státě, probůh! žijeme? **V jaké zemi jest J. Exc. pan hrabě Fr. Thun místodržícím?**

Nám zdá se, že neodchýlíme se daleko od pravdy, díme-li, že od prohlášení ústavnosti r. 1860 žijeme vlastně v *pouhém* **provisoriu** *ústavnosti*, která byla *bez nás pro nás* uzákoněna, a jejíž více nežli třicetileté zákonodárství jest právě tak provisorní, jako ústavnost sama, poněvadž vyšly z parlamentův svolávaných na základě volebních řádů, jež legální zástupcové národa českého od prvopočátkův »éry ústavní« prohlašují za *řády nespravedlivé.* V témže okamžiku, *kdy budou změněny volební řády, změní se celá fysiognomie parlamentův* a **zákonodárství nastoupí zcela jiné dráhy.**

Do té doby nezbývá nám pouhým občanům, nežli chovati se vzhledem k úřadní činnosti c. k. vládních orgánů vůbec

co nejopatrněji. Neboť ve státě, v němž o kritice vládních orgánů nerozhodují výhradně jen soudcové z lidu, nýbrž mohou, kdykoli jim libo, rozhodovati vládní orgánové — ve státě, jejž bychom tudíž mohli snad nazvati *státem ústavně úřadnickým*, **jest kritika úřadní činnosti vládních orgánů vůbec naprosto nemožna.**

Avšak přes to vše jest i za těchto přímo beznadějných poměrů aspoň jediný druh kritiky netoliko možný, ale zároveň zákonem tak zabezpečen, že žádná státní moc, (nechce-li totiž i ve státě toho druhu, v jakém právě žijeme, jednati zřejmě nezákonně), nemůže ho potlačiti prostě z té příčiny, poněvadž se vymyká netoliko z právomocnosti c. k. návladnictví a c. k. policie, ale i c. k. soudův.

A tohoto druhu zákonní kritiky, kterého nebylo, pokud víme, doposud u nás i jinde nikdy použito, chceme použiti vzhledem k úřadní činnosti J. Ex. pana místodržitele hraběte Fr. Thuna z Hohenšteina.

Chcemeť se pokusit demonstrovati, jak dalece osvědčí se jedině možný zákonní způsob kritiky úřadní činnosti »vládního orgánu«, způsob to, který není pouze jen v interessu nás pouhých ústavních občanů, nýbrž zároveň také ještě jiných faktorův, kteří práv svých dovedou, jak pevně doufáme, hájiti i uhájiti také ještě jiným způsobem, nežli jsou pouhé námitky proti konfiskaci nějakého tiskopisu.

Nežli však přistoupíme k úkolu, jejž jsme si byli vytkli, pohledněme se aspoň letmo po politických názorech české šlechty, jejímž členem J. Exc. pan hrabě Fr. Thun jest. Ale nikoli šlechty nynější, jejíž politický program, snahy a konečné cíle jsou jaks taks známy, nýbrž zatím české šlechty za dob absolutismu, a vizme aspoň jediný doklad, jak chovala se ku vládě vídeňské a jakých asi byla politických názorů, aby rozdíl mezi **jindy a nyní** vynikl co nejobjektivněji!

Abychom nemohli býti ani v tomto případu káráni z jakékoli úmyslnosti, volíme doklad, jenž jest aspoň v jisté míře v souvislosti s jménem J. Exc. pana hraběte Františka Thuna, a sice zase z r. **1847**, *kdy se pan místodržitel narodil.*

Z tajných sezení stavovského sněmu.

Stavovské sněmy království českého, na kterýchž sněmující nevěnovali národu skoro žádné pozornosti, byly, jak známo, z pravidla **bezvýznamnými parádními sjezdy** velmožův, některých církevních hodnostářů a několika oktroyovaných zástupců měst.

Jediný případ *z celého minulého století*, kdy projednávána na sněmu stavovském záležitost týkající se národa českého, jest z r. 1793, kdy — jak v protokolech sněmovních jest zaznamenáno — vzneslo třiatřicet »původních Čechů« na stavy české **písemní stížnost na násilné poněmčování Čechů**. Hrozili pomstou utiskovaných a výmluvnými slovy líčili, kterak veškeré zlo pochází od Němců a kterak Čechy dospěly k moci, velikosti a blahu jenom v oněch dobach, **kdy král i stavové mluvili česky**. Stavové obmezili se však jen na výmožení stolice českého jazyka na universitě a přes stížnost »původních Čechů« přešli k dennímu pořádku.

Od té doby skoro po celé *půlstoletí* nevěnovali stavové národu českému na svých sněmích pražádné pozornosti. Sněmovali hravě a spíše pro zábavu, než-li k jakémukoli jinému účelu. I v ohledu politickém byly sněmy stavovské naprosto neplodné a bezúčelné. Stavové, ačkoli měli předůležité **právo povolovati** (a tím také **odpírati**) **daně**, práva toho ve skutečnosti nikdy nepoužívali. Obyčejně se sjeli ve svých **červenobílých uniformách**, vyslechli různé výkazy, návrhy, žádosti a nařízení slavné vlády vídeňské, a když byli v obvyklé loyalnosti a ještě obvyklejší bezmyšlenkovité pohodlnosti o tom neb onom svá vznešená mínění v obvyklé formě zvet-

šelých frásí vyměnili, **přikývli** konečně jako na komando **ku všemu** jako vzorně »seštemované« pagody a opět se ve cti a slávě — *rozejeli* ....

Na doklad, jaké »kapacity« — oproti naší době a našim sněmovníkům — zasedaly ještě před půl stoletím v stavovských sněmích a hlasováním »také« rozhodovaly o nejdůležitějších záležitostech království českého, uvádíme jen dva momenty:

V sezení dne 6. dubna 1845 pronesl kníže Hugo *Salm* památná slova, jimiž odůvodňoval nepřítomnost svou při slavnosti *zahájení jízdy na železnici.* Pravilť: »Jde tu o oběť na oltář Mamonu! Má býti slaven skutek, o němž jest pochybno, neposkytne-li více politování hodného nežli potěšitelného — událost podobající se bouřce, jejížto škodlivost jest na ten čas jista, prospěšnost pak pochybna. Není příčiny radovati se, nýbrž potřebí vyčkati, vyplyne-li z železnic dobro nebo zlo!«

V sezení dne 16. prosince téhož roku pak byl čten pamětní spis jednoho z hrabat *Valdšteinů* o krádeži dříví, v kterémž pan hrabě navrhoval pro lesní škůdce *nejkrutější tresty,* jmenovitě tělesné, a žádal, *aby výrok hajného platil za úplný důkaz* a pokuty aby byly vynakládány na prospěch vrchnosti.

Teprve v tomto roce 1845, tedy právě před půl věkem, rozpomenuli se někteří z osvícenějších členův na svá práva a zastyděli se za parádní pouze sjezdy, jež jim byli ctihodní otcové i praotcové jako slavnostní hříčky odkázali. Byla to, abychom tak řekli, tehdejší šlechtická Moderna, která sice již před rokem 1845 pokoušela se o jakés takés opravy; ale teprve připomenutého roku docílila, že došlo k zásadním kontroversím.

V konferenci stavovské deputace s delegovanou dvorskou komisí, která zahájena dne 14. května 1845, četl hrabě *Josef Matyáš* **Thun** jako úvod a k lepšímu obeznámení se o žádostech stavů českých *pamětní spis*, v němž praveno: »Již v nejstarší dávnověkosti a sice před jakýmkoli psaným státním právem radívali se ve státech, *v nichž nepanovala na trůně slepá* **libovůle,** panovníci s velmoži a vynikajícími osobami země, kteří buď dle základní státní smlouvy nebo dle zvlášt-

ních, od nejvyšší moci udělených koncessí povoláni byli k těmto poradám *jako zástupcové země.*“

Dále vykládáno, že takovýmto způsobem vznikla *instituce zemských stavů*, jejichž působnost záleží v **povolování** *žádaných* **daní,** v radění se o záležitostech země a jejichž usnesení, dokud nebylo panovníkem potvrzeno, má moc zdržovací. Zemští stavové nezastupují pouze zájmy gruntovních pánů, nýbrž následkem svazku patrimonialního také zájmy poddaných a poněvadž se mezi nimi nalezá vždy též několik purkmistrů, také ještě zájmy obchodní a průmyslové.

V úvahy ty byl vpleten obšírný dějepisný výklad *o rozvoji české ústavy stavovské*, jenž končil slovy, »že působnost stavu znenáhla ovšem přešla na *zemský výbor, který zase sám* **klesl na podřízený úřad, který slepě poslouchal rozkazů císařských úřadův** *a zavíral oči, kdykoli stavovského jmění používáno bylo k účelům jiným*“.

Pamětním spisem tím měl býti odůvodněn návrh, aby vláda vídeňská uznala obnovené zřízení zemské z r. 1627 za normalní měřítko stavovských práv a vyslovila platnost všech svobod a privilejí, pokud zemskému zřízení neodporují.

Konference měla průběh klidný a hladký; ale *vláda* sama *všechny žádosti stavů českých zamítla.* Odpověď dána dvorským dekretem ze dne 23. července a zněla v ten smysl, že »císař vždycky má na paměti privileje stavů českých, neméně však také *výhradu*, pod kterou On i Jeho předkové na ně *přísahali.*“

Proti výhradě, jak ji byl vyslovil císař Ferdinand II. (»zřízení zemské rozmnožovati, měniti, zlepšovati a cokoliv sic jus legis ferendae s sebou přináší,«) byli se stavové čeští *ohradili* již usnesením ze dne 23. ledna 1792, poněvadž uvádí se tím celá ústava v pochybnost.

Z té příčiny navrhnul nyní hrabě Albrecht Nostic v zemském výboru, *aby bylo ohražení to opakováno.* Většina zemského výboru, zejména členové stavu duchovního a předevšim na vládě závislí pseudozástupci stavu městského, kteří »neviděli v odpovědi vlády žádného nebezpečí pro svobody stavův,« naproti tomu navrhla, »aby bylo císařské rozhodnutí přijato k uspokojující vědomosti.«

O obou těchto návrzích rokováno v stavovském sněmu dne 9. prosince. Hrabě Bedřich *Deym* měl zde dlouhou a ostrou řeč, kterouž snažil se přesvědčiti většinu, že jest svatou povinností stavů zasaditi se ze všech sil o znovuvymožení porušených práv stavovských. Dokázalť, kterak Ferdinandovo *zemské zřízení* mylně se pokládá za výhradní pramen stavovských privilejí a nejspíše *úmyslně se plete* se slavným jeho *potvrzením* ze dne 29. května 1627. Zemským zřízením zrušeny jenom jednotlivé stavovské privileje, jež se vztahovaly na posloupnost nebo na katolické náboženství a po bitvě na Bílé Hoře pozbyly někdejší své platnosti. *Ostatní svobody* zůstaly však nedotknuty a *platí dosavad* v té způsobě, jak se z jednotlivých zákonů základních od XIV. věku aneb obyčejem vyvinuly. Ferdinand II. jmenuje sice Čechy ve svém patentu zemského zřízení zemí dobytou: avšak *on nesměl používati práva podmanitele*, poněvadž, i když nehledíme na revers králův, že chce všecky privileje potvrditi, **nepozdvihla proti němu zbraň celá země,** *než toliko* — **jedna strana.** Stavové a města, kteří byli věrní zůstali, pojišťovali *nepřetržitost práva*, které jest vysloveno v samém názvu zemského zřízení jakožto *obnoveného*.

K návrhu hraběte *Deyma* vyslovili se stavové čeští, že bezvýminečním vyhražením královým pokládají se ve svých právech za zkrácené. Mimo to zvolena komise, která se měla raditi o prostředcích k ochraně stavovských svobod a **ku obraně proti přechmatům vlády.**

Do Vídně vypravena deputace k císaři; ale **nebyla k panovníkovi vůbec ani předpuštěna.** Rozhodnutí mocnářovo na prosby stavův českých dodáno jako kterémukoli prostému prosebníkovi — *cestou úřadní a* **odsuzovalo stavy české k úplné bezmoci vydávajíc privileje jejich v šanc zcela libovolnému výkladu vlády.**

Tak skončil první *oposiční krok českých stavů, s kterýmiž nyní* **c. k. úřadové,** *slavným guberniem počínaje,* **zacházeli s urážlivou bezohledností, ba tropili si z nich i posměch.**

Zvolená komise pro obnovu stavovských práv ukončila práce své teprve dne 18. února 1847, usnešši se o právním

průkazu nepřetržitosti ústavních práv českých stavů. V průkaze tom upírána obnovenému zřízení zemskému platnost jakožto jedinému základu stavovských privilejí a zároveň vyvraceno učení o královské výhradě. *Korunovační přísaha výhrady té nezná* a každoroční *reversy* vládní po vyřízených postulatech: — »Ochotné svolení stavů nemá býti na škodu neb ujmu jich zachovalých práv a potvrzených od císaře privilejí, svobod a spravedlností,« — dokazují právní platnost ústavy.

Osnova končila návrhem, »aby se stavové slavně ohradili u císaře proti každé jednostranné proměně svých práv a ústavy zemské a aby doložili, *že jsou odhodláni v čas potřeby* **hájiti jich každým prostředkem ústavním**«.

Když však se dne 3. května 1847 stavovský sněm sešel, jevila většina členů přímo nevysvětlitelnou a přece přirozenou vlažnost skoro k veškeré oposici. *Obavy před možnou ztrátou vládní přízně* mnohého zarazily — a tak navrhováno, aby bylo vše odročeno až »k době příznivější«.

Náhodou zemřel v době té arcikníže Karel a deputace stavů, která se vypravila do Vídně ku pohřbu, vrátila se jednak zaražena a postrašena hrozbami, jež tam musila vyslechnouti, jednak obměkčena pochlebenstvím a sliby atd. a snažila se nyní i vlažné již oponenty přiměti k úplnému ústupu.

Usnesení o adrese k císaři nedalo se sice již anulovati a proto usneseno se o adrese co nejloyalnější, z kteréž vše, co v ní mělo býti uvedeno, vypuštěno. Marné bylo úsilí některých členů »ostřejší toniny« jako Deyma, kterýž šlechtickým svým spolubratřím s nejtrpčí ironií vytýkal nestatečnost, nebo knížete Carlosa Auersperga, který se úsklebně posmíval »hloupému chytráctví« dřívější většiny — dne 11. května *proměnil se ústup oposice v pravý útěk!* Bezbarvá adressa zůstala, jak přirozeno, bez účinku . . .

Nicméně již jen několik dní po té — dne 27. května na postulatním sněmu, jenž byl zahájen dne 17. května, — aspoň jeden *oponent*, kníže **Lamberg**, pozvedl hlasu svého, když zahájena debata o vládou žádaném příplatku 50.000 zl. k tak zvanému kriminalnímu fondu. Kníže Lamberg od po-

volení příplatku toho zrazoval řka, že ačkoli jest částka ta sama o sobě nepatrná, schodek ten přece by byl pro státní pokladnici citelný. Dále vyzýval stavy, aby obrátili zřetel svůj k finanční správě, která prodlením třiceti dvou roků nedovedla jiné, než-li státní dluh rozmnožiti a teprve před nedávnem zase uzavřela osudnou půjčku. Ku konci formuloval návrhy své v tento smysl:

1. **Aby vláda budoucně bez svolení sněmu žádných dluhů nedělala,** (při čemž dokázal, že počíná si vláda při uzavírání půjček velmi nezkušeně a od peněžníků (židovských) Finy, Rothschilda, Arnsteina a Eskelesa v povážlivé míře předražována byla).

2. **aby byly státní účty každoročně předkládány sněmu a finanční správa aby byla sněmu odpovědnou;**

3. aby **byrokracie**, *stejně nebezpečná svobodě koruny* **jako zem vyssávající,** byla co možná **obmezena,** počet úředníků a platy jejich zmenšeny, řízení úřadní zjednodušeno a zbytečné psaní odstraněno a místo dosavadních kollegiatních úřadů v administraci, ve finanční a politické správě aby byli všady dosazeni jednotliví, *schopní, poctiví a* **odpovědní** *úřadníci;*

4. aby **soudy**, jak civilní tak i trestní, **byly veřejné a ústní** a aby **před soudem byli sobě všicknі**, ani nejvyšší erár nevyjímaje, **úplně rovni.**

Návrhy ty setkaly se s odporem většiny sněmu a zbudily ve vládních kruzích svrchovanou nelibost. Předseda sněmu starohrabě Rudolf Salm, (o jehož názorech nejpřípadněji svědčí vlastní jeho výrok, že jest velká škoda, že bylo mučení zrušeno,) nerozpakoval se knížete Lamberga ve Vídni **denuncovati.**

Následkem toho uděleno smělému oponentu knížeti Lambergovi intimací vysokého dvorského rozhodnutí ze dne 26. října, která byla zemskému výboru dne 6. listopadu dodána — za »nepřístojné návrhy« *ostrá* **důtka** a předsedovi sněmu stavovskému nařízeno, aby na příště vykonával ve sněmovně *přísnější policii.*

V tu dobu ovšem se nikomu ve Vídni, aniž kde jinde ani ve snu nezdálo, že v několika málo měsících — následkem nepředvídaného politického obratu v březnu 1848 —

většina »nepřístojných« návrhů důtkou oblaženého knížete Lamberga uznána bude netoliko za vhodné, praktické a nutné, nýbrž že také bude skutečně provedena.

Nicméně dříve ještě, nežli byla smělému oponentu tomu zmíněná důtka udělena, vzmužil se stavovský sněm k památnému skutku, který stojí za podrobnější vypsání.

Příčinu zavdal týž příspěvek k tak zvanému kriminálnímu fondu, jenž byl již knížeti Lambergovi poskytl příležitost k oposičnímu vystoupení a přiměl jej k podání výše uvedených návrhů.

Z velezajímavé a netoliko poměry, ale i různé osobnosti charakterisující debaty vyjímáme:

Kníže Carlos **Auersperg:** »Tím, že stavové čeští již dříve po dvakrát připomenutý královský postulat povolili, dali pouze svou ochotu na jevo, ale *nezadali svého práva*, a nemůže tím již mimořádně povolená přirážka k dani pokládána býti za povinnost pro všechnu budoucnost. Kdyby však stavové *neměli ani práva daň nepovoliti*, nýbrž jen právo rozhodovati pouze o způsobu jejího vybrání, *stali by se z nich pouze* **jacísi výběrčí daně** — a zadali by tím starodávné, po mnohá století zachované *právo dobrovolného povolování daní.* Jsme tedy na rozpacích, abychom jednak neporušili úcty k osobě J. M. císaři, s druhé strany pak abychom starého, na prospěch vlasti užívaného práva — nezadali.«

Leopold hrabě **Thun** (Excellence) mínil, »aby se dotčených 50.000 zl. stříbra *následkem nejvyššího určitého* **poručení** *J. M. císaři* **nejponíženěji k nohoum položilo**«.

Hrabě Vilém **Wurmbrand:** »Pozoruji, že touto odpovědí J. M. císaře jsou stavové zatlačeni až k nejzažší mezi, tak že nám po mém náhledu nic jiného nezbývá, než-li buď se vlastní rukou zavražditi (morden) nebo se *dát zavraždit* a trpělivě vyčkat, až nám dají poslední ránu — aneb abychom se vzmužili k pevnému úmyslu, úmysl ten zmužile provedli a *tak stůj co stůj znovu dobyli půdy, která nám po právu náleží.* Všim tím však jsou sami stavové vinni, poněvadž **všechno povolujíce vždycky se podrobovali a uhýbali, jen** *aby byly splněny* **zase jejich vlastní žádosti**. Z žádo-

stí jejich však nevyplněna žádná, kdežto oběti jejich vždy zdály se býti malé; vždy se jim ukládaly buď požadavky nové nebo staré obnovovaly. O tom, jaká jest povinnost zemských zástupců rakouských, není prý nic ustanoveno; majíť prý se při tom spolehati jen na své hlavy, na své právo a slušnost. **Stavové mají povinnosti** *nejen k vládě, nýbrž* **také k národu.** Neučiní-li zadost povinnostem k vládě ve všem a po každé, jsou pokládáni, když právě ne za úhlavní zrádce, tedy aspoň za nespokojence; nevyhoví-li sněm některé žádosti vlády bez odkladu, tu vláda ihned pouští hrůzu na sněm takovým způsobem, že velice vážení členové sněmu, nalezající se ve státní službě, ostýchají se přes císařské povolání sněmování se súčastniti. *Neučiní-li však stavové zase zadost požadavkům národa,* **stihne je trest nejkrutější — nedůvěra a opovržení.** Když před několika roky stavové k novému životu procitli, neshledali sice k sobě u národa opovržení, ale nevšimavost a lhostejnost. Obé bylo smutné dědictví zůstavené od předkův. Nynější však nemohou již potomkům svým zůstaviti totéž dědictví: lhostejnost, nýbrž buď důvěru a vážnost aneb nedůvěru a opovržení. V případech tedy, *kdy požadavky vlády a národa stojí příkře proti sobě,* **musí se stavové přidržeti práva a pravdy.** Nevčasné *mlčení* bývá někdy horší lži, nepravdivých řečí.«

Bedřich hrabě **Deym** v delší řeči navrhoval, aby stavové od někdejšího usnesení svého neupouštěli, t. j. *aby nepovolili* a sice z té příčiny, **poněvadž J. M. císař neráčil důvodů jejich vyvrátiti.** Neboť zde již nejde pouze o připomenutou nepatrnou částku, nýbrž *o celé zemské zřízení.* Nesmějí-li býti stavové vzhledem k daním, jež se od země požadují, jiného smýšlení, než-li J. M. císař, *proč bývají svoláváni?* Jaký smysl mají slova, jimiž se sněm svolává, »abychom návrhy J. M. císaře zrale a bedlivě uvážili a potom na tom se usnesli, co by J. M. císaři, celému království a nám samým bylo nejpřiměřenější«? Ze zřízení zemského jest patrno, že *stavové mají právo povoliti jen tolik daní* a k tomu jen na takový způsob, **co by jich po jejich přesvědčení země dobře snésti mohla.** Řečník uvedl pak mnoho příkladů, kdy *stavové* již po obnoveném zřízení zemském císaře Ferdinanda II.

žádaných daní buď nepovolili nebo je *obmezili* a odůvodňoval pak historicky i jinak práva zemského sněmu v Čechách.

Hrabě Ervín **Nostic**: Také mne odpověď J. M. císaře velice zarmoutila. Neboť buď musíme býti J. M. císaře neposlušni nebo zrušiti rozhodnutí své ze dne 27. května a *slepě poslouchati rozkazů císařských*. Avšak naše přesvědčení nemohou býti změněna rozkazem J. M. císaře; nýbrž **jedině důvody**. Nežijemeť pod hedvábnou šňůrou (rozuměj tím pověstnou tureckou strangulaci), nýbrž pod spravedlivými panovníky. **J. M. císař nemohl nás sem postaviti jako pouhé figury,** *nýbrž musí chtíti*, **abychom mluvili a povinnosti své konali po svém svobodném přesvědčení**. Aby mohla míti odpověď J. M. císaře ten smysl: **musíte poslouchat** »*jste sice stavové, ale* **bez práva**; – *formu chci šetřiti, ale* **jádro zrušiti**« — toho se do J. M. císaře nadíti nemůžeme. Navrhuji, abychom tedy na svém usnesení setrvali a v jiném spise příčiny toho ještě jasněji vyložili.

František hrabě **Thun**, syn, (**strýc** nynějšího c. k. místodržitele v Čechách): Každý z nás byl při čtení nejvyšší odpovědi J. M. císaře dojat hlubokým zármutkem. Máme opět důkaz, *jak* **špatně** *jest J. M. císař zpraven o naší ústavě zemské*; dále že **nejvyšší úřadníci** J. M. císaře neberou si ani práci, aby se s ústavou tou obeznámili a že **byrokracie neostýchá se klásti J. M. císaři do úst slova, která jsou naprosto v odporu s dřívějšími nejvyššími sliby**. Že by J. M. *císař nechtěl šetřiti ústavy, na kterou přísahal*, (rozuměj »české zemské zřízení«, na něž byl J. V. císař Ferdinand o korunovaci složil přísahu), aneb **že by dané slovo nazpět vzal a Sobě odporovati ráčil,** *vše to vůbec předpokládati nemůžeme.* **Obé děje se však v nejvyšší odpovědi.** Nechci ani upozorniti na smutná ona slova v ní, že J. M. císař jest vždy hotov návrhy naše přijmouti, což zní spíše jako posměch než uznání.

Po té vytýkal řečník svému jmenovci hraběti Leopoldovi **Thunovi** nedůslednost, načež pokračoval:

»Neblahým ustanovením vládním jest nám sice cesta veřejnosti zamezena, a nyní jde jen o to, **abychom zadali zemská práva**, *jež máme věrně zachovati potomstvu*. Sta-

vové mají *vyššího soudce*, své **svědomí**! Dějiny tyto listiny prozkoumají a potom se uvidí, **kdo tato práva jakožto drahé dědictví věrně hájil a zastával** *a kdo* **ze strachu** — *od pravdy* a práva se uchýlil. Přijmou-li to stavové, **postaví se** *před zrakoma celého národa i dějin* **na pranýř** a musejí také u J. M. císaře na vážnosti ujmy utrpěti.«

Jan hrabě **Lažanský**: Myslím, že je to první jednání truchlohry, která začala roku 1845 deputací — a že jsou stavové blízci svého konce. My můžeme jíti jen *trojí* cestou; ale dvé z těchto cest nejsou tuze čestné: buďto *vůli J. M. císaře bez podmínky splniti* nebo po této odpovědi pokládati se za zrušené. První cesta jest *servilní*, druhá *samovraždou*. Z té příčiny nezbývá nám nežli *cesta třetí*: **Abychom krok za krokem hájili svá práva jako Spartani;** neboť **zástupce země má za svou vlast obětovati jmění i život.** Nestal bych se nikdy rebellem proti svému králi; ale **milerád dám hlavu za svou vlast!«**

Albert hrabě **Nostic** dokazoval, že povolování daně stalo by se pouhou ceremonií, kdyby **neměl sněm úplnou volnost** některou, *od J. M. císaře žádanou* **daň zemskou nepovoliti;** že by stavové nebyli po tom než-li nějakým úřadem a že by se to naprosto nesrovnávalo s vážnými slavnostmi, s jakými se sněmové konají. Také obyčej **každoročního reversu císařského** poukazuje zřejmě k tomu, že povolením jisté daně pro jeden rok *není sněm již vázán také pro budoucnost tutéž daň povolovati*. Řečník navrhnul, aby stavové a sice in pleno schválili druhý spis k J. M. císaři a aby bylo zatím jen tolik daní rozepsáno, o kolik mezi J. M. císařem a stavy není sporu t. j. **s odečtením nepovolených** 50.000 zlatých stříbra.

František hrabě **Thun**, otec (majorátní pán Děčínský a **děd** nynějšího c. k. *místodržitele* v Čechách) úplně souhlasil s hrabětem Nosticem, poněvadž stavové u J. M. císaře vážnost si zachovají jen tím, *když přidrží se nezvratně svých povinností* a poněvadž se tím *vyvarují* také toho, aby snad vždy a budoucně nemusili ku všemu svolovati — jak se tomu z odpovědi J. M. císaře již snad rozuměti mohlo.

Svobodný pán z **Ehrenburgu** mínil, aby bylo oněch 50.000 zl. stř. bez odkladu povoleno, poněvadž prý stavové nemají žádné příčiny daně té nepovoliti. Příčina byla prý by jen tehdy, kdyby země daň tu nemohla již snésti. Ku konci podotknul, že stavové nemají dle ústavy právo povolovati daně jen pod jistými výminkami.

František hrabě **Thun,** syn: Zdá se mi, že řečník, jenž mluvil přede mnou, mate pojmy výminek. Ostatně toho velice lituji, že jest někdo mezi námi, jenž chce odpověď J. M. císaře bez podmínky schváliti, podrobiti se všem nedůslednostem a spáchati na sněmu samovraždu.

Svob. pán z **Ehrenburgu**: Já netvrdil, že máme se podrobiti všem nedůslednostem. Právo *rozdělení* (repartice) *daní* nám zůstane vždy, jakož i právo daň nepovoliti: ale jen v tom případu, kdyby země daně té již snésti nemohla. Všechny jiné podmínky však jsou neslušné.

Vilém hrabě **Wurmbrand:** Stavové oněch 50.000 zl. ke kriminalnímu fondu nepovolili proto, poněvadž jest nespravedlivo, aby tuto částku, kterou má platit celá země, tedy všickni kontribuenti, platili jenom rolníci. Kdyby stavové takovou neslušnost povolili, tím svou loyalnost neprokáží: **pravou loyalností** *jest:* **zameziti, aby se král nedopustil nespravedlnosti.**

Bedřich hrabě **Deym** obrátil se proti svob. pánu z Ehrenburgu, řka, že pán z Ehrenburgu ústavě zemské vůbec ani nerozumí. Kdyby mělo míti platnost mínění svob. pána z Ehrenburgu, *musilo by se platit tak dlouho, dokud by byla zlatka v kapse*, a při povolování daně nešlo by nežli o otázku: **Máme-li ještě peníze čili nic!** Svoliti k něčemu, co nám nedělá žádnou čest, končil řečník, není ostatně loyalností.

Svobodný pán z **Ehrenburgu** opět se ujal slova: opakoval však jen, co už byl pravil a končil, aby jen stavové královskému slovu důvěřovali a zaplatili.

Rytíř z **Müllerů** (vládou dosazený, tedy oktroyovaný purkmistr pražský, který po prohlášení ústavnosti r. 1848 ihned musil odstoupiti.) mínil, že odpovědí J. M. císaře práva sněmu naprosto ničeho neutrpěla; neboť v odpovědi té výslovně jest připomenuto, že není v úmyslu práva stavův tím

zkracovati. Přijde prý jen na to, s kterého hlediště se na věc dívá. Odkud má vláda bráti peníze nežli z výtěžku daní, dokud není stát alchymistou. Kdybych sám byl ministrem financí, neznal bych jiné cesty, nežli *buď vypisovat daně nebo dělat dluhy.* Zrušili-li před nedávnem stavové ve své spravedlnosti nepoměr mezi daněmi rustikalistů a dominikalistů, proč medle nyní chtějí, aby útraty ústavů kriminalních uvaleny byly pouze na bedra měst? Jak k tomu ku př. přijde město *Praha*, že musí živiti všechny zločince z krajů berounského a kouřimského? Králův úmysl zrušiti tuto nespravedlivost jest dobrý a proto mají mu stavové v tom býti nápomocni.

Ervín hrabě **Nostic** odpovídaje především svobodnému pánu z Ehrenburgu pravil, že nejde zde nikdy o výši daně, nýbrž *o zásadu*, a je-li zásada ta slušná. Co se týče slov pana rytíře z Müllerů, nikdo z nás nepravil, že jest spravedlivo, aby útraty kriminálův uhražovala jen města. Naopak — proto že je to nespravedlivé, chceme, aby byly výlohy ty uhražovány z všeobecné státní pokladnice. Proč však by měli útraty ty uhražovati jedině rolníci? Tím chtěla by se jedna nespravedlivost nahraditi nespravedlností jinou.

František hrabě **Thun** (syn) opakoval, co byl pronesl hrabě Nostic a dodal, že by stavové oněch 50.000 zl. povolili, kdyby se dokázalo, že právě taková částka připadá na české statkáře a rolníky, kdyby totiž útraty kriminalní neměly býti uhražovány všemi kontribuenty.

Hrabě Vilém **Wurmbrand** a hrabě Bedřich **Deym** vyslovili se ještě ostřeji proti filipice rytíře z Müllerů, který na to replikoval.

Po té ujal se slova předseda sněmu, správce země, starohrabě Rudolf **Salm.** Prohlásiv debatu za ukončenou oznámil, že dá nyní o tom hlasovati; avšak projevil ještě také své mínění řka: Dříve však musím ještě přímo a po pravdě pronésti své mínění: Odpovědí J. M. císaře nejsou práva stavů nikterak zkrácena. J. M. císař ráčil svůj postulat svědomitě dle potřeb země upraviti. Že jest žádaná částka skutečně potřebna, za to ručí sněmu slovo J. M. císaře, v které mají stavové zcela loyalně důvěřovati a to tím více, poněvadž jako provincialní (?!)

sněm o potřebách celé říše souditi nemohou. Z té příčiny přistupuji úplně k návrhům J. Exc. hraběte Leopolda Thuna, svobodného pána z Ehrenburgu a pana purkmistra rytíře z Müllerů. Neboť *stavům není odejmuto právo* **raditi** *se o postulatech J. M. císaře*, nýbrž byli jen **přísně vybídnuti,** *aby*, čeho jest potřebí, *povolili*, čímž naopak právo jejich povolovací se uznává. Stavové mají však užívati práva svého jen ku prospěchu země, jinak ho zneužívají. Že však J. M. císař chce oněch 50.000 zl. rozvrhnouti pouze na daň pozemkovou, stalo se *snad* z té příčiny, poněvadž nepatrná tato částka nedala by se *snad* dobře na ostatní daně rozvrhnouti. *J. M. ráčil až dosud se stavy jako dobrý otec mluvit a jako otec výstrahu dávat;* — varujme se, aby **podivení otcovo** *nezměnilo se* **v pánovu nemilost.**

František hrabě **Thun** (syn) ujal se slova.

Předseda starohrabě **Salm** jej přerušil řka, že jest debata ukončena a že bude nyní jen hlasováno.

František hrabě **Thun** (syn): Jelikož pan předseda, který měl debatu jen rekapitulovati, pronesl sám své mínění a také nové důvody uvedl a *tím v debatě pokračoval*, musí býti volno důvody jeho vyvrátiti a v debatě pokračovati. Kdyby bylo pravda, co pravil pan předseda: **kdybychom musili vždycky povoliti všechno,** *co se od nás jako potřebné žádá*, **co by nám byly platny královské reversy!!** *Byli bychom jen* **komedianti v uniformě!** A co by nám prospělo právo, jehož bychom nesměli nikdy užiti?!

Předseda starohrabě **Salm**: Snad jsem chybil, když jsem řekl, že takovým jest moje mínění. Nových důvodů však jsem nepřednesl.

Ervín hrabě **Nostic**: Pan předseda myslí, že z důvěry k J. M. císaři máme povoliti všechno, cožkoliv J. M. císař žádá. Ale státní účty a rozvrhy nesdělává J. M. císař, nýbrž sdělávají je ministři. *A proč bychom neměli J. M. císaři pověděti o ministrech své mínění?* **My zasluhujeme u J. M. císaře tutéž důvěru jako ministři.**

Hrabě Vilém **Wurmbrand**: J. Exc. pan *předseda chtěl* **svobodomyslné zastrašiti** a nesvobodomyslným dáti pokyn, jak mají hlasovati. Pravil také, že nepochopuje, jak mohl

jeden řečník neposlušnost k J. M. císaři prohlásiti za loyalnost; dále chtěl ihned dát hlasovati; ale byl od toho od hraběte Fr. Thuna a hraběte Ervína Nostice zdržen. Já proti takovému jednání protestuji. Pronese-li pan předseda mezi reasumcí debaty také své mínění, musí býti s úplnou vážností a poslušností vyslechnut; ale jest to pokračování debaty.

Předseda starohrabě **Salm**: Nemohu přijímati poučení ani od některého člena stavů, aniž od celého sněmu, nýbrž jen od J. M. císaře. Ostatně nemám ničeho proti tomu, chce-li někdo proti mým důvodům něco namítat.

Hrabě Vilém **Wurmbrand**: Neměl jsem v úmyslu diktovati nějaký sněmovní řád; ale vyhražuji si pro všechnu budoucnost, abych, bude-li pan předseda sám v debatě pokračovati, směl se hlasování opříti a dále mluviti.

Kníže Carlos **Auersperg**: J. Exc. pan předseda pravil, abychom jednáním svým **podivení otcovo** ***nezměnili*** **v pánovu nemilost,** což musí býti vyloženo v ten smysl, jako bychom se byli o něčem usnesli proti zřízení zemskému a proti povinné úctě k J. M. císaři. Takového výkladu my přijmouti nemůžeme a já proti tomu slavně protestuji.

Bedřich hrabě **Deym**: Také já proti oněm slovům páně předsedovým protestuji. Buď je pronesl úřadně nebo jako své soukromé mínění. V prvním případu bylo by to **násilí** *proti svobodnému hlasování* a **prohlašování nás za velezrádce.** Musím tedy jménem svým vlastním, jakož i jménem celého sněmu pana předsedu žádati, aby se vyslovil, pronesl-li slova ta officielně nebo jen jako své soukromé mínění.

Předseda starohrabě **Salm**: Nemohu své osoby od úřadního postavení svého odlučovat.

Bedřich hrabě **Deym** trval však na tom, aby se pan předseda vyslovil, pronesl-li slova ta z vyššího nařízení.

Předseda starohrabě **Salm**: Slova ta jsou naprostým přesvědčením mým. Musím však podotknouti, že jsem jich nepronesl ze žádného vyššího nařízení. Ostatně jsem zde ve dvou funkcích: *jako člen zemských stavů* a **jako královský služebník**. Znám však jen jednu pravdu, jedno přesvědčení a jedno svědomí. A toto své přesvědčení jsem vyslovil a to nejen jako osoba soukromá, nýbrž i jako přesvědčení, jež

bych pronesl v každém úřadním postavení, v němž bych se vůbec kdy mohl nalezati.

Bedřich hrabě **Deym** diktoval tudíž následující **protest** do protokolu:

»Protestuji a mohu hlasovati jen v tom případu, když totiž předpokládám, že J. Exc. pan předseda pronesl slova ta jen jako *své soukromé mínění* a **nikoli úřadně.**

Ku protestu připojili se všickni přítomní členové stavů českých, vyjímaje stav kněžský a měšťanský a tři šlechtice: J. Exc. hraběte Leopolda *Thuna*, svobodného pána z *Ehrenburgu* a knížete z *Schönburgu*.

Jan hrabě **Lažanský:** Hlasoval bych, i kdyby bylo hlasování spojeno se skutečným nebezpečím, poněvadž **vyhrůžka** nemůže svobodnou mysl zastrašiti. Hlasoval bych zrovna tak, **i kdyby bodáky stály přede dveřmi.**

Ervín hrabě **Nostic** byl téhož mínění, neboť i jeho prý ve svědomitém hlasování nemůže lidská bázeň mýliti.

Albert hrabě **Nostic:** Připojil jsem se k protestu z té příčiny, poněvadž — *kdyby mělo býti* **takovými výhrůžkami** *na stavy naléháno*, **přestalo by veškeré svobodné rokování.**

Po té dal předseda hlasovati o této otázce: *Chtějí stavové berní postulat J. M. císaře v celku přijmouti nebo nechtějí?*

Výsledek hlasování byl, že **dvaceti šesti hlasy** proti *desíti* stavové postulat J. M. císaře **nepřijali.**

Proti přijetí hlasovali ze stavu *panského:* Carlos kníže *Auersperg*, kníže Vincenc *Auersperg*, František hrabě *Thun* (otec), Rudolf hrabě *Morzin*, Jan hrabě *Nostic*, Karel hrabě *Rummerskirch*, Vincenc svobodný pán *Zeszner*, Jan hrabě *Lažanský*, Bedřich hrabě *Deym*, Ervín hrabě *Nostic*, Vilém hrabě *Wurmbrand*, Albert hrabě *Nostic*, Adolf hrabě *Ledebour*, František hrabě *Thun* (syn), Karel hrabě *Althan*, Fr. hrabě *Salm*, svobodný pán z *Aerenthalu*, Vojtěch hrabě *Deym*, Vincenc hrabě *Waldstein*, M. W. svobodný pán *Enis*, Werner svobodný pán *Riese* a Karel svobodný pán *Villani*.

Ze stavu *rytířského:* Václav rytíř *Bohuš*, Václav rytíř *Bergenthal*, Karel *Korb* rytíř z *Weidenheimu* a Vincenc *Brechler* rytíř z *Troskovic*.

Pro přijetí hlasovali ze stavu *panského:* Leopold hrabě *Thun*, kníže *Schönburg* a svobodný pán Jan z *Ehrenburgu*.

Ze stavu *kněžského* všickni přítomní členové: probošt *Pölner*, školastikus Josef *Rauch* a opat kláštera strahovského *Zeidler*.

Ze zástupců *měst* taktéž všickni přítomní členové: purkmistr pražský rytíř z *Müllerů* jako poslanec Starého města, místopurkmistr Antonín *Keller* jako poslanec Nového města, magistratní rada a pekař Josef *Tögl* jako poslanec Malé Strany a magistratní rada Josef *Rokos* jako poslanec Hradčan, kteřížto poslanci ze stavu městského nebyli voleni, nýbrž vládou oktroyovaní purkmistři a radové, čímž vysvětluje se také nejen jejich závislost na vládě, nýbrž i samo neliberální hlasování jejich. Přikyvliť prostě k tomu, co jiní pokládali neb aspoň prohlásili za věc vládě milou. Jako úřadníci nesměli se vůbec ani odvážiti míti také nějaké mínění. Něco podobného vláda Metternichova nejen nestrpěla, ale vždy co nejpřísněji trestala.

* * *

Nezdá se čtenáři po přečtení úrývkovitých těchto řečí, jako by se byl octnul ve světě zcela neznámém a přímo netušeném?

Kdy a kde, ptáme se, četl někdo za celé nové »éry ústavní« o některém sněmovním zasedání referát takového druhu, a podobná slova pronesená ústy českých šlechticů?

Marně se namaháme připomenouti si něco tomu podobného . . . .

Valná většina stavů českých, zmuživši se v předvečer památného roku 1848 k rozhodnému hájení starých a po věky zanedbávaných práv zemského zastupitelstva, osvědčila netušenou mužnost, a díváme-li se na věc se stanoviska nejstřízlivějšího, zahájila činnost svou v tomto směru mnohoslibně.

Od mužův, kteří za brutalního absolutismu Metternichova, (neznajícího ani práva, aniž zákonů, nýbrž jen libovůli,) odvážili se hájiti práva svá a jako zástupci země zároveň také práva království českého takovýmto způsobem,

dalo se pro budoucnost očekávati mnohé, co by bylo i samého Metternicha a všechny jeho servilní stvůry překvapilo.

Zásadní boj stavů českých s vládou vídeňskou o českou ústavu byl zahájen.

Vláda vídeňská však reskriptem ze dne 28. července 1847 na svém postulatu setrvala a právo povolovati daně stavům českým prostě — popřela.

Přes to vše, že opětným zamítnutím hrozilo stavům českým *rozpuštění*, setrvali tito neohroženě na původním snesení. Dne 30. srpna usnesli se totiž podati J. M. císaři nový pamětní spis, v němž odvolávali se poznovu ku svému *ústavnímu právu* povolovati daně a zároveň zemskému výboru výslovně zakázali sněmem nepovolenou daň vypsati.

Absolutní vláda Metternichova ovšem si dovedla pomoci hravě. Nejsouc na žádné zákony vázána a řídíc se ve všem pouhou libovůlí, vypsala žádanou daň bez ohledu na usnesení stavovského sněmu a sice proti starobylému zvyku: místo prostřednictvím zemského výboru — prostřednictvím gubernia . . .

Vše, co jsme byli právě o českých stavech v stručnosti vypravovali, projednáváno na hradě pražském v starobylé zasedací síni, do které se po dnes vchází z velkolepého sálu Vladislavského.

Sněmování bylo tajné. Toliko dvéře ze sálu Vladislavského do sněmovny vedoucí byly po celé zasedání otevřeny, tak že každý, kdo chtěl, mohl rokování naslouchati — přede dveřmi.

Přirozenoť, že o tuto vzácnou »čest« skoro nikdo nedbal, obzvláště když každý, kdo se o záležitosti tohoto druhu zajímal, věděl, že stavové čeští nedovedou nic jiného, než-li vyslechnouti přání slavné vlády a posléze ku všemu přikyvnouti.

Sporé a kusé zprávičky, jež o zasedání a rokování dostaly se na veřejnost buď ústním vypravováním nebo stručnými referáty do cizozemských listů, zejména do svobodomyslných »Grenzboten«, skoro nikoho v Čechách nezajímaly.

Teprve o památném zasedání r. 1847 vydán, bezpochyby péčí hraběte Matyáše Thuna, v Hamburku německý spisek,

z něhož již K. Havlíček vážil do »Slovana« ku stati »Česká šlechta«, a jehož jsme i my vedle jiných historických prací použili.

Jinak jsou dějiny stavovského sněmu českého politicky i kulturně bezvýznamny a kromě perspektivy, jakou otvíral líčený závěrek do budoucnosti, také beze vší zajímavosti.

Rok 1848 zasadil však smrtelnou ránu i stavům českým; zasedání dne 30. srpna 1847 bylo zároveň také zasedáním posledním . . .

Události roku 1848 svedly také valnou většinu šlechty české na zcela jiné dráhy. Z počátku někteří vynikající členové její snažili se hověti »duchu času« a zasazovali se o tu onu politickou nebo společenskou reformu společně s národem českým. Avšak za nedlouho jeden po druhém pod různými záminkami a některý i bez nich zůstavil národ český jeho osudu a nebral na politických i jiných záležitostech buď žádného nebo pranepatrného podílu.

Po opětném zavedení absolutismu ovšem i většina někdejších stavovských oponentů opatrně se přizpůsobila novému stavu věcí a zaujala obvyklou u opatrných a o své vlastní blaho pečlivých obhajců práva — »posici vyčkávací«, nebo se střemhlav vrhla do mnohoslibných vln vládní přízně.

Práva stavův a tudíž i práva království českého zůstaveny prostě svému osudu.

Z někdejších stavovských oponentů zvrhnul se nad jiné kníže Carlos *Auersperg*, kterýž opustiv řady stavovské oposice byl hned r. 1852 jmenován rytířem zlatého rouna a r. 1853 tajným radou. A po celou dobu absolutismu setrval skoro jako všickni ostatní členové české šlechty v »posici vyčkávací«.

Líčiti další »činnost« někdejších zastanců práv království českého, jakož i všech oněch členů české šlechty, kteří později — po prohlášení »éry ústavní« r. 1860 — vstoupili společně s celým českým národem v jejich šlépěje, vymyká se úkolu tohoto spisu. Přes to připojujeme jen ještě několik slov, aby byl stav věcí, jaký zavládl za našich dnů, srozumitelnější.

Sotva že r. 1860 pominulo veškeré »nebezpečí«, jež hrozilo za dob absolutismu každému, kdo by byl chtěl zasáhati

v politickou správu říše, objevili se ihned také poctiví i slávylační »diplomati« a »státníci« z kruhů české šlechty, kteří nyní stůj co stůj chtěli hráti »politickou úlohu«.

Kníže Carlos Auersperg byl jedním z nejctižádostivějších a chceme-li, zároveň také nejschopnějších a mimo to v kruzích nejvyšších nad jiné členy české šlechty oblíben.

Jelikož mu šlo pouze o politický sport a nikoli o politiku zásadní, právní nebo z přesvědčení, bylo mu úplně lhostejno, s kterou politickou nebo národní stranou v Čechách byl by se dostal do akce; ale znaje poměry a především převahu českého národa nad kmenem německým, byl ochoten »věnovati služby své« národu českému.

Avšak tehdejší vůdcové národa českého s Palackým v čele rozhodli se pro *státoprávní program* hraběte Clam-Martinice a — kníže Carlos Auersperg rozdurděn stal se politickým odpadlíkem. Chtěje stůj co stůj hráti vynikající politickou úlohu zapřel někdejší politické své přesvědčení a stal se — jedním z úhlavních odpůrců státního práva českého jednak z uražené pýchy, jednak z osobní řevnivosti ku Clam-Martinicovi a jeho stoupencům.

Palacký jako historik a muž práva dal přednost programu založenému na nezadatelném a královskými přísahami zpečetěném historickém právu před programem knížete Carlose Auerperga bez jakéhokoli právního podkladu spolehajícího pouze na nahodilé a dočasné utváření se politických poměrův.

Národ český měl tudíž ku své další politické akci pevnou právní půdu; ale nic více . . . Dějiny od r. 1860 až po dnešní den jsou důkazem, že přes všechno úsilí národa českého právo to doposud nezvítězilo — naopak že po nějaký čas triumfoval Schmerling a po něm sám kníže Carlos Auersperg a po něm i jiní jako zapřisáhlí práva toho odpůrci.

Boj o právo to, stvrzené poznovu také ještě královským reskriptem ze dne 12. září 1872 — trvá po dnešní den. Vizme tudíž, jak utvářila se politická situace t. j. jaké stanovisko zaujímá v boji tom tak zvaná historická šlechta česká, jejímž členem byl také pan hrabě Fr. Thun, než-li nastoupil svízelný úřad c. k. místodržícího kralovství českého.

Historická šlechta česká za našich dnů.

Nejsme z těch, kteří by se domnívali, že lidé a především jiným politikové a státníci — nemění své zásady a názory více méně s proměnami, jež se dějí kolem nich. A tak tedy již z předu můžeme zcela klidně a zajisté správně dodati, že nynější »historická šlechta česká« nebo správněji řečeno »konservativní velkostatkáři« nejsou a nemohou už dávno býti takovými jako byli předchůdci jejich v první polovině let sedmdesátých nebo v letech šedesátých a nebo docela před rokem 1848.

Pokládajíce povšechnou charakteristiku celého stavu, ať již jakéhokoli, za jeden z nejtěžších úkolu, nemáme dosti odvahy pokusiti se o charakterisování nynější šlechty české vůbec u porovnání se šlechtou někdejší a klademe sem v náhradu několik slov mnohostranně vzdělaného muže a zároveň objektivního pozorovatele, o němž náhodou vypravujeme v témže románu, jehož illustrovaná obálka byla propadla konfiskaci a dala pak podnět k tomuto spisu.

Muž ten a sice katolický duchovní, vyslovil se k nám před několika lety v tento smysl:

»Za našich dob šlechtic v Čechách už dávno není takovým, jakým byl před rokem 1848. Kdo znal otce a dědy z vlastního názoru, syny a vnuky nepoznává. Šlechtic v Čechách nestaví již paláců, ani chrámů a divadel, nezakládá velkolepých parků, nepořádá více uměleckých koncertů, plesů, carouslů, šlitáží a kavalkad; nesnaží se upoutati k sobě pozornost přepychem a nádherou, ba není více mecenášem umění a

podporovatelem věd a literatury v té způsobě jako druhdy.

»Modrá krev« v Čechách vůčihledě »rudne«; šlechtic dnes již skoro úplně »změšťačil.«

Páláce — ovšem ku zcela jiným účelům než-li jindy — chrámy, divadla a jiné velkolepé budovy staví nyní občanstvo, jež si také pořádá plesy, koncerty a jiné zábavy, a jest také, možno-li tak říci, i mecenášem umění, literatury a věd, jež se mu stávají znenáhla potřebou.

Některým tradicím a zálibám otců a praotců, jako honbě a sportu, zůstal šlechtic naší doby věren: jinak, nutno-li, zabývá se vším možným jako kterýkoli jiný přičinlivý občan: spravuje své jmění, bdí nad svými statky, aby výnosnost neklesla, po případě »průmysluje« a spekuluje.

Přes to, že nevyhýbá se stykům s lidem jako jindy, přece se s lidem nesblížil v té míře, aby zájmy obou splynuly v jedno, a zaujímá doposud postavení více méně výlučné.

Jako od nepamětných dob *slouží* po dnes nejraději a nejochotněji *církvi* nebo *státu*, buď jako voják nebo diplomat nebo pouhý úřadník a spokojí se z počátku často i s nehrubě záviděni hodnou karierou praobyčejného byrokrata, aby si zjednal formalní kvalifikace k postupu v úřad vynikající, rozhodující.

Někdy dává se také v kurii velkostatkářské, tedy v jisté míře jako privilegovanec, voliti do parlamentův, a s řídkými výminkami zastupuje v nich zájmy svého stavu nebo kurie, která jej zvolila — a podle toho, jak která vláda chová se k jeho názorům politickým, vstupuje buď do řad oposice nebo se připojuje k přívržencům vládním.

Jinak zůstal věren víře svých praotců katoliků, a podporuje snahy klerikalní, kde a jak vůbec může, ba stavívá se ostentativně v tomto vzhledě i do popředí.

Snahy přísně vědecké, umělecké a literarní jsou českému šlechtici naší doby více méně cizí. Možná, že ten onen holduje jim ze skromnosti pouze v soukromí, ale charakteristické jest, že vystupuje na nejvýše jen jako *pouhý dilletant.*

Jako muže iniciativy a myšlénky nenaleznete dnes v Čechách šlechtice skoro nikde a v ničem v popředí, leda jako *statistu v úlohách representativních,* tedy jaksi

jako parádního figuranta — a to již jen v oněch kruzích, kde z různých příčin béře se doposud ohled na zastaralou reklamu pomocí tak zvaných »zvučných jmen«.

Avšak i v **politice** a vůbec ve všech ostatních oborech, v kterýchž jest šlechtic v Čechách činným, *visí osud exklusivního stavu již jen takořka na vlasové nitce.*

Změňte na příklad — a změna ta jest, jak zajisté uznáte, netoliko možná, ale bude k ní časem svým také pracováno — **změňte volební řád do parlamentův pouze jen zrušením kurie velkostatkářské,** zamezte nebo jen obmezte šlechtici přístup ke službě státní nebo církevní, třeba pouze tím, aby nebyl ve službách těch brán obzvláštní ohled na exklusivní původ a při postupu rozhodovala výhradně jen služební kvalifikace, a **šlechtic v Čechách splynul s občanstvem skoro úplně.**«

Kryje-li povšechná charakteristika ta pojem »českého šlechtice« úplně, nechceme rozhodovati a také na tom nezáleží, možno-li tu a tam něco barvy ještě nanésti nebo smýti; v celku zdá se nám býti aspoň přibližně případnou.

Vizme nyní pouhou odrudu »českého šlechtice« — skupinu velkostatkářských státníků a parlamentářů a to ovšem pouze jen oněch, jež jsme uvykli nazývati historickou nebo-li konservativní šlechtou.

Marně slídili jsme však v publicistice české po nějakém obsažnějším neb aspoň objektivním vypsání politických skutkův skupiny té neb aspoň o nynějším poměru jejím k národu českému, abychom místo vlastního, snad strannického úsudku mohli citovati úsudek hodnověrného posuzovatele jiných politických a socialních zásad, nežli ku kterým se přiznáváme.

Na štěstí pojednáno bylo roku 1894 ve sněmu českém **o poměru historické šlechty české k národu českému** a to s různých stanovisek. Především činěny jí různé výtky, jež snaženo se s jiných stran vyvrátiti, až pak posléze i předseda klubu konservativních velkostatkářů ujal se slova a vyložil jaksi aspoň nynější taktický program celé strany.

V budžetní debatě dne 12. února promluvil totiž **dr. Šír** mimo jiné takto:

Šlechta opustila svůj program (Tak jest!), **šlechta opustila český lid** (Tak jest!), šlechta spikla se s Němci (Tak

jest!) a utvořila koalici na ochranu svých privilegií a výsad *proti národu českému* (Výborně!)

To jest tak jasné jako slunce, a tak prosté, že to pochopí každé dítě. Proto jest také směšné, jestliže někdo praví, že my prý, chtíce zakrývati fiasko vlastní politiky živíme v lidu českém oproti »šlechtě«, proti *naší* šlechtě nedůvěru a podezření.

Pánové! Lid náš slyší **slova** té šlechty, (Tak jest!) ale lid náš vidí také **skutky** té šlechty. (Tak jest!) A vida skutky a slyše slova, nemůže pochopiti, že by to byla naše šlechta, (Tak jest! Výborně!), když takto jedná. I chápe se historie, aby se dočetl o této »naší« šlechtě.

A co tomu říká historie? — Že národu našemu nebylo vlastně ani toho popřáno, aby zachoval si svou národní šlechtu, že národní šlechta po bitvě na Bílé Hoře buď byla ze země vypovězena a statky její že byly skonfiskovány a na místo její že dosazeni byli dobrodruhové a vojáci, (Tak jest! Hlas: katané!) kteří neměli žádné lásky k této zemi a kteří neměli žádné útrpnosti s tímto lidem! (Tak jest! Výborně! Potlesk.)

Není tudíž moudré a není šikovné, dotýkati se r. 1620. Ano, pánové, jest to přímo nebezpečné, dnes aspoň, kdy máme a známe konfiskace Bílkovy, kdy máme a známe dějepis Denisův a kdy jest známa historie utrpení národa českého od Rezka.

Ano, pánové, roku 1620, kterého se tak často a rádi dotýkáte, se nedotýkejte! Rok ten na mysl národa českého zbytečně nepřivádějte, neboť při vzpomínce na rok ten vzkypěti musí v každém poctivém Čechu všecka krev při vzpomínce, co ten národ byl a co z něho udělali a jakými prostředky . . .

Ostatně ještě z jednoho důvodu by měla zrovna šlechta o tom roku nejméně mluviti. S bitvou bělohorskou lid český co takový nemá co činiti. (Tak jest!) Tam byla poražena šlechta, která se vzbouřila proti panovníkovi, tam byla poražena *šlechta* proto, *poněvadž nebyla s lidem*; tam byla poražena šlechta, poněvadž od lidu odpadla. Ale lid český nesl potom následky a trpěl za ni (Výborně! Výborně! Tak jest!)

Nedůvěru prý *ku šlechtě živíme!*

Nikoli! Šlechta sama o to všemožně se přičiňovala, aby jí vždy byl národ český Hekubou. Vždyť sám »Vaterland« ještě nedávno konstatoval *naprostou lhostejnost této šlechty k našim kulturním a národním snahám.* Odkud tedy by se vzala důvěra? Co pak učinila kdy tato šlechta pro národ český, panové, — výminky potvrzují pravidla — a račte dovoliti, abych na důkaz toho, co učinila, přečetl slova vynikajícího muže z národa našeho.

»Je to věru pozoruhodno, tak píše muž ten vynikající, »jak málo illustrac ze stavu šlechtického u nás v literatuře, v poesii a ve vědě se nalézá — jak málo zvláště v porovnání ku prostředkům jeho a příznivého postavení! A v naší národní literatuře stěží jedno neb dvě jména ze šlechty slyšeli jsme zavzníti. A byť i ne vlastním skutkem — zdaž aspoň podporou a peněžitými obětmi něco učinili? **Neníť v žádném národě šlechty k nalezení, kteráž by byla pro všecky vyšší interessy svého národa tak málo činila, kteráž by byla lid svůj v nehodách a útisku tak chabě opustila, jako česká.** Kde z nich který přinesl pro blaho národa oběť, ba jen v nebezpečenství uvedl své interessy osobní a rodinné? **Za služby dvorské, za tučné úřady,** *za laciné statky konfiskované, za bohaté majoráty* **prodali absolutismu a Jesuitům příhlas svůj ku vládě ve vlasti své,** jako Esau prvorozenství své za mísu čočky. Tento falešný krok vedl je vždy dále a dále — vždy víc a více stala se šlechta naše navzdor rozsáhlého vlastnictví svého v zemi **šlechtou dvorskou, služebnou.** A tito lidé, kteří od kolika roků pro národ ani stébla nepřeložili, měli by býti hodni jeho zvláštní důvěry a podpory?«

Pánové, tak píše roku 1850, nikoli nepřítel šlechty, ale dr. Rieger. (Hlasy: Slyšte!) A co učinila, pánové, šlechta od roku 1850? Rovněž tolik. Myslím, že platí ještě dnes slova dra. Riegra, a já je podpisuji! Co učinila pro naši literaturu, pro naše umění? A kolik máte salonů šlechtických? Kolik jich navštěvuje naše »Národní divadlo«, kolik ze šlechty vzalo a béře účastenství na našich podnicích národních? A pak chcete, pánové mluviti o důvěře?

Jak jinak vypadá šlechta u národů jiných! Pohleďte na šlechtu maďarskou jen! Kdyby jste byli desátý díl toho učinili pro národ český (Tak jest!), co šlechta maďarská pro lid maďarský, myslím, že by to docela jinak vypadalo v tomto království. V této zemi byly by docela jiné poměry, než jaké nyní vidíme!

V letech šedesátých se zdálo, že šlechta jest ochotna postaviti se v čelo ruchu národního. Zpívaly se tehdá chvalozpěvy, skládaly se tehdá dithyramby na »naši« šlechtu. Však plamen důvěry brzo uhasila chladná skutečnost! Když panstvo zpozorovalo, že za změněné situace nejde ono staré právo koruny české posunouti do dálky, propukl v něm starý jeho *egoismus*. Panstvo zapomělo na svou nedávnou minulost; panstvo opustilo stanovisko, které bylo zaujalo v deklaraci a fundamentálkách. Všecko to vlna času splákla. (Tak jest!) Vše to uloženo jako reliquie, jako vzpomínka z mládí do hrobu zapomenutí.

Šlechta opustila národ český, o nějž opírala tehdá svůj odpor proti vládě vídeňské; **šlechta opustila národ,** který přesně stál při ní, který důvěřoval této šlechtě. *Opustila jej, aby na výsluní dvorní přízně* **zaměnila svůj inkolát český za rakouský** *a prospěch český za domnělý prospěch rakouský*. (Tak jest! Výborně!) Nedůvěřivcům — a bylo dost takových — vždy se dříve říkalo: Pánové! Jen počkejte, až odstoupí tito staří páni, kteří jsou vychováni ještě v duchu absolutistickém a po německu. Jen počkejte, až přijde nová generace! (Veselost).

A proroctví skutečně se vyplnilo. Přišla ta nová generace. My vidíme ty mladé pány kavalíry den co den při práci a ta mladá generace toho tolik provádí, že nám až zrak i sluch přechází.

Myslím, že jest dnes aspoň jasno mezi lidem českým a mezi šlechtou. (Tak jest!) Lid český poznal — je to trpké poznání, — že nemá šlechty. Avšak konečně i trpká pravda jest lepší než-li sladký blud. **Zoufati proto národ český nemusí a nebude** — neboť národ český svou vlastní silou přivedl to tak daleko, že **boj svůj dobojuje i bez této šlechty,**

a když to bude muset býti, — **i proti této šlechtě.** (Potlesk! Výborně!)

Potud urývek z řeči dra. Šila.

Nechtějmež však býti stranníky! Popřejeme místa i slovům, jimiž byly neb aspoň měly býti buď všechny nebo některé výtky dra. Šila vyvráceny neb aspoň seslabeny.

Dr. Rieger pronesl se v dlouhé řeči své o záležitosti té do slova takto:

»Pánové, ještě mi dovolte promluviti *o našem poměru k našim pánům velkostatkářům* nebo tak řečené *historické šlechtě.* Strana, k níž já náležím, má s nimi mnohé společné punkty, společný program: my žádáme úctu před náboženstvím a chceme, aby i v praktickém životě byla osvědčena; my žádáme provedení státního práva nejen co se týče korunovace, poněvadž, jakkoliv je velice důležitá co principielní uznání státoprávní osobnosti království českého, přece ještě za důležitější uznáváme při tom, co já z ní vyvozuji a co za nutnou její konsekvenci pokládám: totiž *právo sebeurčení národa* (Výborně!), jeho *autonomii.* A ta autonomie, přeju si, aby byla skutečně provedena počínaje od říše ke sněmu, dolů k okresům a obcím, a myslím, že i v tom ohledu budeme se s našimi německými krajany moci shodnouti a že i oni to doznají, že je v tom ohledu pro ně i pro nás v tom principu samosprávy nejlepší ochrana. Mluvil jsem o tom, co se týče poměru našeho k velkostatku. Tyto věci nás spojují a spolu to přesvědčení, že také na jejich straně je upřímné vlastenectví a upřímná žádost, aby smír mezi oběma kmeny v zemi byl zachován a proveden a že v tom vidí jakési poslání své, aby v té věci stali se mezi námi jaksi prostředníky.

Dnes byla pronesena některá slova (a byl jsem i já citován,) která vyznívala velice trpce a tvrdě proti šlechtě naší. Pánové, jinak v jiných hlavách nežli v našich svět se obrazí. Ti **páni šlechticové jsou,** *abych tak řekl,* **výtvory svých poměrů a svého vychování,** a jest to jakýsi způsob nesnášenlivosti požadovati od nich, aby oni o všem naprosto tak smýšleli, jako my smýšlíme, aneb jako pánové na tamté mladočeské straně. Jestliže jsem já některé přísné slovo proti šlechtě někdy pronesl, mohl bych říci to, co jednou Bismarck

také někomu odpověděl: »Pánové, vy jste posud na tom stanovisku, na tom mínění, které jsem měl já *tenkráte*. Já jsem se od té doby něčemu naučil a zmoudřel jsem.« Já, pánové, mám za to, že *pro nás jest podpora naší šlechty*, chceme-li se domoci našich ideálů, *nevyhnutelnou potřebou* (Tak jest!), *že*, pánové, **od nich nemůžeme** *žádati takové národní nadšení*; vždyť *mnozí z nich* **ani nejsou naší národnosti, ani neznají našeho jazyka,** ale již to jest veliká výhoda, a přál bych si, aby to bylo též přáním našich německých krajanů, že **aspoň** *stojí na stanovisku státního práva* a že chtějí provádění *rovnoprávnosti*. Pánové, častěji se říká, jak oni mohou žíti tak mezi naším lidem! Ale vždyť to není pravda; **oni všichni nežijí mezi naším lidem,** neboť velká část jich mají statky v německých krajích.

Přirozeno jest to, že také na přání a mínění německých krajanů běřou ohled a tedy nemůžete tak naprosto všecky konfiskovati pro sebe. Jestli mně někdo z vás dává za pravdu, že podpory naší šlechty pro provedení svých cílů potřebujeme, tak, pánové, již mně to odpusťte, nesmíte jíti na šlechtu s klacky, musíme jich hledět si získati způsobem slušným.«

Z vývodů těch zdají se nám býti některá konstatovaná fakta nad jiné důležitá.

Předně, že šlechtici čeští jsou jaksi »výtvory svých poměrů a svého vychování« a proto že nelze od nich žádati, aby smýšleli o všem naprosto tak, jako smýšlejí jiní.

Avšak zcela totéž platí i o jiných lidech, nešlechticích. I tito nejsou vlastně ničím jiným, než-li jaksi »výtvory svých poměrů a svého vychování« a proto zajisté týmže právem nelze od nich žádati, aby smýšleli o všem naprosto tak, jako smýšlejí šlechtici.

V tomto vzhledě tedy jest tolerance *na obou stranách* nevyhnutelna a není-li jí, není jinak možno, než-li že dříve nebo později místo k vyrovnání sporných mínění musí dojíti k zásadnímu rozporu.

Neméně důležitým a nad jiné závažným zdá se nám býti další fakt, že *mnozí členové historické šlechty nejsou naší národnosti, že jazyka českého neznají a že mezi českým lidem nežijí.*

Od těchto šlechticů tedy úplného porozumění českému národu vůbec ani žádati nelze, poněvadž nejsou dostatečně instruováni. Ani však stojí na stanovisku státního práva a přejí rovnoprávnosti, jsou tedy v jistém vzhledě — a sice jen v těchto punktech — spojenci národa českého.

Avšak každý takový šlechtic nebo velkostatkář měl by býti aspoň opatrným. Neměl by mluviti a chtít rozhodovati o záležitostech jiných, pro které nemá náležitého porozumění a tudíž také nutné kvalifikace. Neměl by se tlačiti do popředí státních úřadů, kam patří vzhledem k národu českému jen mužové, kteří netoliko stojí na stanovisku státního práva a přejí rovnoprávnosti, nýbrž vyznají se i v jazyku českém a žijíce mezi lidem, znají důkladně všechny poměry.

Pouhá dobrá vůle nikdy nenahradí nevyhnutelně potřebnou znalost poměrův; naopak — musí každou chvíli klopýtnouti a přijíti v nejchoulostivější a pro politickou stranu, ku které poměrův neznalý politik náleží, nejosudnější kolisi s většinou národa.

Nežíti mezi lidem, neznati národa a nevyznati se v jazyku jeho — a přece chtít hráti jinou úlohu, nežli jaká jest politikovi takovýchto nedostatků přirozeně vykázána, jest a zůstane věčně věkův politickým sportem, který se dříve nebo později musí vymstíti na celé straně.

A že *právě jen tento druh politikův české historické šlechty* přispěl v nemalé míře k utváření se napjatého poměru mezi národem českým a konservativními velkostatkáři přiznávajícími se k státoprávnímu programu, netřeba snad ani zvlášť dokládati.

Nejcharakterističtějším připomenutím z řeči dra. Riegra zdá se nám býti závěrek, že — potřebujeme-li podpory naší šlechty, musíme si jich hledět získati!

Koho měl dr. Rieger na zřeteli, zda jen pouhou politickou stranu nebo celý národ, ze slov jeho nevysvítá; ale zdá se, že mínil politické strany. Neboť aby národ hleděl si kteroukoli stranu, tedy i historickou šlechtu získati, zdá se nám býti tak nepřirozeným, jako jest všeobecně známo, že naopak — »šlechta naše« s řídkými výminkami se nenamahala, aby si získala národ neb aspoň aby se s národem tím, s jeho

kulturou atd. obeznámila tou měrou, aby — kdyby někdy potřebovala také ona jeho podpory — nemusila se teprve dávat někým poučovati, v jaké způsobě asi může se podpory té naditi.

I zde tedy jest také mezi národem a jeho šlechtou nevyhnutelně potřebí jisté vzájemnosti, po kteréž však, jak známo, »naše šlechta« nikdy valně neprahla . . .

Po dru. Riegrovi proneslo se o záležitosti té ještě několik řečníků s různých stanovisek. Z té příčiny klademe sem aspoň význačnější úryvky.

Dr. Václav **Škarda** promluvil takto:

»Strana velkostatkářská, kteráž v nynějším programu svém vlastně domáhá se jen udržení onoho socialního a politického nadpráví a privilegií, které jí doby dřívější poskytly, zapomíná, že na sklonku století XIXtého tato privilegia pozbyla své podstaty, právní, mravní i hospodářské. Ovšem ve středověku, kdy veřejné právo bylo attributem neomezeného vlastnictví půdy, byl privilej velkostatkářský odůvodněn: ale nyní, když tento právní rozdíl úplně minul, odpadá též důvod pro něj, pro nějaká vaše privilegia. Taktéž jest v ohledu hospodářskem veškerý kapitál nemovitý daleko již překonán kapitálem movitým a tu není důvodu, proč by před kapitálem nemovitým měli míti nějakou přednost. A v ohledu mravním, pánové, vždyť to vidíme, že nyní nejsou velkostatky v rukou rodové šlechty, že přicházejí do rukou mnohých finančních spekulantů a bank, tak že není zde žádného důvodu, který se dříve uváděl, nějaké historické kontinuity. My vidíme, že důvod k oprávnění privileje kurie velkostatkářské není ani velikost statku, ani výše daní, nýbrž že je to následkem nahodilé okolnosti, že jakýsi statek je zapsán v deskách zemských. Ježto pak statek v deskách zemských koupiti si může každý, jest celý privilej velkostatkářské kurie prodejný a právo, které na penězích spočívá, nemá právního podkladu. (Výborně!)

Srovnáváme-li veškeré vystupování kurie velkostatkářské a zejména šlechty od počátku našeho politického zápasu, tu vidíme, že *nikdy šlechta nestotožňovala se se snahami našimi.* V celém našem životě vidíme, že šlechta byla ku snahám našim chladnou, indifferentní, a domnívali-li se před-

chůdcové naši před půl stoletím, že mladší generace šlechty stane se částí národa, že žíti bude jakožto šlechta česká, tu události dnešních dnů dokázaly pravý opak. (Tak jest!) Právě ta mladší generace jest nám cizejší a k našim snahám chladnější, než byla generace dřívější.

Či bylo by jinak možné, aby princ Karel Schwarzenberg, kdyby měl pochopení pro český život, pro české snahy, mohl se ozvati hned o svém prvním vystoupení v tomto slavném sněmu proti svaté památce mistra Jana Husi? (Pochvala). Jest viděti, že nemá ani nejmenšího pochopení pro to, co každý věrný Čech jako největší poklad chová v srdci svém. (Hlučná pochvala. Potlesk.)

Nejsme nevděčni! Vše, co jednotlivci z řad šlechtických učinili dobrého pro český národ, my vděčně přijímáme; ale šlechty v celku neviděli jsme nikdy, že by pracovala s námi ruku v ruce. (Tak jest.) A co se týče výsledku politického vedení české šlechty v politice naší, vidíme, že *šlechta fakticky nás vedla od porážky na porážku.*

V letech šedesátých, když z Vídně vál tak zvaný liberální vítr, a šlechta obávala se o své nadpráví, tu zaujímala *aspoň zdánlivě oposiční stanovisko s námi;* ovšem ke skutkům oposice té nepřišlo. Když však roku 1879 hrabě Taaffe převzal regimé cislajtánského systému, a když šlechta nabyla přesvědčení, že vládnouti se bude konservativně, že nemá se čeho obávati o svá práva zvláštní a výminečná, o svá privilegia, tu již bylo po oposici, tu *již bylo po boji státoprávním.*

Když pak roku 1891 lid český vyrval z rukou šlechtě vedení politiky, jeví se nám cíl její činnosti jako řada nepřátelských skutků proti našemu národu. **Vše, co stalo se nepříznivého proti nám, jest spojeno se jmény a se členy české šlechty.** (Hlas: Bohužel.)

Velectění pánové, nedivte se potom, že když vy odlučujete se od českého lidu, český lid vyvozuje z toho pro jednání své konsekvenci a že se odlučuje od vás. Bylo by to též českého lidu nedůstojno, aby hledal pomoci tam, kde se mu pomoci odpírá. My klademe větší váhu na právní přesvědčení českého lidu, nežli na přátelský úsměv čtyř set majitelů několika statků. (Výborně! Výborně! Potlesk.)

Po drn. Škardovi ujal se slova předseda klubu konservativních velkostatkářů hrabě Karel **Buquoy**-*Longueval* a odpověděl — po **německu.**

Mimo jiné připomenul, že nerad polemisuje, a že by nebyl tak učinil ani tentokráte, »kdyby v poslední době se všech stran nebyly činěny jeho straně »výčitky začasté tonem tak prudkým«, že prý jest nesnadno zachovati při nich »klidnou krev«.

Na to pokračoval: »Především jiným činí se nám výčitka, že *strana naše uchýlila se od zásadní půdy, na které stála; vytýká se nám, že jsme politiku svou změnili a* **od českého národa se odloučili a vzdálili.** Výčitku tu nemohu prohlásiti za platnou. V prohlášení, jež bylo konservativním velkostatkem teprve před nedávnem vydáno, byly výčitky tyto tak skoro podrobně vyvráceny. A dnes jsme slyšeli, že prohlášení to bylo vypočteno k tomu, aby byl národ oklamán. Nuže, pánové, to jest váš názor, (oposice totiž) a odpovídá úplně taktice, kterouž se četní pánové oné strany (oposiční totiž) řídí — že totiž odpůrci kladou do úst nepravdy a neupřímnosti, kdežto u vás vše jest ryzou pravdou. V specielním tomto případě musíte mně, *kterýž poměry stran znám*, dovolit tvrditi, že program ten názorům strany skutečně odpovídá. *My jsme se od českého národa neodloučili*, ale s jiné strany bylo učiněno vše, **aby byl národ český odvrácen od — nás.** Jsem zajisté posledním, kterýž by vynikající vlastnosti českého lidu bral v pochybnost, kterýž by chtěl popírati, že lid ten v četných dobách svých dějin osvědčil se skutečně velikým. Avšak **českému lidu národu schází** *k získání větších politických úspěchů a k jich udržení, když se jich domohl*, **jedna vlastnost.** Scházíť mu vlastnost, **že nedovede s opatrnou vytrvalostí vyčkati pravého momentu.** Mimo to má ještě dvě vlastnosti, jež mu v ohledu tom velice škodí a sice že snadno věří a snadno se dá vzrušiti. Vlastnosti ty mohl bych, abych v pozdějším výkladu neurážel, nazvati **démonem českého národa.** Bylo by vděčným polem vybrati **z dějin českého národa** periody, kdy tento démon prováděl neblahou hru svou pro národ. Ale já tak neučiním. Poukáži

jen na poslední tři desítiletí. Ukázalo se to hned při státoprávním boji v době trpného odporu! Dnes jsme slyšeli mluviti vynikajícího zástupce českého národa z oněch časů (dr. Riegra), jehož slovům jsme naslouchali s úctou, s teskností a nadšením! (Souhlas mezi velkostatkáři a Staročechy.) Ton jeho slov měl týž ráz, jakým se tenkráte rokovalo i o nejdůležitějších otázkách a lišil se zajisté utěšeně od tonu, jakým mluví se namnoze v parlamentech za doby nynější. (Opětovný souhlas.) Ten muž nám dosvědčil, že jsme v oné době věrně stáli národu českému po boku, a jest to z velké části naší zásluhou, že byl *v době pasivní oposice proveden důkaz*, že *svornému státoprávnímu šiku žádná vláda neodolá, a že bez českého národa jest parlament parlamentem neúplným!* Kdyby bylo zůstalo déle při tehdejších poměrech, zajisté by výsledky boje státoprávního bývaly mnohem bohatšími! (Souhlas mezi velkostatkáři). Poslední řečník (dr. Škarda) neměl nám činiti výtek pro obeslání říšské rady neboť nás právě jeho strana ku vstoupení do říšské rady, úsilovně doháněla!

Na říšské radě neučinili jsme nic jiného, než že jsme dopomohli **všem českým stranám do většiny,** a kulturní výsledky, kterých tím národ český získal, neměly by se podceňovati a klásti níže než výsledky několika posledních let! (Souhlas mezi Staročechy a velkostatkáři.) Byl to však opět **démon českého národa,** *který nedopřáv mu vyčkati ovoce dlouholeté práce,* **našel své nástroje v zástupcích,** kteřiž mu **nemožné věci slibovali** *pro případ, jestli jim svěří své vedení.*

S toho stanoviska vede ona **strana, jež nyní většinu českého národa zastupuje,** s logickou důsledností boj proti dřívějším zástupcům lidu českého a proti konservativnímu velkostatkářstvu. My však jako *upřímní přátelé českého národa*, nedbajíce všech útoků proti nám činěným, *neupouštíme od svých varovných rad*, podáváme při různých příležitostech stále ještě ruku k smíru, *i snažíme se odvrátiti zástupce českého lidu z bludné cesty, po které kráčejí.*

Vzpomínám porady, ku které nás ona strana pozvala, když se jednalo o podání adresy státoprávní, a zvláště listo-

padové konference, na které jsme brali živého účastenství! Jaké se nám dostalo za ochotu naši odměny? **Takových řečí a článků v časopisech,** *že o jich rázu ani se raději zmiňovati nebudu.* My jsme se nezměnili, za to však *se změnil radikálně způsob boje zástupců národa českého.* Dříve byl český národ zastupován několika svorně pro něj pracujícími stranami! Dnes však *má se celý národ podrobiti diktátu strany jediné!* (Hlučný souhlas mezi Staročechy a velkostatkáři.) Ježto pak **my jakožto strana hrdá a sebevědomá** nechceme se podrobiti tomuto diktátu, hledí strana druhá náš vliv v národě všemožným způsobem zničiti! (Opětovný souhlas.) Řečník obrácen k Mladočechům: Vy pánové, chcete zastupovati celý národ český, pak ale pamatujte, že na vás lpí také zodpovědnost za vše, co se národu tomu přihodí!

Dnes bylo poukázáno k tomu právě z vaší strany, že *český národ musil trpěti za chyby vůdců svých po bitvě bělohorské.* Pánové, to je zákon přírodní, že všichni ti, kdož jdou za nějakými vůdci, musí pykati za jich chyby a neúspěchy, a já přeji ze srdce českému národu, aby nynější jeho zástupci nedodělali se žádných neúspěchů! Bohužel, já o tom pochybuji! (Souhlas mezi Staročechy a velkostatkáři.) Není pochybnosti, že naše spolupůsobení v boji ve prospěch českého národa tím se maří, *když se dostaly na povrch živly, s kterými strana konservativní nikdy jíti nemůže.* Návrh na zavedení **všeobecného hlasovacího práva,** které tu páni autonomisté (Řečník mluvil to ironicky) podali v říšské radě (Veselost), není ničím jiným, než **sblížením se s podvratnými živly, jež strojí pád celé společnosti.** Oni myslí, že by všeobecným hlasovacím právem dopomohli k moci *Slovanům*, kteří tvoří *číselně většinu obyvatelstva v Rakousku*, leč nepamatují na to, že by zvítězily vlastně živly, které by se jen tak dlouho tvářily býti národními, dokud by z toho měly užitek, a jež jsou v podstatě *internacionálními*. Dále vytýkal řečník oposici, že se ráda vydává za zástupce inteligence, ale že jest pro *volební opravu*, která by inteligenci vydala podvratným živlům v podruží. Dále varoval, aby nevěřili slibům kruhu těch, a aby někteří horko-

krevní členové oposice *nesváděli neznalou mládež k politováníhodným činům,* které mládeži mohou přivoditi neštěstí, celému národu pak katastrofu. (Souhlas mezi velkostatkáři.) Posléze napomínal řečník oponenty, aby se nepouštěli na cestu, která vede daleko; ale každým krokem odděluje se více od cíle dosažení českého státního práva a korunovace Jeho Veličenstva za krále českého.

»Věřte mi, pánové« — zvolal — »že i já bych ten den, kdy by Jeho Veličenstvo v moudrosti své svolil, aby mu byla vložena na hlavu koruna svatého Václava, pokládal za nejkrásnější celého svého života! (Pochvala a potlesk mezi Staročechy a velkostatkáři.) Ale, pánové, **než se tak stane,** *jest rozhodně potřebí zaříditi takové poměry, aby veškeří obyvatelé tohoto království bez rozdílu tento čin mocnářův pokládali za milost zvláštní a blahodárnou!* (Hlučný souhlas.)

Po té zmínil se řečník o *volební opravě,* navržené *vládou* Taaffeovou a *vyslovil se proti ní* z důvodů, jež již před tím strana konservativní uvedla, i mínil, že musí dojíti k volební opravě, jež by byla »za daných poměrů« pro všecky třídy obyvatelstva této říše nejspravedlivější, a při které by byla vyřízena též otázka volebního práva sněmu zemského pro radu říšskou i otázka zastoupení menšin, jež by ostrost volebních bojů značně zmírnila.

Řečník zmínil se pak také o koalici v říšské radě a pravil, že jest taktickým sdružením tří velkých stran, které chtějí *usnadniti* provádění prací parlamentárních na základě rovnocennosti stran. Každá strana při tom prý své zásady zachovává, ale vzdává se pro ten čas úsilí za okamžité splnění takových požadavků, které tou dobou na uskutečnění nemají naděje. To prý jest dotvrzeno zejména řečí hraběte Hohenwarta z 15. prosince 1893.

Řečník srovnával poměry v koalici s poměry v zemském výboru, kde zasedají svorně jako přísedící poslanci všech stran, svorně pracují a požívají vesměs za činnost svou plné důvěry. Jiným příkladem ke srovnání s poměrem nynější koalice mohly by prý býti doby křižáckých válek v středověku,

kdy celá řada různých křesťanských států, jež dříve vespolek se svářily a válčily, sdružila se k výpravě proti společnému nepříteli. Ve sdružení tom byli němečtí Hohenstaufové i hrdí francouzští králové, a ti prý by se zajisté divili, kdyby jim někdo pro tehdejší spojenectví činil výčitky, jakoby dali jim v šanc samostatnost svých říší. Do koalice prý může vstoupiti každá strana, která má dobrou vůli ke spolupůsobení *v klidné parlamentární práci* a chce při ní poctivě setrvati, neboť koalice jest prý *ryze obranné sdružení k udržení státu a společenského pořádku* **proti příboji živlů podvratných**, které v jiných státech připravují dynamitovými výbuchy i jinými skutky cestu blížícím se šikům **červené internacionály.**

Já jsem přesvědčen, pokračoval pak, že snad již v brzkém čase zmizí zcela ony osobní rozdíly, jež se nyní zdají býti nesmiřitelnými vůči **hrozícímu boji sociálnímu** a že vznikne veliká koalice, v níž se nezdruží jen tři nynější velké strany, nýbrž všecky strany, které stojí na základě politického pořádku! (Hlučný souhlas mezi Staročechy i velkostatkáři). **Socialní otázka nerozřeší se jen násilnými opatřeními,** *nýbrž též seznáním její příčin, odstraněním skutečných zlořádů a* **návratem na půdu křesťanskou!** (Souhlas.) V otázce té bude *náboženské přesvědčení* momentem velmi důležitým a proto jest otázka náboženská jednou z nejspravedlivějších částí našeho programu.

Ovšem proti násilí musí se společnost opět násilím brániti, i vyzbrojí se k boji s nepřáteli svými, který je nevyhnutelným a v němž všichni obranci společnosti musí býti svorni a sjednoceni pod záštitou nejjasnějšího mocnáře našeho, který všechny národy své miluje stejnou láskou a k němuž v těžkých dobách všichni národové jeho s důvěrou pohlížejí. **Proto hleďme sesíliti všemožně princip monarchistický,** vystříhejme se všeho, co by k nejmenším nedorozuměním mezi mocnářem a jedním z národů jeho vésti mohlo, i varujme se všeho, co by jasný štít věrnosti dynastické sebe menším stínem mohlo zkaliti! (Potlesk a pochvala mezi velkostatkáři a Staročechy.)

Po hraběti Buquoyovi mluvili dr. *Koldinský* a Němec

dr. *Hallvich*, načež ujal se slova Heřman **Janda,** z jehož řeči vyjímáme jen místa o konservativních velkostatkářích.

»Přiznám se upřímně«, pravil, »že jsem čekal z kurie velkostatkářské objasnění situace, že dostane se nám s povolaného místa faktického vylíčení dnešních *smutných poměrův*, dnešního postavení, jež pánové ti (»historická šlechta« totiž) zaujímají vzhledem k národu českému.

Vy tvrdíte, že prý *my* jsme se stařali, aby byl národ český od vás odvrácen. Řekněte mi však, **co jste učinili vy, aby lid ten** ***měl — lásku k vám!***

Vy jste mluvili, — já upozorňuji ještě na onu dobu, kdy naše strana nebyla v tomto slavném sněmu tak četně zastoupena jako dnes — jaká slova z vašich lavic přicházela k nám. Pamatujete se zajisté na řeč, kdy se řeklo, **že jest povinností každého konservativního muže,** (a vynikající řečník váš řekl to ze svého přesvědčení osobního,) **potírati liberální zásady, kdekoli se s nimi potká.** Vy, pánové, se pamatujete na onu řeč, kdy byl *persiflován* veškeren náš tisk, **svoboda tisku.** Vy se pamatujete na ony řeči, které potom následovaly, když již jsme sem přišli ve větším počtu, kdy bylo mluveno o tom, že **ústava prosincová vžila se v národ,** *a že ústava prosincová má také právo z užívání a ze zvyku.* Vy víte, čím se stalo a kde se pronesla slova, že se má hoditi naše adressa do pece; víte, kdo pronesl známá slova **„o bandě lupičů a žhářů"** . . . A potom že *my* v této defensivě od vás odvracíme lid český?!

Nikoli, pánové! Obraťte se na jinou adressu a hledejte vinu v sobě! (Výborně!)

Vysoce urozený pan předseda velkostatkářského klubu pravil, že český lid jest sveden jakýmsi démonem, — démonem českého lidu — že bývá snadno popuzen, že jest hned rozčilen a že nemá rozumné vytrvalosti a nemůže pravého okamžiku vyčkati.

Pánové! Plná pravda jest to z valné části, aspoň jest pravda, co řekl pan řečník za velkostatky.

Ale, pánové, vy jste onoho rozčilení, onoho enthusiasmu, jakým lid se stavěl podle vás, když očekával svou spásu, taktéž použili. Že se lid následkem toho, že byl ve svých na-

dějich sklamán, obrátil proti vám, jest pánové, jak jsem již řekl, *vinou vaší.*

Lid český vás vítal, stavěl vám slávobrány, volil vás do všech samosprávných sborů, měl radost, že jste s ním. Nikde snad není lid vděčnější vůči jen dosti malé benevolentnosti jako lid český. (Tak jest!) Vy jste to zažili a já *toho lituji*, jak v zájmu lidu, tak v zájmu vašem, *že jste si této lásky vážiti nedovedli.* (Tak jest!)

Po té promluvil Němec dr. Schücker, načež ujal se slova dr. **Kramář,** z jehož řeči vyjímáme taktéž jen místa, jimiž charakterisoval poměr tak zvané historické šlechty k národu českému. Pravilť:

»Pan řečník za velkostatek se chlubil, že stojí na základě křesťansko-socialním; ale kdo stojí na tomto základě, *nemluví o dělnících tak, jako mluvil o nich zástupce velkého statku.* (Výborně!) Jeho svatost papež Lev XIII. ve své encyklice nemluví o dělnících, že jsou to subversivní elementy; (Výborně!) nedovoluje si ten — malý snad — parlamentární prostředek, aby stavěl *na místo dělnictva*, které chce jenom zákonnou cestou dobýti svého práva, různé ty Ravacholy a Vaillanty a jak se všickni jmenují. To není způsob parlamentárního boje, jakého vy vždycky žádáte od nás. (Výborně!)

Papežská encyklika stála **v otázce dělnické** na stanovisku docela jiném. Neviděla v dělnících jenom subversivní element, viděla v nich **element socialním řádem utlačovaných,** *kterým se musí dáti spravedlnost a kteří se musí povýšiti.* (Výborně!) Vy zde, pánové, stále mluvíte, (jako řečník za velkostatek,) že my jako zástupcové intelligence máme se co nejvíce brániti proti tomu, aby tyto třídy (dělnické) přišly k větší platnosti.

My jsme zástupci intelligence a hájíme intelligenci všady. Ale můžete-li vy dělníky tak odsouditi, že jsou odpůrci intelligence, jest otázka, na kterou snad ani sami nedovolíte si odpověděti kladně.

Možná, pánové, že vy hledáte intelligenci jen tam, kde se čtou zamilované romány. Ale dělníci čtou Marxe a Lassalla, spisy hospodářské. O tom může se souditi, jak kdo

chce. Jaká jest cena románů a jaká jest cena těchto spisů? Vím, že řeknete, že jest lépe čísti romány (Veselost.) a já nechci říci, že jest lépe čísti Marxe a Lassala; ale chci říci, že dělníci mají intelligenci a touhu čísti a že tolik čtou, že nemáte o tom ani ponětí. V jiných kruzích nikde se tolik nečte, jako v kruzích dělnických. (Výborně!) Prosím tedy, nemluvte o dělnících, jako by byli nepřátelé intelligence. Ale, pánové, co vy jste chtěli na místo toho postaviti, co chtěl na místo toho postaviti pan řečník za velkostatek? Že chce sociale Gruppenbildung, a to chce míti ve volebním řádu. Jest sice velmi hezké, když vidíme, jako z nás většina viděla v Meistersängrech, když jde napřed bota, za ní obuvník, potom jdou nůžky a za těmi krejčí atd. (Veselost.) To by bylo velmi pěkné, kdyby to bylo zavedeno v parlamentech, aby tak šli zástupcové. Ale mně se přece zdá, že je to poněkud nebezpečné. V hospodářském a socialním životě jest tolik dělivého. Máte naše národnostní otázky, které nás oddělují. A vy chcete ještě i tyto parlamenty a zastupitelstva lidu rozděliti tak, že již v nich nebude skutečně pranic společného, co by se spojovalo! (Výborně!) Buďte v té věci opatrní a neházejte hesla, která jsou velmi nebezpečná a která by mohla nejvíce škoditi vám.

Posléze obracím se k něčemu, co řekl pan zástupce velkostatku ku konci. Postavilť dělníka v takové světlo, jako by dělníci nebyli než samí Ravacholové a Vaillantové a jako by neměli jiné starosti, než házeti bomby a jiné věci. Já jsem proti tomu co nejrozhodněji protestoval a děkujte, že dělníci nejsou takovými, že chtějí se zákonným způsobem domoci práv. Vaší povinností jest, abyste jim pomáhali a nikoli abyste je hnali na cestu, na kterou zde ukazujete. (Tak jest!) Pan zástupce velkostatku řekl: „*Násilí proti násilí.*“ Dobře. To jest také raisona, panové. To již bylo ve státním životě, ale ne vždy se to dobře vyplatilo. Zejména jest při tom velmi nutno měřiti, *kde je přesila.* (Tak jest!) Ale s toho stanoviska nechci o tom mluviti. Mně se to protiví, poněvadž se to protiví tomu, co hlásal pan zástupce velkostatku, poněvadž se to protiví každému křesťanskému citu. *Takovým způsobem se křesťanská politika nedělá!* **Násilí proti násilí!** (Výborně!

Potlesk.) Ku konci vyzněla řeč pana zastupce velkostatku ve veliký appell, že se páni velkostatkáři a všichni druzí chtějí seskupiti kolem jediného, co jest zde pevné, — kolem trůnu. Pánové! My nemáme toho daru, abychom ty věci tak často opakovali a myslím, že je to také dosti zbytečné. Takový jistý esprit zèle v této věci není vždy nepříjemný. Ale když o tom bylo mluveno, dovolte abychom si také docela obyčejným, klidným rozumem na to trochu posvítili, co to seskupení okolo trůnu znamená.

Pánové! Jeho Veličenstvo císař podepsal **návrh na volební reformu,** *dal ji podati* svým, jak se vždy říkalo a uznávalo, nejvěrnějším rádcem a předložil ji *parlamentu.* **Jeho Veličenstvo císař chtěl z vlastní iniciativy učiniti po právu dělníkům,** *pokud to po mínění vlády šlo v daných poměrech.*

A co jste udělali pánové, vy, *kteří se kolem trůnu kupíte?*

Vy jste hraběte *Taaffea, nejdůvěrnějšího rádce Jeho Veličenstva* (Výborně! Potlesk.) **vyhnali.**

Tak vypadá, pánové, ta *velká loyalnost,* o které se stále mluví, v praxi. Nemějte nám tedy za zlé, když my o tom tolik nemluvíme.«

Po dru Kramářovi mluvil opět Němec Fournier, načež ujal se slova dr. *Vašatý* a po tomto poslanec Emanuel **Tonner,** z jehož řeči vyjímáme následující urývky:

»Národ náš je rozerván na strany, *násilí nabývá vrchu,* ale my víme bohužel z historie, která strana chce násilím co dobývati a není na cestě legální, že pochodí vždy na konec špatně. *Při násilném odporu stavů* proti Ferdinandu I. *byli jsme v právu* a přece to s národem truchlivě dopadlo; ještě hůře pak zdrtila naši troufalost bitva u Mühlbergu! . . . Dostali jsme se nyní do poměrů, v nichž maříme nejlepší čas vzájemným bojem! . . .

I kdybychom však byli všichni spojeni, měli bychom se co brániti svým nepřátelům, jak pak můžeme zvítěziti za této rozháranosti?« . . .

Později obrátil se řečník k oposici řka: »Nechci vám křivditi, ale toliko myslím, že byste přece neměli odpuzovati

jenom tak lehkomyslně všecky ty kruhy a osoby, které by vám mohly prospět! (Posl. dr. *Brzorád* volá: *„Snad také pana* **místodržitele!“**) Prosím, i k tomu se ještě vrátím! (Z řad oposice se volá: »Bude nás těšiti!«) Vy se snažíte ze všech sil, *abyste od nás úplně odtrhli velkostatkáře!* Včera i dnes pronesli vaši řečníci proti nim výroky přepjaté, i je to hodno politování tím spíše, *ježto jest faktum,* **že se bez šlechty nic rozhodného v Čechách provésti nemůže!** Šlechta zaváděla *první* na svých statcích *meliorace* a zlepšování a *bystré naše rolnictvo se od ní modernímu hospodaření učilo!* (Hlučný odpor mezi oposičními poslanci. Dr. *Herold* volá ironicky: »Bravo!« Dlouhotrvající hluk v řadách oposice.)

Po té uváděl řečník doklady, jak věrně — *kdysi* ovšem — šlechta v minulém i tomto století lnula k národu českému a citoval na doklad toho paměti o stařičkém vlastenci a mecenáši českém hraběti Františku Kinském z roku — **1773.** Dále citoval také věštbu Pelzlovu o smutném úpadku českého národa a pravil, že se ta věštba na štěstí nesplnila, leč nikoli zásluhou planých frásí a jalového pokřiku, nýbrž zdárné úsilovné práce vlastenecké, *které se i šlechtici čeští súčastnili horlivě jako zdatní spolubojovníci ve všech oborech národního života.“*

Na to řečník uznal za vhodné vzíti pod ochranu i *c. k. místodržitele* hraběte Františka Thuna a opět se vrátil ku šlechtě a oposici, řka, k této obrácen: »Vy chcete, aby byla naše šlechta jako maďarská! Ale před tím nás bůh chraň! Vždyť maďarskou šlechtu tvoří většinou rody *slovanských renegátů,* Keglevičové, Pejačevičové atd. tedy *šlechtici, kteří vlastní národ svůj opustili!* Kdyby teda měla jíti stopou maďarskou, musela by se naprosto odrodit svému národu! (Z řad oposice se volá: »I vždyť se to už stalo!«)...

»Právo samo národu nepomůže! Polabští Slované, Bodrci a Lutici *měli také tak dobré právo jako my,* ale poněvadž ho nedovedli hájit... (Oposice volá: »To je to!«) ano, poněvadž nebyli svorni — nezbylo po nich ani památky!«

Řečník skončil slovy: »Z ciziny nám nikdy nic dobrého nepřišlo. V tom ohledu jsme se zklamali vždycky a nejosudněji v čas bitvy bělohorské«.

Po řeči poslance Em. Tonnera učinil hrabě Zdeněk **Thun,** (patrně v souhlasu s většinou konservativních velkostatkářů, kterýmž bylo rozpřádání palčivé záležitosti bezpochyby velice nepříjemné,) návrh *na konec debatty,* kterýž také přijat, načež mluvili již jen generální řečníci: dr. Herold a hrabě J. Ledebur.

Z řeči dra **Herolda** vyjímáme:

»Kdo to, pánové, praví, že *národ český* a jeho političtí zástupcové, zejména na této (oposiční) straně *násilně dobývají* a dobývati chtějí práv pro svůj národ? Slyším a čtu to často; *ale v listech,* kterým na tom záleží, *aby národ český byl potupen a pohaněn před celou veřejností.* Táži se, kdo to praví, že násilí je politickým programem této strany? Kdo může říci, že úsilí rozhodné oposice, (nemá-li zůstati oposicí na papíře,) musí býti násilné? Či snad vy, pánové, kteří jste prováděli passivní oposici, kteří jste podepsali fundamentálky, kteří jste začali odpírati daně, kteří jste se vzpírali positivním zákonům a zřízením státním? Či snad jste také vy dělali oposici pouze na papíře?

Násilí v politickém životě v posledních letech se strany českého národa nebylo nikdy užito. Můžete snad říci a sice mnoho říci, co říkali všelicí nepřátelé našeho národa: že prý tu a tam jakýsi skutek byl proveden. **Násilí, jaké od věků duševně i hmotně bylo pácháno na českém národu,** (Hlučný souhlas,) bylo by vyvolalo v každém jiném národě, byť i měl tak malou trpělivost, jak soudí o českém národě pan hrabě Buquoy, zcela jiné represalie, než-li v národě českém. (Výborně! Souhlas.) A právě to jest *chybou českého národa, že máme té trpělivosti až přes příliš,* (Tak jest! Výborně!) a nikdy si nemůžeme vyčítati, že bychom měli té trpělivosti málo. —

Později obrátil řečník zřetel svůj hlavně k historické šlechtě řka:

Český národ, bohudík! je již tak daleko, že nezná v celé své společnosti žádného zvláštního stavu, který, když něco dobrého vykoná, měl by míti za to zvláštní premium. Každý, kdo se upřímně hlásí k tomuto národu a pro národ ten něco vykoná dle svých sil a svého postavení, koná jen svou povinnost. Národ by klesnul hluboko, jako před rokem 1848,

kdyby pokládal každý milostivý úsměv již za potenci politickou. Mám za to, že ti čeští šlechtici, kteří upřímně aspoň pracovali a pracují, nemohou žádati, aby byli jinak posuzováni, nežli ti pracující naši lidé, kteří přicházejí z chatrčí a vísek. (Výborně!)

I šlechtici, stojí-li na výši povinností, vědí, že čím výše někdo ve společnosti stojí, tím že jest větší povinnost, kterou mu společnost ukládá, tím méně že smí počítati na uznání, a nejméně pak ten, jemuž je obtižno povinnosti k národu vykonávati. (Výborně!)

To jest, pánové, ten podstatný rozdíl mezi vámi a námi. My, věru, šlechty od dobré práce pro národ neodpuzujeme. My ji v této práci nepřekážíme. My však národní práci českého člověka, ať dělníka, ať šlechtice, pokládáme za povinnost, za kterou národní společnost není mu k ničemu zvláštnímu zavázána. (Výborně!)

Závěrek řeči dra. Herolda zněl:

Táži se: Je třeba, abychom umělým způsobem vyhledávali vždy to, co by nás vzájemně uráželo, co by nás vedlo k novým rozporům? Povznesme se přece z toho nízkého, žoldáckého, chlebařského zápasu oněch, kteří mají na tomto zápase interess, trochu výše na stanovisko politického prozírání a vmysleme se do situace, že zde, v tomto národě, *v této zemi všichni poctiví a řádní vlastenci* **musejí bojovati za povznesení celého království a celé země.** Povznesme se na toto vyšší stanovisko a budeme viděti, že cesta, která jest nám vytknuta, jest dobrá a jasná. Dokud se to nestane, půjde naše strana touto svou posavádní cestou, která jest sice trnitá a která má skutečně nakupené překážky. Ale čím více překážek se nám na této cestě staví vstříc, tím větší jest u nás chuť k překonání jich. (Výborně!) A čím více překážek zúmyslně se nám staví, tím větší začasté jest nechuť proti těm, kteří tyto překážky staví. (Výborně!)

Nechte nás, pánové, jako my necháme vás, za dosažení našich ideálů kráčeti volnou cestou! Nesnášejte síru a oheň na ubohé naše hlavy, *jako bychom byli nejpodvratnějším elementem*, který chce toto soustátí převrátiti a vyvrátiti ze základů, a bůh ví, co utvořiti.

Nikoliv! My věru podle toho nevypadáme. Nechte nás jíti touto jasnou zřetelnou cestou za našimi politickými snahami!

A spojenců, že prý nehledáme! Nikoli! To není pravda! Já vás zvu všechny, pánové! Pojďte všickni tímto směrem, od kterého my po svém přesvědčení očekáváme spásu a jedinou spásu našeho národa i této říše. Vy řeknete: »My nemůžeme podle svého politického přesvědčení od této cesty očekávati spásu našeho národa i této říše.« Vy řeknete: »My nemůžeme — podle svého politického přesvědčení!« Dobře! Přesvědčujte nás tedy, a v tom, v čem se nerozcházíme, nás podporujte, jako podporujeme my vás, a věc bude dosažena.

Naše politická cesta jest trnitá. My dobře víme, že není pohodlná a že vyžaduje na každém jednotlivci a celém národě velkých obětí. Ale jedno, prosím, abyste odložili v interessu pokojných poměrů v této říši, abyste odložili domněnku, že my z této jasně vytčené cesty se vrátíme. Budeme-li unaveni, možná že si trochu odpočineme; ale jakmile nabudeme nových sil, budeme pokračovati. To jest naše politická maxima. Dříve jsme se vraceli, když jsme účelu svého nemohli dosáhnouti. Nyní jen odpočíváme, a odpočíváme-li, znamená to jen tolik, že sbíráme nové síly. Nových těchto sil musíme však v našem národě ještě mnoho nasbírat. Chceme se seskupit pod svým praporem, seskupit veškeren náš lid. Ale nikoli k vůli popularitě, nýbrž aby lid náš — a tu mluvím také o svornosti, — *aby celý národ náš byl dobré vůle za svorným a jediným cílem.* V tomto směru chceme pokračovati a přesvědčovati náš lid. Nikomu není bráněno, aby touto jedinou svornou cestou kráčel dále. Ale nikdy, a tím také končím, nikdy nebudeme upadati do nějakého lamenta nad slabostí našeho národa a nad možností nějakého úpadku. Upřímnost jest v politice dobrá vlastnost; ale když někdo myslí, že národ má síly nedostatečné a že snad nevydrží příkoří, jež mu denní události mohou způsobiti v budoucnosti, myslí-li tak někdo sám, nesmí to dříve pronésti, dokud se národa nezeptá, chce-li tak národ skutečně.

Jednotlivec může seslábnout a ochabnout, toť věc ryze lidská. On však nesmí jménem národa slabost svou nepříteli

ukazovati, dokud jsou armády ještě v plném bojechtivém šiku, dokud nechtějí platiti za slabé. A národ český, — a co pravím, není žádná vyhrůžka — nechce platiti za národ slabochů. On věru má troufalosti dosti, aby mohl tento boj, který přijal a který jest bojem ideálním a bojem ryze legálním, bojovati prostředky co nejvydatnějšími dále a dále, dokud nenadejde okamžik, kdy bude i na druhé straně uznáno, že národ český bojuje za věc spravedlivou. Já se při tom nebojím, že národ náš přijde k úrazu, a skončím slovy Palackého, který zajisté byl politik konservativní a který ve své závěti pravil: »O národ svůj já se při tom nebojím, třeba by mu souzeno bylo podniknouti zkoušku ohněm a železem. Chováť života zdravého dosti, aby nezahynul v něm a vzkřísil se k životu čilému, budiž to v okolnostech jakýchkoliv«.

Palacký pronesl slova ta v době, kdy politické vědomí našeho národa nebylo ještě takovým jako dnes. A to, co byl muž ten na smrtelném loži, sláb tělem a sláb po denních politických zápasech, v důvěře vyslovil, — jest nám mladší generaci tohoto národa popudem, abychom, když vidíme, že síly druhdy tak slabého národa den co den vzrůstají, kteří máme živou naději, odůvodněnou celou historií tohoto národa, — abychom pro okamžité neúspěchy neztráceli hlavu a o národ náš se nebáli.

Nikoli! My se nebojíme! I když síly naše seslábnou, vyšle národ do boje řadu nových bojovníků, čilejších a svěžejších, až konečně tomuto národu se podaří přesvědčiti i ty, kteří stojí proti němu, aby se postavili *podle* něho. A v interessu velikosti této vlasti i celé říše, v interessu dobrého spolubytí obou kmenův, v interessu kulturního povznesení celého tohoto území dosáhneme konečně kýženého cíle.«

Po dru. Heroldovi mluvil generální řečník konservativního velkostatku hrabě **Ledebur.** Řeč jeho věnována byla z počátku vlastní jeho osobě, pak povšechným poměrům politickým, z kteréžto části řeči může nás Čechy zajímati jen jediná věta. Řečník totiž pravil, že národ český nemá v ministerstvu žádného zástupce. Ale ihned dodal, že prý ***příčinu*** toho nemusí ani udávati. . . . .

Bezpochyby jest to jaksi trest za tak mnohé, co se rozhodujícím kruhům u národa českého nelíbí a žádným právem národa českého, aby měl v kabinetu také svého zástupce. Vládneť se, jak víme, bez »ministra-krajana« a »historická šlechta« klidně vyčká, až se národ český — polepší a zvolí si jiné zástupce . . .

Dále prohlásil se řečník pro opětné zavedení *dvojjazyčného vyučování* ve školách středních *„jako za dob absolutismu"*; ale nechce čekati, až by dvojjazyčným vyučováním řádně vyzbrojená nová generace dorostla, nýbrž přeje si, aby k cíli, jehož má býti dvojjazyčným vyučováním dosaženo, pracováno bylo bez odkladu . . .

Nad jiné poučnými pro nás Čechy jest, že poukázal také ku *konservativnímu programu* z roku **1860.**, (jenž prý »má nyní skoro *historickou* cenu«) a v němž jest také věta: »Chceme především a nad jiné bojovati za *pravdu*, právo a pořádek — *proti lži*, bezpráví a **převratu,** kdekoli a v jakékoli podobě by vystoupily«.

Řečník litoval, že musí říci, že posledně uvedený moment — *pořádku* — vystoupil dnes do popředí a pravil: »Proto jsou *našimi odpůrci* ti, kdož svými agitatorskými řečmi náruživosti lidu rozpoutávají a *s vědomou důsledností pracují ku převratu trvajícího*" (des Bestehenden), z čehož vysvitá, že hrabě Ledebur jest ve všem všudy tak skoro se vším, co a jak právě jest, zcela spokojen a nepřeje si, aby bylo něco změněno, leda by si toho někdy snad přál buď on sám nebo některý z politických jeho stoupenců.

K opodstatnění »oprávněnosti« svých konservativních názorů uchýlil se řečník pro citát do starověku a citoval *Aristotela*, kterýž zajisté neměl na zřeteli všechna ta »přímo vzorná zařízení« naší doby, (po jejichž zachování a udržení hr. Ledebur tak vřele touží,) když napsal: »Co se týče změn veřejných zřízení, nemůže býti nikdy dosti rozvahy; neboť *zavedení* **lepší věci** *přináší zřídka tolik prospěchu, aby vyvážilo* **škodu,** *jakou nevážení si starých poměrů přináší* . . ."

A proto, že taková slova byla napsána, ať již autoritou nebo neautoritou v dávnověku a za poměrů, kdy veřejná zřízení s nynějšími nedají se vůbec ani porovnati, myslí bez-

pochyby pan hr. Ledebur, že zaváděni **lepších věcí** *ve veřejném zřízení mělo by se vůbec zanechati,* — leda snad, kdyby on sám nebo někdo jemu podobný něčeho podobného si přál.

Výrokem tím aplikovaným na naši dobu postavil se hr. Ledebur zcela sebevědomě po bok knížete Hugona Salma, kterýž, jak víme, r. 1845 taktéž ve sněmu pronesl památná slova, že není příčiny radovati se z železnic, poněvadž jest třeba vyčkati, vyplyne-li z nich dobro nebo zlo.

Aristotelesovský recept hraběte Ledebura, nabízený sněmovníkům r. 1895, tedy zrovna po půl století, jest však nepoměrně radikálnější. Pan hrabě nechce vůbec ani zkoumati, zda-li snad by se ta neb ona novota mohla osvědčiti, on v slepé úctě před autoritou *varuje* zcela bezmyšlénkovitě *před zaváděním věcí lepších* a vůbec těžce nese, že jej v úctyhodné této snaze nechce následovati celý český národ neb aspoň všickni poslanci.

Aby pak stanovisko své i svých stoupenců co možná nejobjektivněji objasnil, citoval později opět místo z konservativního programu z r. 1860: »Chceme *bojovati* **pro jednotu Rakouska“,** (dnes mělo by se říci: pro formu dualistickou,) *jak bylo jako říše* **bohem** *založeno*, aby se Evropa nerozpadla (!) (auf dass Europa nicht zerfalle, což, jak známo, nesrovnává se s historickou pravdou, poněvadž státní seskupení zemí nynějšího Rakouska mělo býti ochranou proti výbojnosti Německa). »A poněvadž **chceme rakousko jednotné,** jak bylo **řízením božím** prodlením času různé národy v sobě spojilo, tak chceme také, aby právo a zvláštnosti zemí a národův, jejich jazyk a mravy byly váženy a zachovány« — (což, jak zřejmo, vyznívá tak skoro, jako pozměněný trochu program centralistův a nikoli jako program federalistův opírajících se o fundamenty státního práva českého, jak bylo královskými přísahami korunovačními dotvrzováno a jak se o něm činí zmínka i v pozdějším královském reskriptu ze dne 12. září 1871.)

Řečník však ihned také dodal: »Avšak o **národním** *státním právu* **není v programu tom ani slova“,** (což zase nasvědčuje tomu, že program tak zvané historické šlechty nebyl sdělán výhradně jen pro *národ český*, nýbrž *pro oba kmeny* zemi českou obývající, jen že Němci program ten

prostě zamítli a posud zamítají, kdežto Češi se ho přidrželi a teprve nyní z úst potomkův »historické šlechty z r. 1860« se dovídají, že program ten platí jen tehdá, když národ český stane se národem konservativním a *varovati se bude i zavádění věcí* **lepších** . . .

V jaký smysl vyzněla řeč hraběte Ledebura vzhledem k poslancům, kteří v tu dobu zastupovali na sněmu zemském *většinu národa českého*, vysvítá z věcné opravy, kterou podal poslanec Špindler řka: »Pan hrabě Ledebur pravil, že **stranu jeho** (»historickou šlechtu«) **dělí nepřeklenutelná propast od strany naší** (svobodomyslné) a uvedl jeden fakt, jehož oprávněnost popírám: že *totiž strana naše domáhá se svých cílů radikální oposicí* — **mocí** — a sice jak doslovně pravil, »Machtopposition«. Poněvadž slovem tím nemohl nic jiného mysleti, *než-li prostředky nezákonné, násilné*, tedy věcně opravuji, že zejména dnes po řeči dra. Herolda a všech řečech, jež byly prosloveny, nebyl naprosto oprávněn k podobnému tvrzení a jménem strany (svobodomyslné) to naprosto odmítám«.

Z věcné opravy té, na kterouž hrabě Ledebur vůbec ani neodpověděl, vysvítá, že generální řečník konservativních velkostatkářů ve své řeči tak trochu jako zcela zapomněl na slova konservativního programu, jež byl sám citoval, a v němž stojí: »Chceme bojovati *za pravdu* . . . — a *proti lži* . . .“ Poslancem Špindlerem opravené jeho tvrzení pravdou nebylo. Jinak by si byl asi sotva dal ujíti vhodnou příležitost, aby mohl tak závažné obvinění zástupců svobodomyslné strany — přesvědčivě a nezvratně dokázati. — — —

Potud úryvky z památného řečnického turnaje z r. 1894, v němž srazili se na sněmu zemském zástupcové většiny národa českého s tak zvanou »historickou šlechtou« nebo-li konservativními velkostatkáři, kteří ujišťují, že rovněž tak jako národ český vůbec *„stojí na státoprávním programu“*, jak byl již v letech šedesátých formulován.

Řeči poslanců českých, ať svobodomyslných nebo konservativních, jejichž politické programy jsou dostatečně známy, netřeba zvlášť komentovati. Poslanci svobodomyslní, kteří, jak známo, déle třiceti roků ukládali si oproti konservativním

velkostatkářům dobrovolně zdrženlivost v pevné naději, že společnému úsilí podaří se přivésti aspoň některé punkty státoprávního programu k praktické platnosti, uznali konečně — po marném čekání — za nutné vytknouti potomkům někdejších spolubojovníků za státní právo české celou řadu závažných opomenutí a poklésků politických i jiných.

Pokud se výtky ty srovnávají s naprostou pravdou, ví národ český tak dobře jako členové »historické šlechty« přes to vše, že mnohá výtka byla rozhodně popírána.

Rovněž netřeba zvlášť vykládati, že konservativní poslanci čeští, kteří doposud ještě nadějně pohlížejí ku konservativnímu velkostatkářstvu jakožto parlamentárním spojencům, kteří druhdy v záležitostech státoprávních s někdejšími zástupci národa českého (a to všech politických odstínů) hlasovávali, pokládají i nyní ještě »historickou šlechtu« (aspoň v parlamentární činnosti) za živel, s kterýmž nutno udržovati shodu a třeba jen »pro všechny možné případy«.

Vše to však jest známo a proto není jinak možno, nežli že nás nad jiné a snad jedině může zajímati, co jsme do té doby nevěděli, to jest, *jaké stanovisko zaujala „historická šlechta“ k českému národu vůbec.*

Závěrečná řeč hraběte Ledebura jako generálního řečníka za konservativní velkostatek, pak Němce vůbec a konservativní poslance české, jejíž úryvky jsme již z části komentovali, byla řečí situační a proto pro náš účel skoro bezvýznamnou. Poznali jsme z ní toliko řečníka jako muže zkostnatělých názorů konservativních, bojícího se takořka všeho, co třeba jen z daleka páchne jakoukoli novotou.

Nedivíme se tomu ani dost málo. Výlučné vychování a takový též život nemá a nemůže míti jiných následků v zápětí. Hrabě Ledebur jest, jak se zdá, se vším všudy, co jest a především, co již bylo, úplně nebo skoro úplně spokojen a diví se jen tomu, že mohou také ještě existovati lidé, kteří tak nesoudí, kteří si přejí, aby se staly různé a příhodné změny ve všem možném a kteří dokonce naprosto nechtějí a ze všech sil budou se vzpírati tak mnohému, co v dřívějších dobách otcové a dědové hraběte Ledebura po-

kládali netoliko za správné, ale i za výhodné a prospěšné ovšem jen pro sebe.

Kaliti dočasné štěstí a blaho takovýchto konservativních neviňátek pokládáme skoro až za hřích. Vše měnící čas poučí je beztoho dosti záhy, jak bezměrně se klamali a trpkost takového zklamání jest dostatečným trestem za duševní lethargii, v jaké lidé tohoto druhu ztrávili nejplodnější část svého života…

Jediné, zač můžeme býti hraběti Ledeburovi aspoň povděčni, jest, že poukázal v řeči své k momentu, jehož si nebyl posud, pokud víme, skoro nikdo povšimnul: že totiž *státoprávní program*, nebo jak pan hrabě pravil, »konservativní program z r. 1860« **není** *programem* **českým**, nýbrž **českoněmeckým**, poněvadž v něm o nějaké národnosti není ani řeči.

Byl-li či nebyl-li program ten v celém svém dosahu — až do poslední písmeny — pokládán za program národa českého národem samým, nechceme zkoumati a poukazujeme jen k tomu, že o prvním táboru lidu na úpatí Řípu přijata byla nesčetnými zástupy lidu českého resoluce, která měla a po dnešní den má taktéž význam politického programu národa českého.

Národ český však politický program svůj doposud definitivně neformuloval. Vše, cožkoli bylo po dnešní den v ohledu tom předsevzato, byly jen pouhé pokusy stanoviti aspoň některé závažné momenty a nic více. V dobách, kdy není o ryze ústavní volnosti slova a tisku ani památky, definitivní programy národův se neformulují. Z té příčiny také pranic na tom nezáleží, byl-li či nebyl-li státoprávní program »historické šlechty« z r. 1860 formulován tak neb onak.

K záležitosti té národ český zajisté se časem svým ještě vrátí a sotva asi půjde na radu k mužům, jakým jest hrabě Ledebur…

Zatím může býti pan hrabě úplně klidén. Za výminečného stavu a vůbec za poměrův, jež zavládly v Čechách od r. 1879, není pro takové věci doba příhodná. Ale až nadejde — a tím může býti pan hrabě jist — dovede si národ český

politický svůj program srektifikovati k úplné spokojenosti — své vlastní...

Nepoměrně důležitější a k našemu účelu — k rozpoznání pravého stavu věcí s nepředpojatého stanoviska — přímo neocenitelnou byla řeč předsedy klubu konservativních velkostatkářů hraběte *Buquoye*, kterou jsme také aspoň v hlavních momentech reprodukovali podrobněji a místy v doslovném překladu.

Podrobme ji tudíž aspoň v jádru kritickému rozboru!

* * *

Dvě věci hraběti Buquoyovi jako řečníku nelze upříti: především jistý klid, byť i jaksi nucený, kterýmž dociluje se začasté trvalejších účinků, nežli řeči rozplameňující pouze jen okamžitě, a skutečnou obratnost polemickou. Nechť stavíme se k řeči jeho na stanovisko sebe příkřejší, vždy naskytají se nám v ní momenty, jež nelze odbyti povrchně několika slovy, nýbrž vyžadují takořka celých pojednání, aby byly s nepředpojatého stanoviska buď vyvráceny nebo třeba jen objasněny.

Hlavní závadou zdá se nám býti v pravdě »diplomatický« talent řečníkův, t. j. umění, neříci, co vlastně říci chceme a říci, z čeho lze si na mnoze vybrati, co kdo chce.

Celá řeč, zdánlivě pouhá polemika, kterou měly býti vyvráceny výtky oposice, výtkami těmi vůbec skoro ani se nezabývá, nýbrž jest založena a důsledně provedena na — sofismatech. Hrabě Buquoy totiž nelíčí pravého stavu věcí ani lapidárně, aniž podrobně, nýbrž vyloviv tu a tam nějakou jednotlivost staví ji jako charakteristikon celku, čímž méně soudného nebo s pravým stavem věcí nedosti obeznámeného posluchače nebo čtenáře uvádí snadno v omyl a klame.

Kdyby nám nešlo o přesné a nepředpojaté zjištění ryzé pravdy, mohli bychom, znajíce výše vytknutou slabiznu hraběte Buquoye jako řečníka, podrobiti řeč jeho kritice týmže přímo macchiavellistickým způsobem, jako byl mluvil on sám a na základě pouhých nahodilých jednotlivostí — generalisovati. Ale neučiníme tak, nýbrž jen letmo poukážeme ke způsobu, jakým by to bylo skoro až hravě možné.

Taktika činiti za jednotlivé nebo třeba i skupinové skutky, po případě třeba výstřednosti zodpovědným celý národ nebo celé jeho třídy nebo třeba jen celé odrudy tříd těch, jest svrchovaně nebezpečnou již proto, že odpůrce může použiti téže taktiky a z ojedinělého zjevu nejbližšího okolí, po případě příbuzenstva nebo z kruhu stoupencův řečníkových souditi netoliko na řečníka samého, nýbrž na celý stav, k němuž náleží.

Pravil-li hr. Buquoy, že strana konservativní nikdy nemůže jíti se živly, jež se dostaly nyní na povrch, nemůže se mu logicky vykládati v neprospěch jeho, poněvadž vyslovil pouze své přesvědčení; ale dodává-li, že *„návrh na zavedení všeobecného práva hlasovacího není ničím jiným, než-li sblížením se s podvratnými živly, jež strojí pád celé společnosti“*, jest to jednak nediplomatické, jednak nelogické obviňování ohromného množství přívrženců všeobecného práva hlasovacího.

Že »podvratné živly« existují, nepopíráme. Ale že by »živlové«, kteří se dostali, jak pan hrabě pravil, nyní na povrch, byli buď vědomě nebo nevědomě stoupenci nebo podporovatelé a vůbec čímkoli jiným vzhledem k živlům podvratným, (což může, ba musí býti ze slov hraběte Buquoye vyvozováno, poněvadž strana jeho nemůže se živly těmi »jíti«,) jest absurdnost tak školometská, že nevíme skoro, jak bychom ji případně označili.

Což kdyby byl některý z poslanců svobodomyslných po řeči hraběte Buquoye povstal a na těžké, byť v sebe uhlazenější formě slovní pronesené obvinění replikoval s ledovým klidem asi v tento smysl:

»Dovolte, pánové! Nechcete-li jíti, jak pravíte, se živly, kteří se dostali nyní na povrch, čímž míněni jsme na jisto jen my, poslanci svobodomyslní, nemůžeme vám v tom brániti. Ale viníte-li nás proto, že jsme přívrženci všeobecného práva hlasovacího, z vědomého nebo nevědomého spojenství nebo ať již úmyslného nebo bezděčného podporování živlů podvratných, aniž byste nám mohli nezvratně dokázati, že jsme jakýmkoli způsobem živly ty podporovali nebo třeba jen podněcovali, musíme proti tomu protestovati.

Avšak oko za oko a zub za zub, jak čteme v zákoně, jenž jest vám, jak tak často ujišťujete, ve všem právoplatným regulativem.

Nechcete-li vy z naznačených příčin jíti s námi, nechceme my z podobných příčin jíti s vámi. Ale nikoli pouze jen proto, že snad se domníváme, že by někdo z vás podporoval živly nějaké, s kterýmiž bychom snad nesympatisovali, nýbrž že jsme přesvědčeni a můžeme také nezvratně dokázati, že v kruzích vašich existovali živlové, s kterýmiž jíti brání nám a zakazuje — čest, živlové tak hnusní, že budí jen opovržení.

My *vám* to ovšem *nevytýkáme*, my *vás nečiníme* odpovědnými za skutky jednotlivců nebo celých skupin vašich kruhů, poněvadž v každém stavu mohou býti a také jsou lidé nejrůznějších povah, snah a skutkův. My jen chceme poukázati k tomu, že i kruhy vaše nejsou ve všem všudy andělsky bezvadny, že i v nich objevují se, byť i třeba jen sporadicky, živlové, jakýchž si sami nevážíte, za kteréž se mnohý z vás snad i hanbí a kterýmiž bezpochyby i opovrhuje.

Abych dokázal, že tomu skutečně tak, slyšte!

V květnu r. 1877 otisknul jeden z vídeňských listů následující zprávu: »Panské sněmovně připadne v sezení příštím za úkol podati rozhodnutí své v záležitosti velmi trapné. Pražské státní návladnictví zaslalo totiž k rukoum předsedy panské sněmovny knížete Carlose Auersperga *žádost, by mohlo soudně zakročiti proti hrab. Jiřímu Bouquoyovi*, členu sněmovny panské pro zločin v § 128. st. z. (sprznění), jehož se byl dopustil na hrab. statku svém (Gratzen) v jižních Čechách. V předběžném vyšetřování přišly na základě výpovědi strany žalující a dvou zjištěných svědkův takové okolnosti na jevo, které přiměly státní návladnictvo k tomu, aby zavedlo trestní vyšetřování proti hraběti.«

Ku zprávě té připojil pražský jeden list následující: »*Jiří* Jan Jindřich de Longueval hrabě *Bouquoy*, baron de Vaux, narozený 2. srpna 1814, pán svěřenských panství Nové Hrady a Rosenbergu c. p., pak statkův Březnice (Pressnitz) u Kadaní a Hauensteinu, čestný rytíř řádu maltézského, c. k. komoří a dědičný člen panské sněmovny, čestný rytíř souverenního řádu Johanitův, vyznamenaný velkokřížem papežsk

řádu sv. Řehoře, jest čelným a nejhorlivějším přívržencem české šlechtické strany ultramontanní a osvědčil jako hodnostář české jednoty katolické vzácnou horlivost agitační. *Několik dní* před ukončením vyšetřování předběžného vypravil se Bouquoy *jako člen deputace z Čech do Říma k papeži.* Ku charakteristice člověka toho slouživ tento jeho výrok, jímž oslovil uzavřené shromáždění ultramontánův a jenž tvořil část jeho řeči programní: »Katoličtí mužové, otcové rodin! Pozvedněmež se a bojujme jako jeden muž proti *nemravnosti*, jakáž vnikla do společnosti lidské následkem *liberalismu!* — Tak vypadají ti ultramontanní apoštolé mravnosti a odpůrcové svobody a osvěty!«

Jaký účinek by měl tento, přímo brutalní druh polemiky ve sněmovně, jest lhostejno.

My ovšem vším tím nechceme pranic jiného říci, než-li že »diplomatický« způsob polemik toho druhu, v jaké si byl pan hrabě Buquoy ve své sněmovní řeči, v kteréž z ojedinělých případů abstrahoval na celek a zcela zřejmě zříkal se spolupůsobení s celkem, poněvadž snad jednotlivci něčím se provinili, jest jedním z nejnebezpečnějších pro obě strany. Obzvláště pak pro stranu, ku které se přiznává pan hrabě Buquoy, poněvadž předkům členův strany té věnovala již i historie svou pozornost a nevylovila vždy charaktery, kteří by obstáli před soudnou stolicí potomstva . . .

My však pana hraběte Buquoye, kteréhož jinak pokládáme za muže naprosto neúhonného, nechceme v jeho způsobu choulostivé polemiky následovati, a proto vizme, co konstatoval jako prý **nepopíratelná fakta!**

Jak víme, pravil především, že **někdejší shoda mezi národem českým,** po případě mezi legálními zástupci většiny českého voličstva a **„historickou šlechtou" více neexistuje.** Avšak ihned dodal, že neshody té není prý vinno konservativní velkostatkářstvo, nýbrž jednak jiná politická strana česká (svobodomyslná), která prý se ze všech sil přičinila, aby národ od konservativního velkostatkářstva odvrátila — jednak **národ sám,** poněvadž prý zase jednou podlehl **svému démonu**: *vznětlivosti a lehkověrnosti.*

Dále pravil, že konservativní velkostatkářstvo *„stálo“* — (ovšem *druhdy*) — »věrně národu českému po boku,« že byl v době té hlavně přičiněním konservativního velkostatkářstva proveden důkaz, *že svornému státoprávnímu šiku žádná vláda neodolá* a že bez českého národa jest parlament parlamentem neúplným.

První a poslední větu potvrzujeme; ale věta prostřední, že »žádná vláda svornému státoprávnímu šiku neodolá,« jest historická nepravda.

Byl-li kdy státoprávní šik v Čechách svorným, bylo to za Schmerlinga a Auerspergův a přece odolala každá z těchto vlád, ba odolala i vláda Taaffeova, neboť »státoprávní program« jest doposud *pouhým programem* a ničím více.

Záležitost ta netýká se však nynějších konservativních velkostatkářů a proto zkoumejme, má-li či nemá-li hr. Buquoy pravdu, když pravil, že příčinou konstatovaného rozporu není — »historická šlechta.«

K jádru věci, k obnažení bolavého nervu řečník sám neodvážil se ani přiblížiti, neřku-li, aby se byl pokusil o přesnou diagnosu.

Z celku i podrobností jeho řeči jest nade vši pochybnost zřejmo, že netoliko pouze »mnozí konservativní velkostatkáři,« (jak byl dr. Rieger po pravdě prohlásil,) »nežijí mezi naším lidem«; ale že nežije mezi lidem tím sám hr. Buquoy nebo žije-li, že lid ten přece jen — nezná.

Z celé řeči jeho čiší politování hodná neznalost povahy českého národa, jakož i poměrův, ať již politických, socialních, kulturních nebo jakýchkoli vůbec. Celá místa řeči té nezakládají se na pravdě, nýbrž na pouhých domněnkách, jiná jsou tendenčně přibarvená a ještě jiná nasvědčují skostnatělosti názorův, jež povšechným názorům většiny národa přímo odporují.

Zůstavme však otázku: *kdo* jest vlastně vinen, že někdejší shoda mezi většinou národa českého a konservativním velkostatkářstvem více neexistuje, *zatím nezodpovědĕnou.* Hrabě Buquoy soudí, že neodcizila se národu českému »historická šlechta,« nýbrž, že byl národ odvrácen od ní a sice přičiněním jiné — strany politické.

Pravda-li to, padá nemalá vina přece jen na konservativní velkostatkáře prostě z té příčiny, že dali si někdejší vliv svůj na lid český jinou politickou stranou podrýti, že neměli dosti politické prozíravosti, aby podrývání vlivu toho postřehli již v zárodku a konečně že neměli v řadách svých dostatečně schopných mužův, kteří by dovedli snahy jiné politické strany aspoň paralisovati a lid český nezvratně přesvědčiti, že míní to konservativní velkostatkářstvo s národem českým upřímně a doložiti vše to také přiměřenými skutky.

Pouhé nějaké prohlášení, že mají se věci jinak, než-li jak snad je jiná politická strana líčí, nestačí. Každá strana politická snaží se nabýti vlivu na lid. A tak také měla učiniti i »historická šlechta«, která však — jak ze všeho, co se po léta dálo i nedálo, vysvítá, — složila tak skoro ruce v klín, aby dokázala, že nevyniká »chybou«, kterou byl hr. Buquoy národu českému připsal, a dovede »s opatrnou vytrvalostí vyčkati — pravý moment«.

»Historická šlechta« tedy vyčkávala a zase i nyní *vyčkává* »vhodný nějaký moment« k nějaké politické akci a pranic toho nedbala a nedbá, že jiná strana politická někdejší vliv její na lid český podrývala a lid ten od »historické šlechty« odvracela.

Vyčkávací tato methoda však jest rovněž tak pohodlnou jako nebezpečnou, jak se to také i na konservativních velkostatkářích osvědčuje. Pozbývajíť, jak sám hr. Buquoy přiznává, vůčihledě vlivu svého na český lid, kterýž jim byl druhdy skoro slepě důvěřoval, a nemají pro to jiného léku, než-li výtky, že nejsou tím vinni oni, nýbrž někdo jiný, jacísi *„svůdci“* a mimo to i *sám lehkověrný prý národ český, který se dává sváděti.*

Nechť však tomu jakkoli, faktum, že není někdejší shody mezi národem českým a »historickou šlechtou«, jest nepopíratelné. Jde tedy hlavně o to, chce-li či nechce-li šlechta ta vlivu toho pozbyti úplně.

Chce-li, myslíme, že jí bude málo kdo v tom brániti. Můžeť se také zasaditi třeba o nabytí vlivu jinde, po případě u kmenu německého, nebo kdekoli jí libo. Avšak, chce-li vlivu zase nabýti, nezbývá jí nežli napnouti všechny své síly.

aby národ český přesvědčila, že program a veškerá snaha její jest v úplném souhlasu s politickým, byť i snad nyní poněkud pozměněným programem většiny národa českého.

K tomu ovšem již nestačí pouhé nějaké prohlášení a různá oratorská ubezpečování, že prý jest na straně »historické šlechty« vše, jako bývalo. Změněná politická situace vyžaduje nutně i jisté změny v taktice. Nyní už pouhá slova jako druhdy nestačí. Nyní jest potřebí **skutků a zase jen skutků** a to takových, jež by národ český o všem tom, co se mu pouze theoreticky vykládá, přesvědčily.

Stane-li se to, pozbude každá jiná politická strana vlivu svého na národ, ba více: každá takováto strana česká přidruží se zase s důvěrou ku programu »historické šlechty« a společná práce může býti opět obnovena.

Nestane-li se tak, budou následky zcela přirozené. »Historická šlechta« nemajíc dostatečné opory v národě, zůstane isolovanou — třeba by dočasně v parlamentech pomocí té které jiné strany v různých případech rozhodovala — v neprospěch národa českého...

Byla-li »historická šlechta« nečinnou co do zachování si někdejšího vlivu na český lid, byla prý za to horlivě činnou v parlamentech. *Na radě říšské* dopomohla prý — ovšem také již *dříve a nikoli za nynější vlády* — všem českým stranám k většině; ale další úspěšnou práci opět prý překazil **démon národa českého,** který nedopřáv národu vyčkati ovoce, **našel své nástroje v nových zástupcích národa.**

Jak již víme, vinil hrabě Buquoy dříve pouze politickou stranu, nyní však zase viní »démona českého národa«, který prý si vybral z oné politické strany pouze své nástroje.

Kdo tedy jest vinen zjištěné neshody mezi národem českým a konservativním velkostatkářstvem? »Démon« národa českého nebo politická strana?

Zůstavme však i tuto otázku zatím nezodpověděnou, a vizme, co hrabě Buquoy dále konstatoval!

Pravil, že *nástrojové démona českého národa vedou nyní boj* s dřívějšími zástupci a konservativními velkostatkáři; ale tito jako upřímní přátelé národa českého že neupouštějí prý od **varovných rad** a podávají při různých pří-

ležitostech ruku k smíru. V odměnu za tuto ochotu dostalo prý se jim *„takových řečí* **a článků v časopisech“**, že pan hrabě o jejich rázu ani se nechtěl zmiňovati.

Dnes má prý se celý národ podrobiti diktátu jedné strany a ježto prý jest strana konservativních velkostatkářů *hrdou a sebevědomou*, nechce se diktátu tomu podrobiti.

Hrdou a sebevědomou *může však býti* **každá jiná politická strana.** A po jakém právu možno na ní žádati, aby se podrobovala diktátu konservativních velkostatkářů a nikoli diktátu většiny národa!

A nepochybným diktátem přece jest, když hr. Buquoy pravil, že se »živly, které se dostaly na povrch«, (rozuměj většinu legálních zástupců většiny českého národa), strana konservativní nikdy jíti nemůže.

To není již diktát strany straně, nýbrž **diktát strany — národu.** Pan hr. Buquoy odpírá součinnost strany své s legálními zástupci národa českého, kteří také stojí na půdě státoprávního programu a liší se v práci k dosažení společného cíle od zástupcův konservativního velkostatkářstva především jinou taktikou. Slovům jeho nutno rozuměti takto: Buď sobě, národe český, zvolíš jiné zástupce a sice takové, s kterýmiž my hrdí a sebevědomí velkostatkáři můžeme, vlastně budeme chtít jíti, nebo — na naše spolupůsobení k dosažení společenského cíle: provedení státoprávního programu nepočítej!

Není-li něco podobného diktátem, pak nevíme, co by slovo diktát znamenalo. A diktát ten není adresován nějaké straně, nýbrž celému národu, po případě, většině voličstva.

Pan hr. Buquoy patrně ve své horlivosti zapomněl, že kdožkoli chce národu poctivě a věrně sloužiti, musí se podříditi vůli národa; že může sice varovati, napomínati a kárati, ale když národ, po případě většina národa uzná tu kterou cestu za správnou, že musí jíti tou cestou a žádnou jinou a nejméně pak dáti se cestou proti intencím národa. Nechce-li nebo nemůže-li takovýmto způsobem národu sloužiti, nezbývá mu, nežli se působení ve službách národa vzdáti.

Nic není nepraktičtějšího a skoro možno říci pošetilejšího, nežli *chtít sloužit někomu*, ať již je to jednotlivec nebo

národ, *proti jeho vůli a proti jeho intencím* stůj co stůj po své vlastní choutce, byť byla jakoukoli.

Sobě může každý sloužiti dle libosti. Avšak národ jest suverenním pánem svých osudů. Proti rozhodnutí národa není žádného vzpírání se. Každý, kdo chce sloužiti »hrdé a sebevědomé« své straně, (která chce stůj co stůj přivésti k platnosti také ještě jiné nějaké zásady, s nimiž národ nesouhlasí,) a *zároveň* také národu, musí se dožiti, čeho se dožil hrabě Buquoy a věrní jeho stoupenci: že buď znenáhla nebo náhle pozbude vlivu v národě a zůstane bez přirozené opory.

Pan hr. Buquoy ovšem má pro sebe a své věrné fiktivní omluvu. Domníváť se, že byla většina národa českého **svedena** licoměrným prý předstíráním, že svěří-li vedení své svým »svůdcům«, budou veškeré jeho naděje vyplněny.

Věří-li tomu hr. Buquoy skutečně, jest to opětný důkaz, že poměrův nezná, že nežije mezi lidem českým a nemá ani potuchy o tom, co a jak se bylo vše sběhlo a kde jsou všeho toho prazárodky.

Domnívá-li se, že byl národ český ve svém jádru a ve své většině někdy reakcionářským, nebo třeba jen konservativním, nebo že možno jej sváděti jako nezkušené dítě atd., mýlí se, jako se mýlí všickni, kteří nežijí mezi lidem a dívají se na národ jen z ptačí perspektivy akademických státníků, kteří mají pro všechno své ustálené šablony a stojí nepohnutě na místě, kde stáli otcové a praotcové.

I v dobách, kdy národ český společně s konservativním velkostatkářstvem jako falanx stál v boji proti vládám vídeňským, nebylo nikoho, kdo měl zdravé smysly, tajno, že slučuje je pouze státoprávní program a že jinak většina národa a celé politické strany v mnohých věcech nápadně se od konservativních velkostatkářů různí.

Všeobecně očekáváno a doufáno, že časem svým různosti zásadní aspoň jaks taks se vyrovnají nebo seslabí, t. j., že konservativní velkostatkářstvo, (které ani tehdá mezi lidem nežilo a národ český neznalo, jak snad si samo přálo,) poznavši pravý stav věcí vynasnaží se kromě společného státoprávního programu přizpůsobiti také ještě jiné věci intencím a potřebám národa.

Doufánoť, že s národem se sblíží, že stane se mu tím, čím jest tento stav jiným národům: že přiučí se jeho jazyku, že v kulturním ohledu půjde ruku v ruce s národem, že stane se povzbuzovatelem a podporovatelem literatury a umění atd., a že majíc nebo nabudouc v rozhodujících kruzích vlivu dopomůže národu k samostatnosti ve smyslu královského reskriptu ze dne 12. září 1871.

Avšak na to vše a mnohé jiné, nač bylo s oposiční strany poukázáno, hr. Buquoy ve své řeči vůbec ani nereagoval, poněvadž — nemohl.

Konservativní velkostatkářstvo zůstalo, abychom tak řekli, ztrnulou institucí — po pětatřicet roků. V národě českém zatím mnoho se změnilo. Vzdělanosti přibylo — skoro dvě generace se vyměnily — a konservativní velkostatkářstvo doposud stojí opodál národa v někdejší »vyčkávající posici« svých otců, nemajíc, a jak se zdá, nechtíc míti skoro nic společného s kulturou národa a s národem samým kromě státoprávního programu, k jehož provedení — po třicet pět roků nemělo ani vlivu, *ba ani vůle pokusiti se o to* **společně s národem.**

Ani dnes, kdy u vesla vlády vídeňské nalezají se čeští kavalíři a správa království českého svěřena byla českému kavalíru hr. Františkovi Thunovi, taktéž stoupenci téže politické strany, ku které se přiznává hr. Buquoy — ani dnes, opakujeme s důrazem, nejsme ni o píď blíže společného druhdy cíle: provedení státoprávního programu, jak jej byl formuloval hr. Jindřich Clam Martinic.

Faktum toto jest a zůstane pro národ výmluvnějším, než-li nejdůmyslnější rady, výmluvy a omluvy, proč *asi* se tak nestalo. V tomto, jakož i v mnohém jiném vzhledě není žádných »svůdců«, aniž jakýchkoli »podněcovatelů« a »štváčů« potřebí, aby český národ teprve zvěděl, o čem jest už dávno přesvědčen.

Vliv české „historické šlechty“ v rozhodujících kruzích byl právě tak přeceňován, jako přeceňovali vynikající členové její své státnické nadání.

Uspokojiliť se oratorskými produkcemi v parlamentech a propásli mnohý vhodný, ba nejvhodnější okamžik, kdy mohli

— když právě ne celý státoprávní program provésti — tedy aspoň národu vymoci *ústavní*, pravíme s důrazem **ryze ústavní prostředky,** pomocí kterýchž byl by mohl společně s nimi pracovati ku provedení společného programu.

Dnes, kdy jest konservativní velkostatkářstvo v říšské radě i na sněmu českém ve většině, jest totiž národ český (a nikoli snad jen některá politická strana) přes všechny základní státní zákony rovněž tak ústavně bezbranným, jako byl před prohlášením ústavy prosincové a před zavedením porotních soudů. Jeť isolován a žije i musí žíti podobně, jako žil za dob absolutismu.

A to nikoli snad teprve dnes, kdy konservativní velkostatkářstvo se domnívá, že jest sveden a nalezá se na scestí — národ český byl bezbranným i v době, kdy většina zástupců jeho v říšské radě a na sněmu šla ruku v ruce s »historickou šlechtou«, kdy ještě doufáno, že konservativní velkostatkářstvo rozpomene se na své povinnosti k národu a *pokusí se aspoň o to, zjednati národu ústavní prostředky ku společnému politickému boji*. Co tím míníme, vysvitne z dalšího!

Vizme však, co byl hrabě Buquoy dále ještě jako fakta konstatoval!

Především prohlásil, že jest netoliko on sám, nýbrž celá »historická šlechta« *proti volební opravě, jak ji byl navrhl hrabě Taaffe, a vůbec proti všeobecnému právu hlasovacímu.*

U frakce požívající od prvopočátků nové »ústavní éry« dle rafinovaných řádů Schmerlingových vzhledem k volebnímu právu zvláštní privileje, jest toto stanovisko pochopitelné i tehdá, když si připomene i mlhavý dodatek, že pan hrabě Buquoy práhne po volebním řádu »pro všechny *třídy* obyvatelstva v této říši *nejspravedlnějším*" atd., a když si mimo to povšimneme, že mluví o *„třídách"* a nikoli o občanech vůbec, a že přeje sobě také netoliko vyřízení otázky volebního práva zemského sněmu českého pro říšskou radu, ale i otázky *zastoupení menšin*.

Jaký volební řád asi bude dříve nebo později vypracován a uzákoněn, nevíme ani my, aniž hrabě Buquoy a proto možno i tuto otázku zůstaviti nerozřešenou. Nechť dostane

se nám nového volebního řádu jakéhokoli druhu, horším řádu Schmerlingova býti nemůže; neboť co bylo prováděno pomocí tohoto řádu, jest v ryze ústavních státech neslýchanou anomalií. Nechť byla *vláda* jakoukoli, nechť měla proti sobě sebe větší oposici v občanstvu, pomocí Schmerlingova volebního řádu *zjednala si vždycky většinu v parlamentech*, ať již v zemském sněmu nebo v říšské radě.

A kdo byl toho příčinou?

Nikdo jiný než-li ušlechtilí spolubratří hraběte Buquoye v kurii velkých statků, mezi kterýmiž nalezlo se vždycky několik (a zároveň také vždy tolik, mnoho-li bylo právě potřebí), kteří přebíhajíce z jednoho vládního tábora do druhého po celých pětatřicet roků nové »ústavní éry« skytali všemu politickému světu nejzbědovanější obraz politické bezcharakternosti.

Nikoli občanstvo, ať české nebo německé, nýbrž opovržení hodní političtí renegati z kurie velkých statků vykořisťovali volební řád Schmerlingův k nejsobečtějším účelům, páchajíce tak politickou zradu netoliko na svých někdejších politických stoupencích, nýbrž zároveň také na občanstvu, jehož zástupcové bývali v parlamentech právě jen pomocí takovýchto bezcharakterních přeběhlíků prostě přehlasováni.

Nechť však se hr. Buquoy a političtí jeho stoupenci zasazují o volební opravu jakoukoli, t. j. buď s podržením kurie velkých statků nebo bez ní, tolik jest jisto, že nejde jim nežli o to, *kdo* vlastně *má míti právo voliti* a nikoli o to, *kdo může a má býti volen.*

Nespustíme-li se zřetele, že účelem ústavního státu jest, aby u vesla vlády nalezali se vždy jen mužové nejschopnější, tak zvaná duševní elita občanstva, plyne z toho logicky, že platí to také o zástupcích občanstva v parlamentech, o zákonodárcích, kteří — aspoň po našem náhledu — měli by býti podobnou duševní elitou jako vláda.

Nuže — a co by tomu asi hr. Buquoy řekl, kdyby někdo i *tuto otázku* v parlamantě ventiloval, kdyby zásada ta byla většinou říšské rady prohlášena za správnou a sdělán volební řád, dle kteréhož směla by býti do sborů zákonodarných volena pouze jen duševní elita národa?

Byl by nebo mohl by jako logicky myslící muž vůbec jen býti proti volebnímu řádu tohoto druhu netoliko on, nýbrž kterýkoli ze soudných a nepředpojatých členův kurie velkostatkářské?

Odpor kurie velkostatkářské jest sice možný; ale blamáž byla by v pravdě nesmrtelna...

Na štěstí pro kurii velkých statků všech politických odstínů až dosud nikomu ani ve snu nenapadlo, aby se zasazoval o volební řád, v němž by se stipulovaly zcela přesně také nutné vlastnosti kandidátův poslanectví a bylo na nich žádáno, aby náleželi mezi duševní elitu národa.

Pan hrabě Buquoy a všickni jeho stoupenci z kurií velkých statků mohou tedy býti v ohledu tom úplně bez starosti a mohou se zasazovati o jakýkoli volební řád vůbec.

Národ český půjde v záležitosti té svou vlastní cestou bez ohledu na jakékoli privileje kterékoli společenské třídy, a přetrval-li volební řády Schmerlingovy, přetrvá zajisté i každý jiný volební řád, kterýmž bude dříve nebo později oblažen — třeba proti své vůli, proti svým intencím a zájmům.

Avšak uvážíme-li, co jsme byli již dříve citovali ze spisu pojednávajícího o jednom z vynikajících předků hr. Buquoye: že *„jako muže iniciativy a myšlénky nenalezneme dnes v Čechách šlechtice skoro nikde a v ničem v popředí*, leda jako statistu v úlohách representativních, tedy jaksi jako »parádního figuranta«, jest nade vši pochybnost jisto, že v případu, kdyby byl, (o čemž ostatně pochybujeme) uzákoněn volební řád vyžadující na kandidátech poslanectví, aby náleželi k duševní elitě národa, z kurie velkých statků sotva kdo by byl volen do sborů zákonodárných, nebo-li jinými slovy: parlamenty byly by prosty celé řady poslancův z kurie velkých statků, kteří tam po tolik let vedli velké slovo a rozhodovali ve prospěch i neprospěch národa.

Má-li tedy pan hrabě Buquoy se svými politickými stoupenci skutečně na zřeteli volební řád »pro všechny *třídy* obyvatelstva této říše **nejspravedlivější**«, pokus se o volební řád toho druhu, dle kterého směli by býti voleni za poslance nebo zákonodárce pouze mužové z elity národa, mužové iniciativy a myšlénky, kteří se nalezají v kterémkoli oboru du-

ševním v popředí a nejsou pouhými parádními figuranty provozujícími na nejvýše politický sport pro ukrácení dlouhé chvíle nebo pracují k tomu, aby nestala se nikdy skutkem slova, jež byl r. 1850 pronesl Karel Havlíček o šlechtě své doby řka:

»Smutná jest to pravda, ale nezvratná: byrokracie rakouská stala se jediným dědicem revoluce r. 1848. A ty, česká šlechto, která žehráš na to, žes odložiti musela své stavovské uniformy, uniformy to národa českého, chtěla bys snad nyní obléci livreji té byrokracie, proti které jsi málomocně oponovala, chtěla bys snad nyní pomahati táhnout triumfatorský vůz těch, kteří jsou jediní dědicové tvé ztracené moci?!« —

Vedle výkladu o volebním řádu byla nám v řeči hraběte Buquoye nápadnou bázeň jeho před tak zvanými »podvratnými živly« a zároveň i starostlivost jeho, jak asi měla by se »společnost« proti nim brániti, jako by stát rakousko-uherský neměl dostatečné policejní a vojenské moci, aby nás občany mohl (pokud to je vůbec v lidské a státní moci) chrániti.

Že nerozřeší se socialní otázka jen násilnými opatřeními, připouštíme rovněž tak, jako že jest nutno seznati její příčiny a odstraniti skutečné zlořády.

Ale, probůh — ptáme se: co učinila »historická šlechta«, aby se s příčinami socialní otázky obeznámila?

A *nyní* **teprve** chce se s nimi seznamovati? *Nyní* **teprve** chce začít skutečné zlořády odstraňovati?

Socialní otázka přece není otázkou našich dnů. Kdožkoli nezavíral před ní oči svých úmyslně, ví, že existuje už pradávna, že po příčinách jejich pátrati není už dávno potřebí a skutečné zlořády všeho možného druhu že jsou tak skoro všemu soudnému a v pravdě humannímu světu snad až příliš známy, než aby bylo teprve potřebí po nich slíditi. Ano i nesčetné prostředky k jich vykořenění jsou netoliko známy, ale bylo jich také tu a tam s úspěchem aspoň k úlevě bídy nejpalčivější použito.

Ale co učinila, ptáme se, v tomto vzhledě až dosud »historická šlechta?«

Poptejte se českého dělníka a on vám jako vlastní předmět péče s této strany odpoví nejupřímněji, nejpoctivěji...

A jakých prostředků navrhuje pan hrabě Buquoy?

Přede vším a skoro jedině: „*návrat na půdu křesťanskou*“, jako by byl český chuďas, ať řemeslník, dělník nebo proletář do posledního muže neb aspoň převahou bůh ví jaké víry nekřesťanské.

A co má otázka bídy činiti s věroukou? Proč v národě v ohledu náboženském tak tolerantním, jako jest národ český, vnášeti náboženství do politiky a socialní otázky?

Po jakém právu snaží se hrabě Buquoy vlastní svou víru propagovati oproti jiným věroukám, které se těší téže zákonní ochraně, jako věrouka jeho — a vydávati ji skoro za lék k rozřešení otázky socialní?

A byť i měl k tomu právo, nebojí se, že každý nepředpojatý člověk musí se takovýmto bláhovostem útrpně usmáti?

Což pak mu nikdy nenapadlo, jakým způsobem byla rozřešena otázka selská? Neví, jaké potoky krve stálo domáhání se poddaného lidu občanských práv a jak přímo hravě posléze domnělá záhada rozřešena!?

Jediné škrtnutí pérem císaře Ferdinanda dostačilo, aby byl sedlák v Rakousku zbaven odvěkého jařma a stal se občanem... Ovšem bylo ku přípravným pracím nevyhnutelně potřebí mužův, kteří byli zcela jiných názorů o otázce selské nežli jest hr. Buquoy a většina »historické šlechty« o otázce socialní, mužův, kteří do otázky selské nevnášeli svých názorů náboženských a nedomnívali se, že jen pomocí jejich vlastní věrouky lze všemu odpomoci.

Avšak vše to jsou věci, jež vyžadují celých pojednání. Z té příčiny všimněme si jen ještě nejcharakterističtějšího výroku, kterýmž hr. Buquoy jako řešitel socialní otázky v případu, kdyby snad se měl státi pokus řešiti ji násilím, mnohého zajisté přímo až zarazil.

»Ovšem, *proti násilí*,« pravil, »musí se *společnost brániti* **opět násilím!**«

Bezděky napadá nám odpověď, kterouž byl kdysi Proudhon dal taktéž jistému šlechtici, který si osvojoval právo mluviti jménem »*společnosti*«:

»Neračte se, urozený pane, namáhati — vyhrůžkami! Kdo Vás, prosím, splnomocnil mluviti jménem společnosti,

ku kteréž přec patří netoliko šlechtic, ale i měšťan a dělník, vůbec každý její člen?«

A proč, ptáme se my, proč by se měla společnosti proti násilí brániti, opět jen násilím?

Či nemá na př. státní společnost říše rakousko-uherské dostatečnou brannou, policejní a soudní moc, aby mohla čeliti každému násilí?

Proč násilí — proti násilí? Proč ne proti násilí — právo?

Nebylo by urozenému členu »historické šlechty« lépe slušelo, kdyby se byl vyslovil v ten smysl:

»Proti násilí jakéhokoli druhu máme právo nalezající se pod ochranou branné moci. Kdožkoli se dopustí násilí, budiž postaven před řádný soud a v případu odsouzení po zákoně potrestán. Nic jinak, než-li po přesném znění právoplatných zákonů!«

Pan hrabě Buquoy však se tak nevyslovil a citovaným výrokem svým dal na jevo, že má o »násilí« prazvláštní pojem.

Dojde-li někdy k obávanému »násilí«, (čehož si, věřte nám na slovo, naprosto nepřejeme,) nevěřte, pane hrabě, že Vy a Vám podobní budou míti také ještě jiné nějaké »násilí« k disposici.

Věci takového druhu dějí se, jak historie učí, zcela jinak, než jak snad jste Vy z dějin vyčetl. Bouře socialní — a tím můžete býti jist — u nás v Čechách nevznikne a žádná světa moc ji zde nerozdmychá. Ale vznikne-li jinde v celé neurvalosti elementárních bouří, povalí se bezpochyby světem jako ohromná lavina drtíc a ničíc vše, cožkoli se jí postaví v cestu.

Ani manlicherovky a děla nejnovějšího systému, jimiž přece lze zaraziti každou revoluci staršího druhu s barikadami atd. k zamezení a zastavení takových bouří nestačí.

A proto jest proti tak hroznému nebezpečí potřebí zcela jiných prostředků nežli málomocného »násilí« toho druhu, jaké měl hr. Buquoy bezpochyby na mysli.

Než vše to jsou věci, o kterých zdá se míti pan hrabě následkem výlučného svého vychování a nestýkání se s lidem samým své zvláštní náhledy, a proto obraťme na okamžik

zřetel svůj k všeobecnému stavu věcí v Čechách a vizme, jak zcela jinak jeví se národ český dle charakteristiky objektivního pozorovatele u porovnání se slovy hraběte Buquoye!

Z té příčiny zařaďujeme sem prostě výklad o kulturně politické situaci národa českého, o němž jsme se zmínili již v předmluvě, že byl prosloven v apartementech J. Exc. pana místodržitele hr. Thuna, kterýž aspoň z části mohl jej také zaslechnouti. Zněl takto:

»Od r. 1860 poměry v Čechách přímo úžasně se změnily. Kdo nebyl změny té svědkem odjektivním a nesnažil se vydati si účet z každého markantnějšího úkazu, neuvěří, že byla změna ta vůbec jen možna. Ještě na sklonku let šedesátých (před zavedením dualismu) mohli jsme býti aspoň jaksi oblomeni; ale po surových persekucích a bezprostředně následujícím politickém bezvětří není to více možné.

Třicetiletá škola politického protivenství český lid zocelila. Expansivnost českého živlu osvědčila elementární životní sílu prvního řádu. V ohledu kulturním druhdy tak žalostně zanedbávaný český živel vyšinul se vysoko nad živel německý, druhdy dominující. Nepředpojatému vzdělanci českému již nikdo nenamluví, že má v zemi české živel německý v ohledu kulturním, uměleckém atd. zvláštního nějakého významu.

Duch vanoucí z české vědy, z české literatury, z českého umění našich dnů sršívá již tak často jiskrami duševní revolty, že dříve nebo později povalí tak mnohou cizozemskou modlu a postaví na její místo Čecha jako vědatora, autora a umělce prvního řádu, jakýmž celý vzdělaný svět nemůže se vykázati, tedy člověka originalního, razícího ve vědě, v literatuře, v umění naprosto nové, netušené dráhy . . .

Živel německý naproti tomu v ohledu tom očividně odumírá. Marasmus jeho jest tak zřejmý, že budívá i v kruzích českých živlů radikalních, tedy v kruzích jaksi nesmiřitelných, začasté až soustrast. Veškeré umělé galvanisování nebylo a není nic platno. Osud jeho jest zpečetěn aspoň vzhledem k národu českému, který duševních vymožeností živlu německého nepotřebuje a opovrhuje jimi jako pouhou ozvěnou velkých duchů zahraničních.

V ohledu národním jsme zmohutněli. Národní vědomí českého lidu ovšem nelze posuzovati dle mnohých a to bohužel doposud ještě dosti četných prodajných obojživelníků, kteří v žádném národě nevymírají úplně.

České vlastenectví není více *pouhým citem*, jako bývalo, nýbrž *přesvědčením*. Ovšem není více tak zjevné, jako bývalo a zdá se býti mnohdy vlažným nebo docela zdánlivě překonaným stanoviskem. Ale nechť někdo zkusí podrážditi vlastestenectví i nejvlažnějšího z nás! Nevlastenecký kněz, nevlastenecký paedagog atd. nejsou více v českých kruzích možni. A kdožkolivěk snad tu a tam z různých příčin ještě se přikrčuje, vyčkává jen záblesk příznivější doby . . .

V ohledu politickém ovšem jsme doposud nedocílili skoro pranic positivního. Z první kardinalní politické chyby, které se zástupcové národa českého dopustili tím, že k nalehání, ba k prosbám někdejšího arcibiskupa pražského knížete Bedřicha Schwarzenberga — proti Palackému — obeslali po zahájení »éry ústavní« říšskou radu, když byli téměř všichni ostatní národové říše v oposici — z osudné této první chyby rodila se později chyba za chybou a výsledek veškerého politického snažení našeho byl negativní.

Zákony sdělávány i prováděny bez nás pro nás, ba často *i proti nám*. Národu českému nezbyla konečně než-li **resignace;** ale resignace tak zvláštního druhu, že rovná se skoro skálopevnému přesvědčení, že i v tomto vzhledě konečně zvítěziti musíme.

Více než-li třicetiletý bezvýsledný boj, v kterémž přes všechny persekuce ani jediná poctivá česká šíj se nesklonila, neřku-li aby byla podlehla, zrodil **politiky skepse, politiky beznaděje.**

Nevěříme, nedoufáme. A přece každý státník, který zúmyslně nezavírá oči svých, musí už dávno pozorovati, že politický program, kterýmž by se byl národ český ve své skromnosti před dvaceti lety snad uspokojil, nepokládá už dávno nikdo z nás za program definitivní, nýbrž jen jaksi za první metu a pranic více . . .

Kdožkoli soudí jinak, mýlí se, jako se mýlilo už tolik státníků rakouských, kteří zkoušeli, a jak se zdá, také vy-

zkoušeli všechny zbraně diplomacie a všech možných donucovacích prostředků, aby národ český oblomili.

Co nepodařilo se prodlením třiceti roků, kdy kulturní moment nepadal ještě tak na váhu jako dnes, kdy s útrpným úsměvem sledujeme každou snahu čelící k uspokojení národa českého způsobem jiným, nežli na základě panovníky zaručených práv — nepodaří se a nemůže se podařiti ani prodlením dalších třiceti let.

A na tak dlouho se přece politické programy nepreliminují. Politika vůbec závisí na nepředvídaných událostech, a kdož ví, co sběhne se v době nejbližší?

Ale tím mohou býti státníci rakouští jisti, že *nenaleznou národ český i jeho politiky*, na které se doposud ještě dívají jaksi přes rameno — *nikdy více nepřipravené*, jako se bylo stalo, když ještě doufáno a důvěřováno.

Politika skepse nemůže zroditi než-li rozhodnutí, po případě i skutek naprosto skeptický, a chceme-li, egoistický. **Nadšení a obětavost jen pro vlastní národ** *a pro nikoho jiného!* Toť přirozený a logický výsledek všeho, co předcházelo« —

Jak dalece tento výklad o nynější situaci národa českého odpovídá pravdě a zda-li a v jaké míře rozchází se s názory hraběte Buquoye, kterýž v sněmovní řeči své rozvinoval vlastně názory »historické šlechty«, nechť rozhodne čtenář sám a odpoví si pak na otázku: »Zná-li »historická šlechta« národ český čili nic . . .«

Z ostatních fakt nebo vlastně již jen přání nebo stesků, jež byl hrabě Buquoy ve své řeči pronesl, zasluhuje nad jiné povšimnutí výrok jeho, že by »den, kdy by J. V. v moudrosti své svolil, aby mu byla vložena na hlavu koruna svatého Václava, pokládal za nejkrásnější celého svého života«.

Potud ovšem pronesl hr. Buquoy jen subjektivní svůj názor a dal výraz svým citům; ale dalšími slovy svými předcházející slova svá *podmínil* řka: **„Ale než se tak stane,** *jest rozhodně potřebí zaříditi takové poměry*, aby veškeří obyvatelé tohoto království bez rozdílu tento čin mocnářův pokládali za milost zvláštní a blahodárnou«.

Pokládá-li hr. Buquoy korunovaci panovníkovu za závěrečný akt, kterýmž má býti císařem Františkem Josefem I. uznané právo království českého právoplatně dotvrzeno, ze slov jeho nevysvítá; ale možno se toho aspoň domnívati.

Samostatnost zemí koruny české ve smyslu královského reskriptu ze dne 12. září 1871 stala by se pak tedy skutkem a státoprávní zápas národa českého byl by ukončen . . .

Jakým způsobem však má býti zatím v zápasu tom zákonními prostředky pokračováno, hr. Buquoy ani slovem se nezmínil. Z té příčiny nebude snad nezajímavo, zařadíme-li sem historickou stať, *jakým způsobem* **zápasili o samostatnost koruny svatoštěpánské Maďaři.**

Abychom neupadli v podezření strannickosti, vyjímáme lapidarní vylíčení zápasů těch ze spisu všeobecně přístupného, v němž však se stať ta pro množství jiné látky z pravidla přehlížívá a zde snad přijde k platnosti účelné.

Po propuštění zlopověstného ministra Alexandra Bacha stal se, jak známo, hrabě Goluchowski r. 1859 předsedou ministerstva a dne 15. července vydán císařský manifest k národům, jímž opravy slibovány. Jelikož se však dále nic k upokojení nedělo, podobalo se velice, že *vláda chtěla ukonejšit* **jen Uhry,** kteří setrvávali stále v *trpném* sice, ale **povážlivém odporu.** V září 1859 vyšel *svobodomyslný* patent stran protestantských církví — v *Uhrách*, **Maďaři se mu však přece protivili,** nechtíce dopustiti platnosti zákonům v této věci, jelikož nevycházely ze samých společností církevních.

Na lepší cestu nastoupilo se opravdově rozmnožením říšské rady. Císař povolav do ní důvěrníky z každé země, shromáždil ji 31. března 1860; z porad těchto důvěrníků, mezi nimiž vedli první slovo výteční státníci starokonservativní strany uherské, vyšel diplom z dne 20. října 1860.

Říšská rada vzbudila v Uhrách jenom potud účastenství, **pokud uherští důvěrníci hájili tam důrazně potřeb zemských: samosprávy** Uher a **zemského sněmu,** *který měl býti svolán* **na základě dřívější ústavy.**

Jak se v *Uhrách* o tom smýšlelo, to pověděla adresa z Prešpurku, v níž se děkovalo uherským důvěrníkům za

»způsob, jakým pojali *osobní* své postavení a jakým vyslovili *osobní* své náhledy,« v níž ale vyjádřeno bez obalu, *že práva koruny sv. Štěpána nedopouštějí*, **aby se o Uhrách bez Uher a mimo Uhry rozhodovalo.**

Odhodlané řeči v říšské radě probudily utlumený ruch; *smýšlení obyvatelstva* počalo se jeviti **hlučnými demonstracemi.** Proto nabyly zvláštního rázu demonstrativního slavnosti, které by se byly jinak odbyly beze všeho hluku. Sem náleží přede vším zasvěcení kapličky na pahorku Széchényiho v Pešti dne 7. října, při čemž se ke **20.000 lidí** súčastnilo; dále generalní konvent prot. církve Augspurského vyznání 10. října zahájený, který poslal *soustrastné psaní* vdově »největšího« Maďara, hr. Štěp. Széchényiho a císaři adresu, obsahující žádosti Luteranů uherských; dne 17. října odbýváno pak valné zasedání *Akademie uherské* také za *hlučného účastenství.*

Za takového naladění vyšel diplom říjnový, kterým **byla samostatnost země obnovena**. Uherským dvorním kancléřem jmenován *oblíbený* baron Vay a druhým kancléřem Szögyényi; při tom ovšem *zproštěn* generalního guvernérství polní zbrojmistr Benedek, jenž byl v tuto hodnost dne 19. dubna 1860 na místě odstoupivšího arciknížete Albrechta dosazen.

Také *v ohledu soudním* odděleny Uhry od ostatní říše: **obnovenyť královské tabule** (Curia regia) jako soud apelační a *tabule sedmipanská* jako nejvyšší soud. V hodnost královské tabule dosazen potom hr. Ant. Cziraky.

Stolice **obnoveny** v bývalé své rozsáhlosti a *jmenováním županů* a dvacetičlánkovou instrukcí Vayovou učiněn počátek **k obnovení starobylého jich zřízení.**

Maďarština uvedena jako řeč jednací do úřadů politických a soudních.

Všechny tyto věci ale **neuspokojily,** a *veřejné mínění* vyslovilo se hned předem **proti jakékoli podřízenosti příští radě říšské.** Ba v Pešti vypukly po prohlášení patentů tyto věci obsahující i **nepokoje,** *tak že vojsko zakročilo* a krev prolilo.

První výnos dvorské kanceláře nařídil *bezodkladné*

zavedení maďarštiny do úřadů a do škol. »Wiener Ztg.« přinesla dne 31. října ustanovení Majlatha Tavernikem a jmenování vrchních županů. Koloman *Tisza*, hrabě Julius *Andrassy*, Menhart *Lóngay* a po nich mnozí jiní *vzdali se ale této hodnosti* na znamení, že **nejsou ještě uspokojeni.**

Ještě *důrazněji* **jevila se oposice v novinách.** Restituce, jaká se děla shora, *byla však lidu příliš zdlouhava*, a **proto** *projevila se* na mnohých místech *nespokojenost* **hlučnými výtržnostmi.** V Debrecíně na př. vzalo toto *hnutí* dne 26. listopadu **až povahu revoluční.** Provolávána sláva Košutovi *a erární majetek potřískán*, **tak že vojsko musilo zakročiti.** Výstupy takové i *jinde opakované* dobře svědčily, **že v lidu vře ještě duch revoluční z r. 1848.** V Pešti na př. **strháni orlové císařští;** mnohé obce **zdráhaly se platit daně,** tak že musily býti *násilím* vyupomínány; také monopolu tabákovému kladen odpor.

Občanstvo Peštské prohlásilo se 6. prosince **pro zákony z r. 1848** a shromáždění této župy dne 10. prosince. Župa Peštská přijala totiž *představení k vládě*, **aby vybírání daní podle ústavy nepovolených zastaveno bylo až do svolání sněmu** i aby *uherské zákony* z **r. 1848 byly** co nejdříve **obnoveny.**

A představení toto bylo znamením k *hnutí všeobecnému*, které se v jednotlivých župách způsobem *ještě demonstrativnějším* a *ostřejšími* enunciacemi projevovalo. V stolici Nitranské na př. **sesazeni úředníci soudní,** tak že musili býti **mocí zbraně zase uvedeni.**

Hnutí toto nemohlo býti už zadrženo ani ustanoveními, která byla Maďarům rozhodně ku prospěchu. Žádostem po přivtělení »příslušných« zemí ke koruně uherské vyhověno tím, že s Uhrami spojeny bezprostředně již v prosinci 1860 části Sedmihradska; a dne 27. prosince připojena také zase *Srbská Vojvodina* a Temešský Banát a jmenováni vrchní župani pro tamější čtyři stolice.

Dne 7. ledna 1861 vydáno pak nařízení, kterým svolán sněm zemský ku dni 2. dubna a hned na to vydán **svobodomyslný volební řád,** zdělaný od zvláštní komise v Ostřihomě pod předsednictvím primasovým **na základě zákona z roku**

1848. Dne 7. ledna udělena také **amnestie** všem, kdož se byli za posledních dvou let politicky kompromitovali.

Dne 16. ledna 1861 vydán ke všem stolicím a městům **reskript císařský, velmi nemilostivý,** hlavně *k obnovení* **autority** *vlády vídeňské* čelící; *stolice* ale podaly naň *adresy*, které svědčily, **že se nedaly zastrašiti**: odpověděly mnohé vypočtením *stížností* národa maďarského a *žádostmi za obnovení zákonů z r. 1848;* — jiné položili reskript jednoduše ad acta.

Sněm do Budína svolaný zahájen skutečně dne 6. dubna 1861, ale přesídlil se hned do Pešti. Po dlouhém rokování vypravena koncem června do Vídně **adresa,** *která zavrhovala veškery zásady jednoty říše* a žádala dosti zřejmě **za pouhou unii osobní.**

Císař adresu nepřijal. Dána jí tedy *forma,* jakou původně navrhovala strana mírně liberalní pod Deakem, načež byla *přijata.*

Císař odpověděl **reskriptem,** v němž požadavky uherské z větší části zamítnuty a *vyslovena* **vůle královská,** aby zákony z r. 1848 byly ve smyslu diplomu říjnového přehlednuty, a **potom teprve** že bude se moci jednati o diplomu korunovačním.

Na místo barona Vaye, *který tuto odpověď neschvaloval,* dosazen za kancléře hrabě *Forgach.*

Sněm odpověděl **novou adresou,** v níž prohlášeno, že *přijme země* **jenom zásady pragmatické sankce a zákonů z r. 1848** *za půdu k dalšímu jednání,* že **poslance na říšskou radu nevyšle** a že předkem **proti všem usnesením tohoto sboru pro celou říši se ohražuje.**

Císařským přípisem ze dne 22. srpna **rozpuštěn sněm i všechny hromady stoličné a městské,** které se proti tomu ohražovaly, a *do úřadů místních,* které se vládě nezdály býti dosti poslušnými, **dosazeni královští komisaři.** Opětně musily býti **daně na mnohých místech vojenskou mocí vymahány.** Přípisem kancléře dvorního ze dne 27. října **byla všecka shromáždění župní zakázána.** Na místa vrchních županů za barona Vaye jmenovaných *dosazeni* jiní a přidáni jim administrátoři. *V Budíně a v Pešti* dosazeni **místo**

purkmistrů *administratoři* od nového místodržitele hraběte **Palffyho** a v ostatních městech svobodných od vrchních županů nebo jich administratorů. **Všechny vládní orgány dány pak pod ochranu soudů vojenských.**

Způsobem takovým zjednala si vláda **na čas** — **nucenou poslušnost** a pokoj, tak že výnosem ze dne 18. listop. 1862 udělena **amnestie** všem politickým uprchlíkům, kteří se navrátili, dále všem politickým provinilcům od vojenských soudů odsouzeným a vyšetřování proti takovým osobám zastaveno.

V dubnu 1864 odstoupil Forgach a místo jeho zaujal hrabě Zichy. ***Císař*** navštíviv v červnu 1865 Pešt prohlásil, že **je určitou jeho vůlí,** *aby bylo přáním Maďarů co možná vyhověno*, avšak aby to nebylo na ujmu podmínkám síly a moci říše rakouské. Při této návštěvě vymohla strana starokonservativní, že byl *Zichy* jako přivrženec Schmerlingovy únorovky ***propuštěn*** a hrabě Majlath z jich středu na kancléřství dosazen. Dne 18. července udělen také úřad místodržitelský hlavě této strany, baronu *Sennyeyovi* na místě *Palffyho*.

Dne 14. prosince 1865 zahájen konečně zase ***sněm*** trůnní řečí, v němž předneseno, že **císař chce zachovat ustanovení pragmatické sankce o celistvosti koruny uherské,** že však pokládá za přední úkol sněmu, aby jednal o záležitostech společných všem královstvím a zemím říše.

Na sněmu skupily se strany tak, že nejkrajnější pravice přála si stav podle poměrů před r. 1848 upravený; mírná pravice domahala se vyrovnání mezi dobou starou a novou; nejkrajnější levice se zasazovala o bezvýminečné obnovení zákonů z r. 1848; mírná levice připouštěla revisi těchto zákonů a střed pod Deakem hleděl protivná mínění k sobě sblížiti, aby se mohlo státi všeobecně uspokojující usnesení.

V únoru 1866 schválena *adresa*, v níž se slibovalo, že budou činěny takové návrhy, aby byla samostatnost Uher uhájena a při tom životním podmínkám Uher vyhověno. V odpovědi císařské dne 3. března praveno, že **ústava uherská bude obnovena,** že však musí býti uvedena v souhlas s podmínkami všeobecného blaha říšského, a proto že musí býti předsevzaty značné změny zákonů z r. 1848, a jmenovitě

že je nevyhnutelna revise *oněch zákonů*, **kterými se práva koruny umenšují.**

V druhé adrese dolní sněmovny vyložena obšírně *zásada právní nepřetržitosti* a **nezbytnost odpovědné vlády.** Sněmovna vyšší přijala tuto adresu 106 proti 102 hlasům. Na to zvolil sněm patnáctičlenný výbor, v němž Deak vyložil svůj program, tak zvaný květnový, načež usneseno, aby byla bedlivě uvážena otázka, ***které záležitosti měli by se*** ve smyslu pragmatické sankce a z ohledu na obecné zájmy *pokládati za společné.*

Deputace chorvátská, která tou dobou přišla do Pešti, aby vyjednávala o **spojení Chorvátska s Uhrami,** vrátila se pro pánovitost Maďarů bez pořízení zpět.

Zatím **chování se Uhrů za války s Pruskem,** *kdy generál Klapka* (známý z revoluce r. 1848) **se zvláštní legií** *hrozil vpadnouti do země*, **zastrašilo vládu vídeňskou** *v té míře, že stůj co stůj chtěla provésti* **narovnání s Maďary.** Hlavně přičinil se o to nový ministr *Beust*, **cizinec, rakouských pravých poměrů neznalý.**

Sněm, jenž byl koncem června odročen, sešel se opět dne 19. listopadu, a když byl zase dvě adresy, v nichž **ještě větší váhu** *na zákony z roku 1848 položil,* k císaři vypravil, zvolen 67tičlenný výbor, který vypracoval **zákony o vyrovnání.** Již dne 18. února 1867 oznámeno sněmu **obnovení ústavy z r. 1848,** jakož i dosazení **zvláštního ministerstva uherského** s hrabětem Juliem *Andrassym* v čele.

Dne 8. června **korunován** císař František Josef I. na krále uherského, při čemž prohlášena *bezvýminečná* **amnestie politická** a již dne 28. července schválil císař usnesení obou sněmoven o nakládání se záležitostmi společnými a o změnách zákonů z r. 1848. Ve smyslu § 19. až 22. článku XII. zákona o vyrovnání vypracovaly pak deputace sněmu uherského a říšské rady do 25. září návrhy své o **kvotách obou států k společným výdajům a o příspěvku k státnímu dluhu.** Zákony o vyrovnání uherském předloženy pak říšské radě, která je po nepatrném odporu přijala jako dokonaný skutek, čímž **staly se Uhry** vedle »ostatních zemí Jeho Veličenstva« **státem samostatným.** —

Tak a nejinak domohli se Maďaři politické své samostatnosti a *právě jen to*, co jsme byli v lapidárních rysech uvedli, **předcházelo** — *korunovaci J. V. císaře* **Františka Josefa I. na krále uherského** . . .

Nuže — optejme se nyní zcela loyalně a zároveň přesně logicky, po případě analogicky:

Předcházely v nynější »druhé polovici« říše rakouské bezprostředně před tím, než-li J. V. císař František Josef I. uznal za vhodné, dáti se korunovati na krále uherského, taktéž takové poměry, jak si hrabě Buquoy ve své sněmovní řeči v únoru 1894 — jako mluvčí »historické šlechty« — přál, aby *zavládly v Čechách* **dříve,** nežli by nadešel den, jejž by hrabě Buquoy »pokládal za nejkrásnější celého svého života«, — den, »kdy by Jeho Veličenství v moudrosti Své svolil, aby mu byla vložena na hlavu koruna svatého Václava?«

Odpověď zůstavujeme logice . . .

Pan hrabě Buquoy, kterýž proti všemu slušnému mravu v monarchických státech konstitučních odvážil se — a slova *„odvážil se"* opakujeme s důrazem co největším — v zápasy politických stran vplésti také korunu, která má a po zákonech musí zůstati nedotknutou, nechť zodpoví se z odvážlivosti té před národem sám.

My pana hraběte Buquoye v tom následovati nebudeme již proto, poněvadž nám v tom brání jednak svědomí konstituční a zároveň také znění zákona. Hrabě Buquoy mohl si to dovoliti pod záštitou poslanecké imunity, což mu nezávidíme a také nevytýkáme. Ale my, prostí občané konstituční — musíme mu zůstati odpověď dlužni. My s ním v této záležitosti polemisovati nebudeme, poněvadž po zákonu nesmíme. A kdybychom i směli, — my bychom, znajíce zásady ústavnosti, ani pod záštitou poslanecké imunity, nikdy tak neústavně a zároveň beztaktně si nepočínali, jako byl učinil **hr. Buquoy** tím, že v zápasech politických stran **odvážil se národu českému** v poctivém jeho boji za nezadatelná a J. V. císařem Františkem Josefem I. v reskriptu ze dne 12. září 1871 uznaná práva království českého — bez vědomí koruny — **klásti podmínku,** o jakéž v dějinách politických bojů za samostatnost koruny svatoštěpánské není ani stopy . . .

A s takovými státníky a diplomaty, jako hr. Buquoy, kteří o politickém boji v konstitučních státech monarchických nemají nebo nechtějí míti hrubě ani ponětí, chtěli jsme se a chceme se v Čechách zasazovati o zjednání praktické platnosti státnímu právu českému, královskými přísahami stvrzenému?

Nikoli, urozený pane!

Vy a všichni Vám podobní, vůbec všichni, kdož jsou Vašich názorů — nikdy a v ničem národu českému neprospějí prostě z té příčiny, poněvadž o ústavním boji zákonními prostředky nemáte nebo nechcete míti správného pojmu.

Ze všeho, cožkoli jste Vy, mladší generace »historické šlechty«, jakož i Vaši předchůdcové podnikali, vysvítá, že domníváte se míti jedině Vy tak zvanou diplomacii přímo v pachtu, a na každého, kdožkoli není z Vaší krve, neb aspoň z Vašich kruhů, díváte se přes rameno. Právě tak jako Vaši předchůdcové **nechcete se ani Vy děliti s národem českým o zásluhu: vymožení státního práva českého.** Veškerá snaha Vašich předchůdců i Vás samých čelila a čelí k tomu *pokoušeti se o to tak zvanou „diplomatickou cestou“* **bez spolupůsobení nejmocnějšího v ohledu tom živlu — národa českého.**

Snažíte se a pracujete jako se snažili a pracovali Vaši předchůdcové »na vlastní pěst«. Národ stojí mimo Vás a opodál. Vy mu nerozumíte a nechcete mu rozuměti; Vy ho neznáte a nechcete znáti; Vy s ním nemáte a nechcete míti pranic společného; ano Vy jste přes všechno ujišťování nikdy ani se nepokoušeli, *abyste národu vymohli* **pouze jen ryze ústavní prostředky, aby se mohl s Vámi súčastniti zákonního boje za svá nezadatelná práva:** Vy jste národ český nechali a necháváte jej bojovati a trpěti v poměrech, jež nazýváte sami »ústavními«, ale v nichž hlavní postulat ústavnosti: **svoboda slova a tisku** závisí na rozhodnutí c. k. orgánův, *tedy na živlech, proti kterýmž národ český má vésti zákonní boj za svou samostatnost . . .*

Kdy a kde, rcete, možno se v dějinách kteréhokoli národa dočísti, že by byla kterákoli vláda v čemkoli národu povolila — když k tomu nebyla národem donucena?

Znáte-li, urozený pane hrabě Buquoyi, některý případ toho druhu třeba z dějin *světových*, račte jej laskavě národu českému naznačiti!

My takového případu neznáme.

Žádná vláda světa žádnému národu nikdy ničeho nepovolila, dokud nemusila. Každá vláda musí býti ku všemu donucena.

A vždy jde o to, má-li býti vláda k čemukoli donucena prostředky zákonními nebo nezákonními.

Má-li se tak státi způsobem poslednějším, musí míti národ převahu síly nad vládou, jinak jej vláda pokoří a uhněte. Má-li se to však státi způsobem zákonním, musejí býti dříve národu zjednány k takovému boji zákonní prostředky . . .

A jaké jsou to prostředky v státech ústavních?

Nic, pranic jiného, **než-li volnost slova a tisku,** což podobá se skoro až omšené frási, a přece jest a zůstane základním kamenem, bez něhož stavíte na písku.

Nuže — a co učinila »historická šlechta« po celých pětatřicet roků »ústavní éry« pro svobodu slova a tisku v Čechách? Pravda — »historická šlechta« starší, předchůdcové nynější generace, sledující politiku trpného odporu, v záležitosti té nemohla učiniti praničeho. . . . Avšak — což epigoni, o nichž sám hrabě Buquoy chlubně prohlásil, že po obeslání říšské rady v parlamentě vídeňském *„dopomohli všem stranám českým k většině“* — co, ptáme se opět s důrazem co možná největším, učinili tito epigoni »historické šlechty«, **mezi kterýmiž byl také nynější c. k. místodržitel hrabě František Thun z Hohenšteina — pro svobodu slova a tisku v Čechách!**

Co byla národu českému platna většina v parlamentu vídeňském, když on sám, když všichni občané postrádali jediného zákonního prostředku k boji za nezadatelná práva — když celý národ byl odsouzen k nečinnosti a k pouhému dívání se na řečnický sport v parlamentu?

Jakým způsobem, prosíme co nejsnažněji, měl národ zákonním způsobem podporovati politickou akci svých zákonních zástupců v parlamentě — proti c. k. vládě a c. k. orgánům, když o všech projevech tiskem rozhodovali a po dnešní den rozhodují c. k. orgánové — c. k. státním návladnictvím nebo

c. k. policií počínaje až po c. k. nejvyšší soudní dvůr? Jaké jiné zákonní prostředky měl národ k disposici?

Žádné — a zase žádné . . .

Jediný prostředek, jejž mu mohli epigoni »historické šlechty«, (kteří v parlamentě dopomohli všem českým stranám k většině,) vymoci, — svobodu slova a tisku podléhající výhradně jen rozsudku soudců z lidu, tedy porot — národu českému nevymohli.

A právě tuto zdánlivě tak všední, skoro možno říci banální okolnost, dovolujeme si ve své ústavní skromnosti pokládati za **největší prohřešení na národu českém** a také si to troufáme dokázati.

Světoznámou žurnalistickou větu, kterou jsme my čeští publicisté před lety tak rádi opakovali a nyní už dávno na ni zapomněli — domnělou frási: »**Dejte nám svobodu tisku a my si všechny ostatní ústavní svobody dobudeme sami**« nechceme vůbec již ani opakovati jako doklad a pouze připomínáme, že bývala někdy běžnou.

Všemocnou svobodu tohoto druhu žádná vláda žádnému národu nedala dobrovolně; každý národ musil si ji na každé vládě dobýti nebo vyvzdorovati.

Zástupcové národa českého v říšské radě kdysi, když společně s epigony »historické šlechty« tvořili většinu, mohli sami sobě a zároveň národu všemocnou svobodu tu dáti . . .

Ale nedali . . .

Proč — nechceme zkoumati . . .

A také nechceme o zdánlivě všední a otřepané záležitosti té šířiti slov a připomínáme jen slova hraběte Buquoye, jimiž dával zcela nepokrytě na jevo, že jest i s nynější »svobodou slova a tisku« nespokojen, řka, že v odměnu za ochotu konservativních velkostatkářů ku smíru se zástupci národa českého dostalo se jim »takových řečí a článků v časopisech,« že pan hrabě o jejich rázu ani se nechtěl zmiňovati.

Rozumíme-li slovům těm dobře, přál by si pan hrabě Buquoy, aby nynější svoboda slova a tisku byla aspoň tak dalece obmezena, by podobné řeči a články v časopisech čelící prý ku zmaření smírného dohodnutí, vůbec ani nebyly možny.

Vizme tudíž, jaké asi **svobodě slova a tisku** právě se těšíme, abychom z toho mohli logicky souditi na ráz slov a článků, jež hraběte Buquoye rozmrzely neb aspoň zarmoutily.

Jelikož však jest nám za nynějších tiskových poměrů naprosto nemožno pronésti vlastní úsudek opodstatněný fakty, uchylujeme se pro několik nesouvislých dokladů ku pramenu, jenž vymyká se z právomocnosti c. k. orgánův, ať již c. k. policie nebo c. k. státního návladnictva nebo c. k. soudů vůbec — k faktům a úsudkům proneseným v parlamentech.

»Já, pánové,« pravil dr. Vašatý ve sněmu dne 28. prosince 1894«, na tomto místě ukazuji jen k jedinému zvláštnímu případu, uváděje stížnost majitele knihtiskárny a vydavatele časopisu venkovského a sice přímo v Novém Bydžově pana Ferdinanda Pavelky, kterýž mezi jiným si stěžuje, že šel k c. k. okresnímu hejtmanu oznámiti vydání opraveného konfiskovaného čísla »Stráže na Cidlině,« že však p. hejtman nechtěl vydání opraveného čísla povoliti, až teprve když na něm p. Pavelka žádal, aby mu to odepření potvrdil písemně a tu že mu i vyhrožoval, **že se s panem místodržitelem dohodli,** radikální směr v Novém Bydžově do kořene vyvrátiti podobně jako v Kolíně (gratulor!) Politický klub že přijde o kauci, Pavelka pak o tiskařskou koncesi (Slyšte! Toť násilí!) *a ještě že to jinak odleží.* Od té doby, píše mi onen zubožený vydavatel časopisu, jest stále ve vyšetřování a také *pro věci, o nichž se mu ani nezdálo*, tak že jest obdivem tamějšího občanstva. Vydavatel onen dokládá, že vyhrůžky páně hejtmanovy co nejmírněji zobrazil a že jest ochoten jakýmkoli způsobem je stvrditi.

Každý nepředpojatý z těchto slov, maje zření k poměrům skutečným na našem venkově — tam není stav výminečný vyhlášen — musí doznati, že se tu nejedná dle zákonů platných, nýbrž dle *libovůle vládních orgánů* a **poukazů** p. **místodržitele** hr. **Thuna,** a že takto v království tomto **nepanují zákony, nýbrž obyčejná libovůle.** (Tak jest!) A mluví-li se přece opak z lavic vládních a odvážil-li by se toho podobně i pan **místodržitel**, vypadalo by to jen *jako skutečné politické pokrytectví z pouhé nenávisti a politické*

vášně proti národu českému a nynější většině jeho zástupců. (Souhlas.) Že se tím láska ani k zákonu, ani k této říši, ani její síla neupevní, měl by každý povážlivý a zvláště zodpovědný politik, jako jsou členové vlády a pan **místodržitel,** nahlédnouti a jeho vlastní svědomí mělo by mu vůči zájmům celku přikázati, *aby ono vysoké postavení, na kterém se nalezá a tak škodlivou činnost provozuje, opustil, a to čím dříve tím lépe.*" (Výborně!)

„*Tisk svobodomyslný*" pravil poslanec Kaftan ve sněmu českém dne 11. listopadu 1894, »*jest buď* **zcela potlačen** aneb *krutě sevřen preventivním opatřením.* (Souhlas.) Doporučuji odpolední vycházku do Marianské ulice, kde nalezá se redakce »Národních Listů,« která *bývá* nepochybně z pouhé otcovské starostlivosti *ve dne v noci policií střežena.* Odpolední vydání listu nesmí dříve opustiti dům, pokud neudeří jedna hodina. *Policejní strážník bdí neúprosně nad přesným dodržením doby,* neslevě ani půl minuty, přes to *že censura dávno již byla vykonána* a číslo za nezávadné uznáno. Scéna tato musí působiti neskonale komicky na cizince, bolestně však na každého upřímného českého vlastence, připomínajíc mu, *že na místo posvátné litery konstitučního zákona nastoupila* **libovůle policie.** (Tak jest! Hlas: Thunova libovůle!) A tu posmívají se jisté listy »liberální« censuře ruské?!«

Neméně charakterisuje tiskové poměry u nás interpelace, kterouž byli poslanec G. Eim a soudruzi dne 1. dubna 1895 — v říšské radě adresovali — třem c. k. ministrům a sice ministru vnitra, ministru spravedlnosti a ministru zemské obrany, a která zněla:

Konfiskační praxe, jak se nyní vykonává v Čechách a na Moravě politickými a justičními úřady za pomoci četnictva, nabyla rozsahu a povahy, které přesahují hranice toho, co podle práva je přípustno, a tolikéž účel zákonem obmýšlený.

Konfiskace, prostředek prohibitivní, by se tiskopisu povážlivým pokládanému učinilo nemožným rozšíření ve veřejnosti, zvrhuje se tu ve vexaci, *která nejen ignoruje ústavně zaručené právo volného projevu mínění,* a **na jeho místo klade vlastní předpojatost a zvůli,** nýbrž *také porušuje*

státním základním zákonem zabezpečené právo domácí; která nechce postihnouti objekt, nýbrž subjekt, vydavatele a nakladatele, a jej materiálně poškodit; která popuzování nezabraňuje, nýbrž *sama popuzuje, rozhořčuje a nepřátelské smýšlení vzbuzuje;* která způsobuje *úplnou právní nejistotu*, ve které není nic stálého a ve které panuje *bezuzdnost*, jež nemá sobě rovné.

Přese všechno, co se stalo, nemohou podepsaní poslanci věřiti, že ministerstvo jednání českých úřadů zná a je schvaluje. Uvádějí z velkého počtu výtržností těchto úřadů některé na vědomost vlády, aby podle své povinnosti zjednala nápravu a zákonu průchod, jenž za jejího spolupůsobení byl usnesen.

Spisy a články, které dříve a jinde nezávadně prošly censurou, jinde opět se zabavují.

Česká publikace Laveeyova díla *„Protestantismus a katolicismus,“* studie to, kteráž u censury v žádném jiném státě nepotkala se s obtížemi, mohla v *pokračováních* bez závady vycházeti. Také prvnímu zvláštnímu otisku dal censurní úřad svoje placet. Ale *druhé vydání* tohoto zvláštního vydání bylo *zabaveno.* Nedosti toho: policejní orgány pořádají honbu po všech knihkupectvích a odnášejí také první, vydání, před šesti nedělmi uspořádané, které závadným shledáno nebylo.

Státní zastupitelstvo v Kutné Hoře zabavilo *výňatek ze spisu Petra Chelčického,* který byl již několik roků dříve uveřejněn v »Matici lidu« a shledalo v něm zločin urážení Veličenstva. V jiném citátu téhož autora, tolikéž otištěném z *nezabaveného spisu*, spatřovalo přestupek popuzování proti stavu šlechtickému a duchovnímu.

Č. 10. *„Ruchu“* zabaveno pro otisk notice »Každý člověk má jen jednu vlast«, jež uveřejněna byla v »České stráži« a v »Stráži nad Cidlinou«, censurou co nejpřísněji stíhaných. Jenom takovou samovolnou censurou se vysvětluje, že z *jedenácti čísel „Ruchu“* v Kolíně vydaných zabaveno *sedm*, z *desíti čísel „Lidu“* 8, pravíme *osm.*

Úmysl zničiti podnik hmotně, vychází na jevo z následujících fakt: Oba jmenované časopisy okresním hejtmanstvím kolínským jednou prošly. Dva dny se rozesílalo. Tisíce čísel

expedováno. Tu došel od stát. zastupitelstva kutnohorského *rozkaz konfiskační.* Protože však vešken skoro náklad byl již na poště odevzdán, přišly kolky úplně v niveč. *Poštovní úřad konal při tom c. k. okresnímu hejtmanství horlivé služby policejní.* Také jindy prohrabával všechny zásylky, pátraje, neobsahují-li čísel zabavených.

„Bydžovské Listy“ zabaveny pro otisk nekonfiskované notice *„Pardub. Listů“* a pro poznámku ke sněmovní řeči hr. Thuna. Po té uspořádáno dle *udaje c. k. okr. hejtmana,* jenž konfiskaci sám provedl, druhé »opravené« vydání. To zabaveno stát. zástupcem v Jičíně, který pravil, že má se s druhým vydáním počkat, *až co řekne* **on** *konfiskaci c. k. okr. hejtmanem nařízené.«* Ke všemu ještě odpovědný redaktor stíhán jest pro přestupek pružného § 24. tisk. zákona. Konfiskační nález dostal 4. února, důvody však teprve dva dni potom. K jeho stižnosti odpovědělo mu c. k. místodržitelství, *že vinu má c. k. státní zastupitelstvo.*

Redaktoři a vydavatelé nejsou v jednotlivých případech o tom v nižádné pochybnosti, která instance je vinna: oni vědí a pociťují pohříchu také, že *v každém případě jsou proti samovolnému si počínání všech censurních úřadů malomocni.* Vzpomenutý § 24. stává se pro ně metlou také tenkráte, když ti, kdož censuru vykonávají, dopustí se opomenutí.

„Hlasy z východních Čech“ předložili své číslo c. k. stát. zastupitelstvu o $^3/_4$3. hodinu odpolední. Pohozeno tam nebo zapomenuto. V domněnce, že prošlo censurou, rozesláno v obvyklý čas. O 5. hodině zpozorovali konečně na státním zastupitelstvu číslo a *zabavili je pro místo zcela nevinné.* Náklad byl již expedován. Následovaly prohlídky bytu a vyšetřování pro § 24. Toto sice zastaveno, když bylo *padesát osob,* mezi nimi celý personál tiskárny a všichni poštmistři z vých. Čech povoláni před soudce. Aby však c. k. stát. zastupitelstvo přece mělo *svoji oběť,* odsouzen redaktor pro opomenutí povinné péči k pokutě 20 zl.

Při prohlídkách domovních všechno prošťáráno: šatník, skříně, kufry, půda, bedny, sklep, dřevník, ba dokonce i kurník.

Vše to jedině proto, že příslušný diurnista opomenul odevzdati svému chefovi list v čas.

Na jeden moment třeba tady zvlášť ukázati. Kdykoli c. k. státní zástupce vznese pro tiskový přestupek žalobu, vždy vyjde z toho přestupek, o kterém rozhoduje c. k. okr. soud. Vynese-li tento rozsudek osvobozující, c. k. krajský soud redaktora v 99 případech ze 100 *odsoudí*. **Před porotou mají c. k. státní zástupci největší bázeň.**

A stane-li se v nejřídčích případech věc neuvěřitelná, zruší-li totiž c. k. vrchní soud konfiskaci, *materiálně tím listu není zpomoženo pranic*. Způsobená škoda se tím ani neumenší, ani neodčiní. Dosahuje u některých týdenníků za kolky, ztrátu z insertů, tisk atd. až i několika set zlatých do roka. *Podnik novinářský má zajisté* jako každý jiný *nárok* na to, *by ve vykonávání své živnosti nebyl svévolně rušen a poškozován*. Zpozděná satisfakce má proň cenu jen platonickou.

Rychnovský *„Podhořan"* uveřejnil provolání k oslavě J. Husi v Kostelci n. Orl., ve kterém veleben Hus jako člověk, vlastenec a reformátor, jako bojovník za pravdu, právo a svobodu. Proklamace ta byla naprosto nezávadnou: obsahovalať toliko místa z řečí za příčinou slavnosti Husovy promluvených a *nezabavených*. C. k. okr. hejtman nicméně provolání to *zabavil*. Jeho úředníci jej z toho zrazovali, jelikož konfiskace nedá se odůvodnit, on však odvětil: *„Raději se blamuji nahoru nežli dolů."* C. k. státní zastupitelstvo královéhradecké po pěti dnech konfiskaci sice zrušilo, ale vrácený po týdnu náklad byl bezcenným.

Případy, ve kterých se *bez příčiny konfiskuje* a potom teprve ex post musí býti z trestního zákonníka hledán nějaký paragraf, *aby se konfiskace*, nikoliv odůvodňovala, nýbrž *nějakou záminkou zakryla*, nejsou pohříchu vzácností. *Všeliká, sebe nevinnější zmínka* o **hraběti Thunovi** *nebo šlechtě, kdyby se meze dovolené kritiky sebe opatrněji zachovaly*, **beze všeho se zabavuje.**

„Hořický list" prohlásil ve své listárně ze dne 7. března t. r., že bude vystupovati vždy proti bezpraví, stížnostem bezbranných otevírati své sloupce a konati svoji povinnost jako

poctivý list lidový. *Tato listárna zabavena.* Tolikéž pouhé sdělení, že redaktor Ant. *Hajn* nastoupil vazbu, k čemuž připojen citát z nekonfiskovaných »Písní otroka« Svatopluka Čecha. Tolikéž notice následující: »Obecenstvo počíná prakticky prováděti heslo »Svůj k svému.« Úkaz tím potěšitelnější, že dosud i mezi »svými« měli jsme mnoho nepřátel tohoto hesla, kteří více lnuli k cizímu nepřátelskému než ku »svému.« Svítá, snad se brzo rozední.«

Čís. 22. *„Hlasů z Hané“* ze dne 16. března propadlo konfiskaci pro otisk notice, která ve »Vyškovských Novinách« a »Českožidovských Listech« zůstala nezabavena, a pro zcela nevinnou notici: »Nadšení rekruté.« Týž list zabaven pro poznámku k debatě o četnickém zákoně, ve kteréž uvedena fakta o tom, jak se užívá c. k. četníků k úkolům mimo obor jejich vlastní působnosti.

Jak důvodnou byla jejich výtka, toho důkazem jsou následující případy:

Obchodník jeden připsal na výměr, kterým se mu předpisovala daň, jíž se zalekl, poznámku: »Uznávám, že stát potřebuje velikých sum na militarismus a na fedrování němčiny a že, má-li na jiné účely něco vybýti, je nutno daně zvýšit; ale daň tak ohromnou platiti nemohu.« C. k. okresní hejtman vyslal četníka v plné zbroji, aby vyšetřil jeho majetkové poměry. Ale obchodník ho k sobě nepustil a vzkázal hejtmanovi, že se *četníkem vyslýchati nedá.*

Čís. 3. *„Bydžovských Listů“* ze dne 2. února 1895 zabaveno. Četník přišel k redaktorovi a pravil: »Tak voni jsou ten redaktor? Mají to zabaveno.« Redaktor žádal výměr. Četník odpověděl, že musí činiti, co mu poručeno. Protokol sepsati se zdráhal, namítaje, že smí podati raport jen strážmistrovi.

„Hlasy z vých. Čech“ zabaveny v Chrudimi 20. března dopoledne. Četník přišel do redakce konfiskaci provést. Noviny, které se tisknou v Pardubicích, ještě nedošly. Teprve po čtyřech hodinách sdělil c. k. státní zástupce závadná místa. Redaktor odebral se po té za příčinou druhého vydání do Pardubic. Za jeho nepřítomnosti dostavila se, když byl četník opět marně pátral po konfiskovaných výtiscích, *soudní komise*

a vykonala bez soudního nálezu prohlídku redakce a bytu Nazejtří povolán redaktor k soudu, kde mu *za přestupek § 24., jenž trestá se 50—100 zl.*, *pohrozeno* **vazbou.** Při prohlídce byl účasten také *četník* konfiskací pověřený. Ten odložil sice pušku, *vlezl však s kloboukem na hlavě pod postel, hmatal pod skříň, ba hrabal také v popelu v kamnech* — kterěžto chování nemůže zajisté vzbuditi respekt.

Nejen četníci, *také detektivové se komandují proti redaktorům a spisovatelům.* Hlídají vchod do jejich bytu, by zvěděli, kdo k nim chodí, a stíhají je na všech jejich cestách, *osobní jejich svobodu takto obmezujíce.*

Uvedené doklady, vyňaté z veliké zásoby, postačí asi k jasnému ale pohříchu *zarmucujícímu obrazu tiskových poměrů v Čechách a na Moravě.* Takový stav způsobiti musí rozhořčení a to tím větší, *čím chikány jsou malichernější a čím je při nich* **úmyslnost patrnější.**

Aby umožnili vládě názor do tohoto nepotěšlivého, pro exekutivu samu škodlivého stavu věci a ji přiměli, působiti k uklizení takových *veřejné pohoršení a hluboké roztrpčení způsobujících zjevů*, podali podepsaní poslanci řadu fakt a činí na základě jich tyto dotazy:

Jest J. Exc. pan *ministr vnitra* odhodlán uděliti censurním úřadům. sobě podřízeným, pokyny, *jimiž stala by se přítrž pokáranému chování jejich?*

Chce J. Exc. pan *ministr spravedlnosti* nařiditi c. k. soudům tiskovou praxi, vyhovující zákonům a výnosům a *odstraniti nynější pohoršlivé poměry censurní?*

Zamýšlí J. Exc. pan *ministr zeměbrany* připomenouti četnictvu úkoly jeho vlastního povolání a přihlížeti k tomu, *by ho nebylo zneužíváno k agendě, při kteréž občanské svobody se obmezují a porušují?*" — — —

Z řeči poslance dra. Hynka *Langa*, již byl proslovil na sněmu českém dne 28. prosince 1894 a v kteréž se zmínil kromě *o svobodě* **slova a tisku** také ještě o jiných poměrech, vyjímáme:

»Uvedu«, pravil, »*některé* markantní případy, aby vláda poznala, *proč a z jakých příčin* jest v národě českém *slu-*

tečně nechuť k orgánům výkonným, k exekutivě, **jednající tak, že důvěry nezasluhuje.**

Zákon shromažďovací, zákon spolčovací u nás vůbec neplatí.

Poukazuji jen k tomu, že *mně* nebylo ani povoleno, abych mohl v r. 1893 v politickém okresu pelhřimovském jedinou schůzi voličů pořádati, abych mohl ze své činnosti na říšské radě a na sněmu svým voličům účet svůj podati. Poměry jsou skutečně až bolestné.

Snesl jsem stesky své ve dvou interpellacích, jež jsem podal o správci c. k. okresního hejtmanství v *Pelhřimově,* Ťoupalíkovi.

Na první interpellaci odpověděno mi bylo ministrem vnitra — arci způsobem, jaký jiný jsem ani neočekával.

Uváží-li se, že tyto **interpellace zodpovídají se vlastně u c. k. místodržitelství,** *jež referuje jen o tom, co mu* c. k. *okresní hejtmanství napíše,* resp. *jak se pan okresní hejtman umyje a vymluví z toho, co se mu vytýkalo,* nelze se arci diviti, že má interpellant vždy nepravdu a interpellovaná strana že má vždycky svatou pravdu!

Abych vyvrátil tvrzení ministerské, podal jsem třetí interpellaci proti dotyčnému správci c. k. okresního hejtmanství, a uvedl některá fakta, která jsou velmi křiklavá. Nechci celé interpellace opakovat, jen na některé případy poukáži.

Politický spolek pelhřimovský podal žádost za rozšiřování *brožury* dra. Aloise Rašína *o státním právu českém* mezi svými členy, aby členové mohli poučeni býti o svatém, nezadatelném našem státním právu. Okresní hejtman Ťoupalík nevyhověl žádosti této, ba dokonce *konfiskoval tuto brožuru,* ačkoli tato brožura r. 1892 již ve čtvrtém vydání byla vytisknuta a v Praze za výminečného stavu bez závady se prodává. A nejen že ji skonfiskoval, on poslal dokonce svého úřadníka do bytu předsedy, aby tam hledal ostatní všecky exempláře a *také tyto skonfiskoval, aniž by mu byl dal nějaký průkaz* vůbec, aniž by k tomu byl oprávněn. Krajský soud arci dotyčného pána přesvědčil, že chybuje a že zákon špatně interpretoval. Konfiskace byla zrušena.

Co však soudíte, pánové, o dalším jeho jednání?

Dotyčný c. k. okresní hejtman ustanovil schůzi k volbě okresního výboru a okresního starosty. Schůze ta koná se v městě Kamenici, jsou k ní všickni nově zvolení členové okresního zastupitelstva pozváni, dostali k tomu lístky, pozvání od okr. hejtmanství . . . A tu přijde komisař a ohlašuje, že se volba výboru okresního a volba okr. předsedy nebude konati, poněvadž jistá osoba, volená za velkostatek, která arci zasedala snad již přes dvanáct let v okresním výboru, nemá dostatečné kvalifikace a že zvolená býti neměla.

Celé okresní zastupitelstvo se usneslo, že zde není skutečně zákonného důvodu, že dotyčná osoba má legitimaci passivní a žádalo telegraficky, aby bylo toto nařízení odvoláno. Telegram byl zaslán o půl 11. hod. Celé okresní zastupitelstvo čekalo do půl čtvrté hod. odpol. a když nepřišla odpověď, musilo se rozejíti, neboť okres kamenický jest veliký a dotyční členové mají také daleko domů. Ve 4 hodiny došel telegram, jímž to, co bylo nařízeno, nazpět se béře a jímž se povoluje, aby se tedy volba okr. výboru a předsedy provedla. Ovšem — pozdě. V zápětí však dostal bývalý starosta přípis, že se volba ta provésti neměla, že ji *c. k. okresní hejtman kasíruje, ruší.*

Pánové, to jsou skutky, které skutečně divné vrhají světlo na správné úřadování. Co si mají dotyční členové, kteří zasedají několik let v okresním zastupitelstvu, o tomto jednání c. k. okresního hejtmana pomyslit?

Jak jsem sám četníky v Kamenici a Pelhřimově pronásledován, o tom nechci mluviti. Ostatně v okresu *táborském* počínají také tyto poměry zásluhou komisaře p. Hirsche.

Poukazuji na interpellaci, kterou jsem podal o rozpuštění schůze táborské, svolané posl. Josefem Brdlíkem. Sotva že tento pronesl slovo, že zemský výbor předložil rozpočet na rok 1893 dne 28. prosince roku 1893 a že všecko to nezavinil sám, nýbrž *vláda*, která předčasně sněm uzavřela — byl okresním komisařem upozorněn, že takto *nedá mluviti o vládě.*

Když zmínil se o *místodržiteli*, prohlásil ihned komisař: **„O panu místodržitelovi vůbec mluviti se nesmí!“** Když

pak se zmínil řečník o *výminečném stavu*, vyskočil komisař a všecek rozzloben pravil: „**Nedovolím mluviti o výminečném stavu!**“

Když jsem se předešlé neděle o valné hromadě politického klubu v řeči své zmínil o koalici, *prohlásil dotyčný pan komisař*, že **nedá mluviti o koalici.**

Pánové, kam bychom to dospěli?! *My už nemůžeme mluviti o koalici.* Co jest to koalice?! Koalice jest sdružení stran politických: bylo by to smutno, aby se strany nedaly od stran kritisovati!

Pro někoho mají tyto poměry arci praktické výsledky. Poukazuji jenom na jmenování muže, který přeskočiv 19 svých soudruhů, stal se z finančního vrchního inspektora finančním radou, — když byl dříve jmenován vrchním finančním komisařem, přeskočil as 25 svých kollegův. Pak ovšem ti, kdož se snaží, aby vstoupili v jeho šlépěje, starají se co možná nejvíce o kasu finanční, vymáhají necitně daně, (čehož zákon ani nežádá) a možno-li, postupují! To jsou následky takového protežování!!! (Tak jest!)

Nedivte se proto, pánové, *že lid náš není spokojen s tímto stavem.* Nemyslete, že snad my jej uvádíme v rozruch a v nespokojenost. On sám je takovými křiklavými případy rozčílen a roztrpčen. Měl bych toho ještě více, avšak chci ukončiti a uvádím, *že národ český nezná jiné spásy, než domůže-li se kýžené samostatnosti. Má dobrý příklad ze země sousední*, **vidí na státu uherskem, jaké divy samostatnost, svézákonnost tvoří nejen na poli kulturním** *a národním, nýbrž i na poli hospodářském.*

A proto jest naší přední povinností, abychom se **restituce** *svatých svých práv*, nezadatelných a nepromlčených, od předků našeho krále i jím samým uznávaných a zaručených, **všemi způsoby domáhali,** neboť nelze našim ohroženým výrobním třídám zjednati pomoci, *než když přestane to věčné vyssávání našich aktivních zemí koruny české zeměmi passivními.* **A toho lze dosáhnouti jedině vrácením státní naší samostatnosti** (Výborně!) a **neodvislosti.**« (Výborně! Výborně! Hlučný potlesk.)

Posledními slovy řeči poslance dra. Hynka Langa octli jsme se po povrchní charakteristice nynějších poměrů **„svobody“ tisku a slova** oklikou zase u původního východiště: **u způsobu, jakým se Maďaři domohli národní a politické samostatnosti.** Můžeme tudíž nejen o tom, ale i v úvahách o některých jiných momentech politických pokračovati.

Věnujme především pozornost *záležitosti první!* Zkoumejme v stručnosti, proč asi nepodařilo se nám Čechům až dosud domoci se podobně jako Maďarům státního práva zemí koruny české, jak nám bylo právo to královským reskriptem ze dne 12. září 1871 zaručeno?

Kdožkoli se zabývá politickými záležitostmi, zajisté nám přizná, že k vyčerpání předmětu toho nestačil by ani objemný spis. Prodlením více než čtvrt století, jež minulo už ode dne, kdy císař František Josef I. dal se korunovati na krále uherského, byla záležitost ta v žurnálech všech politických odstínů přetřásána a rozbírána tak nesčetněkráte, že skoro sevšedněla, a každý pokus znovu ji rozpřádati působí skoro až trapně.

Charakteristické však jest, že skoro ve všech těchto rozpravách poukazováno nám Čechům *k Maďarům* a že tenor všech úvah kulminoval ve vybízení: *„Učme se od Maďarů!* Chovejme se a **jednejme jako Maďaři!**“

Na doklad, že se tak děje i v době nejnovější, reprodukujeme zde několik výroků z článku »Nár. Listů« ze dne 17. května 1895, v němž vídeňský dopisovatel listu toho (E.) poukazuje také k některým vlastnostem kmene maďarského, kterýchž my Češi prý více méně postrádáme nebo jsme jich k vymožení národních a politických práv svých až dosud náležitě nevyužitkovali.

»Snad není pro nás lepších učitelů nad Maďary«, praví dopisovatel »N. L.« mimo jiné. *„Nedostáváť se právě nám mnohých vlastností,* které se u nich tak úspěšně osvědčily.

Celý český národ od věků podává vídeňským vládám dotaz: *Kdy nám vrátíte naše dobré právo!?*

Kdo se tím dá z klidu vyrušit?

Uražená domýšlivost a nedůtklivost *několika Maďarů* stačí vehnati říši do konfliktu jen za tou příčinou, aby se

Maďaři nepozlobili. Ale *při oposici celého českého národa* neostýchala se vláda prohlásiti: **Neznáme české otázky!**

My, národ samorostlé i moderně vyspělé kultury, z jehož duševního i materielního přebytku tyjí země jiné, a na druhé straně Maďaři, jejichž umění representuje — cikán, kteří jenom bohatou subvencí této poloviny říše hospodářsky se povznesli, kteří přes to, že doplňují řady své dobrovolným i násilným maďarisováním, přece sotva ujdou osudu, který jim předpověděl Palacký: »že při druhém tisíciletí nezbude ani potomka, jenž by ještě oslaviti mohl a chtěl jejich památku«!

A při tom jsou Maďaři prvním národem říše.

A my??... Smutná ta úvaha nebudiž však příčinou k neúrodné malomyslnosti a umrtvující resignaci, ale podnětem ku povzbuzení a k činu. Mnohdy pohled do závratné hloubky zachraňuje před pádem.

Je jisto, že velikou část úspěchů svých děkují Maďaři vedle výhodného zeměpisného položení šťastné konstelaci poměrů. Avšak *největších a nejzávažnějších vymožeností* **dobyli** si **sami.** Právě v okolnostech, provázejících nynější krisi, lze dobře pozorovati mnohé momenty, které stopovati lze téměř při každé akci jejich a které dopomáhaly jejich politice.

Maďaři vědí, že *utajená síla je právě tak málo platnou jako slabost.* Maďaři jednají vždycky *s neústupností a sebevědomím.* Neznají umírněnosti ani ve svých požadavcích, ani *v prostředcích*, kterými jich chtějí dobyti. Za nejnepatrnější své přání jdou do boje s takovým zápalem, jakoby šlo o největší věc národa. Všeho sice nedosáhli, oč usilovali; ale nikdy dosud nepřipustili, aby se mohlo říci: *Zmařili vítězství slabostí a nevhodnou povolností.* Nikdy se činnost jejich nerozbředla v jalovou chabost. Žádná jejich akce nebyla pouhou řečí, ale každá skutkem.

Sebevědomí, ráznost, pevnost, neústupnost byly od jakživa hlavními pravidly maďarské politiky. Při tom ovšem neohlíželi se nikdy ani v pravo ani v levo, *ale šli vždy svým směrem.* Tak zvané ohledy byli jim slovem naprosto ne-

známým. A právě pro tuto bezohlednost dosáhli, že dbá se o ně více než o celou říši. *Staliť se obávanými.*

A ještě jedno. V Uhrách stojí politické strany v neméně příkrém zápasu nežli u nás. Ale oni jsou nepřátely jen *po jistou míru a po jistou dobu.* Kdykoli ozve se válečné heslo »Proti Vídni«, stojí v okamžiku *v jednom voji.*

A u nás? Ani v nejkritičtějších pro celý národ chvílích nedovedou odpůrci nynějších zástupců lidu českého postaviti zájem všenárodní nad své strannické interessy. Nebyla by nouze o příklady, z nichž jde na jevo, že české strany a frakce pomáhají vládnímu vojsku. Bylo by na příklad v Uhrách možno, aby se která strana zachovala tak, jako u nás jedni oproti Thunovým výnosům?

Ale ještě v jiném bychom si mohli vzíti příklad z Maďarů. My máme zajisté mnohem více práva ku sebevědomí a proto neškodila by nám větší dávka *ráznosti.* Poznali jsme přece sami na sobě, co **zmůže smělý a odhodlaný čin.** Nepoddajnost a odhodlaná pevnost, mohutný jednomyslný odpor českého lidu, vykonaly dílo, jaké v nových dobách české politiky není zaznamenáno. Zmarem »vídeňského smíru« překazil náš lid, aby troufale sáhlo se na nedílnost království českého. Ukazuje nám tedy nejen příklad maďarský, ale i vlastní zkušenost pravou cestu, kterouž politika česká nemá bez nejvážnějších důvodův opouštěti.«

Potud úryvky zajímavého jinak článku, obsahujícího mnoho pravdy; ale přece ne všechnu.

Nám zdá se, že tak mnohá vlastnost, kterou pisatel u národa českého pohřešuje, ba i mnohý skutek, o kterýž jsme se buď pokoušeli nebo jej docela také provedli, odpovídají více méně netoliko vlastnostem kmene maďarského, ale i skutkům, jimiž se Maďaři snažili a snažívají dosíci národních a politických svých cílů.

I u nás v Čechách nebylo a není právě nedostatek *sebevědomí, ráznosti, pevnosti a neústupnosti;* i my už po dlouhou řadu let jdeme „*svým směrem*": i my jsme v celku neb aspoň převahou jednomyslní vzhledem k Vídni. A vytýká-li se národu českému, že »v nejkritičtějších pro celý národ chvílích nedovedou odpůrci nynějších zástupců

lidu českého postaviti zájem všenárodní nad své strannické interessy,« musíme poukázati k tomu, že rovněž tak dělo se a děje doposud i v kruzích maďarských a že v tomto vzhledě od kmene maďarského valně se nelišíme.

Že sesílení a sjednomyslnění akce *národně* politické nebylo by u nás na škodu, ochotně připouštíme; ale v celku musíme po pravdě (nebo chce-li někdo, po vlastních svých názorech na základě porovnání poměrů u nás s poměry v Translajtanii) konstatovati, že národ český skoro ve všem všudy kmeni maďarskému nezadal a nezadá.

A přece bylo veškeré naše dlouholeté úsilí skoro úplně — *bez úspěchu!*

Jak to možné? *Kdo* tím vinen!

Optejme se především: *Mohli* jsme nebo *můžeme* příkladu Maďarův následovati *ve všem*?

Nebo ještě určitěji: *Mohl* nebo může býti národ český kýmkoli *pouze jen vyzýván*, aby Maďary **ve všem** následoval?

Povšechná vybízení a nabádání, v nichž se vůbec ani nespecifikuje, **čím** *vlastně* Maďaři vládu vídeňskou *donutili k povolnosti* a v pravém slova smyslu ji pokořili, v kterýchž se neuvádí, *v čem*, t. j. **v jakých skutcích** *měli bychom Maďary následovati*, abychom podobně jimi vládu vídeňskou donutili ku praktickému provedení neodčinitelného královského slova ze dne 12. září 1871, jsou sice i za nynějších tiskových poměrů u nás možná; ale vyznívají vesměs v tak mlhavou neurčitost, že podobají se skoro frásím nejošumělejšího druhu.

My totiž můžeme po zákonu a po pravdě přesně vytknouti, **kterými prostředky** Maďaři vládu vídeňskou pokořili, poněvadž prostý historický fakt, z něhož se *nevyvozuje* vzhledem k úřadující právě vládě a jejím orgánům *žádná důslednost*, nelze ani po právu u nás platném stíhati. Avšak my *nemůžeme a nesmíme* uvésti celou řadu prostředků, jimiž se Maďaři domohli své samostatnosti, a dodati prostě a přece lapidárně: „*Učiň, národe, rovněž tak!*“

My můžeme sice (abychom k povysvětlení uvedli aspoň jediný doklad) po pravdě konstatovati, co jsme byli již v přehledu dějin maďarského usilování o politickou a národní sa-

mostatnost jejich uvedli, že totiž r. 1866 »za války s Pruskem generál Klapka (známý z revoluce r. 1848) se zvláštní legií hrozil vpadnouti do země, což zastrašilo vládu vídeňskou v té míře, že stůj co stůj chtěla provésti narovnání s Uhry...«

Fakt, že byla vláda vídeňská hlavně a možná **jedině** *tímto způsobem* pokořena a donucena ku provedení narovnání s Maďary *stůj co stůj:* tedy i za cenu nejvyšší, jest nepopiratelný. Avšak my nemůžeme a *nesmíme* dodati: »Učiň, národe, rovněž tak!« prostě z té příčiny, poněvadž dodatek toho druhu jest po trestním zákonu z doby absolutismu jednak vyzýváním k nezákonným skutkům vůbec a poněvadž pokus generála Klapky zahrnuje po zákoně povahu skutku zločinu **velezrády,** také ještě vybízení ke skutku velezrádnému, nebo-li **spoluvinu zločinu velezrády.**

My »loyalní Češi« můžeme a smíme tudíž *věděti* a po případě i veřejně konstatovati, že Maďaři domohli se samostatnosti své hlavně a možná jedině postrašením vlády vídeňské připravovaným pokusem **velezrádného skutku;** ale my nesmíme pokusu toho ani schvalovati, ani doporučovati k následování, neřku-li si jej obrati za vzor a pokusiti se provésti podobný.

Nuže — optejme se nyní: Což pak nelze o vše to neb aspoň o podobné pokusiti se — *tajně*, t. j. bez vědomí c. k. strážců zákona?

Že to možné, nelze popírati.

Ale kdož medle podá u nás smělcům, kteří by se chtěli o to pokusiti a byli by snad odhodláni obětovati se — pomocné ruky?

Či zná někdo na př. v kruzích »české historické šlechty« muže jen jediného, který by se dobrovolně přihlásil nebo se dal naverbovati za člena české legie s českým vůdcem nebo by byl ochoten přispěti třeba jen hmotně k jejímu vyzbrojení?

Pochybujeme, že by se nalezl jen jediný muž takové odvahy, takového sebezapření a takové odhodlanosti.

Známe členstvo »české historické šlechty« od let příliš dobře, než abychom nevěděli, že není v celém světě mužův, kteří by úzkostlivěji šetřili všech ustanovení zákonův, kteří

by se s touže úzkostlivostí vyhýbali jakýmkoli stykům s c. k. orgány a především s c. k. soudy.

Za všech persekučních ér národa českého neexponoval se v tomto směru, pokud se pamatujeme, ani jediný člen »české historické šlechty,« vyjma knížete Rudolfa Thurn-Taxise, kterýž vlastně do řad její nenáležel, a — hraběte Vojtěcha Schönborna, kterýž byl kdysi jako předseda katolického spolku pro neohlášení jakési schůze odsouzen k peněžité pokutě — několika zlatých . . .

I v dobách, kdy ani tak bystrozraký a přímo genialní právník, jakým byl na př. Antonín *Čížek*, který dohánival c. k. soudce svým právnickým důmyslem do »slepých uliček,« neubránil se odsouzení — i v dobách, *kdy stál celý český národ jako jeden muž v oposici proti vládě vídeňské* a takořka každý druhý, třetí patriot český odpykal si svou vlasteneckou oposici buď žalářem nebo peněžitou pokutou nebo jiným způsobem, dovedli se členové »české historické šlechty« co nejopatrněji *vyhnouti* každému úskalí.

Oposice jejich byla tak úzkostlivě a přísně, ba skoro možno říci *zbaběle zákonní*, že ani jediný z nich vůbec se nekompromitoval, nejinak, než jako by býval každý člen »české historické šlechty« buď genialnějším právníkem než-li dr. A. Čížek, nebo správněji řečeno: tak přeopatrný a schytralý, že obmezil se na politický sport v imunních zákonodárných sborech a veškerou ostatní oposiční akci politickou přenechal vlasteneckým plebejcům.

Krátce *za všech persekucí národa českého neobětoval se z členů „české historické šlechty“ ani jediný*, ni vědomě, ni z nedopatření, nebo z jakékoli jiné příčiny. Všickni obmezili se na nejmenší, vpravdě šosáckou a naprosto bezpečnou míru oposice a — »zachovali se« tak »diplomaticky« pro všechny možné »případy« . . .

Ano, když kdysi jeden z jejich »sloupů,« pověstný hrabě *Lev Thun*, strýc nynějšího c. k. místodržitele, v návalu »neoblomné« zákonní oposice uznal za vhodné oznámiti s několika stoupenci svými presidiu panské sněmovny, že sněmovnu tu nepokládá za zákonnou a že vystoupí, poněvadž považuje směr

její za záhubný, — ihned zase *couvnul*, jakmile mu bylo s vyššího místa nařízeno, by do panské sněmovny opět vstoupil.

Hrdý oposiční šlechtic sklonil svou šíji a — *uposlechl.*

Po tomto svém »skutku,« za který by se byl i nejposlednější uvědomělý občan ústavního státu do hlubin duše zastyděl — byl jinak neústupný, svéhlavý a neoblomný šlechtic český jako politický oponent — mrtev . . . Nepamatujemeť se na žádnou řeč nebo třeba jen význačnější nějaké prohlášení, jimiž by se byl hrabě Lev Thun od té chvíle až do své smrti jako oponent vlád vídeňských osvědčil.

A takovou neb aspoň podobnou byla až dosud oposice skoro každého člena »české historické šlechty« zvlášť a všech dohromady.

Oposice ta jest od prvopočátku svého až po dnešní den prodchnuta nejúzkostlivější zákonitostí a chceme-li, skoro až zbabělou bázní před jakýmkoli, byť i sebe nepatrnějším politickým kompromitováním se.

Skoro každou z ctných hlav »české historické šlechty« ozařuje gloriola nejúzkostlivějšího vyhýbání se konfliktům všeho druhu a především politickým a trestním.

Od roku 1848, kdy taktéž několik šlechticů českých jako na př. hrabě Deym, hrabě Buquoy a baron Villani — ovšem zcela nevinně — odpykali si svou příchylnost, po případě lásku k české věci krátkými vazbami, neodvážil se žádný šlechtic český v jakékoli zámezí zákona. Většina z nich uznala za vhodné uchýliti se hned po prvním zavanutí svěžího větříku ústavní svobody do závětří soukromého života, jiní jako na př. pověstný kníže Carlos Auersperk zvrhli se v politicko-národní renegáty šilhající po egyptských hrncích vládní přízně vídeňské, po případě po samých otěžích vlády.

Od roku 1848, kdy Maďaři s nejodhodlanější a nejobětavější svou šlechtou v čele kladli přímo zoufalý odpor vládě vídeňské a mnozí z členův šlechty te, jako hrabě Ludvík Bathyani, a jiní odpykali později smělost svou na popravišti nebo v žalářích nebo ve vyhnanství — od r. 1848 až po prohlášení éry ústavní, nebylo v řadách šlechty české vůbec ani jediného muže, který by se byl odvážil třeba jen zákonního odporu proti vládě vídeňské.

Dějiny české doby té neznají ani jediného šlechtice, který by byl pro vlastenecko-odbojné snahy a skutky své zahynul na popravišti rukou katovou nebo by byl za ně pykal v žaláři nebo vyhnanstvím.

Oposice »české historické šlechty« vznikla teprve zahájením éry ústavní *zároveň* s oposicí celého českého národa; ale obmezila se na pouhé zákonní protesty, na řečnické sporty v imunním závětří parlamentův.

A když vše to nevedlo ihned ke kýženému cíli, »odhodlala se« smělá a odvážná »historická šlechta česká« ku proceduře nejpohodlnější, ke smutně pověstnému *passivnímu odporu,* který nevyžadoval žádných skutků, ba ani přemítání, nýbrž naprostou negaci všeho, cožkoli političtí a národní odpůrci českého národa podnikali na utlumení a udolání českých snah.

A k *nečinnosti* té snažila se strhnouti také celý národ a na mnoze se jí to také podařilo. Ošem jen částečně a dočasně; neboť oposice proti passivnímu odporu existovala a pracovala od okamžiku, kdy neblahá myšlénka ta vznikla.

Když pak po celé řadě nečinností promarněných let vráceno se konečně *k politice aktivní,* zůstavila »česká historická šlechta« oposiční stanovisko přede dveřmi parlamentu a po přečtení pouhého protestu — stala se nejúsilovnější a nejstatečnější podporou vlády vídeňské.

Nechť tedy uvažujeme oposici »české historické šlechty« nebo vůbec politickou činnost, po případě nečinnost její se stanoviska kteréhokoli, vždy musíme dospěti k úsudku, že to byla politika neb oposice, za kterouž by se nebyl musil hanbiti žádný c. k. vládní orgán, ba kterouž by se nebyl žádný c. k. orgán vládní snad ani dost málo politicky kompromitoval.

A takovou politikou, takovou oposicí chtěla snad »česká historická šlechta« způsobiti kterékoli vládě vídeňské podobné rozpaky jako maďarská legie revolučního generála Klapky roku 1866?

Či může se někdo domnívati, že vládnoucí kruhové vídeňští neznali »české šlechty historické« až do posledního muže? Že nevěděli, že stačí zadupati si nebo pohroziti nějakou nemilostí, aby každou další, sobě nepříjemnou akci zamezili?

že neznali vlastní jejich intence: přímo horečnou touhu po státním úřadě, v němž by mohli hrstičku svých politických a diplomatických vědomostí zužitkovati k ukojení své ctižádosti?

Sloužiti státu a **nikoli** — *národu*, ať již jako státník, voják nebo pouhý byrokrat, bylo a zůstalo ideálem většiny šlechticů, a tudíž také členův »české historické šlechty«. A cožkoli většina z nich podnikala v návalu oposičních záchvatů, nemělo a nemá po dnes jiného účele, než-li dosíci tohoto ideálu, po jehož dosažení vykloval se pravidelně skoro z každého více méně příkladný exemplář — odpůrce snah ryze lidových, ba začasté i národních.

Všechna sice úcta před přísně zákonní oposicí, kterou přeopatrná »historická šlechta česká« kladla vládám vídeňským. Avšak vlažné, studené, ba ledové oposici té, která neměla na zřeteli nežli egoistické cíle exklusivní, vzájemně se podporující kasty (a mimo to ještě tak mnohým jiným státnickým »nepatrnostem«) děkuje národ český skoro veškeren svůj dosavadní politicko-národní **neúspěch.**

Oč vlastně šlo a jde?

O revoluci? — O něco nezákonného?

Nikoli!

Zápas národa českého jest aspoň od r. 1871 nepoměrně snazší, vlastně legalnější, než-li byl zápas Maďarův a náš vlastní od zahájení éry ústavní.

Ode dne 12. září 1871, kdy císař František Josef I. neodčinitelným reskriptem uznal státní právo zemí koruny české, nabyl zápas náš tak legalní formy, *že vlastně každý, kdožkoli se vzpírá, aby se královské slovo stalo skutkem,* jedná zřejmě proti vůli královské a patří před forum soudu.

Kdo měl královské slovo to přivésti k platnosti?

Najisto v první řadě parlament společně s vládou . . .

A proč se tak nestalo?

Zkoumati příčiny podrobně, není za nynějších tiskových poměrů možno; fakt sám však jest nepopiratelný.

Od roku 1871 uplynulo skoro čtvrt století, aniž by se bylo něco změnilo.

Nebylo také divu.

Ústavní zákony — pro nás Čechy ovšem z pravidla jen na papíře – nejsou dílem českých zákonodárců, nýbrž dílem zákonodárných živlu národu českému nepříznivých.

U vesla vlády vídeňské nalezali se od r. 1872 až do r. 1879 mužové národu českému nepřející a parlament vídeňský skládal se většinou ze živlů národu českému nepřátelských. Avšak od r. 1879 až do r. 1889 poměry ty se změnily. Vláda vídeňská nebyla nám právě nenakloněna; *mimo to* (což jest přece věcí hlavní, ku kteréž byl i hrabě Buquoy v citované řeči své s důrazem poukázal) **„česká historická šlechta“** *dopomohla i v parlamentě vídeňském všem českým stranám ku většině* . . .

A přes to vše zůstalo po celých deset let skoro vše, jak bylo: **Královské slovo ze dne 12. září 1871 nestalo se skutkem** *a ústavní zákony zůstaly pro národ český namnoze i nadále pouze na papíře.*

Kdo tedy jest vinen, že jsme se k cíli ani o krok nepřiblížili?

Kdy a jakým zákonním způsobem má se tak státi, když se tak nestalo v letech 1879 až 1889, kdy »česká historická šlechta« společně se všemi ostatními stranami českými byla v parlamentě vídeňském ve většině a v kabinetu zasedal i český ministr krajan dr. Pražák?

Že se tak nestalo, jest nepopiratelné faktum a zbývá jen prostá otázka závěrečná:

»**Proč** *se tak nestalo?*«

Ano — proč? ptáme se nyní po letech dalšího zápasu, kdy jsou zástupcové národa českého v parlamentě vídeňském a v zemském sněmu českém v menšině, kdy »česká historická šlechta«, odpírajíc spolupůsobení i v eminentně českých záležitostech hlasuje proti zástupcům českého národa . . .

Povězme si příčinu zcela upřímně, bez vytáček a bez jakýchkoli ohledů!

»*Česká historická šlechta*« společně s ostatními zástupci českého národa *vhodnou a k tomu po deset roků trvající dobu* — buď zúmyslně nebo z hříšné a nepromíjitelné nedbalosti — *propásla* — — —

Nikoli bez příčiny kladli jsme a klademe i nyní v tomto spise nemalý důraz na jednu z nejdůležitějších svobod ústavních, na **volnost slova a tisku** *podléhající toliko kontrole soudců z lidu*, jak jest svoboda ta i nám Čechům základními zákony státními zaručena.

Opakujeme omšenou žurnalistickou »frási«: »Dejte nám *tuto* svobodu slova a tisku, a my si všechny ostatní ústavní svobody dobudeme sami!«

Přesvědčíte se, že za nedlouho nebude v zemích koruny české, ba snad i jinde c. k. orgánu, který by se nevyznal úplně v obou zemských jazycích, který *by nešetřil* ve všem co nejpřísněji *zákonů* atd.

Přesvědčíte se, že za nedlouho nebude parlamentů svolávaných na základě nespravedlivých volebních řadů, ano že nebude ve Vídni možnou ani vláda, která by odpírala národu českému nezadatelných jeho práv nebo se vzpírala, by královské slovo ze dne 12. září 1871 stalo se skutkem.

Bez svobody slova a tisku jest každý zákonní zápas o jakákoli ústavní práva naprosto bezúspěšný. Nezvratným důkazem toho jest vlastní náš dlouholetý boj o provedení pouhé rovnoprávnosti, a ještě více boj náš o reaktivování státního práva českého.

Kdyby nebyla svoboda slova a tisku tak přímo všemohoucím prostředkem k zákonnímu dobývání různých práv národa, žádná vláda by nám ji neodpírala, obzvláště když máme svobodu tu zákonem zaručenou. Bez svobody slova a tisku nebyli by se však domohli ani Maďaři politické své samostatnosti; neboť maďarská legie Klapkova r. 1866 nebyla nežli vykořistění nahodilých okolností, jaké se zřídka kdy dostavují a ještě řidčeji vykořisťují.

Nuže — »česká historická šlechta« byla společně s ostatními českými stranami po deset roků v tak příznivých poměrech parlamentárních, že mohla národu českému vymoci aspoň nejhlavnější, ryze ústavní prostředek k vymáhání královským slovem zaručených práv: svobodu slova a tisku; ale ona jí národu **nevymohla.**

A proč?

Prostě proto, poněvadž neskládá se ze živlů svobodě vůbec přejících, poněvadž byla a jest doposud toho mínění, že i ten ždibeček volnosti slova a tisku, jemuž se od ústavní éry těšíme, jest vlastně příliš mnoho a zaviňuje skoro vše, cožkoli kalí a hatí vlastní její plány.

Kdyby tomu nebylo tak, nebyl by si zajisté ani hrabě Buquoy ve své sněmovní řeči tak tklivě a žalostně postesknul na žurnalistiku, která prý smírná nabídnutí »české historické šlechty« tak zpurně odbyla.

Však dosti!

Spokojme se zatím s těmito několika poznámkami; neboť v průběhu dalšího uvažování a registrování budeme se musit k záležitosti té vrátiti a — zadívejme se jen ještě na malou chvíli »české historické šlechtě« našich dnů upřímně do očí.

Víme ť všickni, že od zahájení éry ústavní až do roku 1889 panovala mezi »českou historickou šlechtou« a národem českým přes různé šrůtky a šarvátky jednotlivých frakcí aspoň obstojná a chceme-li, nadějná harmonie. Doufánoť ve vše možné a v »českou historickou šlechtu« skládány mnohé a zároveň i slibné naděje, — poněvadž jsme se vzájemně tak neznali, jako se počínáme poznávati od r. 1889.

Druhdy byla »česká historická šlechta« »diplomatičtější« nebo vulgarně a přece rovněž tak případně označeno: opatrnější.

Avšak od okamžiku, co hrabě **František Thun** ještě jako prostý poslanec dne 5. října 1888 ve sněmu království českého opověděl **boj všem svobodomyslným zásadám na potkání,** začalo v národě českém svitati.

Asi po roce, když už byl týž hrabě František Thun jmenován c. k. místodržícím v Čechách, pronesl jeho svak, princ **Karel Schwarzenberg** ve sněmu českém pověstnou lež, že **ústava prosincova v Čechách již se vžila** a za nedlouho pobouřil celý národ český neméně pověstným svým výrokem o *Husitech jako bídných lupičích a žhářích*, z čehož zcela zřejmě vyniká, jak hluboká propast dělí jej od národa českého.

Když pak posléze kromě dlouhé řady jiných dokladů o divergujících názorech mezi členy »české historické šlechty« a českým národem i jeden z doměle nejnadanějších šlechticů

českých, bratr J. Em. kardinála arcibiskupa pražského, hrabě Bedřich **Schönborn** jako ministr spravedlnosti *vztahoval kavalírské prsty své i po imunitě poslanecké, aby ji pozardousil* a docílil *aspoň* pro okamžik tolik, že **české řeči proslovené v říšské radě byly z imunity vyloučeny,** musilo býti národu českému, po případě třeba jen jeho skutečné intelligenci úplně jasno, že jest někdejší vliv »české historické šlechty« v národě českém čelnějšími jejími representanty skoro na dobro udupán.

Marně rozhlížíme se v řadách její po muži, který by měl dosti nadání a aspoň tolik charakterní síly, by se mohl odvážiti převzíti třeba jen dočasně dědictví po hraběti Jindřichu Clam Martinicovi, který byl sice taktéž každým coulem kavalír, přísně orthodoxní katolík atd., ale přes všechnu oprávněnou oposici proti zkostnatělým svým názorům feudálním dovedl stoupence své t. j. »historickou šlechtu českou« udržeti tak na uzdě, že se aspoň v záležitostech s národem českým společných nekompromitovala před národem tou měrou, jako skoro již všickni čelnější representanti potomstva.

Tvrzení, že propast, která zeje za našich dnů mezi »českou historickou šlechtou« a národem českým, zavinili svůdci a štváči — jest bezmyšlenkovitá fráse, nebo chceme-li, pralacinná lež.

»Česká historická šlechta,« žijíc *mimo národ*, byla a jest toho domnění, že jest národ český ve svém jádru živlem konservativním, po případě reakcionářským nebo že jest vůbec možno svésti jej v tyto koleje a — dle toho také se chovala a chová.

Avšak tomu tak nebylo a není.

A proto — poněvadž »česká historická šlechta« konservativní, po případě reakcionářskou zůstala, není za našich dnů jinak možno, než-li po pravdě prostě konstatovati, že v nynějším složení svém a s nynějšími svými intencemi v národě českém úlohu svou dohrála.

Politicko-socialní proces ten děl se zněnáhla a jest konečným výsledkem více nežli třicetiletého marného kojení se různými nadějemi, jež národ český skoro veskrze zklamaly.

Po léta doufáme, že místo někdejších politických a parlamentárních sportsmanův zaujmou v pravdě talentovaní politikové a státníci; že ti, kteří nevynikají v ohledu tom nadáním, vynasnaží se nedostatek ten nahraditi aspoň prostou, ale upřímnou příchylností k českému jazyku, k české vědě, k české literatuře, k českému umění, vůbec k české kultuře a českému duchu v nejširším slova toho smyslu; ano doufáno, že konečně i ti, kdož by se nezmohli ani na tolik, nedají se aspoň zahanbiti obětavostí všedních zámožných šosáků, kteří jsou obětavými pouze jen z okázalosti obmezených hlav.

Po léta doufáno, že členové »české historické šlechty« přestanou konečně prahnouti po činnosti ve službě různých vídeňských vlád národu českému nepřejících; že nejvyššími idealy jejich nebudou vždy vojenská uniforma, klerika nebo úřadnická čapka s černožlutým jablíčkem, nýbrž že zapráhnou také po duševní činnosti hlubší, významnější, ať ve vědách nebo v literatuře nebo v umění; doufánoť, že v národě v ohledu náboženském tak tolerantním, jako jest národ český, nebudou stále tak ostentativně a provokačně propagovati náboženství jen jediné, nýbrž že snášeti se budou — jak sluší se na vzdělance — s vírami všemi, ba že smíří se i s jediným rozhodčím ve všech duševních i jiných sporech: *s rozumem* jako jedině oprávněným kompasem v labyrintu života a přiznají mu přirozenou pravoplatnost.

Doufánoť, že místo pyšných, upjatých pseudolidí s bizzarně titěrným názorem v svět, vypěstovaným umělým způsobem v paedagogických vyhřívárnách pomocí vyrudlých a plísní páchnoucích předsudků, zaujmou lidé v pravdě vzdělaní, neštítící se styků s národem, lidé tolerantní a přístupní (nikoli snad tak zvaným moderním ideám, s kterýmiž se provádí často až hnusný humbug) všemu, cožkoli zasluhuje lidské pozornosti, krátce lidé s nepředpojatým názorem v svět, kteří přes všechen odpor slaboduchých a přes všechny silogismy ctižádostivců uznají, že *palma náleží* po právu *jedině* — **šlechtě ducha**...

Než ve všem tom, ba i v mnohém jiném byl národ český nebo — chceme-li — byla intelligence jeho zklamána.

Co nazývá se dnes ještě »českou historickou šlechtou«, jest jen pouhý odvar »historické šlechty české« z let šedesátých: Exklusivní konservativní kasta se separatními zámysly a cíly a skoro beze smyslu pro duševní a kulturní rozvoj národa. K tomu i bez státnických, po případě třeba jen politických talentů, jakými se mohla vykázati »česká historická šlechta« let šedesátých, ba i bez dobré vůle státi se v národě aspoň tím, čím se v něm stalo prodlením třiceti pěti roků někdejší městské a vesnické šosáctvo.

A takovýmto oposičním **balastem**, který časem svým skutečně stál v čele oposičního hnutí českého, chtěl by někdo za našich dnů naháněti vládám vídeňským strachu, jako roku 1866 maďarská legie Klapkova?

Není možno!

Ostatně není zatím také třeba.

Volební řády Schmerlingovské, kterýmiž byl i »historické šlechtě české« umožněn politický sport v té způsobě, jak jej až dosud prováděla, jsou neudržitelny. Přečkal-li je národ český pětatřicet roků, přečká zajisté i dobu, která ještě uplyne, nežli budou nahrazeny volebními řády novými.

A poněvadž žádný nový volební řád nemůže vyhražovati šlechtě vůbec větších privilejí, nežli jí je vyhradily řády Schmerlingovské, bude a musí býti legislativní změnou tou v národě českém skoro již dohraná úloha »české historické šlechty« spečetěna.

Naděje, že by se mohlo jinak státi, jest možná jen tehdá, kdyby předcházel obrat a sice radikální obrat v názorech, snahách a konečných cílech aspoň prozíravějších členů »historické šlechty české«. Avšak obratu takového nelze se skoro ani nadíti již proto, že nejnadanější dorost kompromitoval se před národem českým prodlením necelého decenia tou měrou, že není v národě českém snad v pravdě intelligentního člověka, který by o upřímnosti obratu takového aspoň — nepochyboval.

* * *

Mnohé, co jsme byli právě uvedli a registrovali, může se zdáti ve spise věnovaném *kritice úřední činnosti J. Exc.*

c. k. místodržitele hr. Františka Thuna nemístným a snad i zbytečným. Avšak nám zdá se, že právě obeznámení se *s ovzduším*, v němž hr. Fr. Thun žil a působil, *nežli se vzdal volnosti ústavního občana-kavalíra*, by převzal těžký a různými zákony a úředními instrukcemi více méně přesně vytknutý úkol *nejvyššího c. k. úředníka* v staroslavném království českém, nemálo přispěje k objasnění tak mnohého, co zdá se v úřadní činnosti pana místodržitele hr. Fr. Thuna skoro až nevysvětlitelným.

Ano nám zdá se, že vše, co jsme byli již uvedli, nestačí ani k pouhému povysvětlení, neřku-li k přesvědčivému důkazu, že mnohé, co v dosavadní úřadní činnosti hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele národ český v svrchované míře, ať tak díme, překvapilo, nebylo vlastně než-li přirozeným následkem netoliko jeho vychování a života v exklusivní společnosti, ale i politicko-socialních poměrů, jak se byly v Čechách a v Rakousku prodlením času utvářily.

Z té příčiny nebude snad nezajímavo a zároveň k dalšímu povysvětlení povšechného stavu věcí neužitečno, vsuneme-li sem také ještě několik úryvků z historie rodu hrabat Thunů, abychom se obeznámili aspoň s některými nejčelnějšími předky J. Exc. hraběte Františka Thuna a mohli pak tím přesněji souditi o posledním potomkovi, který byl k sobě obrátil všeobecnou pozornost.

Literatura česká ovšem není na věrohodné a přísně vědecké monografie rodů šlechtických bohata. Většina spisů byla buď přímo nebo nepřímo tím kterým šlechticem objednána výhradně jen k tendenční oslavě celého rodu a rázu toho naprosto nezapírá.

Ještě méně hodnověrnými jsou spisy sepsané sice z vlastní iniciativy autorův, ale prodajnými péry pasořitníkův, kteří glorifikujíce předky nevynikající žádnými nebo pranepatrnými a nejvšednějšími zásluhami snažili se získati si vděku potomkův a počítali při tom také na přiměřenou odměnu hmotnou. Krátce, dějiny jednotlivých rodů šlechtických v Čechách čekají namnoze ještě na svého neúprosného objektivního a ve všem poctivého dějepisce.

Skoro jen náhodou neplatí to o rodu hrabat Thunů, o němž máme stručnou sice, ale naprosto věrohodnou přehlednou monografii z péra vynikajícího historika českého, dra. Jos. *Emlera*, z kteréž zde místy do slova, místy pak s některými změnami a glossami — reprodukujeme některé urývky.

Z rodokmenu hrabat z Thunu.

Rod hrabat z Thunu stopují mnozí genealogové až do roku 1050, o čemž ovšem nelze uvésti pranic spolehlivého, a připomínají, že již před XIII. století stával v osadě Vigo v jižním Tyrolsku hrad *Ton*, také *Toni* nebo *Tono*, kde prý sídlili praotcové rodu hrabat z Thunu.

Jisto jest, že rod ten náleží mezi nejstarší rody šlechtické. Nás ovšem zajímají jen členové rodu toho, kteří žili a působili *v Čechách* a to, jak přirozeno, jen ti, kteří *jakýmkoli způsobem* vynikli nad úroveň obyčejnosti.

Prvním toho druhu byl **Krištof Šimon z Thunu,** který žil a působil v letech 1582—1635, tedy *v nejkritičtější době národa českého*, před bitvou na Bílé Hoře a po ní, kdy zahájena světoznámá persekuce českého národa a české šlechty.

Nepokládajíce za nutné, tím méně za vhodné měniti něco na historických faktech citujeme z náčrtků dra. J. Emlera do slova, že muž ten přivedl s dvěma bratry svými rodinu Thunův na dráhu, po níž se dostala k pozdější své moci nejen v rodné zemi své, ale zvláště *v království českém*. Začátek k tomu stal se tím, že Krištof Šimon z Thunu, jakož i bratři jeho a příbuzní *císařem Rudolfem II.* povýšeni do stavu svobodných pánů (1603.) a dosavadní znak Thunovský »rozmnožen«.

Roku 1615 vstoupil Krištof Šimon z Thunu do řádu maltanského a to převorství *českého*, bojoval proti Turkům, a když válka třicetiletá vypukla, (tedy po bitvě na Bílé Hoře) *ve vojště císařském proti protestantům*, při čemž *dosáhl nejvyšších hodností vojenských a* **nejvyšších úřadů ve službě**

dvorské. Byltě tajným radou a nejvyšším hofmistrem *císaře Ferdinanda III.*, jehož otec jej a bratry i strýce jeho roku 1629 do *stavu hraběcího povýšil.* O rok dříve (1828) zastavil *Ferdinand II.* k návrhu Albrechta Waldsteina Krištofovi Šimonovi z Thunu v 60.000 zlatých rýnských *hrabství Hohenšteinské*, jež bylo manství saekularisovaného biskupství Halberstadtského, od něhož přijali hrabata z Thunu *nové povýšení* a název z *Hohenšteina.*

Hrabě Krištof Šimon z Thunu se sice v hrabství Hohenšteinské uvázal a roku 1631 postoupil je jednomu ze svých bratří, Jiřímu Sigmundovi z Thunu. Nicméně hrabství to v rodině hrabat Thunů nezůstalo; neboť po vpádu Švédův do Němec bylo nepřáteli císařskými obsazeno a ve Westfalském míru zároveň s Halberštadtem Braniborsku přiřknuto, tak že rodině hrabat z Thunu *nezůstalo nic než název z Hohenšteina.*

Hojné příjmy, které Krištofovi Šimonovi z Thunu *poskytovalo* **řemeslo válečné** *a postavení jeho jako velkopřevora řádu Johanitův v Uhrách* a komptura komend Olešnické, Chebské a Ložanské, k tomu **nesmírná láce statků konfiskovaných v Čechách** učinily mu to možným, že v letech 1623—1630 koupil panství a statky **Choltice, Svojčice, Svinčany, Děčín, Egerburk, Felixburg, Letovice, Pětipsy, Benešov, Šumburk a Klášterec.**

Jsa členem řádu a potřebuje svolení papežského, aby mohl s jměním svým svobodně nakládati, vymohl si r. 1624 na papeži Urbanovi VIII. povolení volného odkazu. I odevzdal r. 1628 staršímu bratru svému **Janovi Cyprianovi**, jenž měl četnější rodinu, *statky své v Čechách*, když se byl dříve (1627) odřekl otcovského podílu svého ku prospěchu obou bratří svých, *o něž potom po dlouhý čas vedena byla pře.*

Krištof Šimon z Thunu raněn byl těžce v bitvě u Nordlink, načež po půl letě (27. března 1635) zemřel, čímž překažen úmysl jeho vstoupiti *do řádu Jezovitův*, od kterého úmyslu ho ani císař přislíbením mu řádu zlatého rouna a hodnosti španělského granda nemohl odvrátiti.

Potud historická fakta, k nimž připojujeme jen několik slov.

Zakladatel moci a bohatství rodu z Thunu v Čechách *nenáležel* tedy do řad »rebellův českých«, z nichž nejčelnější po nešťasné bitvě na Bílé Hoře zahynuli dne 21. června 1621 na staroměstském náměstí pražském rukou katovou nebo byli donuceni opustiti vlast, když jim byly statky jejich konfiskovány . . . Muž ten *nenáležel mezi národní šlechtu českou*, o které zmínil se dr. Ed. Grégr v řeči své ve sněmu českém dne 12. února 1895, řka:

»Přeleťme jen v duchu dějiny národa českého od doby jeho připojení se, *jeho* **dobrovolného** připojení se — k ostatním zemím rakouským!

Nedlouho po tomto připojení **pobili žoldnéři Rakouska více než dvě třetiny českého národa a obrátili bohaté a kvetoucí království v poušť a spáleniště.** Historické faktum.

Národní naši českou šlechtu vyhubili; šlechtu, která při všech svých chybách a těžkých proviněních alespoň tu dobrou měla vlastnost, že *byla šlechtou národní*, že si byla vědoma, že vyrostla z kmene českého národa, že v žilách její koluje krev česká; šlechtu, která milovala jazyk lidu českého a která před celým světem hrda byla na jméno české.

Tuto šlechtu nám pobili mečem katovým nebo ji vyhnali do ciziny, kde bídně zahynula. Se stanoviska demokratického nebylo by to právě největší neštěstí, **kdyby vítěz nebyl rozdal statky padlé šlechty mezi dobrodruhy sběhnuvší se ze všech zemí a národů, kteří dostávali odměny tím větší, čím více se vyznamenávali v ubíjení českého národa!«**

* * *

Z potomků zakladatele českého odvětví hrabat z Thunu a Hohenšteina — připomenutého již *Jana Cypriana* žijícího v letech 1569 až 1631 — připomíná dr. J. Emler především syna jeho *Jana Sigmunda*, jenž stal se později také jedním ***z místodržících českých.***

Jeden z devíti synů jeho *Michal Osvald*, r. 1634 rozený, stal se později taktéž *místodržícím* a přísedícím zemského soudu v Čechách a jest zakladatelem *prvního majorátu* (Klášterceckého) rodiny Thunovské v Čechách, k němuž náležejí Klá-

šterec, Pětipsí, Benešov (Bensen), Žehušice a Markvartice (Markerdorf). Tento Thun dal si také vystavěti *známý palác na Malé Straně*, v němž r. 1694 zemřel a jejž nyní obývá J. Exc. hr. František Thun, t. č. místodržitel v Čechách.

Jeden z bratří Michala Osvalda z Thunu *Romedius Konstantin*, žijící v letech 1641—1700, byl taktéž jedním *z místodržících* v Čechách a založil *majorat Choltický*.

Třetí z devíti synů Jana Sigmunda, *Maxmilian z Thunu*, (1638—1701) založil další majorat v Čechách, jehož středem jest **Děčín** a poněvadž všech osm jeho bratří zemřelo bez mužských potomků, zdědil později také majorat klášterecký, tak že každému ze svých dvou synů zůstaviti mohl jeden majorat.

Z majoratních pánů *Klášvereckých* vynikl **Josef Matyáš hrabě z Thunu** a Hohenšteinu.

Narozen 24. února 1794 *v Praze* strávil mládí ve Vídni a sloužil pak až do skončení válek Napoleonských ve vojšti. Na to věnoval se správě svých statků a byl pravým otcem svých poddaných ve všech potřebách. Záhy rozšířil činnost svou na různé podniky humanitní a vše užitečné a stal se spoluzakladatelem a náměstkem vrchního kuratora české spořitelny, předsedou c. k. vlastenecko-hospodářské společnosti a působil i v jiných spolcích. S oblibou pěstoval vědy, byl čestným členem kr. české společnosti nauk a *předsedou společnosti vlasteneckého musea českého*.

S obzvláštním zalíbením zanášel se *studiemi jazyka i literatury české*, přeložil do němčiny netoliko množství národních písní českých, nýbrž i celý Rukopis královédvorský, kterýžto překlad vyšel r. 1845 tiskem s úvodem od Palackého a Šafaříka. Téhož roku vyšla od něho brožurka *„Der Slavismus in Böhmen“* (Slovanství v Čechách), ve kteréž **ujímal se národnosti české** z ohledu ryze humanitních.

Ve sněmu českém (stavovském) byl hrabě Josef Matyáš z Thunu, jenž jako nejvyšší komorník království českého zastával úřad předsedy zemského výboru, **mezi vůdci stavovské oposice, tehdá proti vládě vystupující** a nejednou v čele deputací vyslaných do Vídně za příčinou těchto sporů, při

čemž octnul se arciť v postavení nemálo choulostivém naproti dvoru zahrnujícímu jej milostmi.

Roku 1848 byl *členem „Národního výboru“* a v jedné schůzi důvěrníků, kterou tehdejší gubernialní president hrabě Rudolf Stadion k sobě povolal, vyslovil se zřejmě, *že zasluhuje každý jméno* **zrádce vlasti,** *kdožkoli by v Čechách působiti chtěl ve prospěch voleb do frankfurtského parlamentu.* Byv od výboru pro **slovanský sjezd** v Praze zvolen za jeho **předsedu,** nesúčastnil se však jeho zasedání *pod záminkou churavosti*, jakož v tu dobu vůbec ode vší další politické činnosti odstoupil. Zemřel 24. září 1868.

Z majorátních pánů **Děčínských** vynikl hrabě *František Antonín z Thunu a Hohensteina*, r. 1786 rozený.

Po nějaký čas sloužil ve vojště a súčastnil se také bitev u Ošpry a Ogruně, načež po skončení válek Napoleonských ujal se správy svých statků.

Prodlením času přikoupil ku svým statkům od knížete Kinského panství Perucké se statkem Slavětínem, od hraběte Clam-Martinice statek Vrbčany a od hraběte Wurmbranda Veliký Zdikov a Bohumilice (Skalici), oboje v okresu vimberském.

Za dob poddanství byl poddaným svým více dobrotivým otcem než-li pánem a nepřestal jim býti ani po zrušení poddanství dobrodincem starajícím se s nemalými oběťmi o zvýšení vzdělanosti a blahobytu. Již r. 1823 byl s dovolením vlády zavedl na svých panstvích dobrovolné vykupování z roboty, kteréž příležitosti přičinliví hospodářové tak hojně užívali k osvobození svých statků od břemena toho, že do r. 1848 valná jich část byla roboty prosta. Po zrušení roboty vládou vrátil dobrovolně všem, kdož byli výkupné přeplatili, přiměřené částky v úhrnné summě 65.241 zl. ve stříbře a to z úhrnné částky pouze 88.980 zl., kterou byl v celku za veškeré vykoupení z roboty až dosud přijal.

Dobročinnost jeho nebyla však obmezena pouze na obyvatelstvo jeho statků. Nebyloť lidumilného nebo vůbec prospěšného spolku nebo podniku, jehož by se nebyl horlivě súčastnil jako štědrý podporovatel. Nejednou se pronesl: »Proto

nám dáno, abychom také dávali«. Slova ta nebyla pouhým heslem, nýbrž jsou doložena tisícerými skutky.

Z tří synů jeho nejstarší, taktéž **František** Antonín, (obyčejně »Thun mladší« zván), narozen v Praze dne 13. června 1809, vstoupil v jisté míře v šlépěje svého otce. Vystudovav práva přilnul k umění výtvarnému i k literatuře, jež v něm nalezly štědrého podporovatele. Vykonav studijní cesty po Evropě ujal se po přání svého otce správy statků, jež měl zděditi jako majoratní pán. Vedle toho pak dle možnosti počal také působiti v rozličných dobročinných i vědeckých ústavech pražských. ***Též nelze mlčením pominouti horlivou snahu hraběte Františka přiučiti se jazyku českému, čehož nevyhnutelnou potřebu uznával.*** V tu dobu dal se také jako budoucí nástupce fideikomisu (Děčínského) uvésti do ***českého sněmu*** (stavovského), kdež ***přidržel se oné strany stavů, která usilovala přivésti zemské zřízení a práva stavovská k náležité jich platnosti,*** hledíc zároveň k časově přiměřené ***opravě*** téhož zřízení.

Z horlivé činnosti jeho ve spolcích připomínáme, že byl členem společnosti českého musea, jednoty k zvelebování umění hudebního, jednoty průmyslové a jiných. R. 1839 zvolen vrchním ředitelem nově zřízeného ústavu pro chudé a spolu za přednostu soukromé jednoty ku podporování chudých po domech; dále zvolen téhož roku do výboru společnosti vlasteneckých přátel umění a jeho přičiněním založena také ještě v témže roce umělecká jednota pro Čechy.

Událostí r. 1848 horlivě se súčastnil. Nepřijav volbu do výboru zvoleného dne 11. března od shromážděného lidu v Svatováclavské lázni k tomu konci, by císaři podal žádost za povolení článků v schůzi té přijatých, poněvadž neuznával shromáždění to za oprávněné zastupitelstvo lidu, připojil se k žádosti stavů, správci země hraběti Stadionovi podané, za svolání sněmu zemského k urovnání poměrů ústavní cestou a k zachování nepřetržitosti práva historického.

Při zřizování ***národní obrany*** zvolen byl majorem čtvrtého praporu jejího. V postavení tom zamezil prý zamýšlený útok na c. k. zbrojnici a vymohl od arcikněžete Karla Ferdi-

nanda, jenž zastával místo vrchního vojenského velitele v Čechách, *podělení národní obrany erární zbraní.*

O volbě prvního městského zastupitelstva pražského zvolen do sboru obecních starších a od tohoto do městské rady. Stal se též členem Národního výboru a za *událostí svatodušních přičinil se se svým praporem vedle císařského vojska platně k dušení bouře a opětnému zavádění pořádku.*

Boje samého se nesúčastnil. Měl toliko dohled na cizince v hostincích a jich odjíždění z Prahy. Kromě toho obstarával přejímání a ošetřování raněných. Při příležitosti té podařilo se mu nevinně zatknutého knížete Jiřího Lubomirského z vazby vyprositi a dopomoci mu k odjezdu z Prahy. Když vojsko vyšlo z Prahy, rozpustiv k rozkazu nejvyššího velitele národní obrany knížete Josefa z Lobkovicz mužstvo své, odebral se v přestrojení do Měšic a odtud s celou rodinou do Sas, odkud vrátil se v říjnu zase do Prahy, aby v činnosti při některých spolcích pokračoval. Zemřel r. 1873.

Z druhých dvou synů hr. Františka Thuna staršího vynikl hlavně nejmladší, hrabě **Lev Thun**, r. 1811 v Děčíně narozený (o jehož činnosti vybíráme z monografie dra Emlera pouze jen fakta).

Vyniklť netoliko jako spisovatel různých spisů německých, z nichž některé pojednávaly o záležitostech českých a slovanských, nýbrž také jako jeden z nejobratnějších řečníků konservativní šlechty v letech šedesátých.

I on vystudovav práva odebral se na cesty po Evropě. *Uznav záhy nevyhnutelnou potřebu jazyka českého naučil se mu*, tak že jím aspoň slušně vládl slovem i písmem. R. 1835 nastoupil dráhu úřadnickou při pražském trestním soudu a přestoupil později do služby politické. R. 1847 jmenován gubernialním radou ve Lvově.

Po vypuknutí březnové revoluce ve Vídni r. 1848 začaly se v Haliči tvořiti národní gardy; i vyslán jest hrabě Lev Thun od guvernéra haličského s nařízením, aby národní gardy v Stanislavově, Tarnopoli a Zločově rozpustil třeba — *násilím.* V Stanislavově setkal se hr. Lev Thun s odporem a *přivolal k jeho udolání ku pomoci* — **brannou moc.**

V Tarnopoli ho došlo ustanovení za gubernialního presidenta t. j. za zeměsprávce Čech, kteréžto místo na sklonku dubna nastoupil. *Jmenování to přijato od Čechů s uspokojením* a vzhledem k někdejším politicko-národním názorům jeho skládány v hraběte Lva Thuna mnohé naděje.

V brzku octnul se však nový zeměsprávce Čech v nejkritičtějším postavení. Činnost jeho v době té není sice ještě zcela přesně historicky zjištěna; ale nechť už byly pohnutky, jimiž se řídil, jakékoli, tolik jest po našem náhledu jisto, že *hr. Lev Thun* **naděje, jež v něj skládány, zklamal a úkolu svému naprosto nedostál.**

Nám zdá se, že hlavní příčinou toho byla **byrokratická umíněnost a svéhlavost jeho,** t. j. *nedostatek nadání státnického.*

Muž ten chtěl imponovati stůj co stůj. Maje za sebou brannou moc pod vrchním velením knížete Alfreda Windischgraetze domníval se, že může vzdorovati i tak mocným událostem, jaké na krátký čas i v Praze nadešly. Ale zmýlil se — v červenci r. 1848 byl již svého místa zbaven.

Po vypuknutí svatodušní bouře byl Lev Thun ozbrojenými studenty zajat právě v okamžiku, když přelézal barikadu v někdejší Jezovitské, nyní Karlově ulici. Dopraven do Klementina, do místností nad císařskou knihovnou jako rukojmí, osvědčil v kritickém postavení nejen jistý druh heroismu, ale také všechny ony vlastnosti, z nichž lze vším právem souditi na nedostatek státnického nadání — v praxi.

Na štěstí pro něj přičinili se o jeho vysvobození nejpopulárnější osobnosti jako Šafařík, Palacký a jiní, načež hr. Lev Thun pokračoval jako zeměsprávce ve své další činnosti *po svém*, až činnost jeho z vyšších rozkazů zastavena.

Celý další rok ztrávil bez úřadu; až v červenci 1849 *jmenován byl* **ministrem kultu a vyučování,** v kterémžto postavení setrval po celou dobu nastalého na to **absolutismu.**

Byl tudíž jedním z oněch hlavních faktorů, pod kterýmiž národové rakouští a především národ český, (jehož zástupcové byli v letech 1848 a 1849 věrně stáli při dynastii,) zakoušeli tak bezměrná příkoří, že péro skoro se vzpouzí označiti je pravým jménem. Že nalezl hr. Lev Thun omlouvače a vysvě-

tlovače i této své činnosti, jest pochopitelno; neboť i ministři jeho rázu potřebují tak zvaných »vhodných orgánů« a tito orgánové pak se vždycky u větší nebo menší míře svým chlebodárcům zavděčují.

Připomíná se totiž, že prý byl hr. Thun »pln záměrů blahomyslných«, ale že *prý* se setkával s překážkami atd. a že prý přes všechny překážky, jež se mu stavěly v cestu, pokládal za **„povinnost loyalnosti své"** *vytrvati v úřadě svém tak dlouho, „dokud to byla vůle panovníkova"*.

Nechť však tomu jakkoliv, tolik jest jisto, že símě, jež byl hr. Lev Thun zasel ve školách českých za doby absolutismu, vzešlo v bezprostředně následujícím desítiletí v útvaru tak neočekávaném, že náleží doba ta k nejpamátnějším našeho století.

Jsme také vychovanci škol, jak je byl hr. Lev Thun v duchu ultramontanně feudálním a loyalně všerakouském a zároveň ***protičeském*** upravoval a řídil.

Však právě *„tento duch"* byl hlavním popudem vzepření se vlasteneckého ducha české mládeže proti oktroyovaným a násilně vštěpovaným názorům školním. Nám nebyla škola tím, čím má mládeži býti; nýbrž neodvratným prozatímním zlem, jehož zbaviti se bylo nejvřelejším přáním skoro každého. Učitel nebyl nám učitelem, nýbrž politování hodným licoměrníkem, kterému jsme nevěřili a jehož jsme se takořka štítili. A konec konců? Ve škole přiučovali jsme se jen nejnutnějšímu, abychom o zkoušce obstáli; za to mimo školu chápali jsme se každé knížky zakázané a proskribované a neopomenuli nižádné příležitosti, abychom neosvědčili, že nejsme z těch, z kterých se ve školách vydělávají kůže zkroušených občánků, jejichž největší slastí jest hrbiti záda — ať již před kýmkoli.

Obdivuhodná oposice za dob bezpříkladné persekuce lidu českého na sklonku let šedesátých za ministerstva Herbstova a na počátku let sedmdesátých za ministerstva Auerspergova rekrutovala své nejhouževnatější, nejneoblomnější a nejobětavější živly skoro výhradně ze škol hraběte Lva Thuna. Bylať to generace, která měla býti v letech padesátých ve školách umělým způsobem zmalátněna; ale která prodlením patnácti až dvaceti let dospěla v muže a ženy v ohledu ná-

řodním i politickém tak zocelené, že rozbil se o nezdolnou falanx tu až dosud každý program někdejších vídeňských vlád.

Toho hr. Lev Thun svým kulturně pedagogickým systemem najisto nezamýšlel; a že se tak stalo přece, dlužno mu jednak přičísti za zásluhu, o jaké se mu ani ve snu nezdálo, jednak za důkaz, na jakém bezcestí se nalezal jako vrchní pedagog národův.

Vědomosti, jimiž muž ten v oboru tom vynikal, byly pouze vědomosti, jaké si osvojují lidé obdaření dobrou pamětí, vědomostmi theoretickými. Talentem v pravdě pedagogickým muž ten nevynikal; neboť způsob, jakým chtěl vychovávati mládež, může se osvědčiti snad jen v ústavech idiotů a nikoli tam, kde jest mládež ve styku s generacemi zkušenějšími a kde nelze odčiniti a zničiti nejhlavnější faktor vzdělání mládeže — literaturu.

A na literaturu, na *poctivou* literaturu nemají žádné úřadní ordonance, žádné zákazy a žádná persekuce vlivu podstatného. Na nějaký čas může býti sice i literatura svedena jaksi v řečiště mírnější a klidnější; ale utlumiti kulturně pedagogického jejího úkolu, není možno. Nepodařilo se to satrapům ve středověku, tím méně se to může podařiti v době, kdy i nejzarytější reakcionáři stydí se již přiznati barvu a prohlásiti, že by bylo nejlíp, kdyby vůbec ani literatury nebylo.

Hraběti Lvu Thunovi a jeho spoluministrům podařilo se i takovéto přitlumení literatury české dočasně skutečně. Ale již na sklonku let padesátých, kdy byl Lev Thun doposud ještě u vesla vlády, slavila literatura své znovuvzkříšení a s nelíčeným zadostučiněním i uspokojením konstatovala pád absolutní vlády a s touže radostí *pád hraběte Lva Thuna.*

V bezprostředně následujících letech stalo se však, čeho se málo kdo nadál. Muž, který se byl neosvědčil ani jako správce země české r. 1848 a který po dalších jedenáct roků skoro praničím nepřispěl k úlevě útrap politicko-národního útisku, pod jakýmiž národ český sténal, *objevil se náhle v řadách české státoprávní oposice.*

Nesčetněkráte zklamaná důvěřivost lidu českého skládala opět jisté naděje v hraběte Lva Thuna, o němž ujišťováno, že prošed trpkou školu zkušeností konečně **změnil úplně své někdejší politické přesvědčení** a zasadí se ze všech sil o znovudobytí nezadatelných práv národa českého.

Ve sněmu českém hr. Lev Thun jako člen konservativní šlechty skutečně v tomto smyslu pracoval; ale taktéž jen jako pouhý theoretik. Řečnil a hlasoval jako ostatní zastanci práv národa českého a to začasté s tak přesvědčující dialektikou, že pokládán za jednoho z nejzručnějších řečníků.

Ale nic více nebo *skoro* nic více! A tím charakterisuje se muž ten zajisté nad jiné případně.

Dokud měl příležitost a v jisté míře i jakous takous moc neb aspoň vliv učiniti něco na prospěch nezadatelných práv národa českého, neučinil v ohledu tom ničeho; když však sklesl s výše druhdy všemocného ministra absolutního státu na pouhého, ovšem ještě privilegovaného občana-kavalíra státu ústavního, neznal nebo nechtěl znáti jiného prostředku k dobývání práv národa kromě rhetorických turnajů v sněmovně a nanejvýše občas také publicistické nějaké šrůtky ve »Vaterlandu«, v listě pro širší a nejširší kruhy čtenářstva takořka bezvýznamného.

Když později došlo k *oposici* onoho druhu, která vyžadovala také po případě jistých obětí, hrabě Lev Thun i ve svém oposičním smýšlení nápadně ochabnul — a když došlo i k *persekuci* národa českého, vytratil se muž ten nepozorovaně z řad státoprávní oposice úplně . . .

V lidu českém skoro *nikdo ho — nepohřešil.* A když pak posléze dne 18. prosince 1888 stihla jej smrt, zaznamenán případ ten publicistikou českou tak lhostejně a studeně, jako by byl zemřel muž, který hrál v politicko-kulturních záležitostech národa českého úlohu jen podřízenou.

Příštím nepředpojatým dějepiscům druhé a třetí čtvrtiny našeho století jest zůstaveno vystihnouti povahu a po případě zjistiti nejen zásluhy, ale i vše možné zlo, jež mělo působení muže toho pro náš národ v zápětí, zevrubněji; nám stačí snad pouhá tato povrchní skizza k důkazu, že i rodina hrabat

Thunů z Hohenšteina měla členy, kteří měli zálibu také v něčem jiném nežli v obvyklých bezduchých sportech.

Třetí syn velkodušného hraběte Františka Antonína Thuna (staršího) a sice mladší prvorozeného Františka Antonína a starší Lva Leopolda — jménem **Bedřich** narodil se dne 8. května 1810 v Děčíně. Studoval jako jeho bratři práva na universitě pražské a vykonav pak cesty po Evropě, věnoval se diplomacii.

Jako vyslanec *strávil větší část života svého* **mimo Čechy,** zejména r. 1837 v Haagu, r. 1840 v Turině, r. 1844 v Neapoli, pak ve Štokholmě, v Mnichově a od r. 1859 až do r. 1863 v *Petrohradě,* v kterémžto roce vystoupil ze státní služby.

O působení hraběte Bedřicha Thuna jako diplomata zaznamenáváme jen některé charakteristické úryvky.

V letech 1850—52 byl předsedou spolkového shromáždění ve Frankfurtě, z kterežto doby zachovaly se o něm zprávy, jež psal nejúhlavnější *odpůrce* jeho — Otto *Bismark,* tehdá pruský vyslaneć při spolkovém shromáždění frankfurtském. V »Atheneu« z r. 1885 čteme, že Bismark hraběte Bedřicha Thuna *nenáviděl,* pokládaje jej za vtělení veškerého nepřátelství k Prusku. Pomlouval jej a neostýchal se sbírati nejsprotší osobní klepy, jen aby Thuna snížil.

Před diplomatickým jeho talentem měl však přece jen respekt. Jinak by se byl sotva asi přiznal, že u Bedřicha Thuna »pod nebezpečnou škraboškou bonhomie« kryje se »vysoký stupeň duchapřítomnosti« a že Thun má »bystrý rozum, obratnost, rychlost v pojímání situace a politickou zmužilost«.

O domácnosti nenáviděného diplomata psal Bismark, že Thun i jeho manželka (rozená hraběnka Lambergova) mají »nádech češství«, *ona* že mluví se svými dítkami a služkami *pouze česky* — (eine Färbung von Czechenthum; *sie* spricht mit ihren Kindern und Mägden nur böhmisch)

Proč Bismark Bedřicha Thuna nenáviděl, přiznal se sám dosti nepokrytě. Když totiž r. 1852 jednáno o tom, aby byl Thun jmenován vyslancem v Berlíně, měl Bismark z odchodu jeho z Frankfurtu nemalou radost a napsal: »Nechť přijde

po Thunovi kdo chce, *naší politické situaci bude to na prospěch*«, což znamená asi tolik, že Thun prospěchům Pruska překážel. Když pak byl pro Frankfurt jmenován Thunův nástupce hrabě Prokesch-Osten, měl Bismark nehoráznou radost, poněvadž se protivníka toho ani dost málo nebál. Přítomnost jeho umožňovala prý nyní jedno Bismarkovo vítězství po druhém — proti Rakousku. Hrabě Prokesch-Osten byl v očích Bismarkových »líbezný muž«, poněvadž plánům jeho *nepřekážel.*

Hrabě Bedřich Thun vystoupiv, jak již připomenuto, r. 1863 ze státní služby, žil skoro výlučně v Čechách. Roku 1867 zvolen ve volebním sboru velkých statků do českého sněmu, kde přidružil se ku státoprávní oposici a sdílel politické náhledy mladšího svého bratra Lva.

Jinak byl a zůstal orthodoxním katolikem a propagandistou víry té. Würzbachův biografický slovník o něm výslovně připomíná, že byl »duší pražského spolku katolíkův« a předsedou »bratrství sv. Michala« ve Vídni.

Roku 1870, když vídeňská konsistoř v době postní nařídila, aby v ustanovenou neděli pořádány byly ve všech kostelích vídeňských sbírky ve prospěch papežův, oznámil hr. Bedřich Thun aristokracii residence, že jest pověřen sbírkami ve farnosti sv. Michala. — — —

Tolik o hraběti Bedřichu Thunovi, jehož prvorozený syn **František hrabě Thun** z Hohenšteina jest od 4. září 1889 c. k. **místodržícím v království Českém.**

Nežli však se zmíníme o minulosti hraběte Františka Thuna, abychom měli aspoň jakýs takýs podklad ku kriteriu, jež máme na zřeteli, poohledněme se aspoň na okamžik po *institucí*, nalezající se nyní již skoro po šest roků bezprostředně pod jeho správou!

C. k. místodržitelství v Čechách.

Bezděky naskytá se celá řada otázek.

Jaký jest účel této instituce? Jakou má minulost atd.

Kdo může býti jejím přednostou? Jakými vlastnostmi, jakým předběžným vzděláním, jakými zkušenostmi atd. musí nebo má vynikati, nežli může na úřad ten pouze jen aspirovati?

Kdo a za jakých podmínek jej v úřad ten dosazuje? Jaká *práva* a jaké **povinnosti** mu ukládá? atd. atd.

Čtenář zajisté již z těchto několika otázek pozoruje, že zevrubné zodpovědění jen hlavních vyžadovalo by zcela samostatný spis, jehož nemáme a za tiskových poměrů, jež u nás zavládly, tak brzo míti nebudeme.

Již pouhé a to co možná nejobjektivnější ***dějiny*** c. k. místodržitelství v Čechách od r. 1849 až do dne, kdy hr. František Thun nastoupil úřad nejvyššího správce v království českém, byly by spisem rovněž tak poučným jako zábavným, ba pikantním; spisem, při jehož čtení by mnohý z čtenářů svrchovaným udivením zůstal v ztrnutí a při mnohých kapitolách snad i ruku zaťal v pěst...

Žel však, že takového spisu nemáme a z příčin již naznačených tak brzo míti nebudeme. Občané ústavního státu, v jakém žijeme, spisů podobných vůbec snad ani nepotřebují.

K čemu také?

Snad ne k tomu, aby mohli býti zasvěceni do úředních tajností, jež právě proto, že jsou »tajnostmi«, musejí zůstati tajnými?

Či snad k tomu, by ze spisu takového vážili poučení i o vadách a nedostatcích ústředního c. k. úřadu, a mohli naléhati na jich odstranění nebo sami pracovati k nápravě?

Ah, k čemu to? Co je po tom všem bodrým občánkům? Ať si každý z nich hledí svého a nestará se o žádný c. k. úřad a nejméně o veleslavné c. k. místodržitelství, jež jest tak znamenitě zorganisováno, že může se přednostou jeho státi kterýkoli c. k. generál, jako se jím stal po dvakráte generál Koller, aniž by potřeboval skládati nějaké zkoušky ze znalosti politických, socialních a kulturních poměrů českých, aniž by se musil před legalními zástupci národa vykazovati jakoukoli konduitní listinou o svých průpravných studiích atd.

Nám, kteří jsme zasvěceni do mnohých a to nikoli nepikantních tajností veleslavného c. k. místodržitelství, skoro se zdá, že by ústřední úřad ten mohl zcela pohodlně konati své funkce bez jakéhokoli vrchního přednosty, ba že by v různých odborech (jako na př. v technickém nebo školním a jiném) bylo na prospěch věci, kdyby se byl mnohý z někdejších c. k. místodržitelů do takových záležitostí vůbec ani nepletl.

Avšak přednosta veleslavného c. k. místodržitelství má právo rozhodného veta *ve všech* záležitostech, ať už je odborně vzdělán čili nic — a práva toho nemůže a nesmí se nikdo beztrestně dotýkati.

A jedině z té příčiny, zdá se nám, neměli jsme my *Češi* se svými místodržícími od r. 1849 až do dne, kdy úřad ten nastoupil hr. Frant. Thun, *pražádného štěstí.*

Od pověstného barona Meczéryho de Tsór (jehož adlatus Obentraut od r. 1849 až do r. 1860 každou budovu, každou tabulku, ba každý sloup v Čechách barvil *černožlutě),* až do barona Krause — neměli jsme v Čechách ani jediného c. k. místodržitele, po němž by bylo v paměti národa českého zbylo více, než-li matná vzpomínka, že kdysi kdosi toho jména byl v Čechách v čele správy zemské — kterýž by byl vynikl mnohostranným vzděláním, jakého úřad ten nevyhnutelně vyžaduje a který by byl v instituci c. k. místodržitelství provedl všechny neb aspoň nejnutnější reformy, jaké zejména od prohlášení ústavnosti nutně vyžadovala.

Někteří, zejména plnokrevní šlechtici byli právě jen kavalíry, pokládající úřad c. k. místodržitele za pouhé dekorum šlechtického svého erbu — *pohráli si* a když je úřad omrzel nebo když se stali faktorům, jež je byly dosadily, nepohodlnými, uchýlili se do zátiší a ponechali reformy svým nástupcům.

Jiní nevyznali se ani v jazyku českém, neřku-li aby se byli vykázali znalostí kulturních a socialních poměrů atd.

Jediný ze všech — baron Filip Weber z Ebenhofu, jenž byl zahájil karieru svou jako c. k. policista, znal poměry v Čechách znamenitě a zůstavil »znalosti« své mnohé památky, z nichž na př. továrna pod Zlíchovem hlásati bude »znalost« jeho déle než-li snad bude potomkům jeho příjemno.

Kdo poznal instituci c. k. místodržitelství za doby absolutismu a zná ji i z doby, než-li nastoupil hr. František Thun úřad c. k. místodržitele, zajisté nám přisvědčí, když prostě díme, že do 4. září 1889 ***čpěla a čišela skoro ze všech koutů instituce té plíseň absolutismu.***

Nejdůležitější ústřední úřad v Čechách, v němž sbíhají se všechny úřadní nitky z celé země, vzdoroval ze všech úřadů země české snad nejdéle a nejhouževnatěji skoro všem novotám, jež mělo neb aspoň mělo míti prohlášení ústavnosti ve všech oborech státní a zemské správy v zápětí.

Ještě roku 1888 jen málo co upomínalo, že starý byrokratický duch byl již skoro před třiceti lety zákonně odkázán do starého haraburdí. Celý komplikovaný aparát, jehož mašinerie byla v obvyklém běhu, ať už ji přednosta řídil či neřídil, měl totéž neb aspoň podobné vzezření jako v letech padesátých, kdy jako v jiných úřadech rozhodovalo pouhé komando představených.

V mnohém, zejména v praktické úřadní činnosti ovšem se prodlením času mnohé pozměnilo. Ústavnost diktovala aspoň *jiný způsob* úřadování. V ctihodných službách absolutismu sešedivělí byrokratičtí veteráni sice se novotám zpouzeli; nicméně konečně přece jen nezbylo, nežli se podrobiti diktatu »duchu času« a jako diplomaté aspoň se přikrčiti.

Na štěstí někdejší byrokratické sloupy absolutismu znenáhla vymíraly. Nicméně duch dávných dob jako hlíza rozežíral i svěží síly mladší, z nichž mnohá marně se vzpouzela státi se podobnou vymírajícím kollegům.

Někdejší úřadní tajemnůstkářství, těžkopádnost, pedanterie a hned zase bezúčelná byrokratická šukavost, vůbec skoro všechny vlastnosti, jež charakterisovaly úřady z doby absolutismu, byly zde ještě více méně znatelny.

Nejdéle a nejhouževnatěji vzdoroval »duchu času«, abychom tak řekli — *„duch protekční“*. Ústavnost, neznající (aspoň v theorii) nežli *přesné znění zákona* a vylučujíc veškeré protežování kohokoli a z příčin jakýchkoli — ani prodlením skoro již třiceti roků nezamezila, aby celé davy tak zvaných »protekčních dětí« neputovaly k veleslavnému c. k. místodržitelství, by si v tom neb onom bureau vyškemraly přímluvu na úkor jiných, z pravidla kompetentnějších.

Dosáhlo-li některé z těchto, začasté nestoudně dotíravých »protekčních dětí« u kteréhokoli z orgánův veleslavného c. k. místodržitelství, po čem tak lakotně práhlo, t. j. bylo-li někomu hnusné škemrání něco platno, nechceme dokládati podrobně a přestáváme na pouhém konstatování odporného stavu věcí, jak se bylo o něm na tisíce svědků přesvědčilo.

Snad stačí, dotkneme-li se pouze dokladu jediného a to ve smyslu negativném.

Jak známo, vypisuje vysoké c. k. ministerstvo kultu a vyučování každoročně státní stipendia pro umělce a literáty. Žádosti zadávají se c. k. místodržitelstvu, jež podává o nich dobrozdání ministerstvu, kteréž neznajíc dostatečně poměrův v Čechách rozhoduje z pravidla dle místodržitelského dobrozdání.

Kdysi podal také žádost za státní stipendium geniální náš **Jan Neruda**; ale žádost byla mu vrácena s obvyklou úřadní klausulí, že stipendium uděleno bylo jinému žadateli.

Žalujeme tudíž tuto před českou veřejností na odbor veleslavného c. k. místodržitelství, v němž byla záležitost ta

časem svým vyřizována. Nebyla-li respektována ani **genialnost,** potom věru nevíme, *co* se vlastně respektuje.

Nechť byl genialní muž odstrčen pro žadatele jakéhokoli, tolik jest jisto, že mu bylo ukřivděno a že křivda ta náleží kulturně politické historii české, která i k takovým záležitostem bude musit obraceti svůj zřetel, aby měl národ úplně jasný rozhled do záležitostí všech.

Má-li nynější správce c. k. místodržitelství dosti vnímavosti pro důslednosti, jež z takových případů plynou zcela přirozeně pro celé generace, zajisté neopomene případ ten svědomitě vyšetřiti a podá o něm veřejnosti zprávu podrobnou. Ba více — učiní-li tak, najisto přijde na stopu mnohému, co mu musí vnuknouti myšlénku, že vymýtiti zlopověstný socialní zlořád z kořene a **zameziti celým smečkám protekčních hyen přístup ku klikám místodržitelských kanceláří** bylo by zásluhou v ohledu humanním přímo neocenitelnou.

Možno nám sice namítnouti, že správce c. k. místodržitelství nemůže zkoumati všechny záležitosti sám, že musí se spolehnouti na své podřízené orgány a že jest netoliko právem, nýbrž jaksi i mravní povinností občanů, by podobné případy hlavě zemské správy oznamovali a naléhali na vyšetření.

Pravda! Tak by se mohlo nebo správněji řečeno: tak by se mělo díti . . .

Ale na nás, jako snad na tisících jiných nelze toho a podobného vůbec ani žádati. Nás aspoň veleslavné c. k. místodržitelství nikdy nelákalo. Víže nás k němu vzpomínka dosti zajímavá a přece *odpuzující,* která snad stojí za zaznamenání, a povysvětlí také naše stanovisko.

Roku 1867, když byl za doby ústavní v Praze a okolí poprvé prohlášen **stav výminečný,** a c. k. místodržitelem v Čechách jmenován general *Koller, aby s veškerou přísností zákona zakročil proti české oposici,* v kteréž byl tehda takměř celý národ český, *byly* také, *jak* známo, *všechny oposiční listy české zastaveny.*

Některé uchylily se do území výminečným stavem nestiženého, kde vycházely pod jinými jmény. Místo »Národ-

ních Listů« vydávány v Praze »Naše Listy«. Úřadní dovolení dosaženo jen pod tou podmínkou, když vzdá se redakce veškerého pojednávání o politických událostech říše rakousko-uherské. *Odpovědnost* za obsah před c. k. výminečnými soudy připadla řízením osudu pisateli těchto řádků.

Musím vyznati, že žurnalističtí kolegové moji s přímo neuvěřitelnou zručností vpravili se v nový stav věcí a od 1. listopadu 1867 psali tak krotce, že by byl mohl list náš směle vycházeti i za dob proslavené censury absolutismu.

Avšak oposiční dravci nezaprou krev svou při nejlepší vůli . . .

Co a jak se stalo, nevím a také jsem tomu nevěnoval ani později nejmenší pozornosti. Kdysi však mi v redakci oznámeno, že hledal mne tam zřizenec barona Kollera se vzkazem, abych se k Jeho Excellenci dostavil.

Jako vzorný konštituční občan a odpovědný redaktor časopisu vycházejícího z milosti J. Excellence generala Kollera dostavil jsem se druhého dne z rána do místodržitelského paláce.

Bez závady prošel jsem podle vojenských stráží střežících hlavní vchod s puškami s nasazenými bodáky a vystoupil po schodech do prvního patra.

Nikde však nebylo živé duše.

Náhle vynořil se odkudsi z šera nějaký muž. Poznal jsem zřízence c. k. místodržitelství.

»Čeho si přejete?« optal se.

Pověděl jsem.

Podíval se na mne, jako by nevěřil.

»Prosím, ohlaste mne Jeho Excellenci!« připomenul jsem.

Nikoli bez váhání zřízenec se vzdálil a teprve po dlouhé chvíli se vrátil. Na to otevřel jedny dvéře a vyzval mě, bych vstoupil.

Přestoupiv práh, octnul jsem se ve velkém, úplně prázdném sále. Zastaviv se poblíž dveří, čekal jsem s klidem člověka, kterému jest vše, co vůbec může následovati, naprosto lhostejno.

Čekám pět minut, deset, patnáct . . . . Od nikud nezazní nejmenšího šelestu — vše jako po vymření.

Náhle rozlétly se skoro na druhém konci sálu dvéře. Velký, kostnatý muž, na pohled asi šedesátník, v uniformě generala jízdy prudce vešel a řinče šavlí o podlahu, dlouhými a pádnými kroky zaměřil ke mně.

Popošel jsem několik kroků, až jsme se setkali.

Jsem ten a ten, Excellenci, pravil jsem, ukloniv se.

Na české moje oslovení ujala se Excellence slova *po německu*, popustivši úplně uzdu veškeré své výmluvnosti.

Stoje vzpřímen jako voják před vojákem při raportu naslouchal jsem s ryze vojenskou kázní »na půl ucha«. Excellence mluvila tak chvatně, skoro možno říci prudce, že jsem jen s těží vyrozuměl, oč vlastně jde.

List náš byl prý totiž otisknul nějaký dopis z kraje, v němž byla nějaká zmínka o nějakém c. k. okresním hejtmanovi nesrovnávající se »s předpisy výminečného stavu« — a J. Exc. general Koller — »četl mi jako odpovědnému redaktoru po vojensku levity«.

Z počátku dosti mírně, skoro bych řekl tonem otcovským upozornil na své »těžké postavení a odpovědnost« atd.; připomenul slib, kterým jsme se byli zaručili, že vzdáme se veškeré kritiky politických událostí, a poukázal pak také k zákonním následkům atd.

Vlastní řečí však se vždy více rozhorloval, ba skoro rozpaloval jako fanatický mravokárce, který chce stůj co stůj člověka přesvědčiti, že skutky poctivého přesvědčení jsou vlastně nepomíjitelné hříchy.

Náhle se zarazil, jako by mi byl řekl už vše, co mi chtěl pověděti.

Mlčky jsem se uklonil; ale J. Exc. general Koller pronesl ještě s důrazem nejpřísnější vyhrůžky po německu slova tohoto smyslu:

„Stane-li se to ještě jednou, dám vás svázati do kozelce a dopraviti do Terezína!“ (Do slova: »Wenn es noch einmal geschieht, so lass' ich sie krummschliessen und nach Theresienstadt transpontieren!«)

Zavrtěv mírně hlavou, odtušil jsem klidně po česku:

»Nikoliv Excellenci! Toho neučiníte, poněvadž tak učiniti nemůžete. Od toho jsou zde c. k. soudy!«

Zadíval se mi na několik okamžiků do očí s veškerou přísností, jaké snad byl vůbec schopen; ale po té se beze slova prudce obrátil a řinče šavlí, ubíral se kvapně pádnými kroky ku dveřím, jimiž byl vešel.

Vyčkal jsem, až zmizel, načež opustiv sál pospíšil do redakce, abych kolegům zvěstoval, co a jak se bylo sběhlo — —

Po přečtení těchto řádků čtenář nám zajisté uvěří, když dodáme, že nás veleslavné c. k. místodržitelství osobně nikdy nelákalo a že jsme se mu vždycky s povinnou a zákonem předepsanou úctou — vyhýbali.

Přes to vše nebo správněji řečeno: snad *právě proto* — nespustili jsme instituce té nikdy více se zřetele a sbírali všechen možný material k jejím dějinám. Dodáme-li, že nám byl při tom mimo jiné nápomocen i někdejší starosta bubenečský, ústavácký velkostatkář Jan Schlöcht, který byl po celé čtvrt století v nejdůvěrnějších stycích skoro se všemi c. k. místodržiteli a zároveň také do všech možných záhad zasvěcen, uvěří nám aspoň nejstarší místodržitelští úřadníci, že podařilo se nám sebrati material hojný, důležitý a na mnoze i pikantní.

Ku charakteristice vrchní správy c. k. místodržitelství v dobách nejkritičtějších — kdy hrozila vypuknouti krvavá vzpoura — uvádíme aspoň jediný doklad.

V letě r. 1875 začaly proskakovati podivné pověsti o pověstném tehdá »králi železnic« — Stroussbergovi, kterýž byl r. 1869 koupil někdejší korunní panství zbirožské a po šest roků tam zakládal velkolepé závody průmyslové. Vypravováno, že millionář Stroussberg vlastně už jest na mizině atd.

Náhle Stroussberg opustiv Zbirov odejel do Ruska, odkud dne 29. října došla do Prahy telegrafická zvěst, že byl na cestě z Moskvy do Petrohradu zatčen. O šesté hodině večerní vyvěšen pak u cís. král. obchodního soudu pražského edikt, kterýmž uvedeno v známost, že byl na jmění Stroussbergovo uvalen konkurs a správcem konkursní podstaty že jmenován pražský advokát dr. Tragy.

Co to znamenalo, nelze si za našich dnů již skoro ani představiti. Neméně než asi *sedm tisíc dělníků*, (s rodinami

přes 14.000 hlav) bylo náhle bez zaměstnání a tisíce Stroussbergových věřitelů v nebezpečí, že přijdou o své pohledávky.

V Stroussbergově továrně na vagony v Bubnech dána dělnictvu osmidenní výpověď, na Zbirovsku pak šesti tisícům dělníků prostě oznámeno, že přestalo se pracovati. Zde byla tíseň a bída bezpříkladná; neboť většině dělnictva byla již před tím zadržána mzda a sice některým čtyř, jiným až šestinedělní.

Správce konkursní podstaty neměl hotových peněz a Stroussbergovi věřitelé zpečovali se závody založiti. V řízení závodů Stroussbergových shledány bezpříkladné zmatky. V prvních dnech nebylo lze ani zjistiti, které podniky náležejí do konkursní podstaty. Marně snažil se dr. Tragy zjistiti všechny objekty, na které měli Stroussbergovi věřitelé nějaké právo. Nemalé zmatky vznikaly také tím, že mnohé objekty byly Stroussbergem dány v zástavu několikrát, tak že nebylo lze ihned udati, kterému závazku má býti po právu přednost dána.

Předvídaje tyto nesnáze a maje přede vším na zřeteli přímo *zoufalý stav* náhle z práce propuštěného *dělnictva*, odebral se správce konkursní podstaty hned dne 29. října k tehdejšímu cís. král. místodržiteli baronu Webrovi z Ebenhofu, a vylíčiv mu podrobně stav věcí, *žádal o úřadní zakročení* **na prospěch dělnictva,** jemuž mělo být na Zbirovsku oznámeno, že jest z práce náhle propuštěno.

Vyjednávání dělo se mezi čtyřma očima. V síni, kde se tak dělo, nebylo kromě barona Webra a dra Tragyho nikoho, a nikdo nezaslechl z rozmluvy ani slova.

Baron Weber vyslechnuv zprávu dra Tragyho **pokrčil pouze ramenoma** a odpověděl, že — zatím — dokud totiž nemá od ministerstva žádné instrukce — **nemůže o své újmě ničeho učiniti.** Slibil však, že přičiní se, seč jest.

Správce konkursní podstaty upozornil místodržitele Webra *na bezměrnou bídu*, která musí na Zbirovsku v nejblížší době vzniknouti. Než i na to c. k. místodržitel podotknul, **že nemůže ničeho učiniti,** poněvadž nemá po ruce žádných fondů, z kterých by se mohla poskytnouti nějaká podpora nebo záloha k odvrácení hrozící bídy, nýbrž že musí býti vyčkáno, až — se bída skutečně dostaví.

Správce konkursní podstaty neustal naléhati. Upozornil na nebezpečné jitření mezi dělnictvem, až se dozví o svém osudu; než i v tomto vzhledě místodržitel odpověděl, že *nelze zatím ničeho učiniti*. Slíbil však, že učiní, co jest v jeho moci, a **zaslal obšírnou telegrafickou zprávu tehdejšímu ministru vnitra baronu Lasserovi, žádaje za přiměřené instrukce.**

Na Zbirovsko poslány **dva prapory vojska** — pro všechny případy — — — a **ministr Lasser** do dne 1. listopadu, tedy ani čtvrtého dne ještě na depeši c. k. místodržitele barona Webra — **neodpověděl** . . .

Náhodou nezůstalo nás toto úřadní tajemství tajným. Následujícího dne vylíčili jsme je po pravdě v časopise, jehož členem jsme byli. Odtud převzal zprávu vídeňský jeden list, z něhož pak ji otiskly nebo v překladech reprodukovaly všechny čelnější politické listy evropské i americké. V několika dnech zvěděl o památné události té celý vzdělaný svět a — při veleslavném c. k. místodržitelství, jakož i u ministerstva vnitra — zůstalo i na dále vše, jak bývalo — — —

* * *

Ponahlédnuvše do *zákulisí* c. k. místodržitelství z r. 1868 a 1875 vizme nyní aspoň jediný doklad umožňující ponahlédnouti také v povšechné poměry instituce té *za našich dnů*. Abychom neupadli v podezření, že pachtíme se snad jen po samých »pikanteriích«, citujeme zde *odborný článek* »Nár. Listů« ze dne 18. dubna 1895, v němž bylo pojednáno o záležitosti, která nemá s »běžnou politikou« pranic společného.

Autor (Kft.) poukázav k tomu, že zástupcové obou národních kmenů království českého uznali dalekosáhlý význam, prospěch, ba nutnost *kanalisování Vltavy a Labe, jakož i upravení Vltavy* uvnitř Prahy, píše: Sněm království českého usnesl se *vyzvati vládu*, aby urychlila vypracování *generálního projektu* a rozpočtu na uplavnění Vltavy z Prahy do Mělníka a Labe z Mělníka do Ústí methodou kanalisační a aby opatřila *potřebný náklad* na provedení této veledůležité komunikace cestou ústavní v době nejkratší.

Při příležitosti té byla vládě učiněna *spravedlivá výtka*, že se v otázce již dávno neuchopila iniciativy jí příslušící, že sama ku šťastnému rozřešení a energickému provedení nepřikročila, nýbrž že vyčkává teprve pokynů sborů zastupitelských a interessentů.

Pan *místodržitel* snažil se obhájiti vládu z této výtky pravě, že vláda otázce této věnuje náležitou pozornost, uznávajíc, že každým způsobem nutno jest podporovati snahy čelící ku provedení kanalisace řek těch, kterou by bylo docíleno snížení sazeb dopravních a otevření důležitých vodních cest, jež by byly za každých okolností lepšími i levnějšími dopravními prostředky všech ostatních. Dále uvedl, že **mu nařídilo ministerstvo** *již roku 1893* následkem porad delegátů různých měst polabských, korporací a interessentův, *aby vykonal v té věci šetření*, pokud by bylo možno provésti splavnění dotyčných dvou řek dosavadní methodou regulační a podal vládě příslušnou zprávu.

Zpráva ta byla po provedených měřeních vypracována *technickým odborem místodržitelství* a podána ministerstvu v březnu 1894. Uznávajíc dosavadní postup v regulačních pracích za zcela korrektní vyznívala v ten smysl, že jím trvalých podmínek stálé splavnosti v dohledné době není možno dosáhnouti a doporučovala za tou příčinou methodu kanalisační.

Následkem toho **nařídilo ministerstvo ještě téhož měsíce místodržitelství**, aby obrátilo k otázce kanalisace Vltavy a Labe bedlivý zřetel *a dalo vypracovati návrh zmíněného projektu*, jakož i předložiti vládě příslušné návrhy, týkající se celého technického rozsahu a podniku toho po uvážení přání interessentův a konečně i nákladu, jakého by přibližně podnik ten asi vyžadoval.

Vzhledem k těmto určitým *příkazům* prohlásil pan *místodržitel*, že důkladné vyšetření poměrů těch bylo r. 1894 na podzim vykonáno, že dále **technické oddělení místodržitelství již pracuje na generálním projektu** a doufá, že již v čase nejbližším bude tento projekt s příslušnými návrhy ministerstvu předložen.

Když se poslanec Kaizl dotknul této otázky v rozpočtovém výboru rady říšské dne 6. března 1895 u příležitosti projednávání položek ministerstva vnitra a litoval a káral nepochopitelný průtah této tak důležité otázky poukazuje na resultát, že tak zvaný přístav v Holešovicích je hotov. že však se nehodí k ničemu, poněvadž řeky nelze užíti pro lodi, pro jaké byl vystavěn, ani nad ním ani pod ním, a tazal se vlády. jak vysoko cení náklad na kanalisaci Vltavy a Labe a zda-li je ochotna náklad ten sama uhraditi a kdy práce ty budou ukončeny, — ubezpečil vládní zástupce ve výboru. odborný přednosta svob. pan *Rotky*, že vláda již dávno věnuje bedlivou pozornost upravení obou řek a že prý trať z Prahy ku saským hranicím *je ve vzorném pořádku*. (!) Připouštěje, že práce v okolí Prahy nepokračuje tak. jak by si bylo přáti (vůbec nepokračuje), svaloval vinu toho na zdlouhavé vyjednávání s majiteli mlýnů, jež dosud není skončeno, přece však potud příznivější obrat vzalo a pokročilo. že prý se bude moci ještě r. 1895 zahájiti úprava Vltavy v Praze. Přešed pak na kanalisaci Vltavy a Labe, poukazoval na veliké obtíže a dosah tohoto podniku, podotknul však, že **české místodržitelství slíbilo předložiti příslušný elaborát ministerstvu ještě během** měsíce března. Až prý se tento elaborát prozkoumá — a stane se tak co možná záhy — ustanoví se vláda na něčem definitivním a potom teprve bude prý se moci vypočísti náklad a čas, jakého bude třeba ku provedení tohoto podniku.

Nehledě ku krásné, hluboké perspektivě slov pana bar. Rotkyho, *z nichž vyzírají nové dlouhé a dlouhé průtahy*, shodují se výroky obou pánů zástupců vlády nápadně *ve slibování* a dále v tom, že se **neshodují se skutečností.**

Dovídáme se z kruhů dobře zpravených, že *není nic známo o nějakém důkladném vyšetření všech poměrů a dat potřebných ku generálnímu projektu kanalisačnímu se strany technického odboru místodržitelství* r. 1894 na podzim, ale že ani **tento odbor žádný generální projekt kanalisační pro Vltavu a Labe nevypracoval,** nýbrž zpráva odboru toho, která tyto dny snad již u ministerstva ve Vídni leží, *omezuje se pouze na posouzení projektu vypracovaného firmou* **A. Lanna v Praze,** který jsme měli příležitost seznati dopo-

drobna na ohledací plavbě dne 17. října 1894, tedy *projektu soukromého*, jenž byl vypracován na vyzvání komitétu průplavu dunajsko-vltavsko-labského a který účastníci zmíněné projížďky zajisté dosud v dobré paměti chovají.

Nesvědčí to nikterak ve prospěch zmíněného technického odboru místodržitelského, vůči němuž se v poslední době *opětované stížnosti pronesly*, tak že pan baron Rotky **i pan místodržitel** *uznali za dobré v ochranu ho vzíti.* Jest nám s podivením, že se v zasedání sněmu dne 5. února 1895, *kde pan místodržitel ono prohlášení učinil*, nenalezl žádný z pánů poslanců, jimž pravé poměry u zdejšího technického odboru místodržitelského jistě dobře známy jsou, *aby pana místodržitele z bludu vyvedl.* Vyjímá se pak podivně chvalořeč pana bar. Rotkyho na technický personál v Praze za jeho hydrotechnické práce, když se nemůže *státní technický úřad* tak velikého království zmoci ani na generální projekt kanalisace oněch řek, jež jsou v jeho vlastní správě, tudíž poměry na nich jeho orgánům nejlépe známy býti musí a *spokojí se* **proti rozkazu ministerstva** s *posouzením návrhu od soukromníka vypracovaného.*

Máme za to, že velkou vinu toho nesou i poměry tam panující. Dovídáme se, že ještě počátkem tohoto roku (1895) vykazoval status úřadnický technické služby státní v tomto království **9 úředníků,** *kteří měli* **přes 40 let služební doby** a *z těch někteří značně přes!*

Na př. sám *dosavadní přednosta odboru* **51 let,** stavební radové: jeden **52 let,** jeden **51 let,** jeden **49 let,** jeden **48 let,** jeden **47 let,** jeden **40 let,** jeden vrchní inženýr **47 let,** a jeden inženýr **52 let!**

Tři z těchto pánů a to dva s **52 lety,** a jeden se **47 lety** odebrali se sice počátkem r. 1895 na vskutku zasloužený již odpočinek, *avšak* **ostatní — zůstali.** Naproti tomu je **10 míst** *stavebních praktikantů* s adjuty po 500 a 600 zl. **neobsazeno.**

Jest známo, že málokdo zachová do tak pozdního stáří onu svěžest duševní a ještě řidčeji fysickou, jakož i onu energii morální, které je potřebí k samostatnému a čestnému vedení tak důležitého úřadu veřejného. A právě služba technická

je to, jež více než jiná vyžaduje námahy sil duševních a tělesných a proto je s to mnohem dříve člověka sebe statnějšího vyčerpati. Však nejedná se pouze o fysické zastání služby, technik musí též dále studovati a stále všímati si pokroku své vědy a svého odboru, chce-li se na výši doby udržeti a nekráčeti zpět.

Jest však k tomu zapotřebí i době přiměřeného fondu z vysoké školy technické do praxe přeneseného a tu náležitě pěstěného. Kdo však vyšli v letech *čtyřicátých z tehdejších škol technických* a vstoupili *do tehdejší státní stavební služby*, **nemohou za nynějších požadavků na techniky státi na výši doby** a míti porozumění pro požadavky moderních věd technických, jakož i pro snahy a tužby svých mladších kollegů. Podléhají často vlivům osobním v ohledu morálním a technickém, což působí pak kvašení a rozklad organismu jim podřízeného.

Poměry ty jsou podobné, jako byly **ve službě justiční,** které poslanec Vašatý ve své řeči dne 23. května r. 1888 na říšské radě kritice podrobil. Také tam sloužili úřadníci *daleko přes zákonitou dobu* **40 let** a **vládla protekce ve příčině obsazování míst,** *kteréhož nešváru technický odbor při místodržitelství též není prost za těchto poměrů*; neboť roztrpčilo a pobouřilo úřadnictvo tehdy značně, když při rozmnožení personálu r. 1893 *byli jmenováni někteří úřadníci VIII. třídy dietní za* **neznámé zásluhy** *s přeskočením až i jedenácti svých předchůdců*, **mezi nimiž se nalezali úřadníci způsobilosti nejlepší.**

Minulého roku způsobilo pouhé upozornění deputace nižších úřadníků konceptních *panu místodržiteli*, že se vysloužilým osmnácti místodržitelským radům a okresním hejtmanům dostalo modrého archu, *poněvadž mezi těmi, jichž postupu v cestě stáli*, **byli též urození pánové ze šlechty.** Avšak technický odbor není tak šťastným či nešťastným, *a proto zůstalo při starém, třeba tím i zájem veřejnosti značně trpěl.*

Takový úřad, kde není žádného ducha pospolitosti (esprit du corps), jenž nemůže klíčit v tak nezdravé půdě, *kde jsou tak příkré odpory v názorech a pojímání vlastností stát-*

ního úřadu technického, kde vzájemná nedůvěra vládne tak, že není naprosto možným nějaké jednání přímé a otevřené — *zkrátka, kde celý apparát je ve stálé disharmonii* — takový úřad ovšem nemůže být s to, aby prováděl s úspěchem tak značné práce, jaké naň nyní přistupují, a proto byla úplně správná slova poslance Kaftana, *že se úřad ten ve složení dosavadním ku provedení kanalisačních prací nehodí* a že musí být zřízen úřad zvláštní a obsazen svěžími, odbornými silami. On však se nehodí k jiným všelikým pracím; vidíme důkazy toho a proto můžeme si jen přáti v zájmu veřejnosti, aby baronem Rotkym slíbená organisace sekce pro vodní stavby a býv. ministrem markýzem Bacquehemem slíbené rozdělení agendy na tři různé odbory co nejdříve se stalo skutkem. Neboť rukou pracovných a dovedných má organismus ten dost, — jsou toho důkazy; **ale hlavy nemá** a proto též ne životní síly.

Že bude obtížno za dosavadních poměrů sekci pro vodní stavby při místodržitelství sestaviti, přiznáváme rádi a vláda zde bude mít úlohu nesnadnou Až do roku 1888 neměl žádný státní technik z království českého příležitosti, seznati na místě samém z vlastní zkušenosti pohyblivý jez a splavidlo komorové a platilo by plnou měrou až do dneška, kdyby nebylo vycházek vědeckých, jiož na technice samé přičiněním některých professorů pořádaných, a kdyby se nenalezli snaživí státní technikové, kteří sami na své útraty cesty podnikli. Do té doby jest pan přednosta odboru samojediný, jenž na státní útraty podnikl studijní cestu r. 1888 před stavbou přístavu holešovického; dva inženýři jej doprovázející byli přiděleni později do Vídně k ministerstvu.

Bylo sice povoleno na přípravné práce pro upravení Vltavy 12.000 zl., na přípravné práce pro průplav dunajsko-vltavsko-labský 18.000 zl., sněm království českého povolil rovněž na přípravné práce ku splavnění Vltavy a Labe 75 tisíc zl. Avšak po celý ten dlouhý čas, počínaje rokem 1890 až do letošního roku *setrvala vláda takřka v nečinnosti* a nenapadlo jí, aby zatím od zdejšího technického odboru, jenž měl příslušné projekty vypracovati, vyslala orgány způsobilé za účelem studia příslušného do ciziny, a proslýchá

se, že teprvé r. 1895, kdy baron Rotky slibuje již zahájení staveb v Praze, mají býti vysláni někteří státní úřadníci techničtí.

Námitka nedostatku peněz, jíž vláda vždy pohotově má, je zde úplně vyloučena, což svrchu zmíněné povolené obnosy dosvědčují.

Ve Vídni sice bylo zřízeno v ministerstvu obchodu již před dvěma lety t. zv. bureau studijní a povoleno naň ročně 10.000 zl., avšak sám ministr se nedávno přiznal, že *dosud nikdo nebyl na studia vyslán* »pro nával jiné práce« a o upotřebení druhých obnosů shora uvedených ví se jen to, že **z techniků státních v království českém neviděl z nich nikdo dosud ani krejcaru.** A jsou to přece oni, kteří by v první řadě měli nárok a jsou povoláni ku studiím podobných zařízení, jež mají sami prováděti při své znalosti lokálních poměrů, spíše než někteří jich kollegové z vídeňského ministerstva, kteří za ony peníze cesty podnikají. Nebudeť nikdo popírati, že právě tak jako sama o sobě sebe lepší znalost poměrů místních bez znalosti příkladů praktických, jichž u nás nemáme, není dostatečnou, tak ani naopak ta nejlepší znalost theoretických zásad a provedených podobných staveb jinde bez znalosti místních poměrů, sama o sobě nestačí, a není s to podati správného a výhodného řešení tak velkých otázek v oboru staveb vodních, nýbrž ony musí zde pracovati obě společně, krok za krokem — ruku v ruce. —

Jak jsme již shora uvedli, *prohlášeno za příčinu stagnace* prací upravovacích na Vltavě v Praze *zdlouhavé vyjednávání s majiteli mlýnů pražských*, na něž hlavní vina průtahu onoho svalována. Seznali jsme však z prohlášení společenstva mlynářů pražských, uveřejněného v »Nár. Listech« dne 19. března 1895, že tomu tak není. *Nedošlo*ť pražských mlynářův ani jako celku, ani jednotlivcův, **žádného vyzvání k vyjednávání se strany vlády** a byli tito vždy a jsou dosud ochotni přispěti smírným vyjednáváním k rychlému uskutečnění projektu splavnění Vltavy, poněvadž by opak svědčil o úplném nedostatku pochopení pro věc všem vlastencům stejně důležitou, jako jest splavnění Vltavy uvnitř Prahy.

Ani to nesvědčí ve prospěch technického odboru při místodržitelství; neboť nejsou-li příčinou průtahu v této otázce mlynáři pražští, *musí jí býti nevyhnutelně příslušný úřad*, poněvadž tu třetí osoby není. Kdyby tomu nic jiného nenasvědčovalo, jest nápadnou analogie tohoto případu s průtahy, nastalými roku 1893 se stavbou přístavu holešovického, který jako přístav obchodní daleko není dosud hotov, a jež přiměli poslance inž. Kaftana k ostrému posouzení jich na radě říšské dne 18. ledna 1893. Dle téhož nevězela tehdy příčina ani v přednostovi techn. oddělení vodního v ministerstvu, ani v referentu pro státní stavby v ministerstvu, kteří se od počátku k těmto snahám sympaticky chovali a je podporovali, nýbrž spočívala *příčina — v řízení stavby v Praze.* Místo, aby se tehdy bylo zavedlo zákonitě předepsané komisionální řízení hned v červnu 1890, když sněmem příspěvek do dvou millionův na jmenované stavby byl povolen a snažilo se opatřiti k navrženým stavbám potřebnou půdu a práva, pokud možno smírnou cestou, *byl vyvolán zbytečný spor kompetenční*, jenž se skončil po ztrátě dvou stavebních let *porážkou státního úřadu stavebního.* Lze připsati jen rychlému zasáhnutí tehdejšího ministra vnitra a dalšímu dovednému vedení řízení komisionálních, že mohlo být započato se stavbou pražského přístavu r. 1892. Navzdor tomu dlouhému průtahu *opomenul se přesvědčiti stavební úřad pomocí zkušebních jam* (sond) *o povaze materiálu výkopu přístavního*, tak že se narazilo v poslední hloubce na skálu, *která stavbu přístavu ještě více zdržela.*

Nejsme nikterak přáteli ohřívání výtek již pronesených, ale v této důležité a závažné otázce veřejné zdá se nám nevyhnutelným poukázati na podobnost obou jednání. *Bylo i ve příčině splavnění Vltavy uvnitř Prahy zameškáno včasné zahájení komisionálního jednání roku 1890*, ku kterému se z povolané strany radilo a kteréž jedině mohlo vésti na základě otevřeného loyalního jednání ku brzkému započetí zmíněných vodních staveb k obapolné spokojenosti. *Na místě toho byla také dvě leta proplýtvána zbytečným smlouváním* a teprve roku 1892 bylo zavedeno vodoprávní řízení komisionelní, *které se až po dnes vleče a neposkytuje*

žádné vyhlídky na ukončení. Vláda pak, jak jsme již dříve ukázali, nepoužila ani tohoto času ku vhodnému vyslání svých orgánů na studia do ciziny.

Naproti tvrzení zástupců vlády chováme přesvědčení a dokázali jsme, že příčinou průtahu ve všech těchto otázkách, týkajících se českých řek a komunikací, *jest jenom vláda a orgány její a spatřujeme ve* **skeptickém neodbornickém stanovisku pana místodržitele** *vůči rentabilitě podniku kanalisačního odlesk názorů panujících i v kruzích rozhodujících, které také nemají odborníků.*

Stanovisko toto nesvědčí o přílišné pozornosti, jež se věnuje výsledkům tohoto odvětví vniterné správy v zemích jiných. Poměry a názory v ohledu tom v cizozemských kruzích vládních panující vylíčeny byly již častěji na sněmu království českého i na radě říšské. Vodní cesty získaly si jinde pozornosti a péče nejvyšší, majíce v průmyslovém boji, jenž se rozvinul mezi národy světa, význam prvního řádu a staly se nejúčinnějším prostředkem v mezinárodní soutěži. Vláda uherská zcela jinaké v tom ohledu zaujímá stanovisko a jest patrno z nejnovějšího znamenitého podniku průplavu dunajsko-tisského s pěti lodními zdvihadly na 12 m., že snaží se znenáhla dohoniti, *co za vlády rakouské bylo zanedbáno.* Že netřeba v případech zakládání vodních cest tak úzkostlivě účtovati s průmyslem již trvajícím, *jak se snad pan místodržitel domýšlí,* a že se v první řadě jedná o zřízení laciné komunikace, toho nejlepší důkaz nalezáme na průplavu marnsko-rýnském, kde 83 procent průmyslových závodů na průplavu ležících vzniklo teprvé po zřízení jeho. A průplav, jak známo, nemá nad to žádné vodní síly hybné. již jsou s to poskytnouti zdýmadla (jezy) na řece kanalisované aspoň po jistou část roku.

Zdá se nám, že navzdor všemu zastírání a všem fikcím tušíme přece pravou příčinu průtahů v otázkách pro naši vlast takořka životních. *Je to stará nepřízeň vídeňských vlád* (o nynější nemluvíme) *ku všemu, co je české, anebo co by český živel v tomto našem království povznésti a obohatiti mohlo.*

Jest přirozeno, že nová cesta vodní od Labe k Dunaji, jdouc větši části územím českým a hlavně naši královskou

Prahou, dala by podnět ku vzniku mnohonásobného průmyslu v krajích těch a pozdvihla by zejména náš český jih, jenž v ohledu komunikačním tak je zanedbán. To ovšem je za nynějšího vládního systému neštěstím podniku toho a nejlépe to vysvítá z onoho rozdílného způsobu, jímž jde se od počátku vstříc projektovanému průplavu dunajsko-oderskému, jakož i regulačním pracím na Dunaji, které mají povznésti Vídeň, a projektu průplavu dunajsko-vltavsko-labského, kde by zároveň česká Praha získati měla.

Vysvětlují se tím konečně i všechny obtíže finační stran opatření potřebného nákladu, který není nikterak značným v poměru ku velikému národohospodářskému významu podniku toho a *můžeme vzhledem ku výrokům pana místodržitele o přílišném napínání finančních sil státu a následkem toho přepínání sil poplatnictva* jen k tomu poukázati, že ku provedení tohoto blahodárného podniku, jenž by nejen našemu království, ale celé té »širší vlasti« rakouské ku velikému užitku byl a svůj náklad na jiné straně zvýšením národního jmění daleko vyvážil, *postačila by pouze desetina onoho přebytku 130 mill. zl.*, vykázaného ministrem financí, **který beztoho z veliké části pochází ze zemí českých,** *aniž víme, za jakým účelem se nahromaďuje!*"

* * *

Z uvedených tří dokladů jest zřejmo, že úřad c. k. místodržitele v království českém vyžaduje vlastnosti a průpravných studií, jakými se zřídka kdo *z nejvzdělanějších* vykázati může.

Mimo to vrhají první dva doklady tak ostré světlo na dva c. k. místodržitele, že pokládáme za nutné dodati ještě několik slov.

V baronu Kollerovi poznali jsme muže, který se v úřadě c. k. místodržitele *domníval míti právo* zasahati v jisté míře i *do oboru c. k. státního návladnictva.* Nestačiloť mu, že státní návladnictvo neshledalo ve zprávě, o kterou šlo, žádného trestního skutku a odpovědného redaktora nestihalo — **baron Koller,** patrně k soukromé nějaké denunciaci **zakročil — sám.** Pravda sice, že zakročil způsobem nejmírnějším a skoro

možno říci »s laskavostí přísného otce«; neboť závěrek audience najisto byl jen přirozený výbuch cholerického muže zvyklého přísné vojenské disciplině a domnívajícího se, že jest každý občan povinen disciplině takové se podříditi.

Avšak *muž ten přestal na pouhé vyhrůžce*, která mu patrně jen uklouzla a *nezastavil „Našich Listů“*, ačkoli měl k tomu za výminečného stavu právo, *ani později*, když státní návladnictví zavedlo pro jiný článek s odpovědným redaktorem vyšetřování pro zločin rušení veřejného pokoje dle § 65 a) tr. zák. . . .

V baronu *Webrovi* poznali jsme pak muže, který ani v nejkritičtějším okamžiku, kdy hrozila snad i krvavá vzpoura, *neodvážil se podniknouti a provésti něco z vlastní iniciativy* a v mimořádných poměrech nevěděl si jiné rady, než-li se obrátiti telegrafickou cestou k ministerstvu, jež jej nechalo ještě čtvrtý den — bez instrukce a bez odpovědi vůbec, o kterou byl žádal . . . Baron Weber pokládal se tudíž i jako správce c. k. místodržitelství v království českém *za úplně závislého na vládě vídeňské, jako kterýkoli jiný podřízený c. k. orgán* . . .

O třetím dokladu, v němž jest uvedeno také jméno nynějšího c. k. místodržitele hraběte Františka Thuna, nechceme šířiti slov. Máť cenu a význam jen pro odborníky, kteří žádného výpomocného výkladu nepotřebují.

Obracíme tudíž nyní pozornost k samému panu místodržiteli a sice především jako k člověku vůbec a k někdejšímu poslanci zvlášť.

Hrabě František Thun,

t. č. c. k. místodržící v Čechách,

jest, jak již víme, prvorozený syn hraběte Bedřicha Thuna, tedy *synovec* někdejšího ministra kultu a vyučování hraběte Lva Thuna a *nejstaršího bratra obou:* hraběte Františka Thuna (mladšího), kterému po smrti otcově (hraběte Františka Thuna, staršího) připadnouti *měl* v dědictví majorát fideikomisního panství děčínského.

O minulosti a především o mládí a vychování nynějšího c. k. místodržitele, nebylo nám lze zjistiti skoro nic, co by se vymykalo z tradicionelních biografických dát, jež se uvádívaji o každém, kdo upoutal — třeba jen na čas — všeobecnou pozornost veřejnosti. Nechceme-li následovati nehrubě chvalného příkladu Bismarckova, (o němž jsme zaznamenali, že sbíral o jeho otci různé klepy, aby jej snížil,) nezbývá nám, než-li přenechati pragmatické vylíčení této části života hraběte Františka Thuna budoucím jeho biografům.

Že narodil se dne 2. září 1847 v Děčíně a že věnoval se činnosti veřejné teprve r. 1879, netřeba snad jako všeobecně známá dáta ani zvlášť připomínati.

Nad jiné však jest charakteristickým, že ve Wurzbachově biografickém slovníku, v němž jest, jak snad známo, pojednáno o každém sebe obscurnějším šlechtici, který se byl třeba sebe nepatrněji zasloužil o záležitosti státu rakouského, o prvorozeném synu hraběte Bedřicha Thuna ani ještě roku 1882, (kdy v díle tom došlo na monografii hrabat Thunů a kdy byl

hr. František Thun již na třetí rok parlamentárně činným), *není o něm ani slova.*

Teprve po dalších sedmi letech, r. 1889, když byl jmenován c. k. místodržícím v království českém, objevilo se v časopisech několik sporých a spíše běžně všedních než-li charakteristických noticek, z nichž však čtenáři o minulosti nového místodržitele nedověděli se skoro pranic podstatného.

Kromě obvyklých biografických dát uváděno pouze, že po odbytých gymnasiálních studiích věnoval se studiu práv na universitě vídeňské, načež navštěvoval hospodářská učeliště a podrobil se hospodářské praxi na jednom rytířském statku v pruském Slezsku.

Dále připomenuto, že odbyl si jako jednoroční dobrovolník povinnost vojenskou při 14. pluku dragounském, kde stal se nadporučíkem a později rytmistrem v záloze.

Roku 1872 převzal po boku otce svého správu statkův hraběcích, jež přešly po devíti letech (r. 1881 po smrti otcově) do jeho vlastnictví, a stal se tak majorátním pánem svazkem svěřenským stiženého *panství děčínského* se statky Podmokly, Tichlovice, Jílové (Eulau) atd., pak allodialních panství Velký Zdikov u Vimberka a Peruce u Loun.

Roku 1874 se oženil pojav za choť dceru knížete Karla Schwarzenberga, princeznu Annu Marii, kteréžto manželství zůstalo však bezdětno.

Do života veřejného vstoupil, jak již víme, r. 1879, když byla říšská rada po dlouhých letech trpného odporu konečně obeslána i zástupci českého národa. Do parlamentu vídeňského zvolen byl jako zástupce »historické šlechty české«. Po smrti otcově r. 1881 povolán však jako dědičný člen do panské sněmovny. Do zemského sněmu království českého zvolen teprvé r. 1883 a sice taktéž jako zástupce »historické šlechty české«.

Mimo to zmiňováno se tu a tam v stručnosti také o rázu jeho činnosti parlamentární. Než o způsobu, jakým se stal *majorátním pánem děčínským*, ačkoliv nebyl prvorozeným synem vlastního dědice panství těch, hraběte Františka Thuna (mladšího), nýbrž mladšího jeho bratra Bedřicha, a především o jeho *vychování* a mnohém jiném, co by mohlo nad jiné

posloužiti k objasnění jeho povahy, názorů atd. a zároveň v jistém vzhledě i úřadní jeho činnosti jako c. k. místodržitele, nedověděla se širší veřejnost, pokud víme, ani při této příležitosti pranic závažného.

Jelikož však vychování hr. Františka Thuna pokládáme za jeden z nejdůležitějších momentů, bez jehož třeba jen povrchní nebo pouze přibližné znalosti odvažovali bychom se ku kriteriu úřadní činnosti jeho skoro bez kompasu, nezbývá nám, než-li spokojiti se aspoň pouhým označením, *v jakém duchu* asi byl hr. František Thun pravdě nejpodobněji vychován.

Že by se to bylo stalo *v jiném duchu*, než-li jakým se snažil v letech padesátých vychovávati mládež v Rakousku jeho strýc hr. Lev Thun jako ministr vyučování, skoro se ani neodvažujeme pochybovati. Odchylky od pedagogického systemu hraběte Lva Thuna byly sice možny, ba jisty; než *v zásadách*, zdá se nám, neodchýleno se od systému toho příliš ani z té příčiny, že nešlo o vychování plebejce, nýbrž o vychování člena exklusivní společnosti šlechtické.

Z té příčiny nebude snad nezajímavo, seznámíme-li se aspoň povrchně se zásadami památného pedagogického katechismu, jenž byl r. 1858 — tedy v době, kdy byl nynější pan místodržitel teprvé jedenáct roků stár — z nařízení tehdejšího ministra vyučování hraběte Lva Thuna sepsán a v statisících exemplářích ve všech řečích národů rakouských »na prospěch mládeže i učitelstva« rozšířen.

Zajímavý, dobu i původce charakterisující tento pedagogický návod jest rozvržen v deset kapitol a sepsán v dialogové formě co možná populární, aby byl přístupen i myslím nejnaivnějším.

V první kapitole klade se otázka: Kdo je náš představený? a odpovídá se, že ten, kdo má právo sdělávati zákony a dbáti, aby jich bylo šetřeno a trestati ony, kdož by se jim protivili.

Nejvyšším představeným v Rakousku je císař pán, pak různí úřadové. Společnost nemohla by bez nich existovati, poněvadž prý jest ve světě více lidí, kteří snaží se páchati zlo, než-li lidí, kteří chtějí dobru.

Na otázku, co by se dělo, kdyby nebylo strážců zákona jako žandarmů, policistů atd., odpovídá se: Nikdo by nemohl cestovat; nikdo by nebyl ani ve svém domě jist. Zlí lidé, kteří na pokojné občany všady číhají, tloukli by nás, mrzačili, vraždili; zapálili by nám střechu nad hlavou, ano obrali by nás o peníze, o šaty, o dobytek, slovem o všechno.

V druhé kapitole pojednává se o tom, že představení mají moc svou od boha. Panovník jest náměstkem božím na zemi. Náměstka takového míti jest rakouským poddaným zvláštním dobrodiním, poněvadž se s nimi lahodně a mírně zachází.

V kapitole třetí klade se rolníkům na srdce, aby se báli boha a dokládá se to citatem z bible, kde sv. Pavel ku Korintským praví: »Byl-li někdo povolán otrokem, nedbej toho!«, — ale vypuštěn dodatek, jenž zní; »pak-li by mohl býti svobodným, raději toho užívej!«

Kapitola čtvrtá pojednává o úctě k panovníkovi. Máme jej míti v úctě jako své rodiče, poněvadž jest otcem svých poddaných. Máme jej vždy nazývati otcem vlasti; máme jej ctíti nejen »zevně«, ale i v hlubinách srdce. Máme jej milovati pokorně a plniti vše, cožkoli k dobru země rozkáže. Máme se ho báti, jako se bojí dítky otce, který má právo je trestati. Máme se také chránit: přáti mu zlého, neschvalovati vše, co činí, a povrhovati jím.

V kapitole páté klade se čtenářům na srdce, jakým způsobem mají se chovati jako poddaní k panovníkovi. Mají se chovati jako věrní jeho služebníci; nemají ho opouštěti, když potřebuje jejich podpory. Mají také úřadům udávat každé nebezpečné spiknutí, jež by se snad proti němu kulo a stíhati spiklence, kdyby zamýšleli uprchnouti. Poddaní, kteří by se dopustili nevěry a ušli rukoum spravedlnosti, čeká věčné zatracení.

Šestá kapitola pojednává o trestech špatných poddaných a odměnách poddaných dobrých. První čeká věčná muka v pekle, druhé blahobyt zde na zemi a blaženost v životě věčném na nebesích. Bůh rozkázal, aby poddaní panovníky poslouchali, i kdyby tím utrpěli škodu hmotnou, jelikož toho blaho země vymáhá. Na doklad uvádí se z bible po-

slušnost spasitelova pěstouna, který putoval ku sčítání lidu do Jerusaléma, nedbaje, že tak rozkázal — pohan, císař Augustus.

V sedmé kapitole vykládá se povinnost odváděti daně a uvádí se z bible, že Kristus v Kafarnaum složil daň za sebe i za Petra. Clo i daň máme platit v době císařem určené. Aby se tak mohlo státi, musíme pilně pracovati, nesmíme zbytečných výloh dělat a musíme, pokud vůbec možno, hospodařit. Kdo by se placením daně opozdil, nemá si stýskati, že je proto pokutován. Nejen daň, nýbrž i pokutu máme skládati bez reptání, poněvadž každé pozdržení daně je hříchem. Největší hříchy toho druhu páchají podloudníci a lidé neplatící cla.

Kapitola osmá jedná o dobách bouřlivých. Mír a pokoj země ruší buď nepřítel mimo zem, buď zlomyslní buřiči v zemi. *Vojny jsou nevyhnutelny.* V době války má se věrný poddaný osvědčiti obzvláště ochotným; má panovníka podporovat, seč jest. Hlavně má se vystříhati tajného dorozumění s nepřítelem, obzvláště pak nemá v soukromých dopisech odhalovat záměry a plány panovníkovy. Armáda musí býti zaopatřena vším, čeho potřebuje. Nutno jest vyplniti vše, co mocnář žádá, i kdyby chtěl, aby každý chopil se zbraně a táhl až na hranice neb obsadil pevnosti. V ohni musí býti všeliké nebezpečí kurážně podstoupeno. Poddaný má míti na mysli, že stojí v ohni pro císaře, pro vlast, ženu a rodinu. Ztratí-li všechno, nemá pozbýti duchapřítomnosti. V případu vítězství nemá se opít, aniž prát, aniž jakýkoli nepořádek dělat, nýbrž jen modlitbou v den vítězství bohu děkovati. Nesmí zapomenout, že »i bitva vítězná jest jaksi trestem božím«.

Devátá kapitola zní doslova:

Otázka: Co očekává poddaného, který neposlouchá?

Odpověď: Takového poddaného očekává pokuta čili trest.

Otázka: Jak se má chovati, když je trestán?

Odp.: Nemá mručeti, aniž svých představených obviňovati, nýbrž s klidnou myslí trestu se podrobiti.

Ot.: Čím nabude klidné mysli?

Odp.: Uvažováním, že přisouzený trest právem zasloužil za zlé skutky, jichž se byl dopustil. Jakmile pravdu tu jak náleží pochopí, zajisté nebude moci jinak, nežli velebiti spravedlivý soud nebes a podrobí se trestu s klidnou myslí.

Ot.: Co máme souditi o oněch, kteří zatím, co jsou trestáni, reptají a mručí?

Odp.: O těch máme souditi, že nemají náležité úcty sami před sebou, aniž dobré vůle polepšiti se.

Ot.: Je snad hříchem proklínati soudce, kteří vinníka trestají?

Odp.: Toť hřích nevážení si představených a zločin veliké neposlušnosti; neboť sám bůh rozkazuje, abychom jich ctili a milovali.

V desáté a poslední kapitole pojednává se o lásce poddaných k velké a silné vlasti všerakouské.

Potud v hlavních rysech zajímavý i poučný dokument tvořivší na sklonku let padesátých základní pilíře vychování mládeže v zemích císařství rakouského, když nalézaly se otěže kultu a vyučování v rukou hraběte Lva Thuna.

Byl-li i bratrovec jeho, hr. František Thun, vychován v duchu těchto zásad, určených ovšem především pro dítky veřejných škol, nechceme zkoumati a přenecháváme úkol ten úplně čtenáři, aby sobě učinil dle slov a skutkův dospělého muže úsudek sám.

Avšak strýc jeho, hr. Lev Thun, byl v tu dobu pokládán od mnohých, (ovšem jen stejně nebo podobně smýšlejících.) za znamenitého pedagoga národův a proto lze právem se domnívati, že vychovatelský systém jeho nebyl v rodině bratrově podceňován a že byl k němu brán aspoň přiměřený zřetel.

Nicméně i v případu, kdyby tomu nebylo tak, možno právem se domnívati, že v rodině hraběte Bedřicha Thuna přidrženo se aspoň v zásadě způsobu vychování, jakým byl vychován sám otec a oba jeho bratři: František a Lev, o čemž možno se poučiti z obšírné biografie hraběte Lva Thuna z péra pověstného »všerakouského historika« Alexandra Helferta ve sborníku »Österreichisches Jahrbuch na r. 1891 atd.

Helfert líčí zde z většího dílu na základě dopisů a rukopisných poznámek mládí hr. Lva Thuna tak podrobně, že možno duševní rozvoj Thunův takořka od roku k roku sledovati. Znenáhla vystupuje před duševním zrakem našim s nejúzkostlivější péčí dle nejpřísnějších tradicionelních zásad pěstěný mládeneček, jenž činí dojem, jako by jej vychovávali nejzelotičtější fanatikové všech možných cností a ušlechtilých zásad, kteří však ze všech sil se přičiňují, aby nepřišel v nižádný rušivý styk s ostatním světem a byl vychován a vypěstěn právě jen dle strnulých orthodoxních pedagogických předpisů exklusivní společnosti.

Na doklad uvádíme ze spisu Helfertova jen dvě místa. R. 1830 v devatenáctém roce věku svého, když meškal hr. Lev Thun jako studující práv v Praze, býval vždy v neděli a ve svátek a vůbec v jakýkoli pamětní den přítomen »mši svaté obyčejně v blízkém chrámu zámeckém« (u sv. Víta) a bylo-li možno, »ve svém milém chrámě týnském«. V říjnu téhož roku meškal v Čechách princ *Alexandr Hohenlohe,* jehož pověst jako »divotvorce« tehdá šla světem. Matka Lva Thuna, jakož i Lev Thun sám, (kterýž si byl kdysi pádem zranil nohu a dosud nebyl uzdraven úplně,) skládali v „zázračného lékaře“ velké naděje.

»*Spoléhám pevně* **na účinek jeho modlitby** pro tvoje koleno, milý můj Lve«, psala dne 12. října matka hraběte Lva Thuna synovi do Prahy, »*poněvadž přímluva jeho nám již vzhledem k milé tetě a milému Františkovi tak velice prospěla.*«

A mladý hrabě Lev Thun — *právník* a nastávající *vědátor* — odebral se do kostela, kde byl »s vroucí zbožností« přítomen mši, kterou tam četl »divotvorce« princ Hohenlohe, načež dne 14. října odepsal matce do Děčína: **„Také já doufám, že mi modlitba jeho prospěla;** neboť jestliže mi snad prospěla homoeopatie, tož jest to přece dar boží, že právě v tu dobu zlo mé se vrátilo…«

Po devíti letech, r. 1839, tedy již jako *osm a dvacetiletý* mladý muž psal hrabě Lev Thun své matce: »Najisto se mi děje, že projevuji mínění, jež zralejší zkušenost snad

pozmění nebo vyvrátí; neboť *moudrý otec na nebesích* nechává přec vznikati v hlavách lidí různé náhledy« atd.

Ano i později jako muž již úplně dospělý *věřil hrabě Lev Thun v bytosti nadsmyslné* a těžce nesl, že nevěřili nebo následkem ryze vědeckého vzdělání svého nemohli v ně věřiti také všichni ostatní lidé...

Z lapidárních těchto dokladů jest zřejmo, že prvotní vychování hraběte Lva Thuna směřovalo nepoměrně spíše k vypěstování vzorného kandidáta katolického semináře, po případě vzorného a bohulibého duchovního pastýře pravověřících oveček katolických, nežli k vychování vědátora v nejpřísnějším slova toho smyslu nebo státníka s nepředpojatým názorem v svět.

Než po dalších devíti letech, když vstoupil hrabě Lev Thun v praktický život a jako sedmatřicetiletý c. k. úřadník r. 1848 v Haliči poprvé provádí rozkazy vlády vídeňské, vidíme někdejšího něžně zbožného mládenečka, kterak bez ostychu béře útočiště ku branné moci vojenské a ačkoli sám nábožný katolík, skoro snad ani nežeh, že z rozkazu jeho prolita krev odbojných občanů skoro nejnábožnějšího katolického národa říše rakouské, národa polského...

Skoro všechny další skutky muže toho pak jsou v tak křiklavém odporu s idyllickým obrazem, jak jej vykreslil panegerista hraběte Lva Thuna, Alexandr Helfert, že fysiologickou a psychickou záhadu nelze vysvětliti jinak, nežli právě jen jednostranným vychováním, nebo správněji řečeno: přísnou a železnou *pedagogickou dresurou*, která z hraběte Lva Thuna učinila takořka jen ztrnulý nástroj zásad a názorův, jež mu byly vštípeny z mládí.

Bezměrná sebedůvěra, jakou shledáváme skoro snad jen u fanatických inkvisitorů španělských, vyvinula se, nebo připadněji řečeno, *zvrhla se* časem svým *v neomylnost autokrata*, který přes všechny vědomosti své zůstal jen *na popraží věd*, tedy na stanovisku rovněž tak primitivním jako pro okolí a ovzduší, v němž působil a rozhodoval, — *nebezpečném*.

Nedivíme se, že muž ten přes veškerou ztrnulost tradicionelních názorů svých domníval se míti právo prováděti

různé »reformy« a že — když se byl konečně domohl moci, prováděl »opravy« ty s bezohledností a tvrdostí *fanatika z přesvědčení.*

Rozhledněme se tudíž aspoň na okamžik po některých závažnějších faktech z doby, kdy hrabě Lev Thun *domníval se* jako ministr kultu a vyučování *řídíti osvětu národů rakouských!*

O pověstném »*konkordátu*« netřeba snad ani šířiti slov, jako netřeba se rozpisovati o neméně známém faktu, že znamenité čítanky Čelakovského pro školy střední nahraženy byly za úřadování hraběte Lva Thuna čítankami, jež v ohledu pedagogickém, obzvláště pak národním, nesnesly s oněmi ani porovnání.

O nejbolestnější oběti reakce, o útrapách nesmrtelného slavisty Pavla Josefa **Šafaříka** nezmiňujeme se prostě z té příčiny, že nestačil by k vypsání snad ani celý spisek.

Z ostatních stihaných a týraných patriotů, hlavně *pedagogů* českých uvádíme letmo jen nejznámější.

Proslavený historik náš František **Palacký** donucen vzdáti se činnosti při nejmilejším ústavu, jejž byl v život uvedl, při českém museu a zříci se veškerého působení veřejného. Podobně zamezena při museu činnost vlasteneckého hraběte **Neuperka.**

Musejní sbor »pro vydávání dobrých českých knih« — **Matice česká** — *donucen* intrikami z bezprostředního okolí hraběte Lva Thuna *vydati* pověstný reakcionářský **hanopis na mistra Jana Husa** z péra pozdějšího panegeristy Thunova, Alexandra *Helferta*, kterýž i po letech dovedl »autoritu« svou v českých kruzích udržeti na takové výši, že byl dne 1. prosince 1891 zvolen první třídou »České akademie věd, umění a literatury« — přespolním členem ....

Slavný fysiolog **Purkyně** *vyštván z průmyslové školy.*

Jeden z nejznamenitějších lékařů českých své doby MUDr. **Hamerník sesazen z profesury,** poněvadž nevěřil v nadpozemské bytosti jako hrabě Lev Thun a nemohl i nechtěl pathologii přednášeti z »katolicko-rakouského stanoviska«.

Jiný universitní profesor J. J. **Hanuš sesazen z profesury,** poněvadž hr. Lev Thun pokládal přednášky o fylosofii

na universitě pražské za — zbytečné. Když prý Hanuš se slzami v očích se nabízel, že bude přednášeti o kterémkoli fylosofickém systému, jenž mu bude úřadně naznačen, odpověděl hr. Lev Thun: *„Nenahlížím, k čemu je filosofie dobrá!“* a poslal i bavorského filosofa Lenardiho na cesty . . . *Přednášky o filosofii úplně zrušeny.*

Podobně stalo se se stolicí dějin českého jazyka a literatury. Profesor **Koubek** totiž po leta šikanován, div z toho nezšílel, a když pak zemřel, *zůstalo místo jeho po celou řadu let neobsazeno.*

Jan **Jungmann sezasen z profesury,** *poněvadž se zasazoval o reformu gymnasií* hlavně prostřednictvím časopisu.

Profesor Frant. **Čupr sesazen z profesury** proto, poněvadž nevěděl, že žáci jeho vydávají psaný časopis.

Josef **Wenzig sesazen z hodnosti školního rady**, poněvadž se zasazoval o to, by byla mládež vychována v jazyku mateřském.

V. Kl. Klicpera sesazen z ředitelství českého gymnasia, poněvadž byl Čechem vůbec a dramatickým spisovatelem zvlášť.

Šafařík mladší sesazen z profesury lučby na české reální škole, poněvadž byl protestant a od svých žáků přímo zbožňován.

Páteru **Řezáčovi** zakázáno kupovati české knihy a sbírati příspěvky na český učitelský seminář. Příspěvky již sebrané věnovány německému semináři jezovitskému v Litoměřicích.

Ludvík **Rittersberk** zdál se býti nebezpečným i po smrti, poněvadž jej ku hrobu nesli čeští spisovatelé. Sestře jeho aspoň raděno, aby všechny jeho české spisy raději sama spálila, by se tím vyhnula vyšetřování.

Evangelický kazatel **Košut,** na jehož kázání hrnul se lid všech stavů a náboženství, uvězněn, pak internován a posléze z Prahy vypovězen.

Malíř **Lhota** vyobcován z pražské malířské akademie, poněvadž přes to, že byl hodnostářem akademie, maloval i na dále obrazy z českých dějin, kdežto malíř **Hellich** přísně střežen a pronásledován, poněvadž nepřestal — pro sebe —

komponovati předměty z historie české atd. atd., neboť řadou těchto nejznámnějších jmén není naprosto vyčerpána celá armáda méně známých a neznámých českých pedagogů, kteří právě proto, že konali poctivě své vlastenecko-pedagogické povinnosti, byli za úřadování ministra Lva Thuna — zejména pověstným školním radou a germanisatorem *Mareschem* všemožným způsobem pronásledováni a týráni.

Již z těchto několika ukázek však jest zřejmo, jakým asi byl pedagogický system hraběte Lva Thuna jako vychovatele národův.

O povšechném rázu různých škol v Čechách v letech padesátých vyslovuje se souvěký svědek v jednom listě českém z r. 1861 v tento smysl: O vesnických školách darmo povídat! Mizerie na mizerii. Do malých školek zaváděny »šedivé sestry«, které z pravidla něměily. Tak zvané *národní a hlavní školy,* z větší části německé, byly pravou protivou toho, čím měly býti. Jedině *školy realné* odpovídaly aspoň tak dalece svému názvu, že bylo v nich v pravdě postaráno s prospěchem o to, by duch žákův zůstal na realné půdě tak zvaného »praktického života« a vystříhal se — samostatnosti a veškerého duševního pokroku . . .

Na gymnasiích, taktéž skoro *vesměs německých,* spracováváni žáci systematicky na bezduché stroje lidské, jež jako byrokrati a profesoři pod titulem »kulturträgrů« zaplavovali skoro všechny země říše rakouské a germanisatorskými a jinými snahami uvalili na zemi českou kletbu všech oněch národův, kteří byli jimi »oblaženi«.

Gymnasista přetížen bezduchou prací, memorováním a osvojováním si nejsuchoparnějších vědomostí hlavně za tím účelem, aby nemohl samostatně myslit a pracovat. Kdožkoli se probudil k samostatnosti a zahořel pro kteroukoli ideu vznešenější nebo třeba jen zdravější a svěžejší, mohl býti jist, že pracuje ku své — zkáze. Musilť zanedbávat školních svých povinností a poštval proti sobě netoliko jednoho, ale mnohdy deset pedantických profesorů, kteří v případu potřeby uměli vyhrožovati i policií a žandarmerií . . .

Pro jediné neopatrné slůvko, kterýmž dal gymnasista na jevo duševní samostatnost, pro jediný ironický úsměv nebo

pouhé zavrtění hlavou, když ten onen z profesorů vykládal historickou nějakou lež jako nejryzejší pravdu, předváděn upřímný a proto — nemoudrý mladiček před *gymnasialní inkvisiční soud*, který jej buď ze všech nebo některých gymnasií říše vyloučil nebo naň pouštěl veškerou možnou umělou hrůzu, až stal se pokrytcem . . .

V »kacířském« staroměstském gymnasiu odhaleno neméně než-li po dvakráte »hrozné spiknutí«. Žáci opovážili se totiž redigovat a »vydávati« zábavný, vlastenecký, český časopis — psaný. Poplach byl všeobecný. Vyšší úřadové školní, ba i policie — nestačily. Sám ministr osvěty, hrabě Lev Thun začal »hromovati« . . . . *Tré profesorů sesazeno*, poněvadž o »velezrádném« počínání žáků — nevěděli, a provinilí žáci děkovali patrně jen nějaké šťastné náhodě, že nepostaveni před soud . . . .

Komu na gymnasiích poštěstilo prokousati se po osm roků pedagogickým očistcem, na toho čekala maturita, pravá to guillotina ducha. »Plevy« t. j. vše, v čem třpytila se jen jiskérka samostatnosti, odlišeny od »jádra« a zamezeno jim další studium universitní. Zbylé »jádro« semleto na všední krupky. Duševní slupky nebylo třeba guillotinovati; propouštěny bez závady do seminářův . . . .

Na universitě měly býti všechny vědy prodchnuty »duchem rakousko-katolickým«. Stolice filosofie zrušena úplně. O dějinách českého jazyka nebylo ani řeči. Po smrti Koubkově zůstala stolice českého jazyka po sedm roků neobsazenou.

Běda však posluchačům, kteří přes to odvážili se zabývati se českou literaturou. Skoro žádný z tehdejších profesorů jich neušetřil.

Každý člen českého akademického spolku čtenářského byl pod přísným dozorem a spolek sám pod dohlídkou policie, která z výboru vylučovala každého, kdo zdál se jí býti podezřelým. Každý posluchač university, který se opovážil aranžovati nějakou zábavu nebo zasedati ve výboru nějaké besedy, z pravidla děkoval jen nějakému »nedopatření«, že o zkouškách nepropadl.

Nejhroznější kletbou bylo systematické rozvážení sgermanisovaných »talentů« do všech uhlů rakouského mocnářství.

Na stolice profesorské v Praze dosazováni nejzuřivější odpůrci Čechů a Slovanů, kdežto poněmčilých sil českých používáno k rozsévání jedovatého semene zatemnělosti a nesnášelivosti.

Každý takový ubožák, byť i původně duch aspoň poměrně jasný, obklopen jsa žárlivými kollegy a posluchači, kteří mu nedůvěřovali, dříve nebo později v opuštěnosti své sám nad sebou a nad lidstvem zoufal. Prodlením roku stal se otupělým obojetníkem, prodlením dvou, tří roků pak buď sám takovým, jakými byli již starši kollegové nebo tupým aspirantem výnosnějšího místa, aby si mohl založiti aspoň vlastní krb. Aby se takového místa dotřel, nezbylo mu, než-li si předcházeti různé školní dozorce, školní rady, direktory, komisaře a inšpektory, kteří se ve všech podobných věcech výborně vyznali.

Národní renegátství v kruzích učitelských a profesorských nikdy nebujelo v té míře jako v letech, kdy domnělý reorganisator gymnasií rakouských a otec »konkordatu« hrabě Lev Thun byl ministrem kultu a vyučování...

Na doklad, jak *bezpříkladným* způsobem snaženo se v tu dobu *poněmčovati*, uvádíme jen jediný moment ze života důstojného biskupa budějovického Valeriana *Jirsíka*. Probíraje se kdysi ve zprávách školního rady Maresche, dočetl se biskup Jirsík k nemalému podivení svému, že v jedné z blízkých vesniček projevily se všechny dítky školní jako — Němci. Jelikož se z minulé visitace pamatoval, že ve vísce té odbývána zkouška po česku, uznal za vhodné o stavu věcí se přesvědčiti. I odebral se do zmíněné osady, vešel do školy a optal se dítek: jsou-li Němci nebo-li Češi. *„Jsme Němci!“* odpověděly dítky jako na komando. Vida nezbytí oslovil biskup dítky po německu; ale v brzku se přesvědčil, že žádné německy neumí, ba ani nerozumí. I optal se jich po česku, *proč se vydávají za Němce* a dostal v odpověď: *„Pan školní rada nám poručil, abychom tak odpovídali...“*

Než dosti! Spusťme raději oponu před hroznými poměry českého a rakouského školství v době, kdy je řídil hrabě Lev Thun a vraťme se zase k jeho bratrovci, k hraběti Františku Thunovi, nynějšímu c. k. místodržiteli v Čechách!

Otázku, byl-li či nebyl-li vychován v duchu, jakým strýc jeho řídil školství rakouské, zůstavujeme nerozluštěnu v pevném přesvědčení, že po dočtení spisu tohoto učiní si čtenář úsudek sám.

V duchu národně českém hrabě František Thun *vychován nebyl*. Citovaná z »Athenea« poznámka Bismarkova, že matka jeho mluvívala r. 1850—1852 se služebnými a dítkami svými, přede vším s prvorozeným Františkem, v tu dobu tří až pětiletým, *pouze po česku*, zakládá se bezpochyby na nějakém omylu: neboť, jak známo, hr. *František Thun nevyznal se v jazyku českém dostatečně* ani ještě v den, než-li byl jmenován c. k. místodržitelem a *hlásil se vždycky k německému původu svému*. Pravda-li tedy, co Bismark zaznamenal, není jinak možné, než-li že hr. Fr. Thun prodlením času a hlavně následkem studií na německých učelištích a obcováním v kruzích nečeských zapomněl, čemu se byl z mládí od matky a snad i od jiných naučil.

V jistém vzhledě bylo vychování a vůbec život hraběte Františka Thuna z mládí skutečně abnormalní a lišily se od vychování a života jiných šlechticů. Míníme skoro až potulný život, jejž byl z mládí nucen vésti, poněvadž otec brzo zde, brzo onde byl vyslancem. Život tohoto druhu má sice své výhody, ale také své stinné stránky.

Čechy, ba ani sám velkolepý rodný zámek děčínský nemohly se hraběti Františku Thunovi nikdy státi tím, čím jest česká vlast a rodná chýže statisícům jiných, kteří přilnuli, k české hroudě s onou vroucností, jaké jest schopno jen mládí za trvalého pobytu v rodné zemi a v rodišti — vroucnosti to, z kteréž, i když byla poutuchla, vznikají začasté i v pozdním věku zpomínky, z kterýchž zase vznikají prazárodky citu, jejž zoveme přirozenou *láskou k vlasti*. — I když otec hraběte Františka Thuna, hrabě Bedřich Thun, vzdav se státní služby v cizině, usídlil se trvale v Čechách jako majorátní pán děčínský, nebyl prvorozený syn jeho přece ještě jist, že stane se dědicem panství děčínského a rodný zámek nemohl mu tudíž nikdy býti tím, čím jest prostá rodná došková chatrčka tak mnohým jiným, kteří vědí, že po smrti otcově nemůže připadnouti nikomu než-li jim.

Hrabě František Thun tak šťastným nebyl. Otec jeho hrabě Bedřich Thun stal se totiž majorátním pánem fideikomisního panství děčínského jedině tím, že starší bratr jeho a prvorozený syn hraběte Františka Thuna (staršího), tedy *vlastní dědic panství děčínského nezůstal věren tradicím šlechtickým a řídě se pouze lidským citem svým pojal za choť dívku z měšťanského rodu* Magdalénu Königovou (nar. 14. května 1818) *a byl již v létech čtyřicátých zbaven nástupnictví ve fideikomisu děčínském.* R. 1844 odevzdal totiž správu statků otce svého správci Komersovi, který spravoval statky ty v nepřítomnosti hr. Bedřicha Thuna jako zákonního dědice, který se teprve r. 1863 do Čech vrátil a dědictví své nastoupil.

Po desíti letech, r. 1873, když vyděděný hrabě František Thun zemřel, činil nejstarší syn jeho **Zdenko Thun** (nar. 9. září 1842) nároky na fideikomisní panství děčínské, a došlo i *k soudní při* mezi ním a strýcem Bedřichem.

Velezajímavý proces ten jest však zahalen tajemnou rouškou. Nám aspoň nepodařilo se zjistiti více, než-li že Zdenko Thun opíral nároky své na dědictví o závažný důvod právní, tvrdě, že nebožtík *otec jeho vzdal se dědictví pouze pro svou osobu* **a nikoli pro své potomstvo,** tak že nástupnictví není na důslednost tohoto vzdání se vázáno.

Sporná záležitost vyřízena konečně, (jak se ujišťuje, vlivem vyšších kruhů,) smírně *vyrovnáním*, dle něhož *zůstal hrabě Bedřich Thun vlastníkem majorátu Děčínského* i ostatních allodialních statků, kdežto dědicům zemřelého hraběte Františka Thuna (mladšího), v první řadě tudíž Zdenkovi Thunovi dostalo se přiměřené apanáže...

Bez tohoto sběhu okolností byl by nadešel pro nynějšího c. k. místodržitele hraběte Františka Thuna pravý toho opak. Majorátním pánem Děčínským byl by se stal nejstarší syn zemřelého Františka Thuna (mladšího) a bratru jeho Bedřichovi, jakož i jeho potomkům, tedy i nynějšímu panu místodržiteli — byla by se dostala pouhá apanáže.

* *
*

Podobně jako o mládí a vychování hraběte Františka Thuna nezvěděla širší veřejnost od roku 1879 až do roku 1889

skoro pranic závažného také o jeho *činnosti parlamentární.*

Po celých deset roků neupoutal hr. Frant. Thun jako poslanec pozornost *širší* veřejnosti nežli snad jednou — řeči svou v zemském sněmu českém dne 5. října 1888. Než i na tu bylo prodlením krátké doby, — ovšem jen dočasně — pozapomenuto.

Teprve na sklonku měsíce srpna 1889, když začaly proskakovat pověsti, že tehdejší c. k. místodržící *baron Kraus*, (jehož posledním politicko-národním skutkem bylo rozpuštění »Akademického čtenářského spolku českého«) *odstoupí* a hr. František Thun uváděn mimo jiné kompetenty jako jeho nástupce, začala se veřejnost obírati jeho osobou, minulostí, politickým programem atd.; ale jen povrchně a bez zvláštního zájmu, poněvadž zprávy ty pokládány z počátku za pouhé pověsti.

Teprve v prvních dnech měsíce září, když došla úřadní zpráva, že byl hrabě František Thun dne 4. září skutečně jmenován c. k. místodržitelem v království českém a že mu při příležitosti té udělena hodnost tajného rady — *s prominutím tax* — **byly** zprávou tou **všechny politické strany** nejen v Čechách, ale v celém Rakousku *v svrchované míře* **překvapeny.**

Z jakých příčin, jest lhostejno. My aspoň nepokládáme za nutné příčiny ty zkoumati a konstatujeme prostě, že *teprve nyní* začala žurnalistika hraběti Františku Thunovi věnovati pozornost bedlivější.

Vizme tudíž aspoň některé markantnější ukázky »hlasů časopiseckých«, abychom poznali, jak bylo jmenování hraběte Fr. Thuna c. k. místodržitelem v Čechách od různých politických stran přijato; dále jaké vlastnosti a schopnosti byly novému c. k. místodržiteli jako člověku nebo politikovi a státníku připisovány a konečně jaký politický úkol mu byl ve funkci c. k. místodržitele časopisectvem udílen *a co vše od jeho činnosti jako místodržitele v Čechách* **očekáváno na prospěch národa českého.**

Abychom neupadli v podezření stranictví, citujeme několik úryvků z časopisů nejrůznějších politických odstínů a vy-

nasnažíme se pak vyloupnouti z nich k účelu výše vytknutému momenty nejpřípadnější.

Především několik slov ze **„Světozora“**, tedy z listu nezastupujícího žádnou z politických stran, v němž čteme:

»Jmenování toto je velmi zajímavé. *Překvapilo všechny politické strany.* A jmenovitě německé *listy* vídeňské, *nám nepřátelské,* netajily se, *že po návštěvě panovníkově v Berlíně* byly by očekávaly osobnost zcela jinou — bližší levici. *Hrabě Thun je především* **domácí kavalír.** Šlechta stará vždy byla žárliva na úřad místodržitelský v Čechách, neboť spravovati království české ve jménu krále českého, bývalo výsadou šlechty staré krve. Hrabě Thun zvolen dále z majority sněmovní a ze strany, která je nejpřirozenějším spojencem naším. V popředí jeho politického charakteru stojí i **státoprávní myšlénka** a zásada **plné rovnoprávnosti** Čechův a Němců v zemi. Tyto momenty v naší nynější situaci jsou pro nás Čechy nejdůležitější; na nich spočívají naše úmluvy a svazky s historickou šlechtou. **Proto s plnou sympatií hledíme vstříc působení hr. Thuna,** a *očekáváme,* že **skutky jeho naši sympatii opodstatní.**«

Neméně sympaticky, ačkoli již jaksi *podmíněně,* uvítal jmenování hraběte Františka Thuna c. k. místodržícím v Čechách konservativní **„Hlas Národa“**, z jehož článku vyjímáme:

»Hledíme-li *pouze k minulosti* nového místodržitele, **mohli bychom** *s největší radostí vítati* na stolci místodržitelském *muže, který tak vlastenecké chová smýšlení a který tak hluboce jest proniknut přesvědčením o nezadatelných právech tohoto království,* jak o tom svědčí zejména řeč jeho pronesená na sněmu českém (5. října 1888). Tato okolnost byla by znamením, že vláda zanechavši svých ohledů vyčkávacích odhodlána jest prováděti program svůj, *zejména oproti národu českému,* rychle a rozhodně.

My bychom mohli projeviti uspokojení své z toho, **že nevolají se více do země lidé zdejších poměrů neznalí,** lidé, kteří pro slasti a strasti národa českého nemají citu a porozumění . . .

My bychom mohli projeviti rozhodné schválení tohoto skutku, že vláda uznávajíc, kterak nemůže vládnouti proti

většině parlamentární, dala se konečně na pravou a jedině zdravou cestu a povolala ke spravování země české muže, *jenž náleží ku předním zástupcům strany státoprávní* . . .

Avšak my *v Rakousku naučili se* **vážiti a ceniti skutky** a proto zajisté nepřekvapí ani nového místodržitele, že abstrahujíce od jeho úctyhodné minulosti, **co se týče budoucnosti** chceme teploměr svých sympatií a své mravní podpory zahřívati *na teplé a vřelé lásce, jakou by nový místodržitel* **odsvědčoval skutky k našemu lidu a právům jeho.**

Praví se, že *muž tento jest povolán*, **aby provedl vyrovnání mezi Čechy a Němci.** Nepochybujeme, že chopí se otázky této rázně a že nasadí síly svoje, aby byla řešena **v duchu práva a spravedlnosti** . . .

Buď však, jak buď, *tak déle býti nemůže, jak to posud chodí*, (autor míní poměry v tak zvaném »uzavíraném území«,) *aby Čechové doma v této zemi ani se hnouti, ani sobě zazpívati*, ani vlastní hostinec zříditi *nesměli*, aby z toho majetku a životu jejich nehrozilo nebezpečenství. Nový místodržitel má tu dostatek příležitosti *osvědčiti, že tady v Čechách vládne právo a zákon*, který neustupuje před terrorismem a že tady po celých Čechách Čech může se volně procházeti za svým povoláním a zábavou, jako by byl na rodném dvoře.

. . . Hraběte Thuna není zajisté tajno, kterak i za tohoto systému **zabaven byl** *seznam voličů* do obchodní komory pražské, v němž tučným písmem byli tištěni, kdo volili s ústaváky. Času svého *zabavován byl také náš list* proto, že uveřejňoval firmy pražské, které mají jenom německé nápisy: *v tak zvaném uzavíraném území však* proskribováni plnými adresami rodičové, kteří podepsali žádosti za nové školy české, obyvatelstvo německé vyzýváno, aby tyto Čechy vypovědělo z bytů, aby jim odňalo práci: to se stalo mnohokráte, *aniž by noviny takové byly zabaveny.*

Nový místodržitel zajisté státi bude na stanovisku, že pro Čechy je jedno právo jako pro Němce a že za žádných okolností nesmí se trpěti, aby Čechové byli proto pronásledováni, že chtějí zůstati Čechy věrnými a poctivými i v místech německých.

Nejhorší boje, alespoň ústaváci berou si to za záminku, vedou se *pro zřizování škol českých v místech převahou německých.* U nás v Čechách *zemská školní rada vydala neblahou interpretaci zákona* v ten smysl, že rodičové mají právo ustanoviti, jaká škola měla by se pro jejich dítky zříditi. Interpretace tato však je naprosto nesprávná. Avšak jestliže se zavedla a dále se praktikuje, **na místodržiteli záleží především,** aby rodičové čeští, kteří se škol českých domáhají, nebyli proto pronásledováni a aby zřizování škol nevedlo k hotové persekuci Čechů. Zde exekutiva má velikou moc. Neboť **naprosto by nebyl místodržitel na svém místě,** *kdyby trpěl, aby předsedové místních školních rad rodiče české na radnici volali* **a tam s nimi zaváděli protokoly a je duševně týrali a terrorisovali!** Na druhé pak straně *školní úřad zemský,* který nejlépe toho má zkušenost, co se děje za platnosti zákonů nynějších, má v první řadě povinnost starati se o to, *aby provedeny byly* **opravy zákonů,** které se *ukazují býti vadnými a nedostatečnými.*

Vůbec v otázkách školských bude novému místodržiteli **osvědčiti své schopnosti a svůj smysl pro právo a spravedlnost.** Zákony nyní platné jsou nedostatečné a ochotná podpora k jejich opravám illustrovati bude smýšlení místodržitelovo. Zejména *rozšíření autonomie v tomto oboru bude zkušebním kamenem.*

Není žádné pochybnosti, chopí-li se hrabě Thun věci rázně a odhodlaně, že získá si zásluhy o zemi tuto a její obyvatelstvo. *V tom ohledu přináší s sebou vlastnosti, jakých v Čechách jest vysoce potřebí.* Hrabě Thun zejména jako předseda výboru rozpočtového na sněmu českém osvědčil tolik *pracovní energie,* že získal si tím uznání všech, kdo měli příležitost jej poznati. Jak mnohoslibná to vlastnost pro zemi, kde provádění rovného práva tak hlemýždím krokem chodívá. *My si nedovedeme ani představiti,* **že by za hr. Thuna mohl trvati nějaký šlendrian nebo nějaká liknavost a neochota v tom ohledu, kde běží o právo a spravedlnost.**

Majíce tyto věci na zřeteli, musíme se také domnívati, že hr. Thun naprosto by se nemohl vpraviti v takové poměry, *aby* provádění práva svěřováno bylo lidem liknavým,

neochotným nebo dokonce osvědčeným odpůrcům rovného práva. Ovšem i jemu bude se ohlednouti po *celém ústrojí správním* a s ním se seznámiti: *nedovedeme si však představiti, že by pod ním mohli se vpraviti v nový proud* **i ti, kdo až na naše dny nedovedli ze sebe svléci starého Adama.**

Avšak jako jsme přesvědčeni *o energii hr. Thuna dolů*, tak úplně důvěřujeme i *v jeho samostatnost a odhodlanost charakteru nahoru*. My si věc představujeme tak, že hrabě Thun jako samostatný kavalír, *znaje pravdu a uznávaje právo, vynasnaží se* **i nahoru zjednati mu uznání a průchod.** Mnohá dobrá věc může býti provedena, bude-li míti nahoru dobrého a obratného zastance. *Kdyby takového přímluvce a zastance měla naše země nahoře v každé době, který by za právo a provádění jeho* **dovedl** *se zasazovati*, **věru dnes nebylo by v Čechách oposice v našem táboře** a ústaváci byli by se již podali skutečným poměrům.

Nedovedeme si proto představiti, kterak by nový místodržitel mohl sloužiti nějakému vyrovnání s Němci, které by mohlo znamenat nějaké naše ukřivdění. *V tomto ohledu přesvědčil by se záhy, že vzal na sebe* **úkol nemožný a velmi nevděčný;** přesvědčil by se, že **Čechové stojí pevně a nezvratně při svých svatých právech** a že za *největšího a nejzasloužilejšího jen toho uznají*, **kdo by království tomuto zjednal provedení práv jemu příslušných** a kdo by za vrchol své činnosti pokládal, aby tato práva zpečetěna byla neodčinitelným způsobem, posvátným svazkem krále českého s tímto slavným královstvím.«

Nejsympatičtěji a k tomu takořka beze vší reservy přijal jmenování hraběte Františka Thuna c. k. místodržitelem v Čechách klerikální **„Čech“.**

„S radostí“, psal mimo jiné, „*vítáme* nového náměstka našeho císaře a krále v království českém; s radostí tím větší, s čím větším hněvem listy nám nepřátelské jmenování jeho doprovázejí. Těšíme se přede vším tomu, že nový pan místodržitel je **upřímný a horlivý katolík** . . . Listy židovské a liberální velmi těžce nesou tu okolnost, že nový pan místodržitel náleží ku šlechtickému rodu, jenž *přede vším* **nade**

všecko *cení víru otců, víru církve katolické.* Postačí zde na doklad uvésti pouze strýce a otce pana místodržitele ...

Nový pan místodržitel bude míti úkol velice těžký. Růže na stolci královského zástupce nerostou, což zajisté v plné míře zakusil ctěný jeho předchůdce.

Nástupce jeho *zná z názoru vlastního věci české,* zná přede vším věci na českém severu. My dávno pověděli, že zrovna zbůhdarma nechaly se věci zde dospěti tam, kde nyní jsou ....

Těžké postavení bude míti nový náměstek krále *v příčině školství* ... Ovšem pak nejtěžší postavení bude míti *v díle* tak zvaném *smiřovacím* ....

Nový pan místodržitel sám se hlásí rozhodně ku straně křesťansky konservativní. *Doufáme pevně,* že i **na straně staročeské** *nastane příznivý obrat ve směru tom*" ...

Na jiném místě pak připomenuto, že »bývalý ministr hrabě **Lev Thun,** *horlivý katolík a vynikající státník,* **byl jeho strýcem a zároveň vzorem**« ... V klubu velkostatkářském byl prý hr. Fr. Thun vedle tchána svého knížete Karla Schwarzenberga a strýce hr. Rich. Clam-Martinice rozhodujícím činitelem a bylo mu často uloženo mluviti jménem klubu. Dále praveno, že »hrabě František Thun, c. k. tajný rada a komoří jest *vojenským odborníkem* a rytmistrem 13. dragounského pluku. Jakožto takový *častěji prodělal* **vojenská cvičení** v hlavním stanu císařském. **U dvora** jest hrabě František Thun **persona gratisima,** o čemž jmenování jeho c. k. tajným radou a místodržitelem svědčí.«

„**Nár. Listy**" přijaly jmenování hraběte Fr. Thuna c. k. místodržícím v Čechách přes všechnu nedůvěru aspoň v prvním okamžiku — do jisté míry shovívavě. »Hrabě Thun, *horlivý federalista a přívrženec státního práva českého,*« psaly hned po první zprávě o jeho jmenování, »**není nám do nejkrajnější míry nesympatickým,** *doufáme totiž, že by se s ním dalo nejen jednati, ale i vyjíti*« ...

Téhož dne telegrafováno témuž listu z Vídně: »Všechny vládní listy večerní nápadným způsobem o změně na místodržitelském stolci českém mlčí ... »N. W. Abendblatt« spatřuje v novém místodržiteli českém *rozhodného stranníka.*

Hrabě František Thun vyslovil prý se několikrát v kruhu svých stoupenců, že **pro politickou správu Čech dlužno najíti rozhodnější a ráznější osobnost.** Vi prý se tedy, co lze od nového místodržitele očekávati . . . Zvláštního významu nabývá prý jmenování hraběte Thuna nástupcem barona Krause tím, že je *rozhodným přívržencem strany, která pokládá radikální ruch v Čechách za velice nebezpečný a* **žádá rázná opatření,** kterými by se mladočeský proud zastavil. Tím jsou prý pohnutky Thunova jmenování úplně objasněny.«

Na jiném místě »Nár. Listy« psaly: »Hrabě Fr. Thun jest *rozhodným stranníkem* konservativně klerikální strany, ve které podařilo se mu záhy zjednati si značný vliv. Náležel ť v posledních letech s knížetem Karlem ze Schwarzenbergu a hrabětem Richardem Clam-Martinicem k řiditelům politiky konservativní v Čechách . . . Hrabě Thun súčastnil se všech důležitějších debat v našem zemském parlamentě a osvědčil se při tom jako *řečník obratný* a zároveň jako **bezohledný** *zastance politických názorů strany, ku které se hlásil.*«

Dále konstatovaly, že hlásil se hr. Fr. Thun vždycky ku svému **německému původu** a že **česky ani neumí;** ale dodaly: »Sděluje se nám ovšem, že v poslední době přičinil se, seč byl, aby se jazyku českému přiučil. Byla by to také věc velice podivná, *aby náměstek v království českém nebyl mocen jazyka*, jimž mluví velká většina obyvatelstva tohoto království, jež mimo to dějinným je představitelem této země.«

Dne 11. září zahájily »Nár. Listy« úvodní článek slovy: »Ve chvíli, kdy na stolec místodržitele země *české* dosazen jest vládou Taaffeovou — **německý aristokrat, který ani v mluvě, ani v písmě není mocen jazyka českého,** onen to hrabě František Thun, který loni 5. října na sněmě českém opověděl **„boj všem svobodomyslným zásadám na potkání"** atd.

Za několik dní, když se různé listy rozepsaly o korunovaci, zvěstováno témuž listu z Vídně: Jako loni po jmenování hraběte Schönborna ministrem spravedlnosti, že napsal brožuru o státním právu českém, tak ze *stejně malicherného*

podnětu provozuje se nyní znova **korunovační stínohra** pro jmenování hr. Fr. Thuna českým místodržitelem, že druhdy jako zemský poslanec vyslovil přání, aby císař dal se korunovati. Příčinou jmenování hr. Fr. Thuna *není však dokonce úmysl vlády zahájiti korunovační akci*; nýbrž hr. Taaffe chce volbou tou podepříti vliv přátel svých v českém národě při posledních volbách sněmovních podvrácený a pukliny své strany na říšské radě zase skližiti . . . Hrabě Taaffe přiblížil se tím na novo o krok k historické šlechtě. Tato dostala nové důležité místo ve veřejné správě, ale jinak **musí hrabě Thun** na stolci místodržitele zrovna jako hrabě Schönborn v ministerstvě spravedlnosti *zapomenouti* na politiku svou vlastní **a dělati jen politiku hraběte Taaffea.**«

Za nedlouho po svém jmenování c. k. místodržícím odejel hrabě Fr. Thun do Vídně a *složil mandát jako poslanec na sněmu českém.*

Proč tak učinil, žádný z listů vládních a polovládních nevysvětlil. Vídeňský dopisovatel »Nár. Listů« psal takto: »Nepřekvapilo nikoho, že hr. Taaffe hledal správce českého království mezi vysokou šlechtou. *Také Čechům*, kteří vědí, že nedosažitelným jest tento plný hrozen Čechovi občanskému a národnímu, *kavalír nepřekáží.* **Byrokracie usadila se na tomto teplém místečku českých aristokratů** *a začala je pokládati za dědičný svůj podíl.* Neškodí, když se posloupnost její na chvíli přeruší a zase jednou aristokrat v byrokratické atmosféře pražského místodržitelství trochu vyvětrá.«

Připomenuv pak, že hrabě Taaffe zvolil hraběte Fr. Thuna místodržícím *jenom proto*, poněvadž slyšel chváliti jeho *rozhodnost a energii v potírání živlů svobodomyslných*, vyložil také, proč asi hr. Thun složil svůj mandát jako poslanec. Hlavní příčinou byla prý obvyklá allotria německých listů proti státnímu právu českému a korunovaci, když si připomenuly, že hr. Fr. Thun před rokem jako poslanec vyslovil přání, aby se dal J. V. císař na krále českého korunovati. Hrabě Taaffe nalehal totiž »na hraběte Fr. Thuna, aby se kál z korunovačního hříchu, jejž byl spáchal jako poslanec a hrabě Thun naléhání tomu ochotně vyhověl« . . .

Německý tisk prohlašoval hraběte Fr. Thuna za *„místodržitele korunovačního,“* a vídeňské listy se zvláštní jednomyslností chválily přede vším jeho **energii a nezlomnou vůli,** kteréž prý také ve svém úřadě jako místodržitel v příslušné míře *plně užije* . . . »*V jakém směru*«, dokládáno, *„není nikoho*, kdo hraběte Fr. Thuna třeba jen povrchně zná, *tajno*« . . .

»Neue freie Presse« pravila, že povolání muže s takovou minulostí, jakou má hrabě Thun, musí Němci pokládati za signál ku zostřenému boji proti sobě. »Pro Němce znamená tento muž, že nikdo nechce jich přáním přijíti v ústrety a že musejí býti hotovi k tuhému boji.« Ostatně nezříkal se list ten naděje, že bude hrabě Thun *„lepším“* než-li jeho — pověst.

O *politickém úkolu* hraběte Fr. Thuna psal »Neues W. Tagblatt« v tento smysl: Hrabě Thun měl *dvoje* poslání. Jednak mu uloženo *zjednati národnostní mír v zemi* a za druhé *učiniti* tak zvané *„krajní živly“* v obou táborech *neškodnými.* Smíření mělo býti docíleno pomocí německé šlechty. Úkolem hraběte Thuna prý bylo odvrátiti šlechtu od občanských spojenců. Avšak hrabě Thun, mínil list ten, velice se mýlí, předpokládá-li u oposiční šlechty německé tak málo charakteru a pevnosti, že by se nyní, po rozbitém kompromisu dala použíti k Thunově kalkulaci. Mnohem snáze dá se provésti *druhá část* úkolu nového místodržitele. Proti mladočešství a německým krajním živlům skytají dosti prostředků platné zákony. **Rozpouštěti spolky, zakazovati schůze, konfiskovati noviny** *není konečně věc tak těžká.* Však **první část programu** místodržitel Thun — **neprovede.**

* * *

Nám sice ani ve snu nenapadá, pokládati vše, cožkoli různé časopisy otiskují o kterémkoli c. k. orgánu, za dokumenty historické. Než projevy časopisecké mají svou zvláštní důležitost. Neboť z toho, co dnes — třeba snad i mylně — zaznamenávají, lze *po čase* methodou porovnávací souditi více méně pravdě podobně na pravý stav věcí v minulosti.

Podobně má se to i tentokráte.

Hrabě Fr. Thun totiž, pokud víme, nikomu se nesvěřil, *jaký úkol mu byl v Čechách jako c. k. místodržiteli svěřen,* a také úřadní i poloúřadní listy zachovaly o tom respektní mlčení jako o úřadním tajemství. Avšak dnes — po šestileté úřadní činnosti hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele — možno se mnohého aspoň — domysliti.

Pokusme se tudíž ze všech citovaných úvah pronesených z nejrůznějších politických stanovisek vyloupnouti *jádro* jednak vzhledem k osobním vlastnostem a státnickým neb aspoň úřadnickým schopnostem hraběte Fr. Thuna, jednak vzhledem k úkolu, jenž mu byl jako c. k. místodržiteli časopisectvem připisován!

Dle »*Světozora*« byl hr. Fr. Thun před svým jmenováním c. k. místodržitelem »domácí kavalír«, přívrženec státoprávního programu českého a stoupenec rovnoprávnosti.

Dle »*Hlasu Národa*« byl smýšlení vlasteneckého a hluboce proniknut přesvědčením o nezadatelných právech království českého.

Dle »*Čecha*« upřímný a horlivý katolik, znající věci české »z vlastního názoru«; dále »vojenský odborník« a »persona gratisima« u dvora.

Dle »Nár. Listů« byl hr. Fr. Thun německý aristokrat, který se vždycky hlásil k německému svému původu. Jazyka českého nebyl mocen, ani v mluvě, ani v písmě a teprve se mu přiučoval. Dále byl rozhodný přívrženec konservativně klerikální strany, a bezohledný zastance politických jejích názorů, který byl jako poslanec na sněmu českém opověděl »boj všem svobodomyslným zásadám na potkání...«

»Neue fr. Presse« pokládala jej za odpůrce Němců; ale nevzdávala se naděje, že stane se v úřadě místodržitelském »lepším« nežli jeho pověst.

Z osobních vlastností akcentovaly skoro všechny listy jeho rozhodnost, ráznost a neoblomnou vůli. Některé zmiňovaly se o jeho pilnosti v pracích parlamentárních a označovaly jej jako »obratného řečníka«.

O zvláštních nějakých vlastnostech nebo schopnostech jiného druhu, o průpravném studiu ku kariéře státnické nebo

úřadnické, o nějakém zvláštním politickém skutku nebo humanním, vědeckém atd. snažení a mnohém jiném, co by bylo hr. Fr. Thuna případně charakterisovalo, není v úvahách ani zmínky. Toliko »Čech« lapidárně připomíná, že byl hraběti Fr. Thunovi *vzorem* »vynikající státník« **hrabě Lev Thun**...

Ze všech úvah vyzníval nad jiné významně jediný akord: **ráznost** — a v některých úvahách kladen důraz na to, že *právě této vlastnosti* jest novému c. k. místodržiteli v Čechách přede vším jiným potřebí.

Z reprodukovaných úvah jest také zřejmo, že jmenování hr. Fr. Thuna c. k. místodržícím v Čechách přijato bylo veřejností českou v celku *nad míru sympaticky a že skládány v nového místodržitele mnohé naděje.*

»Světozor« očekával, že **skutky** hraběte Františka Thuna sympatii redakce »Světozora« opodstatní.

»Hlas Národa« kladl taktéž hlavní důraz **na skutky** a stipuloval je podrobněji. Především přál si, aby národnostní poměry v tak zvaném »uzavíraném území« změnily se působením hr. Fr. Thuna jako místodržitele po právu a přesně dle znění platných zákonů; dále aby v záležitostech školních zavládly poměry spravedlivé a hlavně vlivem zemské školní rady, (jejímž předsedou hr. Fr. Thun jako c. k. místodržitel jest,) opraveny byly školní zákony, které se ukazují vadnými a nedostatečnými. Mimo to přál si list ten v oboru školském netoliko rozšíření autonomie, nýbrž aby i *c. k. organové*, kteří jsou hraběti Fr. Thunovi jako místodržiteli podřízeni a nemohli by se vpraviti v nový proud, *nahraženi byli silami novými.*

Nejzávažnějším momentem zdá se nám býti, že kladl »Hlas Národa« důraz na to, aby hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržitel *nezůstal rázným pouze „dolů“, nýbrž znaje právo národa českého* vynasnažil se *zjednati mu uznání a průchod* **také „nahoru“** a že končil, že národ český stojí pevně a nezvratně při svých svatých právech a uzná za nejzasloužilejšího *jen* onoho, **kdo by království českému zjednal provedení práv jemu příslušných.**

Vše ostatní, zejména hraběti Fr. Thunovi připisovaný úkol provésti vyrovnání Čechů s Němci a učiniti tak zvané

»krajní živly« v obou národních táborech v Čechách »neškodnými«, o čemž činí se zmínka v jiných listech, zdá se nám býti úkolem tak těžkým a skoro možno říci »idealním«, že vzhledem k dávné i nedávné minulosti a k existujícím poměrům — na uspokojivé řešení nelze za našich dnů doposud snad ani pomysliti.

Nyní, po šestileté úřadní činnosti hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele možno nabýti o úkolech, jež mu byly v září 1889 časopisectvem připisovány, přiměřeného poučení pouhým konstatováním některých fakt a sice:

I. *Přání*, jež byl hrabě Fr. Thun dne 5. října 1888 ve své řeči vyslovil ve sněmu českém v příčině korunovace J. V. císaře na krále českého, *dosud se nevyplnilo.*

II. **Státoprávní program národa českého** jest po dnes *pouhým programem*, jakým byl od zahájení ústavnosti za všech předcházejících vlád.

III. **Vyrovnání Čechů s Němci** doposud nepokročilo ani o píď dále; naopak: protivy z různých příčin ještě více se přiostřily.

IV. **Autonomie** vůbec a v oboru školském zvlášť po dnes nerozšířena, jak si »Hlas Národa« přál a »vadné školní zákony« doposud nenahraženy zákony přiměřenějšími.

V. **Stesky** na nešetření **rovnoprávnosti** jsou po dnešní den v permanenci.

VI. Podobně neutichly **stesky** Čechů na poměry v tak zvaném *„uzavíraném území“* atd. atd.

Krátce vzhledem k momentům, jež jsme byli právě vytknuli, nezměnily se *poměry v Čechách* buď v ničem nebo jen v nepatrných věcech, z čehož logicky plyne, že hrabě Fr. Thun *úkoly*, jež mu byly původně jako c. k. místodržiteli časopisectvem připisovány, *buď neměl*, nebo měl-li je, — že nepodařilo se mu jich z různých příčin provésti a že o jich provedení zasadí se snad — později . . .

Naprosto správný a definitivní úsudek v tomto ohledu není však možný, dokud hrabě Fr. Thun úřední činnost svou jako c. k. místodržitel neukončí. Z té příčiny ponecháváme otázku tu *zatím* nerozřešenu a obracíme zřetel ještě jednou k hraběti Fr. Thunovi jako poslanci.

Jak víme, kladen skoro ve všech úvahách časopiseckých důraz na jeho »ráznost«. Než — jakého druhu tato »ráznost« byla až do dne a hodiny, kdy stal se c. k. místodržícím, nebylo nikde doloženo. My aspoň marně pátrali *po nějakém rázném* **skutku** *hraběte Fr. Thuna*, nechť už v ohledu politickém, socialním, vědeckém, humanním, pedagogickém nebo jakémkoli jiném. V celém životě hraběte Fr. Thuna nezjistili jsme až do dne 4. září 1889 ani jediné závažné myšlénky politické nebo jakékoli jiné, kterou by byl »rázností« svou provedl, aniž nějakého *paměti hodného* **skutku**, který by nasvědčoval »ráznosti«, o níž jest v úvahách časopiseckých řeč.

»Ráznost«, jakou snad hrabě Fr. Thun rozvinoval jako hodnostář vojenský nebo majorátní pán na svých panstvích vůči lidem od něho závislým, ovšem zde nemíníme, poněvadž »ráznost« toho druhu náleží na účet hraběte Fr. Thuna jako subalterního vojáka nebo soukromníka a nemá s veřejnou jeho činností vůči občanům od něho nezávislým pražádné váhy.

Po jakém právu a z jakých asi důvodů byl mu tedy attribut »ráznosti« skoro jednomyslně připisován časopisectvem?

Trváme, že neodchýlíme se příliš od pravdy, díme-li, že **veškerá veřejná „ráznost“** *hraběte Františka Thuna* až do dne 4 září 1889 jevila se **pouze jen ve slovech,** jež byl při té neb oné příležitosti pronesl, zejména pak *v řeči,* proslovené *německy* dne 5. října 1888 v debatě o rozpočtu ve sněmu českém, ku kteréžto řeči bylo také již v citovaných hlasech časopiseckých poukázáno.

Hr. Fr. Thun nemluvil tehdá pouze jménem svým vlastním, nýbrž jménem »historické šlechty české« a řeč jeho pokládána všeobecně jaksi za program politické »Moderny« konservativního velkostatku v Čechách.

Doporučujeme památnou a v mnohých ohledech nad jiné charakteristickou tuto řeč k nejbedlivějšímu prostudování každému, kdožkoli si přeje obeznámiti se důkladně netoliko s politickými plány a záměry hraběte Fr. Thuna jako zástupce konservativního velkostatku, nýbrž i s politicko-socialním programem celé strany a citujeme z ní jen jaksi *na ukázku* toliko některá nejmarkantnější místa.

»**My**«, pravil hrabě Fr. Thun mimo jiné, *„vzpíráme se* každému dalšímu šíření se myšlénky národnostní. *Nechcemeť, aby jeden byl kladivem, druhý kovadlinou.* Naopak **my** si přejeme, aby obě národnosti žily zde v míru a klidu vedle sebe. Duševní rozvoj národnostní nechť pokračuje na dráze, na které dosud tak daleko byl pokročil v zájmu vzdělanosti kosmopolitické. Všichni národové nechť závodí o palmu vědy. Však *vzájemným štvaním jedné národnosti proti druhé* musíme opovrhovati a rovněž těmi, jimž jest toto štvaní řemeslem.

Ale také **povinností vlády** jest, *aby* **poskytovala podpory** *umírněným živlům konservativním* **v boji proti mužům ostré toniny** *na obou stranách.*

Mluvím-li o *živlech výstředních*, musím zmíniti se též o **žurnalistice.** Ale tu nemohu zamlčeti, že **valná část žurnalistiky moci své zneužívá.** *V první řadě platí to ovšem o žurnalistice venkovské.* Jest **úžasné,** *co tropí tato ve* **štvanicích a násilnictví,** a věru, divím se tomu, že *hněv klidného obyvatelstva nezbouřil se dosud proti těmto* **vlkodlakům veřejného mínění.**

V listech těchto lže se, překrucuje, politický odpůrce napadá, zostouzí a podezřívá. *V listech těchto* **každý na pranýř se staví a hmotně ničí,** *kdo opováží se vymknouti se z objetí běžných hesel.* **Vše,** *co člověku svatým jest,* **tahá se do bláta i — náboženství.** *Kněz prohlašuje se za nepřítele lidu,* ba — **ani biskup** *štváčům neimponuje . . .*

Však **ještě** *smutnější a* **nebezpečnější** *jest onen druh mužů*, jež v politickém životě nalézáme mezi stoupenci politiky nejkrajnější. Jsem ovšem dalek obviňovati stav celý, obviňovati **učitelstvo;** však faktum jest, že **veliká část učitelstva špatně pojala úkol svůj,** *neboť staví se a sice na obou stranách v čelo politické a národní agitace.* **Tito učitelové otravují lid,** *vštěpují nenávist národní v něžné srdce dítek, a svádějí dospělé* A proti tomu velmi často *ani se nezakročí*, naopak — **úřadové velmi často pohlížejí lhostejně k tomu.** *Nechť odbývá se kdekoli nějaká* **divoká schůze,** ve které mluví se řeči, při nichž klidně myslícím

politikům hněvem krev v žilách vzkypěti musí — **jisto jest, že při tom jsou učitelové.**

A tu nestačí, vzpírají-li se tomu živlové umírnění, **tu jest povinnost vlády, aby konala povinnost svou** a postarala se o pořádek a kázeň mezi učitelstvem. Neboť careant consules! Jestliže učitelové na obou stranách působiti budou hlavně jen jako političtí a národní agitátoři a štváči, potom dočkáme se pokolení, **jež neskrotí žádná vláda.«**

Na to odmítl hr. Fr. Thun námitky Plenerovy a zvolal: »Dejž bůh, aby vložením koruny svatého Václava na panovníkovy skráně ještě více upevnily se svazky, jež poutají na vzájem milovaného vladaře a věrný jeho národ!«

Potud urývky z řeči hraběte Fr. Thuna, kterouž popřál širší veřejnosti ponahlédnouti hlouběji do svého nitra a vytknul aspoň v hrubých rysech některé své názory, o nichž do té chvíle neměla veřejnost skoro ani tušení.

Nechť pojímáme citovaných několik slov se stanoviska kteréhokoli, tedy i nejkonservativnějšího nebo *třeba nejreakcionářštějšího*, vždy musíme dospěti k úsudku: že hrabě František Thun, (aspiroval-li totiž již r. 1888 na nějaký úřad ve službě vlády vídeňské) dopustil se slovy těmi *pro celou svou budoucnost* přímo nepochopitelné a nevysvětlitelné *státnické chyby*.

Obvinění, jež byl dne 5. října 1888 jako mluvčí »historické šlechty české« metnul ve tvář **„velké části“** celých dvou stavů: **žurnalistiky a učitelstva** *obou národností,* jsou tak težká a v celém svém dosahu tak nesnadno přesvědčivě dokázatelná, že zaráží i člověka nejotužilejšího, který jest uvyklý i na řečnické výbuchy v okamžicích nepříčetnosti.

Mimo to byla obvinění ta přednesena ve formě tak tvrdé, bezohledné, vůbec nekavalírské, že na mnoze i ti, kdož by snad v té oné podrobnosti s řečníkem souhlasili, najisto se neubránili pocitu nejnesympatičtějšímu.

Na nás aspoň, kteří sobě netajíme žádné skutečné vady ve školství nebo žurnalistice, učinila slova ta i po letech ještě dojem jako nejodpornější dissonance.

Z nesčetných řečí proslovených až dosud na sněmu českém a v říšské radě, ba i v různých jiných parlamentech, jež jsme

časem svým jako žurnalisté byli nuceni buď vyslechnouti buď jen čísti, nebo které jsme z vlastní záliby četli, nepamatujeme se ani na jedinou, v které by byla taková obvinění a k tomu v tak drsné a příkré formě pronesena, jako jsou citovaná slova hraběte Fr. Thuna.

Obral-li si hrabě Fr. Thun, jak klerikalní »Čech« později ujišťoval, *za vzor* »vynikajícího« státnika a strýce svého, hraběte **Lva Thuna** — v tomto vzhledě netoliko vzoru svého nepředstihl, nýbrž zůstal daleko za ním, ba více — on vzor svůj pustil úplně se zřetele.

Hrabě Lev Thun byl totiž taktéž »do kosti konservativní kavalír«, a jak víme, žádný přítel učitelstva a žurnalistiky, vymykajících se z právomocnosti jeho ordonancí; nicméně ve všech jeho parlamentárních řečích a různých jiných pojednáních není po slovech toho smyslu, rázu a formy, jak je byl hr. Fr. Thun dne 5. října 1888 pronesl, ani stopy.

Hrabě Lev Thun, ačkoli jako ministr kultu a vyučování reakcionář a později jako poslanec a člen »historické šlechty české« — pouhý konservativec s vignetou státoprávního oposičníka, vynikal totiž skutečně nadáním diplomatickým: nedráždil a nepopuzoval proti sobě »velkých částí« žádného stavu spůsobem tak neopatrným jako jeho bratrovec, kterýž děkoval zajisté jen pouhé náhodě, že nebyl hned na místě usvědčen *z plané frázovitosti*.

Představme si jen, co by se bylo asi stalo nebo co by byl hrabě František Thun odpověděl, kdyby jej byl kterýkoli z poslanců prostě vyzval, **aby podal slov svých nezvratné důkazy** a kdyby se byla i většina parlamentu k žádosti té připojila?

Měl, či mohl míti hrabě Fr. Thun nezvratných důkazův po ruce?

Pochybujeme. Neboť tolik přece nelze předpokládati, že by mu snad c. k. okresní hejtmanství, c. k. policie a c. k. návladnictva, po případě c. k. soudové byli již tehdá podávali o žurnalistice a učitelstvu úřadní raporty nebo že by byl snad sám dotčená fakta sbíral, aby jimi mohl tvrzení své opodstatniti.

Kdyby byl na př. slovy svými mínil žurnalistiku *německou*, mohli bychom mu dáti za pravdu, poněvadž nejsme s činností její tak obeznámeni, abychom si mohli osobovati přesný úsudek. On však mínil žurnalistiku vůbec, tudíž i *žurnalistiku* **českou**, a v tom případu musíme co nejrozhodněji protestovati.

Hrabě Fr. Thun žurnalistiky české vůbec a venkovské zvlášť z vlastního názoru neznal a znáti nemohl, poněvadž **česky neuměl.** On pronesl příkrý a neodůvodněný úsudek svůj o ní bez jakéhokoli právního podkladu jako pouhou ozvěnu strannických nějakých klepů, jež byl nejspíše kdysi kdesi od kohosi zaslechl.

Avšak i v případu, kdyby se byl pokusil nebo *kdyby se chtěl* i nyní snad (a to s použitím veškerého policejního a soudního materialu) *pokusiti o provedení juridického důkazu*, pochodil by před nepředpojatými soudci ústavního státu najisto jako Kec u Jankova. Neboť souditi z ojedinělých případů hned na »velkou část«, jest sice věcí důmyslu a může v mnohém posloužiti za důkaz pravdě podobný; ale *nikdy nemůže býti důkazem právnickým, vázaným na přesné znění trestního řádu a zákona* nebo docela **důkazem naprosto a nepodmíněně přesvědčujícím.**

Individuelní náhledy hraběte Fr. Thuna nebo kohokoli jiného o trestuhodnosti nějakého skutku nebo výroku **nemají** *před právem u nás platným* **pražádné platnosti.**

Trestuhodný skutek nebo pouhý výrok, ať už pouze pronesený nebo tiskem reprodukovaný musí býti *právoplatně* prokázán. Obviněný musí totiž býti řádným soudem odsouzen a rozsudek musí vejíti v moc práva. Teprve po té možno právoplatně mluviti o »zneužívání« moci, o úžasném *násilnictví* a všem ostatním, co byl hr. Fr. Thun dne 5. října r. 1888 »valné části« žurnalistiky vytýkal.

Nuže a nyní se prostě ptáme:

Kde jsou právoplatné rozsudky soudní, jimiž byli žurnalisté čeští odsouzeni pro delikty hr. Thunem vytknuté? **Kolik** a kteří z redaktorů nebo žurnalistů českých byli prodlením netoliko jen jediného roku, nýbrž v průběhu desíti, ba dvaceti let právoplatně odsouzeni:

a) proto, že v listech svých lhali a překrucovali;
b) že politického odpůrce napadali, zostouzeli a podezřívali;
c) že každého stavěli na pranýř a hmotně ničili, kdo opovážil se vymknouti se z objetí běžných hesel;
d) že vše, co jest člověku svatým, tahali do bláta — i náboženství;
e) že prohlašovali kněze za nepřítele lidu a proto, že »štváčům« těm ani biskup neimponuje?

Marně se namaháme najíti v dějinách české žurnalistiky dokladů. Kromě ojedinělých případů, z nichž připadají sotva dva, tři na celý rok, nevíme o žádném právoplatném odsouzení *„valné části“* žurnalistiky české pro delikty hrabětem Fr. Thunem vytknuté.

Časopisy české vycházejí nyní, jak známo, ve více než-li **dvaceti milionech exemplářích** *ročně;* (neboť páčíme-li náklad »Nár. Listů«, české a německé »Politiky« — každého z žurnálů těch zvlášť — *denně* pouze jen na 10.000 exemplářů, činí počet exemplářů v roce více nežli deset milionů.)

Nuže — **kolika** soudními nálezy (*a jen tyto mají* ve sporné záležitosti *právní platnost)* mohl by hr. Fr. Thun (třeba i dnes, kdy má vešken soudní material z celých Čech, ba ze všech zemí koruny české k disposici) vzhledem k ohromné spoustě více nežli dvaceti milionů exemplářů českých novin pouze v jediném roce vydávaných posloužiti lidem práhnoucím po ryzé pravdě?

Vše to jest nezvratným důkazem, že hr. Fr. Thun jako mluvčí »české historické šlechty« *obviňoval* dne 5. října 1888 *žurnalistiku ze skutků právně nedokázaných.*

Než na tom tak nesejde.

Žurnalistika česká uvykla už dávno jiným věcem, než-li jest nesprávný a neprávnický nějaký náhled pronesený kýmkoli. Ale že bylo těžké obvinění to proneseno hrabětem Fr. Thunem jaksi jménem »české historické šlechty«, zdá se nám býti pro poměr mezi »historickou šlechtou českou« a většinou národa českého přímo osudným.

Nezávislá žurnalistika česká aspoň neměla od okamžiku toho pražádného práva více, tím méně nějaké povinnosti důvěřovati politicko-národním intencím »české historické šlechty«.

Od toho okamžiku také, jak známo, spustila vzhledem k »české historické šlechtě« — »k noze zbraň« nebo *zaujala stanovisko obranné.*

A *zde* také dlužno po našem náhledu přede vším jiným hledati *prazárodek* **rozporu mezi „českou historickou šlechtou“ a většinou národa českého,** na který si byl hrabě Buquoy, jak víme, roku 1894 na sněmu českém, (když mluvil mimo jiné také o **démonech národa českého“,**) tak trpce posteskl a za kterýž nejen »česká historická šlechta«, ale i národ český děkuji hlavně poslanecké, vlastně řečnické, ať tak díme »neopatrnosti« hr. Fr. Thuna, které se byl dne 5. října 1888 ve sněmu českém dopustil.

Než *zatím* dosti o thematu, k němuž se v tomto spise ještě vrátíme!

Obraťme nyní zřetel svůj ke druhé části citovaných výroků z řeči hr. Fr. Thuna a sice s pominutím všeho obviňování neb ospravedlňování »veliké části« učitelstva — ihned k nejnovějšímu a nejvýznačnějšímu **úřednímu skutku** hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v Čechách.

Školní výnosy hr. Fr. Thuna

ze dne 8. března 1895.

Národ, z jehož středu vyšel největší pedagog světa, slavný náš Amos Komenský, národ, jehož uvědomělé učitelstvo snaží se (pokud možná a pokud mu v tom není bráněno) vychovávati mládež způsobem přirozeným a vůbec v duchu, jakým jsou prodchnuty *přísně pedagogické* (a nikoli nábožensko-vychovatelské) spisy, jež byl velký náš mistr-pedagog Komenský světu zůstavil, národ český najisto nepotřebuje žádných *cizích vychovatelův*, aby mu teprve naznačovali zásady, jakýmiž má býti vychování mládeže řízeno, aby se nezvrhlo v pouhou dressuru, kterou se z vnímavé mládeže uměle pěstují k různým účelům pouhé živé loutky.

Národ náš a uvědomělé učitelstvo jeho nepotřebují nikoho, kdož by je chtěl teprve poučovati, *jakým* asi má býti vychování mládeže, aby se z ní stali — pokud vůbec možno — lidé myslící a soudní s přiměřenou zásobou různých vědomostí, muži a ženy aspoň s poměrně nepředpojatým názorem v svět.

Kdyby národ náš — nebo kdyby samo učitelstvo naše rozhodovalo o způsobu vychování mládeže české a nebylo nuceno řiditi se předpisy, jež nám byly diktovány zákonodárci, kteří nepochopili vychovatelských zásad Komenského, najisto by celý národ náš v krátké době vyspěl v národ kulturně tak znamenitý, že by musil vzbuditi obdiv všech vzdělaných národů.

Podmínky jsou u nás tak očividné, že netřeba k nim ani zvlášť poukazovati. Snad stačí, připomeneme-li pouze nepopiratelné faktum, že povšechná vzdělanost nedostoupila u žádného národa říše rakouskouherské takové výše, jako u národa českého, a když dodáme, že stalo se tak přes všechno, přímo úžasné úsilí nejrůznějších a zároveň přemocných živlů, kteří se snažili zavléci vychovatelství v Čechách do bahna a močálů pouhé dressury.

Z úryvkovitého označení vychovatelského systému hr. Lva Thuna a stručného rejstříku o pronásledování nejznamenitějších pedagogů českých v letech padesátých jest zřejmo, *jakým způsobem a jakými prostředky* pracoval pobloudilý tento pseudovychovatel národů rakouských, aby byl především jiným *národ český* zadržen v přirozeném rozvoji svém, aby mládež jeho byla vychována methodou dressurní, jakou byl původně vychován hr. Lev Thun sám.

Snahy ty, jak známo, v různých kruzích neutuchly po dnešní den. Úsilí přivésti, když právě ne systém hr. Lva Thuna, tedy aspoň podobné systémy k platnosti co možná největší, jest doposud z různých příčin v permanenci a napíná začasté všechny síly, aby — zatarasilo do škol cestu přírodě a tím i přirozenému a nepředpojatému vychování.

Než právě okolnost, že národ český systematickému a po věky s bezpříkladnou rafinerií pěstovanému pseudovychovávání aspoň ve svém jádru oddolal, jest nepopiratelným důkazem slov, jež jsme byli o jeho nezdolné zdatnosti v ohledu kulturním uvedli.

Připomeňme si jen, *co vše jest nucen každý intelligentní člověk*, jemuž se dostalo vyššího, nepředpojatého vzdělání *zapomenouti, rektifikovati a zavrhnouti* ze všeho toho, co mu bylo ve školách jako neomylné pravdy životní a historické hlásáno a jako socialní, politické, náboženské zásady a maximy začasté i hluboce vštípeno!

Možno-li tento způsob vychování, po jehož ukončení skoro každý z nás s odporem odvrhává ohromný balast školského prachu a bláta, nazvati pouze jen přirozeným, potom věru nevíme, co slovo »přirozený« znamená.

Voditi vnímavou duši dítěte po leta labyrintem tradicionelních bludů, napájeti ji ze zřídel pseudokultury národův, do kterých nám Čechům nikdy nic nebylo a není — neukázati dítěti svět a přede vším minulost i přítomnost, jakými v pravdě byly a jsou, nýbrž odbývati je napapouškováním nesčetných frázovitých sentencí atd., krátce vychovávati dítě české, aby po dokonaném školním vychování, když vstoupí do světa, ku svému zděšení shledalo, že tropili si z něho vychovatelové jeho namnoze pouhé šašky — jest a zůstane nejhroznějším provinněním oněch druhů pseudovychovatelských systémů, jakými hrabě Lev Thun a jemu podobní snažili se národ náš duševně otupiti.

Školství a vůbec vychovatelství v Čechách má, jak známo, doposud velké a zásadné vady a nedostatky. Není totiž, jakým by si je nepředpojatá intelligence přála a čím by se také dříve nebo později stalo, kdyby do přirozeného kulturního rozvoje nezasahali neustále živlové, kteří pro ně nemají mnohdy ani pouhého porozumění.

Z té příčiny nebylo neodůvodněno, když »Hlas Národa« po jmenování hraběte Fr. Thuna c. k. místodržitelem v Čechách kladl mimo jiné důraz aspoň na *rozšíření automie v oboru školství;* neboť bez automie jsou veškeré opravné snahy v Čechách více méně illusorní.

Boj státu a církve o nadvládu ve školství není totiž po dnes ještě dobojován. Přes všechny již vydané nové zákony školní nalezá se učitel doposud ještě, abychom tak řekli, mezi dvěma žernovy.

Nepochybujeme sice, že dříve nebo později přichýlí se vítězství ku správě státní úplně. Než i tím octne se školství v Čechách pouze jen v novém *stadiu přechodním* a na reformy zásadní nebude lze pomysliti, dokud nebude o svém školství rozhodovati národ sám prostřednictvím svých legálních a na základě *spravedlivých* volebních řádů volených zástupců.

Učitel, jenž má býti učitelem *české* mládeže, nesmí býti závislým na faktorech neznajících minulosti a přítomnosti *národa českého* a nemajících začasté ani dosti dobré vůle obeznámiti se s nimi třeba jen povrchně.

Než vše to jsou reflexe vymykající se na mnoze z rámce tohoto spisu. Z té příčiny připomeňme si *zatím* jen *naděje*, jež skládány v tomto vzhledě některými časopisy českými v úřadní činnost hraběte Fr. Thuna (o němž víme, že jej listy české prohlašovaly za *horlivého* **federalistu** a *přívržence státního práva českého*), jako cís. král. místodržitele v Čechách, jenž jest ve funkci té zároveň *předsedou zemské školní rady* a porovnejme s nadějemi těmi některé kompetentní úsudky o českém školství z doby, kdy už měl hrabě Fr. Thun neméně než pětiletou úřadní činnost jako c. k. místodržitel za sebou!

Ve sněmu českém dne 31. ledna 1895 pravil poslanec dr. *Kramář* do slova: »V lit. i) § 11. státního základního zákona o zastupitelstvu říšském mluví se o tom, že *říšská rada má právomocnost jenom pro* **základní** *ustanovení v obecném školství a v gymnasiích*, **pro university** že ustanovuje podrobné zákony. *Ministr vyučování měl by tudíž* podle tohoto zákona *míti jen zprávu universit*, **nic jiného.** *Pro všechno ostatní školství by měla býti* **zemská státní správa.** (Výborně!) Ale co vidíme, co se stalo? *Ministerstvo vyučování* **absorbuje vše,** nejen obecní školy a gymnasia, o kterých se v základ. zák. stát. mluví, ale *i naše školy pokračovací, průmyslové, odborné, techniky* — **všecko.** A proč? Poněvadž zde *nemáme zemské správy a vlády státní, která by žárlivě chránila své autonomie*, své právomoci, poněvadž *zemský sněm* nemá finančních prostředků, poněvadž *jest jako žebrák* odkázán na přirážky a odpadky a musí býti rád, platí-li mu státní správa ze své pokladny několik těch škol«. (Tak jest!)

Neméně charakteristicky o poměru ministerstva vyučování ku školství českému a ke kulturním zájmům národa českého vyslovil se dne 15. února 1895 na sněmu českém poslanec Karel *Adámek*.

Poukázav k různým »neblahým poměrům« ve školství pokračoval: »Povoláním dra Madeyského (kterýž, jak známo, v červnu 1895 zbaven byl úřadu ministra vyučování) *příznivý obrat nenastal*. Již v prvém roce svého vladaření *odmítl dr. Madeyski subvencionování a sestátnění jediné*

střední školy české ve Slezsku, propůjčení práva veřejnosti jediné české obecné škole ve Vídni, kde žije čtvrt milionu Čechů a *zamítl žádost za udělení státní subvence národopisné výstavě* národa československého.

Tak horlivým v odmítání oprávněných nároků a v nešetření nejdůležitějších zájmů našeho národa nebyl žádný z předchůdců dra Madeyského, ani dra Gautsche nevyjímaje!

Nejvýznamějším skutkem dra Madeyského jest zajisté odepření státní podpory naší národopisné výstavě. Tímto *aktem bezměrné vyzývavosti* našeho národa dr. Madeyski se snad mnohému z našich řídicích státníků zavděčil, avšak skutek tento v kulturních dějinách této říše zlatým písmem zapsán nebude. Rakouský ministr vyučování neuznal povinnost státu ku podporování naší národopisné výstavy, jež jest dílem eminentně kulturním a jejíhož provedení se ujal celý národ náš s velikým, povznášejícím nadšením, jež proniklo i do nejodlehlejších chatek našich hor.

Veškeren lid český vroucně touží po uskutečnění této výstavy, jež má býti zrcadlem dobrého srdce a ušlechtilé duše českého národa, jež má ukázati nám i cizině, jak český lid cítil a rozumoval, jak žil a pracoval, jež má celému světu na odiv vystaviti převzácné památky práce našich otců, našich matek! Na sta okresních odborů činí přípravy k této výstavě, na sta okresních a místních výstav budí a šíří zájem pro velký tento podnik, jenž by byl zajisté v každém opravdově kulturním státu uvítán vládou s největší a nejhorlivější účastí.

A ejhle! *Náš ministr vyučování s ledovým klidem zamítá žádost za hmotnou podporu tohoto nákladného podniku,* **proto,** *že má býti tato výstava výlučně* **výstavou českou!**

Může-li býti ještě pádnějšího důkazu **nezměrné nepřízně,** *jež jest zahnízděna v nejvyšší správě našeho vyučování* **proti našemu národu?«**

O národních školách českých promluvil ve sněmu českém dne 15. února 1895 poslanec Ervín *Špindler.* Mimo jiné »s politováním« konstatoval, »že *naše národní školy* **nejsou** *řízeny správou, která by hověla výchově mládeže* **v duchu**

národním, *že tato správa školská snaží se naopak vymýtiti ze škol vše, co by mohlo podporovati výchovu a vzdělání národní,* a že i učitelstvu našemu ukládá pouta, aby v tomto směru na mládež působiti nemohlo«. (Tak jest!)

Na to uvedl pro příklad jen některá fakta, řka: »Pro nynějšího ducha naší zemské správy školské jest zajisté charakteristické, že *do našich národních škol nebyly připuštěny* a nesmějí býti používány *ani dějepisné obrazy našich umělců Hellicha a Lhoty, ani historické obrazy Jenneweinovy, ani ilustrovaný přehled dějin českých od Frumara,* ač v této knize a v oněch obrazech i nejpřísnější censor marně by hledal něco závadného, co by je obsahem nebo podáním ze škol vylučovati mohlo. *Školské správě stačilo zajisté, že jsou to obrazy a obrázky* **z dějin českých,** o kterých mládež česká nemá věděti. Vždyť do našich národních škol nebyly připuštěny ani *chronologické tabulky,* které sestavil J. Osv. hrabě Jan Harrach, aby usnadnil mládeži přehled politických i kulturních dějin našich. A tohoto vlastence zajisté nikdo nebude viniti ze snah státu nebezpečných!

Dle toho pak vypadají také *čítanky* v našich školách. *Nic v nich nesmí mládeži připomínati někdejší sílu a slávu národa našeho, dějiny někdejšího samostatného českého státu a velkolepé postavy našich dob husitských, kališnických a českobratrských.* Před lety dostala se do IV. čítanky pětidílné historická stať o Mistru Janu *Husovi,* sepsaná velmi opatrně na základě nesmrtelného díla našeho zvěčnělého historiografa království českého a na základě dalších bádání Tomkových. Dlouho však nebylo popřáno učitelstvu na základě tohoto článku vykládati mládeži, v čem spočívá velkost charakteru, neboť k naléhání klerikálních kruhů byla právě tato stať z čítánky vypuštěna.

Za to však nalezáme v našich čítánkách místo článků o nejslavnějších dobách našich dějin hojný počet anekdot ze života různých panovníků, jež jsou sice v čítankách pro mládež na svém místě, ale ve školách národních nikterak nemohou nahraditi četbu k národnímu vychování a vzdělání vedoucí«.

Několik těchto slov najisto stačí ku charakteristice poměru českého školství ku státní správě a jejich orgánů školních po více než-li pětiletém úřadování hr. Fr. Thuna jako předsedy zemské školní rady.

Nad jiné charakteristickým však bylo, že již dříve, než-li byly úsudky ty ve sněmu českém proneseny a ještě častěji později počaly proskakovati pověsti a zprávy o disciplinárním vyšetřování žákův hlavně středních škol, o různých trestech a přede vším o tom, že *mnozí z vyšetřovaných* **žáků byli za trest ze všech rakouských učelišť — vyloučeni.**

Pro jaká provinění se tak stalo, zůstalo dosti dlouho pro širší veřejnost tajno, až pak posléze na počátku měsíce března zvláštní manifestace hraběte Fr. Thuna jako předsedy zemské školní rady, záležitost tu a zároveň i mnohé jiné aspoň povysvětlila.

Hrabě Fr. Thun vydal totiž čtyři výnosy k řiditelstvím středních škol a učitelských ústavů a k okresním školním radám, z nichž první týká se pěstění loyality, druhý národní snášelivosti, třetí nosení odznaků a čtvrtý pořádání sbírek ve školách.

Zpráva o těchto výnosech vzbudila ve veřejnosti nemalý rozruch, mezi rodiči pak a zejména v kruzích vychovatelských veliké napjetí. Výnosy tyto, jež platí ovšem stejně pro české jako pro německé ústavy, jsou skutečně událostí neobyčejnou a proto je reprodukujeme v doslovném znění:

Výnos I.

Úctu k zákonité autoritě, na které pořádek v státu zbudován jest a která vrcholu svého dochází v plné oddannosti k Jeho Veličenstvu Nejmilostivějšímu císaři a k Nejvyššímu domu panovnickému, sluší v školní mládeži od prvního počátku buditi a po celou dobu vyučování úsilovně povznášeti. Mládež musí býti vedena k tomu, aby se pořádku podrobovala, vždyť i občanská svoboda, které později bude chtíti požívati, nevyhnutelně předpokládá, aby jednotlivec sám sobě meze kladl.

Na učiteli pak náleží, aby si byl vědom, že jeho vlastní autorita jest součástí veřejných zařízení, na vzájem se dopl-

ňujících, která stojí pod ochranou nejvyšší státní moci a která jen pod touto ochranou platnosti dojíti mohou.

Pozornost mládeže dlužno, aniž by náležitému oceňování užší vlasti ujma se stala, *vždy obraceti k celé říši* a žák musí doveden býti k poznání, *že* **jest mu Rakousko** *krásnou a proslavenou vlastí*, které přichylnost a veškeré síly věnovati jest povinen. *Rakouská národní hymna*, jejíž nadšená slova a slavnostní zvuky city *Rakušana* projevují, *musí tudíž škole býti klenotem* a jest nutno, aby ji škola se vší vřelostí do paměti a srdce mládeže vštěpovala. Při vynikajících příležitostech dynastických a rakousko-vlasteneckých třeba žáky na slavnost, kterou uspořádati náleží, již napřed vhodným způsobem připravovati. Při takových příležitostech nechť všichni žáci první čtyři sloky císařské hymny a při slavnostech, týkajících se Jejího Veličenstva císařovny, i pátou sloku zpívají. Rakousko-vlastenecké deklamace, písně a úkoly v přiměřeném počtu služtež účelu zde vyslovenému. Proti zevnějším vlivům, které by mohly rakouské city seslabiti, budiž co nejrozhodněji působeno. Tam, kde by snad někteří žáci do školy nepřinesli patřičnou vnímavost, nechť jim škola zvláště vyloží, jak vážně jedná se o dobrou věc, a nechť je před omyly a těžkými jejich následky varuje.

Vzhledem ke smutnému úkazu, že byť i jen v několika případech udály se nenaležité věci, které jsou v odporu s úlohou školy zde vytčenou, *vidím se nucena upozorniti*, že **bezohledně bude nakládáno se žáky**, *kteří by jednali proti rakousko-vlastenecké povinnosti, jakož i* s **učitelskými osobami**, *jež by se dopustily nějakého opomenutí*, co se týče povinnosti jejich k vychovávání mládeže tím směrem, aby byla císaři věrnou a aby smýšlela dobře rakousky. *Okresní školní dozorci a ředitelé středních škol*, pak *ústavů ku vzdělání učitelů a učitelek jsou* **osobně zodpovědni** z toho, že v naznačeném smyslu školám jejich péči svěřeným co nejbedlivěji návody dávati a *nad školami těmi* **dohlídku** *vykonávati budou*. Při doprovázení žádosti učitelských osob, ustanovených na obecných a měšťanských školách, pětiletá zvýšení služného, pak ve *kvalifikačních tabulkách učitelských sil*, působících na středních školách a ústavech ku vzdělání

učitelů a učitelek, *budiž vždy také uváděno*, **jak se ta která osoba chovala ve příčině loyálnosti.** Příští blaho Rakouska připravuje z části škola. Vychovávajíc šlechetné a pro rakouskou vlast každé oběti schopné občany státní, působí spolu k tomu, aby základy říše stále a stále mohutněly. Nuže, nechť plní škola nepřetržitě toto blahodárné povolání s horlivostí a dokonale: toho stát může a musí na ní požadovati.

Výnos II.

Všecky zákony a předpisy, které hledí ku vzdělání školnímu, kladou váhu na to, aby mysl školní mládeže byla zušlechťována. Vždyť vědomosti bez mravních názorů činí jednotlivce nezřídka škodlivým členem lidské společnosti. Zásada lásky k bližnímu, kterou náboženství pozvedlo na vyšší stupeň osvěty, vyžaduje, aby škola k ní co nejbedlivěji přihlížila, i jest zejména také potřebí, aby zásada ta výrazu došla v národní a náboženské snášenlivosti. V tomto směru musí vychování do mladistvého srdce omyly odpuzovati a do něho vkládati ducha smířlivosti, který spolužití a spolupůsobení lidem možným činí a všeobecný pokrok podporuje. Pravý pedagog nevyhledává svého uspokojení v tom, že by se oddával měnivým proudům časovým, nýbrž ve vědomí, že slouží humanitě. A jak daleko odchyluje se učitel od svého úkolu, nevšímá-li si u svých žáků projevů nenávisti aneb dává-li dokonce sám žákům příklad svárlivosti. Jelikož pěstování národní snášenlivosti ve škole namnoze leží ladem, ba někdy spíše jednostrannost na jevo vychází, shledávám toho potřebu, poukázati k tomu, že jest jedním z důležitějších úkolů učitelstva, aby pamětlivo jsouc Nejvyššího hesla: »Spojenými silami!« v mládeži vyvolávalo a utvrzovalo pocit, že všecky národy říše a tudíž také oba kmeny v zemi žijící, jeden svazek k sobě pojí.

V rámci předepsaného vyučování naskytá se dost příležitosti k pojednání o přednostech rozličných částí země, o vynikajících výkonech a dobrých vlastnostech obou kmenů. Potřebí však také, ukáže-li se odpor proti druhé národnosti, zabraňovati tomu poučováním, napomínáním a po případě trestem. Na středních školách, jako zřídlech vyššího vzdě-

lání, pak na ústavech učitelských, kde nastávající učitelé pro své povolání dobré zásady osvojovati si mají, budiž zvlášť přísně vystupováno proti choutkám nevraživým. Učitelstvo nechť chování se školní mládeže v této příčině také mimo školu co možná má na očích. Obzvláštní péče vyžaduje pěstování národní snášenlivosti ve školách obcí co do jazyka smíšených, a tu ať správcové jednotlivých stejnojazyčných i různojazyčných účilišť k tomu konci vyhledávají styků, aby společný účel stejně byl dosažen. Školní úřadové musí otázce národní a náboženské snášenlivosti náležitou pozornost věnovati, neboť nejde tu o malou věc: jde o vychovávání dobře smýšlejících generací ke zdaru země.

Výnos III.

Již opětovně vydán byl zákaz, aby žáci obecných a středních škol anebo chovanci ústavů učitelských nenosili národní nebo spolkové odznaky a aby *budovy školní při slavnostních příležitostech zdobeny nebyly trojbarevnými prapory.* Ježto však přes to proti zákazu tomu se jedná, vidím se nucena vydati následující zevrubnější nařízení: *Nositi spolkové nebo národní odznaky jako stužky, kokardy* a pod. *jest žákům* obecných a středních škol, jakož i chovancům ústavů učitelských *bezvýminečně zakázáno.* Byl-li žák s takovýmto odznakem od učitele nebo ředitele ústavu dopaden, anebo bylo-li učiněno oznámení, že odznak takový nosí, *budiž pokud možná ihned učiněno opatření, aby odznak odložil, v každém pak případě budiž žák vzat v disciplinární vyšetřování.* Dovolí-li nebo nařídí-li se žákům při slavnostních příležitostech, jichž hromadně se súčastňují, a při nichž nalézají se pod dozorem učitelů, jako při slavnostech školních, při vítání vznešených osobností, aby se zdobili barevnými přepáskami, praporečky a pod., *nesmí při tom nikdy scházeti barvy říšské;* **přísně pak vyloučeny jsou všechny národní** nebo jinaké demonstrativní odznaky. Žáci, kteří při takové příležitosti se zapovězenými odznaky se objeví, buďte *k tomu přidrženi, aby je odložili,* **a buďtež vzati v disciplinární vyšetřování.**

Učitelé a správcové škol **jsou zodpovědni** z toho, aby uvedená nařízení přesně byla zachovávána. *Okresní školní*

inspektoři a ředitelé jsou zavázáni, aby **o každém opomenutí,** *jehož by se podřízené jim osoby učitelské v této příčině dopustily,* **neodkladné učinili oznámení zemské školní radě.**

Opatřují-li se budovy školní prapory aneb vyzdobují-li se vůbec, **zapovídá se se vší přísností, aby bylo k tomu užito národní trikolory,** a musí při takové příležitosti říšské barvy způsobem vynikajícím a důstojným býti zastoupeny. Alespoň jeden prapor v říšských barvách náleží k inventáři každé školy, a jest při inspekci zjistiti, nalezá-li se v majetku školy, po případě jest na to naléhati, aby byl opatřen. *Správce školy* **jest zodpověden z toho,** *aby prapor ten byl vždy v dobrém stavu.*

Výnos IV.

S podivením jsem spozoroval, že v novější době na některých školách bez předchozího svolení zemského úřadu školního pořádány aneb aspoň trpěny byly *sbírky na penězích* aneb jiných věcech za účelem namnoze i nepřístojným, aneb že sbírek takových, jež žáci o své újmě mezi sebou zařídili, od sborů učitelských nebylo si všímáno, aniž jim bylo bráněno. Následkem toho vidí se mi tedy v této příčině odkázati se vším důrazem a přísností k vysokým ministerským vynesením ze dne 24. ledna 1853. čís. 1220 a 17. června 1873 čís. 7702, podle nichž veškery sbírky mezi žáky jak na penězích, tak na jiných věcech jakéhokoli druhu, ať zařízeny byly od žáků samých, ať od ředitelstev neb učitelů bez předchozího svolení c. k. zemské školní rady, *bez výjimky za nedovolené a naprosto nepřípustné mají býti pokládány.* Pročež všem představeným škol, jakož i na školách vícetřídních všem učitelům a zejména každému jednotlivému učiteli třídnímu, jenž v té příčině od učitelů ostatních horlivě má býti podporován, co nejdůtklivěji ukládáme, aby zákaz tento stále na paměti majíce, jím bez výjimky jak *sami se řídili, tak zvláště se vší svědomitostí a ostražitostí nad tím bděli, aby snad žáci o své újmě proti němu nejednali.*

Kdyby představený školy spozoroval, že žáci aneb snad docela i některý učitel proti tomuto výslovnému zákazu jedná,

budiž tomuto zlořádu od správy školy ihned přítrž učiněna a **o tom neodkladně představenému úřadu školnímu zpráva podána.** *Žáci,* kteří by snad proti tomuto zákazu jednali, *budou vedle ustanovení řádu kázeňského co nejpřísněji potrestáni.* Z té příčiny budiž žactvo pro tentokráte ihned, jakmile vynesení toto správy školy (ředitelstva) dojde, v letech pak budoucích pokaždé na počátku školního roku se vším důrazem vystřeženo. Každý pak přestupek proti zákazu tomuto, jehož by se dopustil správce školy aneb některý člen sboru učitelského, jakož i jen pouhé zanedbání povinného dozoru v podobných případech, bude po rozumu vys. ministerského vynesení ze dne 14. června 1873 čís. 7702 **bezohledně potrestáno.**

* * *

Genesis těchto výnosů hraběte Fr. Thuna jako předsedy zemské školní rady jest po dnes v jistém vzhledě úředním tajemství. Kdo podal k nim základní a zásadní »myšlénky«, kdo výnosy stylisoval a *zda-li a v jaké asi míře* na tom i onom *participoval také sám c. k. místodržitel hrabě Fr. Thun,* nevíme.

Fama vypravuje, že disciplinární vyšetřování ve školách, jehož výsledek dal k těmto výnosům podnět, zavedeno prý bylo *k udání vysokého církevního hodnostáře* katolického, který prý *první* přivedl v zemské školní radě jisté »přehmaty« žáků k řeči.

Zajímavo jest, jak obratným způsobem zjednaly si »Nár. Listy« úředně dotvrzenou jistotu aspoň o tom, *jak* členové zemské školní rady, **zejména čeští,** *zachovali se — k původním návrhům těchto výnosů.*

Dne 23. dubna otiskly totiž prostě tuto fiktivní zprávičku: »Sděluje se nám z pramene spolehlivého, že známé čtyři školní *výnosy* místodržitele hr. Thuna *byly v původním znění mnohem ostřejšího rázu,* než jak byly publikovány. *Proti původnímu* znění výnosů *čeští členové zemské školní rady co nejrozhodněji vystoupili a protestem svým způsobili, že nejedno ostřejší ustanovení bylo změněno.* Čeští členové však ani pro změněný a zmírněný text *nehlasovali* a tak

výnosy přijaty hlasy Němců a vládních zástupců. Debata trvala několik hodin a byla velmi pohnuta«.

Následujícího dne byly však (najisto k úplnému uspokojení) donuceny otisknouti následující *úřadní opravu:*

»Vzhledem ku zprávě obsažené v odpoledním vydání »Národních Listů«, číslo 111. ze dne 23. dubna v rubrice »Denní zprávy«, pod záhlavím »Místodržitelovy školní výnosy v zemské školní radě« žádáme na základě a po rozumu čl. 18. zákona tiskového ze dne 17. prosince 1862 za uveřejnění následující *úřadní opravy:*

Není pravda, že známé čtyři školní výnosy Jeho Exc. pana c. k. místodržitele byly v původním znění mnohem ostřejšího rázu, než jak byly publikovány.

Není pravda, že proti původnímu znění výnosů čeští členové zemské školní rady co nejrozhodněji vystoupili.

Není konečně *pravda,* že čeští členové ani pro změněný a zmírněný text nehlasovali.

Naopak byly výnosy ty v plenární schůzi zemské školní rady bez debaty na vědomí vzaty.

V Praze, dne 23. dubna 1895. C. k. zemská školní rada.

K vysokému rozkazu: *Schroubek,* c. k. místodržitelský rada.

Tím dověděla se tudíž i nejširší veřejnost, ***kdo vše při vydání výnosů těch spolupůsobil.***

Že za nynějších tiskových poměrů, — zejména v Praze a okolí za výminečného stavu — nebylo lze na žurnalistickou kritiku výnosů těch ani pomysliti, jest samozřejmo.

První předběžné zákonní kritice podrobil výnosy ty dr. **Herold** dne 11. dubna v sezení říšské rady, kde mimo jiné pravil:

»Přihlédněme k posledním výnosům místodržitele českého! Já, jenž ve věci té postupuji zcela objektivně — (přesvědčíte se o tom, až je vyložím na základě doslovného znění — jakožto znalec zákona školského pro království české, mám za to, že J. Excel. pan ministr-president nebude je asi znáti, alespoň novější nikoliv) — musím prohlásiti, že v mnohém ohledu **výnosy ty jsou úplně protizákonné.** (Slyšte! Slyšte!)

Nejen pokud se týče *formální kompetence*, *nýbrž i co materiálního práva se týče*, jsou nejen **protizákonné,** nýbrž

obsahují i ustanovení, **jež naprosto nelze provésti,** poněvadž jim nikdo nerozumí. *Nejsou ani v souhlase se stávajícími základními zákony státními.* Když tam vydávají se nařízení, jež místním školním radám *ukládají jisté povinnosti, jaké podle zákona o vyučování na školách nemají a k nimž zákonným způsobem nemohou býti nuceny* (Slyšte! Slyšte!), nemůžete zazlívati starostům obecním, jakožto předsedům místních školních rad, když budou konati porady a řeknou: *Jak budeme se hájiti proti podobnému zasahání do našeho práva?*

Neboť právě uspořádaný organismus státní spočívá na přesně vykázané sféře práva každého jednotlivého organismu správního, a *jako úřad nižší nesmí zasahovati v kompetenci jiného úřadu*, **tím méně smí vyšší úřad zasahovati v kompetenci nižšího,** *a zasluhuje* **ještě většího pokárání,** *poněvadž úřad vyšší má vždy více příležitosti, obeznámiti se se zákonem, než nižší.*

Výnosy, o nichž je řeč, mohly by na příklad v Čechách způsobiti takovýto konflikt. Nejsou ředitelé středních škol osobnostmi, které veřejný úřad zastávají? Zdá se, že jimi už nejsou. (Veselost.) Neboť výnosy tyto *nedbaly ani zevní formy*. Stojí tam: Ředitelství, vykřičník!

Když chce někdo snížiti ředitele a professory, kteří mají zastávati pedagogický úřad, úřadní cestou **na prosté, nízké udavače,** (Souhlas) jest to jednání, jaké učitelstvo v Čechách bez rozdílu národnosti sobě nezasloužilo, a chápu se této příležitosti, abych položil důraz na to, že učitelé v Čechách, nechť jsou Němci nebo Čechy, pokud loyality a věrnosti k panovníkovi se týče, nedali nikdy podnětu k tomu, aby podobnými výnosy byli donucováni a aby na ně ve veřejném životě a před mládeží byla uvalována úloha, kterou, jsou-li lidmi povahy, nemohou ani snésti, poněvadž kdyby ji snesli, dali by špatný příklad výchově mládeže. (Výborně!)

Koruna se profanuje, *když vyličuje se dynastie jako vrchol veřejných autorit,* které nejsou přece ničím jiným, leč **byrokracií.**

Ministr vyučování nechť se svého vládního křesla poučí spisovatele těchto výnosů o tom, že *jest zcela neslušno, ne-*

vhodno a protivno, uvádí-li se J. V. císař a král ve spojení se zákonnou autoritou. (Hlučná pochvala.) To jest stanovisko, které snad v minulosti bylo platným. Chvála bohu, že čas ten již dnes minul!

Ve výnosu praví se dále: Má býti pěstováno tak zvané *rakouské smýšlení;* má býti jednáno bezohledně proti žákům a oněm učitelům, kteří se protiví nějakým způsobem proti rakouským vlasteneckým povinnostem a zvláště má býti usilováno o to, aby mládež byla věrna císaři a dobře rakouská.

Táži se ministra, co jsou podle jeho mínění *rakouské* politické povinnosti?

Podle našeho soudu to, *co hájíme a co pro svůj národ chceme,* je v zájmu blaha říše a proto soudíme, že tím konáme svou rakouskou vlasteneckou povinnost. (Hlučný souhlas na českých lavicích.)

Co pak asi místodržitel rakouskými vlasteneckými povinnostmi myslil? To přece musí býti lidu pověděno! Co mínil dobře rakouským smýšlením?

Co vše v době absolutismu nebylo pokládáno za dobré rakouské smýšlení! Kdo měl i jen sebe menší illusi o svobodě, *nebyl* dobrým Rakušanem. (Souhlas na českých lavicích.) Avšak **bachovští husaři** a **bachovští četníci** byli — **dobří rakouští muži.** (Potlesk a hlučná pochvala na českých lavicích.)

Poslanec *Kronawetter*: Bravo! Bravo!

Posl. dr. *Herold* (pokračuje): Měli jsme již různé vlády. Po centralistické Schmerlingově přišla federalistická Belcrediova, potom centralistické ministerstvo občanské, potom vláda hr. Hohenwarta. Každá z těchto vlád měla různé názory o státu a *za každé z těchto vlád bylo* **rakouské smýšlení zcela jiné,** a přece byly to vlády rakouské.

Co si má šesti-, sedmi- nebo osmiletý hoch mysliti při slovech »rakouské smýšlení«, které se mu štěpuje hrozbou, že se mu dostane největších trestů? *»Dobře rakouským“* se u nás v království českém jmenuje ten, **kdo jde s každou vládou,** nechať je feudální, liberální, konservativní či reakcionářská, *který se dává k disposici vládě pro každý skutek*, který má zrovna to přesvědčení, jež je přesvědčením dočas-

ného systému vládního. *A takové charaktery chcete vychovati ve školách?*

Dobře rakousky smýšlejícím je ten a ona škola, ve které žáci vychovávají se v morálních a mravních zásadách a v náboženských názorech své konfesse *jako dobří vlastenci,* kteří **svou** *vlast* a **svůj** *národ milují* a ze kterých možno vychovati muže **vlastního přesvědčení** a pevného přesvědčení, kteří vůbec se odchovávají k užitečným a potřebným členům lidské společnosti. Neboť jen *takoví* mužové jsou podporami každého státu. (Souhlas na českých lavicích.)

Že však t. zv. dobré rakouské smýšlení klade se na jeden stupeň s věrností k rodu panovnickému, *je druhá* **profanace,** kterou výnosy *hr. Thuna* obsahují. Vidí-li na př. vláda, že okresní hejtman, který všechno činí, co jej u lidu činí neoblíbeným, »je dobře rakouským« úředníkem a *klade-li se to na roveň s věrností k panovnickému rodu,* tož, pane ministře a vy všichni, odvoďte sami logické důsledky takového antidiluviálního stanoviska. (Souhlas na českých lavicích.) Ještě nikdy nebylo si na to stěžováno, že naše školské knihy nevštěpují celkové státní myšlénky dětem co nejzevrubněji. Nač však vyslovují se důvodné žaloby v příčině školských knih, a to asi bude na německé straně — to jest, že dětem nevštěpuje se s dostatek znalost slavných dějin země, ku které děti náležejí a která jest přece podstatnou součástí rakouské monarchie.

Podle výnosu *hr. Thuna* mají býti také přednášeny ve školách *rakousko-vlastenecké deklamace* a mají se dávati stejné *úkoly dětem.* To by musili cís. král. hejtmani v Čechách napřed býti trochu básníci a takové deklamace sepsati, aby je děti mohly přednášeti. My jsme se vždy domnívali, že takových deklamací nemá býti užíváno k projevu určitého politického smýšlení ve škole, nýbrž že deklamace jsou díla básnická, která mají vzdělávati ducha a usnadňovati myšlénkový projev žactva.

Rozumný pedagog nedá chlapci 12letému nebo 13letému za úkol choulostivé thema. Nedonutí nikdy takového hocha, aby pronesl své mínění o nynějších dějinách nebo současných mužích, jak se to žádá ve výnosech hr. *Thuna.* Dává se

jim na příklad úkol, vypsati působnost zesnulého arciknížete Albrechta. Žádný pedagog neuzná rozumným, že se na dětech žádá takový soud o muži, jejž utvořiti si mohou jenom lidé, kteří znají dějiny; ba následkem výnosů hr. Thuna dávají se také **mathematické úkoly** *v loyalitě a rakouském smýšlení.* (Veselost.)

To jest něco, o čem bude vláda přemýšleti teprve po nějaké době.

Dáte mi za pravdu, pravím-li, že nic tak nepedagogického a nezdravého nemohlo býti učiněno, jako se stalo těmito výnosy a že pokud svět vůbec trvati bude, **mládež** *podobnými výnosy nestane se lepší, nýbrž* **naopak vždy horší.** (Souhlas.) *Výnosy tyto*, pravím, *nebyly právnicky odůvodněny a nelze je dle zákona omluviti*, ony jsou se stanoviska pedagogického *zavržitelny.* A řekne-li někdo a smluví-li se s jiným: tyto výnosy neprovedu, myslím, že jedná v zájmu školy, v zájmu rakouské monarchie, v zájmu rakouského vlastenectví. A tak tomu jest, pánové! Kdybyste o podobných věcech přemýšleli, snad byste naši bdělost omluvili, když stáváme se den ke dni vlastně chytřejšími.

Pátráme nyní všude ve všech oborech veřejného života po místečku, na něž by nebylo dosud sáhnuto. V Čechách sotva bude místa a zeleného trávníku, kam by se člověk mohl s přirozeným rozumem a s obyčejným vychováním dostati. Vždy musí se vyčkati, *zdali na obvyklé výstražní desce není vyvěšen nový výnos o výchově a chování se obyvatelstva.* Chybuje se a dějí se chyby přes výstrahy, které z naší strany se zde stále pronášejí. Vláda, zda úmyslně, či do těchto kouzelných kruhů, v nichž se nachází, začarována, neslyší jich; a myslím, že se úkolu tohoto nevzdáme, naopak budeme, pokud spočívá to v našich silách, vždy poukazovati na **dráhu plnou nebezpečí,** *na které se správa v Čechách následkem takovýchto opatření nezbytně musí nalézati.* (Velmi dobře!)

Neboť krok za krokem cítiti jest jistý tlak v celém veřejném životě a *tento tlak musí logicky vyvolati protitlak.* (Velmi dobře!) To jsou zákony přírody a fysiky, které před tisíci lety nebyly jinými a po tisíci letech také jinými nebudou.

Pravý vlastenec a člověk, jemuž na uzdravení veřejných poměrů záleží, musí želeti a litovati, že přišla taková *doba slepoty, kde již žádné slovo a žádný čin více nepomůže*, kde se vemluvili v jistý okruh myšlenek a kde se myslí: *Nyní anebo nikdy!* (Tak jest!) A kdyby to mělo býti heslem veřejného života, co vkládá se v ústa **vysoce postavenému úřadníku v Čechách** — nebyl jsem při tom a nemohu to posouditi —: **„Kdo neposlouchá, tomu se zlomí vaz!“** (Slyšte!) tedy se obávám, že jednou **národové** Rakouska **na vlády** zvolají: **„Kdo neposlouchá, tomu se zlomí vaz!“** (Hlučný souhlas a potlesk.)

Dne 25. dubna podali pak poslanec Sokol a soudruzi v říšské radě následující **pilný návrh na zrušení** školských výnosů c. k. místodržitele v království českém ze dne 8. března 1895 č. 47, 49, 52 a 53 praesid.:

»Jak všeobecně povědomo, vydal c. k. místodržitel v Čechách jako předseda c. k. zemské školní rady dne 8. března 1895 *čtyři výnosy*, které svědčily dílem ředitelům škol středních, dílem c. k. okresním školním radám.

Výnosy tyto týkaly se pěstování rakouského patriotismu ve školách, povzbuzování ke snášelivosti národní a náboženské, nosení národních odznaků a pořádání sbírek ve školách.

Způsob, jakým vzpomenuté výnosy publikovány, **forma a znění,** jakož i vyslovený **vedlejší účel,** jaký je při některých zamýšlen, *vzbudily v nejširších vrstvách českého obyvatelstva a též u všech rozmyslných pedagogů nejen všeobecný podiv,* nýbrž **přímo rozhořčení.**

Pod rouškou loyality nařídil c. k. místodržitel v příslušných výnosech škole, *by sledovala jednostranné politické tendence,* které dokonce nejsou způsobilými, vyprostiti ji a oddáliti z bojů stran a zápasů politických, nýbrž naopak čelí k tomu, **aby školy zneužíváno bylo k pochybeným vládním systémům,** *aby učitelů bylo upotřebeno* **ke službám policejním** *a politické přesvědčení jednotlivců se stíhalo.*

Ve výnose 47. na př. plete se úmyslně loyalita k panovnickému rodu s politickými demonstracemi pro centralismus a pro centralistický program vlád, *zatracuje se národní výchova mládeže*, vykládá se mládeži věrnost k panovníkovi

způsobem pokárání hodným za totožnou se smýšlením, kterým — jak všeobecně je známo — míněna je nynějšími orgány vládními jenom oddanost k politickému systému nyní panujícímu.

V uvážení okolnosti, že naše monarchie nejvyšším rozhodnutím ze dne 14. listopadu 1868 má jméno »Rakousko-uherská monarchie«, že ono území, které náleží k této polovině říše, podle ústavy má jméno »království a zemí na radě říšské zastoupených«, že tudíž království české ve smyslu historických fakt uznáno je jako státoprávně existující individualita, že tudíž obyvatelé Čech jenom příslušenstvím tohoto království jsou občany rakousko-uherské monarchie, *musí působiti měrou nanejvýše znepokojující, že ve výnosech* **láska k vlasti, k jejím dějinám a významu zcela se pomíjí, ba zemské barvy přímo se odsuzují.**

Jedním slovem: těmito výnosy, které přec obsahují tak pronikavé předpisy též o škole obecné a které tedy dle § 44. zákona ze dne 24. června 1890 č. 46 z. z. měly být usneseny zemskou školní radou jen collegialiter, chystáno je **pronásledování našeho veškerého národního školství,** na *jaké se nikdo neodvážil ani za nejhorších dob absolutismu.*

Podepsaní poslanci činí tedy návrh:

C. k. vláda se vyzývá, aby bez odkladu zrušila výnosy c. k. místodržitele v Čechách ze dne 8. března 1895 c. k. zemskou školní radou neusnesené **a tudíž protizákonně vydané.** V ohledu formálním budiž tento návrh projednán jakožto pilný dle § 42. jednacího řádu.

Poslanec **Sokol** odůvodnil pak návrh svůj takto: »Podali jsme pilný návrh. Jest tedy třeba, abychom přesvědčili sněmovnu jak o jeho důležitosti, tak o jeho pilnosti.

Místodržitel království českého vydal 8. března t. r. ředitelstvím škol středních a učitelským ústavům a kromě toho také okresním školním radám některé *výnosy*, které jsou s to, *aby svrchovanou měrou poškodily vlastnost školy jakožto ústavu vychovávacího, i povahu učitele jakožto vychovatele mládeže.*

Předstírá se sice, že chce se pěstovati loyalita a že je snaha, dosáhnouti snášelivosti národní a náboženské. My nemáme nikterak úmyslu stavěti se proti takovým cílům správně

pojatým, ale *prostředky*, které se ve výnosech k dosažení udaných cílů nařizují, *jsou tak* **zavržitelné,** *že veškerou mravností pohrdají a tak* **zvrácené,** *že by pravý opak způsobily.* Pročež pozná se snadno, že ve výnosech nejde ani o loyalitu, ani o snášelivost národní, *nýbrž o úsilí zcela jiné, které pravým jménem pojmenováno býti nechce* a kromě potřebného pláštiku na přikrytí ještě také bezpečné ochrany hledá.

Náš pilný návrh směřuje k tomu, *aby byla vláda vyzvána, by jmenované výnosy* místodržitele českého neprodleně *zrušila*. Pravím *neprodleně,* neboť by to bylo nepromijitelné, *kdyby* i na sebe kratší dobu **škola** *odcizena byla svému vlastnímu úkolu* všeobecně uznávanému a **stala se pouhou filiálkou policie.** Bylo by věcí nepromíjitelnou, třebas i na jediný den násilně přerušiti krásný poměr učitele k žákovi, dle kterého učitel svému svěřenci má býti vzdělavatelem, rádcem, upřímným přítelem a vůdcem, a **snížiti učitele na detektiva, agenta-provokatéra a svůdce mládeže,** *žáka pak na osobu postavenou pod policejní dozor,* **na pouhou, od policie stíhanou zvěř.**

Bylo by činem nepromíjitelným, *zavésti do školy* **vyzvědačství** pod jehož vlivem všechno ušlechtilé v duši mládeže ještě v zárodku by se musilo udusiti.

Pilnost našeho návrhu vysvítá z toho, že takovouto přeměnou školy každý den stal by se pramenem nových neštěstí jak pro žáky a jich rodiče, tak i pro učitele samy; — takovýmto posunutím školního cíle čím dále tím více vzbuzovalo by se v obyvatelstvu rozhořčení, ano i pobouření, a že takovýmto přirozeným a snadno vysvětlitelným stavem mládež snadno vznětlivá popuzena by byla k projevům, ano snad i k činům, za jichž následky bylo by jí trpěti po celý život; — že tedy rozvážliví rodiče za takových okolností uznali by za potřebné zkrátiti čas školní návštěvy na míru nejmenší

Dosud obyvatelstvo české školy sobě vážilo a ji milovalo a pro ni velké oběti přinášelo. **Kdyby vůle místodržitelova** *ve výnosech projevená svou moc na školách udržela, nastal by mezi školou a českým obyvatelstvem za nedlouhý čas rozpor, který by měl nejsmutnější následky.*

Ve všem jednání místodržitele českého jeví se neukrotitelná pronásledovačnost. *Začav pronásledovati mladočeskou stranu vůbec, vyhlédl si brzo potom za předmět svého pronásledování* **mladé pokolení českého národa.** *Jest známo, jak mnoho nadějných mladých životů studující mládeže, a také z kruhů dělnických žádosti jeho padlo za oběť.*

Myslilo se nějaký čas, že jest již syt. *Ale on z university sestoupil do školy střední a obecní a* **zahajuje novou dobu persekuce.** Nebude-li zastavena jeho činnost vůlí vyšší, přenese své pronásledování také do opatroven a na konec jako druhý Herodes vytrhovati dá nemluvňata matkám z náručí.

Slavná sněmovna by však měla uvážiti, že *za nezákonnitá jednání místodržitele českého* jest spoluzodpovědna, poněvadž má moc, jim se opříti. Liberální strana této sněmovny chlubí se tím, že za jejího vedení povzneslo se školství. Nyní nastal okamžik, kdy škola za jejího spolupůsobení by poklesla, poněvadž by od svého úkolu byla odvrácena. Zakusili jsme sice ku svému zármutku, že páni se strany německoliberální, kdykoli se udá příležitost, nám škoditi, od svých svobodomyslných zásad snadno odstupují a svým nepřátelským citem vésti se dají.

Při zavedení výminečného stavu v Praze zapomenuli docela, že liberální strana především k tomu jest povolána, by hájila tu trochu politických práv, která obyvatelům této poloviny říše přiznala nynější ústava, a dala souhlas ku zavedení stavu v Čechách, jenž rovná se zrušení všech práv politických. *Avšak aspoň ku škole, kterou vydávají za svoji schovanku, měli by se jinak zachovati.*

My zástupcové **národa,** *jemuž po dlouhou řadu let* **bez jeho viny snášeti jest nejprudší pronásledování vídeňských vlád,** máme právo a povinnost, učiniti vyzvání k této sněmovně, by se tohoto těžce utiskovaného národa ujala a tím dokázala, že někdy také dovede posouditi politický boj se stanoviska vyššího a *že nemíní podporovati* **každou libovůli nejapných vládních orgánů.**

Tím vás, pánové, žádám, abyste pilnost mého návrhu podporovali.«

Z debaty, která o záležitosti té rozpředena, vyjímáme: Posl. dr. **Herold:** Návrh náš jest pilný, jelikož jde o školu. Účel *moderní školy* je vznešený a my za všech podmínek proti komukoliv podnikneme boj ihned ve prospěch školy. (Hlučná pochvala). *Není země v Rakousku, kde by* **obyvatelstvo** *přinášelo tak veliké oběti pro školu*, jako *v království českém* a to nejen městské, ale také venkovské obyvatelstvo. Záležitost, při které se jedná o **neslýchaný útok na školu,** je zajisté pilná pro parlament, jenž se vychloubá, že je škole přátelským.

Potíráme jen správní systém ve škole, avšak my školu milujeme. (Souhlas na českých lavicích.) Třeba také dnes před tímto forem nezvítězíme, přece nadejde doba jednou, kdy všichni rozmyslní mužové a zvláště všichni pedagogové nám dají za pravdu, že chránili jsme školu ve chvíli, kdy děl se na veliké zásady výchovy ve škole obecné *jeden z nejprudších a nejnebezpečnějších útoků*. (Souhlas na českých lavicích.)

Nařídí-li se ve škole nějaká povinná modlitba, čteme hned v novinách liberálních o útoku na školu.

Hrabě Thun vydal čtyři výnosy, které se týkají pěstování patriotismu, národní a náboženské snášelivosti, nosení rakouských barev atd. Člověk by myslil, že jsou to věci zcela nevinné, ba ve výnosu o národní a náboženské snášelivosti ve škole snad by leckdos spatřoval ve škole kromobyčejný pokrok. *Žasli jsme nemálo*, když jsme slyšeli, že **hrabě Thun káže národní a náboženskou snášelivost v Čechách.** Jest to *krvavá ironie*, že právě *s této strany* hlásá se thema tak vznešené!

Tento výnos jest však jen *rouškou*, pod kterou ostatní výnosy mají býti pro veřejnost učiněny přijatelnými (pochvala na českých lavicích) a která klamati má veřejné mínění o pravém obsahu těchto výnosů.

V prvním výnosu pojednává se o pěstování loyality a rakouského patriotismu. *Žijeme v době úpadku svobody* a diskusse o tomto choulostivém thematu jest nebezpečna, protože každý výrok hltá se dychtivě, aby proti tomu, kdo veřejně o věci té mluví, činěna byla **výčitka vlastizrády.** *Nejhorší opatření vlády* kryjou se *rouškou loyality*, aby se

těmto dalo zdání, kterého nemají, kterým však možno se krýti nahoru i dolů. (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Loyalita, která jest povznesena nade vši taktiku stranickou, *strhuje se a snižuje se na veřejnou nevěstku pro každého.* (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Posl. Březnovský: *Byzantinismus!*

Posl. dr. **Herold** (pokračuje): Lidé, kteří mají pocit loyality, nemají toho zapotřebí, aby každým okamžikem dávali si její odznak připínati na prsa, nepotřebují s touto značkou loyality choditi po světě, neboť *ti, kdož tak činí, jsou byzantinci,* **pokrytcové,** (hlučná pochvala na českých lavicích) kteří loyality ve svém nitru nikdy nepoznali.

Táži se: stala se o pěstování loyality na školách českých nějaká žaloba? Sotva v jiné zemi, pokud jedná se o loyalitu a věrnost k rodu panovnickému, jsou poměry tak dobré, jako v království českém. *Výnos tedy nebyl potřebný*, jde-li o ochranu skutečné a pravé loyality; byl však potřebný protože *jádrem věci není opravdová loyalita.*

Ve výnosu praví se dále, že má býti chráněna úcta vůči zákonné autoritě. *Zavedení této zákonné autority není než předbřeznovým absolutismem.* (Pochvala na českých lavicích.)

Žák má býti učen o veřejné moci ve státě, má býti poučován o tom, že v ústavním státě vláda za to, co činí, jest zastupitelstvu lidu zodpovědna, že ale skutky své nemá krýti korunou a dynastií, a pak vnukne se žákům, co jest loyalita.

Avšak hlásá-li se officiosně nauka, že **chyby,** *které vláda nebo některý vládní systém spáchá, mají býti kryty veřejnou autoritou*, může snadno mladík učiniti korunu zodpovědnou za to, čeho se dopustila některá vláda neslušného vůči některému národu. (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Že rakouská hymna má *officiální ráz*, nebylo mi dosud povědomo.

Jeden odstavec výnosu hraběte Thuna jest však přímo **urážkou zákona.** Místodržitel ustanovuje, aby při žádostech učitelů za přídavek se uvedlo, jak se žadatel v příčině loyality choval. (Slyšte! Slyšte! na českých lavicích.)

Posl. *Březnovský:* **Špiclovství!**

Poslanec dr. *Herold* (pokračuje): Předseda zemské školní

rady neměl práva *věc takovou do zákona vpašovati. Proč pak* **má býti učitel v Čechách jinak postaven,** *nežli v ostatních zemích?* Vždy a všude zavádí se pro Čechy *výminečný stav.* S nemalým úžasem jsem dnes četl, že posl. dr. Fux ve vídeňské schůzi voličské pravil, že proto hlasoval pro výminečný stav v Praze, jelikož prý tam Němci nejsou jisti svým životem. (Bouřlivé hlasy nevole na českých lavicích.)

Posl. *Purghart:* Lhář!

Posl. *Sokol:* Očerňovatel!

Posl. dr. *Herold:* Takové tvrzení je prostě směšné!

Posl. *Březnovský:* Však mu za to provoláno: »Fuj!«

Posl. dr. *Pacák:* To bylo zasloužené!

Posl. dr. *Herold* (pokračuje): *Na školách zavedeno vyšetřování, a zpěvníky prohledány a nalezeno,* **že list vytržen, na kterém byla císařská hymna.** Nechať se takového skutku dopustil žák či kdo jiný, podle platných předpisů disciplinárních musí takový nepořádek býti potrestán. Po zavedeném vyšetřování disciplinárním náleží professorskému sboru, činiti návrhy. Když jsme v zemské školní radě, jejíž jsem členem, slyšeli návrhy, tu měl jsem přesvědčení, že *vznikly z obavy, jež způsobena byla výnosy hr. Thuna.* O jednom studentovi se po návrhu professorského sboru navrhlo, aby byl vyloučen ze všech gymnasií a přísná zemská školní rada — (neboť ve věci té jednala přísně) — odsoudila hocha tohoto ke dvouhodinovému karceru. (Slyšte! Slyšte! na českých lavicích.) Professoři onen protokol zajisté podepsali se srdcem krvácejícím. Nalezali se právě pod tlakem, neboť oni jsou naposledy také otci rodin a mají strach o své živobytí. (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Tak odcizují se vychovatelé mládeži, tak *professoři,* kteří by měli býti vůči svým žákům charaktery, *odsuzují se k matným, slabým a o svou existenci se třesoucím figurám,* kterým *nenáleží nic jiného činiti, leč znásilňovati* a **policejní stráž konati.** (Pochvala na českých lavicích.)

Ministr nechať si tyto výnosy hájí, neboť vím příliš dobře, že také ministr má toho zapotřebí, ukázati se ve světle hezky rakouském a loyálním, když půda pod ním se viklá. (Hlučná pochvala na lavicích českých.) My však musíme říci zcela

zjevně, že je nebezpečnou hrou, když takové věci zavádějí se do škol.

Nemůže býti mládeži zabraňováno smýšleti národně a národu býti věrnu. *Místodržitel český* **zapovídá nositi národní odznaky.** Odznak však není ještě smýšlení. Jsou lidé, kteří s trikolorou bojovali pro svobodu a přes to se stali nejhoršími absolutisty. (Hlučný souhlas na českých lavicích.) Jsou lidé, kteří nosili čamaru a dnes náležejí k největším nepřátelům českého národa. (Hlučná pochvala na českých lavicích a hlasy: Fux! Fux!) *Černožlutý prapor pokládán jest v Čechách českým obyvatelstvem za německý*, ačkoliv jím není. Tolikéž pokládají Němci černobílou barvu za národní. *Oposice černožlutému praporu není oposicí proti říši.*

Jak může místodržitel učitelský sbor a ředitele činiti zodpovědnými za to, aby v inventáři školy nalezal se černožlutý prapor? *O školní budově, která náleží po většině obci, rozhoduje* **tato** a nikde není v zákonech psáno, že jest povinností obce, aby starala se též o prapory. (Veselost a pochvala na českých lavicích.)

Výnosy místodržitele nemají jiného účelu, leč demonstrovati školou *pro pochybený a nešťastný systém. Těmito výnosy zneužívá se škol* k **demonstracím** *pro systém, který v království českém dávno dohospodařil.* (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Tvrdí-li se, že v českém národě loyalita mizí a že Češi musí býti nazpět vybojováni, jelikož nesvědomitými agitátory prý byli od říše odvráceni, *jest to lež a překrucování.* (Hlučná pochvala na českých lavicích.)

Kdyby však to byla pravda, **místodržitel těmito výnosy učinil nový krok k odcizení národa českého od říše** (Hlučná pochvala na českých lavicích), **protože svobodný národ se nikdy pod taková nařízení skloniti nemůže a neskloní** (Hlučná pochvala na českých lavicích). Od *staletí nestalo se pro rakouský stát ničeho tak nebezpečného, jako jsou tyto výnosy.* (Opětná hlučná pochvala.) My bojujeme proti nim z lásky ke škole. Appeluji na sněmovnu, aby pilnost našeho návrhu přijala, zejmena na německé poslance z našeho království, neboť může nadejíti zase doba, kdy oni budou

sami v oposici. Nechať ukážou, že dovedou hájiti školu nejen proti duchovnímu, nýbrž také proti místodržiteli. Nechať hlasování dopadne tedy jakkoli, *český národ nepřinese nikdy svoji mládež v oběť pochybenému systému.* (Hlučný potlesk a pochvala na českých lavicích.)

Ministr vyučování **Madeyski:** Loni mnou vyslovená obava, že poměry v království českém budou působiti na mládež, pohříchu tuze záhy se splnila. Výtržnosti v politických zápasech vyskytují se sporadicky všude. Proto *zjevy nápadné u veřejném životě v Čechách pro klidného pozorovatele* **nejsou ještě důvodem,** aby prudké výstupy, třebas i namířeny byly proti celistvosti státu, *generalisoval* neb dokonce na český národ přenášel. Věrnost a oddanost k císaři a říši osvědčil národ český v dějinách svými skutky; avšak vedou-li se zápasy politické vášnivě, rozněcuje fanatismus mládež, a rozpaluje její mysl a srdce.

Jsou-li však tyto boje živeny citem národním a stupňuje-li se národní citlivost k přepjatosti, potom jest třeba zvláštní opatrnosti, aby domněnlivost mládeže byla uchráněna od trávícího ohně fanatismu. Pohříchu s takovou opatrností v Čechách nejednáno; vyskytla se pohoršlivá a povážlivá poblouzení. S hlubokým zarmutkem sice, ale přece z povinnosti muselo se pomýšleti na nápravu. (Smích a různé výkřiky na českých lavicích.)

Já jsem pány nevyrušoval. Prosím, by se zachovali vůči mně stejně. Myslím, že věc je vážná. Domnívám se také, že mohu pánů ušetřiti uváděním příslušných vyučovacích ústavů a osob, jakož i výpočtem konkretních případů na jednotlivých školách...

Hlučné *hlasy* na českých lavicích: *„Jen ven s nimi! Jména udat!“*

Ministr *Madeyski:* Prosím, aby se páni odebrali do ministerstva vyučování a tam nahlédli do akt!

Posl. *Purghart:* Jenom jména udati!

Předseda baron *Chlumecký*: Prosím, abyste řečníka nevyrušoval.

Posl. *Purghart:* To jest naše právo!

Předseda baron *Chlumecký:* Uděluji posl. Purghartovi důtku.

Posl. *Purghart:* Nač pak? Proč pak? Co jsem udělal? (Nepokoj.)

Předseda baron *Chlumecký:* Žádal jsem, aby řečník nebyl vyrušován.

Hlasy na českých lavicích: Vyrušovati může, kdo chce.

Posl. *Březnovský:* **Ministr nezná poměrů v Čechách!**

Posl. *Pernersdorfer:* Ministr nemá žádných privilejí!

Předseda baron *Chlumecký:* Ministr nemá ovšem žádných privilejí, avšak volám každého poslance k pořádku, který nedbá příkazů předsedových.

Ministr *Madeyski* (pokračuje): Pozoruje-li se, že v přečetných případech a na četných školách se pořádají sbírky k *národním účelům,* nýbrž i ve prospěch omladinistů, že se nenávist proti jinověrcům . . .

Hlasy na českých lavicích: Tarnopol! Tarnopol!

Ministr *Madeyski*: . . . Prosím v Tarnopoli byli trestáni a další trest si ještě ministerstvo vyučování vyhradilo.

Posl. *Sokol:* Dělají se velké rozdíly.

Ministr *Madeyski*: . . . když jeví se nenávist proti jiné národnosti a jiné konfessi ve formě pořáde příkřejší, když kromě toho **školní mládež súčastňuje se mazání císařských orlů** . . .

Hlučné *hlasy* na českých lavicích: **To není pravda!**

Posl. dr. *Herold:* **Takový případ v zemské školní radě,** jejímž jsem členem, **nebyl projednáván.**

Ministr *Madeyski: . . . obraz císařův se zneucťuje* . . . .

Posl. dr. *Herold:* **To si nedáme namluviti!**

Ministr *Madeyski:* To jest akty dokázáno.

Posl. *Sokol:* Jenom žádné osočování českého národa! Český národ nezasluhuje, aby byl očerňován!

Posl. *Purghart:* Také ministr to nesmí činiti. Ať mluví pravdu!

Předseda baron *Chlumecký:* Volám pana poslance Purgharta opětně k pořádku.

Ministr *Madeyski:* Ministr mluví pravdu na základě akt. (Hlučný odpor na českých lavicích.)

Posl. *Purghart:* Uvésti **fakta!**

Posl. *Pernersdorfer:* Předložiti **akta!**

Ministr *Madeyski:* Pravím . . . *když ve škole obraz císařův se zneucťuje, když rakouská císařská hymna se vytrhává ze školních zpěvníků, pomazává a znetvořuje se,* (Hlučné: Slyšte! Slyšte! v levo) *když žáci se umluví, že nebudou zpívati hymnu císařskou při slavnosti, tak že ze strachu přednáší se chorál k sv. Václavu místo císařské hymny.* (Slyšte! Slyšte!)

Posl. *Březnovský:* **Ten jest starší než hymna!**

Ministr *Madeyski* (pokračuje): *Když professorům se odevzdávají školní práce* **velezrádného obsahu,** — jsou to zajisté výtržnosti, jež nelze nazvati nevinnými demonstracemi; v nich zrači se smýšlení, které čelí proti státu a dynastii. Pozoruje-li kromě toho zemský školní úřad, že ne všude a ne vždy učitelstvo je pevně odhodláno s náležitou rozhodností konati disciplinu, neděje-li se se strany společnosti nejen nic, aby se tomuto zlu učinila přítrž, naopak, když na příklad na sněmu zemském pronesena slova, kterými vyčítáno učitelstvu jeho rakouské smýšlení a pěstování jeho na českých školách, potom má vyučovací správa povinnost, mládež, učitelstvo, rodiče a společnost varovati před nebezpečím, které hrozí budoucnosti českého národa. (Odpor na českých lavicích.)

Správa vyučovací musí pak dáti vyučovacím ústavům a orgánům, jimž je svěřen dozor nad školami, rozhodně připomenutí, aby v čas učinily všechna opatření, by vychovávání mládeže obráceno bylo na zdravé cesty a v nich trvale zachováno.

Z vědomí této povinnosti povstaly ony školské výnosy, a jaký jest jejich obsah? Láska k císaři a říši, úcta k autoritě, láska k bližnímu a z tohoto pramene pochází ovládání sama sebe a snášelivost v ohledu národním a náboženském. Tendence školských vynosů směřuje ku všeobecnému zušlechtění mladistvých myslí, směřují k probuzení, pěstovaní a upevnění ethického momentu, jenž za všech dob byl fundamentální podmínkou každého vychování a musí jím zůstat. Vůči tomuto vznešenému cíli, který také i velectěný pan poslanec dnes in thesi uznal, bylo by lze přece očekávat, že

zde difference denního politického boje v této záležitosti umlknou a skoro se v první době po těchto výnosech zdálo, že také ctění pánové z politické oposice v Čechách přece dospěli k názoru, že otázka vychování mládeže náleží k oněm, jež jsou vysoko povzneseny nad politické zápasy a k jejímuž rozluštění mají působiti všichni činitelé veřejného života, poněvadž právě v tom ohledu všem faktorům uložena jest táž povinnost a táž zodpovědnost, které se nikdo před soudnou stolicí historie nebude moci vymykat.

Stalo se však jinak a školní výnosy staly se předmětem útočení a brojení. Velectěný pan poslanec ohledně jednoho z těchto výnosů doznal, že kdyby byl osamotnělý, nenamítal by proti němu ničeho. Také v ostatních výnosech nalezl celkem in thesi mnoho hezkého a chvalitebného a mínil, že kdyby se vskutku mohlo věřit, že tyto výnosy byly upřímně míněny, bylo by vskutku lze je jen chválit.

Posl. *Sokol:* Mezi řádky je zrovna **denunciace!**

Min. *Madeyski* pokračuje: Ano, ctění pánové, jestliže, jako pan poslanec sám pravil, čtete jen mezi řádky a nikoli v řádcích, tu proti nedůvěře a podezření nelze bojovat a jest-li že pánové v nejrůznějších variacích v písemném odůvodnění a v dnešní řeči místodržiteli českému vzhledem ku výnosům podkládali nejrůznější vedlejší účele atd., není to zajisté v doslovném znění a v duchu výnosů věcně odůvodněno.

Lze to snad vysvětliti výhradně a zcela dostatečně vaším politickým a velmi ostrým nepřátelstvím vůči místodržiteli českému, ale, ctění pánové, výtku tu nelze vysvětlit ani tím, jakoby místodržitel užíval loyality ve svých výnosech jako pláštíku, jako jednostranných politických tendencí, jakoby byl zneužil školy k nějakému podporování pochybených vládních systémů a pod. Toť výtka nespravedlivá, věcně zcela neodůvodněná, urážející pana místodržitele; prosím za prominutí, nepěkná výtka, kterou si dovoluji co nejrozhodněji odmítnout. Co se týče námitek stran kompetence, které ctěný pan poslanec dnes přednesl, myslím, že nemusím mnoho plýtvat slovy. Dotknulť se, zdá se mi, této otázky beztoho jen mimochodem. Kompetence místodržitele jakožto předsedy zemské školní rady k vydání těchto výnosů nepodléhá nijaké pochybnosti.

Jestliže vysloveny byly pochybnosti, týkající se poměrů místodržitele jakožto předsedy zemské školní rady v ministerium vyučování a bylo-li praveno, že to, čeho se týkají výnosy místodržitele, spadá do kompetence ministeria vyučování, nemá to významu, *poněvadž tyto školské výnosy byly vzaty ministeriem vyučování na vědomí a schváleny.* Bylo v písemném odůvodnění, jakož i zejména v předvčerejší schůzi, ale též dnes mluveno o domněle *policejním duchu školských výnosů.* Káralo se, že místodržitel nařizuje učitelům, aby dohlíželi na mládež co se týče loyálního rakouského chování, dále, že ukládáno za povinnost okr. školním inspektorům vůči učitelům obecných škol a ředitelům, vůči professorům, aby měli nad nimi dozor a udávali je. Ano, pánové, především myslím, — o tom nelze pochybovati — že kdyby to nebylo obsaženo ve výnosech místodržitele, platilo by to bez toho. Vyplývá to z všeobecných zásad o dozoru ke školám. *Udání poklesku samo sebou není povznášejícím skutkem;* stalo-li se dobrovolně, může býti za jistých okolností i *zneuctívající,* ale v úřadní povinnosti dozorčího orgánu školního dlužno to považovati za nezbytné zlo, jehož účelem jest vyvarovati většinu.

Velectěný p. poslanec dr. Herold ostatně v souhlasu jak s předvčerejším odůvodněním, tak i s písemným odůvodněním pronesl výtky: »Ano, proč místodržitel ve svých výnosech nemluvil ničeho o potřebě národního vychování školní mládeže v Čechách? Toto se úplně vymyťuje, školské výnosy znamenají nade všechnu pochybnost persekuci veškerého národního školství.« Musím se upřímně vyznat, nemohl jsem si při různých příležitostech vysvětlit — kterak zástupci parlamentu pokládají nepřátelství vůči národnímu vývoji českého obyvatelstva. *Komu děkuje český lid svůj národní rozvoj na kulturním poli?*

Hlasy: **Sobě a svým učitelům!**

Ministr *Madeyski* pokračuje: Prosím, pánové, chápu úplně sebedůvěru a především **národní hrdost Čechů.** *Jejich důvodná, samostatná vzdělanost sahá daleko nazpět do minulosti, od velikého duchovního výtvoru jejich samostatného právního života, od prototypu jejich zřízení zemských*

desk až ku oslavě velikého pedagoga **Komenského.** Z oné minulosti vynikají jisté pomníky kultury, které zajišťují národu českému čestné místo v kulturních dějinách Rakouska. *O tom není žádné pochybnosti.* A také duchovní výkony nové doby svědčí o zcela zvláštní síle a křepkosti českého lidu. Avšak pánové, *byl to přece jen stát a státní vedení, které tento samočinný pud národa českého fedrovalo* a tím ku rozvoji jeho národního ducha, ano řekněme ku jeho kulturnímu a národnímu znovuzrození pomohlo. (Posl. *Šíl*: To všechno vykonaly rakouské vlády!) Ano rakouské vlády a od časů ústavnosti také parlament. (Odpor.)

Posl. hr. **Hohenwart** nechtěl se pouštěti do polemiky, ani do rozboru místodržitelových výnosů, nýbrž vytknul pouze postavení své strany k pilnému návrhu. Kompetenční otázka prý jest určitě vyřízena a odůvodněna. Ministrovy výklady přesvědčily prý každého nepředpojatého, že český místodržitel byl poměry skoro vyzván, aby mocně zakročil a zjednal pořádek v zájmu školy. S jinými řečníkovými výklady nesouhlasí ani on, ani jiná sněmovní většina a schvaluje všeobecnou intenci místodržitelských výnosů. Proto bude hlasovati *proti* pilnosti návrhu. (Hlučný odpor mezi národními poslanci českými.)

Posl. *Luzzato:* Navrhuji konec debaty. (Posměch na českých lavicích.)

Posl. *Sokol:* Ať žije rakouská svoboda!

Posl. dr. **Herold** (generální řečník): Zanechte přece konečně frází o pokojných elementech a pokojně smýšlejících lidech! Což pak myslíte, že my vždycky jen myslíme bouřlivě? My jsme také lidé, kteří uvažují klidně. Obrana výnosů Thunových ministrem vyučování mne úplně uspokojila. To jest úspěch pro vládu, totiž v ten smysl, že **ministr nic neuhájil.** (Souhlas na českých lavicích.) Neboť když uváděl argumenty pro výnosy ty a *přerušen byl žádostí,* **aby uvedl fakta,** která způsobila výnosy ty, *byla jeho odpověď charakteristická.* On řekl tolik, že je to nenávist proti jinověrcům a příslušníkům jiné národnosti, která byla hlásána, *jsou to císařské orly, které byly strhány a obraz Jeho Veličenstva, který byl pokálen.* **O tom já jako člen zemské školní rady**

nevím pranic. (Hlučné hlasy na českých lavicích: (»Slyšte! Slyšte!)

Vyšetřování v příčině císařské hymny, kterého se dovolával ministr vyučování, *následovalo* **teprve po výnosech!** (Slyšte! Slyšte! na českých lavicích.) **Příčinou vyšetřování toho** *bylo* **udání** *u zemské školní rady*, ve kterém sdělena hrozná věc, *že při jedné slavnosti na památku arciknížete Albrechta* **nezpívána císařská hymna,** *nýbrž píseň k sv. Václavu.*

Snad dospěl místodržitel ke svému stanovisku na základě **policejních zpráv** anebo **jiných denunciací**. Avšak když se generalisuje a říká, že se v Čechách dějí takové věci, **musí býti sněmovně předložena data i fakta.** (Souhlas na českých lavicích.)

V Čechách se právě všechno zveličuje na velikou státní afféru, co, kdyby se událo jinde, zůstalo by nepozorováno a nepřišlo by ani do novin, ani ve známost vlády.

Žáci podali prý úkoly s **velezrádným** *obsahem*. Ze všech gymnasií českých zaslány byly zemské školní radě *celkem* **dvě** *školní práce*. **Velezrádného v nich nebylo nic.** Avšak *každý pedagog litoval, že se dětem ukládají takové úkoly, kterými* **provokovány jsou** *k projevům, pro které potom* **jsou obviňovány z velezrádného smýšlení.**

Celé to vyšetřování týkalo se jen *zpěvníků* a sice celkem na všech školách ve 34 případech konalo se disciplinární vyšetřování, což vzhledem na několik tisíc žáků v království českém nestojí ani za řeč. Jenom při *několika žácích*, (a ti byli vyloučeni), *bylo zjištěno, že* **sami vytrhali císařskou hymnu.** Při jiných a ti byli potrestáni karcerem, bylo zjištěno, *že koupili si zpěvníky antikvárně* a že **již císařská hymna v nich nebyla.**

Může tohle býti příčinou k takové státní akci? Ruku na srdce! Pan ministr vyučování je polské národnosti — ať jde do polských gymnasií a dá najednou prohlédnouti zpěvníky! Potom také nalezne různé věci. Ale žádný klidně smýšlející člověk o chlapcích polských neřekne: *„Kdo ví, jací jsou to zločinci“*, a nebude takové věci v příčině škol haličských generalisovati. Takové lapalie se zevšeobecňují a pak

se mluví o velkém hnutí v Čechách. Toto hnutí se však teprve nyní vyvolává. (Hlučný souhlas na českých lavicích.)

Hoši na gymnasiích budou přemýšleti, uvažovati a sami sebe se tázati: proč pak ten náš soudruh, 13letý hoch, který dopustil se maličkosti, jest vlastně vyloučen ze všech gymnasií?

Ministr ukazoval také na vyučovací ústavy, které český národ má a pravil, že jest mu nepochopitelno, jak český národ může si stěžovati na nepřátelství se strany vládní. *Tážu se ho,* **což pak někdy některá vídeňská vláda dala nějakou školu českému národu dobrovolně!** *Což pak nezná dlouholeté zápasy o českou universitu? Což pak neví o četných existencích, které byly zničeny, o lidech,* **kteří byli odsouzeni do žaláře,** *protože za českou universitu bojovali?* (Pochvala na českých lavicích.)

A s jakými oběťmi musilo býti vybojováno každé naše české gymnasium! Jděte do smíšených krajin a uvidíte tam, jaké musíme přinášeti oběti, abychom tam udrželi i jen obecnou školu!

Posl. *Pichler:* A jak jest to se školami německými?

Posl. dr. *Herold:* **Kulturní instituce,** *které český národ má,* **pořídil si vlastními silami.** Zároveň protestovati musím proti rozdílu, který tu byl činěn mezi národem a státem . . . (Pochvala na českých lavicích.)

Posl. *Pernerstorfer:* To jsou názory zcela *zpátečnické!*

Posl. dr. *Herold* (pokračuje): . . . jakoby vláda něco národu dávala, když z peněz národa zřizuje mu nějaký ústav.

Nechať vláda takové výnosy, jaké jsou Thunovy, *vydá pro celé Rakousko* a uvidí potom, *jaký budou míti účinek.* Avšak, *když zasazují se rány* **nám,** *ti druzí jich necítí.* Ovšem nadejde jednou doba, kdy budou zase dostávati rány jiní. Tak zvaná liberální strana dala prohlásiti dnes prostřednictvím hr. Hohenwarta . . . (Slyšte! Slyšte! na českých lavicích.)

Posl. *Pernerstorfer:* To je ten pravý!

Posl. dr. *Herold:* . . . že jest úplně srozuměna s výnosy Thunovými. (Obrácen v levo.) Pokračujte jenom na této cestě dále! Bude dobře, když také německé obyvatelstvo v Čechách se dozví, jací jste vy pěkní liberálové.

Myslíte snad, pánové, že tyto výnosy, třeba byly dnes namířeny proti nám, nemohou býti prováděny také proti německému lidu v Čechách? *Zeptejte se jen svých professorů a učitelstva!*

Appeluji na všechny klidně smýšlející lidi, aby s naší stranou hlasovali pro pilnost návrhu! (Hlučný potlesk a pochvala na českých lavicích).

Po věcné opravě dra. Fuxe přikročeno pak k hlasování a pilnost návrhu *zamítnuta*, čímž další kritika školních výnosů hraběte Fr. Thuna v říšské radě zamezena.

Pro zamítnutí *hlasovali také* **všickni zástupci »historické šlechty české«**.

V *Čechách* tento výsledek hlasování **nikoho nepřekvapil**. »Žijeme ve státě,« psal jeden z českých listů, »jehož ústřední parlament *není zástupcem občanstva*, nýbrž pouhou representací jeho »zájmů«, v kteréž majitel »velkostatku« o *třech stech* měrách písku má **pěttisíckrát** více »zájmův« na správě státní (a tudíž i na úřadním vychování) než-li majitel 500 měr dobrých pozemkův, které však nejsou náhodou zaneseny v zemských deskách . . .«

* * *

Nejcharakterističtějším příznakem afféry, které jsme byli právě věnovali pozornost, jest, že projednána i ve *veřejném* sezení říšské rady podobně jako nějaký německý **„Vehmgericht“** v středověku.

Kdo a **čím** se vlastně provinil, *veřejnost po dnešní den se* **nedověděla**.

Když voláno v říšské radě po předložení *dat*, *fakt* a uvedení *jmen*, odpověděl ministr vyučování, že *akta leží v archivu ministerstva vyučování!*

Archiv ten není však veřejnosti přístupen. Veřejnosti, zejména žurnalistice a pedagogům všech odstínů vychovatelských nebylo tudíž popřáno podrobiti akta kritice ani v ten smysl, zakládají-li se pouze jen na pravdě!

Mnohá a to **nejzávažnější data,** jež byl ministr pouze naznačil, byla, jak víme, **rozhodně popřena,** o některých pak

nevěděl ani sám jeden z členů zemské školní rady . . . . A *přece* ministr nevyhověl žádosti, aby byla třeba jen popíraná a v pochybnost braná data předložena ku zjištění pravdy!

Proč se tak stalo? Proč má zůstati veřejnost v pochybnostech? Proč otevřela slavná c. k. vláda vídeňská přímo dokořán dvéře všem možným domněnkám? Proč prostým předložením dat, fakt a udáním jmen neprovedla přesvědčivý důkaz, že nejednala na pouhé udání, na pouhou denunciaci, nýbrž po náležitém vyšetření a zjednání nezvratných důkazův?

K čemu skoro až příšerné tajemnůstkářství v záležitosti, která se týká celého národa a každého občana zvlášť?

Než slavná c. k. vláda, která se *takto* zachovala a ku kteréž byla citovaná slova poslanců českých v říšské radě pronášena, náleží dnes už mezi vlády »odstavené«.

Jak smutně skončila přes to vše, že za jejího panování zaveden byl v Praze i okolí dvouletý **výminečný stav**, netřeba snad ani doličovati. Skon její, ačkoli po měsíce předvídán, byl náhlý.

Předseda kabinetu kníže Windischgrätz a ministerští jeho kollegové, kteří byli v dubnu 1895 ještě **c. k. orgány** chráněnými *zvláštními paragrafy trestního zákona* **z doby absolutismu,** jsou dnes rovněž tak prostými státními občany jako kdokoli z nás ostatních, kteří jsme po výlučné nějaké zákonní ochraně ani nezapráhli a proto také ztráty její nikdy želeti nemusíme.

V dubnu ještě všemocní »státníci« jsou dnes skoro vesměs pouzí soukromníci, kteří mohou v zátiší buď s trpkostí nebo s resignací více méně pohodlně přemítati o zajímavém thematu: že i v »ústavním« státě, v jakém právě žijeme a v němž doposud má každá vláda ještě tolik opor z doby absolutismu k disposici, jest k úspěšnému řízení státních záležitostí přece jen více státnického nadání potřebí, než-li se mnohému z nich zdálo.

Ministerští kollegové knížete Windischgrätze a on sám ovšem nebyli propuštěni z úřadův, jako propouštíváni před prohlášením ústavnosti soudcové, t. j. jako kterýkoli »jiný čeledín panský«, jak byl dr. Štrohbach o zahájení prvního

porotního soudu v Čechách r. 1851 pravil; nicméně pouhým propuštěním z úřadu dotvrzena *„státnická neschopnost"* všech.

Před nedávnem ještě »vysocí státní hodnostáři«, od jejichž »nadání« očekávali mnozí snad i »spásu« Rakouska a před kterýmiž na tisíce politických a jiných pasořitníků hrbilo své podlízavé hřbety — nejsou dnes než-li padlé státnické »veličiny«, s jejichž zad mohou »vlkodlaci« veřejného mínění »beztrestně« stahovati politické řemínky.

Že si nedali příležitosti té mnozí z německých »vlkodlaků« ujíti, dokazuje zohavená »politická mrtvola« ministra financí, dra. Plenera.

Českým »vlkodlakům veřejného mínění« nestál a nestojí muž ten ani za — zavytí; neboť dnes — čtvrt roku po pádu kabinetu knížete Windischgrätze — nezajímá už v Čechách skoro nikoho ani sám předseda.

Kdesi byla ventilována otázka, že kníže Windischgrätz může se dříve nebo později — *jako druhdy hrabě Lev Thun* — vplížiti do tábora českého...

My o tom pochybujeme. Doba, kdy bylo podobné možné, sotva se vrátí. Kníže Windischgrätz úlohu svou dohrál na dobro. Pro mnohého bude snad i na dále »charmantním kavalírem,« který si ať již z dlouhé chvíle nebo v návalu kavalírské ctižádosti — zahrál na státníka. Poměrův a průběhu věcí znalé občanstvo však nepřehlédne osudné znamení »státnické neschopnosti«, jež si byl kníže dobrovolně na čelo vypálil, tak že si na státníka vůbec ani nezahrál, nýbrž byl a zůstal pouhou marionettou v rukou státníků jiných ....

O někdejším ministru vyučování, dru *Madeyském* — »bratru« Slovanu, nebo správněji řečeno, »také Slovanu« — který nás Čechy tak vzorně poučoval, komu vlastně za svou kulturu děkujeme, netřeba šířiti slov. Muž ten neměl o nás ani ponětí, což mu ovšem ani dost málo nevadilo, by nevládl v říši školství a výchovy, jak mu jiní našeptávali. Dnes už po muži tom v Čechách ani bílá vrána nezakřehoce, a proto »Requiescat in pace«!

Nejbolestněji asi loučil se s ministerským křeslem hrabě Bedřich Schönborn, také »český kavalír«, kterýž vztahoval,

jak víme, kavalírské své prsty i po imunitě poslanecké, a dva dny před svým pádem rozeslal všem c. k. návladním přiměřené instrukce, aby byla i tak zvaná »svoboda tisku« po zákonu »přistřižena«.

Než na těch a podobných »opravných« snahách hraběte Schönborna tak nezáleží. Nám zdá se, že hlavní *jeho* **»zásluha«** jako ministra spravedlnosti spočívá v tom, že politické delikty — spáchané **před** *prohlášením výminečného stavu* — **souzeny byly soudci** *ustanovenými k rozsuzování podobných deliktů teprve dnem,* **kdy byl výminečný stav prohlášen** . . . .

Aspoň se nepamatujeme, že by se tak bylo kdy v Rakousku stalo za kteréhokoli jiného ministra spravedlnosti. I v tomto vzhledě musil tedy zase přijíti »český kavalír«, aby dokázal, že — — —

Než i tomuto muži v národě českém najisto nikdo záviděti nebude, dostane-li se mu přiměřeného »zaopatření« v jiné nějaké funkci.

S jakým opovržením a huronským posměchem bylo provázeno odstoupení dra *Plenera* vlastní jeho stranou, již jsme připomenuli.

Národu českému byl muž ten, jak známo, politickým i národním odpůrcem, a nebude snad nezajímavo, dodáme-li prostě, že byl i **hrabě František Thun** jako poslanec *zapřisáhlým odpůrcem Plenerovým.* Ovšem — *z příčin zcela jiných,* nežli z jakých stál dr. Plener v táboře odpůrců českého národa.

Zůstal-li poměr ten v permanenci i v době, kdy stal se hr. Fr. Thun c. k. místodržitelem v Čechách, nechceme vůbec ani zkoumati.

* * *

Jako zpravidla skoro vždy, kdykoli se nám Čechům dostane nějakého nového zákona nebo nařízení se strany c. k. orgánův, měly i školní výnosy hraběte Fr. Thuna hned po svém prohlášení, jakož i později v zápětí jednak *protesty*, jednak *vyšetřování* a *soudní stíhání* oponentů, jednak pak také *nedůstojné přehmaty* jednotlivých »osob

učitelských«, jež v horlivosti své domnívaly se míti povinnost nové zákazy i rozkazy — přetrumfovat.

Tak již dříve, než-li se dostalo školním výnosům hraběte Thuna sankce se strany říšské rady, zavedeno bylo s několika mladíky vyšetřování pro zločin rušení veřejného pokoje dle § 65. a) tr. z. a pro přečin proti veřejnému pokoji a řádu dle § 300. tr. z.

Příčinu zavdalo podezření, že mladíci ti sepsali a litograficky rozmnožili *„resoluci“* ze dne 24. března 1895 počínající slovy »My zastupcové a důvěrníci středních škol pražských« a podepsané *„Pronásledované studentstvo pražské“*, jejíž tři exempláře nalezeny byly v poštovních schránkách v obálkách bez adres, jeden exemplář pak nalepen na dveřích průmyslové školy v Betlémské ulici a mimo to několik exemplářů rozesláno v obálkách ředitelstvům různých středních škol, četným úřadům politickým a jeden exemplář i J. Exc. c. k. místodržiteli hraběti Fr. Thunovi.

O závěrečném přelíčení dne 19. června 1895, jež řídil jako předseda rada Maroušek šl. z Maró, objevili se před porotním soudem jako obžalovaní:

Jindřich *Šebesta*, 18letý studující osmé třídy gymnasia v Praze, obžalovaný pro zločin rušení veřejného pokoje dle § 65 a) tr. z. a pro přečin dle § 300 tr. z.

Ladislav *Kuřák*, 18letý studující sedmé třídy vyšši reálky v Karlíně pro tytéž delikty;

Josef *Kapoun*, 16letý litograf z Karlína, obžalovaný pro týž zločin a přečin a zároveň také pro přestupky §§ 9 a 17 zák. o tisku;

Ludvík *Učík*, 26letý medik v Praze, a

Antonín *Otta*, 21letý leštič podlah, oba obžalovaní pro spoluvinu zločinu a přečinu, z kterýchž byli viněni první tři obžalovaní.

Zažalovaná »resoluce« obsahovala bezpochyby ostrou kritiku školních výnosů hraběte Fr. Thuna; ale širší veřejnost o obsahu jejím se nedozvěděla, poněvadž bylo *přelíčení provedeno* **při zavřených dveřích.**

Porotci uznali však všech pět obžalovaných **jednohlasně nevinnými . . .**

Z protestů, jež podány, uvádíme na ukázku aspoň jeden z prvních, jež se dostaly na veřejnost. Na počátku června 1895 rozeslán totiž všem místním školním radám hejtmanství semilského rozkaz, že mají *do osmi dnů* **černožlutý prapor** si pořiditi, jinak že bude okresní školní radou na náklad školních rad pořízen.

Starosta města *Lomnice* podal toto odvolání:

Veleslavné c. k. zemské školní radě pro království české v Praze!

Výnosem c. k. okresní školní rady v Semilech ze dne 17. června 1895 č. 183 pr., nařízeno nám v základě vynesení praesedia c. k. zemské rady školní ze dne 8. března 1895 č. 49 pr., bychom do osmi dnů pořídili černožlutý prapor pro školu, jinak že na náklad náš pořízen bude.

Poněvadž se domníváme, *že to naší povinností není*, podáváme v základě usnesení místní rady školní ze dne 24. června 1895 následující odvolání:

1. Při značném nákladu na školství, které zejména město Lomnice nésti musí a již pro r. 1895 místní školní přirážky v obnosu 28 proc. (mimo 25 proc. obecních přirážek) vyžaduje, *nemůže obec na nějaké okrašlování školní budovy při slavnostech pomýšleti* a bylo by tudíž zcela zbytečné řiditi prapor, jehož by se neužívalo.

2. Nemá také místní školní rada pro letošní rok žádné položky v rozpočtu a neměla by z čeho náklad onen hraditi.

3. V dotyčném praesidiálním vynesení mluví se o říšských barvách. *Jelikož nám žádný zákon znám*, ani v dotyčném vynesení citován *není, jaké to barvy jsou*, dotazovali jsme se a bylo v »Národních Listech« veřejně uvedeno, že dle úředního kalendáře je prý to barva *bílá a červená*, kdežto okresní školní rada zase nařizuje barvu černožlutou.

4. Také se v onom výnosu praesidia c. k. zemské školní rady nenařizuje, kdo prapor pořiditi má, praví se pouze, že jest po případě na to naléhati, aby byl opatřen. Dle § 2. zákona ze dne 24. února 1873 čís. 16 má místní školní rada opatřit a zachovat školní nářadí, jichž pro vyučování třeba jest.

Prapor neslouží k vyučování a nemůže tudíž místní školní rada přinucena býti, jej pořiditi.

Z těchto důvodů žádáme slušně, veleslavná c. k. zemská školní rado, račiž nařízení c. k. okresní školní rady v Semilech ze dne 17. června 1895, č. 183 pr., zrušiti.

Místní školní rada v Lomnici n. Pop.
dne 24. června 1895.

Předseda: *Josef Doležal.*

Podobné protesty podány z četných jiných samosprávných úřadů školních; ale výsledek všech byl — negativní.

O třetím z hlavních následků školních výnosů hraběte Fr. Thuna psal v červnu 1895 »Čas« do slova:

»Všecky nové výnosy vládní mívají to štěstí, že mnozí vykonavatelé jejich čenichajíce člověčinu, hledí učinit mnohem více, než se od nich žádá. Po výnosech Thunových měli jsme oprávněnou obavu, že se na *českých školách* najdou lidé, kteří budou hledět předstihnouti samého hraběte Thuna, a jak doklady poučí, nemýlili jsme se. Z českých škol došla nás již řada ukázek, *jak někteří správcové českých učilišť hodlají pěstovati takzv. rakouské smýšlení.*

Uvedeme pro dnes dva příklady. Na jedné škole okr. inspektor požádal při inspekci řídícího učitele mezi jiným, aby mládež zazpívala »Kde domov můj!« — Po této žádosti milý pan ředitel zbledl a zajíkaje se, ujišťoval, že děti této písně neumějí. Na doléhání inspektorovo vytáčel se, že už jí dávno nezpíval —. A když okr. inspektor přece jen tuto národní hymnu z mládeže vytáhl, přiznal se rozpačitý pan řídící, že se domníval, že je to na něho léčka, *jelikož prý po známých výnosech pokládal tuto píseň za zakázanu.* Rozumí se, že večer v hostinci chlubil se asi o všechno pryč, jak znamenitě obhájil národní věc.

Jinému inspektoru přihodilo se něco podobného. Prohlížeje inventář školní a zjistiv, že se v něm nalézá tak důrazně žádaný prapor rakouský předepsané délky a šířky, dal otázku panu řídícímu: »Máte ve škole také nějaký *prapor červenobílý?*« Úslužný řídící prohlásil s pýchou: — Ne, nemáme! *Nemáme těchto zakázaných barev naprosto.* — Když inspektor chtěl znáti, kde se podobného zákazu správce školy domakal, milý horlivec přinesl číslo Vládního věstníku s Thu-

novými výnosy. Inspektor: »Nuže, kde je ten zákaz?« Správce školy hledá, obrací listy sem i tam, a když o zákazu zemských barev nic najíti nemůže, zasténá: »Já myslil, že teď smíme dekorovat *pouze černožlutě.*«

Je vidět, že mnozí správcové škol se domnívají, že *jejich* povinností jest opatřovati výzdobu škol, které s velikým nákladem postavily naše obce. Proto tím důrazněji pobízíme samosprávné naše úřady, aby hleděly podobným pánům učitelům na prsty. To by nám ještě scházelo, *aby babství některých lidí* měla ohrožovat dokonce to, *co nám nikdo vzít nesmí, nemůže a také nevezme.*«

Neméně zajímavě rozepsaly se o záležitosti té »Rozhledy« v čísle 11., v němž mimo jiné čteme:

»Od počátku považována byla škola za nejmocnější prostředek k ušlechtění lidu. Tím více nadějí skládáno do ní u nás, když po staleté duševní i tělesné porobě zasvitlo slunko toužebné svobody, když obecnému lidu otevřeny brány nejpotřebnějšího vzdělání, když dostalo se mu škol alespoň od církevní moci neodvislých, postavených pod Hasnerovy zákony, jimž nelze upříti ducha pravé osvěty a lidumilství.

Avšak od let sedmdesátých mnoho se změnilo. Na jedné straně rakouský liberalismus, jdoucí falešnými cestami jen za vrtkavou mocí politickou, činil vládám na účet školy všeliké ústupky, na druhé straně klerikálové nepřestávajíce toužiti po ztracené vládě nad školou, chápali se nikoli bez výsledku každé příležitosti, by svůj vliv ve školství ku platnosti přivedli a panství svoje zase obnovili. Jen tak se mohlo státi, že *moderní škola obecná zvrhla se v jakési polovičaté, nedokonalé stvoření,* nepodobné úmyslům a snahám svých zakladatelů. Máme před sebou snad ještě *literu zákona*, ale *duch jeho vymizel.* Dnes stojí škola více ve službách starých názorů, nezdravých společenských útvarův a nestálých vládních systémů, *než ve službách národa* a jeho *idealův, éthiky a kultury*...

Pokrok na poli kulturním a politickém byl příliš náhlý, jaksi nepřipravovaný a neočekávaný, tak že jemu v zápětí přirozeně následovati musil zmatek, nejistota a nestálost ve výsledcích. A nenašlo se mužů, kteří by v první příhodné

době rychle byli dovedli pozvednouti školu *na výši, kam nesahá příliv reakce;* naopak mnozí postavili se v její služby a společně způsobili, že odcizena byla škola nejpřednějšímu úkolu svému, totiž *vzdělávati národ dle jeho povahy a potřeby* a v lidu připravovati pokrok let budoucích.

Kdo by o tom pochyboval, ať přesvědčí se, co vpravuje se v přítomné době do mládeže pod pojmem náboženství, ať projde její čítanky a jiné schválené knihy učebné ohlížeje se po článcích budících národní cit a tvořících povahu a hledaje věci v praktickém životě nejpotřebnějších, ať přečte si některou sbírku zákonův a nařízení školských, zvláště *poslední čtyři místodržitelská*, ať povšimne si, *jaký duch* panuje nyní ve *větší části učitelstva*, jmenovitě mezi učitelkami, i dá nám za pravdu, že naše škola není nikterak moderní, v lepším slova toho smysle, a že připraví nám nejedno trpké sklamání.

Myslíme, že nekřivdíme učitelstvu, řekneme-li, že ve věcech víry a náboženství ukazuje většina *jistý druh farizejství*, v čemž ostatně i jiné stavy a třídy se mu zcela vyrovnají. Pociťuje se všeobecně, a přesvědčení to proniká již hluboko do vrstev lidových, že *církve musí nevyhnutelně podrobiti se reformě*, zbaviti se nedokonalostí a nedostatků ještě ze starého a středního věku na podstatě jejích váznoucích, ač mají-li opravdu sloužiti blahu společnosti lidské. Není možno, aby myslící člověk nerozeznal zde pravdu od bludu a klamu a tváří-li se z jakékoli příčiny jinak, přikrývá-li se pláštěm pokrytectví, jedná nemravně. Jak s tím srovnati účel školy a úlohu učitele, jenž má býti ve všem obhájcem pravdy?

Považíme-li jak různé, často sobě odporující úlohy a cíle vyměřují škole vláda, církev, národ, jak tu již na samém prahu dětství spolu zápasí privilegovaná moc s mravními ideami a přirozeným právem, dovedeme si také představiti vnitřní i vnější rozpory, do nichž přichází učitel, spravuje-li se tu svým svědomím a mravními zásadami pevného charakteru.

Nejlepší a nejšlechetnější mužové upadají v těchto rozporech v pronásledování se strany svých představených, úřadův a vrchností, i jestiť potřebí ryzí povahy, by v ne-

rovném boji tomto nepodlehla a svého dobrého přesvědčení nezapřela, nemajíc jiné posily než uspokojení citu mravního.

Když pak na druhé straně kynou všeliké výhody v postavení, o vyznamenáních, pochvalách, odměnách a jiných prostředcích pochybné ceny mravní ani nemluvíc, nelze se věru diviti, že někteří učitelé zaprou své mravní názory a přesvědčení a *vzdavše se vší práce národní,* zvláště té, která směřuje k mravnímu obrození lidu, slouží jen svým pánům a jejich záměrům. *Oni jsou císařštější než císař, papežštější než papež, přísnější než vláda, odměřenější než úřady samy.* Oni zakládají politické jednoty katolické a klerikální spolky, *oni spisují knihy o širší vlasti, jimiž falšuje se národní cit a dějiny,* oni dopisují německy, oni ozdobují říšskými barvami již i děti jdoucí do národopisné výstavy, oni uklízejí obraz Komenského ze školy, když má býti zkouška z náboženství, oni zapírají inspektoru prapor v barvách zemských, aby si snad neublížili atd., jak se dočítáme denně v časopisech i učitelských, zkrátka činí všecko, čím by získali úsměvu svých představených, po případě i nějakých výhod.

A ve škole, ó jak jsou opatrni! Tu se úzkostlivě drží slova učebných knih, o jejichž nedostatcích už dávno není sporu, *a zvláště v dějepise nepovědí,* co v knize sice není, ale *co česká mládež nevyhnutelně zvěděti musí a co jest svatou povinností každého učitele.* Běda kollegovi, jenž vyskytne se jim po boku, liše se od nich povahou a pojímáním úkolu moderní školy a učitele. Neštítí se žádných prostředků, žalob, *ani udavačství,* aby se ho zbavili. Učitel, jenž nemoha srovnati svoje zásady s poměry ve školství, raději učitelování se vzdal, pravě, že pro své svobodomyslné smýšlení politické zkusil pronásledování ne tak od školních úřadů, jako od svých vlastních kollegů, jichž bezcharakternost zůstavila v něm nejtrpčí vzpomínky«.

Než dosti úryvkovitých reflexí, jimiž se objasňují jednak poměry školství v Čechách za úřadování hraběte Fr. Thuna jako předsedy zemské školní rady, jednak pak účinky a následky školních výnosů jeho ze dne 8. března 1895!

* * *

Obraťme nyní jen ještě na okamžik zřetel svůj k momentu pedagogicko-trestnímu: **k vylučování** provinivších se **žáků z učelišť.**

Je trest ten *trestem* **pedagogickým** či není?

Místo jakéhokoli rozbírání otázky té theoreticky, vkládáme sem prostinkou a přece významnou vzpomínku z vlastního života.

Známe a s námi znají zajisté tisíce jiných osobně neb aspoň dle doslechu muže, jejž chceme uvésti jako doklad.

Muž ten nenáleží sice mezi vlastence české; přes to ukláníme se hluboko před jeho humanností, tolerantností a jinými vlastnostmi, jimiž nad jiné vyniká.

Velkolepý průmyslový závod jeho světové pověsti jest jedním z nejvzornějších, jaké si vůbec lze pomysliti. Humannost v nejširším a nejryzejším slova smyslu jest v závodě tom vodítkem nejhlavnějším a marně by asi člověk hledal v Čechách, ba v celém Rakousku pouze jen podobného.

Na sklonku let padesátých, kdy byl ještě hrabě **Lev Thun** ministrem vyučování, studoval nynější vlastník vzorného velkozávodu na témže učelišti jako pisatel těchto řádků: na vyšší realné škole v Mikulandské ulici v Praze, kde v tu dobu po nějaký čas vyučoval také Jan *Neruda* jako suplent češtiny.

Kdysi, když jsme se vyhrnuli ze školy, zastavil mne Neruda a optal se:

»Nejste vy ze Smíchova?«

»Jsem Vašnosti«, odpověděl jsem.

»Neznáte . . .«, optal se Neruda dále a uvedl jméno nynějšího majitele vzorného velkozávodu. — »Jaké pak má srdce?«

»Ah, z duše dobrý hoch!« odtušil jsem. »Trochu divoký, ale zlaté srdce . . .«

»Děkuji vám!« pravil Neruda a vzdálil se.

A téhož dne odpoledne mluvil v *professorské konferenci* skoro po celou hodinu na prospěch »trochu divokého« hocha »zlatého srdce«, *který měl býti* pro jakési provinění *z ústavu vyloučen.*

Přímluva Nerudova však byla marna. **Hoch byl vyloučen ze všech ústavu říše rakouské.**

Následek byl v tu dobu přirozený.

Otec dal synka na vojnu jako kadeta. Než i vojančina mladíkovi nesvědčila. Po nějakém čase vrátil se do rodinného kruhu a po smrti otcově zdědil a po dnes řídí velkolepý závod průmyslový v intencích nejhumannějších.

Vyloučení ze všech účelišť říše rakouské nebylo tudíž muži tomu pranic na závadu.

Naopak nám zdá se, že právě tím, že vybředl z donucení *ze školního systému hraběte* **Lva Thuna,** v němž tak mnozí utonuli, stal se tím, čím jest: jedním z nejryzejších charakterů a nejhumannější mužů, jaké jsme byli kdy poznali — mužem, před kterýmž, jak jsme již připomenuli, v hluboké úctě se ukláníme přes to vše, že není v řadách rozhodných vlastenců českých.

A dodáme-li jen ještě, že **muž ten jest** od let jedním z **nejdůvěrnějších přátel hraběte Fr. Thuna,** nezbývá nám, nežli zvědavost čtenářovu ukojiti prostým prohlášením, že mužem tím není nikdo jiný nežli *baron František* **Ringhoffer.**

Kdo chce, může si z toho, co jsme právě uvedli, vyvoditi pedagogicko-trestní, po případě i politické důslednosti — sám. My přestáváme na konstatování pouhého fakta a končíme zároveň první část tohoto spisu.

V části druhé podrobíme úřadní činnost J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v Čechách zákonní kritice v nejrůznějších směrech.

Druhá část spisu toho vyjde taktéž v sešitech jednoarchových ve lhůtách týdenních a lze ji dostati ve všech řádných knihkupectvích, jakož i u spisovatele na Smíchově, Eggenbergova ulice č. 1.

Spisovatel přijímá také předplatné: na 5 sešitů 60 kr., na 10 sešitů 1 zl. 20 kr. i se zásylkou každého sešitu hned po vyjití.

Sešit 17. nebo-li **1. sešit** *části druhé* vyjde dne 27. října 1895.

Knihtiskárna Fr. Vonky na Smíchově.

Cena 1 zl. 92 kr.

Hrabě

František Thun,

c. k. místodržící v království Českém.

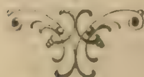

Kritika jeho úřadní činnosti.

ČÁST II.

Napsal

J. ARBES.

NA SMÍCHOVĚ.

Nákladem spisovatelovým.

1895.

Arbesovy

Sebrané Spisy

vycházejí nákladem spisovatelovým v sešitech dvouarchových po 18 kr. ve lhůtách týdenních.

První díl

obsahovati bude romanetto

Ukřižovaná

a psychické nocturno

Anna a Marie.

Romanetto „Ukřižovaná“ vyšlo také o sobě a prodává se po 1 zl. 20 kr.

Arbesovy spisy možno objednati v každém knihkupectví **(vyjímaje knihkupectví dr. Fr. Bačkovského)**, jakož i u spisovatele na **Smíchově**, Eggenberg č. 1.

Spisovatel přijímá též předplatné: na 5 sešitů 90 kr., na 10 sešitů 1 zl. 80 kr. i se zásylkou každého sešitu *hned* po vyjití a vyřizuje každé objednání obratem pošty.

J. Ex. hrabě

František Thun

z Hohenšteina,

c. k. místodržící

v království Českém.

Kritika úřadní činnosti Jeho Excellence.

ČÁST II.

Napsal

J. ARBES.

NA SMÍCHOVĚ.

Knihtiskárna Františka Vonky na Smíchově.

Nákladem spisovatelovým.

1895.

Vlkodlaci veřejného mínění.

Zahajujíce druhou část kritiky úřadní činnosti J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako místodržitele v království českém, pokládáme za nutné obrátiti ještě jednou zřetel k některým momentům z doby, kdy hrabě Fr. Thun byl ještě prostým státním občanem a netěšil se jako c. k. vládní orgán žádné výlučné ochraně trestního zákona. Neboť bez obeznámení se třeba jen s některými názory a zásadami, jež byl projevil jako poslanec a zástupce konservativního velkostatkářstva, nebylo by naprosto možno vysvětliti si tak mnohé, co jako c. k. vládní orgán prodlením *šestileté* úřadní činnosti své uznal za nutné buď vykonati neb — *opomenouti* . . .

Vizme především, jaké asi místo náleží hraběti Fr. Thunovi jako **řečníku,** bychom z toho mohli dedukovati, **jaké asi služby** ***mohl a může konati c. k. vládě vídeňské jako její mluvčí ve sněmu a jiných korporacích***, kde mu úřad jeho ukládá za *povinnost* názory vlády, jakož i činnost podřízených sobě orgánů hájiti a k ústavní platnosti přiváděti.

Nám, kteří jsme zasvěceni v tak mnohé tajemství parlamentárního života a víme, s jak nepatrným duševním fondem možno nabyti pověsti dobrého, ba výtečného řečníka, v časopisech tištěné oratorské projevy sněmovní přes příliš neimponují.

Kdo neslyšel řečí sněmovních na vlastní uši a k tomu tak často, aby dovedl vystihnouti význam každé věty; kdo

čítává projevy ty pouze v časopisech, kde bývají »přiměřeně« upraveny a neporovnával jich se stenografickými protokoly, nemůže si učiniti pravého pojmu, jak velice liší se řeči ty od řečí, jak jsou zanešeny ve stenografických protokolech a jak nudnými a stilisticky nemotornými, ba myšlénkově zmotanými bývají na mnoze protokoly samy.

Vše to ovšem plyne zcela přirozeně z podstaty věci, poněvadž není každému dáno rozvíjeti myšlénky své nahlas přesně logicky a zároveň ihned v bezvadné formě slovní.

Kdo však také ví, jak pečlivě a jak dlouho připravuje se mnohý parlamentární řečník, obzvláště tak zvaní krasořečnící a političtí sportsmani, kterýmž nejde než o okamžitý zevní effekt; kdo ví, jak trpělivě a mozolně snášívá si mnohý řečník rozmanitý material, a dovede si i »duchaplnost« neb aspoň pseudoduchaplnost z různých cizích »pramenův« nastřádati; kdo ví, že mnozí, zejména ti, kteří aspirují na vysoké a výnosné nebo třeba jen ctižádost ukojující úřady státní, vydržují si k účelům těm zvláštní tajemníky, kteří jim po případě koncipují i samu řeč, kterou pak poslanec ve sněmu *pouze jen po »řečnicku« odříká*; zkrátka, kdo jest obeznámen i s tak zvanou »řemeslnou stránkou« parlamentárního řečnění, nemůže parlamentárním řečem vzhledem k duševním schopnostem řečnikovým nikdy přikládati váhy, jaká se jim zpravidla přikládá.

Řečnictví v ústavních státech jest jednou z nejmohutnějších pák, jimiž jednotlivci působí netoliko na poslance a massy lidu, nýbrž pomocí kterýchž vhupují se do křesel ministerských a jiných úřadů, a proto není divu, že každý, kdo cítí v sobě třeba jen jiskérku povolání k působení politickému, snaží se záhy osvojiti si aspoň rudimenta umění řečnického.

Nám *Čechům*, kteří jsme od prohlášení ústavnosti skoro neustále v tuhé a nejtužší oposici proti vladám vídeňským, nebylo však popřáno cvičiti se v řečnictví politickém v té míře, jako je to možné ve státech těšících se ryze ústavní svobodě slova. Za to krajané naši *Němci*, kteří po celou dobu ústavní éry těšily se obzvláštní přízni takměř každé vlády, naprosto si v ohledu tom stýskati nemohou.

Měliť a mají po dnes větší počet aspoň vyškolených řečníků-routinérů netoliko mezi poslanci, nýbrž i mezi občanstvem vůbec.

Hrabě Fr. Thun náleží bez odporu mezi onen druh řečníků, kterýmž nebylo v pěstování řečnictví nikdy a nikým bráněno, poněvadž i »oposiční« projevy jeho nikdy nezahíbaly v zámezí nejkrotší politické diskuse, nechť mluvil o kterékoli vládě a kterémkoli jejím orgánu. Hrabě Fr. Thun měl tedy dostatečnou příležitost přivésti řečnickou hřivnu svou k platnosti úplné.

Politická fraseologie jeho aspoň jest tak značná, že jako řečník dovedl upoutati aspoň posluchače, kteří nekladou na oratorské projevy co do obsahu příliš přísných požadavků.

Skoro z každé jeho řeči jest aspoň zřejmo, že nemluví »s patra«, nýbrž odříkává pečlivě nastudovanou řeč, z kteréž jen v okamžicích, kdy opouští řečníka paměť, prokmitá nedostatek nadání debatérského.

Případnost slova a břitkost výrazu, samorostlý vtip, ať kaustický nebo jízlivý nebo jen »okrasný« a polehtávající nebo sarkasmus a drtící úšklebek nebo rozhřívající, rozpalující vzlet a celou řadu jiných řečnických pomůcek a umělůstek, jimiž jiní řečníci konávají mnohdy pravé divy, hr. Fr. Thun postrádá.

Není řečníkem, který by myšlénky své *teprve* v průběhu řečnění rozpřádal. Naopak — skoro každá věta, byť i sebe účiněji pronesena, působí jen jako »stará myšlénková známá« v novém nebo polonovém a to již obnošeném hávu.

Řečně, hr. Fr. Thun skoro již ani nemyslí; nýbrž pouze vzpomíná, co byl už dříve promyslil nebo nastudoval a snaží se to přiměřeně přednésti, vlastně opakovati.

Zpravidla mívá tento způsob řečnění za účel — *posluchače především jiným přesvědčiti*; ale pochybujeme, že by byl hr. Fr. Thun jako řečník někdy někoho přesvědčil, kdo s ním už dříve ve všem nesouhlasil.

Přes všechnu jistotu a smělost, s jakou řečnívá, prochvívá skoro každou jeho řeč nápadný neklid, ba nervosní podrážděnost. Pozorný posluchač z každé řeči vycíťuje, že mluví člověk *svrchovaně nespokojený*, který těžce nese, že

neděje se vše po jeho přání a vůli, a který jest sám přesvědčen, že slova jeho minou se účinku na každého, kdo není právě »z cechu«.

Důsledné, přesně logické a tím neodolatelné rozpřádání myšlének postřehneš v řečích jeho zřídka kdy. Věty bývají pouze podle sebe volně zařaděny, čímž působí celek jako mosaika, která pozornost posluchačovu nesoustřeďuje, nýbrž rozptyluje.

Ze všech oratorských pokusů hraběte Fr. Thuna jest zřejmo, že *rozeným talentem řečnickým* — **není**; že věnoval sice mnoho píle, aby se přiučil řídkému umění »rozvíjeti myšlénky své nahlas«, ale že přes všechno úsilí neosvojil si, jako se děje při všem, čemu se člověk teprve pracně učí, než-li »část řemeslnou«.

Myšlénkovým obsahem, jak u řečníka přísně konservativního názoru v svět ani jinak býti nemůže, hraběte Fr. Thun nevyniká. Ze všech jeho parlamentárních řečí čiší studený, mnohdy až mrazivý dech »autokratické duševní ztrnulosti« a skoro ze všech čpí cosi jako marastická plíseň zastaralých politicko-socialních názorů, jakým bylo ve všech v pravdě ústavních státech už dávno odzvoněno umíráčkem.

U porovnání s řečnickým talentem svého strýce, hraběte Lva Thuna, který železnou logikou svých oratorských ekvilibrací dociloval neobyčejných účinků (a to i u posluchačů nepřiznávajících se k jeho názorům), ustupuje řečnické nadání hr. Fr. Thuna daleko do pozadí a nedá se s ním skoro ani porovnati.

Takovým jevil se nám hrabě Fr. Thun jako řečník před svým jmenováním c. k. místodržitelem. Pokud se změnil ku svému prospěchu či neprospěchu jako řečník ve funkci c. k. vládního orgánu, vysvitne z dalšího, aniž by bylo třeba cožkoli zvlášť akcentovati.

* * *

Soudíme-li z vratkých názorů politických, jež byl hrabě Fr. Thun jako řečník sněmovní v různých dobách pronesl, na jeho vlastní ustálený *program politický,* nemůžeme jinak nežli pronésti se lapidárně v ten smysl, že program ten ne-

vyniká pražádnou novou myšlénkou, ba neliší se pražádným odstínem od programu vymírajícího již hloučku feudalních šlechticů, kteří přiznávajíce se k zásadám stuhle konservativním usilují o to, aby v státním i společenském zřízení zůstalo v podstatě vše při starém a v případě, kdyby nebylo lze vyhnouti se nějaké změně, aby se stala změna ta skoro výlučně jen na prospěch jejich vlastní.

Jako celá řada konservativních šlechticů, hrabětem Lvem Thunem a hr. Jindřichem Clam-Martinicem počínaje, kotví i základy politicko-socialního programu hraběte Fr. Thuna jako občana hluboko v bařinách a močálech absolutismu, a on sám mnohdy ostentativně se k tomu přiznává.

I on má o duchu i faktech dějin českých zcela jiné, od historické pravdy na mnoze odchylné náhledy a trvá na nich s touže houževnatostí jako na př. jeho svak kníže Karel Schwarzenberg ml. nebo exministr hr. Bedřich Schönborn a jiní, kteří při různých příležitostech dali na jevo, že jim nepředpojaté dějiny české naprosto neimponují, že mají o mnohém zcela jiný náhled, než-li na př. slavný náš Palacký a jiní nepředpojatí a objektivní historikové.

I hr. Fr. Thun *pokládá* na mnoze již následkem odchylného svého názoru vzhledem k dějinám národa českého **politicko-kulturní úkol** národa českého, jak se byl zcela přirozeně z dávné i nedávné minulosti národa vyvijel, za **pochybený** a proto usiluje jako jiní jeho stoupenci o přeměnění úkolu toho v úkol jiný, o jakémž nechceme rozpřádati slov.

I on prohlašuje se býti netoliko zastancem historického práva českého a rovnoprávnosti, ale zároveň také propagandistou katolické církve jako skoro všichni členové feudalní šlechty v Čechách, která — nechť už česká nebo německá — hned po zájmech své strany staví nejvýše interessy klerikalní a nepoměrně níže snahy po reaktivování státního práva českého.

I on jest proniknut nejhlubší úctou k J. V. císaři a neopomíjí loyalitu svou projevovati, kdykoli se k tomu naskytne příležitost, a začasté sám příležitost takovou vyvolává.

Jinak zda se nám, že neodchýlíme se příliš od pravdy, díme-li, že jest hrabě Fr. Thun jako málo který jiný občan v Čechách proniknut nejhlubší úctou **k autoritám** nejrůzněj-

šího druhu a že těžce nese, že nemá v ohledu tom tolik stoupenců, jak by si přál.

Z různých *jeho řečí sněmovních vyznívá* často velice trpce, ba mnohdy i rozkvašeně základní akkord, že **autorita** *státní, církevní, úřadní* atd. *netěší se úctě a vážnosti,* jež prý jí přísluší, a proto že prý jest nutno přivésti především jiným »autoritu« různých druhů opět k platnosti co možná nejúplnější . . .

Vším tím, co jsme byli právě jen letmo nastínili, ovšem jsme nevystihli, jak přirozeno, politické fisiognomie hraběte Fr. Thuna jako poslance ani zdaleka. Ale již z těchto několika rysů jest zřejmo, že není to fysiognomie vynikající individuelní rázovitostí, nýbrž spíše ztuhlá a ztrnulá *maska druhová,* v které se jeví více méně matně všechny rysy a příznaky, jež lze vystihnouti skoro u každého jednotlivce t. zv. **„historické šlechty české“,** která jest v podstatě po dnes takovou, jakou byla před čtvrtstoletím, kdy ji *staročeský* »Pokrok« v čísle ze dne 15. července 1870 takto charakterisoval:

»Naše **„historická šlechta“,** (jméno to jest, jak vědomo, od žurnálů vlasteneckých vynalezené, neboť strana ta se sama vždycky zvala jen prostě *konservativní,*) *byla zajisté z mnohých stran* **přeceňována, co se jejího vlivu u vídeňského dvora týče.** Sami ústaváci jevili čas od času jistý respekt před jmény jako Lev Thun nebo Schwarzenberg, zajisté asi z téže příčiny, poněvadž se domnívali, že náčelníci a hlavní representanti starodávných velikých českých rodů, měvše v době předbřeznové jediný téměř přístup k nejvyšším státním úřadům a důstojenstvím, **vlivem svým u dvora** *by mohli „ústavu“ přivésti k pádu“*.

Leč všecky tyto domněnky, strachy a naděje ukázaly se býti lichými. **Synové a vnukové** *mužův, kteří kdysi na velikých bojištích rozhodovali osud nejen Rakouska, ale Evropy,* rození guvernéři Čech a ministři Vídně **nebyli v stavu zadržeti ani na chvíli zhoubnou politiku,** *která se na zkázu říše a dynastie od dvaadvaceti let ve Vídni provádí,* ba oni nebyli ani s to, kdy veškeré obyvatelstvo české jako jeden muž hlasovalo proti centralisaci Cislajtanie, vlivem svým i jen

mezi českým velkostatkářstvem dát sankci tomuto hlasu obyvatelstva, **oni musili snésti to trpké ponížení,** *že malý, ze Sas přivandrovalý* **baronek** (Beust) *dal nejmocnějším toryům Rakouska šach*, že v nejosudnější pro říši dobu, po ztracené veliké bitvě (r. 1866 u Králové Hradce) **odstrčeni byli loyálností oplývající konservatoři z Čech** a pro **velezrádu odsouzený Maďar** *stal se novým Major domus státu habsburského* . . .«

Co sběhlo se a jakých politických nebo jiných úspěchů dosáhli »toryové« čeští vlivem svým u dvora prodlením celého čtvrtstoletí, jež od té doby, co byl staročeský »Pokrok« citovanou charakteristiku »historické šlechty české« vytisknul, netřeba snad ani připomínati. Celý politický svět totiž ví, že i vliv »u dvora nejoblibenějších«, jakým byl, jak víme, klerikál ním »Čechem« označen na př. sám hrabě Fr. Thun (»persona gratissima u dvora«) redukuje se v ohledu tom na nejnepatrnější minimum.

Přes to vše, že bylo i ovzduší dvora časem svým rozhodně svobodomyslným, (jak tomu nasvědčuje povolání více méně »svobodomyslných« ministerstev,) setrvali členové konservativního velkostatku v Čechách neústupně a tvrdošíjně při zásadách — *antisvobodomyslných*.

Kdežto však druhdy sledovali v ohledu tom politiku trpnou a chovali se s přiměřenou reservou, neostýchali se v době novější někteří, jako na př. sám hr. Fr. *Thun* ve sněmu českém dne 5. října 1888, vypověděti zásadám svobodomyslným přímo boj na potkání. Pravilť: »**Klub náš vystupuje proti zásadám liberálním, poněvadž je pokládá za státu nebezpečné a škodlivé** . . .“

Že dostalo se hraběti Fr. Thunovi přiměřené odpovědi hned ve sněmu, jest přirozeno, a my sem jen klademe několik slov z řeči dra Herolda, kterou bylo hraběti Fr. Thunovi na jevo dáno, že — spoléhá-li se on nebo konservativní velkostatkářstvo v tomto vzhledě na podporu se strany českého národa, totiž uvědomělého jeho jadra a nikoli jen na podporu bezcharakterních chameleonů, strašně se mýlí.

Připomenuv, že i národ český si přeje, aby korunovací císaře Františka Josefa I., *„potvrzeno bylo také české státní*

právo", pravil dr. Herold: »I divím se tudíž, že hr. Frant. Thun, když názor ten s námi sdílí, — volal vládu nynější proti výstředním živlům také v národě českém, v kterémž žádného výstředního živlu není. V národě českém jsou jen takové elementy, které ničeho jiného si nepřejí, *než aby bylo provedeno rovné právo všem.* A je-li toto výstředností, pak jest **výstředním celý národ český"** — — —

Rozumí-li hr. Thun konservativní nauce v ten smysl, že musíme býti nepřátely svobody a svobodomyslnosti, nemohu mu pomoci a tvrdím, *že* **nenajde mezi poslanci českými a v národě českém pomocníkův;** neboť poslanci čeští ve svém manifestu z r. 1888 bez rozdílu stran a názorů vyřkli, že **národ český nikdy se nevzdá zásad svobody,** za něž tolik zápasů podstoupili naši předkové.«

Jaký ohlas zbudilo prohlášení hraběte Františka Thuna v českých kruzích svobodomyslných, toho důkazem jsou slova, jež čteme v úvodním článku »Nár. Listů« ze dne 7. října 1888, kde se praví:

»Byli bychom si věru přáli, aby tak *celý český národ* býval mohl býti minulého pátku (5. října) s námi ve sněmovně české svědkem té scény, když mladý aristokrat hrabě Thun (děčínský), který se při každé příležitosti nazývá Němcem — pravíme, když toto hrabátko tonem neslýchaně surovým jalo si ulevovati svému feudálnímu vzteku *proti svobodomyslnému učitelstvu a svobodomyslnému tisku*; když udavačsky *volalo policii* »na ty výstředníky v obou národních táborech« a *odhalilo své reakcionářské nitro bez ostychu* tímto prohlášením: **„My** (česká šlechta) **bojujeme a bojovati chceme proti svobodomyslným zásadám, kdekoliv se s nimi setkáme".**

Že připomínáno dále, kterak každé slovo jeho řeči »páchlo plísní dob pěstního práva a panských karabáčů«, pouze jen dodáváme, abychom označili ráz odpovědi, která je dnes historickým faktem.

Na doklad, že národ náš český ve svém jádru nikdy nebyl reakcionářským, ba ani konservativním v tom smyslu, jak si jej hr. Fr. Thun ve své sněmovní řeči dne 5. října 1888 přál, zařaďujeme sem dvé úsudků z různých dob.

Tak učinil dr. **Rieger** již dne 19. června 1861 ve schůzi říšské rady památní prohlášení:

»Můžete býti ujištěni, pánové: **my jsme a zůstaneme za všech okolností liberálními,** nechť se o nás v novinách a v této sněmovně v ohledu tom mluví cokoliv. **My Čechové bývali jsme vždy svobodomyslným národem od nejdávnějších až po naše doby...** Neboť my už víme nejlépe, že právě *naše národnost výhradně ku svobodě přisnoubena jest.* Kdo zná dějiny naše, věděti musí, že **za všech dob,** kdykoli ve vlasti naší **svoboda se vzmohla,** *vždy také národnost naše a národní naše písemnictví mocné pokročily* — a kdykoliv opět **zpátečnictví** u nás zmocnilo se panství, tu že vždy mívalo v zápětí germanisaci a útisk národnosti naší. A proto můžete býti ujištěni, že **my Čechové za všech dob a pokud bude pravého a ryzího Čecha na povrchu světa, pro svobodu zápasiti a dychtiti budeme.**«

Podobné prohlášení, v němž mimo jiné dotýká se autor také jednak poměru »české historické šlechty« k Rakousku a ku katolictví, jednak pak zvrácených a naprosto nehistorických názorů její o dějinách českého národa, otisknul staročeský »Pokrok« r. 1879, tedy devět roků po prohlášení dra. Riegra v říšské radě *v recensi* o německé brožurce Bedřicha hraběte Schönborna »Böhmen und Österreich« (Čechy a Rakousko).

»Souhlasíme«, praví se tu do slova, »se spisovatelem ve všeobecných obrysech jeho politického programu jako členové státoprávní oposice; *ale v podrobnostech,* pokud se jich spisovatel dotýká, **lišíme se od něho** *tak, jako se právě strana národní liší od strany šlechticko-konservativní.*

My nejsme konservativci, kromě co se *mravní disciplíny našeho národa týče,* **ve všech ostatních společenských řádech jsme lidé rozhodného pokroku;** *jako Češi* pak musíme ovšem stát na stanovisku *»výlučně národním«,* pokud to arci s mírem národním v Čechách spojiti lze. Tudíž jest poměr náš k spisovateli značně obrácený. Spisovateli jde **nade všecko** *o Rakousko* **a katolictví** a jen jako Rakušan a katolík chce také mít historické Čechy, **nám** *pak jdou* **nade všecko Čechy** *a jen jako Češi* a pokud Češi jsme, chceme

také Rakousko a spořádané, **svobodného národa** *hodné poměry náboženské.*

Protož jsme také daleko ne se vším mohli souhlasiti, co spisovatel o historii Čech vypravuje a kterak se na historii tuto dívá.

Spisovatel jest v historii vřelý ctitel *strany katolické* v Čechách a »*jednoty panské*«; on jest i **obdivovatel** Ferdinanda II. — ovšem tento Basomet jezuitův zasluhuje velikého obdivu za to, že když *cizí lidé na Bílé Hoře za něho zvítězili,* on pak vlastní rukou dovedl v Čechách podpisovat dekrety, jichž nejvandalštější doby v dějinách málo mají příkladův.

Než k čemu bychom se hádali o doby minulé; myť jednou nejsme v historii naši přátely oné **„strany panské“**, my ji naopak považujeme zrovna za takovou **škůdkyni národa** *jako jiné strany výstřední,* **za škůdkyni,** která za Jiřího Poděbrada **učinila národní dynastii v Čechách nemožnou a prodala nás dvakráte po sobě do ciziny...**

...»Historie posledních desítiletí,« praví se ku konci v článku, »mohla již dostatečně *přesvědčiti konservativce v Čechách,* že jen k vůli nim nezůstane slunce stát nad Gabaonem a že *historie Rakouska,* jako nechtěla od roku 1848 nijakž na ně bráti ohled, *i na dále může míti své vrtochy*« ...

Než dosti již dokladů o tom, že hr. Fr. Thun, pronášeje dne 5. října 1888 pověstná svá slova, jimiž vybízel k boji proti zásadám svobodomyslným, nemohl a nemůže najíti ohlasu v národě, jakým byl a jest národ náš po dnešní den.

Slova jeho nevyzněla však do prázdna. Z různých stran ozvaly se ihned také odpovědi, že svobodomyslná strana, která si byla vzhledem k »české historické šlechtě« ukládala až dosud reservu, hozenou jí rukavici zvedá a ohlášený boj přijímá. Že v odpovědích těch »české historické šlechtě« a především hraběti Fr. Thunovi nedělány licoměrně a pokrytecky žádné komplimenty, toho důkazem jsou slova, jež napsaly »Nár. Listy« dne 10. října 1888 po nové urážce jiného »kavalíra«, hraběte Ledeboura:

»*Koho* pak zastupujete, *čí* jménem mluvíte, vy páni konservativní velkostatkáři? Prokažte přece, vy páni kavalíři, *mravní své oprávnění k takovýmto nadutostem*, jakých se osmělujete proti citům a proti vůli českého národa! Povězte přec, **kdo stojí za vámi?**...

Povíme vám to: Nejste na tom sněmu království českého **než z milosti** *Antonína Schmerlinga*, který vás *obdaroval* **proti všemu rovnému právu,** zaručenému všem státním občanům, **politickým privilejem,** jehož nevzdáti se shledáváte již po 27 let za srovnatelné se svou noblessou kavalírskou, se svým »*citem pro právo*« a se svou láskou k této zemi·

Nezastupujete nikoho, nežli **sebe,** *své statky,* **své zájmy kastovní.** *Oktroyírka*, sdělaná německým centralistou, *jest vaše celá právní půda*, celý zdroj vašeho mravního oprávnění. Kdyby dnes byla odvolána a národu vráceno právo konstituční spravedlivým volebným řádem na základě rovnosti občanů před zákonem, **nebude na zejtří na sněmu českém žádných Thunův** a Ledebourův, *kteří by tu* **štvali proti svobodomyslným snahám ohromné většiny lidu českého vládu rakouskou** a vyhlašovali poctivé obrance české národnosti za nebezpečné výstředníky a pobudy.«

* * *

Však vraťme se ještě na chvíli k některým význačnějším příznakům politické fisiognomie hraběte Fr. Thuna jako poslance a člena konservativního velkostatku, jež jsme byli jen letmo označili.

»Autoritářství« vůbec jest ve všech v pravdě ústavních státech už dávno odkázáno do starého haraburdí.

Jedinou autoritou ve všem všudy, cožkoli bylo, jest a bude, *jest nepředpojatý rozum lidský*. Kdožkoli uznává a klaní se autoritě jiné, je na scestí, jež vede do bludiště, z něhož není vyváznutí, — klaní se němé, hluché a bezcitné modle. Každý takový musí přijíti do rozporu nejen sám se sebou, nýbrž i s každým, kdo uznává jakoukoli jinou autoritu z příčin jakýchkoli t. j. buď *instinktivně* nebo následkem nepřirozeného vychování nebo *vědomě* — k jistým, zpravidla nehrubě kalým účelům.

A poněvadž *nepředpojatý rozum lidský* jeviti se má v nejryzejším útvaru svém *přede vším* **v zákonodárství,** jest a zůstane *jedinou autoritou* lidí normalního ústrojí mozkového — **zákon.**

Ovšem jen potud, pokud zákon odpovídá zásadám rozumovým t. j. pokud může býti nepředpojatému člověku vodítkem poctivým. V každém jiném případu přestává býti i sám zákon autoritou v pravém toho slova smyslu, a povinností každého jest: pracovati ze všech sil k tomu, aby byl zákon vad svých zbaven a stal se, čím má v pravdě býti: bez nátlaku a dobrovolně autoritou všech.

Že existují zákony, proti kterýmž nelze nepředpojatému rozumu lidskému praničeho namítati, jest známo. Sám trestní zákon náš z doby absolutismu, ačkoli nebyl sdělán zástupci národa volenými dle spravedlivých volebních řádů, podává toho mnohé důkazy.

Avšak že by měl na vždy a ve všem všudy zůstati autorativním všem, a že není povinností každého a především zákonodárců pracovati s napjetím veškerých sil k jeho zdokonalení, neodváží se zajisté tvrditi ani ten, kdo naléhá, aby byl trestní zákon náš ve všem respektován.

Že náleží hr. Fr. Thun k oněm, kteří **vyžadují na jiných** *respektování zákonův,* osvědčil jako poslanec několikráte; ale nepamatujeme se, že by se byl jako zákonodárce jakýmkoli způsobem obzvláště přičiňoval o vymýtění aspoň kardinalních vad našeho zákonodárství.

Úcta jeho před platnými zákony jest sice sama úcty hodná; než nám by nepoměrně více imponovala snaha a úsilí po zdokonalení zákonův, než-li nabádání jiných k pouhému šetření zákonův, z nichž většina vyžaduje na mnoze i oprav zásadních.

Zákonodárná, vlastně spíše jen parlamentární činnost hraběte Fr. Thuna obmezila se na nejskrovnější míru běžného vyřizování sněmovních záležitostí. Nepamatujemeť se na žádnou závažnou zákonodárnou myšlénku, kterou by byl pronesl, na žádný důležitější opravný návrh, jejž by byl třeba jen propagoval, neřku-li, aby mu byl váhou právnických,

politických a socialních důvodů svých dopomohl v parlamentě k vítězství.

A přece skytají zákonodárné sněmy tak hojné příležitosti k osvědčení právního vědomí každého jednotlivého zákonodárce! Každý, kdo pojímá úkol zákonodárce vážně a opravdové a má-li k úkolu tomu také dostatečných schopností, může aspoň prodlením času podati mnohé důkazy, že mu jde o vlastní úkol zákonodárce: o zdokonalení zákonů již existujících neb o vypracování zákonův nových, aby se tito i onino staly tím, čím mají býti: *autorativními pro každého* — bez jakéhokoliv nátlaku.

Hrabě Fr. Thun zakládal si naopak jako zákonodárce na zásadách konservativních. *On nechtěl reformovati* existujících zákonů a při různých příležitostech vzpíral se i mnohým snahám vpravdě opravným.

Nebyl tudíž z těch, kteří usilují přede vším jiným o zdokonalení zákonův, aby se staly autorativními všem, nýbrž patřil do řad oněch, kteří existující již zákony, nechť už jsou jakékoli, pokládají za dostatečně autorativní a nepřejí si buď žádných nebo pranepatrných změn.

Přívlastek »konservativní« nemusí sice býti mnohdy žádnou přihanou; než *v zákonodárství* jako tak v mnohém jiném jest konservatismus vždycky čímsi, co nenasvědčuje právě žádné obzvláštní duševní probudilosti.

Dokud jest národ nebo jednotlivec duševně v plenkách, uspokojuje se zákonem každým. Nepřemýšlí, nehloubá a pokládá každý zákon právě v té formě, v jaké jest, za nezbytnost.

Dokladem jest sama česká literatura.

Kdyby hrabě Fr. Thun jako tak mnozí jiní členové »historické šlechty české« nedíval se na českou literaturu tak ostentativně přes rameno, že do čtyřicátého asi roku svého nepřiučil se ani českému jazyku, najisto by mu nebylo ušlo, jaký rozdíl jest mezi literaturou naší doby u porovnání s písemnictvím českým z dob, když byl národ náš v plenkách.

A znaje literaturu českou, třeba jen z doby, kdy byl ministrem vyučování jeho strýc hr. Lev Thun, a pokrok její v době novější, neupřel by najisto mnohému uznání, kdyby shledal, že na př. *i v belletrii české* věnuje se nyní pozornost

tak mnohému, o čem se druhdy belletristům českým ani nesnilo, že probírají se v ní i nejsubtilnější odstíny — trestního zákona . . .

K jakému asi účelu, vysvitne z několika úryvků, jež citujeme z českého románu z roku 1895.

»Trestní zákon náš«, praví se tam do slova, »jest cosi«, co vzbuzuje u nepředpojatých znalců skoro neobmezenou úctu. Je to výtvor tisíciletého vědeckého úsilí stanoviti přesně lidská práva. *Základní ráz zákona našeho* čelí k zabezpečení naprosté svobody, opakuji — *naprosté svobody každého jednotlivce;* ovšem jen potud, pokud tím není ohrožena nebo dotknuta svoboda jiného.

Duch trestního zákona našeho je tak humanní, že i já nemohu jinak, nežli vzdáti mu svrchovanou úctu.

Nicméně jako vše, má i zákon ten také svou základní vadu, z kteréž plynulo a plyne nesčetné zlo. Zákon ten chrání svobodu každého; chrání náš majetek, naši čest, vůbec celou řadu všeho možného. On chrání jednání vlády a výkony nejrozmanitějších jejích orgánů až po nejposlednějšího byrokrata; on chrání všechna zákonem uznaná náboženství a církve; on chrání nejrůznější korporace a zájmy; ba zákon ten zabezpečuje a chrání i svobodu slova — ovšem jen, pokud není v rozporu s ostatními ustanoveními zákona; krátce nepřehlednou spoustu všeho možného, co přála si míti většina zákonodárců chráněno.

Avšak žel, že *není v zákoně tom žádného ustanovení, jímž by byl chráněn také nepředpojatý, zdravý rozum lidský.*

Skoro vše, co si člověk může přáti, aby bylo chráněno, těší se ochraně zákona, *jedině zdravý rozum lidský může býti* kýmkoli a jakýmkoli způsobem *poličkován* a to nejen s křesel ministerských, nýbrž i s kazatelen, ve škole i mimo školu, v úřadě i ve veřejnosti, tiskem i mluveným slovem . . .

Zdravý rozum lidský jest takořka beze vší zákonné ochrany a vydán, abych tak řekl, na nůž každé vyrudlé tradici, každému předsudku a bludu, ba každé pověře, nechť už mají původ svůj v bezmyšlénkovitém návyku nebo v tak

zvaném přesvědčení nebo docela v potměšilé, po případě i zlotřilé licoměrnosti.

Za takových poměrů, kdy všechny snahy lidské pod ochranou zákona více méně triumfují a jedině zdravý rozum lidský takořka bez ochrany v koutku se krčí, není divu, že má povšechný duševní rozvoj u nás ráz přímo příšerné strnulosti *a že zdravý rozum lidský skoro v každém boji tak* ***často s hanbou podléhá«*** ...

Na jiném místě románu toho čteme:

»Sto roků po velké francouzské revoluci, za které byla proklamována přirozená práva lidská, jsme s právy těmi vlastně skoro právě jen asi tam, kde jsme byli asi sto let před revolucí. Každý právník, každý státník má slovo »právo« denně na jazyku. V každém parlamentě skoro den co den srší jiskry všech možných práv — mnohdy i velkolepé řečnické ohňostroje o právech jednotlivců a celých národů.

Zatím má právo v pravdě jen ten, *kdo má moc*, byť i byl v nejkřiklavějším bezpráví.

Nejsem sice z těch, kteří se domnívají, že zákony jsou bezúčelny a zbytečny. Naopak. Mně zákon jest a zůstane tak posvátným jako pravá spravedlnost.

Ale žel, že nepodařilo se nalézti zákona, který by vyhovoval ve všem aspoň právu a spravedlnosti — tedy jen a jen tomu, čemu vlastně má vyhovovati. Na pohled, po povrchním zkoumání má skoro každý vzezření tak čisté, tak upřímné, tak ryze logické. Ale ovšem jen pouhé vzezření. V pravdě čouhá skoro z každého osudné čertovo kopejtko nebo dráp, kterým lapá bez milosrdenství vše, cokoliv je tak zvanému strážci zákona libo.

Vizme jen doklad jediný: trestní zákon rakouský!

Jak čistý, ryze humanní a ve všem všudy nejpoctivější spravedlnosti prodchnutý duch z něho vane — na pohled!

Dle základní podstaty jeho nemá a nesmí býti nikdo jakýmkoli způsobem trestán, nejméně pak žalařován, kdo nebyl pro jakýkoli, zákonem tím zcela přesně vytknutý trestní skutek před řádný soud postaven, z trestného skutku toho neomylně usvědčen a odsouzen a — dokud rozsudek nevešel v moc práva.

Jak grandiosní, přímo omračující spravedlnost spočívá v těchto prostých slovech! I člověku ve věcech toho druhu již otupělému, jakým jsem já, připadají slova ta jako hlas nadpozemské bytosti svrchované dokonalosti.

Zatím však další část zákona obsahuje tolik podmiňujících a vymiňujících háčků a kliček, že vlastně po zákonu tom může býti na pouhopouhé podezření kteréhokoli z nesčetných orgánů bezpečnosti nebo i na pouhé anonymní udání kohokoli — každý, byť sebe neúhonnější občan každým okamžikem zatčen, do žaláře vsazen a po několikaměsíční tuhé, ba nejtužší vazbě, tedy po několikaměsíčním trestu, jaký se po zákonu vyměřuje jen usvědčeným a odsouzeným zločincům, jako — naprosto nevinný zase na svobodu propuštěn, aniž by se mu dostalo nějaké náhrady nebo odměny kromě sladkého vědomí, že byl a jest — nevinen«...

Zákonodárné sbory našich dnů charakterisuje autor románu takto:

»Parlamenty jsou instituce, které ohromný již balast starých zákonů a zákonečků rozmnožují novými ustanoveními, která *pro sám lid* nemají žádné nebo pranepatrné váhy a důležitosti. *V lid nevnikají*, poněvadž jich lid vůbec ani nepotřebuje a pro jich rafinovanou nepřístupnost potřebovati nemůže.

Zákonníkem lidu — *a to přece jsou milliony duší* — **jest srdce a mravouka** *každého jednotlivce,* jak mu byla prodlením života vštípena nebo jak se v něm byla na základě vzdělání a zkušeností ustálila.

Zákonníkem lidu *jest jeho* **pud,** a všechny ty nesčetné zákony, zákonečky a ustanovení, jimiž zákonodárné sbory snaží se »urovnati poměry« atd., nejsou vzhledem k lidu samému než-li titěrnými hříčkami rafinovaného sofisování.

Dokud nebude ve všech zákonníkách jako *první a základní kámen veškerého zákonodárství* zcela přesně stipulován **paragraf o ochraně zdravého rozumu,** dokud nebudou rovněž tak přesně vytčeny neklamné znaky nepředpojatého rozumu — **dokud bude rozum,** *jedině oprávněný kompas v labyrintu lidského snažení a konání,* **vydán ve psí každé vyrudlé tradici, každému nesmyslu, ba i každé zlotřilosti,**

dotud zůstane a musí zůstat veškerá zákonodárná činnost právě jen takovou jakou jest: pro přirozený rozvoj lidský více méně neplodnou . . .«

Z citovaných slov a sice právě z okolnosti, že nejsou citována z žádného díla vědeckého, nýbrž ze spisu pro nejširší vrstvy lidu, jest zřejmo, že my v Čechách také dovedeme případně oceniti tak mnohé, co nám bývalo druhdy více méně úplně lhostejným a že bychom si státní a socialní poměry, (kdybychom se domohli zřízení federativního), dovedli urovnati nepoměrně spravedlivěji, než-li nám je až dosud — »urovnávali« jiní, na mnoze samozvanci a privilegovanci, kteří se nám vtírali a posud vtírají za — »spasitelé . . .« Národ náš není více ani takovým, jakým býval na př. v době, kdy osvětu českou řídil hrabě Lev Thun...

A *komu*, ptáme se nyní, *děkuje národ náš* nynější svůj duševní rozvoj?

C. k. vládám vídeňským a jejich orgánům?

Pochybujeme, že by se v Čechách odvážil jen jediný nepředpojatý člověk přisvědčiti bezpodmíněně.

Za vše nebo skoro za vše **děkuje národ náš jen sám sobě:** mužům vyšlým z vlastního lůna, kteří — ať již jako nepředpojatí **pedagogové** nebo **literáti** anebo **žurnalisté** — snažili se přes všechno úsilí tajných i veřejných reakcionářů všech odstínů uvésti národ na dráhu ryzí a nefalšované osvěty, v které jest jednotlivcům i celému národu ve všem kompasem jedině zdravý a nepředpojatý rozum lidský.

Že snaha ta narážela a naráží po dnes na tisíceré úskalí — že nebyla doposud korunována úspěchem úplným a všestranným, na zásluze české pedagogie, české literatury a české žurnalistiky — praničeho nemění.

Kdyby nebyl hrabě Fr. Thun vstoupil do řad zákonodárců pouze jen jako vlastník majorátního panství děčínského, jemuž se dostalo pouze tak zvaného »kavalírského« vychování — kdyby se byl dříve, než-li překročil práh sněmovny, obeznámil *důkladně* netoliko jen s jazykem, nýbrž i s pedagogií, literaturou a žurnalistikou českou, tedy jaksi s *vlastním duchem národa českého*, nebyl by mohl nikdy pronésti »o valná části« žurnalistiky a učitelstva slov, jimiž dne

5. října 1888 ve sněmu českém »poctil« živly, jež se byly s napjetím *všech* sil a s bezpříkladnou obětavostí po leta zasazovaly — (a sice proti všemocným c. k. vládám a jejím orgánům) — aby konečně se stalo skutkem, co stojí v nejvyšším reskriptu ze dne 12. září 1871, v němž, jak známo, čteme:

»Majíce v paměti státoprávní postavení koruny české a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům Našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země české každé doby trůn náš podporovalo, uznáváme rádi práva tohoto království a *jsme hotovi toto uznání přísahou naší korunovační obnoviti*«.

Hrabě Fr. Thun sice dne 5. října 1888 taktéž se vyslovil, že jest nejvroucnějším jeho přáním, aby se dal J. V. císař František Josef I. na krále českého korunovati; nicméně bezprostředně před tím, tedy skoro jedním dechem odsoudil — a to slovem bezpříkladně příkrým — »valnou část« nejzdatnějších, nejvytrvalejších a nejobětavějších *spolubojovníků* »*české historické šlechty*« za státní právo české — **žurnalistiku.**

* * *

Má-li žurnalistika v Rakousku a tudíž i v Čechách jako tlumočnice veřejného mínění zásadní nějaké vady a zasluhuje-li přede vším výtky, jimiž byl hrabě Fr. Thun »valnou část« její obmyslil, není daleko tak vinou její, jako někdejších slavných c. k. vlád a jejich stoupenců̊v.

Že není žurnalistika vůbec doposud tím, čím by měla neb aspoň mohla býti, nepopíráme. Ale tím, čím právě jest, nestala se vlastní vinou, nýbrž skoro výlučně přičiněním někdejších c. k. vlád.

A jedním z prvních, jež viníme, jest opět hrabě Lev *Thun*, o němž zajisté netřeba ani připomínati, jakých »zásluh« si získal jako člen kabinetu Bachova, za jehož panování *byla veškerá samostatná žurnalistika v Čechách úplně potlačena.*

Hrabě Lev Thun a ministerští kollegové jeho nepotřebovali žádných upřímných a poctivých tlumočníků veřejného mínění, nejméně pak per, jež by jednání vlády a její orgánů — kritisovaly.

Titěrná domýšlivost »státníkův« těch šla tak daleko, že nestrpěli ani odchylného mínění, neřku-li nějakého upozornění nebo docela nějaké výtky, až posléze do jednoho prokázali svou státnickou neschopnost a byli donuceni rozloučiti se s vládními otěžemi.

Než i po prohlášení ústavnosti zůstaly tradice absolutní vlády vzhledem k žurnalistice v jisté míře v permanenci.

Žurnalistický podnik stal se monopolem. Vláda vyhradila si právo udělovati povolení a udělovala je jen osobám, od kterých se nadála podpory svých vlastních snah. *Nechtěla tudíž žádných poctivých tlumočníků veřejného mínění, nýbrž* **žurnalistických pomocníků,** kteří by třeba proti svému přesvědčení veřejné mínění na prospěch vlády »zpracovávali«.

Značnými kaucemi, insertními a novinářskými kolky, nepovolením volné kolportáže a jinými méně důležitými obmezeními stal se politický žurnál podnikem tak nákladným, že nemohl se ho odvážiti publicistický talent sám o sobě, nýbrž jen kapitalisté, kteří talenty publicistické najímali a o ***směru listu rozhodovali sami.***

Za takových poměrů není divu, že žurnály nebyly tlumočníky veřejného mínění, nýbrž **vládou koncesované závody na přeorávání, ba zaorávání veřejného mínění** v tom smyslu, jak si přáli podnikatelé, kteří měli vždy jen své vlastní zájmy a na mnoze i zájmy vlády na zřeteli.

Tak také vznikly a měly podobný ráz i první české žurnály na počátku let šedesátých, toliko s tím rozdílem, že *mužové, kterýmž vláda vydávání politických žurnálů milostivě povolila,* nebyly kreatury vládní nebo polovládní, nýbrž od prvního vystoupení, (a to přes to, že v politických názorech se různili,) *stáli ve službě národa.*

Že zůstaly obtíže spojené s vydáváním politických žurnálů především vinou vídeňských vlád po dlouhá léta v permanenci i po té, když vydávání nebylo více vázáno na povolení vlády, (poněvadž kauce, insertní a novinářské kolky, jakož i zákaz volné kolportáže zůstaly v platnosti) netřeba snad ani dodávati.

Tím se stalo, že i politické žurnály české měly ráz výlučný, že byly a zůstaly jaksi privilejem jednotlivců nebo

celých sborů, a že vydávání jejich záviselo buď na přízni odběratelstva nebo když se té nedostávalo, na hmotné podpoře kruhů, jejichž zájmy list hájil a podporoval.

Na nějakou, v pravdě úspěšnou výměnu náhledů, jaká jest možná jen ve státech, kde není žurnalistika spjata okovy jako byla u nás, nebylo lze ani pomysliti. Dva, tři žurnály české byly po dlouhou řadu let *jedinými středisky*, v kterých se sbíhaly všechny paprsky politické diskuse a z kterýchž vydávána *politická hesla*, jež také — proto, že odpovídala na mnoze skutečnému veřejnému mínění — po zásluze respektována.

Do této doby spadá někdejší, ovšem jen *zdánlivá jednomyslnost národa českého v záležitostech nejen politických a národních, nýbrž i kulturních a jiných.*

Prosté a lapidarní postuláty národa, jak je hlásaly tehdejší dva, tři české časopisy politické, docházely v národě ohlasu, a ti, kdož byli již tehdá jiných názorů, spokojovali se zatím mlčky nadějí, že dříve nebo později nadejde doba příznivější.

Než již v této době, v letech šedesátých, staly se mnohé pokusy o založení časopisů *tlumočících různá jiná mínění*, než-li jaká tlumočena ve velkých žurnálech pražských a přispěti tak ku tříbení politických a kulturních názorů nejrůznějšího druhu.

Tak vzniklo a zase zaniklo několik listů v Praze a začaly znenáhla vznikati také listy, ovšem hlavně nedenní, *na venkově,* až došlo po letech — po zrušení insertních poplatků a přede vším po zrušení kauce v době nedávné — **k rozvoji krajinské žurnalistiky** v té míře, v jaké ji nenalezáme v žádném jiném národě.

Netušený rozvoj žurnalistiky české v té míře a s politickými intencemi, jež jsou zřejmy i z nejprimitivnějšího listu krajinského, najisto nebyl v úmyslu vlád národu nepříznivých; ale vše to nedá se více odčiniti a každá vláda, ba každý orgán její musí dnes s faktorem tím počítati.

Návrat k někdejším poměrům, vlastně nepoměrům, jaké byly v letech sedmdesátých nebo šedesátých nebo docela padesátých za ministerstva Bachova, v němž zasedal také hrabě Lev Thun, jest naprosto nemožný.

Ty tam jsou i doby, kdy mohli státníci rakoussti na podobného něco jen pomýšleti.

Žurnalistika stojí zde jako nezdolná falanx a žádný státník, tím méně pseudostátník ji více nepovalí. Žurnalistika muže býti šikanována: ale odčiniti ji nebo komandovati není možno.

Že není ve všem všudy, jakou by měla neb aspoň mohla býti, kdyby nebyla po dnes oblažována procedurami, o jakých na př. žurnalistika konservativní Anglie nemá ani zdání, připouštíme: ale takovou, jakou právě jest, stala se přede vším jiným zásluhou vídeňských vlád, z nichž skoro žádná nemohla se pochlubiti zvláštní její přízní.

Že jest většina žurnalistiky české v tuhé, ba nejtužší oposici proti té které vládě vídeňské, není ani její vinou, aniž jest možno vykládati jí to ve zlé, dokud v boji proti vládě a jejím orgánům nepřekročí mezí zákona.

Obětavost žurnalistiky české a to i *žurnalistiky krajinské*, kterou měl hr. Fr. Thun dne 5. října 1888 na mysli,) v *dlouholetém krutém boji za nezadatelná* a panovníky stvrzená *práva národa českého proti různým vládám vídeňským a jich orgánům*, **jest tak bezpříkladná,** že daleko vyváží mnohou vadu a mnohý poklesek nepoměrně hrubšího kalibru, nežli jak je byl hr. Fr. Thun stipuloval.

Majorátní pán na Děčíně ovšem snad neví nebo nechce věděti o **dlouholetých žalářích a nesčetných pokutách peněžních,** ku kterýmž byla *celá armáda žurnalistů českých odsouzena* — a to nikoli snad pro delikty, jež byl **on** »valné části« žurnalistiky vytknul — nýbrž proto, **že neohroženě hájili totéž,** *co předstíral hájiti sám hrabě Fr. Thun jako člen „české historické šlechty“*: **nezadatelná práva koruny české.**

Majorátní pán na Děčíně, který nemá o životních svízelích a vysilující činnosti publicistické a o lidech obětujících se službě národa nezištně až do posledních dusledností, ani zdání, ovšem také nemuže míti ponětí o tom, co taková oběť asi váží u nepředpojatých lidí u porovnání s »hrdinstvím« deklamatorů v závětří sněmovní imunity, kde jest »bojovník« v bezpečí a zatím, co venku jiní za zásady jeho strany vy-

stavují se nebezpečí žalářů a pokut, klidně čeká, brzo-li bude povolán k nějaké funkci, aby se pokusil a dokázal, že — — —

Majorátnímu pánu na Děčíně, který nás Čechy zná snad jen dle doslechu, který snad ani nechápe, že mohou mezi námi žíti také lidé s jinými názory, než jaké byly vštípeny jemu a proto se diví, že nemiluje a nectí mnohý z nás vše, co miluje a ctí on, musí ovšem také i o žurnalistice české souditi podobně; ale volati ji k pořádku neměl žádného práva prostě z té příčiny, že neměl a nemá podnes žádných toho právoplatných důkazův.

Není-li mluva českých žurnálů po náhledu hr. Fr. Thuna dosti vybranou, nelze se, chceme-li, skoro ani diviti. Mluva naše doposud ještě není ani tak vytříbena jako na př. jazyk »kulturního« národa německého, jejž hrabě Thun ovládá perfektně. Žurnalistická fraseologie německá jest znamenitá a konává svou »povinnost«, *kdykoli jde o potupu všeho, což českého jest nebo se pouze k nám Čechům hlásí.*

Důkazův toho jest statisíce, a byly doby, kdy zejména ušlechtilá žurnalistika sídelního města Vídně spílala nám den co den »na celé kolo« a kdy nám do Čech vmetla také kdysi památný úšklebek o **„knížecích klucích“** (fürstliche Buben), kterýmžto epithetem byl přede všemi jinými míněn také **tchán** *hraběte Fr. Thuna*, **kníže Karel Schwarzenberg** . . .

Jsou surovosti, na které se vůbec neodpovídá. A tak se stalo i tehdá . . .

Připomenutá surovost nepatří na účet české žurnalistiky pražské, aniž krajinské, nýbrž jest výkvětem žurnalistiky sídelního města . . .

V tomto vzhledě — v pouhém spílání bez jakýchkoli právoplatných důkazův — **nenáleží** *tudíž palma* »valné části« *krajinské žurnalistiky v Čechách,* nýbrž **velkoměstské publicistice sídelního města** a vůbec lidem, kteří se zachovali podobně.

Jsou sice doposud mnozí, kteří — když nic jiného — krčívají aspoň nad »krajinskou žurnalistikou« skeptické své nosy. Budiž! Každý měj si právo souditi o čemkoli, jak mu libo. Nám však, kteří nepokládáme žádný projev lidský za nedůležitý a kteří jsme české žurnalistice krajinské věnovali

po léta bedlivou pozornost, musíme dáti pravdě průchod, že přes všechny různé nedostatky, které jeví, **koná kulturní úkol svůj poctivě a svědomitě,** ba *mnohdy nestranněji* nežli mnohý žurnál pražský.

Když nic jiného, v žurnálech krajinských snešen jest ohromný material ke kulturním dějinám posledních let, o jakém jiné doby nemají ani potuchy. Kromě nesčetných věcných historických, národopisných, topografických a jiných pojednáních zachována tu potomstvu ohromná spousta lokálních a jiných drobnůstek, *jejichž cena a důležitost vysvitne teprve kulturním historikům příštích pokolení.*

I všechny ty různé boje a šrůtky osobní, celý ten chaos zdánlivě bezcenných zpráviček, klípků a podobných mají svou důležitost pro dějiny toho kterého města, po případě i samého národa, a bude jich najisto časem svým s vděkem použito. Neboť to, co zoveme na př. *Tomkovými dějinami Prahy*, není přece než-li nejsvizelnější práce založená v té oné části na nejspořejších, náhodou zachovaných dokladech. Nejsou to tedy než jaksi obrysy lapidarní a nikoli podrobné dějiny Prahy, jaké by bylo možno sepsati s použitím veškerého žurnalistického materialu, jejž má za našich dnů historik Prahy k disposici na př. *pouze jen o roce 1888*, v kterémž byl hrabě Fr. Thun pronesl svůj příkrý výrok o »valné části« žurnalistiky.

Připouštíme, že i v českých časopisech, ať pražských nebo krajinských, nebývá všechno pravda, co tam stojí, že bývá mnohé třeba i zúmyslně, tedy tendenčně přibarveno a »překrouceno«. Pravda také, že mluva všech žurnálů českých není vždycky vybranou: že padne mnohdy ostré, ba i příkré slovo, že doráží se, zejména na politického odpůrce, vášnivě a náruživě, tak že v nekrvavém boji pérem a tiskařskou černí octnou se bojující snadno v zámezí tak zvané respektnosti atd.

Avšak vše to jsou lapalie posledního řádu.

Boj vůbec, tudíž i **boj politický** *není žádnou zábavou sportsmanův pro ukrácení dlouhé chvíle.* **Politický boj** *vyžaduje celých mužů s ocelovými nervy, kteří dovedou vytrvati i v nejprudším ohni nejvášnivější, nejpříkřejší a*

nejnesalonější diskuse — ano i v krupobití invekcí a urážek.

Pro dragantová paňátka politický boj není. Ti nechť zůstanou zaobaleni v bavlnce hezky v závětří a spřádají třeba něžnou přízi ku pletení politických sítěk; ale na bojiště, kde zuřívá začasté boj tak vášnivý, že o pardonu nemůže býti ani řeči, ať se neodvažují!

Nicméně i o dragantová politická i jiná paňátka bylo u nás zákonodárci z doby absolutismu přímo vzorně postaráno. *Či nemají* případných a *přesně stipulovaných paragrafů trestního zákona ku ochraně netoliko snad jen pouhé své cti, nýbrž i ku ochraně jakéhokoli poškození a mimo jiné také hmotného?*

Ano zákonodárci postarali se i o zamezení neb aspoň obmezení hanebného řemesla prolhanosti tím, že každý, koho se týče, může lživou a překroucenou *zprávu opraviti.*

Proč tedy ti, kdož se pokládají jakýmkoli způsobem uraženými nebo poškozenými, neuchylují se vždy k *„dobrodiní zákona?“*

Což pak *politickým citlivkám nestačí ani trestní zákon z doby absolutismu*, kterýmž jest tak úzkostlivě chráněna čest každého, nechť už je poctivec nebo zlosyn, jen když dovede »čest« svou před soudem buď sám nebo prostřednictvím placeného obhajce uhájiti — zákon to, v kterémž je *na ochranu zdravého rozumu* — (patrně jen z milosrdenství k »bezúčelnosti« rozumu) — *úplně zapomenuto?*

Odpověď jest na snadě . . .

»Napadení« byli si totiž bezpochyby vědomi *své viny* nebo *nebyli jisti svým vítězstvím před soudem a* **proto** se o ochranu zákona ani neucházeli . . .

A takoví lidé měli by míti nějakého práva na zvláštní nějakou šetrnost se strany tlumočníků veřejného mínění — ať již v »míru« nebo v politickém boji, v němž se začasté ani žádný pardon nedává a dávati nesmí?

Než — i v tomto vzhledě jest možno, že stalo se v žurnalistice české mnohé, co snad z toho neb onoho stanoviska nelze právě ve všem schvalovati; ale trestným vše to nebylo

a není, dokud obviněný nebyl postaven před soud, soudem tím odsouzen a dokud rozsudek nevešel v moc práva.

A podobně má se i s dalším tvrzením, po případě obviněním, jimž byl hrabě Fr. Thun dne 5. října 1888 ve sněmu českém »valnou část« žurnalistiky »poctil«.

Kdy a kde, ptáme se, bylo kterýmkoli českým žurnalistou *„taháno do bláta* **vše,** *co jest člověku svatým“* — jak byl hr. Thun sněmovníky a zároveň veřejnost ubezpečoval?

Zde ovšem nutno se přede vším optati: *Kým* jest muž, jenž *takto* mluvil a **co** asi — **on** pokládá za *svaté*?

Za našich dob totiž mnohým už dávno *není pranic svato*. Vše, cožkoli jest nebo co tušíme, snaží se tito lidé označiti případným názvem a takovým též epithetem. Nic více a nic méně. Pokládati něco *„za svaté“* zdá se jim býti logickým prohřešením na vlastním pojmu slova toho, jež krylo *druhdy*, jak známo, pojem zcela jiný, než-li jaký může krýti u moderního člověka s nepředpojatým názorem v svět.

Pro tento druh lidí nemá tedy slovo »svatý« než-li význam historický.

Že hr. Fr. Thun do řad těchto lidí nenáleží, — naopak že hlásí se ostentativně ku straně katolicko-klerikální, jest všeobecně známo. Z té příčiny zajisté nikoho nepřekvapilo, že hned také prohlásil, *co* **on** pokládá za svaté, doloživ, že prý »valná část« žurnalistiky *tahá do bláta* — **„i náboženství“** — *kněz* že se prohlašuje *za nepřítele lidu*, ba *ani biskup* prý štváčům *neimponuje*...

Budiž!

Hr. Fr. Thun najisto mínil jen některé *z oněch náboženství*, jež *jsou u nás zákonem chráněna*.

Než — jak jest vůbec jen možné, aby bylo kterékoli z těchto náboženství kýmkoli vůbec, nerku-li »valnou částí« žurnalistiky beztrestně do bláta taháno?

Či nekonala snad slavná c. k. **státní návladnictva**, jejichž úřadní *povinností jest v případech toho druhu zakročiti*, **náležitě svou povinnost**!

Kdy, kde a který žurnalista český, — ptáme se poznovu — byl v posledních desíti, ba dvaceti letech řádným soudem, totiž porotou odsouzen proto, že kterékoli z náboženství, jež

jsou u nás zákonem uznána, tahal do bláta? Nebo že prohlásil kněze kteréhokoli z těchto náboženství za nepřítele lidu neb proto, že mu ten který biskup neimponoval?

I vzhledem k těmto deliktům marně se v kriminalistické praxi v Čechách ohlížíme po právoplatných dokladech. V archivech trestních soudů v Čechách nebylo prodlením skoro celého čtvrtstoletí uloženo snad ani jedněch akt toho druhu..

Či může snad býti v ústavním státě něco trestuhodno, co nebylo řádným soudem dle zákona z doby absolutismu ani souzeno, tím méně trestáno?

Komu *to tedy házel hrabě Fr. Thun* dne 5. října 1888 na sněmu českém **písek do očí?**

Ve státě, v němž jest i »bezkonfessnost« neboli *beznáboženství* právoplatně uznáno, mají na jisto i tak zvaní »nevěrci« táž neb aspoň podobná práva vzhledem ku svému »nevěreckému« přesvědčení jako kterýkoli jiný »věřící« vzhledem ku svému náboženství. Nikdo nemá práva vytýkati jim nezákonním způsobem »nevěru« jejich, jako nemá nikdo práva vytýkati tímže způsobem »víru« kterémukoli z »věřících« kteréhokoli z uznaných náboženství.

Tak a nejinak nutno rozuměti zákonním ustanovením.

Nuže — a jaké poměry zavládly v tomto vzhledě v Čechách v právě minulém čtvrt století?

Náboženská snášelivost národa českého a zejména jeho intelligence jest přímo vzorná. O nějakém náboženském fanatismu ať již té neb oné věrouky nemůže býti skoro ani řeči. A nebýti fanatických jednotlivců nebo celých skupin náboženských zelotů, kteří z různých příčin propagují ostentativně vlastní svou věrouku a snaží se jí získati stůj co stůj stoupencův, nebylo by v národě českém ani potuchy o tom, že existují v Čechách přívrženci nejrůznějších věrouk.

I nejnovější proud *antisemitský* jest u nás nepoměrně slabší než-li kdekoli jinde, ačkoli nikde není k jeho rozdmychování tolik zápalné látky jako u nás, kde přidružuje se k tomu také otázka národnostní.

S jakou úctou pohlíží národ náš ku kněžím, ať již jakékoli konfese, kteří se byli jakýmkoli způsobem zasloužili o sám národ, toho důkazem jsou dějiny literatury české

a všechny vzpomínky, jež byly kdykoli kterýmkoli žurnálem o kterémkoli z kněží těch zaznamenány. Národ náš ve svém jádru zcela dobře ví, kdo byl z jeho kněží upřímným jeho přítelem a žurnalistika žádného národa nevážila a neváží si kněží, o národ český v pravdě zasloužilých, jako žurnalistika česká.

Pro doklad, jak smířlivě smýšlí se na př. i o katolickém kněžstvu českém, z něhož vyšla v poslední době celá řada ostentativních proselitů a propagandistů, v kruzích s nepředpojatým názorem v svět, uchylujeme se zase k českému *románu* z péra autora, který nikdy žádné věrouce nenadržoval a do slova napsal:

»Měl jsem příležitost seznámiti se s duchovními různých národů; ale tak výlučné stanovisko jako katoličtí duchovní v Čechách, nezaujímá tento stav nikde. Český páter katolický vůbec jest zvláštností, jaké není v celém světě. Přísný, pošmurný zelotismus jest v Čechách, pokud jsem i nyní po letech zase seznal, řídkostí: český páter, vyšed obyčejně z lidu, má pro zájmy lidu daleko více smyslu nežli jinde; český páter žije s lidem, s kterým myslí a cítí aspoň potud, pokud myšlénky a city lidu neodporují dogmatice; český páter se neuzavírá a nezahaluje gloriolou svatosti a nedotknutelnosti; on žije — výminky jsou arci i zde — skoro podobně jako jiný vzdělaný občan, netváří se licoměrně bytostí nadpozemskou, nýbrž věda, že prach a popel jest, těší se dle možnosti i ze života pozemského; slovem český páter — ale opakuji s důrazem, že jsou výminky — byl a posud jest, abych tak řekl, duchovním bonvivantem, jakých jinde pořídku . . .«

Připomenuv pak, že »všeobecná charakteristika celých stavů nikdy nemůže býti zcela případnou a úplnou, že lze vždy něco namítnouti, opraviti a doplniti,« pokračuje autor takto:

»Připomínám ještě jednou, že pronešený náhled svůj nepokládám za nezvratný a připouštím četné, tu i tam nelichotivé odchylky a výminky. Avšak pokud jsem měl příležitost katolické duchovenstvo seznati, zdá se mi, že *reformy církevní na základě nepředpojatého rozumu, že změny a opravy vzhledem k vymoženostem věd a změnám společ-*

nosti již nevyhnutelné **nenalezly by** *snad v celém světě nikde* **tak příznivé půdy,** *a nebyly by nikde s takovou ochotou a přízní přijaty,* **jako mezi katolickým duchovenstvem v Čechách.** Nikde nepociťuje se **reforma církevní ve smyslu usmíření víry** nebo správněji řečeno, **křesťanské mravouky s nepředpojatým rozumem** *jako v Čechách,* kdež jak známo — **zásady ryzé lidskosti** hlásány již v době, kdy o nich nebylo v celé Evropě skoro ani památky, kde mužové jako **Chelčický**« — — —

Tak neb aspoň podobně pojímá intelligentní občanstvo české netoliko duchovenstvo katolické, nýbrž kněžstvo všech ostatních věrouk v Čechách — tak neb aspoň podobně tolerantně chová se k nim i »valná část« žurnalistiky české, nechť už hájí jakékoli zásady politické a socialní.

Avšak když ten který člen duchovenstva vybočí z vlastní sféry kněžského působení, když sám vede život pohoršlivý nebo neřestný, když zapomenuv na úkol duchovního pastýře vrhá se střemhlav do víru politických bojů, kde hraje nebo chce hráti netoliko úkol pouze jen *politický,* nýbrž **politicko-***náboženský* — potom ovšem již není více takovým duchovním, jak jsme jej byli citátem z českého románu charakterisovali, a nemůže, ba nesmí se diviti ani sám hr. F. Thun, že netoliko různé politické strany, ale i žurnalistika česká chová se k takovýmto *výstředním živlům kněžským* zcela jinak, nežli k duchovním o národ v pravdě zasloužilým.

Jednotliví kněži, kteří svolávají nebo se účastní *politicko*-náboženských *sjezdů*, kněži, kteří zakládají, rediguji nebo píši *politické* časopisy a jiné spisy tendenční, kněží, kteří zneužívají mnohdy i kazatelen k účelům politickým, nejsou více pouhými duchovními, ku kterýmž se vztahují ustanovení trestního zákona, nýbrž zcela prostí političtí palcátníci, kteří se vrhají do politického boje a nemají pražádných nároků na nějaký pardon se strany politických svých odpůrců.

Že s takovými nezachází žádná nepřátelská politická strana a žádný žurnál vůbec »v rukavičkách,« zdá se nám býti právě tak přirozeným, jako se nám zdá býti *nepřirozeným a přece vysvětlitelným* přímo nepříčetný fanatismus, s jakým právě tento druh kněží — duchovnímu úřadu zpronevěřilých

— bojuje proti všemu, cožkoli pokládá za překážku svých separatistických *politicko*-náboženských snah.

Avšak *připusťme*, že dopustila se a dopouští se, »valná část« žurnalistiky české skutečně *všech poklesků*, jež jí byly hrabětem Fr. Thunem vytknuty. Po jakém právu, ptáme se, žádal urozený majorátní pán děčínský, aby žurnalistika česká *zjemnila* politickou květomluvu svou, když vlastní jeho svak princ Karel Schwarzenberg ml. ve sněmu českém, tedy mezi »politickou elitou,« neostýchal se **spílati** ***„božím bojovníkům“ českým*** **„žhářů a lupičů,“** ba když sám hr. Fr. Thun v téže elitní společnosti politické jaksi jako mluvčí »českých konservativních kavalírů« pokládal za »diplomatické« užití o »valné části« žurnalistiky epitheta **„vlkodlaci veřejného mínění“**?

Než — budiž všemu tomu jakkoli, tolik jest jisto, že »valná část« žurnalistiky české jest úplně prosta všeho provinění, jež jí hrabě Fr. Thun dne 5. října 1888 spanilomyslně dával do vínku a ještě snad čekal uznání a gratulace.

Že mohly se výtky jeho týkati »**nevalné** části« t. j. **nepoměrné menšiny**, po případě **ojedinělých pobloužení** *české žurnalistiky*, připouštíme. Ale kdyby byl hr. Fr. Thun skutečně znal věci, o kterýchž tak apodikticky mluvil, nebylo by mu mohlo ujíti, že provinění takových dopouštějí se nepoměrně častěji časopisy zcela jiných politických stran, než-li které měl právě na zřeteli.

K jakému účelu bylo slov těch užito? Či snad k tomu cíli, aby se dali »vlkodlaci veřejného mínění« na povel na pokání a vzdali se ústavního práva »svobody slova«?

Úkol svobody slova v státech ústavních bývá často z různých příčin vědomě komolíván. Slýchámeť přece i za našich dnů až příliš často licoměrné stesky, že prý *svobodnější slovo* mluvené nebo tištěné — *podněcuje*, *pobuřuje* a bůh ví jaké jiné ještě neřesti páše a — *proto* že prý jest nutno svobodu slova co možná obmeziti, ba i udolati.

A přece jest úkol svobody slova nad křišťál jasný!

Úkolem jejím totiž jest, aby *každý občan* mohl úplně svobodně pronášeti svá mínění o vládě a jejích orgánech, nechť jest to vládě a jejím orgánům vhod či nic. *Vláda a její orgánové v státech ryze ústavních nemají žádného práva kontrolo-*

vati politické a jiné smýšlení občanův a **nejméně úsudky jejich o vládě a jejích orgánech.** *Kontrola ta* jest právem — **občanstva** a *jediné* **porota** může a smí pronésti svůj úsudek, srovnává-li se některý politický skutek nebo výrok kteréhokoli občana s právním vědomím národa čili nic.

Neboť — jakž medle bych mohl své spoluobčany pobuřovati proti vládě nebo jejím orgánům, kdyby spoluobčané ti pokládali vládu tu a orgány její za vzorné?

A není-li vláda ta a nejsou-li orgánové její vzorní, po jakém právu chtějí zůstati stůj co stůj u vesla a panovati v ústavním státě, v kterém má právo vládnouti jen a jen vláda s takovými orgány, kteří ***vyhovují politickým názorům většiny občanstva?***

Vláda, kterou většina občanstva uznává za schopnou, a orgánové takovéto vlády nemají pražádné příčiny báti se volnosti slova, poněvadž soud lidu, — porota, — každé zneužití svobody slova proti vládě a jejím orgánům, kteří konají po zákonech přísně své povinnosti, odkáže do příslušných mezí. A ne-li, t. j. neprohlásí-li celou řadu před soud postavených politických obvinilců vinnými, jest to slavné vládě i jejím orgánům zcela zřejmým důkazem, že politický program jejich není v souhlasu s většinou občanstva a proto že jest — nikoli snad pouhým právem, nýbrž *ústavní povinností vlády* — **odstoupiti.**

Úkolem svobody slova ve státech ryze ústavních tedy jest: vládu a její orgány z nejrůznějších stanovisek nejen pouze kritisovati, ale odhalovati všechny jejich vady, nezákonní skutky, poklesky atd., ba dotírati na ni i její orgány s veškerým úsilím k tomu cíli, aby — nemá-li dostatek schopností, nebo dopouští-li se skutkův nesrovnávajících se s politickým přesvědčením většiny občanstva, ***donucena byla odstoupiti a učiniti místa vládě schopnější, která má za sebou většinu občanstva.***

Úkolem svobody slova v ústavním státě tedy není: slavné vládě a její orgánům v devotní uctivosti podkuřovati, všechny jejich skutky vychvalovati nebo nanejvýše jen v jakýchsi přesně nebo nepřesně vytknutých mezích mírně a shovívavě kritisovati. Naopak! *Úkolem svobodného slova jest* **dotírati na**

na vládu a její orgány co možná nejostřeji a nejbezohledněji.

Není-li to slavné vládě a jejím orgánům vhod, pokládají-li se tím jakýmkoli způsobem v konání svých povinností obmezováni, *mohou se odvolati* **k porotě**, *aby soudcové z lidu ve při jednotlivého občana s vládou a jejími orgány* rozhodli.

A rozhodnou-li soudcové z lidu ve prospěch či neprospěch vlády, jest lhostejno.

Vláda jest povinna, podrobiti se výroku poroty právě tak jako kterýkoli jiný občan *a nemá v ohledu tom žádných jiných práv, než-li, pokládá-li se rozsudkem poroty za stíženou* — **odstoupiti**.

Občanstvo ústavních států ostatně žádného člena vlády nenutí, aby v úřadě setrval i tehdá, když jest politický jeho program nebo třeba jen nějaký názor jeho v rozporu s názory většiny občanstva; ba více — *zásada ústavnosti* klade to netoliko jednotlivým členům vlády, ale i celé vládě a všem její orgánům *za povinnost*, poněvadž v **státech ryze ústavních jest suverenním jedině národ ve své většině,** *a nikoli vláda nebo některý její člen, nebo docela některý podřízený její orgán.*

Tak bylo, jest a bude bohdá i nadále ve všech v pravdě ústavních státech, kde slavné *vlády* a *její orgány* nejsou *ničím jiným,* **než-li služebníky suverenního národa,** *který má oproti nim* **veškerá práva**, *kdežto oni oproti národu* **nemají než-li povinnosti.**

Nechce-li někdo v ryze ústavních státech povinnosti ty vzhledem k národu převzíti a poctivě konati, národ ho k tomu nenutí. Můžeť zůstati pouhým občanem a těšiti se jen ze svých *občanských práv*, které jsou ve státech v pravdě ústavních, když snad právě ne cennější, tedy najisto nepoměrně příjemnější, než-li těžké povinnosti vlády a jejich orgánů.

Ve státech *neústavních* naopak osobuje sobě vláda, jak známo, buď všechna nebo skoro všechna práva a snaží se všech možných povinností netoliko zhostiti, nýbrž veškerá

práva, jež jsou v ryze ústavních státech vyhražena občanstvu, co možná stlačiti na minimum nebo je potlačiti úplně.

V takových státech ovšem není suverénním národ ve své většině, nýbrž *vláda*, která pak z práv, jež si byla osvojila, přenechává začasté *i nejposlednějším orgánům svým* takovou moc, že mohou jednati *více méně libovolně*, čímž mění se stát původně pouze snad jen neústavní **ve stát** *více méně* — **despotický.**

V době, kdy hrabě Fr. Thun pronesl svá příkrá slova o »valné části« žurnalistiky, ovšem nepůsobili **„vlkodlaci veřejného mínění“** ve státě despotickém, aniž absolutním. A poněvadž i sám hr. Thun nebyl tehdá než-li prostým občanem, kterého nechránil jako c. k. vládní orgány žádný výlučný paragraf trestního zákona, a neměl vzhledem k žurnalistice jiné moci, než-li kterýkoli jiný jednotlivý poslanec, zůstaly poměry v »republikánské obci vlkodlaků veřejného mínění«, *právě jen takovými, jakými byly — před tím* . . .

»Valná část« vlkodlaků veřejného mínění konala totiž i na dále *svou povinnost* **po svém** *přesvědčení* a nikoli po přání hraběte Fr. Thuna. »Zneužívala« moci své, »lhala« a »překrucovala«; politického odpůrce »napadala, zostouzela a podezřívala«; každého, kdo se opovážil vymknouti z objetí běžných hesel, »stavěla na pranýř a hmotně ničila.« Ano — ona i nadále »tahala do bláta vše, co jest člověku svatým — i náboženství«; prohlašovala »kněze za nepřítele lidu,« ba »štváčům« těm »ani biskup — neimponoval« . . .

A facit *veškerého toho* **„řádění“** byl, že prodlením dalších šesti, ba sedmi roků nebyl snad *ani jediný „vlkodlak veřejného mínění“* pro kterýkoli z deliktů těch právně usvědčen a **porotou** — *odsouzen* . . .

Slavná státní návladnictva a slavná policie sice občas to ono číslo některého žurnálu konfiskovaly, slavný c. k. soud konfiskaci potvrdil a — **tím** *bylo vše odbyto.* Avšak mezi delikty, pro které bylo konfiskováno, **deliktův,** *z kterýchž byl hrabě Fr. Thun* dne 5. října 1888 *„valnou část“ žurnalistiky obviňoval, takměř* **nebylo** . . .

A **proto,** že »valná část« žurnalistiky české pro žádný nebo skoro žádný z vytknutých deliktů c. k. orgány vůbec ani stíhána nebyla, neřku-li aby byla porotou odsouzena;

proto, že od zahájení »éry ústavní« s napjetím veškerých sil bojovala proti všem oněm c. k. vládám a jejím orgánům, kteří se stavěli na odpor reaktivování státního práva českého a byli jednou z hlavních překážek, že nestalo se do dnes skutkem, co byl J. V. císař František Josef I. pronesl již v dubnu **roku 1861** k deputaci zemského sněmu českého, (jejímiž mluvčími byli hrabě Albert Nostic a J. Em. kardinál arcibiskup Bedřich Schwarzenberg,) když pravil *po česku*: **„Dám se korunovati v Praze „za krále českého“;**

proto, že od okamžiku toho až po dnešní den usilovala »valná část« žurnalistiky české o to, aby zavládly v Čechách aspoň poměry, jak nám jsou zákony zaručeny: aby totiž ve všem šetřeno bylo *rovného práva* jazykového, aby do úřadův (ať již nižších nebo vyšších a nejvyšších,) nebyli dosazováni úřadníci obou zemských jazyků neznalí a s poměry neobeznámení atd.;

proto, že kárala a tepala vše, co po svém přesvědčení pokládala za nezákonní a nespravedlivé: že zasazovala se o to, aby **svoboda slova a tisku,** *právo spolčovací a shromažďovací atd.* nebyly pouze právy na papíře, nýbrž aby byly interpretovány a vykonávány právě jen tak, *jak znějí* t. j. aby na př. v záležitostech politických, zejména tiskových nerozhodovali c. k. orgánové, nýbrž soudcové z lidu atd.;

proto, že pracovala k tomu, aby v úřadech, ať již vládních nebo samosprávných, zasedali mužové práva a neúhonné poctivosti, mužové všestranně vzdělaní a obory činnosti své úplně ovládající, krátce *síly nejzdatnější*, od jejichž působení *jedině* lze se nadíti správného řízení veřejných záležitostí;

proto, že vzpírala se ze všech sil veškerému tlačení se do popředí neschopných ctižádostivců, mužův nekalé pověsti, hamižných sobců a jiných společenských a politických »trubců«, kteří *neměli na zřeteli zájmův národa*, nýbrž jen zájmy své vlastní; že kárala a potírala politické i společenské neřesti všeho druhu; že *neohroženě vystupovala i proti mocným* a **nejmocnějším,** když shledala, že nekonají

svých povinností, a nelekala se **ani nejtěžších trestů žalářních,** *když šlo o zájem národa*;

proto, že »valná část« žurnalistiky české s obdivuhodnou rázností, vytrvalostí a obětavostí zasazovala se všemi zákonními prostředky o to, **aby politický program národa českého** — *federativní zřízení říše rakouské a zároveň státní právo české* — **staly se skutkem;** *aby v Čechách zavládly* **poměry ryze ústavní** *na základě zákonův vypracovaných zástupci národa, volenými na základě spravedlivých volebních řádů* neboli krátce: aby i v Čechách konečně zavládly aspoň takové poměry jako od r. 1867 v Zalitavsku — **proto** snad »poctil« hrabě Fr. Thun (kterýž sám o sobě prohlašoval, že jest taktéž stoupencem federace a zastance státního práva českého atd.) »valnou část« žurnalistiky »**vlkodlaky veřejného mínění?**«

Po našem náhledu nebylo »valné části« žurnalistiky české přiloženo *nejnepřípadnějšího epitheta nad toto.*

Možno-li v Čechách vůbec o nějakých »**vlkodlacích**« mluviti, zdá se nám, že nutno jich hledati zcela jinde nežli ve »valné části« žurnalistiky české.

Nekavalírský název »**vlkodlaci**« náleží po našem náhledu nepoměrně spíše *oněm živlům v Čechách*, kteří po celou dobu »éry ústavní« využitkovávali dosavadní volební řády na svůj prospěch a v neprospěch národa českého; oněm politickým chameleonům, pomocí kterýchž o volbách do sněmu nebo do říšské rady *každá vláda a každý systém vládní v Čechách vítězívaly;* oněm bezcharakterním politickým renegatům, kteří z nejhrubšího egoismu volívali brzo s tou, brzo s onou vládní stranou a *vždycky rozhodly vítězství vládní strany,* ať už byla vláda jakoukoli, a kterýmž mimo jiné živly náleží hlavně *smutná zásluha*, že poměry, vlastně nepoměry v Čechách nebyly až dosud urovnány cestou ústavní...

Neboť tam, kde dle volebních řádů do parlametův po třicet pět roků rozhodovala vždy jen nepatrná hrstička politicko-socialních chameleonů, nelze na řešení poměrů právních a především statoprávního poměru, jakým jest na př. *panovníky rakouskými slavně uznaný* **státoprávní poměr mezi**

dynastií a národem českým — ústavní cestou ani pomysliti...

A poněvadž tento druh politických oblud není v řadách »valné části« žurnalistiky české, nýbrž výhradně jen **v kurii velkých statků**, náleží epitheton **»vlkodlaků«** nepoměrně spíše oněm *politickým chameleonům* a renegátům **z kurie velkých statků,** kteří o volbách do zemského sněmu a říšské rady volívali *jednou tak, jednou onak; ale vždycky s vládní stranou* a **rozhodovali** tak **vítězství každé vlády,** — **ať již byla jakoukoli**...

* * *

Nad jiné zdá se nám býti charakteristickým, že hrabě Fr. Thun jako člen klubu konservativního velkostatku« o všem tom, čeho jsme se byli právě jen letmo dotkli, nezdál se míti dne 5. října 1888 ani zdání a že jako »stoupenec« federace a »zastance« státoprávního programu českého prohlásil za nejhlavnější překážky ústavního urovnání poměrů v Čechách dva *zcela jiné živly:* »výstřední« prý »*valnou část« žurnalistiky* a ještě výstřednější prý politické štváče mezi — **učitelstvem.**

Avšak týž hr. Fr. Thun v jiné řeči sněmovní pravil, že může míti člověk o mnohém *zcela jiný náhled* nežli jiní lidé, a proto dovolujeme si o tom, co pravil on, míti i my náhled — poněkud odchylný.

Na sklonku r. 1869, (tedy krátce po té, když si byl nynější c. k. místodržící v království českém hr. Fr. Thun odbyl svou občanskou povinnost jako jednoroční dobrovolník u kavalerie a doposud snad ještě neměl ani zdání, že vstoupí někdy do řad státníků rakouských,) žili totiž v Čechách lidé, po případě »vlkodlaci veřejného mnění«, kteří byli *o příčinách*, pro které nebylo lze v Čechách dociliti »urovnání poměrův cestou ústavní« — *zcela jiného náhledu* nežli hr. Fr. Thun dne 8. října 1888.

Před čtvrt stoletím byly totiž *»bez nás pro nás«* sdělány známé Hasnerovy **školní zákony,** jež nynějšímu c. k. místodržiteli jako předsedovi zemské školní rady umožňují

v záležitostech školních tak mnohé, co *nenáleželo* druhdy do právomocnosti c. k. místodržitelství.

U nás v Čechách, kde hlavně iniciativou »české historické šlechty« holdováno v tu dobu »pasivní politice«, při čemž oposiční »státníci« stoicky dívali se na persekuci českých »vlkodlaků veřejného mínění« a občanstva, jež se exponovalo, vydáno — a sice taktéž hlavně iniciativou »české historické šlechty« — **heslo,** aby byl »trpný odpor« přenešen i na nové zákony školní a aby — **nebyly** *konány volby do různých školních rad.*

Valná část českých »vlkodlaků veřejného mínění« heslo to akceptovala a dopomohla mu v brzku k takové platnosti, že **stalo se heslem takořka veškerého občanstva a — učitelstva českého.**

Následek byl přirozený. Volby do různých školních rad prostě nekonány a veškerá vyzývání a naléhání se strany c. k. vládních orgánů odmítána s tak jednomyslnou a zároveň demonstrativní okázalostí, že uváděna tím vláda vídeňská do největších rozpaků.

Nevědouc si rady uchýlila se vláda z počátku prostřednictvím svých orgánů k vyhrůžkám, pak k repressaliím a konečně k prostředku nejkrajnějšímu: **k persekuci učitelů,** *kteří se voleb do školních rad nesúčastnili nebo jiných nabádali,* aby nevolili.

Přirozenoť, že »valná část« českých »vlkodlaků veřejného mínění« ujala se s veškerou ráznosti vlasteneckých učitelův, vládou a jejími orgány stihaných a sesazovaných, a že — právě proto, že nerozhodovali v tu dobu o projevech občanstva c. k. orgánové, nýbrž jako ve všech ryze ústavních státech výhradně jen soudcové z lidu — rozpisovala se o slavné vládě a c. k. orgánech **poněkud jinak,** nežli později, když zaveden všeobecně »vynález« někdejšího státního návladního vídeňského, Lienbachera, tak zvané **„objektivní řízení“,** tak že o projevech tiskem rozhodovali zase **jen c. k. orgánové pouhými konfiskacemi.**

A tu se stalo, že jeden z českých »vlkodlaků veřejného mínění« a sice abychom tak řekli, jeden z »nejvlkodlakovitějších,« jehož ostré a poctivé péro publicistické směle možno

porovnati s pérem nejproslavenějšího publicisty českého, Karla Havlíčka, napsal článek nadepsaný **„Persekuce učitelstva,“** který učinil nejen po svém otištění, nýbrž i později, když stal se předmětem soudního stihání, přímo sensaci.

Muž ten, nyní skoro úplně zapomenutý, dřímá již od r. 1874 — tedy déle dvaceti roků nedaleko rovu proslaveného pěvce »Kytice«, Karla Jaromíra Erbena, v zákoutí vymírajícího někdejšího hřbitova malostranského u Košíř, a za našich dnů již sotva několik lidí ví, že napsal článek, o němž rozepsaly se časem svým skoro všechny listy pražské i vídeňské, zejména **vládní** a **polovládní,** z nichž některé jako na př. sám místodržitelský list pražský nadepsaly své odpovědi, po případě polemiky neobvyklým titulem:

„C. k. darebáci.“

Článek »Persekuce učitelstva«, jenž dal podnět k článkům a polemikám s nadpisem »C. k. darebáci,« vytištěn byl v »Nár. Listech« dne 21. listopadu 1869. Slavné c. k. státní návladnictvo a slavný c. k. zemský jinak tiskový soud učinily ihned přiměřená opatření k soudnímu stíhání vinníka. V redakci, v tiskárně, v administraci, v bytu odpovědného redaktora, ano i v bytu ředitele tiskárny vykonány soudní prohlídky. Pátráno po rukopise, kterýž však nenalezen, poněvadž rukopisy všech vůbec jen poněkud »podezřelých« článků a zpráv hned po vysázení ničeny.

Zavedené předběžné vyšetřování, o kterémž kromě odpovědného redaktora vyslechnuta celá řada členů redakce a tiskárny — jako domnělí *spoluvinníci*, nevedlo ke kýženému cíli.

Spisovatel článku »Persekuce učitelstva« nevypátrán a tak nezbylo státnímu zastupitelstvu, než-li podati žalobu pouze na odpovědného redaktora, kterýmž byl tehdá spisovatel tohoto spisu.

Nám tedy a *našemu obhajci*, nyní také již dávno mrtvému dru. Antonínu **Čížkovi** připadl úkol hájiti oprotiv žalobě c. k. státního návladnictva pražského článek jednoho z nejobratnějších a nejpoctivějších publicistů českých — **Františka Kořínka** — před pražskou porotou.

Závěrečné líčení provedeno dne 27. ledna 1870, a my jen ještě dodáváme, že z osob, jež při něm spolupůsobily jako

c. k. orgánové, *není již ani jediný na živě, z osmnácti svědků,* kteří byli k líčení předvoláni, jen **dva** a *z dvanácti porotců,* pokud jsme mohli zjistiti, **tři.**

Státní zastupitelstvo žalovalo redaktora J. *Arbesa,* že otištěním úvodního článku »**Persekuce učitelů**“ v č. 322 »Nár. Listů« ze dne 21. listopadu 1869 spáchal přečiny dle §§. 300, 488, 491 a přestupek dle § 496 tr. z.

Obhajcem obžalovaného byl dr. Ant. *Čížek.* Soudu předsedal místopředseda zemského jinak tiskového soudu *Košín,* přísedícími byli radové *Němec* a *Landa.* Obžalobu přednesl substitut státního návladnictva *Dobbl.*

Síň porotní byla přeplněna. Za porotce vylosováni: Lud. *Svertásek,* Václav *Mašek,* Josef *Koltek,* Antonín *Nebeský,* Karel *Entz,* Vendelín *Mottl,* Václav *Liska,* Jan *Nejtek,* Josef *Čermák,* Vilém *Lakot,* František *Maisner* a František *Svoboda.* Vyjma K. Entze, kerýž přísahal německy, skládali všichni ostatní porotcové přísahu jazykem českým.

Z obžaloby vyjímáme:

»Periodický časopis »Národní Listy«, za redakcí J. Arbesa v Praze vycházející. podal v čísle 322 dne 21. listopadu 1869 vyšedši článek: »Persekuce učitelův« nadepsaný, v němž se dí:

»Žijeme v Jiříkově vidění. A tak to nyní v Rakousku vyhlíží, že by vlastně nynější »liberární éra« měla se zváti *»érou kanibální«.* Neboť *s takovou bohomrzkou* **brutálností** *nenastupováno již ode dvou let proti našemu národu,* jako za doby této nejnovější, která co do řádění rovné sobě nemá v análech historických.

Pochopujeme. Během posledních desíti let *vypráskána jest vláda rakouská z Italie a různí její* **c. k. darebáci** *přestěhovali se odtud k nám do Čech,* aby zde »sloužili« dále.

Item *vypráskána jest vláda rakouská z veškeré Translajtanie* a opět se *různí její* **c. k. darebáci** *přestěhovali odtud* k *nám do Čech,* kdežto pod jménem *»Uhrův«* nyní slouží zase. Item *vystěhovala se již i z Haliče celá armáda* **c. k. darebákův** *a posláno jich opět do země české zaslíbené.* Tak se stalo, že ty **největší c. k. pijavice** z polovice dřívějších zemí rakouských *octly se během desíti let mezi*

námi, aby zde opět vynahradily, co jinde pro zvláštnost poměrův vykonati nemohly.

Pochopujeme. Onano strana, která si v poslední době přibrala jméno »ústavověrné«, doklepává poznenáhlu na svou vlastní nešikovnost a na nemožnost poměrův. *Jsou to ty nejhorší zuřivci mezi německým a židovským národem.* Doktorové Herbst, Giskra a Hasner na jedné a dr. Schütz, Raudnitz a Winternitz na druhé straně jsou jejími předními representanty: individua to vesměs, která jenom v Rakousku na čas mohla k vládě se dostat — v Rakousku zajisté, které na svůj vlastní marasmus ode dávna již postonává a spásu najíti doufalo již i u *dryáčníkův.* Než krásní dnové Aranjuezští, *panství totiž daremné té kliky* »ústavověrné«, béře vůčihledě za své a vůdcové její pomýšlejí již od lonska na to, *aby bez pomsty neodstupovaly*; nemohouce pak proslaviti se co Leonidové, hodlají aspoň jako Herostratové zanechati trvalé po sobě jméno — *a pomsta jejich zasáhnouti má národ náš český,* **poněvadž právě on největší a skoro jedinou je příčinou, že ta holota bude muset vyklidit se.**

Nejdříve pronásledováno u nás **žurnalistiku a žurnály,** a jak ji opatřeno, *o tom svědčí přeplněné c. k. kriminály;* pak se sáhlo *i na neodvislé občanstvo, které v mnohých obcích do jednoho již člověka pokutováno a odsouzeno jest.* Nyní přišla zase řada na **vlastenecké učitelstvo naše.**

Případ, který se stal nejnověji **v Lounech,** kde *propustila vláda městského učitele na tamější škole hlavní,* **poněvadž nevolil do c. k. okresní rady školní,** *není prvním svého druhu a nebude také posledním.* Na kolik víme, jedná se ještě o mnohých jiných učitelích, tak že *persekuce učitelův slibuje býti* **tak brutální, tak ukrutnou, tak bezohlednou a tak kanibalskou,** *jako byla persekuce našich* **žurnalistův a občanův.** Dva soudy náhlé pracují nyní v Rakousku: jeden v Dalmacii a druhý zde v Čechách; *onen staví šibenice a věší povstalce a tento svrhuje učitele a vrhá je do prohlubně hmotné bídy zoufalé,* aby v ní *oni a rodiny jejich poznenáhla zahynuli;* v Dalmacii prohlášují ortele vojenští auditoři a vykonává je kat: u nás prohlašuje ortele

c. k. zemská rada školní a *službu katův odbývají c. k. okresní hejtmané.* Kdyby se nás někdo ptal, kterému z těch obou soudův dali bychom přednost, řekli bychom bez obalu, že onomu dalmatskému, který v jedné minutě odpravuje nešťastníka z tohoto světa na onen, kdežto c. k. zemská školní rada svrhujíc učitele odsuzuje je k dlouhému moření nouzí a hladem.

Hlavními osobami v této nejnovejší persekuci u nás jsou dle všeho dr. Grohmann a školní rada Pátek zde v Praze; na venkově pak c. k. okresní hejtmané všelijací, mezi nimiž jsou tak vzácné figury, že jim přísluší důstojné místo v historii Rakouska starého, *onoho Rakouska totiž, které druhdy za jediné povolání své mělo mořiti a umořovati národy, ssáti a vyssávati z nich krev a peníze a* **dělati z nich otroky tělesné i duševní.**

Dr. Grohman je člen německého kasina a patří mezi onu třídu »ústavověrných«, kteří k vůli ústavě, recte k vůli německému panství u nás — kdyby mohli — šibenicemi a prachem i olovem proti nám a národu našemu bez rozmyšlení zakročili by.

Znáte-li pak Pátka? Bydlí v nejbližším sousedství redakce naší. Žádáme upřímně každého občana našeho, aby jsa v Praze aneb přijda sem, neopomenul dát si ho ukázati. Je to *prachtexemplář c. k. rakouského rady školního.* Hluboká i namáhavá studia nezmořila jej, o čemž svědčí dobře vykrmený břich jeho, pro kterýž u našich učitelů zve se »tučným čtvrtkem«. I pověst tomu nasvědčuje.

Když zajisté svého času suplovat měl na hlavní škole brněnské, propustil jej tamější ředitel pro neschopnost a ejhle! u nás jej učiněno školním radou a inspektorem všech národních, hlavních i realních škol. —

O mrzké nespravedlnosti, která se na učitelích našich právě nyní páše, chceme pomlčeti, neboť *kde* **nízká msta, kde prostá rozhoduje zuřivost,** *kde se ústavnost snižuje* **na prodajnou kuběnu,** tam by vážné slovo hříchem bylo. Kdo ještě nyní neotevřel oči, ten ať zůstane slepým do skonání, nebude ho škoda.

Vláda, jak vidět, trošťuje se tou samou blbou nadějí, kterou měla i v loni, nastupujíc **persekuci proti žurnalistice.** Má opět za to, že *zuřivou ukrutností nažene našemu národu strachu*; neboť nejnovější persekuce učitelův neděla se opět pro nic jiného, nežli »pro strach židovský.« Obecní a okresní zastupitelstva a všichni lidé neodvislí spáchali by hřích na národě, kdyby dali tomu strachu židovskému jakkoliv u sebe místa.

Vůči persekuci učitelův provoláváme proto zcela určitě a chladně: »Kdybyste třebas všechno učitelstvo vyhnali, odsadili, znuzili, ožebračili a umořili — Váš školní zákon neprovedete u nás přece!«

Příčinu k tomuto článku podalo propuštění pana Vitáka, učitele na hlavní škole v Lounech, c. k. zemskou školní radou v Praze na p. Vitáka vynešené a c. k. okresním hejtmanem v Lounech vykonané a poněvadž pak *učitel Viták byl propuštěn ze svého úřadu školského proto, že nejen sám zdráhaje se voliti do místní rady školní, i jiné soudruhy své, by od volby upustili, přemlouval,* broje tak proti zákonu o dohlídce ku školám, *postavil se na stranu oposice české*, která také provedení tohoto zakona všemožné překážky strojí, pročež se ho časopis »Národní Listy« pro domnělé bezpráví jemu učiněné ujímá a to způsobem neobvyklým, v tiskopisech až dosud neslýchaným, že se totiž *orgánům vládním, kteří z povinnosti úřadu svého* Vitáka z učitelství propustili právě za příčinou tou, jakož i **státnímu úřadnictvu rakouskému vůbec nadává c. k. darebáků, c. k. pijavic,** které se octly v Čechách, aby zde sobě vynahradily, co jinde pro zvláštnost poměrův vykonati nemohly, *holot,* jež se na národu českém mstí, pak že se propuštění Vitákovo *za mrzkou nespravedlivost prohlašuje,* ku kteréž orgány vládní *nízkou mstou* neb *sprostou zuřivostí* svésti se daly.

Nebude zajisté nikoho, kdo by o tom ještě pochybovati chtěl, že se tímto haněním vládních orgánů, kterým se jim věci i nejhorši za vinu dávají, (!) čtenářstvo k nenávisti k nim, co se týče vedení úřadu jich, popuzuje, že se tím **veškeré c. k. úřadnictvo** *viní z činů nepočestných a nemravných*, vlastností opovržlivých a i ze smýšlení opovržlivého, jemuž

se mimo to hanebně nadává a že tedy »záleží«(!) v článku »Persekuce učitelův« skutková povaha přečinu proti veřejnému pokoji a řádu v čl. 300 tr. z. naznačeného a dle čl. 305 tr. z. trestného, jakož i skutková povaha přečinů proti bezpečnosti cti v čl. 488 a 491 tr. z. naznačených a vedle čl. 493. tr. z. trestných, jakož i konečně přestupku v čl. 498 tr. z. vytknutého a vedle téhož článku trestného.

Jestliže trestný čin spáchán byl tiskopisem, jest mimo jiné osoby v periodických tiskopisech vedle čl. 7 a 229 tr. z. redaktor vinen týmž přečinem, jakož i mimo to dle zákona z 15. října 1868 č. 142 ř. z. jest odpověden ze zanedbání pozornosti takové, kteréž, kdyby byl dle povinnosti své šetřil, přijetí článku obsahu trestuhodného bylo by se zamezilo.

Odpovědný redaktor »Nár. Listů«, J. Arbes, jenž odpovědnost za článek ten na se béře, neseznal, že článek ten, než jej do tiskárny dal, četl, však dle způsobu »Národních Listů« a dle stvrzení spolupracovníků redaktor všecky rukopisy čte a pak teprve do tisku dává. Musí se tedy za to míti, že J. Arbes i v tomto případu přispěl k otištění a uveřejnění článku svrchu jmenovaného a že tak vedle čl. 5 a 7 tr. z. spoluvinným se stal činů trestných svrchu naznačených. Proto podává nížepsané c. k. státní zastupitelství žalobu na J. Arbesa, odpovědného redaktora časopisu »Nar. Listy.« obviňujíc jej, že otištěním a uveřejněním článku »Persekuce učitelův« v čísle 322 »Národních Listů« dne 21. listopadu 1869 vyšedším, »dočinil«(!) přečinu proti veřejnému řádu a pokoji v čl. 300 tr. z. naznačeného a dle čl. 305 tr. z. trestného, pak přečinů proti bezpečnosti cti, v čl. 496 tr. z. vytknutého a dle téhož článku trestného, aneb pro případ, že by činů týchž za vinna uznán nebyl, že alespoň zanedbal pozornost takovou, které, kdyby byl dle povinnosti své užil, přijetí článku trestného do jmenovaného tiskopisu by se bylo zamezilo, že se totiž dopustil přestupku v čl. III. zákona z 15. října 1868 č. 142 naznačeného a dle téhož článku trestného.«

Po přečtení obžaloby čten závadný článek. K otazce předsedově, kdo článek psal a do tisku dal, odpověděl obžalovaný, že rukopisu před vytištěním nečetl; ale jako redaktor

že béře na sebe odpovědnost za jeho obsah, poněvadž tak zákon o tisku káže.

Na to hájil se redaktor **Arbes** následovně:

Pánové! Po páté stojím dnes před soudem porotním a po páté vidím se nucena, upozorniti na vady obžaloby. Četl a slyšel jsem sice v síních tohoto soudního domu *několik set obžalob* pražského státního zastupitelstva; avšak *tak nejasné, tak neodůvodněné a neoprávněné obžaloby* ještě jsem nečetl a neslyšel, jako je žaloba, z které se mám dnes před vámi zodpovídat.

Vizme, jak počínalo si státní zastupitelstvo při sdělání obžaloby!

Původně shledalo v článku »*Persekuce učitelův*« povahu **pouze jediného** *trestního skutku* a sice přečinu čl. 300 tr. z., a pro přečin ten pátráno také po rukopise a zavedeno se mnou předběžné vyšetřování.

Avšak jak jsem se podivil při dodání mi obžaloby, když jsem shledal, že státní zastupitelstvo nežaluje mne pouze pro *jeden* přečin, nýbrž pro **tři přečiny** a **jeden** *přestupek*, tedy pro **čtyry** *trestné skutky*.

Proč se tak stalo, nevím; avšak státní návladnictví kalkulovalo velmi chytře. Mysleloť si nejspíše: Čím více trestných činů, tím nesnažší je hájení. Nebude-li redaktor odsouzen pro *jeden* přečin, může se to státi pro *druhý* nebo *třetí*, a nebude-li odsouzen pro žádný z těchto přečinů, *zbývá nám ještě — přestupek*.

Šířiti slov o tom nebudu. Z pouhého fakta je patrno, *že si státní zastupitelstvo založilo obžalobu svou na základě velmi pohodlném a širokém*, upotřebivši za podstavec i přestupek, o němž však, mimochodem řečeno, každý ví, že nenáleží po zákonu před soud porotní.

Státní zastupitelstvo toho však nedbalo. Co mu do toho, že *zákon výslovně praví*, že před soud porotní náleží *pouze* přečiny a zločiny? Státní zastupitelstvo potřebovalo hodně mnoho paragrafů, a proto pustilo se zřetele i zákon a žalovalo i pro přestupek.

Vizme však dále, kterak jest obžaloba sdělána!

Obžaloba sestává **z devíti** *foliových stran* a *jenom* na **jediné** *stránce*, obsahující 33, pravím *třicet tři řádky*, nalezá se **„odůvodnění“** obžaloby; ostatní jest skoro celý článek a *několik frází*, jež nalezají se v každé obžalobě vůbec.

Třicet tři řádky tedy dostačily veřejnému žalobníkovi k *opodstatnění žaloby!* Dostačí-li to však po zákonu a soudnému člověku, nechci zde zkoumati a obrátím raději zřetel k tomu, **jakým způsobem** je žaloba motivována.

Státní zastupitelstvo praví, že příčina k sepsání článku zavdalo suspendování lounského učitele pana Vitáka, kterýž prý byl »propuštěn« ze svého úřadu školského proto, že *nejen sám zdráhaje se voliti* do místní rady školní, — pravím, že stojí v obžalobě **„zdráhaje se voliti“** — i jiné soudruhy své, aby od volby upustili, přemlouval, **broje tak** *proti zákonu o dohlídce ku školám* a postavil se na stranu oposice české.«

Pánové! *Lepšího důvodu* pro **nepodstatnost** *své obžaloby státní zastupitelstvo najíti nemohlo*, jako je tento.

Opakujme si ještě jednou příčiny, pro které byl pan Viták propuštěn! Byl propuštěn proto, že *zdráhal se* voliti a že jiné přemlouval, aby nevolili.

Táži se vás, pánové: *Je to nějaké provinění*, **zdráhati** se *v konstitučním státě* — **voliti**? *Jest to nějaké provinění, říci někomu:* **„Nevol!“**? Jsem jist, že byste se za takovou konstituci jako svobodní občané slušně poděkovali.

Já vyzývám však i přítomného **státního žalobníka,** *aby nám udal* **jediný paragraf** *v zákonech rakouských, kterým se voličům* **rozkazuje,** *že voliti musejí!*

Voliti jest **právo** a *nikoli* **povinnost;** voliti *mohu*, chci-li, avšak *nemusím*, když *nechci;* ano, ani *krutý zákon Bachův neobsahuje žádného nařízení tohoto druhu.*

Pan *Viták nespáchal tedy* **žádného činu trestného** a jelikož přes to vše byl suspedován, **stalo se mu bezpráví** —, nikoliv »domnělé«, jak statní zastupitelstvo v obžalobě praví, nýbrž **bezpráví skutečné.**

Dejme však tomu, že by byl p. Viták zdráháním se voliti skutečně spáchal nějaký trestný skutek, naskytá se otázka,

zdali c. k. orgánové, kteří p. Vitáka sesadili, měli *tenkráte již* práva k suspendování čili nic? — Odpověď je prostá: **„Neměli!“** Měli-li nějakého práva k tomu, *musí býti právo to zřejmě vytknuto v některém zákoně.* — Přítomný *státní žalobník* co znatel zákona musí vědět, v kterém zákoně, kterým paragrafem, kterým c. k. orgánům a *kdy* právo suspendování přísluší, a *proto vyzývám jej zřejmě,* aby **nám udal zákon i paragraf k tomu se vztahující!**

Vraťme se však opět k obžalobě!

V obžalobě praví se dále, že »N. L.« ujímají se v článku zažalovaném pana Vitáka »způsobem *neobvyklým, v tiskopisech až dosud neslýchaným a že státnímu úřadnictvu* **vůbec** *nadává se „c. k. darebáků a holot“.*

Tak aspoň stojí v obžalobě. *Lituji, že státní zastupitelstvo dalo se zde svésti k výroku,* **jehož nemůže a nikdy nebude moci dokázati.**

Praví, že se nadává, a kdo by nechtěl důkazů, možná že by tomuto výroku také uvěřil. Náhodou ale věc ta má jakýsi háček; neboť **obé** *jest pouhý* **výmysl státního zastupitelstva.**

V článku *nenadává se* úřadnictvu rakouskému **vůbec** *ani slůvkem,* v článku *mluví se pouze* **o různých c. k. darebácích.** *Mluviti o různých a* **skutečných** *darebácích* a **nadávati** *poctivému a pořádnému úřadnictvu* **„c. k. darebákův“,** *je tak veliký rozdíl, že jej zajisté jen státní zastupitelstvo pražské může přehlídnouti.*

Rovněž tak nenadává se v článku *veškerému* úřadnictvu rakouskému »holot«, *neboť epitheton to patří v článku* **někomu jinému,** nežli úřadnictvu vůbec.

Patrno z toho, že si pan státní zástupce učinil věc velmi pohodlnou. **Vymyslil** *si totiž něco a dal do obžaloby, že se to nalezá v zažalovaném článku.* Výmysl ale není žádný důkaz, a proto jsem jist, že na to od nikoho nebude vzat zřetel.

Přejdu nyní k ostatním trestným činům za vinu mi kladeným. Státní zastupitelstvo učinilo si to ještě pohodlnější, ba neskonale pohodlné s ostatními přečiny a s přestupkem.

Praví totiž *zcela naivně*: »Nebude zajisté nikoho, kdo by chtěl pochybovati, že mimo povahu skutku čl. 300 tr. z.

spočívá v článku povaha skutku přečinů proti bezpečnosti cti dle čl. 488 a 491 tr. z. a přestupky čl. 496 tr. z.

Pánové! Vůči takovéto *přímo protizákonní argumentaci státního zastupitelstva* přestává veškeré hájení se. Něco podobného nenalezl jsem ještě v žádné obžalobě. Urazil prý jsem někoho, někomu jsem ublížil na cti. *Komu* však a **jak,** *o tom není v obžalobě ani zmínky.*

V článku mluví se asi o dvanácti osobách zejména. **Kterou** jsem tedy urazil? Státní zastupitelstvo to neudalo; *možná, že to* **samo ještě neví,** právě jako to nevíte ani vy, pánové, ani sl. soud, ani můj pan obhajce, ani já.

Avšak tento způsob sdělání obžaloby má *ještě jinou vadu*, **jest** *totiž zřejmě* — **proti zákonu.**

Po zákonu mají býti v obžalobě *zřetelně a určitě poznamenána místa*, v nichž zakládati se má trestný čin. Toho však zde není. *Nevím, kterým místem* v článku spáchal jsem přečin § 448, *kterým* přečin § 491 a *kterým* přestupek § 496 tr. z.

Po zákonu měla býti taková obžaloba státnímu zastupitelstvu vrácena k doplnění a lituji, že se tak nestalo. Jsem obžalován, že jsem někoho urazil, a až dosud neřeklo se mi, *koho*, *čím* a *jak*, a až dosud neví to nikdo z nás.

Žádal jsem sice za předvolání některých svědků, domnívaje se, že jsem snad urazil pana Pátka; avšak žádost má byla zamítnuta, poněvadž *prý se nejedná o urážku pana Pátka.*

Opakuji tedy ještě jednou: **koho** *jsem urazil* a **kterým** *místem?*

Pan státní zástupce ovšem může říci, *že nám to poví po skončeném průvodním řízení,* koho a jak jsem ho urazil. To ale jest proti zřejmému znění zákona. Tím zbaven jsem výhody, kterou trestní zákon rakouský poskytuje každému sprostému zločinci, výhody: připraviti se k obhájení se v závěrečném přelíčení.

Hájiti se, jest mi naprosto nemožno. Státní žalobník ví, oč se jedná a je připraven; já pak nevěda, o čem se jednati bude, stojím zde před Vámi bez přípravy.

Opakuji ještě jednou, že lituji, že žaloba s tolika formálními a věcnými nedostatky nebyla státnímu zastupitelstvu

vrácena, a konečně nemohu nevysloviti domněnku, *že jednání státního zastupitelstva velmi snadno mohlo by se vykládati za* **úskok,** *abych se nemohl hájiti.*"

Po té vyslýcháni jednotliví *svědkové*, kteří však nemohli podati nijakých určitých zpráv, jakým způsobem dostal se rukopis do tiskárny, nebo kdo jej sepsal.

Státní žalobník navrhnul, aby svědkové Em. Vávra, dr. Ed. Grégr, Otakar Jedlička, Jos. Svoboda, Václav Metlický a Daniel Sluníčko byli vzati do přísahy, čemuž obhájce dr. Čížek odporoval, poukazuje k tomu, že svědkové ti byli jako *spoluobžalování vyslýcháni.*

Soud poradiv se, uznal za dobré, aby svědkové nepřísahali.

Proti tomuto usnešení podal státní zástupce *zmateční stížnost.*

Na to čtena celá řada protokolů o prohlídce v redakci »Nár. Listů«, v tiskárně, v bytu redaktorově a nakladatelově, jakož i v bytu ředitele tiskárny, v administraci atd.

Obhájce žádal, aby byl přečten rozkaz, na základě kteréhož předsevzata byla soudní prohlídka v bytu D. Sluníčka. Státní zástupce tomu odporoval, načež soud odebrav se k poradě, usnesl se, aby byl rozkaz ten přečten.

Obhájce dr. Čížek žádal dále, aby bylo přečteno podáni J. Arbesa k sl. soudu, v němž žádal, aby ku přelíčení předvoláni byli za svědky pp. Tesař, učitel a P. Škoda, a aby byl přečten záporný výměr soudu na žádost tuto.

Státní zástupce Dobbl odporoval i tomu, a když pak soud, poradiv se, uznal za dobré listiny ty čísti, ohlásil státní žalobník *druhou zmateční stížnost.*

Obhájce dr. Čížek žádal dále, aby byly čteny dva články z novin a sice úvodní jeden z »Nár. Listů«, v němž praví se, jak si spisovatel vykládá článek závadný.

Státní zástupce ohradil se proti čtení, načež přelíčení na půl hodiny odročeno.

Po přestávce soud čtení časopisů odmítnul.

Obhájce připomenul, že chtěl podati pomůcky k výkladu článku, aby se zároveň vědělo, kterak článek *vykládal se*

tam, odkud vyšel. Porotcové budou moci teprvé tehdy dobře souditi, až poznají, **proč** byl článek napsán, a jaký jest jeho význam.

*

K povysvětlení netoliko *politického stavu věcí* na sklonku r. 1869, nýbrž i *procesu samého* klademe sem aspoň úryvky z obou článků, jichž čtení před porotci byl soudní dvůr zamítnul.

První článek nadepsaný *„Trojí milovníci Čech“* byl vytištěn dne 13. listopadu, tedy osm dní *před* otištěním článku zažalovaného — a vyjímáme z něho následující dvě místa:

»Když Maďaři ze své země vyhnali *vídeňsko-německou byrokracii*, byli jsme tomu velice rádi, vidouce, že tento, veškerou samosprávu vlasti a všechen samostatný život národův ničící *aparát vídeňských vlád* konečně aspoň v jedné části státu rakouského na dobro doklepal. Těšili jsme se, že osud tohoto *absolutistického stroje* v Uhrách nezůstane bez blahých účinkův na tutéž svobodomornou mašinerii u nás. Přáli jsme obyvatelům koruny uherské štěstí a doufali jsme v podobné štěstí své. Však věci sběhly se jinak. *Největší část těch vídeňsko-německých byrokratův*, kteréž Maďaři vyklidili za hranice svého státu, *byla za čtvrt roku přestěhována k nám do království českého* a to v první řadě do krajin — *českých*. Za týden po tom vzdychli jsme k sobě: »Kéž by si je Maďaři byli nechali!« — — — — —

»Království české jistě již po veškerém světě jest rozhlášeno co země — nejpříjemnější. Na tuto pověst své drahé vlasti ovšem můžeme být a jsme velmi hrdi; ale ta vzácná kolonisace přece nás příliš netěší. Ba často myslíme sobě, že bychom velmi dobře oželeli, kdyby království naše i **absolutistickým byrokratům,** i jesuitům, i bývalým potentátům cizím a vedle nich i všelikým jiným cizincům méně se líbila, kdyby se jim třeba nelíbila. Neníť věru, oč stát. *Životní program našeho národa žádnou třídou vypsaných přistěhovalcův nedoznává posilnění a podpory;* naopak již jsme se přesvědčili, že ti lidé nám v největších otázkách naší existence velice překážejí a *přímo škodí.*

O Bachových husařích *neumlkne paměť v dějinách státu rakouského.* Quintessence těch *nedobitkův,* kteréž z té byrokratické armády vídeňsko-německé zůstaly na úřadním poli rakouském po ústavním vítězství Maďarův, *přenešena mezi nás, posud jest táborem absolutismu proti samosprávě, posud zlehčuje veškeré zřízení ústavní, posud ve staré uniformě pěstuje starého ducha.* Že státní úřadnictvo v království českém ani neúřaduje, ani nežije dle opravdové ústavy, o tom každá c. k. kancelář má již své zvláštní kroniky, a ti *„Uhři,"* — tak totiž i sami c. k. úřadníci v Čechách nazývají mezi sebou ty, kdož byli vyhnáni z Uher, — jsou posud **nejrázňejší.** Bohužel, veliká část jich jsou *rodem Češi.* V Uhrách *zostouzeli národ český,* a nyní v Čechách *zostouzejí ústavnost.* Kdo takového »Uhra« má na blízku, rozumí, jak národ český byl v království uherském až do »narovnání« representován. Zrovna tak, jako vláda cislajtánská dala representovat národ maďarský na ústavních táborech českých pomocí — hůsarův.

Měli jsme těch *vídeňsko-německých byrokratův již dříve až po krk*; když pak na podzim roku 1866 jali se k nám utíkati také »Uhři,« seznali jsme, že do ústavního života má státní úřadnictvo v království českém ještě velmi, velmi daleko. Dnešní situace c. k. úřadnictva jest posud *neústavní,* třeba i poslední topič v c. k. kanceláři již byl musel přisahat na ústavu« . . .

Druhý článek měl nadpis *„Ne my, ale vy«* a byl otištěn dne 25. listopadu.

Byla to *polemika* s místodržitelským listem »Prager Abendblattem,« kterýž se byl *po* otištění zažalovaného článku »Nár. Listů« ozval na prospěch *veškerého* c. k. úřadnictva.

Z článku toho citujeme následující:

»Prager Abendblattu« se nelíbí útoky naše na úřadnictvo. »My prý chceme úřadníky získati a — tupíme je.« A oni prý »vykonávají jenom svědomitě povinnost svou« a berou »za měřítko svého jednání *zákon* a sice *jenom zákon.*« Našimi prý útoky na ně *„podkopává se všeliká autorita"*, a to by prý nám mohlo škodit, kdybychom sami měli někdy přijít — k vládě. Způsobem našeho *psaní* škodíme prý si před

světem. — Toť hlavní myšlénky řečeného článku pouěného v »Prager Abendblattu«.

Staráť to historie, *že jsme* **my** *vždycky vinni.* Vyznáváme, že by měl »Pr. Abendblatt« pravdu, kdyby byla náhodou pravda, co povídá.

Myslí-li »Pr. Ab.«, že **my** *tupíme* veškeré úřadnictvo, *mýlí se velice.* My se obracíme jenom proti *těm c. k. byrokratům,* kteří považují *za svou povinnost, aby naší věci všude a napořád škodili, nemajíce jiné práce, než aby našince ze všelikých míst vyháněli, anebo vyšetřovali, pokutovali a zavírali.* Víceletý zápas náš státoprávní přesvědčil již každého, že jsou některé osobnosti v *řadách c. k. úřadnictva všelikého,* kteří na ten způsob zásluhy při vládě získati si chtějí *maltretováním obyvatelstva našeho.* A mezi těmito osobnostmi národ náš sužujícími naleza se poměrně největší díl takových, kteří teprve po r. 1859 a 1860 do našich zemí přesazeni byli, jsouce mezi samými kolegy svými pod jménem *„Uhrův"* dobře povědomi.

»Úřadníci prý vykonávají jenom svědomitě povinnost svou a berou za měřitko svého jednání jenom prý zákon.« *Mělo by tak ovšem být,* **ale není** — a nebude dotud, dokud nynější systém vládní z úplna nezlomí se, který v celé Cislajtánii panství odevzdal jediné straně zuřivých Němcův a židův a který celé národy, velké i malé neněmecké, udržuje v stavu moderního porobenství.

»Úřadníci berou prý za měřitko svého jednání jenom zákon!« My přivedeme »Pr. Ab.« některé věci na paměť, aby se přesvědčil, že *jsou u nás c. k. úřadníci, kteří za měřítko svého jednání berou* **libovůli**, *kteří jednají nezákonitě, kteří našince ze záští národního a politického pronásledují.*

V jednom okresu chtěli občané uspořádati tábor a zadali za dovolení. Byli se žádostí odmrštěni a spokojili se tím — příprav na tábor nedělali a také naň nešli. Než co se stalo? Ti, kdož o tábor žádali, vzati jsou ve vyšetřování. *Je to zákonité?* Ať se nám ukáže stát, kde by někdo pro *slušnou žádost* byl potahován k odpovídání.

Členové zemského výboru vezli korunu naši z Vídně do Prahy a pan c. k. okresní v Pardubicích zapověděl skrze četníky obecenstvu, aby ji uvítalo. *Bylo i to zákonité?*

Byla persekuce našeho časopisectva v loni také snad zákonitá? *Či je i to právem,* že museji zavření žurnalisté více trestův různých nepřetrženě odsedávat?

Bylo to snad zákonité, že se našim deklarantům zapovědělo před voliči řečnit? *Bylo to snad zákonité,* že se před voliči jdoucími k volbě spustil šraňk u mýta a že se nechtěli dál pustit? *Bylo to snad zákonité*, že se lidé proti své vůli jako slanečkové presovali na »vládní kandidáty?«

Bylo to snad zákonité, že se vyhledávaly příčiny, aby se nemohlo české divadlo národní stavět?

Či je v tom nějaká zákonitost, když se lidé pronásledují, poněvadž dle svého svědomí volí či nevolí? Že se nyní i učitelové od c. k. okresních hejtmanův vyšetřují a od c. k. zemské rady školní propouštějí?

My bychom mohli do nekonečna celé haldy fakt tuto navésti, nasvědčujících tomu, *že je jistá řada osobností v oboru c. k. úřadnictva*, kteréžto osobnosti zvláště vynikají snahou, *aby naši věci a našim lidem uškodili, vykládajíce si zákon zcela libovolně a mnohdy křiklavě nepravě.* Než my jsme tuto vytkli jenom některá fakta, tak jak nám jich právě paměť podala, abychom dokázali, že není pravda, co »Pr. Ab.« povídá, že by totiž všecko c. k. úřadnictvo »bralo za měřítko svého jednání jenom zákon.« Však svému čtenářstvu na venkově a zde v Praze nepotřebujeme toho obšírně dokazovati; jsouť zajisté celé okresy, které již velmi dlouhou zkušenost toho mají a přisvědčí nám ochotně, že *jsou mezi c. k. úřadnictvem osobnosti, které neustále tepány býti musí.* Však je nyní tisk jediným prostředkem, kterýmž libovůle těch kterých c. k. úřadníkův na pranýř staveti se může.

Ne my, nýbrž vy „podkopáváte autoritu vůbec.“ Jednejte jinak a my budeme s vámi také jinak mluviti.

»Pr. Abd.« má zvláštní své pojmy o slušnosti. My máme mlčet a když se na nás žene útokem nemilosrdným a humannímu věku našemu nanejvýše odporným: tu prý máme

— nevíme ani sami — co dělat. Máme mlčet anebo snad za to ještě poděkovat.

Není tomu dávno, co sám baron Koller vydal před volbami okružník, v kterémž se náš národ způsobem neslýchaným charakterisoval co na polo zavedený a napolo zblbělý.

Či nemusila tím »autorita vlády podkopati se,« která k národu pětimilionovému, znajíc jeho program, takto mluviti za dobré uznala?

Není tomu dávno, co sám »Pr. Abd.« famosní měl článek, v němž naší opposici s neslýchanou drzostí opovážil se za vinnu dát, že je ona vinna, poněvadž se teď v Čechách tak mnoho krádeží a vražd páše. A to mělo být zcela slušné, to mělo být důstojné - vlády, která »Pr. Abd.« vydává a která dobře ví, anebo by alespoň vědět mohla, že není nejistota v Čechách větší než kdekoliv jinde v širokém Rakousko-Uhersku, ba mnohem menší nežli v samé Vídni, kde jsou přece ryzí jen »ústavověrní« a kde bez revolveru za dne již ani na bursu anebo do kreditních ústavů jíti nelze. Rádi bychom viděli toho Čecha, kterému spravedlivým hněvem nezkypěla krev při řečené insinuaci vládního listu. A vy chcete mluviti o slušnosti jakési?

»Pr. Abd.« neráčiž se pranic obávat zlých následkův, že se u nás »podkopává autorita.« Děje se to beztoho jenom tenkráte, když toho zasluhují onino, jichž se týče. Či to není při nejmenším s podivením, že nový u nás úřad — c. k. zemská rada školní — sotva že byl ustanoven, nemá jiné práce, než aby učitele vyháněl? A vyhání je na způsob — nejmírněji řečeno — velmi neslýchaný. Neboť **nyní** *jsou učitelové* **hůře na tom nežli sprostí zločinci.** Lounského když učitele propuštěno, vzat mu ihned jeho dekret učitelský, aniž by se mu dovolilo či dopustilo rekurovat. A my přece víme, že při samých soudech trestních nález první stolice nevstupuje nikdy v život, aby se odsouzenému nepovolil rekurs. *Či je to humanní, či je to slušné a důstojné?* Nemusí-li se v tom viděti spíše **hrubá msta?**

Způsobem našeho psaní škodíme prý si před světem. Odpovídáme: A vy si škodíte **jednáním svým!**

Než v té věci musíme »Pr. Abd.« přece něco na mysl přivésti.

Náš národ neosoboval si nikdy směšného privileje, že by měl jakési povolání někam nositi kulturu, kde se o ni neprosí. »Pr. Abd.« ví zajisté dobře, že tak činili a činí podnes Němci.

A žurnalistika jejich?

To, co o našem národě jako národě vídeňská žurnalistika na světlo již vynesla, přesahuje vše, co v podobném genru ve světě bylo vídáno a slýcháno. A ku podivu: němečtí žurnalisté zde v Praze, kteří jsou »ústavověrní« a kteří se zvláštní oblibou a s patrným systémem každého slova a každé věty naší chytají se jako chudák kříže — nevyjímaje ovšem ani »Pr. Abd.« — titéž páni neměli nikdy ani slova pro to, aby byli svým kolegům vídeňským do opravdy řekli: že jejich hanobení národa našeho »vážnosti národa německého« na újmu je, že píšou v takovém způsobě, za který se musí v pravdě vzdělaný a v pravdě po svobodě i osvětě snažící se národ jenom styděti.« A neřekli nikdy: že si »bude musit cizina divný pojem utvořit o straně«, která:

— *náš veškerý národ pojmenovala všiváckým*, která jej vyličovala *jako spoustu vší sprostoty a zkaženosti*, která o našich (moravských) *dívkách* pověděla, *že jsou v mateřském lůně nakaženy*, která o našich matkách řekla, že neznají mateřského citu atd.

Divná-li to historie! Svět si nemá o té straně ničehož nic pomysliti, která takto píše a takto jedná; svět má oči a uši k tomu uzavříti, když náš národ většinou v této zemi přebývající do menšiny na sněmě svém vlastním domácím byl uměle a nespravedlivě vpraven a *když se mu zákony dávají, při nichž on nesúčastnil se a jež* **pokládá právem za záhubné a sobě škodné**; svět má oči a uši uzavříti, když se na nás jedna persekuce za druhou uvaluje — tu na *žurnalistiku, onde na občanstvo a nejnověji i na* **učitelstvo.** My k tomu ke všemu máme mlčet, my nemáme se toho dotýkat — oni na nás persekucí a my máme trpělivě snášet.

Jednejte jinak a my budeme jednat — recte psát — také jinak. Dokud ale budete jednu persekuci za druhou pro-

vozovat, dotud se budeme nohama rukama bránit. *Ne my*, nýbrž **vy** *obraťte*!«

*

Po zamítnutí čtení článků, jež jsme byli právě v hlavních rysech reprodukovali, upozornil obhájce dr. *Čížek* soudní dvůr, že byl strážníkům budovy trestního soudu dán rozkaz, *aby do soudní síně nikoho nepouštěli*, a žádal, aby dal předseda ihned rozkaz správci soudní budovi radovi Neumannovi, *aby byl ku přelíčení každý připuštěn*.

Žádosti té okamžitě vyhověno.

Ostatně zachoval si dr. Čížek právo podati zmateční stížnost, poněvadž bylo odepřeno soudem čtení listů shora zmíněných.

Tím průvodní líčení ukončeno, načež ujal se slova **státní zástupce,** který vykládal, že učitel Viták zrazoval učitele, aby nevolili do školní rady, a že se nesluší pro učitele, aby se vyznamenával co politický štváč; politika není prý jeho oborem. Mezi jiným pak vysvětloval, kdo je v Rakousku úřadníkem a jak *zasloužilí mužové tito* při skrovném platu vůbec se přičiňují, *aby plnili svědomitě povinnosti své*. (Všichni?) A hle, proti těmto lidem brojí prý »Národní Listy« a nadávají jim *c. k. pijavice*, ačkoli žádný z těch málo placených úřadníků v Rakousku nestal se Kroesem. Ostatně hledati prý (dle náhledu státního zástupce) v článku tom jen chatrné a špatné cvičení ve slohu! (Důvod tento výmluvný slyšeli jsme z úst stát. zástupce Dobbla již několikráte na př. v procesu »Pokroku«). Konečně ještě doložil, že prý není v časopisu »Nár. L.« dokázáno, že byla proti učitelům »činěna« nějaká persekuce — ačkoliv ji spisovatel v článku závadném líčí jako pravé — strašidlo.

Řeč redaktora Arbesa:

»Pánové! Pokud jsem z rozkladu státního zástupce porozuměl, *setrval nyní již* **jen z části** *na obžalobě*. Nežli však se pokusím o vyvrácení obžaloby samé, dovolím si připomenouti několik slov.

Státní žalobník považuje *příčinu*, pro kterou byl článek sepsán, za malichernou a užil na doklad toho známého při-

slovi »Mnoho křiku málo vlny.« Dle mého náhledu byla příčina k sepsání článku, jak později dokážu, poněkud vážnější, nežli se státní žalobník domýšlí. Máť pan Dobbl ve věcech podobných své subjektivní náhledy, neboť jak známo, považuje c. k. *kriminály za místa odpočinku pro oposiční redaktory«* ...

Předseda přerušil řečníka, kterýž po chvíli pokračoval:

»Dle všeho, co nám byl pan státní žalobník právě pověděl, *jest na světě a zvláště u nás v Čechách všechno v nejlepším pořádku.* Státní žalobník jest aspoň spokojen a soudí, že je dobře.

Od něčeho, jak jsem již pravil, pan státní žalobník již upustil, zejména od svého tvrzení, že nadává se v článku »holot« *veškerému c. k. úřadnictvu rakouskému.* Pan státní zástupce *tedy již slevil* a možná, že by později *slevil ještě více.*

Rovněž nám v řeči své nesdělil, *komu a kterým místem* v článku ublížil jsem na cti. Pravil, že pan Viták je *politický štváč a agitator*, avšak *důkazu o tom nepodal.*

To je vše, co nám sdělil. Avšak k opodstatnění obžaloby a k dokázání mé viny nikterak to nedostačí.

Chceme-li, pánové, zažalovanému článku náležitě porozuměti, musíme jíti poněkud dále.

Když poslanci čeští opustili před časem sněmovnu českou, podavše presidiu známou *deklaraci,* zbyli v sněmovně pouze zástupcové německého obyvatelstva v Čechách. *Sněm onen tedy nebyl tudíž žádným zákonnitým sněmem českým*, nýbrž pouhým shromážděním zástupců německé menšiny v Čechách, za kteréž jej časem svým sám c. k. zemský co trestní soud prohlásil, slovem *byl sněmem nelegálním.*

Přes to vše zástupcové německé menšiny neustáli v rokování a ve vypracování zákonův pro *veškeré obyvatelstvo* v Čechách nejen na sněmu, nýbrž i na říšské radě a mezi jiným vypracovali též známý zákon o školách.

Veškerý národ český přistoupiv k deklaraci poslancův svých protestoval tedy ústy zákonitě zvolených zástupců svých proti zákonu tomu již před jeho vypracováním a je-

likož národ náš od deklarace až dosud neustoupil, protestuje proti zákonu tomu po dnešní den.

Protest národa českého znám byl i ministerstvu vídeňskému. *Ministerstvo však nedbajíc protestu celého národa* vymohlo zákonu vypracovanému od zástupců německé menšiny v Čechách nejvyšší sankci a zákon byl vydán.

Po vydání zákonu ozvali se ve všech neodvislých časopisech českých hlasové, vytýkající *zákonu* tomu celou řadu podstatných vad a nedostatků. *Vláda však nedbajíc protestů a vytýkaných nedostatků zákona* jala se zákon ten v život uváděti. Vy víte, pánové, kterak se jí to podařilo; víte, že téměř veškerá okresní zastupitelstva a valná část učitelstva odepřela volbu do školních rad.

Vláda však nedbajíc ani toho, pracovala dále t. j. snažila se zákon ten uvésti v život *mocí úřadu*. Mám za to, že netřeba Vám zde vykládati, jak se to dělo. Připomenu jen tolik, že po volbách do školních rad *nesčíslný počet odvislých učitelův byl* **vyšetřován.**

Z počátku měly jsme za to, že je to pouze agitační prostředek vlády, která vidouc, že s neodvislými okresními zastupitelstvy ničeho nepořídí, hodlá nahnati odvislému učitelstvu strachu a tak přiměti ho *proti jeho přesvědčení* k vykonání volby.

Když do rad školních nevoleno dobrovolně, jmenováni byli členové rad těch c. k. okresními hejtmany. Nežli však sestaveny byly veškeré okresní a místní rady, jmenováni byli *členové zemské školní rady* a mezi nimi též všeobecně u nás známí pánové Pátek a dr. Grohmann.

Brzy na to přišla z nenadání zpráva, že školní rada zemská se usnesla, aby byl lounský učitel pan Víták suspendován, kteréžto usnesení okresní hejtman lounský baron Malowetz vykonal.

Zpráva ta působila jako zdrcující blesk. Každý, kdo jen povrchně znal nový zákon o školách, věděl, *že k podobnému suspendování neměla tenkráte žádného práva ani školní rada, tím méně pak okresní hejtman lounský* i kdyby byl pan Vítak skutečně něco trestuhodného spáchal.

Státní zástupce uvádí v obžalobě sám příčinu, pro kterou byl pan Viták sesazen a já jsem již dříve dokázal, že příčina ta po zákonu nikterak nedostačila k suspendování. Dejme tomu, že by příčina ta dostačila, tož ani tenkráte *nejednali zemská rada školní a okresní hejtman lounský po zákonu*, nýbrž zcela **libovolně.**

Dokážu to. Paragraf 42 zákona o dohlídce ku školám káže, že »na základě toho, co ustanovuje zákon ten, přejdou práce školní, (jež náležely dříve rozličným úřadům) na školní rady *teprve tenkráte, až zemská rada školní, pak okresní a místní rady školní sestaveny budou*, slovem až budou sestaveny *všechny rady školní.*

Tenkráte ale, když byl pan Viták suspendován, *nebyly ještě tyto rady sestaveny.* **Kde** *tedy vzala zemská rada právo, vykonávati práce, jež jí ještě nenáležely?*

Spáchal-li tedy tenkráte pan Viták v skutku nějaký trestuhodný čin, měl zavésti disciplinární vyšetřování ještě vikariát a nikoli zemská rada školní, *která k tomu neměla pražádného práva*, a to tím méně, poněvadž tenkráte ještě ani v Lounech ni místn. okresní rady školní nebylo.

Spisovatel inkriminovaného článku znaje náležitě poměry naše společenské i politické *viděl v tomto libovolném jednání c. k. orgánův něco více než-li pouhou libovůli* a také se nezklamal. Tušilť, že *nastává nová persekuce*, a tušení jeho v několika dnech bylo potvrzeno, neboť *zemská školní rada sesadila* **celou řadu učitelův** *z týchže příčin jako pana Vitáka.*

Ano spisovatel viděl tenkráte ještě více. *Předvídalť* **brutálnost** *těch kterých c. k. orgánův a* **brutálnost** *ta osvědčila se za nedlouho v nejvyšší míře* ... Nedosti na tom, že byl pan Viták bez příčiny zákonní suspendován, *on a nevinná rodina jeho stíháni byli ještě*, když již byl potrestán, neboť když některé dámy a páni zavésti chtěli později sbírku pro ubohou nevinnou rodinu Vitákovu, postaral se baron Malowetz, *kterýž byl bezprávně působil k sesazení Vitákovu, aby byli sběratelé stíháni a* **potrestáni.**

Je to po zákonu? Pánové! To *není více libovůle*, ano *to není více brutálnost*, toť **ukrutnost.**

Nuže, pánové, je možno diviti se, kdyby bylo spisovateli uklouzlo příkřejší slovo? Představte si bídu ubohé rodiny, představte si *libovůli brutálních* **c. k. orgánův,** představte si *počátek nové, neslýchané,* poněvadž **nejukrutnější persekuce,** a tažte se sami sebe, nemusilo-li toto jednaní *vehnati každému poctivci veškerou krev do tváře!?*

Však praví spisovatel v článku velmi trefně:

»Dva soudy náhle pracují nyní v Rakousku: jeden v Dalmácii a druhý zde v Čechách: *onen staví šibenice a věší povstalce a tento svrhuje učitele a vrhá je do prohlubně hmotné bídy zoufalé, aby v ní oni a rodiny jejich ponenáhla zahynuli*; v Dalmácii prohlašují ortele vojenští auditoři a vykonává je kat; *u nás prohlašuje ortele c. k. zemská rada školní a službu katův odbývají c. k. okresní hejtmané.* Kdyby se nás někdo ptal, kterému z těch obou soudů dali bychom přednost, řekli bychom bez obalu, že onomu dalmatinskému, *který v jedné minutě odpravuje nešťastníka z tohoto světa na onen, kdežto c. k. zemská školní rada svrhujíc učitele odsuzuje je k dlouhému moření* — **nouzí, bídou a hladem.**«

Za takových okolností tedy byl sepsán článek, pro který jsem žalován. Spisovatel jeho připomenuv na počátku, že počíná nová persekuce, vyslovuje své podivení, avšak hned na to *sám se koriguje* udávaje příčiny a dí, že příčinou toho jsou z Italie, z Uher a Haliče do Čech přestěhovavší se **různí c. k. darebáci.**

Činnost těchto *různých c. k. darebákův* nedatuje se však ani ode dneška, ani od včerejška a chceme-li činnost tu náležitě oceniti, musíme sáhnouti poněkud hlouběji do minulosti.

Především dovolím si zde z nepatrného spisku jednoho přečísti *charakteristiku dřívější vlád rakouských.*“ — —

Sotva však obžalovaný počal čísti, přerušil ho předseda.

Arbes: Není-li mi popřáno čísti to ze spisku, budu věc aspoň v podstatě recitovati.

Jakmile ale Arbes počal a několik slov pronesl, přerušil jej předseda opět s připomenutím, že čte ze spisku.

Arbes: Nuže nemohu-liž to přečísti, odpadá i paralela, kterou jsem chtěl provésti mezi dřívějšími vládami a jich orgány.*)

Po té *Arbes* pokračoval:

Pánové! Nechci zde šířiti mnoho slov o tom, jakými byly vlády a jich orgánové, jeť to nejsmutnější kapitola v historii Rakouska. *Hnusné vlády vídeňské chtějíce provésti nekalé své snahy* **komandovaly celé armády byrokratův**, jež rekrutovaly hlavně z Čech, do Italie, do Uher a do Haliče, *kde každý z nich dle předpisu z Vídně v pravém slova smyslu řáditi musil.*

---

*) Jelikož předseda nedovolil čísti úryvek onen o bývalých vládách vídeňských, podáváme zde čtenářům citát ten doslovně: »U vesla vlády vídeňské bývali *mužové, kteří zavrhnuvše svědomitost* postavili *na místo práva* **moc bodáků a děl,** *kteří úmluvy a přísahy zavrhli a na jich místo postavili* **bezohlednou libovůli.** U vesla vlády té bývali *lidé, kteří v Čechách snažili se zničiti odvěké státní právo a usilovali vládnouti jen pomocí vojáků, policajtů, žandarmů a byrokratů*, kteří nedbajíce sněmu zemského a jeho usnešení nechtěli nic jiného užívati nežli byrokratického aparatu, mužové, kteří *všelikým násilím namahali se jazyk český vypuditi nejen z úřadův a škol, alebrž i ze života a společnosti vůbec*, mužové, kteří *po celých Čechách barvili nejen každou veřejnou budovu, netoliko každý c. k. sloup a každou c. k. osobu, ale i každou tabulku, ano i čísla domův v obcích a městech černožlutě na znamení rakušáctví*, mužové, kteří *s krutostí španělských inkvisitorův stíhali nejen českou myšlénku, nýbrž i každé české slovo, českou píseň, český kroj, ba české vzezření*, kteří *nejen žandarmy a policajty, nýbrž i bídnými, opovržení hodnými vyzvědači obklopili každého, kdo nekořil se před nimi jako otrok.* U vesla vlády vídeňské bývali mužové, kteří neostýchali se *potlačiti český tisk způsobem neslýchaným*, tak že nebylo možno ani z daleka poukázati na nejnepatrnější vady, tím méně pak na nejkřiklavější neřesti, na bezpráví a bezpříkladné utlačování a vydírání národa českého; u vesla vlády té bývali *lidé, kteří snažíce se degradovati občany státní na černožluté otroky pomocí nesčíslného počtu žandarmův, policajtův, tajných náhončích, vyzvědačů a udavačů*, mužové, kteří za jediný cíl si obrali *zničiti veškerou svobodu.* A mužové tito zároveň uvrhli národy rakouské na pokraj propasti hmotné bídy, zviklali základy říše, vydavše je v šanc zevnějším nepřátelům. *A z mužův těchto*, kterýmž časem svým beze vší odpovědnosti svěřena byla moc nad milliony, *podali mnozí děsný obraz zpustlosti a znemravnělosti, neboť někteří z nich octli se ve vězení, jiní* **se věšeli** *a opět jiní* **podřezávali si krky . . .«**

Následek toho byl, že ve všech zemích těch z ciziny tam komandovaní úřadníci na větším díle žili — **v opovržení**. Když pak ta která vláda padla, bylo úřadnictvo vypuzeno. První takové vypuzení stalo se po bitvě u Solferina z Italie, druhé v zimě roku 1860 a 1866 **z Uher,** odkud vytáhla celá armáda tak zvaných »**Bachových husarů**«, a po třetí z *Haliče* před nedávnem.

Vinu toho nesou *jedině vlády vídeňské* a není to naší vinou, že *od jinud vypuzení úřadníci houfně hrnuli se zase tam*, odkud byli přišli — *do Čech*.

Pravda, že neblahý osud ten stihnul mnohého řádného a poctivého úřadníka, avšak tolik jest jisto, že většina těchto »Bachových husarů« co do schopností i co do charakteru náležela a z většího dílu *ještě náleží mezi nejposlednější v společnosti.* Jsou to lidé *mravně i duševně zakrnělí*, lidé téměř *bez schopností, pouhé stroje zvyklé na komando „s hůry“*, krátce jsou to lidé — abych mluvil slovy spisovatele článku — kterým »přísluší důstojné místo v historii Rakouska, onoho Rakouska totiž, které druhdy za jediné povolání své mělo, *mořiti a umořovati národy, ssáti a vyssávati z nich krev a peníze a dělati z nich otroky tělesně i duševně.*«

A **o takových** *c. k. darebácích* je v článku řeč.

Státní zastupitelstvo mne viní, že v článku nadává se *veškerému* úřadnictvu rakouskému c. k. darebáků; leč *obvinění to jest zcela bez důvodu. V článku nenadává se úřadníkům*, v článku praví se *jen*, že není se co diviti persekucím u nás prováděným, *když celé armády* **různých** *c. k. darebákův přestěhovaly se do Čech*.

Ostatně nechápu, *proč* státní žalobník klade tak nesmírnou váhu na slovo *„darebák.“* Kdyby znal společenské a politické poměry různých zemí rakouských, nemohl by tak nikdy mluviti.

Vysvětlím to několika slovy.

V Uhrách, pánové, jest slovo *„Csehil“* zcela běžné a nikomu nenapadne, aby naň kladl zvláštní váhu. Jmenem tím pak zovou se právě oni pověstní *„Bachovi husaři“*, kteří byli komandováni do Uher, kde si byli tolik přízně u obyvatelstva vydobyli.

„Csechil“ jest tedy tolik co »Bachův husar«, t. j. *byrokrat*. Může-li se tedy užívati slova »byrokrat« a »Bachův husar«, může se zajisté na jich místě užíti pro tentýž pojem slova »Csechil«.

A právě tohoto slova *„Csechil“* užil spisovatel v článku a zajisté nemůže za to, že *doslovný překlad zní*: **darebák**.

Jděme ale dále! Jméno *»Csechil“* jest běžné i na divadlech maďarských. Utvořilať se tam totiž v nedávné době ve fraškách a veselohrách stereotypní figura na způsob německého »hansvuřta« a českého tajtrlika, která se zove *„Csechil“* a není nic jiného, než-li — *špicl.*

Takovou památku, pánové, *zanechala Bachova byrokracie v Uhrách*. Lituju, že tomu tak, avšak na věci nezmění ani státní žalobník ničeho. Jsou to již *historická fakta*, která nelze popírati.

Měl jsem sice v úmyslu, pánové, vypočísti Vám zde *celou řadu c. k. byrokratův, kteří v týrání občanstva zvláště se vyznamenali*, chtěl jsem Vám uvésti aspoň malou řadu jich hříchů, ano chtěl jsem uvésti i zejména *slušný počet c. k. orgánův, o nichž zajisté nikdo v celém Rakousku neodvážil by se tvrditi, že byli poctivci.*

Vzdávám se toho však, poněvadž jsem přesvědčen, že jich sami znáte.

Připomínám jen zběžně jména *Haynau a Windischgrätz. I to byli* **c. k. orgánové!** A kdož medle chtěl by se ještě nyní odvážiti říci, že nevyznamenali se způsobem v analech lidstva neslýchaným!?

A je snad poctivcem asi před rokem pro zpronevěření na čtyři leta do žaláře odsouzený *c. k. dvorní rada Josef Schwab*, bývalý rada nejvyššího soudu a majitel rytířského kříže řádu Leopoldova?!

Zda netane Vám, pánové, na mysli pověstná krádež příbramského stříbra? Či nebyli *i c. k. úřadníci“* . . .

Zde přerušuje předseda opět obžalovaného, připomínaje, že vypravování to k věci nenáleží. Zde prý se jedná především o to, že v článku nadává se veškerému c. k. úřadnictvu rakouskému.

Arbes: Nuže, vzdávám se tedy i tohoto registrování!

V posledním desítiletí změnilo se sice v Čechách mnoho; avšak až dosud ještě ne tak, jak by bylo k přání. *Nedůvěra, jakou chová zvláště české obyvatelstvo k c. k. úřadnictvu, jest všeobecně známa* a vinu toho nenese lid, nýbrž *vláda.*

Proklamovali *zákon o právu shromažďovacím* a každý z nás ví, kolik táborů bylo c. k. orgány zakázáno.

Vydali *zákon o právu spolčovacím* a kdož medle chtěl by tvrditi, že za každým spolkem nestojí c. k. policejní zřízenec? Kdo chtěl by tvrditi, že máme větší volnost, nežli za doby absolutismu?

Vydali *zákon o volnosti tisku* a nejlepší illustrací k tomu jsou na základě krutého zakona Bachova odsouzení redaktoři a spisovatelé čeští.

Následek toho je všeobecná nedůvěra národa k úřadnictvu. *Vinu tohoto politování hodného stavu nesou však jedině vlády vídeňské, které každého c. k. úřadníka komandují jako stranníka do víru politického.* Kdož neví u nás, že c. k. úřadník musí vždy býti přívržencem právě panujícího systemu politického? Kdož neví, že skoro každý z nich bez rozdílu musil se z vyššího rozkazu — kompromitovati?

Nejlepší doklad k tomu máme o posledních volbách do sněmu. Zdaž nekompromitoval se tu skoro každý c. k. úřadník?

Avšak obraťme se raději opět ku obžalobě!

Bylo-li tvrzení státního žalobníka, že v článku nadává se *veškerému* rakouskému úřadnictvu c. k. darebákův, *nepodstatné a vymyšlené*, jest další jeho tvrzení, že nadává se témuž úřadnictvu »holot« — **lež.**

Pánové! Vy slyšeli jste článek a *víte tedy*, že epitheton ono náleží politické frakci, v kteréž jsou zastoupeni nejzuřivější odpůrci národa českého a jejíž někteří členové náhodou a zajisté jen na krátký čas dostali se k vládě.

Dotírati ale na politickou frakci není žádným, ba ani krutým zákonem Bachovým zakázáno.

Pan státní zastupce to také věděl a *proto šikovně upravil si slovo to v obžalobě* tak, aby se mu *hodilo* do § 300.

Avšak úmysl jeho nemůže se mu podařiti, poněvadž každý nepředpojatý na první pohled pozná, že pp. Schütz, Raudnitz a Winternitz, jimž epitheton ono v článku náleží, *nejsou žádní c. k. úředníci.*

Zbývají mi ještě tři jména: **Herbst, Giskra** a **Hasner.** Politická činnost jejich jest příliš dobře známa, než aby bylo třeba šířiti o ní slov. Historie bude snad souditi ještě přísněji, nežli bych to mohl učiniti zde já *v době, kdy pánové ti mají v rukou ještě veškerou výkonnou moc a chráněni jsou zákonem Bachovým.*

V známém memorandu většiny ministerské, ku kteréž všichni tři náležejí, odkryli pánové ti své hledi a s úžasem pozoroval veškerý národ náš, co ho očekává. Orgán ministra vnitra dra. Giskry, »Neue freie Presse«, bez obalu hlásá světu, že **záležitost česká jest otázkou moci** a že **nelze ji rozřešiti jinak, nežli násilím.** *„Bojovat až na smrt!“* jest heslem dra. Giskry . . .

Předseda přerušuje obžalovaného, řka, že citáty nemůže připustit.

Arbes (pokračuje): *Žádné vyrovnání, žádné smíření — nýbrž* **boj na život a na smrt, násilný boj kmene proti kmeni jest heslem** *Giskrova orgánu.* Heslo toto dostačí úplně k mému obhájení, aniž bych potřeboval zde citovati pověstný výrok dra. Giskry o »**an**knüpfungs-« a »**auf**knüpfungspunktech«.

Ku konci ještě několik slov!

Pánové! Mám za to, že jsem dokázal:

Předně, že *spáchán byl c. k. zemskou školní radou a c. k. okresním hejtmanem lounským* **čin nezákonní.**

Státní zástupce *Dobbl*, který byl již dříve předsedu zcela neoprávněným způsobem upozorňoval, aby volal obžalovaného k pořádku, přerušil i nyní řeč obžalovaného, vyzývaje předsedu, aby obžalovanému nedovolil takových výrazů, jako je ten, že c. k. zemská školní rada a c. k. okresní hejtman lounský spáchali čin nezákonní.

Předseda ihned byl po vůli, řka, že věc ta není ještě rozhodnuta, ana »visí« ještě u ministerstva.

Arbes: »Visí-li záležitost ta ještě u ministerstva a není-li ještě rozhodnuta, *jakým právem tedy dovolil si zde státní zástupce tvrdit, že onino c. k. orgánové jednali po zákonu?* Nemohu-li tvrditi já, *že spáchali orgánové ti čin nezákonní,* neměl státní žalobník žádného práva tvrditi, *že jednali po zákonu.*

Než raději k věci! Mám za to, pánové, že jsem dokázal:

Za druhé, že v článku *nenadává se veškerému úřadnictvu,* nýbrž že se v něm pouze mluví **o různých** *c. k. darebácích.*

Za třetí, že v článku nenadává se témuž úřadnictvu »holot«, nýbrž že epitheton to náleží politické frakci zuřivých nepřátel národa českého a *že o uražení frakce politické žádný zákon rakouský ničeho nemluví.*

Ku konci připomínám jen tolik, že *žalován jsem na základě zákona, který si byla za dob nejhnusnějšího absolutismu c. k. vláda vídeňská vypracovala ku ochraně své vlastní a* **svých c. k. orgánův,** *tenkráte* **slepých nástrojů absolutismu.**

Vy, pánové, budete souditi o moji vině a zajisté vezmete ohled na všechny okolnosti a vyslovíte rozsudek, jak Vám svědomí Vaše kázati bude.«

Řeč obhajce dra. Ant. Čížka:

Slavný soude! Velevážení páni porotcové!

Sedíme zde od božího rána a nevím, je-li vám pravý smysl článku závadného s dostatek znám. Musím se přiznati, že kdybych byl slyšel jenom dnešní jednání, nevěděl bych, o čem se jedná. Slyšeli jste, pánové, článek čísti, avšak nikdo vám ho nevyložil. Chtěl jsem již dříve podat výklad autentický, z redakce »Nár. Listů« pocházející, leč to se mně nedovolilo. Státní zástupce sice sám výkladu toho užil, odvolával se k němu, četl ho lámaně v úryvcích, posoudil jej však — podle svého způsobu. Pánové, kdybyste četli článek ten klidně, dověděli byste se, že byli úřadníci v Uhrách, v Italii i v Haliči a sice **různí** *úřadníci, kteří tropili neplechu* a nechovali se proti tamnějšímu obyvatelstvu příliš slušně. Když přišel lid ku správě, museli spakovat a jít pryč. *A nyní ti různí úřadníci přišli k nám do Čech; zde* **pronásledují**

a trestají časopisectvo, trestají neodvislé občany, pokutují celé dědiny, *tak že v mnohých obcích do jednoho již člověka vše je odsouzeno.* Konečně přišla ještě řada na *vlastenecké* **učitelstvo** naše. V článku se praví, že oposice učitelů je oposicí celého národa, za učitelstvem vlasteneckým že stojí celý národ, kterýž pomůže mučenníkům těmto, již odsouzeni jsou k dlouholetému moření bídou, nouzí a hladem.

Odmítám od sebe i od spisovatele článku zažalovaného domněnku neb úmysl, že by chtěl úřadníky tupit. Vím, že jest to stav těžký, a že úřadník zasluhuje úcty a vážnosti, a zajisté, pravím vám, že jsem já prvním, který ujme se *úřadníka řádného*, t. j. takového, který vykonává svou povinnost dle zákona. Žijeme v době konstituční, a *tu jsou úřadníci vesměs odpovědni z činů svých,* a sice jsou odpovědni tomu, komu náleží zákonodárství . . . *Zákonodárství v době ústavní však náleží také lidu,* a pročež **tento má právo souditi úřadníky ze skutků jejich.** Avšak, pánové, shledáte také, že *nedostáli všichni úřadníci povinnosti své,* že nevykonali zákon, nýbrž že různí úřadníci u nás pokračují v jednání svém z Uher a z Italie podlé přísloví: »Die Katze lässt das mausen nicht«.

Budu mluvit objektivně a prohlašuji předem již, že nepřijímám pokárání, kdybych ho zasloužil, leč z místa kompetentního, a nikoliv od toho, který je zde stranou jako já.

Je známo, že museli úředníci z Uher a z Vlach utéci, *poněvadž tam páchali neplechy.* Že jednali proti zákonu, o tom nechť mluví ti, kteří je nejlépe poznali. A tak uvádím na př. úsudek velikého župana chorvatského Em. Bogoviče o jednom panu baronovi, který právé teď je úřadníkem v Cislajtanii.

Předseda připomíná obhájci, *že prý každý ví,* **že někteří úřadníci jsou špatní,** pročež aby upustil od čtení.

Dr. *Cížek* odpovídá, že předseda to snad ví z vlastní zkušenosti, nikoliv ale porotcové a čte úryvek ze spisu znějící takto: »Ačkoliv čítáme zde více národů majících řeč vlastní, *je přece nejsvětější povinností naší, chrániti jazyk německý.* Intelligence je jádrem státu, a **národ je nic.** Přistupte, Vaše Blahorodí, k zásadě, již nám panovník i vláda

naše podali, totiž k *vyplnění* neb alespoň *seslabení všech národností mimo německou*, a pak ručím vám za vše dobré. Zavedení jazyka německého vám tímto nařizuji, a připište sami sobě všeliké nepříjemnosti, opovážíte-li se podřiditi zájmy vládní zájmům a prospěchu národa vašeho, jehož řeč, bohu díky, ani neznám!« (Předseda opět přerušuje řečníka.) Mluvím jen o tom, čemu odporuje státní zástupce. Toto byl úřadní přípis prvního komisaře komitátního svobodného pána Härtla, *zaslaný všem přednostům úřadním v Chorvatsku*.

Co se Uher týče, odvolávám se k řeči ministra Lonyaye, v které porovnává bývalé, *vypuzené úřadnictvo* s nynějším:

»Mohl bych uvésti ještě bezpočetných příkladů, které dosvědčují, že tehdy pranic nepodnikli pro rozvoj hmotného blaha našeho. Avšak rozšířili o nás pojmy mylné, falešné, neboť roztrousili do světa, že teprve soustava jejich uvedla do barbarských Uher vzdělanosť! Dle náhledu mého poznává se však pravá vzdělanost u každého pokročilého národa z příznaků následujících: *Bezpečnost osobní a jmění, řádné a spravedlivé soudnictví, pokrok u vzdělání a všeobecný blahobyt*. Leč pokud paměť lidská sahá, *nebyla* — vyjma snad vpády Tatarů a Turků — **svoboda osobní a jmění tak ohrožena, jako za onoho úřadnictva.**«

Co mluvil redaktor Arbes o slově *Čechül*, toho mohu dotvrdit z vlastní zkušenosti, když jsem v Uhrách byl. Slovo to je prý zbytek, který tam zůstal po vypuzených úřadnících. Netvrdím, že to byli všichni úřadníci — nýbrž *jen různí*. Když přišli do Čech, byli zde známi pod jmenem »Uhrů« a státní zástupce tvrdí, že vyznamenali se tu zvláštní *statečností* — ano na příklad ve Slaném, kde podali někteří starostové žádost, aby se na česká podání nedávaly odpovědi německé. Nastal pak skandál těch primátorů« . . .

Předseda: Důkazu nepotřebujem, že všichni c. k. úřadníci nekonali své povinnosti.

Dr. *Čížek* pokračuje: Těší mne, že to pan předseda uznává sám: avšak kdo nedostojí povinnosti své zákonem předepsané, *páše čin nezákonný*, je *darebným*, je *darebákem*. Co se týče **persekuce národní,** tu netřeba dokazovat. Skoro *dvacet redaktorů* odpočívá sobě po namahavých pracích svých

v žalářích trestnice svatováclavské, **60.000 zl. pokut** zaplaceno ve dvou letech z kaucí novinářských atd. O tom, *jak počínáno si tehdy* **při soudech,** nechci ani šířiti slov. *Nejvyšší soud* **rozhodoval bez akt** *pomocí telegrafu;* jindy *odseděl si redaktor trest ve vězení* a **pak** *přišel rozsudek nejvyššího soudu, že jest* **nevinen.** Nedávno odbýval se soud zde před pány porotci a redaktor byl uznán za nevinna. V několika dnech došla ho žaloba, proto že dal otisknout článek, v němž porota vady nenalezla — a redaktor byl — odsouzen. Avšak na tom není dosti! Za osm dní přišla *druhá žaloba* ještě, proč —? Divím se tomu sám. (Předseda nedal domluviti obhájci, dokládaje, že prý věc ta *stala se omylem,* a že vše jest již zase v pořádku).

Dr. Čížek: Toto týče se tedy žurnalistiky — a *co jest ve článku o tom psáno,* **je tedy pravda.** Pohleďněme ku stránce jiné, *k občanstvu!* Jsme valnou většinou v zemi a podle práva i zákona *máme míti* **rovnoprávnost;** *avšak o té není řeči ani na sněmu, ani v úřadech, ani ve školách* — na naší universitě dosud přednáší se většina předmětů jazykem německým. Zákonem je také zaručena **bezpečnost osobní** — i té se nešetří. Včera zatkli policajti v Bubnech tři osoby, které přišly si na pivo do hostince; zatkli je neprávně, neboť po výslechu opět je propustili. Máme *tajemství listovní.* Dokážu, kterak se ho šetří: zde je obálka listu, který došel předevčírem z Ruska do Prahy rozpečetěn některým úřadníkem, který pak zalepiv jej pečetí poštovní, připsal na obálku jednoduše: »Wegen verletzten Siegel ämtlich geöffnet.« Děje se tak velké části listů z Ruska.

I spolčovací právo máme. Ku př. před rokem sestoupil se zde spolek »Slovanská lípa«, kteráž co spolek politický může snad svolat tábor s programem: »Koho máme volit do sněmu?« Nikoliv! Nesmí, neboť následkem vyzvání k táboru *byl spolek rozpuštěn* a *výbor pohnán k vyšetřování.*

Naše **právo shromažďovací** ve skutečnosti také vypadá jinak, než v zákoně. *Tábory se zapovídaly šmahem,* třeba měly *nejnevinnější programy.* Stalo se na příklad, že oznámil jeden občan ve Vltavotýně, že uspořádá shromáždění k obveselení se při hudbě a pivě, což však zakázáno s dodatkem

že odsouzen byl žadatel k 30 zl. pokuty. Dále poslal jeden občan lounský telegram do novin jmenem *omladiny*, t. j. mladých občanů, byv od nich k tomu splnomocněn. V telegramu vyslovil souhlas s deklarací českých poslanců. Ačkoliv to byl čin, který byl spáchán tiskopisem, byl občan od okresního soudu lounského, který přece ve věci té ani kompetentní není, odsouzen do vězení na osm dní a přátelé jeho, do počtu šestnáct, kteří mu projevili soustrasť, odsouzeni byli předešlý týden v Mostu k 14, 8 a 5denními vězení. (Předseda opět napomíná řečníka.)

Půjdu tedy dále! *V Praze roztlouklo několik uličníků okna* a **za to dali nám stav výminečný.** *Ve Vídni a jinde tlukou se okna napořád a nikdo si toho nevšimne.*

Jak se **daně vybírají,** o tom svědčí nejlépe, že jeden občan *pro nezaplacený krejcar dostal* **exekuci tří husarů do domu.**

Zde tedy máte, pánové, obrázek, *jak ti různí c. k. úředníci v Čechách hospodařili: nechť řekne někdo*, **že to není darebáctví!**

Dále praví se v článku, že *přišla řada na* **učitelstvo.**

Autonomie je prvý princip našeho boje a nyní nám dán zákon, který nám autonomii tu bere, který zkracuje samosprávu obcí, jež seč možná úsilovně staraly se o rozvoj škol. *Podle nového zákona o školství vzalo se obcím autonomní právo z rukou a dalo jiným osobám cizím.* Rozumí se, že proti tomu vznikla *oposice.*

V zákonu onom stojí, že učitelové mají právo volit znalce do tak zvaných školních rad. Dává se jim tedy zákonem **právo** a *nikoliv* **povinnost.**

I sám státní zástupce praví, že kdo nevolí, nedopouští se skutku trestuhodného, nýbrž pouze ten, který jiné svádí, aby nevolili. Podívejme se na tento důkaz státního zástupce, jak vypadá, kdyby bylo pravda, že kdo krade, nedopouští se činu trestuhodného, nýbrž pouze ten, kdo ku krádeži svádí. Státní zástupce pravil o panu Vitákovi, suspendovanému učiteli lounském, že je politický štvač, že pustil se do proudu politického. To musím naprosto odmítnout: *úředníci také brodili se v proudu politickém, také agitovali.*

Pomněme jen, co se v době posledního zápasu dělo! Vzpomeňme si na jičínský šrank, *na vynucená plnomocenství*, nebylo-li to patrně *nezákonnité zkracování práva volebního*? A nyní suďme, co je špatnější: když někdo neužije práva svého, nebo když ho někdo v právu tom zkracuje?

Pan učitel Viták nebyl jediným, který byl suspendován. V tomtéž týdnu *sesazeno i jiných* **devět učitelů** *a teprve když vyšel článek „Nár. Listů«*, **upuštěno od sesazování.** Víme, že v Pardubicku bylo již *13 učitelů zapsáno a* **jen** ***následkem článku tohoto ustoupeno od jich propuštění.*** Při sesazování učitelů nešetřila se však ani forma zákonní. Tehdy, když učitel Viták v Lounech od školní rady byl sesazen, *neměla tato k suspendování ještě žádného práva*, poněvadž ještě okresní školní rada ustanovena nebyla. *Tenkráte jednáno proti formě zákona;* k sesazení byl kompetentní jedině lounský pan vikář a obec dle § 42. š. z.

Dále praví státní zástupce, že nepravdivým udáváním a skrucováním v článku hledí se zlehčiti úřadní rozhodnutí, že hledí se pobuřovati proti úřadům.

V článku ale stojí: **různí** *cís. král. úřadníci* a sice ti, kteří přišli z Uher, z Haliče a z Vlach. Kdyby se jednalo o všecky úřadníky šmahem, nesměli by zde zasedat žádní úřadníci jako soudcové. Již z toho jde na jevo, že nejedná se v článku závadném o úřadnictvo vůbec. Avšak *jakmile úřadník nejedná podle zákona, přestává míti vlastnost úřadnickou,* **není orgánem vládním** a § 300 tr. z., na němž žaloba se zakládá, nemá zde pak místa. Kdo by to přece ještě chtěl tvrdit, prohřešil by se proti principu konstitučnímu, neboť by říkal, *že úřadník je nedotknutelným, že není za své skutky a jednání odpovědným.*

Zbývá mi ještě promluviti o přečinech, o nichž státní zástupce — *pomlčel.*

Obžalovaný redaktor Arbes se viní, že urazil úřadnictvo. Avšak nápadná jest mi *formální vada* obžaloby. Máme zákon tak zvanou novellu, kde v článku zřejmě stojí, že při utrhání na cti trestati se smí *pouze jen k žádosti uraženého* aneb k žádosti státního zástupce, *k čemuž však vždy musí uražený dát svolení.*

Pánové! Připojil se někdo z úředníků k řízení trestnímu, byl zde někdo z těch »uražených úředníků«? *Nikdo!* V Praze žije přece tolik úředníků z Uher a žádný nepřišel sem, aby se ohlásil, že souhlasí s tímto procesem. Kdybyste, pánové, dnes odsuzovali pro urážení na cti, *odsoudili byste někoho, na něhož nikdo nežaloval.*

Vrchní státní zastupitelstvo vymohlo si přípis od ministerstva a na základě toho žaluje. To však nedostačí. Z úředníků *z Uher vypuzených nepřišel nikdo, aby žaloval, že jest na cti uražen.* Ani státní zastupitelstvo tohoto soudu nevyžádalo si dovolení, nýbrž vrchní státní zastupitelstvo.

Při urážení na cti může se dokázat pravda, a dokáže-li se, pak to není trestné. Redaktor podal žádost, aby slyšáni byli svědci, kteří znají působnost pana Pátka, a slavný soud žádost onu odmítnul, poněvadž prý se to netýká rady Pátka, ani rady Grohmana. *K těmto* se tedy urážka na cti *nemůže* vztahovati.

Státní zastupitelstvo ví nejlépe samo, na jak slabých nohou obžaloba stojí.

Avšak jest mi líto, že nemohu hájit redaktora pro urážku, neboť ji zde v článku závadném neshledávám a nevím tudíž, kde by ležela objektivní povaha urážky, když nejsou uraženi ani Pátek, ani Grohmann, kteří jsou přece také úředníci. Měl jsem z počátku za to, že ve slovech „*c. k. darebáci*" leží ta urážka; ale to je prý jen nadávka, jak tvrdí st. zást. Snad by to mohla býti slova: *že jedná se* **brutálně a zuřivě.**

Slavný soude! Velectění pánové! Prosím, byste dali citům srdce svého volný běh! Pomyslete si zde učitele, který neumí nic jiného, než vyučovati, práci nádenické není zvyklý a řemeslo neumí, poněvadž se mu neučil, *a tento učitel, že neužil práva svého, přijde o chleba, je vydán i s rodinou svojí největší bídě a nouzi.* Každý zajisté pomyslí si, že je nešťastný a ujme se ho. I národ měl tu dobrou vůli, aby podporoval učitele sesazeného: *chtěl mu dáti příspěvek za jeho odhodlanost a statečnost, s kterou se ujímal přesvědčení celého národa.* A ejhle! tu přišel pan okresní hejtman Malowetz a řekl: Já toho nedovolím, vy nesmíte mu dáti almužny! Že jste se odvážili dáti mu a jeho rodině almužny,

posílám vás před soud. A tento soud konal také svou povinnost. **Odsoudil ty, kteří byli milosrdní.**

Pánové, co tomu řeknete? *Jak nazvete tuto éru, která ani toho nedovoluje lidem, dáti podporu opuštěnému?* Nevyslovím to sám, nechám vaše lidské srdce mluvit; zajisté neřekne, že jest to éra milosrdenství a lásky k bližnímu, *nýbrž že jest to zajisté spíše éra* **brutálnosti a kanibalství.**

A ještě něco!

Na Moravě vychází **vládní** plátek v jazyku českém a v tom stojí doslovně v článku nadepsaném *„Žurnalistická holota“* takto: »Mnoho se již stalo *darebáctví v kruzích českomoravské oposice,* ale na nikoho se ještě *nerozštěkala ta smečka* **oposičních psů,** *jako na „Moravu“.* Viďte, **hafani!** Vy jste měli markrabství moravské už z polovičky v kapse. Hoj! vy *nádenničtí halapartníci atd.*« Na jiném pak místě praví se: *„Češi chtějí Moravana za kapsu přitáhnout a pak v bázni boží jej —* **kapsovat.“**

Tak předstírají se ve **vládním** listě moravském *celému národu českému* **úmysly zlodějské.** — Tak neozývá se naše oposice česká. *A kdo je ta oposice?* **Národ** *je to!* **Tomu** *smí se spílat* **psů, darebáků, sběře a zlodějů;** *ale tomu, kdo národ utlačuje, kdo špatně jedná, kdo zákon šlape nohama,* tomu nesmí se říci ani, kdo je!! — A pánové, kdo psal ona slova v moravském úřadním plátku? – **Úředník,** *c. k. místodržitelský koncipista v Brně,* Václav Crha. K tomu dále, pánové, představte sobě vyhnaného chudého učitele, představte si toho otce četné rodiny, kterému není dovoleno ani almužny dáti v bídě nejkrutější; pomyslete, že ti, kdož chtěli podpory mu poskytnouti v hladu a nouzi, jsou pohnáni před soud vyšetřující! Je-liž pak možno při vzpomínce té spisovateli klidně pérem vládnouti, aby neřekl lidem těm, *kteří tak nelidsky jednají, že jsou* **darebáci?** — Pánové! I nám jedná se o čest! Nyní jděte a suďte!«

Po závěrečné řeči obhájce dra. Čížka odebral se soud k poradě o otázkách, které měly býti předloženy porotcům. Po drahné době konečně a po důkladné úradě dáno neméně nežli **42 otázek,** což bylo i státnímu zástupci trochu mnoho, neboť žádal, aby jich byla téměř polovic vynechána (23—42), poně-

vadž se týkají objektivní povahy skutku. Tomu opřel se obhájce dr. Čížek, řka mezi jiným, že jej slavný soud touto řadou otázek překvapil. Nelze prý žalovati celý článek, nýbrž jen jeho část — jistá místa — a skoro polovice článku vynechána. »Proto nemohou býti předmětem otázek také ona místa, o nichž státní žalobník v obžalobě ani zmínky nečiní. *Protestuji proti otázkám, týkajícím se části nežalované.* Máme princip obžaloby a podle toho musí býti kladeny otázky. O ostatním, čeho v obžalobě není, nemohou porotcové rozhodnout. Musím se ohradit, aby soud obžalobu nerozšiřoval. Ostatně mám za to, že slavný *soud nebude větším žalobníkem, nežli státní zastupitelstvo samo*, a že změní otázky podle zákona.«

Předseda optal se obhájce, které otázky mají býti změněny, načež dr. Čížek vytknul ony, které vyplývají ze spisu obžalovacího, doloživ, aby rovněž položeny byly in objecto, nikoliv jen in subjecto, jak toho žádal státní zástupce. Každá jiná otázka, kterou by soud předložil porotcům, přesahovala by meze obžaloby.

Soud sebrav rozdané již otázky a poradiv se opět ve vedlejší síni uznal za dobré, aby byl pouze změněn začátek (1—22 a 23—41) v ten způsob, že uvedena v nich jednotlivá místa inkriminovaná na místě celého článku.

Když to státní zástupce uslyšel, ohlásil *ještě jednu* a sice tentokrát již *poslední zmateční stížnost.*

Dr. Čížek žádal, aby uvarováno bylo zmateční stížnosti, by dle zákona dodány byly státnímu zástupci i jemu opravené opisy otázek. Zároveň ponechal si právo, podati po případu také stížnost zmateční. Na to napsány a doručeny změněné otázky státnímu žalobníkovi i obhájci.

Jelikož i samy **otázky** nad jiné charakterisují soudní proceduru před porotou oněch dob, klademe je sem přes všecku suchoparnost jejich do slova. Znělyť:

Jest obžalovaný *J. Arbes* vinen, že

1. Hleděl haněním rozhodnutí úřadní zlehčiti?

2. Hleděl nepravdivým udáváním rozhodnutí úřadní zlehčiti?

3. Hleděl převracováním příběhů skutečných rozhodnutí úřadní zlehčiti.?

4. Hleděl haněním jiné k nenávisti k úřadům státním nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

5. Hleděl nepravdivým udáváním jiné k nenávisti k úřadům státním nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

6. Hleděl převracováním příběhů skutečných jiné k nenávisti k úřadům státním nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

7. Hleděl haněním jiné k nenávisti k orgánům vlády nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

8. Hleděl nepravým udáváním jiné k nenávisti k orgánům vlády nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

9. Hleděl převracováním příběhů skutečných jiné k nenávisti k orgánům vlády nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

10. Křivě vinil vyjevováním převrácených skutků úřady státní z určitých činů nepočestných, které by je v obecném mínění mohly v opovržení uvésti nebo snížiti?

11. Křivě vinil vyjevováním převrácených skutků úřady státní z určitých činů nemravných, kteréž by je v obecném mínění mohly v opovržení uvésti nebo snížiti?

12. Křivě vinil vyjevováním převrácených skutků orgány vlády z určitých činů nepočestných, kteréž by je v obecném mínění mohly v opovržení uvésti nebo snížiti?

13. Křivě vinil vyjevováním převrácených skutků orgány vlády z určitých činů nemravných, kteréž by je v obecném mínění mohly v opovržení uvésti nebo snížiti?

14. Vinil úřady státní z opovržlivých vlastností?

15. Vinil úřady státní z opovržlivého smýšlení?

16. Vinil orgány vládní z opovržlivých vlastností?

17. Vinil orgány vládní z opovržlivého smýšlení?

18. Vydával úřady státní u veřejný posměch?

19. Vydával orgány vládní u veřejný posměch?

20. Nadával státnímu úřadnictvu vůbec a dal takovýmto chováním úmyslnou neváženost k celému stavu společnosti občanské na jevo?

21. Nadával státnímu úřadnictvu vůbec?

22. Nadával jistým druhům státního úřadnictva?

Kdyby bylo k otázkám 1. až včetně 19. záporným způsobem odpověděno:

23. Hledělo se haněním rozhodnutí úřadní zlehčiti?

24. Hledělo se nepravdivým udáváním rozhodnutí úřadní zlehčiti?

25. Hledělo se převracováním příběhů skutečných rozhodnutí úřadní zlehčiti?

26. Hledělo se haněním jiné k nenávisti k úřadům státním nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

27. Hledělo se nepravdivým udáváním jiné k nenávisti k úřadům státním nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

28. Hledělo se převracováním příběhů skutečných jiné k nenávisti k úřadům státním nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

29. Hledělo se haněním jiné k nenávisti k orgánům vlády nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

30. Hledělo se nepravdivým udáváním jiné k nenávisti k orgánům vlády nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

31. Hledělo se převracováním příběhů skutečných jiné k nenávisti k orgánům vlády, nebo k opovrhování jimi, co se týče vedení úřadů jich, popuditi?

32. Viněny byly křivě vyjevováním převrácených skutků úřady státní z určitých činů nepočestných, kteréž by je u obecném mínění mohly v opovržení uvésti neb snížiti?

33. Viněny byly křivě vyjevováním převrácených skutků úřady státní z určitých činů nemravných, kteréž by je v obecném mínění mohly v opovržení uvésti neb snížiti?

34. Viněny byly křivě vyjevováním převrácených skutků orgány vlády z určitých činů nepočestných, kteréž by je u obecném mínění mohly v opovržení uvésti neb snížiti?

35. Viněny byly křivě vyjevováním převrácených skutků orgány vlády z určitých činů nemravných, kteréž by je u obecném mínění mohly v opovržení uvésti neb snížiti?

36. Viněny byly úřady státní z opovržlivých vlastností?
37. Viněny byly úřady státní z opovržlivého smýšlení?
38. Viněny byly orgány vládní z opovržlivých vlastností?
39. Viněny byly orgány vládní z opovržlivého smýšlení?
40. Vydávány byly úřady státní u veřejný posměch?
41. Vydávány byly orgány vládní u veřejný posměch?

Kdyby k otázkám 23. až včetně 41., nebo k některé z nich odpověděno bylo způsobem tvrdícím:

42. Jest obžalovaný J. Arbes vinen tím, že co redaktor časopisu »Národní Listy« zanedbal pozornost takovou, které, kdyby byl dle povinnosti své užil, přijetí článku »Persekuce učitelův« do č. 322 časopisu »Národní Listy« ze dne 21. listopadu 1869 by se bylo zamezilo?

Porotci po dlouhé poradě odpověděli k otázkám následovně:

K otázkám 1 až 22 **jednohlasně** — **„Ne“**; k otázkám 23 až 31 **jedenácti hlasy „Ne“** a jedním hlasem »Ano«;

k otázkám 31 až 39 **desíti hlasy** »Ne« a dvěma hlasy »Ano«;

k otázkám 40 až 41 **jedenácti hlasy** »Ne« a jedním hlasem »Ano«.

Otázka 42 odpadla.

Soudní dvůr odebral se pak ku poradě a objeviv se po nějakém čase opět v porotní síni prohlásil ústy předsedy, že *obžalovaný* **propouští se z obžaloby.**

* * *

Potud referát o procesu charakterisujícím netoliko politické poměry, nýbrž *i soudní proceduru* v Čechách před čtvrt stoletím.

Příčinu, pro kterou jsme referát ten vsunuli do spisu věnovaného kritice úřadní činnosti J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržite, soudný čtenář bezpochyby již uhodnul. Šloť nám přede vším o to, ukázati názorně, *v kterých věcech* **liší se za našich dnů procedura politických a tiskových soudů** *od procedury před čtvrt stoletím.* — ačkoliv zákony samy nebyly v ničem změněny.

Kdežto před čtvrt stoletím *procesy tohoto druhu prováděny* z pravidla **veřejně,** tak že i nejširší veřejnost neb aspoň každý, kdo se o věc zajímal, mohl celou proceduru soudní sledovati a učiniti si vlastní úsudek o tom, na čí straně jest po jeho politickém a právním přesvědčení právo: zda na straně obžalovaného nebo státního žalobníka zastupujícího c. k. vládu — provádějí se nyní již od drahných let skoro všechny podobné procesy **při zavřených dveřích**.

Nejširší veřejnost zřídka kdy se dovídá, oč vlastně jde a nemůže si tudíž skoro nikdy učiniti tak správného pojmu o vině nebo nevině obžalovaného jako před čtvrt stoletím. **Politická spravedlnost** jest u nás již od let z pravidla *zahalena tajemnou rouškou,* za kterouž o tajných přelíčeních dovoleno jest sledovati líčení pouze několika důvěrníkům obžalovaného.

Je-li to na prospěch či neprospěch **soudnictví a jeho vykonavatelů,** znamená-li to pokrok či úpadek v ohledu ústavním atd. nechceme vůbec ani zkoumati. Poukazujeme na kardinalní tento rozdíl mezi politickým soudnictvím před čtvrt stoletím a nyní — pouze z té příčiny, aby bylo aspoň povysvětleno, **proč** *asi kolují nyní v lidu o tom neb onom politickém provinilci tak různé úsudky.*

Nedoví-li se nejširší veřejnost o politickém soudu na př. ani tolik, co jsme byli citovali z referátu o vlastním přelíčení, nemůže si nikdy učiniti ani přibližně správného pojmu o tom, na čí straně bylo právo a shoduje-li se s právem tím i rozsudek — a domněnkám všech odstínů jsou otevřeny dvéře do kořán . . .

Jsou-li s tím spokojeni ti, jichž se týče, nemáme ničeho proti tomu; neboť — byť bychom i protestovali, protest náš byl by marný a bezúčelný. Avšak — — —

Než dosti! Čtenář zajisté si doplní reflexe naše sám a dovolí nám jen ještě několik dodatečných slov o zapomenutém procesu, z něhož nad jiné jasně vysvítá, **kdo** byli v Čechách až do roku 1869 hlavními spolustrůjci různých svizelů a běd, jež národ náš zakoušel.

Z c. k. orgánův, kterýmž byl zažalovaný článek »Persekuce učitelův« věnován, za našich dnů již málokterý

»těší se slastem a strastem života« — jako vetchý stařec na zaslouženém a bůh ví, jak trpkém odpočinku . . .

Prodlením let setkali jsme se s mnohým z pověstných těchto »Bachových husarů« a vyslechli i mnohou upřímnou a kající zpověď z hříchův páchaných za dob absolutismu i později z většího dílu z rozkazu představených, kterýmž nebyl měřítkem zákon, nýbrž libovůle.

Mnozí byli lidé spíše nešťastní a politování hodní; ubohé oběti sociálních nepoměrů, které byla tíseň životní donutila zaprodati se za kus chleba jako pouhé nástroje každému, kdo jim mohl chleba toho opatřiti.

O svém řádění za Bachova absolutismu, obzvláště po zavedení žandarmerie, jakož i o svém vypuzení hlavně z Italie a ze zemí koruny svatoštěpánské vypravovali mnozí v slabé chvíli upřímné kajícnosti případy přímo děsné.

Jeden z nich byl, jak ujišťoval, vykonavatelem hrozného trestu, kterýmž měl býti dán obyvatelstvu čarovných Benátek exemplární *důkaz přísnosti a neúprosnosti vlády vídeňské*, a řídil **mrskání benátských žen** *různých stavů* na **náměstí svatého Marka** . . .

Když nám po letech jako vetchý stařec výjev ten prostými slovy líčil, zalily se mu kalné oči slzami a poslední slova dusil štkavý pláč . . .

Vše, co možno si od naznačeného veřejného mrskání až po pouhé osopení se na občana nebo poníženého suplikanta vůbec jen pomysliti, měli »Bachovi husaři« na svědomí.

Provinění mnohého z nich byla tak opovržení hodná, že po letech sám ani nechápal, jak se jich mohl druhdy s chladnou krví dopouštěti a — upřímně jich litoval.

Mnohého stihl krutý trest již pouhým vypuzením ze země, v kteréž byl několik decennií prožil a úplně se již aklimatisoval. Tak nám vypravoval jeden z nich, otec četné rodiny, že strávil v Uhrách neméně než-li dvacet roků a že vychoval děti své jako ryzí Maďary, tak že se nevyznali než-li v maďarštině . . .

Přes to byl v kruté zimě s celou rodinou z Maďarie vypuzen a přibyl do Prahy zdrcen a zbidačen jako nejubožejší žebrák doprošující se soucitu a milosrdenství . . .

Někteří ovšem zůstali i po svém návratu do Čech více méně věrni svým »zvykům«, jichž se nemohli více zbaviti. Zůstali tudíž i nadále »společenskými vředy«, kterých se každý slušný občan štítil a nemoha snad jinak, aspoň se jim — vyhýbal . . .

Dějiny příšerné této kategorie slepých lidských nástrojů politické libovůle kabinetu, v kterémž zasedal skoro po deset roků také hrabě *Lev Thun*, čekají posud svého dějepisce; avšak již z toho, co jsme byli právě několika slovy naznačili, jest zřejmo, jakého rázu dějiny ty asi mohou býti.

Že byli mezi »Bachovými husary«, zejména mezi oněmi, kteří byli po vyrovnání s Maďary vypuzeni ze zemí koruny uherské, také mužové netoliko honetní, ale v každém vzhledě přímo vzorní, netřeba snad ani dokládati. Na doklad připomínáme, že mezi vypuzenými byl mimo jiné sám autor článku »Persekuce učitelstva«, František Kořínek, kterýž po drahná léta v Záhřebě profesoroval; ale na sklonku roku 1867 byl s profesury sesazen a ze zemí koruny svatoštěpánské jako kterýkoli jiný »Bachův husar« — vypuzen . . .

* *
*

Podařilo-li se nám a obhájci našemu uhájiti obsah zažalovaného článku o »Bachových husarech« netoliko proti důvodům státního zástupce, nýbrž i před nepředpojatým čtenářem, nechť rozhodne čtenář sám. My zde jen ještě obracíme pozornost k tomu, co byl dr. Čížek konstatoval a důkazem doložil *o mluvě* **poloúřadního listu** moravského.

Kdežto v zažalovaném článku mluveno, chceme-li, třeba i příkře — o »různých«, tedy jednotlivých daremných lidech ve službě c. k. vlády a káráno jejich neústavní jednání, ***spílal*** **polovládní** časopis moravský **celému národu českému,** aniž by byl proto redaktor jeho — v tu dobu sám c. k. orgán — před soud vůbec jen citován.

A uvážíme-li, že *způsobem tím* psaly **polovládní listy** tehdejší **proti národu českému** skoro den co den, sotva přijdeme k jinému úsudku a přesvědčení, nežli že příkrá mluva zažalovaného článku nebyla nežli pouhou a zcela přirozenou *odvetou* na **provokace polovládního tisku . . .**

Než vše to jsou věci podřízenějšího druhu. Hlavní a pro vládu svrchovaně choulostivou věcí bylo, že čeští »vlkodlaci veřejného mínění« těšili se tehdá *po zákonu* **zcela jiné volnosti slova,** nežli na př. po celou řadu let později, kdy **zákon o porotách zůstal sice i nadále v platnosti;** ale kdy o deliktech tiskem spáchaných rozhodovali skoro výhradně jen *c. k. orgánové pouhými konfiskacemi* — jako za »ústavní éry« před zavedením porot a za doby — absolutismu.

Národ český, a chceme-li, třeba jen jeho »vlkodlaci veřejného mínění«, byli v tu dobu v nepoměrně větší výhodě oproti vládě a její orgánům, nežli později, kdy zákon o porotách mlčky prostě suspendován. Požívaliť v tomto vzhledě ryze ústavních práv, a boj jejich proti vládě a její orgánům byl tehdá nepoměrně snazší a zároveň také úspěšnější než kdykoli jindy.

Vláda, o které bylo v zažalovaném článku lapidárně napověděno, že chýlí se panství její ku konci, byla v několika málo měsících po procesu — z jara 1870 — nucena postoupiti místa smířlivému kabinetu hraběte Alfreda Potockého, kterýž vymohl pro odsouzené »vlkodlaky veřejného mínění« amnestii a zahájil s důvěrníky českými vyjednávání v příčině *vyrovnání.*

A o to vše měli nemalou zásluhu právě jen čeští »vlkodlaci veřejného umění«, kteří ze všech sil a s bezpříkladnou obětavostí pracovali ku svržení vlády tak zvané »ústavácké« a těšili se aspoň po nějaký čas, (od první čtvrti roku 1869 až skoro do konce roku 1871) poměrům, za kterýchž takový boj jedině jest možný, a veden-li jest proti vládě, která nemá za sebou většiny občanstva, bývá také z pravidla korunován úspěchem.

V tu dobu byl totiž i u nás *aspoň jednou* prakticky proveden důkaz, jak *mocnou zbraní* jest **ryze ústavní svoboda slova a tisku** — a jak poctivou, spravedlivou a vůbec ryze ústavní musí býti netoliko vláda, nýbrž i její orgány, aby v takovém boji čestně obstály . . .

Zásluhy českých »vlkodlaků veřejného mínění« o pád ministerstva »ústaváckého« jsou nepopíratelny. Mimo to zasloužili se tím jaksi i o to, co bezprostředně následovalo.

Poctivý a ku všem národům spravedlivý hrabě Potocký přišel i národu českému s nejlepšími úmysly v ústrety. Povolalť ihned důvěrníky české do Vídně, aby s nimi vyjednával. Když pak ve Vídni vyjednávání se nezdařilo, přijel v květnu do Prahy, aby s důvěrníky českými v úmluvách o vyrovnání pokračoval. Nabízel zemím koruny české větší samosprávu nežli jakou mají od roku 1868 Chorvátě, avšak s výhradou, že musí býti vyrovnání provedeno »cestou ústavní«, tedy prostřednictvím říšské rady, na kteréž troufal si hrabě Potocki zjednati většinu federalistickou.

Důvěrníci národa českého, dr. Rieger, dr. Sladkovský, dr. Klaudy, dr. Bělský a dr. Pražák byli v zásadě ochotni na tento způsob pokusu o vyrovnání přistoupiti; než prodlením několika měsíců stalo se — *jinak*.

»Česká historická šlechta,« čteme v jednom pražském listě ze dne 26. září 1895, »zejmena hrabě Jindřich *Clam-Martinic* a hrabě Karel *Schwarzenberg* chovali se zdrženlivě; k nim připružil se mocný tehdá u nás publicista *Skrejšovský* a rázem vydáno heslo, že by bylo zradou státního práva, kdybychom obeslali říšskou radu cislajtánskou (ač jsme na ní již r. 1861 až 1863 byli). Šlechta historická šmahem přistoupila v tu chvíli k deklaraci a *Potocki vracel se*, pohořev úplně, *se slzami v očích z Prahy do Vídně*. Tento květnový zmar státoprávního vyrovnání českého z r. 1870 jest poměrně znám. Ale co vyšlo již z paměti obecné, jest faktum, že nicméně **koruna** *ještě na podzim v září téhož roku, kdy již Prušáci u Sedanu byli povalili Francii*, **znovu nám Čechům vyšla s palmou smíru vstříc, že vždy ještě nabízela nám svou pomoc k jakés restituci práv království a zemí koruny české,** pakli jen nastoupíme cestu ku *vyrovnání skrze říšskou radu*. Ten byl smysl hned prvního reskriptu královského k novému sněmu českému ze dne 25. srpna 1870. Vláda Potockého slibovala, že předsevezme *revisi postavení království českého k veškeré říši*, ale jen ať obešleme radu říšskou.

Však *historická šlechta* a poslanci čeští, majíce tehda spolu většinu na sněmu, odpověděli adresou, provázenou obsáhlým pamětním listem, dedukujícím celé naše státní právo, *že práh říšské rady jest nám nepřestupným*, ale že má se vyrovnání

s námi díti touto formou: Sněm český že chce vyslati ze svého středu poslance, *kteří by zastupovali království jako království v delegacích* jakožto v zastupitelstvu celé říše, a za druhé, že jest sněm český ochoten »vypraviti ze svého středu deputaci, kteráž nepředstihujíc závěrečných jeho usnesení, za příčinou nutných srozumění vešla by v jednání s nynějším zakonodárným zastupitelstvem ostatních království a zemí, každá strana ohradíc své stanovisko právní a navzájem uznávajíc platnost ohražení při straně druhé«.—

S touto adressou ze dne 14. září 1870 šlo třicetičlenné sněmovní poselstvo, záležející ze *šlechty* a Čechů do Vídně. Dne 18. září bylo přijato ve zvláštním slyšení.

Když deputace adressu císaři odevzdala, přečetl císař odpověď úřadní, načež ji odložil. Hned potom udála se tato, sněmu a veřejnosti české tehdá pečlivě zatajená, však historická scéna:

Císař *postoupiv živě ku předu, promluvil k deputaci důtklivě, skoro měkce, v tomto smyslu:*

„Nyní, *pánové,* **promluví k vám císař váš s důvěrou a důvěrně sám.** *Neodcházejtež,* **prosím,** pánové z Vídně, *aniž byste, se dříve s vládou Mojí srovnali a dohodli. Víte,* pánové, že *na říšské radě jsou strany, které oprávněnost vašeho státoprávního stanoviska uznávají,* — nuže, pánové, **prosím snažně,** *vstupte na říšskou radu, dohodněte se s nimi a* **budete mít většinu.** *Na Mně pak na Mém svolení scházeti nemá,* **aby dostalo se vám, co slušno a spravedlivo.** *Avšak tolik mějte na mysli:* **oktrojovat nemohu a více nebudu!!** *To praví vám* **váš císař** *a* **ne jeho vláda.“**

A co učinila deputace sněmovní? **K vyzvání šlechty,** zejmena nejv. maršálka hr. Alberta Nostice, *nepustila* se *s vládou Potockého v žádné vyjednávání,* nýbrž **odejela z Vídně** *a celou příhodu tu sněmu a veřejnosti české bedlivě zatajila.* Nicméně na to došel sněmu výše vzpomenutý král. reskript ze dne 26. září 1870. Ale většina šlechticko-staročeská odpověděla k němu znovu svým »non possumus« — nemůžeme nikdy obeslati rady říšské a — Potockému nezbývalo než sáhnouti k vypsání přímých voleb.« —

Na vylíčení tom možno snad to ono popraviti nebo doplniti; ale konečný výsledek jest historické faktum: *Pokus o* **vyrovnání** za hraběte Potockého, — a sice touže cestou a za spolupůsobení těchže faktorův, za jejichž spolupůsobení přál by si je snad tak mnohý *i nyní* míti vyřízeno, — **zmařen.** A to *nikoli* vinou »valné části *vlkodlaků veřejného mínění,*« kteří se s přímo vzornou disciplinou podrobili vydatnému heslu, aniž vinou »štváčských učitelův«, kteří vedle povinnosti pedagogův vykořisťovali také politická svá práva jako státní občané, nýbrž skoro výlučně *z rozhodnutí* **vůdců konservativního velkostatku**, nebo tak zvané *„historické šlechty české,“* ku kteréž hlásil se i hr. Fr. Thun — aspoň do okamžiku, dokud nebyl jmenován c. k. místodržícím.

Nám ovšem nenapadá následovati příkladu hraběte Fr. Thuna jako poslance a nazvati onino členy »české historické šlechty«, *jejichž vlivem bylo vyrovnání s národem českým zmařeno* — »vlkodlaky.« Ale vše to, co jsme byli právě naznačili, jest důkazem, že *neurovnání poměrů* v zemích koruny české »cestou ústavní« nemají na svědomí živlové, jež byl hr. Fr. Thun ve své sněmovní řeči dne 5. října 1888 označil jako živly »výstřední« a »nebezpečné,« nýbrž političtí faktorové, ku kterýmž druhdy takořka celý národ český pohlížel skoro s neobmezenou důvěrou jako ku státníkům par exellence, a kteří jej, jako v tak mnohém jiném, *zklamali* i v tomto vzhledě . . .

Než dosti! Napadáť nám právě, že pojednávajíce veřejně o J. Exc. hraběti Fr. Thunovi jako c. k. místodržiteli a vsunujíce do pojednání svého různé momenty, jež na pohled nezdají se býti v přirozené souvislosti s osobou a činností Jeho Exellence, opomenuli jsme akt prosté slušnosti: *představiti se.*

Činíme tak nyní dodatečně prostě z té příčiny, aby — kdyby snad náhodou spis náš dostal se také někdy do rukou J. Exc. pana místodržitele nebo mu bylo o něm někým referováno, — nezůstalo J. Exc. tajno, že žijí v Čechách lidé, kterýmž není neznámo tak mnohé, o čem hrabě Fr. Thun jako poslanec, jak ze všech jeho řečí sněmovních vysvítá, buď neměl nebo nechtěl míti ani potuchy.

Po celou dobu jeho úřadování jako c. k. místodržitele v království českém ovšem panují v Čechách poměry jiné, než-li v letech 1869 — 1870, do kterých spadá reprodukovaný náš proces tiskový před porotou.

Ve sněmu království českého byla prodlením nyní již šestiletého úřadování J. Exc. hraběte Fr. Thuna podána slušná řada *interpelací*, v kterýchž netoliko různým c. k. orgánům, nýbrž i Jeho Excellenci jako správci země české mnohé, o čemž zmíníme se později, *vytýkáno*.

Avšak skoro *ze všech odpovědí*, jež byl pan místodržící na tyto dotazy ve sněmu dal, vysvitá, že po náhledu a po vědomí hraběte Fr. Thuna skoro ani jediná výtka »nebyla oprávněna« nebo-li jinými slovy: že nebylo u nás v Čechách nikdy snad vše možné a především činnost c. k. orgánů v tak vzorném pořádku jako od nastoupení J. Exc. hraběte Frant. Thuna v úřad c. k. místodržitele až po dnešní den.

Budiž tomu tedy *zatím* tak, jak byl hrabě Fr. Thun ve svých odpovědích na různé interpelace ujišťoval! Nechtějmež, poněvadž po platných zákonech z doby absolutismu skoro ani nesmíme, odpovědi ty podrobiti kritice!

Avšak — že byly před tím doby, kdy tomu *ani z daleka nebylo* **tak**, jak by se dle odpovědí hraběte Fr. Thuna zdáti mohlo, sotva se někdo odváží tvrditi.

Co vše se tehdá *dělo* a vůbec **díti mohlo**, dovolíme si v největší stručnosti demonstrovati na jediném »exempláři« ústavních občanů — sami na sobě.

I spisovatel tohoto spisu patřil druhdy »mezi vlkodlaky veřejného mínění,« kteří v letech 1868—1873 za společný tehdá politický program českého národa a »historické šlechty české« stáli v nejprudším ohni persekučním.

Po celých pět roků konal jako žurnalista práce jen podřízené. Nikdy a v ničem nezasáhal samostatně v záležitosti politické. V ničem nerozhodoval a nikde nestál v popředí nebo třeba jen mezi činnými politiky. Ano — on vůbec nikdy ani nevolil, poněvadž neměl, nemá a bezpochyby nikdy volebního práva míti nebude . . . A přece — kdyby jej chtěl někdo posuzovati podle akt uložených u c. k. trestních

soudů, nemohl by jinak, než-li jej prohlásiti za kriminalistické monstrum prvního řádu.

Po celých pět roků *nespáchal sám ani jediného trestného skutku*, ba nemá na svědomí ani *jediné řádky*, pro kterou by býval list, v němž byl zaměstnán, zabaven nebo soudně stihán — — —

A **přece** byl »holubičči« tento »vlkodlak veřejného mínění« neméně než asi *šedesátkrát* vyšetřován a asi *čtyřicetkrát* před různé soudy citován. Dvakrát prodlel *ve vazbě* v novoměstské trestnici; jednou »poctil« na krátký čas »návštěvou svou i trestnici ve Vídni a »promručel« konečně neméně než-li *rok a několik týdnů* v těžkém žaláři« u c. k. krajského soudu v České Lípě . . .

Vše to ovšem nikoho nepřekvapí, když připomeneme, že byl autor tohoto spisu tak zvaným »odpovědným« redaktorem, poněvadž vše to a podobné stihlo skoro každého, kdo odvážil se v tu dobu převzíti odpovědnost za redakci kteréhokoli listu oposičního. Avšak když dodáme, že přes všechno vytknuté soudní stíhání a přes všechno »tření« v kriminálech nebylo mu popřáno cti, *aby byl* o kterémkoli svém závěrečném líčení pře na vlastní uši *slyšel* konečný *rozsudek*: »**Vinen** a odsuzuje se do *žaláře* nebo do *vězení*« — — *zarazí* se zajisté každý, kdožkoli má o kriminalistické praxi třeba jen mlhavé ponětí.

Kdy a v kterém ústavním a právním státě, ptáme se, stalo se nebo mohlo by se státi podobně?

Na tom však není dosti!

V únoru r. 1870 byl donucen nastoupiti trest čtyřměsíčního těžkého žaláře, k němuž byl odsouzen — *c. k.* **vrchním** *soudem* pro článek »Z boží milosti a z vůle národa« z péra žurnalistického kollegy, Ferdinanda Schulze, kterýž zvláštním přípisem k c. k. zemskému co tiskovému soudu přihlásil se jako spisovatel článku, tedy jako *vlastní vinník*, žádaje, aby bylo trestní řízení v záležitosti té obnoveno a on i odpovědný redaktor znovu postaveni před soud.

Avšak c. k. zemský jinak tiskový soud žádosti té nevyhověl. A tak se stalo, že dobrovolně u soudu se přihlásivší pachatel zločinu rušení veřejného pokoje dle § 65 a) tr. z.

bez trestu a bez jakéhokoli stihání promenuje po dnes zcela volně po luzích Cislajtanie i mimo ni, kdežto odpovědný redaktor zůstal »trčeti« v zamřížené cele novoměstské trestnice...

Vše to, — a na to klademe obžalobní důraz, — dělo se »úplně po zákonech.« *Pro všechno* aspoň uváděli c. k. orgánové příslušné paragrafy, kterýmiž vše »přiměřeně« motivováno.

Podrobiti vše to nebo třeba jen některý případ zevrubné kritice, zdá se nám býti nemístné a proto klademe sem tré dokladů, kterýmiž dotyčné poměry v Čechách před čtvrt stoletím aspoň přibližně se charakterisují.

»Zajisté se pamatujete, pánové,« pravil dne 12. září 1870 dr. A. Čížek ve sněmu království českého, »na ohromné ty tiskové procesy, jichž jsme zde v Praze v posledních desíti letech dožili. Nyní však jen o **svobodě tisku!** Po zákonu tom *musí každý redaktor*, (a tak vykládají zákon ten všickni c. k. soudcové a sám nejvyšší soud v ten smysl rozhodnul,) **sám** *dokázati, že není vinen*, kdežto za absolutní doby Bachovy **musila býti vina** jako každému jinému zločinci **dokázána redaktorovi.**

Postavili jste tedy, vy ústavověrní pánové, **redaktora hůře než sprostého zločince.** Takovým jest tiskový zákon podle liberální ústavy a základních zákonů! Když pak už přivrženci ústavy nemohli se vyhnouti, *musili* povoliti *porotní soudy.* A jak jimi dovedli hantýrovat, vysvítá z toho, že jsme porotní soudy sice měli; ale že podržáno také tak zvané *„objektivní řízení.“* Podle řízení toho *může policie i státní zástupce tiskopisy konfiskovati, kdykoli se jim zlíbí.* A nejen že mohou konfiskovat — ačkoli v zákoně o porotách zřejmě stojí, že o *zločinech a přečinech tiskem spáchaných rozhodují* **jenom** *porotcové* — **oni mohou** *podle zákonů těch i* **bez poroty redaktory — věznit a žalařovat.**

Na pouhou žádost státního návladnictva, aby byl trestní případ tiskový vyšetřen a připraven pro porotní soud, *vezme se redaktor ihned do* **vyšetřovací vazby** *a podrží se tam tak dlouho, až sejde se porotní soud, což může trvati i několik měsíců.* Soud porotní prohlásí pak redaktora nevinným; ale přetrpený trest vazby vyšetřovací nikdo neodčiní.

Trest ten jest po výkladu liberálních zákonů tiskových úplně v pořádku!

Přistupuji k nejtrudnější stránce předešlé vlády — k poměrům, na *které bude pamatovati celá země Česká, veškeré naše obyvatelstvo* **jako na nejkrutší dobu persekuce** v dějinách národa kteréhokoli. *Vykonávání trestního práva,* obzvláště co se týče **tiskových a politických zločinů,** nemá ve světě snad rovné **co do ukrutnosti** jako ono, které se za minulé vlády Herbstovsko-Giskrovské v naší české vlasti provádělo.

Naší povinností jest, abychom před celým světem odkryli naše utrpení, které nám ústava přinesla. Ku provádění trestních zákonů politických zřízen přede vším zákon, *podle něhož* **prý jsou soudcové — neodvislí.** Ale těmto neodvislým soudcům hned se řeklo: **Chcete-li avanžovat, musíte nás poslouchat!** Ti, kteří chtěli avanžovat, vyznamenali se prve mimo Prahu, na venkově; potom se dostali do Prahy jako radové trestního soudu — a zahájili svou činnost. *Z těch pak,* **kteří se v persekuci nejvíce vyznamenali,** *povoláni zase jako vrchní radové k vrchnímu soudu,* kde sestaven **zvláštní senát,** který neměl nic jiného na práci, než-li **politické zločiny a přečiny odsuzovat.**

Je to velmi trudná doba **našeho soudnictví,** které tím utrpělo velkou ránu. Nejlepší mužové, nejznamenitější soudcové a právníci byli k vůli takovým povolným soudcům — odstraněni. **Protežování** *šlo tak daleko,* že sám ústavověrný president vrchního soudu proti tomu se ozval.

Když byla celá mašina sestavena, počala pracovati. Státní zástupce žádal o zavedení vyšetřování. Stalo se, že byl *jeden redaktor pro 60 zločinů najednou vyšetřován.* Vydávaly se nálezy obžalovací. Redaktor se odvolal. Ve dvou, ve třech dnech odvolání vyřízeno záporně. Šlo se dále k nejvyššímu soudu, až již nebylo času, by se vyčkalo s rozhodnutím nejvyššího soudu. Ustanoveno přelíčení bez ohledu na to, že bylo podáno odvolání nejvyššímu soudu.

Když pak obhájce poukazal k tomu, že *nemůže se pře projednávat, poněvadž leží akta u nejvyššího soudu,* ukázal předseda lhostejně na stůl, *že se akta nalézají u první stolice*

a proto že není třeba čekati. **Zatím telegrafoval nejvyššímu soudu** *a tento odpověděl,* **že nález obžalovací potvrdil.** (Hlasy: Fuj! Škandál! To je hanba!)

Uvázati se v redakci oposičního listu bylo tolik, jako vstoupiti do kriminálu — složiti kauci za list ten, jako darovati ji sv. Bartoloměji. Konečně došlo k přelíčení. Chtěl-li se redaktor hájiti, odpovídáno mu: *„Mlčte,* **držte hubu** — *to sem nepatří!"* Takovým způsobem odpovídáno těm, když se chtěli hájiti zásadami politickými!

Ale *nejen soudcové,* i **státní zástupcové,** kteří složili jako takoví přísahu, **rozhodovali jako soudcové.** Uvedu příklad. Státní zástupce odvolal se k vyššímu soudu, ačkoli k tomu neměl práva, poněvadž zákon takového odvolání nepřipouští, jelikož rozhodnutí první instance nebylo po jeho přání. Vrchní soud nařídil, aby první instance rozhodla ještě jednou. Zatím však nebyl ze soudců, kteří byli v při té soudili, ani jediný více u soudu. Jeden stal se zatím státním zástupcem, druhý přestoupil k obchodnímu soudu a třetí jinam. Přes to *musil se tento soudní dvůr* sestoupiti poznovu a **rozhodnul — jak si státní návladní a vrchní soud přáli,** ačkoli byl původně pro úplnou nevinu.

Stížená strana se odvolala; ale odpověděno jí, že zákon v záležitosti té žádného odvolání nepřipouští. Krátce — souzení o »zločinech« politických odbývala se takovým způsobem, že jest charakteristickou *odpověď zemského jednoho rady,* (když si jeden z odsouzených na hrozné toto odsuzování stěžoval,) kterýž odpověděl: *„My si z toho nesmíme nic dělat,* **řemeslo jest řemeslo"** . . .

Avšak ještě jednu věc nesmím zde opomenouti. Milost královská udílí se obyčejně tenkrát, když vzaly politické záležitosti jiný průběh. A myslíte, že se dřívější vláda kdy přimlouvala, by byla politickým vězňům udělena amnestie neb aby ti, kdož opustili žaláře, byli rehabilitováni? *Nikoliv!* **Milost královská snížena vládou na agitační prostředek při volbách.** Když se jednalo o několik hlasů při volbě na Smíchově, shledáno, že jsou zde také lidé, kteří byli pro *sprosté* přestupky odsouzeni. Hned se telegrafovalo do Vídně,

aniž by ti lidé byli co věděli, a přišla *rehabitace jejich*. A ti mohli volit.

A **výmineční stav** byl taktéž jen ovocem oné ústavní vlády. Avšak o tom nejlépe, když pomlčím a promluvím o tom, co se právě děje. Každý týden odbývá se několik přelíčení pro **zločin urážení Veličenstva**, *až to skutečně Jeho Veličenstvo urážeti musí*. A **jak** se takováto *urážení Veličenstva* **dělají!** Několik vysloužilců, ucházejících se o místa policejních agentů v Praze neb o místa jiná, myslí, že musí si získat *zásluh* a že takovým způsobem dosáhnou cíle svého, když jednoduše *udají* nejlepšího, nejpokojnějšího, nejrozvážlivějšího, nejpočestnějšího občana — *pro zločin urážení Veličenstva!* Tu přijde pak svědek, třeba byl zcela opilý (jako se stalo v Březnici) a udá to i s kamarádem. Soud vezme oba svědky, z nichž jeden jest již *policejním agentem* zde v Praze, do přísahy. *Na jiné svědky nebéře pak žádného ohledu*, poněvadž prý již *dva* svědkové pod přísahu vzati byli. Ostatní nemají žádné víry, byť to byli občané sebe zasloužilejší a váženější.

Rušení veřejného pokoje jest druhý zločin, jenž jest na denním pořadku. *Rušitelem veřejného pokoje pak jest, kdo lne k našemu programu.* To jest nejlepší definice, která by se dala vložit do trestního zákona ... I nejváženější občané, kteří bojovali pro to, oč my nyní usilujeme, jsou dosud pro rušení veřejného pokoje v kriminále ...

Vláda a policie *zvláště potřebují* **velezrády.** *A velezrády ty velmi snadně se páchají.* Obyčejně jsou to *děti*, jež zločiny ty páší, a když ne děti, *tedy zavře soud toho, koho mu policie přivede* a potom teprve hledá — materiál. **Napřed se lidé zavírají, potom se hledají zločiny.**

Kdybych měl probrati vše, trvalo by to několik dní. Sněmovní pan komisař měl by si povšimnouti aspoň toho, co jsem uvedl. Já se zaručuji, že **vše to jest pravda** *a jsem ochoten podati toho důkazy* a opatřiti všechny spisy případů těch se týkající. Z toho jde na jevo, že měla by *vláda* vzíti v úvahu, *má-li na dále ponechati v úřadech ony osoby, které se* **tak prohřešily na národu našem, které se tak prohřešily proti zákonům** — má-li ještě déle podržeti

v úřadech ty Hlaváčky, Jaroše, Ullrichy atd. Dále nechť vláda uváží, chce-li ještě na dále prováděti tresty, *jež byla dřívější vláda na naše nejváženější, nejvlastenečtější občany uvalila!?* Míní-li to vláda upřímně, a má-li dobrý úmysl s naším národem, jest její první povinností, aby se postarala o to, by dostali milost královskou všichni, kdož jsou doposud ještě pro politické zločiny uvězněni.«

Řečník skončil prohlášením, že po jeho mínění *„do dnešního dne neměl král český okolo sebe takových lidí, kteří by byli přátely národa českého.“*

Do jaké míry přiostřily se tehdá politicko-společenské poměry v Čechách vzhledem k c. k. orgánům všech odstínů, vysvitá ze sněmovní řeči dra. **Riegra,** v kteréž r. 1870 mimo jiné pravil: »Má-li celý český národ uznat instituce Rakouska, musí to učiniti z dobré vůle, a chce-li, aby v něm šťastným byl, musí přijíti k poznání, že jsou *dobré*. Nu, a *je-li* ta naše *administrace dobrá?* **Není!** Vidíme, že **úřadové všichni pozbyli v zemi důvěry**, že *jsou v neustálém boji a sporu s národem*, a že nemohou nejjednodušších věcí provésti, tak že stal se i skandální případ, že jistému c. k. okresnímu nebylo lze v celém městě bytu nalézti... *Jaké jest naše soudnictví*, pověděl již kolega Čížek. Za absolutních dob Metternichových *tak hanebné věci*, **tak hanebného ukřivďování spravedlnosti** *nikdy se nestalo, jako za liberálních dob posledních*... Ptám se na naše *finance!* Je tento stav, kdy se neustále dluhy množí a kdy nevíme ode dneška na zítřek, jak si pomoci — je tento stav uspokojující?... Pověstný jeden proces ukázal, jak **hluboká znemravnělost panuje v těchto kruzích,** *které plynou nyní na povrchu* a *které* **mají největší váhu na ustanovení státních záležitostí**. Nynější říšská rada měla by se vlastně jmenovat »správní radou.« Neboť když takové věci se dějou, jako se stalo, že osoby postavené u samé osoby Jeho Veličenstva — *Beust* — mohou býti obžalovány, veřejným způsobem skandalisovány a že nehledí se očistiti před soudem, **je to znemravnělost, jaké Rakousko ještě neznalo.“**

»Nejbezohledněji,« čteme v jedné obhajovací řeči před c. k. zemským co trestním soudem, »zachoval se ministr

dr. Herbst k oposiční žurnalistice české. Každá, třeba sebe nevinější narážka, každá, byť sebe spravedlivější výtka, každý, třeba i co historické faktum známý výrok, byl z rozkazu nestranného onoho ministra »spravedlnosti« v očích c. k. státních zástupců zločinem, přečinem, neb aspoň přestupkem. Neboť kdy a kde — ani doby a země nejkrutějšího absolutismu nevyjímaje — odvážil by se veřejný žalobník inkriminovati větu: **Za prvních Habsburkův** *byl národ český násilně* **vytlačen** *z dráhy liberální,*" kdy a kde odvážil by se státní zástupce s hrdým čelem tvrditi, že ve větě té spočívá povaha skutku zločinu uražení členů císařské rodiny habsburské, jako to tvrdil, ba snažil se i »dokazovati« v první při »N. L.« před porotou státní žalobník, který se před porotci a soudem honosil svým »vlastenectvím«?! Kdo četl kdy v některém rozsudku důvod, že *právě proto*, poněvadž jest článek sepsán *zcela všeobecně*, »předleží« možnost, že článek vztahuje se na poměry rakouské a jest proto po rakouských zákonech trestuhodným — jako to napsal referent c. k. vrchního soudu v jiné při »Nár. Listů«?!... A kdo chtěl by tvrditi, že věta, *„Každý tábor, který není povolen, jest zakázán,«* které užil týž c. k. vrchní soud v království českém v jiném rozsudku, není s to, aby v každém soudném člověku zbudila obavu, že koncipista rozsudku onoho jest na mysli chorý nebo — — —?

Než dosti již charakterických dokladů k tomu, jak bylo v Čechách před čtvrt stoletím! Jak dalece změnily se poměry ty prodlením asi dvaceti roků a sice až do roku 1888, tedy rok před nastolením J. Exc. hraběte Fr. Thuna v úřad c. k. místodržitele, vysvitne z následujících úrývků řeči dra. Kronawettera v říšské radě dne 24 května proslovené.

»Poslanec dr. Knotz,« pravil poslanec ten mimo jiné, »přednesl dne 28. ledna 1887 interpelaci, v které stojí: Vládní systém nynější, zejména osudné a veškerého politického rozhledu prosté *zasahování nynějšího místodržitele v Čechách* (barona Krause) musí německý lid (a já pravím, *lid vůbec;* neboť vývody mé nebudou se týkati pouze německého obyvatelstva Čech) v důvěře v nestrannost právního jednání otřásti, poněvadž *jest vykonávána národními a politickými odpůrci*... Všeobecný, různými událostmi ospravedlněný náhled, že nynější

místodržitel v Čechách vykonává *neoprávněný a zhoubný* **vliv na průběh soudnictví** v Čechách, *potvrzuje tendenční velezrádná affaira* Warnsdorfská, delegování českých soudů porotních v Praze atd. a musí **otřásti víru v neodvislost soudnictví** *v Čechách* a vzbuditi náhled, že *na místě nestranného soudnictví* zavedena jest **justice kabinetní.«**

Slova ta zní tvrdě. Když jsem je slyšel, soudil jsem, že snad interpelující líčil trochu temnými barvami. Než zprávy, jež mě docházejí z Čech, zdají se býti tak víře nepodobné a politování hodné, že výrazy interpelace zdají se býti voleny nejmírnějším způsobem o poměrech správy justiční, jaké na ten čas v Čechách panují.

V Čechách jest také *justice třídní.* **V Praze existuje** *totiž po léta fakticky* **výminečný soudní dvůr,** který rozhoduje výhradně o všech deliktech socialistických. . . (Dr. Edv. Grégr: Anarchistických!) Nikoli anarchistických, nýbrž socialistických! A sice nepůsobí pražský soud vůbec jako soud výminečný, nýbrž při *pražském trestním soudu zřízen* jest **zvláštní senát,** kterémuž přidělují se k rozsuzování veškeré dotyčné delikty *z celých Čech.*

Senát ten *jest složen* **z rozhodných nepřátel** *každého svobodomyslnějšího a pokročilejšího hnutí,* zejména *z nepřátel* každého hnutí s tendencí socialní.

V Praze existuje **soudní dvůr** *zřízený ad hoc* **proti právu a zákonu,** před kterýžto soudní dvůr předvádějí se lidé z celých Čech, obzvláště pro přečin tajného spolčování nebo vůbec pro delikty socialistické tendence obžalovaní. Již při dřívějších příležitostech jsem uvedl, že před soudní dvůr ten bývají vlečeni lidé z celých Čech a to na mnoho mil daleko a to nikoli jen prostě, nýbrž *spoutáni provazy a pouty.* — — —

Nestranný, klidný pozorovatel musí v záležitosti, o které mluvím, přijíti k výsledku, že *paragrafy zákona vykládány* stůj co stůj a způsobem přímo neuvěřitelným *v duchu,* jakého zákonodárce nikdy a nikdy neměl v úmyslu v ně vložiti. U policie, u okresních hejtmanstvích, u pražského státního návladnictva, u pražského vrchního soudu a zejména u *specialního senátu při pražském trestním soudu* jeví se *taková*

zášť k tendencím socialistickým, že přichází při každé příležitosti k výrazu.

Jsem přesvědčen, že ministr práv nedal pražskému vrchnímu soudu žádného písemného rozkazu k tomuto delegování bezvýminečnému a po léta trvajícímu. Takové věci provádějí se jednodušeji. Pánové z různých těch úřadů scházívají se společně a mimo úřad v přátelském kruhu pojednává se o státních a socialních poměrech a mnohý na mnohé si postěžuje. Pánové ti po přátelsku a nikoli v přísné úřadní formě vyměňují své náhledy a tak vyvíjí se jistý společný duch sám sebou. (Poslanec *Prade*: Jako svého času v Italii!) Tak beztaktně, aby totiž dával ministr soudu zvláštní rozkaz — černé na bílém — záležitosti takového druhu se neprovádějí — — —.

K ospravedlnění toho, *co se v Čechách děje*, nechť se mi nepřichází s § 62. tr. řádu*) neboť vím, *jak* se ho používá. Bez spolupůsobení státního zastupitelstva, jež jest ministru práv bezprostředně podřízeno, nemohlo by se ostatně něco podobného státi. Kdybych byl ministrem práv, optal bych se svých státních návladních: **Proč** paragraf ten pražskému vrchnímu soudu při deliktech s domnělou tendencí socialistickou doporučují po léta a v každém případu? Jak to přijde, že *kompetentní soudy* v Karlových Varech, v Chebu, v Teplici atd. po souhlasných náhledech státních návladnictev *tak málo rozumí*, že by nebyly způsobilé o takových deliktech nepředpojatě a spravedlivě souditi?

Či nezasedají v soudech, jež státní návladnictva odmítají, c. k. soudcové? Nejsou snad pod přísahou? Nestudovali totéž, co studovali pánové z *výminečného senátu* zemského jinak trestního soudu pražského?

Než — *tendence jest jasná*. **Vláda se obává**, že při některém z různých soudních dvorů tu a tam *zjednalo by si platnost svobodomyslnější pojmutí věci* a že by pak snad nebyli odsouzeni všickni pro provinění socialistická

*) Paragraf ten zní: „Soudní druhé stolice jsou oprávněny — po slyšení státního návladního — s ohledem na veřejnou bezpečnost nebo z jiných důležitých příčin **výminečně** příslušným soudům při odejmouti a jinému soudu téhož druhu ve svém okrsku přiděliti.

obžalovaní, jako se děje, když jest veškerá judikatura těchto deliktů soustředěna u jediného soudního dvora.

A za takových poměrů se vytrubuje: »že *rakouský občan* **nesmí** *býti zbaven řádného svého soudce*«?!

Říká-li se to lidu a při tom vždy, kdykoli se vyskytne konkretní případ, *obžalovaný řádnému soudci svému se odnímá a do Prahy vleče* — co, prosím, má si rakouský státní občan mysliti o upřímnosti, s jakou orgánové státní moci vůči němu zákony provádějí a jakých práv mu dopřávají? — — — — — — — — — — — — — — — —

Presidentem zvláštního socialistického senátu v Praze — (u pražského soudu senáty se nestřídaly a o deliktech socialistických musili rozhodovati titíž soudcové) — byl dříve rada zemského soudu **Svoboda,** který byl v květnu dán na odpočinek a nahrazen radou **Müllerem.** Obžaloby spisoval pravidelně substitut státního návladního **Kohout** a později substitut státního návladního **Krčmář.**

Neuvěřitelné jest, **jakým způsobem** sobě státní návladnictvo pražské takové delikty v obžalobách *konstruovalo*! *K neuvěření,* **jakými průvody** zjistilo povahu skutku a přímo **neuvěřitelny** jsou **důvody,** *jimiž se dali soudcové přesvědčiti,* že »předleží« trestuhodný skutek tajného spolčování.

Věnujeme především pozornost »oznamovacím notám« politických úřadů, na jejichž základě zaváděno soudní vyšetřování! **Material** k »oznamovacím těmto notám« *opatřován* **policejními slidiči** . . . Jednoho z těchto individuí vylíčil jsem v debatě o rozpočtu ministra vnitra a pánové zajisté si pamatují jméno **Schreger!** Policejní tito slidiči bývají na známé socialisty přímo štváni — a **policie** neb **okresní hejtmanství** *s obdivuhodnou virtuositou rozvíjejí* z krotkých dopisů, z klidného hospodského hovoru a z výpovědí zcela neznámých lidí nejšťavnatější soudy v příčině tajného spolčování — — —

Jak malicherné a nepatrné události stačí k zavedení trestního řízení a k uvržení celých rodin do velkého neštěstí, suďte z případu, který se neudál v Čechách, nýbrž v Jihlavě na Moravě. Dne 19. února 1887 proveden u krajského soudu v Jihlavě proces pro tajné spolčování. Dne 19. října 1886 byla totiž mimo nadání vykonána u několika osob domovní

prohlídka a osoby ty zatčeny. Po **čtyřměsíční vyšetřovací vazbě** (Hlasy: Slyšte!) došlo k závěrečnému líčení pře. Obžalováno bylo *pět* osob a **všech pět** *uznáno nevinnými.* Pohnůtkou k zatčení a k soudu byla — *buchta* . . . (Veselost na levici). Ano, pánové, smějte se! *Ale je to* **přece jen smutné míti takovou správu justiční!** Opakuji: Pohnůtkou byla buchta, která byla dne 19. října 1886 v hostinci Jana Třebiče za 2 zl. 32 kr. vydražena. Peníze byly určeny ku podpoře listu »Hlas lidu«, v Prostějově vycházejícího. Četnictvo dozvědělo se o dražbě buchty, načež ihned následovaly domovní prohlídky. U obžalovaných nalezeno několik výtisků časopisu »Rovnost«, jakož i poštovní recepisy na peníze zaslané oběma listům.

Nuže — ty *čtyři měsíce vazby* nevezme oněm za nevinna uznaným nikdo. I táži se: **Nemá býti četnictvo,** jež na základě tak malicherných věcí vykonává domovní prohlídky, aniž by k tomu bylo soudem zmocněno — *nemají býti* **c. k. orgánové,** kteří *na základě takové denunciace proti zákonu na ochranu práva domorodého* pokládají se býti oprávněni domovní prohlídku vykonati — **taktéž trestáni?**

Či jsou snad *státní občané rakouští vzhledem k zneužití zákonů*, jehož se dopustí úřadní osoby — nechť už od úřadů politických nebo státního návladnictva nebo c. k. soudů — *úplně a beze vší ochrany?*

A jest snad správno přejíti takovou otázku mlčením? Nesmímeť zapomenouti, jak hluboké roztrpčení pociťuje každý, komu bylo úřadem a zvláště soudem bezpráví učiněno a to netoliko on sám, nýbrž i jeho rodina a kruhy jemu blízké. Když vedou člověka, který jiného zavraždil, k šibenici, ví, že děje se tak po právu: že překročil zákon, na kterýžto zločin ustanoven jest trest smrti. Člověk ten nebude a nemůže pro to, co má vytrpěti, nikoho viniti kromě sama sebe.

Avšak spáchá-li se na někom těžké bezpráví a je-li člověk ten v nitru svém přesvědčen, že se mu bezpráví děje, nevyrvete ani jemu, aniž jeho rodině, aniž přátelům jeho červa toho ze srdce nikdy! A lidé, kteří způsobem tak beztaktním — nechci ani užíti slova příkřejšího! — zákony praktikují, neodchovávají socialistův, nýbrž anarchisty, poněvadž každý, jemuž bylo způ-

sobeno těžké bezpráví, řekne: **Společenský a státní řád,** *za kterého mohu býti tak nevinně stíhán a v kterém jsem beze vší ochrany, — takový společenský řád nestojí za nic jiného než aby byl podryt a nemožným učiněn!«* — — —

»Zvláštním způsobem jedná *pražský soud* při vracení majetku, jenž byl lidem o domovní a osobní prohlídce zabaven. (Poslanec Pernerstorfer: *Svatým jest majetek!*) Ano, svatým jest majetek; ale *majetek těchto lidí svatým není.* Mám zde nález pražského soudního senátu v záležitosti vrácení takových spisů a přál bych si, aby si ministr práv vzal i takového něco k srdci. Ve výměru ze dne 22. ledna 1887 č. 29. 531 praví se (čte:)

U vyřízení Vaší žádosti za vydání spisů v trestní věci pro přečiny v §§ 285, 286, 287 trest. zák. obsažených po slyšení návladnictva vydává se Vám *ze zabavených* u Vás spisů dle protokolu N. J. 59 rukopis »Pan fabrikant.« Ostatní, v témž protokole u Vás také zabavené spisy s ohledem na rozsudek nad Vámi vynesený dne 8. června 1886 č. 14756 *s ohledem na Vaši literární a veřejnou činnost* z důvodů rozsudku a s ohledem na obsah a *tendenci* těchto spisů *se nevydávají* **a budou zničeny.**«

Nevydávají se tedy **spisy nezakázané!** *A kdyby i zakázány byly,* bylo by povinností vrátiti je, poněvadž **všickni státní občané mají právo všechny možné zakázané spisy míti.** *Toliko* **rozšiřování** *takových spisů jest zapovězeno. Ale míti je může každý.*

V uvedeném případě nebylo ani stínu práva v tom, když se majiteli spisy zadržely a zničily, čímž mu způsobeny výlohy, aby si spisů těch opět opatřiti mohl. Literární práce, nemající co činiti s přiřknutým jemu tajným spolkem, musily podati právní podklad, aby *spisy, jež nebyly vůbec zapovězeny, nebyly vlastníku vráceny«* — — — —

»Máme státní základní zákon, v kterém se praví: »Každý má právo své myšlénky slovem i písmem jiným sdělovati« . . . Ale, ale, ale — (veselost) při tom hned stojí »v mezích zákona.«

Než jaké pak jsou tyto meze zákona?

»Meze« ty postaveny byly v nejsmutnější době, kterou kdy Rakousko prodělalo. Jsou vyňaty z trestního zákona

z roku 1852 — z trestního zákona, který *politickou činnost občanstva* nestíhá a netrestá na základě objektivně špatných skutků, nýbrž na základě zákona, který vypučel z absolutismu, dle něhož *nikoli provádění úmyslův nezákonnými prostředky*, nýbrž *úmysl* a **mínění** *samo, je-li vládě nemilé*, stíháno, odsuzováno a trestáno býti musí — což zove se **stíhání tendence.**

Sem patří řada paragrafů trestního zákona. Uvádím jen § 65 (rušení veřejného pokoje), pak §§ 285 až 297 týkající se *tajného spolčování*, dále §§ 300, 302 a 305 týkající se zlehčování manželství, rodiny, úřadů atd. Paragrafy ty jsou stylisovány slovy tak planými a různě vykladatelnými, že ten, kdo má souditi, *nesoudí snad spáchaný nějaký skutek*, který věcně »předleží,« nýbrž povahu skutku sobě dříve volně po svém náhledu a názoru vytvoří a potom teprve dle zločinu nebo přečinu, jejž si byl dříve sestrojil, obžalovaného za vinna uzná. Že zákonodárství spočívající na takovýchto základech nemá zákonních mezí, v nichž by státní občan myšlénky své svobodně pronášeti mohl, leží na bíledni. *Na místo objektivního práva nastupuje* **libovůle.**

Státní základní zákon, kterýž by každému státnímu občanu skýtal právo pronášeti svobodně své myšlénky v mezích zákona, nebyl tudíž po dnes přesně stanoven.

Do nynějšího trestního zákona vloudil se výraz převzatý z frančiny, kterýmž možno každé svobodné pronášení zmařiti slovy: *„pokus podněcovati k zášti a opovrhování“*. Na základě těchto slov **možno odsouditi vše, nač lze vůbec jen pomysliti.** O výrazu tom nelze říci nic případnějšího, nežli co byl pronesl o takových frásích roku 1839 hrabě Desert v komoře belgické: »Možno to hmatat a cítit; ale zákonitý pojem, jenž by tvořil podklad pro posouzení trestního skutku, nelze z toho odvoditi.«

Tak neurčité ustanovení pojmů pro trestní skutky musí z trestního zákona každého kulturního národa vymizeti a nesmí býti trpěno tam, kde má býti mluveno o volnosti vzhledem k pronášení svého mínění« — — —

Než dosti i tentokráte! Přerušujemeť výklad poslance Kronawettra prostě z té příčiny, poněvadž vše, cožkoliv lze

v záležitostech národa českého za »ústavní éry« třeba jen zavaditi, rozpřádá se bezděky v celou kroniku a k vyčerpání pouze jen jediného momentu nestačil by mnohdy ani objemný spis samostatný.

Citované úryvky z řeči dra. Kronawettra stačí snad aspoň k poměrnému orientování se vzhledem k různým názorům o našem soudnictví před nastolením hraběte Fr. Thuna v úřad c. k. místodržitele.

Pokud se poměry v soudnictví našem ***změnily prodlením nyní již šestileté úřadní činnosti hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele,*** **vysvitne z dalšího bez jakéhokoliv komentáře . . .**

Posledním z citovaných odstavců řeči Kronawettrovy octli jsme se opět u kardinalní zásady ryze ústavního státu — **u svobody slova a tisku** — a mohli bychom sem zařaditi ještě další některé úvahy theoretické. Než vzhledem k tomu, že theorisování unavuje, přecházíme zatím aspoň k některým *praktickým* momentům z úřadní činnosti hraběte Fr. Thuna a o svobodě slova a tisku pojednáme ještě jednou později, až se seznámíme se stanoviskem, jež hr. Thun zaujímá v záležitosti té jako c. k. místodržitel.

Hrabě Fr. Thun

jako zástupce c. k. vlády ve sněmu král. českého roku 1889.

Úkol c. k. místodržitele ve sněmu, obzvláště pak ve sněmu *českém*, pokládáme za jeden z nejtěžších hlavně z té příčiny, že v Čechách nejde výhradně o úkoly politické, nýbrž přede vším jiným o řešení různých jiných úkolů, u nás v Čechách po tisíciletých bojích mezi oběma národnostmi zajisté rovněž tak nesnadných jako choulostivých.

Zde nestačí po našem náhledu pouze »železná ruka« opírající se o »právo momentánně platné«, zde jest třeba širokého a prohloubeného rozhledu ve všech možných směrech a *přede vším* — **nestrannosti a diplomatického taktu** par excellence.

Každé, byť sebe nepatrnější pochybení v tomto směru musí každou další akci v praktické úřadní činnosti c. k. místodržitele již v zárodku — když právě ne ochromiti — tedy aspoň seslabiti a to i tehdá, když správce království českého použije *třeba všech prostředků*, jež má k disposici, aby akci svou podepřel a k platnosti přivedl.

Napomínání a varování, rozkazy a zákazy, ba i tresty, ať již donucovací nebo exemplární nebo jakékoli jiné — nepomahají, než-li momentánně a dočasně. Zde nutno počítati netoliko se všemi faktory, nýbrž přede vším s tisíceletými dějinami a s kulturním politickým rozvojem přítomnosti, ba

i s dějinami »éry ústavní«, za *které se byl národ český tak mnohému přiučil,* o čem neměl druhdy takořka ani zdání.

Z té příčiny není divu, že po jmenování hraběte Fr. Thuna c. k. místodržícím s dychtivostí očekávány první symptomy úřadní činnosti muže, který se byl jako poslanec a člen »historické šlechty české« prohlašoval přívržencem státního práva českého a zastancem rovnoprávnosti.

První zvěst o hraběti Fr. Thunovi *jako místodržiteli* došla do Prahy dne 10. září 1889 z Děčína; ale netýkala se úřadní jeho činnosti, nýbrž charakterisovala jeho názory vzhledem k učitelstvu. V deputaci, která mu přišla *blahopřáti* ku povýšení na stolec místodržitelský, nalezal se také školní inspektor *Gaudeck.* Nový c. k. místodržitel *vyslovil prý se k němu velmi ostře,* řka, že **„přísně stíhati bude učitele,** ***kteří překročí obor působnosti své a*** **súčastní se politické agitace“ . . .**

»Nár. Listy« ku zprávě té připomenuly: »Že pan hr. Fr. Thun jako politický stranník zvláštním přítelem učitelstva není, jest věcí známou; však jako místodržiteli, doufáme, že vodítkem mu bude zákon, jenž zaručuje také učiteli jako každému statnímu občanu právo súčastniti se života veřejného a jednati dle svého politického přesvědčení.«

Než i později po několik týdnů marně čekáno na nějaký symptom úřadní činnosti nového místodržitele. Veřejnost *nezvěděla o ničem.* Veleslavné c. k. místodržitelství bylo v tom vzhledě němo jako hrob a jenom běžné úřadní záležitosti vyřizovány obvyklým způsobem, toliko s tím rozdílem, že úřadní listiny měly na místě podpisu barona Krause podpis hraběte Fr. Thuna.

Doufáno tudíž, že hrabě Thun rozvine neb *aspoň naznačí* politický svůj program o zasedání zemského sněmu českého, jenž byl dne 10. října 1889 zahájen a dne 25. ledna 1890, tedy po více nežli *čtvrtleté* činnosti ukončen.

Avšak i tentokráte byly naděje veřejnosti sklamány.

Úřadní činnost hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržícího ve sněmu českém obmezila se na pouhé minimum, na několik krátkých výkladů.

Objeviv se v první schůzi sněmu českého, ujal se první slova. Oznámilť sněmu *po česku* několika slovy, že byl nejvyšším maršálkem jmenován kníže Jiří z Lobkowicz a jeho náměstkem dr. Jindřich Šolc. Na to požádav oba hodnostáře, aby zaujali svá místa, vyzval **po německu** nejvyššího maršálka, by zahájil svou činnost a vyzval svého náměstka ku složení předepsaného slibu. Ohlášení, že byl jmenován c. k. místodržícím, učinil hrabě Fr. Thun později **po německu.**

Prodlením více nežli tříměsíční saisony sněmovní ujal se hrabě Fr. Thun jako zástupce vlády slova pouze čtyřikrát a sice dne 14. listopadu 1889 ku správě komise o opravných pracích hradu *Karlova Týna* **po německu**; dne 15. listopadu ku zprávě komise v příčině zřízení přístavu a *uplavnění Vltavy* v Praze, taktéž **po německu,** pak dne 18. listopadu dvakrát ku zprávě ohledně **užívání obou zemských jazyků** *při úřadech samosprávných v Čechách* a sice po obakrát **po německu.**

Dále pronesl při odročení sněmu dne 25. listopadu asi 12 slov *po česku* a asi 14 **po německu** a konečně o zakončení sněmu dne 25. ledna 1890 asi 180 slov **po německu** a asi 30 *po česku.*

Veškeré řečnické výkony hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele prodlením celé sněmovní saisony bylo by možno odbýti úhrnem nejdéle asi v hodině.

Cožkoli proslovil mimo to, nebyly projevy z vlastní nebo přísně úřadní iniciativy, nýbrž **odpovědi** na interpelace, tedy projevy, ku kterýmž byl pohnut nahodilými a nepředvídanými okolnostmi.

Hrabě Fr. Thun vzdal se tudíž jako c. k. místodržitel dobrovolně příhodné příležitosti osvědčiti hned v prvním zasedání sněmu českého nadání své řečnické programovou nebo třeba jen zásadní nějakou významnější řečí politickou a zachoval co do svého *programu politického* reservu, tak že jen v odpovědích svých na různé interpelace znenáhla a jaksi proti své vůli kus po kuse prozrazoval jednotlivé své názory politické, sociální atd.

Zcela jinak zachoval se při příležitosti té jeho svak kníže Karel **Schwarzenberg** mladší. Jelikož pak tento a hrabě

Fr. Thun jako poslanec za kurii velkých statků pokládáni byli před tím s hrabětem Richardem Clam-Martinicem za »ředitele politiky konservativní«, pokládáme k povysvětlení různých momentů za nutné věnovati na chvíli pozornost knížeti Karlu Schwarzenbergovi.

Muž ten, kterýž byl již před tím prohlásil, že se ústava již vžila, kterýžto výrok stal se »okřídlým slovem«, proti kterémuž bylo nejen ve sněmu, ale i v různých žurnálech s veškerým důrazem protestováno, nedal si ani o zasedání sněmu r. 1889-90 ujíti příležitost, aby se »nezaskvěl« jako řečník a nesklidil příslušné a zasloužené »uznání«.

Již samo »okřídlené« slovo, že se ústava již vžila, zdá se nám býti jedním z oněch oratorských nedopatření, jež právě proto, že bylo proneseno s emfatickým důrazem, musilo vzbuditi u znalců poměrův netoliko odpor, nýbrž vrhnouti i na řečníka jako poslance, u něhož se předpokládá aspoň poměrná znalost poměrův, reflex tak intensivně nepříznivý, že by si snad sám přál, aby je byl vůbec ani nepronesl.

Kdyby byl princ Karel Schwarzenberg řekl, že málo který národ má tak vyvinutý smysl pro zřízení ryze ústavní, jako národ český, kdyby byl po pravdě konstatoval, že již »za Vladislava II. uvedl zemský sněm r. 1500 zřízení zemské zároveň s právem zemským v určitou soustavu, kterážto **ústava státu českého** *sloužila později mnohé ústavě jiných zemí* **za vzor** a v podstatě své zachována v platnosti až do nešťastné bitvy na Bílé Hoře«; — kdyby byl dodal, že po bitvě na Bílé Hoře státní zřízení české **proti vůli národa českého** vždy více přeměňováno v absolutistický stát španělský, až místo ryzé ústavnosti zavládl v Čechách čirý absolutismus; kdyby byl konečně poukázal k tomu, kterak národ český od prohlášení »éry ústavní« s přímo neuvěřitelnou rázností a obětavostí zasazuje se o to, aby v Čechách zavládly poměry ryze ústavní — byl by mu každý, kdožkoli je s dějinami a poměry přítomnosti třeba jen poněkud obeznámen, najisto dal za pravdu.

Kníže Karel Schwarzenberg mladší měl však na zřeteli **ústavu z r. 1867** tak zvanou **„prosincovku“,** která byla sdělána *„bez nás pro nás“* — odpůrci národa českého —

a tu není divu, že na neštěstí pro reputaci knížete Schwarzenberga mladšího jako »znalce poměrův« přítomnosti byli a jsou po dnes mnozí zcela jiného náhledu.

Tak na př. pravil dr. **Kučera** dne 18. listopadu 1889 ve sněmu českém do slova: »Je pravda, že *ústava cislajtánská* — neznám žádného úředního významu pro ni a bohužel, nemohu říci »rakouská« — tedy *ústava cislajtánská* jest v platnosti již po dvacet let. Avšak právě tak, jako *to* jest pravda, jest také *naprostou* **nepravdou,** že **tato ústava se vžila** do všech vrstev obyvatelstva a zejména jest **nepravdou,** že **proto** — **stala se ústava ta veřejným právem!** (Tak jest! Výborně! Dr. *Vašatý: Veřejným* **bezprávím!**) Vždyť přece, o každém vydržení i veřejného práva — a o něčem jiném než o vydržení nelze zde mluviti — jest kromě toho, že se vyžaduje faktická platnost, že se vyžaduje jakási časová doba platnosti, *ještě něco jiného*, důležitého zapotřebí, totiž **pokojné držení.** A tu se táži: »Jest nějaký *konstituční stát v Evropě*, **v kterémž by bylo více protestováno proti ústavě,** jako jest to právě při ústavě cislajtánské od začátku jejího založení až do poslední doby?

Mimo národ německý, který byl tvůrcem své ústavy, není ani jediného národa v Rakousku, který by se býval nesčíslněkráte neohražoval proti této ústavě; zejména však *náš národ* opravdu vždy a všude — zde na sněmu i mimo sněm — pořád a pořád důrazným způsobem ústavě uznání svého neodepíral.

A já jsem také přesvědčen, že — *dokud bude bíti* **české** *srdce v prsou zástupců* **českého** *lidu*, **tato ústava nebude uznávána nikdy!** S tímto faktem pak musí počítati každý vážný politický činitel v říši rakouské; s tímto faktem musí počítati i naši spojenci i naši odpůrci; s tímto faktem musí počítati i nejrozhodnější kruhové v říši jmenované«.

V podobném smyslu vyslovil se též ve sněmu českém několik dnů dříve (dne 7. listopadu) dr. Edv. **Grégr** řka: »Ovšem jest pravda, že nynější ústava neuznává žádného státního práva českého. Pravda jest, že v nynější ústavě pro státní právo české není místa. Vždyť je to *cíl a účel nynější ústavy*, že právě **vymazati chce království české**

z **řady starých oprávněných, svézákonných individualit politických** a snížiti je na pouhou provincii; snížiti království české na nějaký obvod administrativní, který nemá podléhati nikomu, než centru oné podivné *státní nestvůry*, pro kterou nemáme posud jiného jména nežli Cislajtanie!

Pravda jest i to, že **nynější ústavní zákony musily by býti hrobem státního práva českého,** *že by musily býti* **hrobem neodvislosti a samostatnosti království českého** a **veškeré naší národní existence,** *kdyby národ český někdy uznati chtěl a měl platnost nynějšího ústavního zřízení.* Avšak *platnosti té národ český nikdy neuzná.* Již hned v počátcích, když nynější ústavní zřízení bylo zavedeno, hned v dobách únorových a později, když zavedena býti měla ústava prosincová, *ohražoval se veškerý národ český proti zavedení těchto ústavních řádů* a není snad vesničky v celém království českém, která by nebyla tenkráte proti tomu podala nejrozhodnější svůj protest. **Národ český nepokládal a nepokládá nynější ústavu** *a nynější ústavní zřízení za nic jiného*, než **za nespravedlivou oktroyírku;** *nepokládá nynější ústavu za nic jiného*, než **za čin křiklavého bezpráví** (Tak jest!) **a surového násilí,** *spáchaného nejen na tomto slavném království a na národu českém, nýbrž spáchané na samé legitimitě nejvyšší dynastie*".

Tak tedy souděno ve sněmu českém o výroku knížete Karla Schwarzenberga mladšího, *že se ústava již vžila, na sklonku roku 1889,* několik jen měsíců po nastolení jeho svaka a zároveň jednoho z někdejších tří »ředitelův konservativní politiky« v Čechách, hraběte Fr. Thuna v úřad c. k. místodržitele.

Zda-li a pokud asi poměry nebo třeba jen úsudky o »okřídleném slově« prince Karla Schwarzenberga změnily se prodlením nyní již šestileté úřadní činnosti jeho svaka jako c. k. místodržícího, vysvitne z dalšího, aniž by bylo třeba něco zvlášť dodávati.

K jednomu momentu dovolíme si však obrátiti pozornost bez odkladu. Od zahájení »éry ústavní« minulo totiž do roku 1895 neméně než 35 roků, od prohlášení ústavy prosincové z r. 1867 pak — *dvaadvacet roků!* Prodlením doby té za-

jisté by mohlo býti aspoň mezi zákonodárci a chceme-li, třeba jen mezi nejvyššími státními a zemskými hodnostáři úplně jasno a zcela přesně vymezeno, *jakou funkci* na př. má v království českém ústavní c. k. místodržící, **kdo jej v úřad ten dosazuje,** *jakou právomoc mu uděluje* atd.

Než přes okřídlený výrok prince Karla Schwarzenberga, že se ústava již vžila (z čehož bylo by lze souditi, že aspoň v záležitostech důležitých nepanují více žádné zmatky) *různí se názory* o funkci c. k. místodržícího v království českém, tak že prostý občan skutečně neví, čeho se má přidržeti, aby bezděky a proti své vůli neklopýtnul přes § 300 tr. z.

O tom, kým byl na př. hrabě Fr. Thun v úřad c. k. místodržícího v království českém dosazen a **koho** *ve funkci té zastupuje*, soudil netoliko c. k. zemský co tiskový soud v Praze, nýbrž i někteří poslanci čeští, ba i sám pan místodržitel hr. Fr. Thun *každý* — **jinak.**

V konfiskačním nálezu pražského trestního jinak tiskového soudu, o němž jsme se byli hned na počátku tohoto spisu zmínili a kterýmž byla konfiskace obálky romanetta »Poslední dnové lidstva« potvrzena, připomíná se, že spáchán byl § 300 tr. z. proti *jednotlivému* **orgánu vlády** a o námitkách proti zabavení prohlásil státní návladní, že tímto *jednotlivým* **orgánem vlády** míněn jest J. Exc. pan místodržitel hrabě František Thun z Hohenšteina.

V bouřlivém sezení českého sněmu dne 13. února 1895 pak pan místodržící hr. Thun *sám* v řeči své prohlásil se jednou jako **„místodržitel císařův“** a po druhé jako **„místodržitel Jeho Veličenstva“**, kdežto poslanec Dr. *Herold* replikoval takto:

»Zástupce vlády mně odpustí, učiním-li při této příležitosti první výtku jemu, *že já* v té věci *větší úctu mám ke koruně než on*, jenž mluvil tak ostře proti zástupcům tohoto národa a pravil, *že jest zde* **zástupcem Jeho Veličenstva císaře a krále.** To jest **ústavní nepravda** a tím **strhl pan místodržitel korunu do zápasů strannických,** do kterých my ji nikdy strhnouti nechceme. (Hlučné »Výborně!«) To jest **ústavní nepravda,** poněvadž Jeho Excellence jest **zástupcem vlády a nikoli — zástupcem Jeho Veličenstva.**

Myslím, že v té věci musí se mnou souhlasiti slavná sněmovna, že pan místodržitel (třeba byl jmenován králem — a každý jiný úřadník bývá jmenován jmenem Jeho Veličenstva) — **zástupcem Jeho Veličenstva zde není a tím méně má právo jmenem Jeho Veličenstva císaře a krále v tomto slavném sněmu mluviti!** (Výborně!)

Mám za to, *že jest si toho vědom*, **neboť kdyby jmenem Jeho Veličenstva v tomto sněmu mluvil k poslancům českého národa, byl by zachoval královský zvyk a byl by promluvil k českému národu česky.“** (Bouřlivé »Výborně!« Potlesk.)

Kdo má pravdu, zda c. k. trestní soud, který v konfiskačním nálezu označuje zejmena neuvedeného správce království českého jako jednotlivý **„orgán vládní“** nebo dr. Herold, který jej prohlašuje za **„zástupce vlády“** nebo sám pan místodržitel hr. Fr. Thun, jenž se byl prohlásil za **„zástupce Jeho Veličenstva císaře a krále“,** nechceme zkoumati; ale různé názory ty jsou najisto *nejpádnějším důkazem*, že nezakládá se na pravdě okřídlený výrok knížete Karla Schwarzenberga mladšího, *že se ústava již vžila* . . .

* * *

Než vším tím a mnohým jiným, co byl kníže Schwarzenberg mladší jako jeden z vůdčích triumvirů konservativní politiky v Čechách jako poslanec pronesl, neupoutal pozornost nejširší veřejnosti tou měrou jako krátkou řečí, kterouž proslovil v témže zasedání sněmu českého dne 25. listopadu v debatě o návrhu dra. Šíla, aby byl zemský výbor vyzván, by mezi votivní tabulky na průčelích českého musea zasazena byla také tabulka s jménem mistra **Jana Husa**.

Někteří poslanci mluvili jako z pravidla *pro* návrh; jiní a sice hlavně hodnostáři církve katolické, jako kanovník Borový a probošt Lenz, *proti* návrhu.

Z řečí proslovených *pro* návrh citujeme jen několik úryvků na doklad, s jak vřelou výmluvností doporučován návrh ku přijetí.

»Mistr *Jan Hus*« pravil dr. **Šíl,** »nebyl jen mužem slavným; on byl zjev fenomenální a muž epochální.

Byl to veleduch, jakých sotva jednou jedno rodí tisíciletí. »Husem počal nový věk«, napsal slavný historiograf Palacký. *Hus roztříštil* mohutnou pěstí *pokořující a ponižující pouta autority;* on postavil *právo svědomí* a *svobodu* smýšlení proti autoritě .... On první provolal *pokrok svobody*, jejž věkové podávají od té doby jeden druhému

Počátky reformace české jsou podstatným článkem pokroku a vzdělanosti lidské. Všichni národové uznávají a ctí mistra Jana Husa jako jednoho *z nejvznešenějších bojovníků za veškerou svobodu lidstva* — — —

»Národ, jenž nectí slavných mužů svých, sám cti není hoden«, zvolal Karel Sladkovský, a já volám za velkým tím mrtvým: Národ český s hrdostí a vděčností pohlíží k muži tomu, národ český veřejně před celým světem hlásí se k němu; *národ český ctí a velebí jej a ctíti a velebiti jej bude vždycky.* (Výborně! Výborně!) Hus znamená kus historie české. Hus znamená list dějin národa českého, — nejskvělejší a nejslavnější. (Výborně!) **Hus znamená slávu naši,** *naši vzdělanost, naši osvětu, naše žití*, naše všechno! Či chtěl by kdo tvrditi, znaje historii, *že by nebyl dávno vymizel národ český z řady národův živých, kdyby nebývalo mohutného onoho hnutí husitského?* V době té nám bylo vráceno vysoké učení pražské, **v době té zlomena byla moc a nadvláda cizinců,** *v době té zrodila se* **myšlénka svobody,** *v době té zrodila se* **myšlénka vzájemnosti slovanské a myšlénka národnosti,** *která nás zachovala při životu.* (Výborně!)

Z hnutí husitského prýštěla se historie národa českého po celé dva dlouhé věky, doba to nejslavnější, doba to nejšťastnější i nejskvělejší národa v celém tisíciletém žití našeho národa. (Tak jest!) *A původcem a tvůrcem* doby té byl mistr Jan Hus. A proto ctěn byl a veleben po dlouhé dva věky: **proto ctěn a veleben jest nyní od veškerého lidu českého** a proto v udivení táže se ten lid, jak státi se mohlo, jaké důvody to byly, že takovému veleduchu ani tak skromného nedostalo se zadostučinění, (aby totiž byla v průčeli musea zasazena tabulka s jménem mistra Jana Husa).

»Český národ«, pravil Karel **Adámek**, »zajisté právem touží, že cizinou jest neuznán a neuznáván. Mlhou lži a klamu,

kterou po výtce přičiněním nepřátel našich jest pokryta naše minulost i naše přítomnost, pronikají jasným textem celým vzdělaným světem toliko dvě jména: jméno **Husa a Komenského.** *Cizina je oslavuje, cizí umělci štětcem i dlátem zvěčňují jejich pomníky, historikové cizích národů nám je závidí.* A také u nás oslava a uctění těchto velikých mužů proniká do všech vrstev národa . . .

A kdo přispěl k rozšíření úcty a vážnosti mistra *Husa* v českém národě? Mužové pravdy, mužové světla to byli. První historiograf království českého, nezapomenutelný náš *Palacký* a náš věhlasný historik královského města Prahy postavili Husovi pomník tak veliký, že ho nižádná moc nepoboří. Pomník slavnější nebyl postaven nikdy žádnému synu našeho národa.

Prohřešil bych se proti povinné úctě k tomuto slavnému sněmu, kdybych i slovem jen ještě podporoval návrh, aby deska Husova zasazena byla v průčelí českého musea. Jako **po upálení** ***mistra Jana Husi*** r. 1415 ***téměř*** **veškerá šlechta česká protestovala proti tomuto skutku,** tak dnes s povděkem uvítá veškerý český lid snesení sl. sněmu, aby v průčelí musea království českého vyryto bylo jméno *Hus!*«

Dr. Edvard **Grégr** promluviv šíře o námitkách odpůrců návrhu pravil mimo jiné:

»Proud, který se zde ukazuje v této době v naší sněmovně, není proud nový a není to proud překvapující. Je to proud, který můžeme pozorovati v dějinách do dávné minulosti. Je to, abych tak řekl, proud dvojí, který se zračí v dějinách našeho lidu, a sice proud vycházející z lidu samého, spočívající na širokých vrstvách našeho lidu, proud to *demokratický*, proud *liberální*, proud *českoslovanský,* který v dobách husitských nejvyššího svého vrcholu dosáhl a již několikráte zachránil národ český před zkázou a záhubou. Jest to proud, který vychází, abych tak řekl, z našeho pravého kmene a jádra českého lidu, proud, který se vždy vzmuží a vzpříčí, když jest lidu českému nejbídněji a když proud, kterýž v naší historii vždy proti němu pracuje, tak daleko národ český přivede, že se octne na pokraji propasti.

Nikdo z vás, pánové, zajisté neupře, že v dobách předhusitských národ český v ohledu poněmčovacím stál již na stupni velmi povážlivém. Vždyť víte, *že sama representace král. hlavního města Prahy byla téměř veškerá v rukou Němců, že zde měli* **Němci převahu ve všech úřadech a místech,** ba že byla *naše města* s malými výminkami téměř vesměs **poněmčena**. A kdyby to bylo šlo tím směrem ještě dále, nikdo nemůže se uzavříti pravdě, že by bývalo nebezpečí pro národ takové, že snad dnes *nebylo by více stopy po slovanském národě českém*. Dnes by to byl národ slovanský — *bývalý*, který by ležel ve velkém hrobě, v němž leží tolik jiných národů slovanských (Dr. Vašatý: Polabští Slované, Bodrci, Lutici atd.)

A v této době největšího nebezpečí jako z prozřetelnosti povstal muž, — který ovšem nevycházel se stanoviska národního, nýbrž se stanoviska náboženského, dle poměrů a okolností tehdejší doby, kdy boj za náboženské idey stál ovšem výše nežli boj za národnost — v době té povstal mistr **Jan Hus** a následkem jeho života, následkem jeho činnosti a následkem jeho smrti povstalo takové vzrušení v našem národě českém, že **i nejširší vrstvy uchopivši se zbraně** *pro národnost a za své přesvědčení*, **vyčistily tuto naši vlast od cizáckých těch elementův, pod nimiž klesal národ český.** A po těchto dobách husitských bojů bylo opět jasno a lid český dýchal opět čistý vzduch českoslovanský v naší vlasti.

Kdo může říci, že od husitského hnutí a ruchu nezávisela budoucnost našeho českého národa? A již s tohoto stanoviska, z této příčiny, že byl to mistr Jan *Hus*, který byl jediným pramenem a konečnou příčinou tohoto hnutí, zasluhuje tento muž zajisté věčnou paměť v národě českém.

Než druhý proud, pánové, jejž bych nazval proudem feudálně-klerikálně-něméckým a zpátečnickým, který se prvému proudu vždycky stavěl vstříc, po utlumení husitského hnutí, po nešťastné katastrofě u Lipan dostával vždy více vrch, až konečně stal se pánem v této zemi a řídil osudy našeho národa až do doby, kdy nadešla katastrofa bělohorská.

To nebyl proud demokraticko-husitský, který podlehl na Bílé Hoře, to byl proud feudálně-šlechticko-německý, který byl na Bílé Hoře poražen a právě proto, poněvadž v proudu tom a za tou stranou nestály velké a široké vrstvy našeho národa, poněvadž náš selský lid, potlačený v nevolnictví a robotnictví od panstva, *necítil* nebezpečí, které hrozilo našemu národu, a nesúčastnil se té války, **proto**, pánové, byl výsledek tohoto hnutí, že došlo k nešťastné katastrofě bělohorské.

A co následovalo po té nešťastné katastrofě bělohorské? Víme to všickni. *Následovala* **persekuce a vybíjení českého národa.** A kdo vybíjel český národ tenkráte? Ať ti pánové mluví, co jim libo — byla to přece jen **strana římsko-katolicko-jezuitská,** která **český národ vybíjela a literaturu jeho pálila, v jeho postupu kulturním ho zdržovala a vraždila.** V tomto vzhledě, pánové, není žádné odmluvy — a kdyby to bývalo možno, **do posledního Čecha byla by vyhnala,** do **posledního obyvatele byla by vybila národ český** dle známých slov *císaře,* že **raději bude míti poušť z tohoto království českého, nežli by zde trpěl jediného českého kacíře.**“

Po dru. Ed. Grégrovi ujal se slova kníže Karel **Schwarzenberg** mladší, kterýž po krátkém úvodu pravil:

»Pánové! Vy jste jmenovali Husa *světcem,* vy jste ho vychvalovali jako prvního hrdinu našeho národa, vy jste jeho jednání zastávali v takové míře, jako by to bylo vyznáním vaší víry. To znamená tolik, že jste se přiznali co **Husité.** (Hlas: To jsme!) Jinou konsekvenci já z toho vésti nemohu. Kdo **Husa** jmenuje **světcem,** nemůže nikomu za zlé míti, nazve-li jej *Husitou.*

Já vám to nevnucuji, ale vy jste to řekli sami. To jsem si, pánové, dovolil jen tak na začátku své řeči uvésti.

Pan dr. Šil vyzval naši stranu, řekněme, chcete-li, šlechtickou, aby neměla aversi proti jménu mistra Jana Husi. Nu, pánové, že *na naší straně* proti onomu muži státi **musí jakási averse**, o tom snad ani vy pochybovati nemůžete.

Pánové! Jsem dalek toho souditi o osobnosti, o jeho cnosti, o jeho mravní váze. V tom sleduji zásadu: »De mortuis

nil nisi bene!« Avšak když s historického stanoviska pozorujeme některého muže, musíme bráti zřetel a jsme vlastně oprávněni zřetel bráti než k jedné stránce, totiž **k činnosti jeho** a k tomu, co duch a co působnost onoho muže v *pozdějších stoletích* přivedla a čeho byla příčinou. Tu nelze nám však pochybovati, že působnost mistra Husi neomezila se na filologické jeho zásluhy, na zásluhy o literaturu českou, nýbrž že působnost jeho byla zejména theologická a nepřímo *politická*.

Pánové! Ne následkem přímým jeho působnosti, avšak *nepřímým* bylo husitské hnutí. A to vám, pánové, bude také dobře známo jako mně, že *z husitismu reformace má svůj původ*.

Učení Husovu **připadá vina za husitské války, za válku třicítiletou,** *vůbec za* **všechny ony neblahé náboženské boje a rozbroje,** *za ono* **neštěstí, které následkem oněch nesvárů a válek na náš národ se sneslo.** (Dr. Šil: To jest omyl, to není pravda!)

Nepravím, pane doktore, že jest to vinou Husovou, nýbrž **jeho učení** a to popírati nelze, že *husitské učení* **není nic jiného,** *nežli* **kommunismus 15. století.** To jest věci více méně známou.

Neváhám říci, že s tím souhlasiti nemohu, k čemu vy, pánové, vždy poukazujete: že jsou Husité pýchou našeho národa, že jsou prvními hrdiny našeho národa, na které bychom v první řadě pyšnými býti mohli. Mezi Husity bylo na počátku onoho hnutí mnoho charakterů ctihodných: *avšak* **Husité,** *bohužel!* **zvrhli se brzy v tlupu lupičů a žhářů.** (Oho!) Myslím, že z té příčiny nebudete se diviti, když u nás panuje averse *proti husitismu*, a **budete-li se prohlašovati za Husity, my vám budeme nejkrutějšími nepřátely.**"

Poslanec *Perner* volá: **Ať se volá k pořádku** za to, že **hanobí naše předky jako bandu lupičů!**

Nejvyšší maršálek zemský: Žádám pana posl. Pernera, aby nemluvil, když se ke slovu nehlásil.

Kníže Karel **Schwarzenberg** mladší (pokračuje): »Já prosím, aby mi pan poslanec dokázal rodokmen, že pochází od Prokopa nebo Žižky a já tu výtku přijmu. Dokud toho ne-

dokáže, nemá námitka jeho platnosti. (Poslanec *Perner*: Já vám na to ještě odpovím.) Jen odpovězte! Já se vás nebojím.

Pan dr. *Síl* nám vytýkal, že bychom byli neverni tradicím svých předků a historické šlechty vůbec, kdybychom nebyli pro to, aby Husova deska přišla na museum. V tom ohledu bych si dovolil přijíti trochu na pomoc historickým vědomostem pana doktora Šila a žádati ho, aby přece v tom smyslu nemluvil tak generálně. Vždyť panu doktorovi bude přece známo, že **česká šlechta** *svou* **vlastní vinou, revolucí,** *kterou udělala*, **vzala** na **Bílé Hoře za své** *a že potom z vlasti utéci musila.*

Pánové! **Potomci starých šlechtických rodin,** *kteří podnes zde jsou,* **nejsou potomci Husitů a protestantů,** *nýbrž* **potomci katolických rodů,** *a jsou také na to pyšni.*

A co se, pánové, týče **mého** *jména a* **mého** *rodu*, dovolím si vám uvésti na paměť, (Hlas na levici: My to víme!) že jsme nastoupili na místě Rosenbergů. Když **růže byla znamením boje proti Husitům v Čechách, já bych byl pyšným,** *kdyby naše modro-bílá vlajka* byla **znamením odporu a boje proti vašemu neo-husitismu.** (Bravo! hlučný potlesk na pravici. Hlas na levici: *Upalování!*)

Přejdu zase k věci samé!

Nedovedu si představiti umístění desky Husovy na budově musejní jinak, než jakožto oslavení různé působnosti mistra Jana Husi ve směru filologickém, nýbrž též co oslavení a oživení upomínky na jeho činnosť, která vyvolala účinky, o kterých jsem se již dříve zmínil.

Pánové! *Deska ta by se na museu neleskla jenom v záři hranice kostnické; deska ta by zářila na museu také v* **záři oněch ohňů, kterými Husité naši vlast zhubili a nešťastnou učinili.** (Hlas: Křižáci!) A jelikož by deska ta nebyla jenom upomínkou na mistra Jana Husa a jeho — rád tomu věřím — zcela vážnou, ctihodnou a nejvýše cnostnou osobu, poněvadž by byla také upomínkou na ony války náboženské, jichž opakování my si nepřejeme, z té příčiny *jsem rozhodně proti tomu*, aby se na museum, které má býti znakem kultury a klidného vývoje naší vlasti, dostalo něco, *co by vždy vyzývalo k novým válkám náboženským*

a co by urážělo náboženský cit každého katolíka. (Výborně! Bravo!) Z té příčiny dovoluji si navrhnouti slavnému sněmu následující resoluci:

»Slavný sněme, račiž se usnésti: Zemskému výboru se ukládá, přísně k tomu hleděti, by vyzdobení budovy musejní v ničem neurážělo náboženský cit většiny obyvatelstva království českého!«

Potud památná a zároveň pro budoucnost jaksi programová řeč jednoho z vůdčích triumvirů »historické šlechty české« prince Karla Schwarzenberga.

S jakou nevolí byla již ve sněmu provázena se strany poslanců svobodomyslných a jakou bouři způsobila v národě českém, přecházíme mlčením. Nás, upřímně se přiznáme, nepřekvapila ani tehdá a nepřekvapuje ani nyní po letech, když ji znovu čteme a slovo za slovem probíráme.

Nepřejemeť si nic tak vřele, ba vroucně, než *aby řeč ta nepřišla nikdy v zapomenutí*, aby byla, možno-li, v statisících exemplařích rozšířena, aby ji ***každý Čech*** zas a zase slovo za slovem ***četl*** a od slova k slovu v pamět si ji vštípil.

Na nás učinila i nyní po letech dojem jako nevražednější palcát, kterýmž princ Karel Schwarzenberg v okamžicích nepříčetnosti dobrovolně ubíjel domnělou svou státnickou reputaci a bez rozmyslu rozrážel i zbytek shody, která v tu dobu ještě panovala mezi svobodomyslným jádrem národa českého a »historickou šlechtou.«

»Jsou surovosti, na které se vůbec neodpovídá«, připomenuli jsme na stránce 24., kde jsme zaznamenali památný úšklebek o »knížecích klucích«, (fürstliche Buben) jejž byla kdysi ušlechtilá žurnalistika sídelního města Vídně vmetla do Čech a mínila tím v první řadě tehána hraběte Františka Thuna a *otce* knížete Karla Schwarzenberga mladšího. Obdobně mohli bychom nyní dodati: »Jsou parlamentární řeči, na které se vůbec neodpovídá« — — —

Podobný ráz má i citovaná právě řeč knížete Karla Schwarzenberga mladšího.

Nad jiné charakteristickým však jest, že řečník připomenul sobě také svých předkův, (za které přec žádný z nás nemůže, nechť už byli jacíkoli) a s důrazem dodal, že rod

Schwarzenbergův nastoupil na místo rodu Rožemberkův a — když »růže« byla znamením boje proti Husitům v Čechách — *on*, potomek — že by byl pyšným, kdyby vlajka jeho rodu byla znamením k odporu a boji proti husitismu našich dob . . .

Rozumíme-li slovům těm dobře, mínil kníže Karel Schwarzenberg ml. asi toto: Jelikož předkové rodu mého jednali tak a tak, musím neb aspoň mohu jednati také tak a byl bych pyšen, kdyby k tomu došlo. Slovem — *mně* jsou *vzorem* moji *předkové* . . .

Kdo zná dějiny národa českého zevrubně a obeznámil se také s dějinami různých rodů šlechtických, třeba i s dějinami rodu Rožmberkův, zajisté nám přisvědčí, když dodáme, že jest přece jen tak trochu choulostivé pro potomky bráti sobě celý rod praotcův svých *šmahem* jaksi za vzor.

Nejnápadněji možno se o tom poučiti v Palackého dějinách národa českého, kde v díle V. č. 2 na str. 375 čteme: »Není pochybnosti, že (1520) výtržnosti a násilí téměř bez počtu dálo se v zemi, že pokoje a bezpečí nebylo nikde a *rušitele jejich že byli téměř* **samí lidé urození**: mámeť na to svědectví samého toho muže, kterému o zachování pokoje a bezpečnosti před jinými pečovati bylo, nejvyššího purkrabě pana Lva. Když 27. července nedaleko Prachatic **rytíř Zděnek Malovec** s houfem zbrojným **přepadl kupce táborské** *a několik jich zabiv* **pobral zboží,** kteréž s sebou vezli; a když páni Petr z Rozemberka i Adam ze Hradce oznámivše panu Lvovi, že i poddaní jejich při tom utrpěli škodu, tázali se na *jmena* **tovaryšův Malovcových,** kteří potom jati a uvězněni byli: pan Lev, jmenovav vězně, doložil, kterak obával se, »že jest **mnoho urozených v tom tovaryšstvu bylo**“, a také »i toho vězte, že jest mi praveno, že šel ke mně posel od Táborských a ten jest *zabit* okolo tří mil od Velhatic; a druhý posel ke mně šel od Normberských a *zabit* blízko Klatov. A pouští se hlas, že by to učinili ti, jak chtí slouti *dobří* lidé; ježto takového neřádu, šibalstva, svád a války ještě nebylo, kterak nyní nastává« . . .

Potud jen jediný nahodilý rys z dějin českých!

Jest možno, aby si dnes kterýkoli z potomků rytířského rodu Maloveců bral »ctihodné« své předky šmahem za vzor nebo jen prohlašoval: že *proto*, že předkové jeho tak a tak se zachovali, on s pýchou by uvítal první příležitost, aby mohl jednati třeba jen podobně?

A proto není vůbec snad ani možno, aby byl kníže Karel Schwarzenberg mladší citovaná slova mínil, jak jsme je interpretovali, aby se těšil, až nadejde doba, kdy mohl by vyraziti proti — palcátům, cepům a sudlicím . . .

Vzhledem k věci, o kterou šlo, byla ostatně řeč knížete Karla Schwarzenberga mladšího *bezúčelná*.

Deska s jménem mistra Jana Husa leskne se na museu »netoliko v záři hranice kostnické, nýbrž i v záři oněch ohňů, kterýmiž Husité naši vlast zhubili a nešťastnou učinili« — a pyšný potomek jednoho z nejhrdějších rodů šlechtických, který ve sněmu sebevědomě prohlásil, že on a političtí přátelé jeho budou *»nejkrutějšími nepřátely«* všem, kdož se budou prohlašovati za Husity — plouživá se nyní podle musea zahanben a pokořen jako každý, kdo odvážil se podobného jako on . . .

Památná řeč *svaka* hraběte Fr. Thuna, (druhdy taktéž jednoho z vůdčích triumvirů »historické šlechty české«,) měla však po našem náhledu nemalý význam vzhledem k úřadní činnosti hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v království českém. Neboť mnohé, co hrabě Fr. Thun později jako c. k. místodržitel učinil nebo uznal za vhodné neučiniti, vypučelo mimo jiné i z **následkův**, jež měla **provokační řeč knížete Karla Schwarzenberga mladšího** v nejširších vrstvách lidu českého.

Po této odchylce obraťme nyní zřetel svůj k úřadní činnosti J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v zasedání sněmu českého r. 1889 až 1890!

* *
*

Poslední význačnější *skutek* předchůdce hraběte Fr. Thuna v úřadě c. k. místodržitele (barona Krausa) bylo **rozpuštění** *„Akademického čtenářského spolku českého“* pro »překročení« stanov, poněvadž k mezinárodnímu sjezdu stu-

dentskému do Paříže vyslal počátkem srpna 1889 zvláštní deputaci *s adresou*, kterouž c. k. orgánové prohlásili za politickou.

Adresa ta zněla do slova: »Bratři! Vysíláme k Vám ze svého středu druhy, aby vylíčili Vám, jak mocnou sympatií jata jest naše hruď k Vám, milení bratři, jako k pýše a naději velkého nositele ***ideí lásky k vlasti a svobodě*** — národa francouzského. Milujeme, ba zbožňujeme Francii, hledíme k ní s nadšením a posvátnou úctou; vzneslať v novověku vítězně ***myšlénku svobody***, pro niž ve středověku krvácel národ náš. Jsme synové malého ve přítomnosti národa; stojíme však na mohutném podstavci velké minulosti a marny budou snahy hojných našich nepřátel usilujících o záhubu naši, my vzneseme se opět k bývalé svoji slávě: ručiť nám za to jak vlastní vědomí, tak i ono nadšení, s jakým nám jdete vstříc Vy, synové velkého národa francouzského. Vám vzešlo již světlo svobody, jehož zář padá na celý vzdělaný svět, a tím světlem osvíceni i my se povznésti chceme k oněm idealům, jichž Vy jste již dosáhli. I přijměte tedy naše soudruhy jako posly zvěstující Vám obdiv náš a neobmezenou naši úctu. Z výboru Akad. čten. spolku v Praze. V Praze, dne 2. srpna 1889.

Dr. Koldinský a soudruzi podali v páté schůzi sněmu českého dne 17. října interpelaci v příčině rozpuštění »Akad. čten. spolku«. V interpelaci té kladen důraz na to, že adresa, pro kterou byl spolek ten rozpuštěn, ***„obsahuje pouze a jedině sympathie českého studenstva ke studenstvu Francie a k ideám svobody a zaslána byla nikoliv vládě Francie nebo některému jejímu politickému spolku, nýbrž studentstvu pařížskému, a to nikoliv za příčinou nějaké politické slavnosti, nýbrž za příčinou otevření nové budovy university francouzké“***;

dále, že *„i kdyby adresa tato skutečně byla projevem politickým, tento projev* nemůže ještě býti pokládán za nějaké *rozšíření činnosti* spolku na obor politický, nýbrž že by se nejvýše pokládati mohl **za ojedinělé vybočení** z mezi stanov, jež může zavdati vys. vládě příčinu k úřadnímu upo-

zornění nebo napomenutí, *nikoli však ještě příčinu k jeho rozpuštění"* ...

Ku konci tázali se interpelanti »Jak může vys. vláda takovéto provádění zákona o právu spolčovacím ze dne 15. listopadu 1867, č. 134 ř. z. ospravedlniti« a hodlá-li J. Exc. c. k. místodržitel »působiti k tomu, aby vys. vláda rozpuštění Akad. člen. spolku v Praze odčinila«.

Interpelace ta podána byla, jak přirozeno, *v jazyku českém* a poskytla hraběti Fr. Thunovi příležitost odpověděti *poprvé* jako c. k. místodržitel na dotaz se strany poslanců. *I odpověděl hned* a sice **po německu**.

V odpovědi postavil se úplně na stanovisko svého předchůdce, barona Krause, jenž byl spolek ten výnosem ze dne 24. srpna rozpustil. Mimo jiné pravil: »V dotaze na mne podaném tvrdí se, že adresa není projevem politickým. *O tom mohou se mínění rozcházeti*; já však na tom trvám, že *projev ten jest rázu politického.*«

Dále pravil, že rozpuštění »Akad. člen. spolku« stalo se ještě za předchůdce jeho v úřadě místodržitelském; nicméně **on** *že béře na sebe úplnou odpovědnost za to* a prohlašuje, že kdyby býval již tehdá místodržitelem, *najisto by nebyl jinak jednal nežli jeho předchůdce v úřadě* a skončil výklad svůj v tento smysl:

»Chci ještě učiniti některá připomenutí. V poslední době pozorovati jest **snahy studentstva,** *jež vybočují z povolání studentstva na pole, na kteréž nenáleží*, a to zlé může míti pro studenty následky. Povinnosti pravého přítele studentstva jest varovati je a odvracovati od kroků, které nezbytně zlé musí míti následky. Třeba tu míti na zřeteli, že z **pravidla** *za studenstvo zcela jiní staví se živlové*, kteří ponechávajíce zodpovědnost svedeným, sami v čas v bezpečnost se uchýlí. *Tím více překvapuje, že na* **interpelaci** *podepsán jest profesor na technice*, který zvlášť měl by pečovati »**o disciplinu ve studentstvu**". (Poslanec Tilšer volá: **Poslanci** to podepsali a *ne* profesor!) —

»Brávo!« zaznělo z lavic velkostatkářských. »Oho!« z lavic poslanců svobodomyslných.

Ve sněmu i na galeriích nastalo vzrušení.

„Česky! Česky!“ voláno z řad poslanců svobodomyslných.

Posl. *Rataj:* »Jsme zde přece na **českém** *sněmu!*

Posl. *Perner:* »Interpelace byla podána *česky,* **žádáme tudíž za českou odpověď!“**

Bouřlivé »Výborně!« na galerii.

Hlas: **Žijeme zde ve státě policejním!**

Poslanec dr. *Podlipný* k **místodržiteli** hraběti Thunovi: »Dobře Vás, Excellenci, informovala strana vládní!«

Hlas: »To je lež!«

Nejvyšší maršálek, kníže Jiří Lobkowicz, prudce zvoní, žádaje za ticho. Na to upozornil galerii, že ji dá vykliditi, jakmile jen ještě jednou dá na jevo buď svůj souhlas nebo nelibost.

Tím intermezzo ukončeno a přikročeno k vyřízení denního pořádku.

* * *

Než již dne 19. října podány dvě jiné interpelace související s odpovědí na interpelaci první.

První, kterou podal poslanec hrabě dr. Václav *Kounic* zněla:

»Uvažujíce, že jednacím řádem pro sněm zemský zamezeno jest žádati za debatu v příčině odpovědi dané na interpelaci;

uvažujíce dále, že *Vaše Exc.* v pátém sezení sněmu zemského dne 17. října 1889 odpovídajíc k interpelaci dra. Koldínského a soudruhů, *vykročila z mezí odpovědi* na interpelaci zmíněnou, *ano vložila do své odpovědi* **i zřejmé a zřetelné pokárání jednoho ze spolupodepsaných poslanců;**

uvažujíce konečně, že v *tomto výroku* Vaši Exc. nutno spatřovati netoliko **porušení jednacího řádu sněmovního** — (kteréž právo případného pokárání některého projevu se strany poslanců jedině předsedovi sněmu vyhrazuje) — nýbrž i **pokus obmezovati** *zákonně zaručené* **nedotknutelnosti poslanecké** a tudíž i **porušení povinné úcty ku sněmu království českého;**

tážeme se:

Jak hodlá Vaše Exc. *ospravedlniti tento* **přímý** *a platným zákonům odporující* **útok na svobodu a nezávislost poslaneckou?**

Druhá interpelace, kterou podali poslanec Václ. *Krumbholz* a soudruzi, zněla:

»Ve staroslavném tomto království od věků nepamětných byl **jazyk český** *v životě veřejném, v úřadech a soudech až do r. 1627 jedině platným a výhradně panujícím.* Avšak i dle obnoveného zřízení zemského, když ponejprv povýšen jazyk německý na rovnost s českým, zůstal tento německému po zákonu nejen rovným, nýbrž jazyk český podržel i *přirozenou přednost*, že *králové čeští* až do r. 1836 *jazykem tímto jedině vykonávali posvátnou přísahu korunovační, a jazykem českým co prvotním jazykem zemským zahajovány byly sněmy království českého.*

Tato rovnost obou jazyků zemských byla po staletí hlavní částí veřejného práva tohoto království a nebyla ani později za dob absolutismu a zákonodárství německo-centralistického nikterak dotknuta; naopak spíše opětovně kladena s důrazem na rovnost tu váha, ba konečně i *ústava prosincová* článkem XIX. *úplnou rovnost tuto ještě na zbyt potvrdila.*

Každý veřejný, zeměpanský úředník *od nejvyššího do nejnižšího*, **povinen tudíž bez výjimky** *znáti oba jazyky zemské*, aby tak obyvatelstvo obojí národnosti vyhledávati mohlo právo své v jazyku vlastním.

Avšak s nejhlubším politováním stali jsme se v pátém (17. října t. r. konaném) sezení tohoto bezděky svědky, že na podaný v této sněmovně dotaz **český,** sám přední zástupce zemské vlády *odpověděl výhradně jazykem* **německým**.

Majíce za povinnost svou, abychom takovýto úkaz, *jímž nejzávažnější předpisy* o rovnosti jazyků *prvním úředníkem zeměpanským* **tak křiklavě** a to před tváři zástupců lidu samého **se porušují,** co nejrozhodněji odmítli, tážeme se J. Exc. pana místodržitele co prvního strážce nad zachováváním zákonů v této zemi ustanoveného:

Jak že hodlá srovnati uvedené své jednání s předpisy platných zákonů o rovnosti obou jazyků?«

Na dotazy ty hr. *Fr. Thun* ve schůzi dne 19. října **neodpověděl.**

»Příčina toho,« psaly »N. L.«,« jest zjevna. Není to snadným úkolem hájiti se v této věci a nezadati ničím straně, jež bezpečným je sloupem vlády, kterou místodržitel zastupuje. Neboť v otázkách toho druhu jest český lid velice choulostivý« ...

Teprve v sezení dne 26. října, tedy po sedmi dnech ujal se hr. Fr. Thun slova a zodpověděl obě interpelace po česku.

Především připomenul, že nejsou prý to interpelace v pravém slova smyslu a pro jejich *formu* bylo by prý úplně oddůvodněno, kdyby k nim odepřel dáti odpověď. (Oho!)

Odpovídaje pak na interpelaci první, pravil, že v odpovědi své na dotaz dra. Koldinského v příčině rozpuštění »Akad. čten. spolku« viděl se pohnuta poukázati k jistým zjevům v kruzích studentských, které s jednáním spolku toho beze vší pochybnosti jsou v nejužší souvislosti. Zároveň prý pokládal za svou povinnost, aby nepřímo se obrátil ku všem oněm činitelům se studentstvem se stýkajícím, kteří především jsou povoláni, aby studující mládež mírnili a od takových cest odvraceli, které jí mohou přivésti v rozpor se zákony a ohrožovati budoucnost její. Při příležitosti té prý konečně *pouze poukázal* ke skutečnosti, že profesor, jehož povinností je, aby působil ke kázni mezi studujícími, interpelaci tu spolu podepsal. (Hlasy: Ale jako **poslanec!**) Poukázáním ke skutečnostem těm, které úzce souvisí se stavem věci, nevykročil prý *po svém náhledu* ani z mezí odpovědi na interpelaci, aniž prý porušil nedotknutelnost poslance. (Hlasy: *Oho!* **Porušil!**) Měl prý tedy za to, že neporušil také důstojnosti sněmu, aniž zasáhl **v právo kázně**, jež náleží nejvyššímu maršálku zemskému.

V odpovědi na druhý dotaz, pravil: »Mohu sl. sněm ujistiti, že ačkoliv vždy budu pamětliv povinnosti své pečovati o *přesné provádění rovného práva* obou jazyků zemských v království českém, **přece** *pro* **jednání svoje** *v tomto slavném sněmu* pokládati musím za rozhodné toliko ustanovení § 14. řádu jednacího. Dle ustanovení toho má každému z obou jazyků zemských i v jednáních sněmovních zachováno býti stejné právo, jemu náležející. (Hlasy: Ano — **v jednání!**) V prvním sezení tohoto sl. sněmu užil jsem obou jazyků

zemských a tím osvědčil jsem pevnou vůli svou vyhověti v sl. sněmu úplně utanovení onomu. Musím však i pro *sebe* **jakožto zástupce vlády** považovati práva, jaké dle ustanovení toho každému jednotlivému panu poslanci náleží, aby svobodně si voliti mohl jeden z obou jazyků zemských při jednání v tomto sl. sněmu. (Výborně! Hlasy: **Na českou interpelaci patří česká odpověď!** Poslanec Krombholz: **My se k vůli někomu německy učit nebudeme!)**

Na či straně byla ve sporné záležitosti té *pravda*, zda na straně interpelujících nebo hr. Thuna jako c. k. místodržitele, nechť rozhodne čtenář!

Hr. Fr. Thun pojal rovnoprávnost ve sněmu království českého v ten smysl, že »zástupce vlády,« po případě c. k. orgán, jakmile překročí práh sněmovny, nemá žádných povinností ve smyslu základních zákonů státních, dle kterýchž vyžaduje se od každého c. k. orgánu v Čechách úplná znalost obou zemských jazyků a veškeré důslednosti z rovného práva jazykového plynoucí — především povinnost: jednati s Čechem po česku, s Němcem pak po německu a rovněž tak každou úřadní záležitost vyřizovati.

Hr. Fr. Thun soudil, že má c. k. vládní orgán ve sněmu vzhledem k jednací řeči *tatáž práva jako každý poslanec* a že podléhá v ohledu tom výhradně jen jednacímu řádu sněmovnímu.

Důslednosti z tohoto pojmutí rovného práva c. k. orgánův ve sněmu království českého jsou očividny. Může-li c. k. orgán ve sněmu užíti v jednání dle vlastního uznání zcela libovolně kteréhokoli z obou jazyků zemských, mohlo by se státi, že by se objevil jednou z čista jasna ve sněmu království českého jako c. k. místodržící nebo kterýkoli jiný c. k. orgán Němec, který by ve všech schůzích užil svého práva dle jednacího řádu a po celé zasedání — a to i v případu *abstinence* německých poslanců, tedy v době, kdy by bylo veškeré rokování úplně české, — *nepronesl ani jediného slova po česku.*

Než ani tím nebyla záležitost ta odbyta Dne 18. listopadu přivedl ji k řeči dr. Vašatý, který mimo jiné pravil:

»A co mám říci o *hlavním skutku* nynější vlády, kterého jsme všichni svědkové ze dnů tak říkaje minulých?

Vlády ústavověrné, jak známo, dosadily do tohoto království za prvního účastníka **osobu,** *která* **znala důkladně oba jazyky zemské.**

Posud podle rovnosti jazyků *vyžaduje se,* aby *každý i nejmenší úředník* v tomto království *znal jazyk český.* Musí jej znáti i *nejnižší písař* u okresního soudu, hejtmanství, u pražského magistrátu; musiť i každý strážník policejní *znáti oba jazyky zemské* v královském hlavním městě Praze, kde jest menšina obyvatelstva německého.

Avšak vůči všemu tomu, vůči takové zřejmosti zákona, **byl,** jak známo, k našemu politování **dosazen na stolec místodržitelství českého** Jeho Excellence **nynější pan místodržitel,** *který sám doznal* že **jazyka českého není dostatečně mocen.**

To, pánové, dával bych na uváženou, jest-li by někdo z poslanců v tomto slavném sněmě zasedajících, který nevládne oběma jazyky zemskými, *dovolil sobě a osmělil se přijati úřad,* **ku kterému** sám se přiznává, že **nemá schopnosti.** Pánové! Myslím, *že by se snad nenašel druhý* v tomto sl. sněmě, **aby přijal úřad, k němuž není způsobilý.**

My jsme se k Jeho Excellenci chovali velmi zdrženlivě, ačkoli jsme věděli, že veřejně byl napřed prohlásil, **že přišel jaksi potírati liberální živel.** Strana naše chovala se k němu velmi shovívavě. A tážu se vás, pánové, kdyby se něco podobného bylo v tomto slavném sněmě přihodilo, *aby k německému dotazu* pana *poslance německého* byla dána **odpověď v jazyku českém,** jaká by to bývala shovívavost se strany zástupců národa německého?«

Místodržitel hrabě Fr. Thun odpověděl na tyto výtky dra. Vašatého v témže sezení **po německu** v tomto smyslu:

»On« (dr. Vašatý) »kladl důraz na to, že by se byl sotva kdo nalezl přijmouti úřad místodržitele, kdyby vycházel z přesvědčení, že *není obou zemských jazyků úplně mocen.* Nuže, pánové, při přijímání takového místa rozumí se sebou, že člověk s sebou zrale se radí, *může-li* takové místo přijmouti a že teprve po zralém uvážení okolností (hr. Fr. Thun řekl

do slova: »der Umstände zum Umstände«, čemuž nerozumíme) se rozhodne. Dospěl-li jsem k tomuto rozhodnutí, učinil jsem tím mimo to také zadost své naději, že bude mi popřáno, bych mohl ku blahu a v zájmu této země působiti«.

Místodržitel hr. Fr. Thun tudíž v odpovědi své na výtky samé vůbec ani nereagoval. Pravil prostě, že přijal úřad c. k. místodržitele po zralém uvážení a zároveň v naději, že bude mu v úřadě tom popřáno působiti ku blahu a v zájmu země české . . .

Byly-li výkladem tím výtky dra. Vašatého vyvráceny, nechť rozhodne čtenář sám; nám brání v pronesení úsudku § 300. tr. z. . . .

Dr. Vašatý replikoval: »Co se týče osobní poznámky pana místobržitele, dodávám, že *J. Excellence musí doznati,* co jsem uvedl: *že jest přece* **u něho částečná nezpůsobilost.** On ale řekl, že *skutky* svými chce přispěti k tomu, aby tuto zemi povznesl, a tato slova se mne příjemně dotkla, že také tu *kardinální nezpůsobilost* brzy odčiní a že na prospěch této vlasti a obou národností působiti bude.«

* * *

Hrabě Fr. Thun setrval na svém stanovisku i na dále, odpovídaje na každou českou interpelaci po vlastním uznání, z pravidla po německu, tak že dr. Vašatý viděl se pohnuta přivésti záležitost tu i v zasedání nejblíže příštím a sice 15. ledna 1891, když byl c. k. **místodržitel** *na českou* interpelaci poslance Trevbala odpověděl opět **po německu,** dvakráte k řeči.

Poprvé pravil mimo jiné: »Vláda také **proti** *této rovnosti jazykové ustanovila* **nynějšího místodržitele.** Opětuji a připomínám, *kolikráte již já sám,* ctění pánové, **písemně a ústně** upozorňoval jsem Jeho Excellenci, že **odpovídá-li na dotazy poslanců českých, a mluví-li o záležitostech českých,** aby **to učinil jazykem českým,** *tak jako to musí, odpovídaje našim krajanům německým, činiti v jazyku německém.*

Oni jistě jsou tak spravedliví a nemohou jinak, chtějíce logicky před veřejností jako zástupcové lidu se gerirovati, nežli přiznati, *že jest to* **bezpráví,** a že oni by si *odpovědi*

české ve svých věcech německých v této sněmovně *nedali líbiti*.

A čeho jsme byli dnes, pánové, svědky? Pan **místodržitel** opět k tomu, co byl pan poslanec Treybal *v české řeči* stran zadržování náhrad za povodeň uvedl v tomto slavném sněmu v rokování o této předloze, **opětovně** *maje českou petici*, v této záležitosti *v rukou* **odpovídal nám německy,** čta nám petici tu *s úsměvem ironickým*, *a způsobem skutečně pláčtivým* **a urážejícím**.

Pánové! Proti **vládě, která takto dovede naši národnost urážeti, která nezachovává takto zákony,** která je **takto** *svým* **orgánem nejvyšším** *v tomto království* **zjevně denně porušuje,** proti takovéto vládě nelze dosti určitého znění osnovy zákona ani vynajíti; vůči takovéto vládě musíme býti při každém kroku na stráži v příčině rovnosti našeho jazyka.

Pánové! Já jsem to zase jen konstatoval, jak se za této vlády jedná a za **jejího místodržitele** a nechci k tomu přičiňovat dalšího něco; nechci se rozčilovat ve věci, která skutečně již, abych zůstal při chladné krvi, činí nemožným.

Ale, pánové, tolik dovoluji si jen podotknouti, že za takového znepokojení v národě českém, který jest snad přece pro Rakousko ještě důležitým faktorem, že za takovéhoto znepokojování, při jednání o těchto punktacích, že za **takovéhoto urážení české národnosti v jejich nejsvětějších právech jazykových prvním zástupcem vlády,** by každá vláda moudrá, skutečně rakouská všecko další jednání o těchto punktacích zastavila (Tak jest!), a **tohoto místodržitele** *nejméně z šetrnosti k národu českému* — **odvolala"** . . .

Po druhé, pojednávaje o rovném právu jazykovém u nejvyššího soudního dvoru, pravil: »*Nejvyšší soud* ani za ministra Glasera nezachovával trestní řízení a sice totéž, jež mu bylo od něho zasláno; *on je nezachovává ani nyní* a nynější vláda dopomahá mu k nezachovávání zákona toho tím, že zřídila onu pověstnou překládárnu.

Musím to opakovati, poněvadž Jeho Excellence, pan **místodržitel**, když takové opravdu žalostné případy vypravuji, jako *že nejvyšší soud nezachovává zákony*, **ještě se tomu směje;**

musím to konstatovati, poněvadž to budí velké roztrpčení, když vidíme podobné zjevy. Trestní řízení nařizuje, že mají krajští soudové závěrečné líčení s obžalovaným českým vésti v českých krajinách česky, v německých německy — v Písku se vede na př. po česku a v Chebu po německu . . .

Totéž trestní zřízení v § 294 asi nejvyššímu soudu nařizuje, že má podle těchto nařízení jako krajští soudové přelíčení vésti. A co vidíme u nejvyššího soudu? Předčítá se tam sice dovolání, revise, nejvyššímu soudu podané, *po česku*, předčítají se *příčiny* prvního soudu *po česku*, předčítá se rozsudek procesového soudu *po česku*; ale jakmile začne mluviti referent soudu, *přednáší* **po německu,** jakmile začne mluviti generální prokurator, *mluví* **po německu**.

Já sám dožil jsem případu, že když jsem chtěl *v české záležitosti* ujmouti se slova *česky*, bylo mně to samým předsedou nejvyššího soudu *zapověženo*, bylo v mé přítomnosti *českému obžalovanému*, který ani slova německy neznal a který do Vídně k nejvyššímu soudu byl povolán, **zapovězeno mluviti česky**.

Není to žalostno, *když Čech*, maje právo své v zákoně zajištěno, v zákoně jeho Veličenstvem podepsaném a schváleném, *před takovým zákonem platným stojí bez práva* a když v tomto sl. sněmě Jeho Excellence pan **místodržitel,** *první zástupce vlády v tomto království*, když si stěžuji když tak upřímný stesk pronáším, **má proto jen úsměv líbezný, anebo úsměv ironický na tváři!**

To jsou žalostné zjevy! — — — Ve kterém státě není úcty před zákonem a **kde nejvyšší hodnostáři takto se chovají,** tam není naděje na trvání statu, tam není naděje na lepší budoucnost.«

Než i po té zůstal hr. Fr. Thun věren svému rozhodnutí a odpovídal na interpellace *české* i na dále po vlastním uznání, až došlo dne 13. února 1895 ku scéně, jaké sněmovna česká zřídka kdy byla svědkyní.

Den před tím proslovil dr. Edvard Grégr řeč, na kterou c. k. místodržící hr. Fr. Thun uznal za vhodné odpověditi obšírně a učinil tak zase **po německu**.

Část odpovědi jeho vyslechnuta s poměrným klidem; avšak asi v polovině sběhlo se následující:

C. k. místodržící hr. Fr. Thun: »Pan posl. dr. Grégr mluvil *o samostatnosti Čech. Tou vyrozumívá on stav takový, který by naprosto nemohl vésti ku zdaru této země.* Neboť *pouze v pevném Rakousku — pouze v Rakousku ve svém celku a ve svých částkách pevně sroubeném* — (Hlasy z lavic svobodomyslných poslanců: Ale ne v zcentralisovaném Rakousku!) spočívá spása Čech. Toliko v silném Rakousku dojdou Čechy jako každá ostatní část říše své velikosti. (Němci a velkostatkáři: Bravo! Nepokoj. Mladočeští poslanci: Chceme decentralisaci říše! Velký nepokoj.)

Nejvyšší maršálek (zvoní): Žádám, aby nebyl řečník vyrušován.

Hlasy z mladočeských lavic: Ať mluví česky! Česky mluvit! — Volání vždy bouřnější a neulevující. **On ještě nikdy nemluvil česky! Ať mluví česky!**

Nejvyšší maršálek: Žádám pány, kteří nemají slova, aby řečníka nevyrušovali.

Trvalý lomoz. Hlasy: *Ať mluví k nám česky!* Buď *ať mlčí*, nebo *ať mluví česky.* Polemisuje *s českými řečníky, ať tedy mluví česky!* Ohromná vřava; místodržitele není slyšet. Viděti posl. dra. Brzoráda, dra. Černohorského, dra. Edv. Grégra a dra. Koldinského, kterak živě hovoří. *Místodržitel na chvíli umlká.* Velkostatkáři a Němci byli se kolem něho seskupili a okřikují svobodomyslné poslance. Tito jim hlasitě odpovídají.

Posl. *Niklfeld* volá: *Urážíte nás zde* v *německém jazyku!*

Posl. Hoffmann: To je Niklfeld! (Veselost mezi Němci a velkostatkáři.)

Místodržitel: Prosím pány . . (Hlasy: *Ať mluví* **česky!** Veliký hluk.)

Místodržitel: Žádám pány členy ... (Hlasy: **Česky! Česky!** Lomoz.)

Nejvyšší maršálek: Volám k pořádku pány, kteří nepřipouštějí, aby se zde mluvilo v jednom zemském jazyku, ve kterém je každý zde mluviti oprávněn. (Němci a velkostatkáři: Bravo! Tleskají. *Hlasy:* **On není poslancem,** *on je veřejným*

úřadníkem: každý *úřadník státní má v Čechách znáti oba jazyky!* **Česky mluvit!**)

Nejvyšší maršálek zvoní a křičí: Žádám, aby byl zachován klid! (Hlas: *Ať místodržitel ho neruší sám!* Veselost na lavicích poslanců svobodomyslných.)

Baron *Zessner:* To je ale hanebné!

Nejvyšší maršálek: Kdo klid porušil, to se může posouditi! (Staročeši a velkostatkáři: Výborně!)

Místodržitel: Mohl bych si vůbec . . . (Hlasy: **Česky!** Nový lomoz.)

Nejvyšší maršálek (zvoní): Ticho! Já opakuji ještě jednou, že jest v tomto sl sněmu každému volno, mluviti v jedné z obou řečí zemských. (Hlas: *Poslanci,* **ale ne úřadníkovi!**) Nemohu připustiti, aby někomu, kdo tohoto práva užívá, toto právo bylo odepřeno. (Hlas: **On není poslancem!** Nepokoj.)

Místodržitel: Poslanec . . . (Prudké výkřiky: *Česky!* **Česky chceme!** Hluk.) tvrdil ve své řeči: Dejte nám svobodu a my budeme dobrými Rakušany. (Nepokoj. **Česky mluvit!**) Toto své tvrzení hleděl onen poslanec ihned opodstatniti tím, že existenci Rakouska na čisto popíral. (Nepokoj: **Česky!** Úřadník ať mluví česky!)

Co následovalo, ponecháváme si na později a vracíme se zase k zasedání sněmu českého r. 1889—1890.

* * *

Prodlením zasedání toho podáno bylo ještě několik interpelací, z nichž zaznamenáváme následující:

I. Dotaz dra. **Pacáka** ze dne 17. října 1889, v němž čteme:

»Vaše Excellence! *V uvážení, že* **veškeří** *státní i zemští úřadové* v království českém povinni jsou zákony zaručené *rovné právo obou jazyků zemských co* **nejpřísněji** zachovavati a v uvážení, že veškeří úřadové státní i zemští v království českém dále povinni jsou vlast naši statoprávně přislušícího a zákonem stanoveného titulu »království české« v tiskopisech a prohlášeních úředních přísně šetřiti — dovolujeme si Vaší Exc. tázati se:

»Jest Vaší Exc. známo, že **ve všech** *c. k. celních, berních a finančních úřadech v tomto království,* jež podřízeny

jsou správě místodržitelství, **užívá se** až na malé výminky **výlučně německých tiskopisů** a že těmito úředními zprávami c. k. finančních hospodářských úřadů (oekonomatů) opatřované tiskopisy v novější době na většině toliko opatřeny jsou nadpisem **„Provinz Böhmen“** a nebo Böhmen a že státoprávní název *„království české“* až na malé výminky systematicky z úředních tiskopisů se vylučuje, kdežto na starších tiskopisech úředních c. k. berních úřadů vesměs titul »království české« se nacházel?«

2. Jest Vaši Exc. známo, *že c. k. berní úřadové* v českém království dávají starostům obecním, daně státní vybírajícím, v nejryzejších českých krajinách *německé* výkazy nebo seznamy daní (tak zv. kontovní knihy)?

3. Obracejíce pozornost Vaši Exc. na tyto *přechmaty* porušující povinnou šetrnost k zaručeným právům jazyka českého, jakož i k státoprávní důstojnosti království českého, dovolujeme si otázati se dále: *„Kdy* a jakým způsobem chce V. Exc. uvedené *úřadní nešváry* dáti vyšetřiti a odstraniti?«

Dotaz ten zodpověděl hr. Fr. Thun *po česku* dne 22. listopadu. Pravil, že dal si předložiti tiskopisy, jichž se u jmenovaných úřadů užívá a které jsou určeny pro styk se stranami a přesvědčil prý se, že tiskopisy ty shotoveny jsou v obou zemských jazycích. **Výjimku** činí **tiskopisy celní**. Výjimka ta však prý jest odůvodněna paragrafem 65. řádu celního a státního monopolu *z roku* **1835,** dle něhož deklarace celní — patrně prý za účelem jednotného řízení v celé říši, která tvoří jediný obvod celní a za účelem, aby se umožnila snazší kontrola správnosti řízení — **musí** *prý býti shotoveny v jazyku* **německém.**

Na celních tiskopisech bylo prý dle úředního poučení k řádu monopolnímu z *roku* **1836** vytištěno v záhlaví k označení dotyčného obvodu správního vesměs »Land«; dle úředního poučení z roku **1853** pak bylo na místě toho pojato slovo »Provinz«. Následkem opatření před několika lety učiněného bylo i toto označení na dotyčných tiskopisech vypuštěno a zdejší obvod správní označen byl *toliko* slovem »Böhmen.«

Bylo-li v tom neb onom případě užito snad ještě vzorce staršího, stalo prý se tak *patrně proto*, aby byla zbývající zásoba spotřebována.

K druhému odstavci interpelace vzhledem ke kontovním knihám, podotknul hr. Fr. Thun, že obecní starostové nejsou povinni jich vésti a c. k. úřadové že prý nejsou zavázáni je vydávati. Vydávají-li prý je přes to úřadové a sice bezplatně starostům, děje prý se tak pouze z ochoty a proto, poněvadž prý jsou obě strany přesvědčeny, že vedení těchto zápisků jest vhodné.

II. Dotaz dra. **Koldinského** ze dne 17. října zněl: »Při provádění soudních exekučních dražeb na věci movité v Praze a v předměstích zakořenil se ten *zlořád*, že se ku dražbám takovým dostaví sorganisovaný spolek lidí, tak zvaný *„chabrus“*, jenž obsadí obyčejně veškeré místnosti, ve kterých se dražba odbývati má, za tím účelem, aby se do místností dražebních kupci, kteří k jich spolku nenáleží, dostati a dražby súčastniti se nemohli. A že pak spolek ten veškeré věci za cenu, jakou sám dobrovolně dáti chce, skoupí, kterýmžto výtěžkem se obyčejně ani útraty dražební nekryjí a exekut způsobem tím o svůj poslední a jediný majetek se připravuje, aniž by se však dluh jeho, pro nějž dražba vedena byla, zmenšil, čímž za nynější tísně, zejmena stav živnostenský a řemeslnický v Praze a v předměstích do nezměrné bídy se uvrhuje . . .«

Ku konci tázali se podepsaní, hodlá-li vláda učiniti co nejrychleji opatření, aby byly zlořády ty odstraněny a platné řády dražební zachovávány.

Na dotaz ten *c. k. místodržící* **neodpověděl.**

III. Dotaz dra. Edv. **Grégra** ze dne 12. listopadu 1889 zněl: »Když Vaše Excellence nastoupila úřad místodržitele království českého, rozšiřováno bylo orgány vládními, že prý se tak stalo hlavně pro osvědčenou **ráznost** a *nestrannost* Vaši.

Těšili jsme se tomu všichni, uznávajíce, že skutečně zapotřebí jest ruky rázné, aby odklizeny byly mnohé nepořádky a nepřístojnosti, na něž si národ český tak dlouho, avšak marně stěžoval, na př. ono nevlastenecké a nemravné řádění německého Schulvereinu, aneb ono *křiklavé* **bezpráví** a ona

surová persekuce, jíž bez ochrany vydány jsou české menšiny v tak zvaném uzavřeném území německém.

Avšak tvrzeno z mnohých stran, že **hlavním úkolem** *nového místodržitele* má býti, aby stavil **a potlačil** tak zvané hnutí mladočeské t. j. vzrůstání národní strany svobodomyslné.

Nevěřili jsme tomu, majíce za to, že místodržitel království českého jakožto zástupce vlády, ba samého krále, v této zemi státi má nad politickými stranami a že jest *nepřiměřeno a nedůstojno*, **aby zasahoval sám do agitac** politických stran.

Avšak z úkazů, které se vyskytují již při první doplňovací volbě sněmovní pro okres Ledeč a Dolní Královice, zdá se, že jsme se v tomto mínění mýlili; neboť způsob, jakým **političtí úřadníci** a zejména sám okresní hejtman Leopold Václav *agitaci pro vládního kandidáta* pana Roberta Kruše, ředitele velkostatku, oproti kandidátu strany svobodomyslné provádějí, musí v každém soudném člověku vzbuditi *přesvědčení, že by tak jednati nemohli a nejednali,* **kdyby k tomu nebyli dostali přímý rozkaz od samého místodržitelství.**

Uvádíme zde jen některá zaručená fakta na potvrzení našeho udání. Tak sděluje c. k. okresní hejtman písemně svým známým a příbuzným, že bude dán do pense, bude-li v okresu jeho zvolen Mladočech, dr. Brzorád, a že celé jeho postavení a karriéra závisí na výsledku této volby. Než i v hostincích a jiných místech veřejných agituje pan okresní hejtman pro kandidáta vládního, *vyhrožuje* občanům ledečským, že *zle se pomstí na Ledči a celém okresu*, bude-li zvolen Mladočech. Po celé dny pobíhá p. okresní hejtman po náměstí, chytaje voliče, ba i ženy jejich, a přemlouvaje je, aby volili kandidáta vládního.

Na poště se poptával, kdo odebírá »Nár. Listy« a *úřadníkům vyhrožoval*, že je vezme do disciplinárního vyšetřování a způsobí jich přeložení do místa jiného, budou-li čísti »Nár Listy« a voliti kandidáta mladočeského.

Pro staročeského kandidáta agituje též velmi horlivě a *způsobem nedovoleným* c. k. okresní komisař *Wirth.* Dne 2. a 4. listopadu (1889) svolal tento úřadník cestou úřadní *všechny obecní starosty celého okresu* pod záminkou kon-

trolního shromáždění vojenských záložníků do místností okresního hejtmanství. Když se obecní starostové ptali, kdy započne s nimi úřadní řízení, tu jim p. okresní komisař řekl, že je zavolal vlastně za — jinou příčinou.

Na to je zavřel do jednoho pokoje a pouštěl pak jednoho po druhém do vedlejšího pokoje k sobě, přemlouvaje je tam, aby volili staročeského kandidáta; jinak že **budou svrženi se svého starostenského úřadu.**

Máme za to, že tyto ukázky již postačí, aby se vidělo, jakým způsobem *političtí úřadové pouštějí se do strannických agitací volebních* a poněvadž se to za dřívějšího p. místodržitele nikdy nedělo, musíme za to míti, že **političtí úředníci byli k tomu nynějším panem místodržitelem energicky vyzváni.**

Ačkoli jsme přesvědčeni, že uvědomělí voličové čeští tímto **úřadnickým terrorismem** ve svém přesvědčení zviklati se nedají, máme přece za svou povinnost proti takovému jednání c. k. politických úřadů co nejdůrazněji se ohraditi a ptáme se tudíž pana místodržitele:

1. Jsou Vaší Excellenci tyto strannické agitace c. k. politických úřadů známy?

2. Schvaluje Vaše Excell. takové jednání podřízených svých úřadníků, a pak-li ne, jakým způsobem jim hodlá přítrž učiniti?

V Praze, dne 12. listopadu 1889.

Místodržitel hr. Fr. Thun odpověděl na interpelaci tu po desíti dnech dne 22. listopadu česky takto:

»O strannických agitacích c. k. politických úřadníků **není mi nejen ničeho známo,** ale mohu i na základě konaného šetření ujistiti, že to, co tvrdí se zejména o c. k. okresním komisaři Emanueli Virthovi, na pravdě se nezakládá. Co se toho týče, postačí podotknouti, že vyznání k obecním starostům, aby se dostavili ke kontrolnímu shromáždění dovolenců a záložníků 2. a 4. listop. t. r. stalo se již ve Věstníku okres. hejtmanství ode dne 9. října t. r. a že tedy tvrzení interpelace, že obecní starostové povoláni byli cestou úřadní pod záminkou kontrolního shromáždění záložníků, patrně jest

v odporu se skutečností, že doplňovací volba do sněmu teprve dne 23. října t. r. vypsána byla.

Při tomto stavu věcí nevidím se pohnuta, abych za příčinou podané interpelace vydal nějaké nařízení úřadníkům mně podřízeným, a to tím méně, an jsem přesvědčen, že *jednají po zákonu.*"

Potud odpověď J. Exc. pana místodržitele.

Byl-li odpovědí tou uspokojen, vlastně přesvědčen každý, kdo věnoval bedlivou pozornost dotazu i odpovědi, nevíme a také na tom dnes již pranic nezáleží.

Že by byl každý jiný člověk na místě hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitel *jinak* odpověděl, jest přirozeno. Nás na př. by žadná podobná interpelace nepřivedla nikdy do rozpaků a jsme jisti, že by odpověď naše uspokojila *každého* a přede vším interpelující, kdybychom odpověděli asi v tento smysl:

»Pánové! Jako správce království českého pokládám za první svou povinnost státi nad stranami. Z té příčiny se také žádných strannických snah neúčastním a dbám o to, by každý úřadník, který mně jest podřízen, řídil se touže devisou jako já.

Přede vším buďte ubezpečeni, že *já žádného rozkazu nebo vyzvání k úřadnictvu v příčině voleb nevydal* **a nikdy nevydám.** Ubezpečení mému můžete sice přidati víry; ale — nemusíte. Kdožkoli však o pravdě slov mých pochybuje, nechť si neobtěžuje přesvědčiti se; já mu budu ve všech směrech nápomocen. A budu-li přes to usvědčen t. j. podaří-li se komukoli *zjednati si důkazův,* že jsem nemluvil pravdu, jsem okamžitě ochoten podrobiti se soudu sněmovny.

Tolik o mně samém.

Obvinění, která byla v dotazu uvedena o c. k. orgánech mně podřízených jsou takového druhu, že bych ani okamžik neotálel užíti svého práva a zavedl v příčině té nejpřísnější disciplinární vyšetřování a v případu, kdyby byli obvinění shledáni vinnými, učinil vše, co zákon v ohledu tom předpisuje.

Než vším tím mohl bych na sebe uvaliti podezření jisté strannickosti, ať již v tom neb onom směru. Z té příčiny dovoluji si slavnému sněmu navrhnouti, aby ze svého středu

zvolil zvláštní komisi, která by případ zcela nestranně a zároveň co nejpřísněji vyšetřila a podala sněmu v záležitosti té přiměřené návrhy. A o čemkoli se pak slavný sněm usnese, já jako přednosta zeměpanských úřadů také provedu.

Případy tohoto druhu ovšem nemohou býti vždycky předmětem úvah a usnášení se sněmu zemského, který má zcela jiné úkoly nežli kontrolovati do podrobna každou stížnost na zeměpanské orgány. Avšak proto, že případ toho druhu byl *prvním* a mohl by posloužiti za případ exemplární, v kterémž bych prokázal *úplnou svou nestrannost* a zároveň podal *přesvědčující důkaz*, že **chci ve všem šetřiti přísně zákonův a každé prohřešení se svých podřízených proti nim netoliko úplně nestranně vyšetřiti, nýbrž v případu zjištěné viny vinníky také po zásluze potrestati,** žádám slavný sněm, aby výminečně návrh můj schválil i provedl a poskytnul mi tak možnost přesvědčiti i *nejrozhodnější oposici* o tom, že mi nejde o nic jiného než o naprosto nestranné zjištění ryzé pravdy a nejpřesnější šetření zákonův.«

Kterému z obou uvedených způsobů rozřešení sporné záležitosti dala by oposice nebo většina sněmovní přednost, nechť rozhodne čtenář sám.

Vraťme se však zase k dalším interpelacím!

IV. Dotaz dra. *Vašatého* ze dne 23. ledna 1890 v příčině »**objektivního řízení**“ zněl:

Vaše Excellenci! Dle zpráv časopisů pozvala vláda některé velkostatkáře a poslance jak českého tak německého obyvatelstva Čech do Vídně ku společným poradám, jak by bylo lze ukliditi dosavadní spory mezi oběma národy v tomto království.

Ve společných těchto poradách, samou vládou řízených, stala prý se celá řada dohodnutí, která s upravením poměrů národnostních a jazykových sborům zákonodárným k ústavnímu jednání mají býti předložena.

Ačkoliv dotyčná dohodnutí ve Vídni — pokud se dostala na veřejnost — mají dosud jen *ráz soukromý* a *žádným platným zákonem před veřejným posuzováním chráněna nejsou*, **stíhá přece tisková policie zde v Praze i na venkově všeliké,** *i zcela umírněné a věcné* **úvahy** o dotyčných

usneseních na vídeňských konferencích, **zabavujíc časopisy** *pro jich zprávy* a *úsudky*, neb i **pouhé výňatky z časopisův jiných.**

Tak zejména **podlehly zabavení** dne 21. ledna t. r. **veškeré odpolední listy zde v Praze vydávané,** vyjímaje úřadní »Prager Abendblatt,« za tou příčinou, že uveřejnily z *vídeňského časopisu* »Deutsches Volksblatt« *krátký výňatek o řečených dohodnutích*, kdežto týž **list vídeňský nebyl** nejen ani ve Vídni **zabaven,** nýbrž také *ve veřejných místnostech v Praze bez závady vyložen zůstal.*

Takovéto obmezování veřejné kritiky jest však zcela neslýchané ve státě ústavním a nemůže jím, hledíc zvláště ku praxi tak nerovné, *ani vážnost k orgánům vládním, ani důvěra v jich nepředpojatost upevněna býti.*

Ježto pak uvedené *bezpříkladné obmezování*, *odporujíc platným ústavním zákonům* a **porušujíc bezpečnost právní,** jest zvláště povážlivo a politování hodno v tomto případě, kde jedná se o důležité zájmy dvou národův i veliké zájmy politické celého státu: dovolují sobě podepsaní poslanci dotaz slušný:

Má Vaše Excellence jako první zástupce vlády v tomto království o **tomto nezákonném,** *ba* **přímo libovolném obmezování veřejné kritiky** vědomí, a jest *vláda ochotna zjednati* **tiskové svobodě,** *základními ústavními zákony zaručené, vůči* **tak zřejmým přechmatům policie tiskové povinnou ochranu?"**

Místodržitel hr. Fr. **Thun** odpověděl na dotaz ten dne 25. ledna po česku do slova takto:

„*Úřadové*, kterým náleží prováděti zákon tiskový, *mají* dle § 487. ř. tr. **právo,** aby *zabavili tiskopisy*, které pro obsah svůj v zájmu veřejném stíhány býti mají.

Poněvadž *zabavení děje se na základě* **subjektivního náhledu** o *trestnost obsahu* dotýčného časopisu *vzhledem k poměrům* **právě stávajícím,** rozumí se samo sebou, že *nevyhnutelny* jsou **různosti v náhledech** a následkem toho také v tom, **jak** se *proti* **témuž** *obsahu* na **různých** *místech zakročuje.*

Ostatně mohu pány interpelující ujistititi, že úřadové tiskoví vždy pamětlivi jsou dotyčných předpisů zákonných, a ostatek ve výroku příslušného soudu, po každé konfiskaci následujícím spočívá **dostatečná** a *účinná* **kontrola** dotyčného řízení úředního.«

Potud odpověď.

Hrabě Fr. Thun doslova pravil, že konfiskují se tiskopisy »na základě **subjektivního** *náhledu*«.

Rozumíme-li slovům těm dobře, znamenají asi tolik, že c. k. orgán, který má povinnost bdíti nad veřejným tiskem, nařizuje zabavení tiskopisu, kdykoli tiskopis ten *po jeho* **subjektivním** t. j. **osobním** *náhledu* obsahuje povahu nějakého trestného skutku.

Kryje-li tento náš výklad úplně lapidarnější vyslovení se hraběte Fr. Thuna, musíme po pravdě konstatovati, že neznáme žádného zákona, aniž jakéhokoli jiného nařízení, jež by tiskovou policii zmocňovaly: konfiskovati po *subjektivním* náhledu konfiskujícího c. k. orgánu.

Ano nepamatujeme se, že bychom byli výrok ten buď někde četli nebo jej slyšeli pronésti, nechť už v jakémkoli rozsudku neb o námitkách proti konfiskaci neb o jakékoli jiné příležitosti veřejné nebo soukromé. Pokud se pamatujeme, pronesl hr. Fr. Thun náhled ten vůbec poprvé a až dosud *samojediný*...

My a s námi zajisté tak mnohý jiný byl až dosud toho náhledu, ba snad i přesvědčení, že c. k. státní návladnictvo nebo c. k. policie nařizuje zabavení tiskopisu výlučně jen na základě zřejmého znění trestního zákona a sice naprosto **objektivně** (a nikoli na základě *subjektivního* náhledu) t. j. bez ohledu na subjektivní nebo-li osobní náhled konfiskujícího c. k. orgánu výhradně jen dle právní normy, jak jest v trestním zákoně — co do povahy skutku, která musí býti dříve zjištěna — více méně přesně vytknuta.

Zatím dověděli jsme se z úst samého pana místodržitele hraběte Fr. Thuna, že *»zabavování* děje se na základě **subjektivního** *náhledu* o trestnosti obsahu.«

Z té příčiny také se nikterak nedivíme, co J. Exc. pan místodržitel doložil, že totiž »zcela přirozeně« *na různých*

místech **různě** *se zakročuje;* neboť kde rozhoduje o trestnosti obsahu nějakého tiskopisu **subjektivní** náhled a nikoli přesné znění zákona, tam ovšem také se musí různiti důslednosti z toho plynoucí t. j. co jest trestným dnes, nemusí býti trestným zítra, co jest trestným v Praze, nemusí býti trestným v Plzni nebo v Budějovicích nebo v Táboře atd.; krátce **„trestnost“** se **mění** *dle subjektivního náhledu* toho, jehož povinností jest bdíti nad veřejným tiskem, aby se neprovinil proti přesným předpisům trestního zákona.

Než budiž tomu jakkoli! Hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící jest, jak z jeho odpovědi vysvitá, přesvědčen:

I. že konfiskující c. k. orgánové, kteří zabavují tiskopisy na základě **subjektivního** *náhledu o trestnosti skutku*, **jsou úplně v právu;** a

II. že ve výroku příslušného c. k. soudu, kterýž konfiskaci zabaveného tiskopisu buď potvrzuje nebo nepotvrzuje, spočívá *„dostatečná a účinná* **kontrola“** tak zvaného »objektivního řízení« v záležitostech tiskových.

Připusťme *zatím* bezpodmíněně vše, co byl hr. Fr. Thun netoliko jako chef zemské správy, ale i jako *právník* pronesl o právoplatnosti a naprosté zákonitosti tak zvaného »objektivního řízení« t. j. o právu tiskové policie: tiskopis zabaviti, a nepodati na určitou osobu žádné žaloby, nýbrž spokojiti se pouhým potvrzením konfiskace se strany příslušného c. k. soudu.

Než — optejme se: *jaký asi* **účel** *má tato procedura?*

Najisto jen ten, aby tiskopis, jejž netoliko c. k. státní návladnictvo nebo c. k. policie, nýbrž i c. k. soud shledá po zákonu závadným a potvrzením konfiskace další rozšiřování zakáže — nebyl dále rozšiřován a *vůbec nedostal se do obecenstva;* krátce aby byl závadný tiskopis zničen a trestný obsah jeho — pokud vůbec možno — **neškodným učiněn.**

Jiného účelu »objektivní řízení« aspoň po našem náhledu nemá.

Bezděky naskytají se však otázky další: Je možno účelu toho dosíci vždy? Dostačí zákonní ustanovení, o něž se »objektivní řízení« opírá, pro všechny případy a navždy, aby bylo připomenutého účelu dosaženo?

Nebo ještě lapidárněji:

„Neexistují žádné zákonní prostředky, *kterýmiž by bylo lze „objektivní řízení“ ve věcech tiskových* — se zákonem v ruce — **anullovati** t. j. *pro budoucnost,* když právě ne nemožným, tedy *aspoň* **bezúčelným** *učiniti?“*

Skoro ani netušíme, co by tomu asi J. Exc. pan místodržitel hr. Fr. Thun řekl, kdyby *právě za jeho úřadování* poukázal někdo na takové zákonní prostředky, ba více — kdyby v jisté míře J. Excellence sám (ovšem bez vlastního přičinění a spolupůsobení) byl příčinou, že přišlo se konečně aspoň na stopu **zákonním prostředkům,** *jimiž lze* **„objektivní řízení** *učiniti* **bezúčelným?**

Čtenář snad se pamatuje, že podnět k tomuto spisu věnovaném zákonní kritice úřadní činnosti J. Exc. hr. Thuna jako c. k. místodržitele zavdalo zabavení illustrované obálky romanetta »Poslední dnové lidstva« a možná, že se snad ani nad tím *nepozastaví,* když následující *vložku* tohoto spisu nadpisujeme *obdobně:*

———

Poslední dnové objektivního řízení.

Pohřbívati zajisté není tak bolestné jako spatřiti náhle bytost — »v posledním tažení«

Z té příčiny skutečně upřímně litujeme, že nás neúprosné faktum dohání způsobiti všem, kdožkoli tak zvané »objektivní řízení« s přesvědčením nezdolnosti až dosud prakticky prováděli, nehrubě příjemné okamžiky a poodhaliti roušku pod kterouž »osvědčená« procedura trestní leží — v posledním tažení« . . .

Hrajeme s otevřenou kartou — se zákonníkem v ruce — tedy zákon proti zákonu, paragraf proti paragrafu. Než-li však vyhodíme nejvyšší trumf, porozhlédněme se ještě na několik okamžiků do minulosti »objektivního řízení« — abychom tak řekli, po jeho vzniku.

Matkou »objektivního řízení« byla *porota*, otcem pak vídeňský státní návladní Lienbacher, kterýž, jak snad známo, »objektivní řízení« před lety v pravém slova smyslu »vynalezl.« Jemu totiž podařilo se vysliditi, vlastně poprvé v pravidelnou trestní praxi zavésti část »jádra« § 493. řádu trestního, jež bylo ode všech státních návladních a právníků — ať již velkodušně nebo z útrpnosti — ignorováno a teprve Lienbacherem k zasloužené cti a slávě přivedeno.

V památném paragrafu tom, kterýž ode dne 23. května 1873 pravidelně sloužil k opodstatňování konfiskační procedury bez subjektivního stíhání vinníka, čteme:

»Státní zástupce, i když žádné určité osoby **nežaluje, může** z příčiny obecného dobra *žádati*, aby soud nalezl, zda-li obsahem nějakého spisu tištěného byl vykonán čin trestuhodný, a bylo-li by tomu tak, aby další rozšiřování toho spisu zapověděl« — — —

Ze slov těch vyvozeno, že *jest státnímu návladnictvu úplně na vůli ponecháno*, **chce-li** či **nechce-li** pachatele trestného skutku spáchaného nějakým tiskopisem stíhati a **nechce-li,** že může býti tiskopis *pouze zabaven*, po znění jiných paragrafů *konfiskace* c. k. soudem *potvrzena* a *další rozšiřování zabaveného tiskopisu zakázáno.*

Vizme však, kdy a *z jakých asi* **příčin** k tomuto výkladu citované části § 493 tr. ř. dospěno!

Volné slovo jest a zůstane kardinalním právem ústavního zřízení. Bez tohoto práva jsou všechna ostatní práva illusorní.

Z té příčiny není a bohdá nebude v širém světě *poctivého*, *v pravdě osvíceného člověka*, který by se přimlouval za uhnětení a spoutání myšlénky a *za zkrácení svobody slova v státě ústavním.* Nejdůmyslnější myslitelé všech vzdělaných národů přimlouvali se vždy za volné slovo, bez něhož jest každý národ mrzákem, jenž přání svá jen blabolí, jenž práva svá hájí a spravedlnosti se domáhá jazykem ztuhlým, ba ztrnulým, tudíž více méně nesrozumitelným.

»Každý člověk,« praví nejproslavenější filosof německý Kant, »musí míti volnost, aby mohl své ryzé myšlénky a čisté pochybnosti, jež sám nedovede rozřešiti, veřejně k posouzení předložiti, aniž by se musel obávati, že bude proto vykřičen za občana nespokojeného a nebezpečného. Právo to založeno jest již v původním právu lidského rozumu, kterýž žádného jiného soudce nad sebou neuznává než zase jen povšechný rozum lidský, v kterémž má každý jednotlivec svůj hlas. A poněvadž z všeobecného rozumu lidského vzniká veškeré zlepšení, jakého stav náš vůbec schopen jest, *proto jest toto* **právo volného slova svatým a nesmí býti zkracováno.**«

Však nejen myslitel, i státníci na slovo vzatí, jakým byl na příklad anglický státník John Russel, kterého přece ni-

kdo neodváží se pokládati za státníka výstředního, nemohli jinak než *přimlouvati se za volnost slova.* »Mluviti o svobodě tisku«, pravil kdysi, »a nechtít zároveň zahrnouti v koupi zneužívání tisku, jest nesmysl. Každý pokus svobodu tisku omeziti jinak, než provedením zákonů po vykonaném přestupku tiskem, může býti jen svobodě tisku na újmu. Mnozí neprávě porozuměli svobodě tisku, pokládajíce ji za pravidelnou, nezávislou moc, jako jest na příklad koruna nebo parlament. Veřejný tisk však nečiní nic více a nic méně než-li že poskytuje prostředek, kterýmž mohou celé třídy společnosti svá mínění projevovati. Jsou-li tato mínění pošetilá, pak vcházejí zcela neškodně mezi milliony lidí, jako se pronášívá pošetilá mínění ve společnosti dvou nebo tří osob. ***Marně by se novináři a časopisy namáhali, rozdmychati nespokojenost lidu k zákonům, které lid miluje, k ministru nebo vládě, jež lid skutečně a po zásluze ctí.*** Lid by takových listů nečetl a povrhoval by jimi. ***Rovněž tak bylo by marné,*** **kdyby špatná, utiskující a nenáviděná vláda chtěla trvale potlačiti svobodu tisku**. Na čas se jí to sice zdánlivě podaří; ale ***žádný státník nesmí se kojiti nadějí, že zůstanou snahy a skutky, úskoky a ničemnosti jeho v tajnosti.*** Nechť činí cokoliv, skutkové jeho neujdou nikdy nedřímající ostražitosti lidu ani tenkráte, kdyby se mu podařilo spoutati veřejný tisk tak, jako je možno spoutati člověka, aby se nemohl ani pohnouti . . . .«

Ve vládních kruzích rakouských souzeno však, jak známo, o volnosti slova a tisku »poněkud« jinak.

I po prohlášení ústavnosti zůstal trestní zákon ***z doby absolutismu*** v platnosti a dle **tohoto** zákona stihán i tisk. Persekuce žurnalistiky za Schmerlinga zůstane rovněž tak černým písmem zapsána v análech rakouské ústavnosti jako persekuce za Herbsta a knížete Adolfa Auersperga.

K neuvěření a přece pravda: Ve státě, jako jest Rakousko, kde má vláda k disposici netoliko sorganisovaný aparát veřejné i tajné policie, nýbrž i ohromnou brannou moc čítající skoro million hlav — nebály se někdejší vlády vídeňské — od první až do poslední, která již odstoupila, snad ničeho v té míře jako — ***novinářů*** vůbec a **českých** ***zvlášť.***

Žurnalistické péro a tiskařská čerň zůstaly všem oněm vládám vídeňským nejodpornějším a nejnenáviděnějším »zlem,« jehož snažily se všemožným způsobem zbýti.

Od roku 1867, kdy uzákoněna *„ústava prosincova"* s památným paragrafem základních zákonů státních, který zní: *„Ve* **všech** *politických* neb obsahem tiskopisu spáchaných zločinech a přestupcích rozhodují porotci o vině obžalovaného« — zůstalo až do druhé polovice roku 1869 všechno při starém.

Žurnalistika stihána jako před tím. Časopisy konfiskovány a o vině obžalovaného rozhodovali c. k. soudcové. Nedbáno ani toho, že v jednotlivých případech sám **státní žalobník** poukázav k tomu, že 21. prosincem počínaje náležejí **všechny** delikty tiskem spáchané před porotu, *žádal za odročení přelíčení . . .*

Porotní soudy vstoupily v život teprve za ministerstva Taaffeova r. 1869. První přelíčení před porotou v Praze bylo v září.

Od té doby těšila se i žurnalistika česká po nějaký čas ryze ústavní volnosti slova.

Z počátku vůbec již ani nekonfiskováno. Kdykoli zavedeno trestní řízení, vykonány vždy také v redakcích, v administracích a v bytech redaktorů soudní prohlídky; avšak »závadný« článek, po němž pátráno, nenalezen — nikdy a **porota,** před kterouž obžalovaný postaven, **neuznala,** (což jest *právě jen* **pro tehdejší vládu** a **její orgány** nejcharakterističtější) *ani jediného z obžalovaných redaktorů za vinna.*

Za takových poměrů, kdy zákonní soudcové z lidu svými rozsudky dávají vládě zcela nepokrytě na jevo, že nestojí za ní většina občanstva, jest v každém ryze ústavním státě *povinností* vlády — odstoupiti.

Než »vzorně ústavním« ministrům tehdejším ani ve snách nenapadlo říditi se touto ryze ústavní *povinností.* Setrvali ve svých křeslech a obrátili hrot své moci proti — žurnalistice a prostředně **i proti porotcům,** tedy proti zákonním soudcům, proti jejichž rozsudkům není po zákonu žádného odvolání.

První opatření proti žurnalistice přes hlavy porotců stalo se v Čechách (ovšem jen jaksi na zkoušku) již v únoru 1870, kdy byl poprvé po zavedení porot časopis zabaven, konfiskace prostě potvrzena a redaktor dále nestihán.

Případ ten týkal se autora tohoto spisu, kterýž se nalézal v tu dobu ve vazbě v novoměstské trestnici. Když mu byl dodán soudní nález, kterýmž konfiskace byla potvrzena, hlásil se ihned ke slyšení u podepsaného rady trestního soudu a byv k němu předveden remonstroval proti konfiskačnímu nálezu bez subjektivního stíhání.

Marně však. Rada trestního soudu poukázal prostě k § 493. tr. ř. a připomenul, že podobně stalo se již také ve Vídni, kde v tu dobu působil státní návladní **Lienbacher,** pověstný *„vynálezce“* — »objektivního řízení.«

Přes to vše pokoušeno se vedle sporadických případů »objektivního řízení« i nadále ještě dosíci nějakého odsouzení před porotou. Nic však na plat. *Všechny rozsudky porotců českých*, ať v Praze nebo kdekoli jinde, zněly: **„Nevinen.“**

Právnický »důmysl« státního návladnictva nebo správněji řečeno tehdejšího ministra spravedlvosti *Glasera*, kterýž tak nařídil, konečně »záhadu rozřešil.« Státní návladnictvo *prohlásilo* **porotce české** za **„předpojaté“** a na základě § 62. tr. ř. žádalo pro české redaktory za delegování **jiných** *porotních soudů*. Žádosti té bylo vyhověno a pro **české** *redaktory* listů delegovány porotní soudy v *Litoměřicích*, v *Chebu* a v *České Lípě*, tedy **porotci** *skoro vesměs* **němečtí.**

Marně proti tomuto delegování protestováno netoliko se strany pravníků jako na př. advokátní komory, nýbrž i se strany německých občanů, jako na př. v České Lípě, kde politický klub kladl především důraz na to, že delegováním německých porot pro české redaktory budou národní spory zbytečně a nebezpečně rozdmychovány.

Nic však naplat! Delegování provedeno. Čeští redaktoři německými porotci namnoze odsouzeni a odpykali tresty v různých žalářích v Chebu, v Litoměřicích a v České Lípě.

Delegování německých porot pro české redaktory mělo tudíž kýžený úspěch a není pochybnosti, že by bylo v proceduře té i na dále pokračováno, kdyby nebyl ministru Gla-

serovi zaslán z kriminalu v České Lípě pamětní spis, v kterémž bylo delegování německých porot pro české redaktory podrobeno zdrcující a zároveň přesvědčující kritice jako procedura s právního stanoviska naprosto nepřípustná.

Od té doby (od r. 1873 totiž) aspoň již žádný redaktor před německou porotu necitován a **porotní soudy pro tiskové přečiny vůbec zastaveny.** Spokojenoť se vynálezem Lienbacherovým — »objektivním řízením«.

Za ministra Glasera stala se však také ještě *jiná změna* v trestním řízení v záležitostech tiskových. Až do té doby byly totiž ve všech konfiskačních nálezech soudních uváděny též **důvody** konfiskace a *citována také místa, jimiž byl trestní skutek spáchán.* Ministr Glaser však, kterýž si na svém právnickém »důmyslu« nemálo zakládal, prohlásil, že prý po »důvodech« nikomu nic není. Od té doby vydávány konfiskační soudní nálezy — **bez obvyklých druhdy důvodů.**

Na ukázku uvádíme aspoň jeden takový nález z r. 1882:

N. E. 295.

Jménem Jeho Veličenstva Císaře!

C. k. zemský co trestní soud v Praze uznal k návrhům c. k. státního zástupnictví ze dne 1. ledna 1882 č. 52 takto za právo: Úvodní článek vytištěný v prvním čísle nově vyšlého časopisu »Volné slovo« ze dne 1. ledna 1882 s nápisem *„Volné slovo“* obsahuje skutkovou povahu zločinu rušení veřejného pokoje naznačeného v § 65 a) tr. z.

Zavádí se ve věci této, an c. k. státní zastupitelství na určitou osobu žalobu nepodalo, na základě § 493 ř. tr. řízení objektivní, schvaluje se dle § 489 ř. tr. *zabavení* čís. 1. periodického časopisu *„Volné slovo“* ze dne 1. ledna 1882 zapovídá se dle § 493 ř. tr. další rozšiřování čísla téhož a nařizuje se dle § 37. zák. ze dne 17. prosince 1862 v. 6 ř. z. ani (!?) 863 (!?) zmaření výtisků zabavených, pak uveřejnění tohoto nálezu na první straně prvně příštího čísla časopisu *„Volné slovo“.*

Důvody.

Svrchu uvedeným úvodním článkem *hledí se k opovrhování a k nenávisti proti rakouské státní správě popuditi.*

O tom svědčí první tři odstavce téhož článku od slov »Netajíme sobě ... až k slovům .... názorům absolutním«, pak odstavec šestý od slov »tak a podobně ... až ... národa vždy.« V článku tom zakládá se tedy skutková povaha **zločinu rušení veřejného pokoje** dle § 65 a. tr. z. a bylo za tou příčinou podle návrhu c. k. stát. zástup. uznáno.

V Praze, dne 7. ledna 1882. *Jankowsky.*

Z doby té datuje se také ještě jiné opatření soudní praxe vzhledem k tisku — **tajná líčení.** Druhdy prováděna s řídkými výminkami, tedy **z pravidla všechna** *řízení soudní* **veřejně.** Od nastoupení ministra Glasera procedura *soudních řízení a přelíčení* znenáhla měněna a z výminek stalo se **pravidlo,** tak že *již po čtvrt století* vyřizují se skoro všechny námitky proti konfiskacím a vůbec skoro všechny soudy pro tiskové delikty **při zavřených dveřích** ...

Vše to, nač jsme byli právě jen letmo upozornili, trvá však — aspoň od r. 1879, kdy poslanci čeští na říšské radě mohli se vydatně zasaditi o zákonní nápravu, také tak trochu vinou některých zástupcův národa českého ...

Poslední větou octli jsme se bez odporu u nejpalčivější záležitosti v našem politickém životě a přiznáváme se upřímně, že při uvažování o dalších následcích osudného opomenutí, kterýmž byl národ český na celou řadu dalších let zbaven nejvydatnější ústavní zbraně k dobývání nezadatelných svých práv, nemůžeme se ubrániti pocitu nejtrpšímu, který nám pro okamžik brání myšlénky a vzpomínky v tomto směru rozpřádati.

Bojímeť se, bychom bezděky nezabředli v písčiny strannickosti a proto budiž nám prominuto, že dokončení kapitoly té odkládáme na později a vracíme se k další úřadní činnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna.

Hrabě Fr. Thun

jako debatér a obrance c. k. vlády ve sněmu království českého.

Jak známo, prohlásili jsme úkol c. k. místodržícího v ryze ústavním státě za jeden z nejtěžších, jaký si vůbec lze pomysliti, přede vším z té příčiny, že zástupce vlády musí vynikati celou řadou různých duševních a jiných vlastností, aby mohl hlavně v zákonodárném sboru důstojně a úspěšně čeliti oposici, námitky a útoky její s přesvědčujícím důrazem odrážeti, vládu a její orgány netoliko jen hájiti, ale i obhájiti atd.

Jak zachoval se v ohledu tom J. Exc. hr. Fr. Thun jako c. k. místodržící v prvním zasedání sněmu království českého r. 1889 až 1890, již víme. Vizme nyní, jakou byla úřadní jeho činnost v zasedáních dalších!

Druhé zasedání sněmu českého zahájeno dne 19. května 1890 a ukončeno po 54 sezeních dne 28. ledna 1891.

Hr. Fr. *Thun* ujal se jako c. k. místodržící slova *devětkrát* a sice 1. ku zprávě zemského výboru o učiněných opatřeních následkem povodně, 2. při rokování o návrhu poslance K. Tůmy na předložení odhadů a průkazů o škodách živelních, 3. při návrzích dra Riegra a poslance Horáka v příčině škod živelními pohromami způsobených, 4. o povšechném rokování ku zprávě komise o vládní předloze jednající o rozdělení zemědělské rady; 5. při rokování podrobném; 6. následkem opětné povodně dne 24. listopadu 1890, 7. v příčině podpor

při c. k. berním úřadě v Klatovech zadržených, 8. při podrobném rokování o zemském rozpočtu na rok 1891 a 9. při ukončení sněmu.

Již ze suchoparného tohoto seznamu jest zřejmo, že nenaskytla se mu ani tentokráte žádná zvláštní příležitost rozvinouti politický svůj program. Kdykoli se ujal slova mimo to, nebyly to než-li odpovědi na interpelace, jichž podáno 31. Hrabě Thun mluvil i odpovídal na dotazy česky i německy.

Podobně stalo se i v *třetím* zasedání, jež zahájeno dne 3. března 1892 a skončeno dne 12. dubna po 21 sezeních.

Hrabě Fr. Thun ujal se slova *sedmkrát* a sice: 1. ku správě komise v příčině návrhu poslance dra. Šolce na vydání zákona vyvlastňovacího pro assanační obvod města Josefova a úlev při placení daní — **německy**; 2. ku zprávě komise o upravení Labe — **německy**; 3. ku zprávě komise v příčině změny zákona o okresních záložnách hospodářských — **německy**; 4. o udání posl. dra. Koldinského v záležitosti nouzi trpícího občanstva — **německy**; 5. při rokování o zprávě komise v příčině zbourání zbývajících pražských hradeb od hladové zdi až k Letné — **německy**; 6. ku zprávě komise ve příčině povolení podpor následkem povodně a živelních škod — **německy** a 7. při ukončení sněmu — **česky** (asi 60 slov) a **německy** (asi 130 slov).

Mimo to zodpověděl ze 17 dotazů 11 a sice vesměs v jazyku českém.

O čtvrtém zasedání sněmu českého, 1892—1893, jež zahájeno dne 9. září 1892 a dne 17. května 1893 po bouřlivých dvou schůzích *náhle* přerušeno, ujal se hrabě Thun jako c. k. místodržící až do připomenutého dne slova pouze *čtyřikrát* a sice 1. ku zprávě výboru zemského v příčině epidemie cholerové — **německy**; 2. ku zprávě komise o osnově zákona týkajícího se dohledu nad hospodářstvím v lesích obecních — **německy**; 3. při odročení sněmu — *česky* a **německy** a 4. při povšechném rokování o rozpočtu zemském na rok 1893 — **německy.**

Mimo to zodpověděl z 23 dotazů 16 a sice české po česku a německé po německu.

Teprve v tomto zasedání naskytla se Jeho Exc. hraběti Thunovi příležitost prosloviti *závažnější řeč politickou*, z kteréž lze vystihnouti nejen jeho nadání jako politického **debatéra,** ale i v jistém vzhledě *způsob*, jakýmž vystoupil jako **obhajce vlády.**

V generální debatě o rozpočtu ujal se v zemském sněmu českém dne 6. května 1893 mimo jiné slova poslanec Heřman **Janda,** z jehož řeči vyjímáme:

»Kdybyste si, pánové,« pravil obrácen k Němcům, »dali ruku na srdce a řekli: Jak by se u nás vedlo a jak by se v této zemi dařilo, kdyby bylo české státní právo provedeno, musili byste přiznati a voličům svým říci pravdu, že nejen pro vás, ale i pro ně má velkou důležitost. Vy máte starost a v celém vašem jednání jeví se skutečně jakýsi egoismus. Vám jde jen o národní supremacii, *jedině o nadvládu.* Vy jste přišli do naší vlasti; *vy jste byli našimi králi sem povoláni* **jako hosté** a **naši králové** *mají na svědomí, že vás sem povolali.* Mají na svědomí, že panují mezi námi velké rozpory a že nás rozpory ty zdržují v každém pokroku. — — —

Myslím, pánové, že nemůžete naprosto popříti, že za doby **vašich vlád** — jeť tomu právě 25 let, budeme tedy slavit čtvrtstoleté jubileum — vlád Herbstových, Giskrových a všelikých jiných Kolleriad — že jste za dob oněch vlád dokázali, *jak nás máte rádi*, **jak nás neutiskujete!** (Výborně!) V slavném tomto sněmu jest dosti pamětníků, kteří mohou tuto vaši lásku k nám citelným způsobem dokumentovati. — —

Pan dr. Schücker prohlásil, že prý my Češi máme zde v Čechách »Alleinberechtigung«, že prý jsme zde jedině oprávněni. Ačkoli nejsem rodákem pražským, vyznám se přece v Praze dobře a byl bych tak smělým, že bych pozval pana dra. Schückera a dělal mu cicerona. Nabízím se mu, že jej budu vodit po Praze, aby se přesvědčil, jak ta naše »Alleinberechtigung« v pravdě vypadá.

A poněvadž bych jako zdvořilý člověk nemohl jinak a musil začíti přede vším **u nejvyššího úřadu,** prosil bych pana doktora, aby šel se mnou na př. k **c. k. místodržitelství.** (Výborně!) A poněvadž jsme poslanci, *snad by nám Jeho Excellence pan místodržitel udělil audienci.* Pan dr. Schücker

okamžitě by viděl, jakou »Alleinberechtigung« máme — **jak by nás pan místodržitel přivítal.** I viděl by, že ta »Alleinberechtigung« zcela jinak vypadá, nežli si ji představoval.

Z c. k. místodržitelství šli bychom k c. k. poštovnímu řiditelství a řekli: »Dáme si tisknout *korespondenční lístky!“* Pan dr. Schücker že si dá tisknout »Correspondenzkarten«, já »korespondenčni lístek.« Panu doktorovi Schückerovi to dovolí, *mně však to nedovolí.* Já si musím dát na korespondenční lístek vytisknout velkými písmeny »Correspondenzkarte«. Tak vypadá ta »Alleinberechtigung« v úřadech poštovních!

A což kdybychom šli k c. k. finačnímu ředitelství? (Smích). Co byste řekli, kdybyste viděli »**Provinz** *Böhmen*« místo „**Königreich** *Böhmen*?!“ (Volání: Hanba! Dr. *Vašatý*: **Násilí**.) Podívali bychom se dále na invalidovnu, k Dejvicím a tam všude bychom viděli, jak vypadá ta »Alleinberechtigung« ve vojště. Tam česky slyšeti pouze nadávky, rozkaz, velení a vše ostatní děje se po německu.

Mluvilo se zde dále o tom, že finanční ústavy Čech máme v rukou. Podívejme se však na českou spořitelnu! Jaká jest tam rovnoprávnost!

Na to obrátil se řečník ke kurii velkostatkářské. Ambice šlechty mají býti vždy takové, aby z toho měl národ největší prospěch. Přítomnost nás však učí, pánové, o něčem jiném. My jsme očekávali od vás (ku šlechtě), že vy, *druhá generace šlechtická,* budete ještě více pracovati pro blaho naší vlasti, než vaši předkové. *V tom jsme se zklamali.* Nyní pomocí vás mají se uskutečniti ohraničovací předlohy (kníže Ferd. Lobkovic: Oho! Oho!) Vy chcete nyní postaviti velikou piramidu, *kde chcete být prvním a posledním kamenem.* Nemyslete, že nyní taková piramida může se postaviti. Žijeme v jiných dobách a poměrech.

Po té obrátil se řečník ku straně staročeské, řka, že není daleka doba, kdy i ona pozná, *že veškerá odvislost od Vídně národu českému nikdy v ničem neprospěje.* Jak chová se k nám vláda? Představme si, jak tento stát vznikl. Tento stát povstal na základě dobrovolné smlouvy, na základě nadšení pro křesťanství proti Turkům. *Za cenu do-*

časných prospěchů nevzdali se jednotliví národové svých práv. My se budeme vždy snažiti jako Uhři o dosažení českého státu a doufám, že vítězství nás nemine.

My vidíme, že řídící státníci nevzdali se myšlénky, že *mocnářství rakouské* není vlastně nic jiného než-li *nějaká* **Ostmarka.**

Vláda nás germanisuje *v každém ohledu, ve všech věcech,* — **ve všech úřadech.** My vidíme, jak nás germanisují a já musím konstatovati, že za žádné vlády neprováděna germanisace *způsobem tak rafinovaným* jako za vlády nynější (Výborně!) Vláda a stát žádají od nás skutečné oběti velikých; žádají oběti na penězích, žádají oběti na krvi. My přispíváme k udržování tohoto státu. A co se nám dostává? Jak se s námi jedná?

Ve státě, v kterém nejvyšší soudce má právo nazvati národnosti jiné, neněmecké, *cizími,* v takovém státě byl by každý bláhovec, kdo by na nějaký vděk vlády počítal. (Tak jest!) Podívejte se na úřady politické! Podívejte se, jak u nás vypadá *svoboda spolčování, svoboda tisku!* Jak u nás vypadají všecky věci státními zákony základními zaručené . .

My dnes máme zákon spolčovací; ale nespolčujeme se na základě tohoto zákona, nýbrž na základě povolení nebo nepovolení c. k. okresního hejtmana. My máme *svobodu tisku* a svoboda ta jde tak daleko *že se nesmí nic tisknout, k čemu nedá c. k. návladnictví povolení.* My máme státními základními zákony zaručenou svobodu petiční; avšak svoboda petiční vypadá tak, že *c. k. okresní hejtman petice konfiskuje* a porušuje občany v právu, aby žádali od tohoto slavného sněmu, co jest každému občanu zaručeno. — —

Jak se osvědčila *samospráva,* toho nejlepším důkazem jest rok 1866. Roku toho všickni c. k. okresní utekli; vůbec vzdálili se z Prahy všickni c. k. úřadníci, a já jsem přesvědčen, že pamětníci doby té musí přiznati, že *nebyl v Čechách nikdy tak vzorný pořádek jako tenkrát.*

Než — jakým způsobem práv svých dobudeme, jest skutečně snad jen otázkou času a možná, že kdyby byla dobrá vůle na všech stranách, stalo by se to jistě. My nechceme býti žádnou milostnicí žádné vlády, my nechceme vládní

přízni ničeho dosíci. Naopak — *my chceme práva svého dobýti jedině na základě práva historického a přirozeného.*

Budeme se tudíž starati o to, abychom poučovali a získali našemu programu nejširší vrstvy lidu (Tak jest!) a to proto, poněvadž uznáváme lidská práva a chceme, aby se jim těšil každý jednotlivec. Přes to, že nám to princ Schwarzenberg vytýká, budeme chodit mezi dělníky a poučovati je, že české státní právo jest dobré nejen pro nás, ale i pro vešken český lid.

Až pak podobným způsobem český lid vychováme, poznáme svou sílu — a netoliko, že my poznáme síly své, síly *naše* budou poznány i od centralistických vlád a *nejvyšších kruhů.* A neklamte se pánové, že — až budou viděti, že jsme silní — že *jsme sorganisováni od poslední chýže a od posledního dělníka až po cimbuři našich hradů:* potom zajisté budeme míti zcela jinou váhu, než kdybychom dělali, co si přeje vláda.

My již dnes stojíme s programem svým na širší basi, nežli jsme stáli před pětadvaceti lety. Dnes hlásí se k státoprávnímu programu a jsou zaujaty myšlénkou státního práva větší massy lidu a uvidíte, že to bude jinak vypadati, až budou pro to zaujaty ještě větší massy lidu. Jsme přesvědčeni, že vliv moderních zásad povede nás spíše k cíli, nežli vedlejší všelijaké vyjednávání s vládou. Jasný princ Karel Schwarzenberg může býti jist, že — kdyby nám sebe důtklivěji radil, abychom s vládou vyjednávali a vládě té povolili disposiční fond, my nikdo tak neučiníme. Nesnižímeť se, abychom byli v každé chvíli ochotni vytahovat za vládu kaštany z ohně a stali se jaksi protiváhou vůči známým událostem v druhé polovici této říše.

Až uvidíme, že nadešel čas, abychom se postavili jako protiváha, bude se k nám musit vláda zcela jinak chovat, nežli se k nám chová vláda Taffeova. Jak ta diplomatická exkurse prince Scqwarzenberga dopadla, o tom zajisté jest on sám nejlíp přesvědčen a já myslím, že jej *nedávný* **odjezd dvoru do Pešti** také ještě poučí. *My vlády varujeme.* My varujeme i vás, abyste na tomto sypkém základě nestavěli žádných budov a nekojili se žádnými nadějemi.

My jsme přesvědčeni, že *jedině* **sebevědomím českého lidu** *až do těch posledních chat* **sorganisovaného** *dobudeme svých* práv. A že ten lid sorganisujeme, za to vám ručím, Dovedeme to. A až **budeme sorganisováni,** až se na nás obrátí vláda a **až se na nás obrátí nejvyšší hlavy** *v tomto mocnářství, pak jim také* **odpovíme,** *jak od* **roku 1526 se k nám chovaly a z toho učiníme také své konkluse.** Skončil jsem.« (Výborně! Potlesk.)

Po poslanci Heřmanu Jandovi promluvil ještě prof. Eman. *Tonner*, načež ujal se slova c. k. místodržitel **hrabě Fr. Thun,** aby jako zástupce vlády **po německu** odpověděl na některé věty poslance Heřmana Jandy.

Řeč jeho podáváme v doslovném překladu v úplném znění.

Místodržitel hrabě **Thun z Hohensteinu:**

»Nemusím snad ani slavný sněm ubezpečovati, že jsem ani neměl v úmyslu ujati se slova při generální debatě o rozpočtu letošního roku a také v průběhu jednání prvního dne shledal jsem jenom momenty, jež utvrdily mne v tomto úmyslu, neboť všichni řečníci všemožně se vynasnažovali, aby co nejméně dotekli se našich vnitřních zápasů. Avšak po řeči jednoho z dnešních řečníků považoval bych to za opomenutí své povinnosti, kdybych na ni neodpověděl. Jesti to řeč pana posl. Jandy, kteráž byla zakončena následujícími slovy: Až se sorganisujeme, budeme si vědomi své moci a že lid dovedeme sorganisovati, za to vám ručím; a až se potom sorganisujeme *a až* **vlády a nejvyšší hlavy v této říši před nás předstoupí, uvedeme jim na paměť, jak se k nám od r. 1526 chovaly** a *z toho důsledně budeme vyvozovati, jak my se k nim chovati máme.*

Pánové! To jsou projevy, jež se své strany nemohu nechati bez odpovědi. (Souhlas na pravici.) Proti projevům těmto *musím s místa*, kteréž milosti Jeho Veličenstva bylo mi svěřeno, *co nejrozhodněji protestovati* — považuji také jako zástupce této země za svoji povinnost protestovati proti slovům takovým. Celé dějiny této země o tom svědčí, že toto tvrzení jest nesprávné, celé dějiny této země — kromě krátké periody jistého poblouznění, svědčí zřejmě, že naše země u věrné, loyální oddanosti lpí na tomto mocnářství.

že v ryzí loyálnosti oddána jest svému mocnáři. (Hlučný souhlas a potlesk na pravici. Poslanec dr. *Vašatý* volá: Co za to měli? **Nevděk!**)

Takové projevy, pánové, jsou v odporu se slavnou minulostí této země a proto domnívám se býti oprávněn, ***jménem této země*** a nikoli jen jménem vlády, s tohoto místa protestovati proti slovům dotčeným. Jsou to smutná slova, která pronášíte! Rozmyslete si dobře tuto cestu, jež vede k velikým konfliktům, o jichž dosahu nemáme ani tušení. A mé tvrzení, že věrná loyálnost této země v odporu jest s takovouto výhrůžkou, jež snad jen mané byla pronesena, zdá se mi býti dokázáno právě citováním onoho roku, který pan poslanec Janda byl sám uvedl.

Pan poslanec Janda uvedl jako výčitku proti tehdejším císařským úřadům, že r. 1866 zemi opustily a že tenkráte přece pořádek v zemi byl lepší, než pod úřady císařskými. Ale právě v tento smysl pro pořádek, tento cit úplného vědomí, že v dobách nebezpečných musí býti povinnosti plněny, dokázal oprávněnost předpokládání, že úřadové zemi opustiti mohli a že země v úplném klidu a věrnosti trvala při svém císaři. Ovšem, ***tenkráte nebylo ještě tak mocným ono hnutí, kteréž dnes bohužel snaží se silněji působiti a získati většího vlivu na širší vrstvy obyvatelstva.*** Takové projevy — a byť by byly i pouhými frásemi — považuji vždy za velice povážlivé, a také pouhé frási třeba se opříti a to tím více, kdy za touto frásí skrývá se jistý úmysl. Považuji takové fráse za smutné znamení doby, jež pronášeny z úst vážených mužů mají za následek, ***že hleděti musíme s velikým nespokojením budoucnosti vstříc.*** (Výborně! Odpor mezi Mladočechy.)

Budete-li míti pravdu, nevím; avšak chovám pevné přesvědčení, že národ na tuto cestu nebude vás následovati. (Výborně!) Že pak se snažíte získati pro tyto své náhledy mnoho spojenců a pomocníků, toť — myslím — vyznačuje vaši celou politickou situaci. Zvláštní sport v tom vyhledáváte, když se všemi živly můžete se srážeti a proti všem živlům bojovně se stavěti. Přivedli jste to tak daleko, že na říšské radě jste úplně osamoceni a že zástupitelstvo království českého roz-

hodně není teď takovým, jakž bylo by žádoucím, aby potřeby této země na radě říšské vždy a v každé době správně byly pojímány. Počínáte boj se všemi stranami, své krajany, české poslance, kteří v plném vlasteneckém vědomí vždy jen svoji povinnost a blaho své země měli na zřeteli, zatlačovali jste vždy více do pozadí a jim podkopávali půdu, na níž nyní jest vám *samotným* působiti. Potíráte velkostatkáře, kteříž po celé trvání našich politických poměrů byli rozhodným spojencem českého národa. (Výborně!) Potíráte také syny této země, kteří ke druhé národnosti se hlásí, *vytýkáte jim*, že *jste byli původním obyvatelstvem této země a chcete z toho dovozovati převahu svých požadavků v této zemi.*

Pánové, o to zde nejde, kdo dříve zde byl, nýbrž o to, aby ti oba národové zde v zemi byli spolu a vedle sebe šťastni a spokojeni. V každém směru vyvoláváte proti sobě protivníky — snad si jich opravdu ani nepřejete — a toto úsilovné vyhledávání protivníků vedlo k rozkladu, který jste na říšské radě skutečně způsobili, k rozkladu, jenž i v tomto sněmu nese ovoce.

Snad je to tudíž jenom přirozený následek takového politického jednání, že se snažíte rozšiřovati vždy více kruhy své, zaujati vždy širší vrstvy obyvatelstva, aby to, co ubylo vám na spojencích na jedné straně, přibylo zase takovým způsobem na straně druhé. Že nalézáte se v čilém styku s obyvatelstvem, že chcete co nejvíce znáti tužby a náhledy obyvatelstva a že pro tyto tužby a prospěchy lidu snažíte se a snažiti se musíte co nejvíce pracovati, rozumí se samo sebou.

Nevnášejte však v obyvatelstvo city a náhledy, jež by mohly míti za následek, že by se i u vás naplnila slova, jež básník klade do úst čarodějovu učedníku: »Pane, duchů mnou vyvolaných nemohu se zbaviti!« Lituji, že pronesena byla zde dnes ona slova a chci doufati, že nebyla tak vážně míněna, jak dle jich znění by se zdáti mohlo; avšak jsou velice povážliva a proto s politováním hledím k onomu směru, v jakém byla pronesena a přeji si, aby tak mladí řečníci, kteří rozhodně vynikají talentem a vládnou prostředky k získání si širšího vlivu, říci mohli již v nedaleké době: »Vždyť

to byla moje první, panenská řeč! (Výborně! Potlesk na pravici.)

Po hraběti Thunovi ujal se slova posl. dr. **Vašatý,** jenž mimo jiné pravil: »Nemyslil jsem, že bude mým úkolem, abych začal najednou s vysokou politikou. Účel mé řeči měl býti prostě věnován hmotným zájmům obyvatelstva této země, ale Jeho Excellence pan **místodržitel** *najednou přivedl do této sněmovny jiný ton.* Zdá se mi, že ho pohnula slova nejmladšího řečníka v této sněmovně, a zdá se, že ho pohnula **proto,** *že v nich byla samá pravda.* (Výborně! mezi Mladočechy.) Ctění pánové! Bylo by zajímavo z úst náměstka našeho nejjasnějšího krále slyšeti, *aby* alespoň něco z toho, co mladý poslanec zde v zápalu vlasteneckém přednesl, *něco falešného, něco nepravdivého vyvrátil,* ale o to se Jeho Excellence *ani nepokusila.*

Pan místodržitel má za to, že posloužil dynastii, že posloužil státu a říši, když protestuje proti prohlášení nejmladšího poslance z našeho klubu. Nu, ctění pánové, nevím, jak může *taková protestace prázdná* míti nějaký účinek. Dějepis, pánové, bude souditi, jak tento národ český od roku 1527 choval se k nejjasnější dynastii, jak loyálně vždy stál při této říši, jak ji sám, jak ji s ostatními národy slovanskými často zachránil. To bude souditi dějepis a pravda. A jestliže nejmladši řečník naši strany dnes se zápalem poukázal na události od roku 1527, tedy ukazoval jen dějepis, *dovolával se pravdy dějepisné,* a já myslim, že český národ zvláště pro své nynější postavení žalostné, v jakém se v tomto státu tak zvaném právním, nachází, nemusí se nikdy ostýchati dovolávati pravdy dějepisné. Pánové, to jest pravda, a já jsem často sám jako zástupce lidu českého velmi rád před léty tlumočil tu loyálnost a oddanost tohoto lidu k nejvyšší dynastii, ale pánové, *to také jest pravda, že se lidu českému za tento jeho všechen vděk, za jeho oběti, za jeho krev pro tento stát a pro jeho dynastii* **dostalo vždy nevděku.** (Tak jest! Výborně!) Není snad národa na světě, který by měl tak starohistorické právo, jako má národ český, kde by bylo to právo státní, právo veřejné, odpřisáhnuté skoro všemi králi českými, všemi mocnáři rakouskými, jež slavnostně písemně

i ústně bylo uznáno, a co pánové, s čím se vždycky potkáváme z úst vlády, z úst ministerského předsedy, z úst Jeho Excellence *pana místodržitele* zároveň, když se těchto slavnostních slibů, těchto slavnostních uznání práva stoletého veřejně dovoláváme? S úsměchy, jako od našich nejstarších německých nepřátel, kteří nechtějí české státní právo, poněvadž jejich zraky jsou jinam obráceny. (Souhlas. Výborně!)

Kam čelila celá řeč Jeho Excellence, ta **nešťastná** *dnešní* **improvisace** jeho? Aby řekl, že my jsme ti, kteří kalíme tomu německému beránku vodu? A co chceme my? *My chceme jen zákon, právo*, (Tak jest!) **dodržení nejslavnějších slibů,** my *chceme držení přísah úředních, aby se zachovávaly jen zákony.* A ty se šlapou! A tu přijde Jeho Excellence a ujímá se krajanů německých! Ti že prý jsou smiřitelní, ti že prý chtějí držeti Rakousko. (Souhlas.)

Když slyšíme *takové frivolní fráse*, **takovéto nepravdy čiré od stolu vládního,** *co máme, pánové, mysliti o této říši?* Jest to říše právní, nebo jaká je to říše?

Pánové! To je říše bezejmená a **říše lži a násilí,** *kde dovoláváme se snažně svého práva* a když jen se na dějepis odvoláváme, *Jeho Excellence začne na nás hrůzu pouštěti*, že odvolávajíce se na práva historická, dopouštíme se již násilí. **V Rakousku,** pánové, **žádný národ nedostal po dobrém svá práva** a jsou to Maďaři, kteří se nebáli a kterých se musili jiní báti. A věru jest to smutné, že chtějí český národ rovněž tak daleko dohnati, že jej dohánějí, (*Hlas:* Až jej doženou) aby všechny jeho loyální prosby byly oslyšány.

A když pak *kavalír zemský, zástupce Jeho Milosti královské ještě zde nás začne očerňovati z neloyálnosti*, **když celý národ v jeho zástupcích podezřívá,** jest to smutné znamení pro tuto říši, pro její sílu nebo vlastně pro její *slabost* a pro její poklesnutí co do důležitosti její na venek. Jste-li vlastenci, kteří to myslí s touto vlastí a s touto říší upřímně, **musíte nad takovým místodržitelem,** *nad takovou vládou* **splakati.** Musím se dovolávati svědectví největšího našeho nepřítele, že tak *špatné vlády* ani *v tomto království*, ani v říši skutečně *ještě nikdy nebylo jako dnes.* (Výborně! Potlesk.) Rakousko nebylo nikdy tak špatně spravováno jako dnes.

Pan místodržitel, který byl také jedenkráte mezi námi poslancem, *dovolil si z nás dělati úsměšky*, že jsme na říšské radě isolováni. (Dr. Ed. Grégr: »Na to jsme pyšni!) To jsme slyšeli od stolu úředního. Pánové! Kdo jest přítelem pravdy, odpověziž mi na otázky: Kdo způsobil nynější kostelaci na říšské radě a táži se Jeho Jasnosti pana maršálka: Kdo držel dřívější většinu na říšské radě a s jakými obětmi a sebezapřením? A kdo tu většinu zrušil? A pánové, abych byl spravedliv, tu většinu zrušila nejdříve politika německá a vliv jej na Vídeň, tu zrušilo nalehání našich krajanů německých pro hegemonii v tomto království, tu *zrušila nynější vláda*, tu zrušili jste vy, pánové, kteří jste podepsali punktace, *kteří jste dali Němcům vše, co oni chtěli*, proti čemu jste dříve protestovali, že jest to záhuba Rakouska a této říše, — to vy jste způsobili. To vy jste dali panu Plenerovi a jeho společnosti všechno, o splnění čehož nikdy ani ve snu neměli potuchy. Ovšem pak byli stranou vládní, pak museli jí býti dle zdravého rozumu a **český národ byl odstrčen,** on musil své zapomětlivé syny, kteří se nad jeho právy zapoměli, volati k pořádku. (Výborně!) Vy jste to způsobili, aby byla stará pravice skutečným zastoupením většiny národů rakouských, vy byste se měli přičiniti o jinou politiku rakouskou. To by nesmělo býti řeči o punktacích (Tak jest!), nýbrž o zachování staletých zákonů odpřisáhnutých, o veřejném právu této země a Rakouska. Tu by musilo býti řeči a musily by se zachovávati císařské patenty z roku 1850 a 1853, tu by se musily zachovávati základní zákony státní. Ctění pánové! (Posl. Perner: *Nám se nedrží slovo*, potom není divu!) Myslím, ctění pánové, že *Jeho Excellence byl by nejlépe říši a nejjasnější dynastii posloužil, kdyby se byl dnes vůbec tak nešťatným způsobem slova nechopil*, a tím se s Jeho Excellencí loučím, abych se nemusil dale rozčilovati.

Následujícího dne (8 května) ujal se slova poslanec **dr. Herold**, aby c. k. místodržícímu hraběti Fr. Thunovi odpověděl delší řečí, z kteréž vyjímáme:

Říká se, že u nás — v této říši jsou zvyky parlamentární rázu zcela exotického. Po dlouhou dobu let, co konstituční život v různých státech se vyvíjel, ustálili se jisté

formy, jimiž se strany parlamentární a vláda řídí. Avšak my v tomto soustátí a zejména v cislajtánské polovici říše můžeme o sobě směle říci, že jsme sobě odchovali zcela vlastní způsob života parlamentárního, tak že — ačkoli jinak velmi rádi cizinu následujeme, máme v tomto směru skutečně něco specificky zvláštního, čemu se může opravdu dáti jméno »rakouské«.

Tak na př. bývá v parlamentech zvykem, že o generální debatě o rozpočtu, v kteréž obyčejně strany svá politická stanoviska manifestují a vykládají, **vždy, kdykoli oposice učiní útok na vládu,** a vláda skutečně uzná, že útok ten jest takového druhu, že ona se své strany jest povinna na útok ten odpověditi, bývá pravidlem — což jest i jinak zcela přirozené a logické — že **vláda** *přede vším* **vyvrátí,** *co jí bylo vytýkáno*, že to uvede na pravou míru, že řekne: *„Není to správné, není to pravdivé“* a nebo konečně, že proti politice a programu oposiční strany *uvede* takové a takové *důvody* a **dokáže,** že tento program se státní raisonou se nesrovnává.

Než v poslední schůzi, tohoto sněmu byli jsme k našemu velikému překvapení svědky *zcela jiného způsobu vyřizovati parlamentárně podobné záležitosti.* Někteří poslanci, zejména *poslanec Janda, učinil útok.* **K takovému útoku má každá oposice netoliko právo, ona jest i povinna útoky podnikati.**

Rozumiť se přece samo sebou, že oposice nevchází do parlamentu, aby zde dělala vládě komplimenty, nýbrž že sem přichází, *aby po svém názoru* **pověděla pravdu;** aby řekla: To neb ono se mi nelíbí, v tom neb onom s vládou nesouhlasím a žádám, aby to bylo napraveno. Vzhledem k oposici a poslanci Jandovi nemůže nikdo rozumný v tomto způsobu útoku shledati něco zvláštního. Tu se ale *pozvedl* Jeho Exellence **pan místodržitel,** aby — jsa k tomu řeči tou pohnut — na ní *odpověděl.*

K tomu má Jeho Exellence jako zástupce vlády právo a sice *netoliko jen právo,* nýbrž **povinnost,** *aby* — když se v tomto sl. sněmu útočí na vládu — útoky ty, (pokud k tomu má důvod a může je vývrátiti,) *vyvrátil a odmítnul. Jeho*

Exellence *pan místodržitel* v zastoupení slavné vlády **tak neučinil.** Já se tomu divím; neboť útokův, jež byly na vládu podniknuty, bylo tolik a mimo to byly tak prudké, že kdyby — byly pravdivé, musila by se každá vláda styděti, že je to pravda.

Když bylo tolik útoků proneseno, dalo se očekávati, že *zástupce vlády* řekne: Tyto útoky nejsou správné; zakládají se na nedorozumnění nebo se v nich přepíná. A *vše to, co by byl Jeho Excellence pan místodržitel dle povinnosti své jako zástupce vlády v tomto směru měl učiniti*, **on ovšem neučinil.** On ale učinil něco, *k čemu* **není** *sem po mém náhledu vyslán od vlády:* **on učinil útok na zástupce českého národa.**

To jest stanovisko velice pochybené; neboť v politickém životě nestačí říci: »Vy nemáte pravdu! Vy svou politikou chybujete; vaše cesta jest nesprávná« atd.

Avšak **taková** *slova, jež byl pan* **místodržitel jako zástupce vlády** *pronesl, u našeho lidu ničeho neplatí.* **Taková** *slova* neutiší vášně lidu, **taková** *slova* nemohou upevniti mír, o němž Jeho Excellence pan místodržitel sní. **Taková** slova nebudou žádným balšámem na rány, jež jsou rozjizveny, nýbrž slovy těmi rozjizvené rány ty ještě více se rozjitří a nové zápalné látky budou slovy Jeho Excellence nahromaděny.

A *domnívá-li se Jeho Excellence pan místodržitel*, že — **bůh ví jaký státnický kus provedl** — *mýlí se.* Není to ostatně poprvé. A vyčítá-li Jeho Excellence pan *místodržitel* politické chyby *nám*, tu mi už odpustí, že mám právo říci: »Jeho Excellence pan *místodržitel* od té doby, co zastupuje vládu v této zemi, **neměl,** — *zejména* **svými řečmi šťastné dny,** a **se svými skutky — ještě méně.** A míval-li v tomto království dobré jméno, bůh ví, *že za to nemůžeme*, že **sám a sám hledí takovým způsobem přímo zaslepeným o toto dobré jméno se připraviti.**

My toho litujeme, ale my za to nemůžeme.

Jeho Excellence ovšem mně řekne, že *byl nepřipraven, že si to snad* **nerozvážil**.

Ale, velectění pánové, Bismark, tento státník, jehož jadrnost ve výrazu byla světoznáma, říkal vždy, kdykoli učinil

nějakou sotisu některé straně: »Pánové! Odpusťte mi to! Já přišel do sněmovny — nepřipraven . . .« Kdo je postaven na tak vysoké místo, že zastupuje vládu i korunu v tomto slavném sněmu, musí bedlivě uvážiti, co činí; musí si rozvážiti, je-li prostředek, kterým hájí zájmy vlády a koruny, prostředek vhodný. Já pak si dovolím dokázati, že při *tomto* **útoku** na naši stranu Jeho Excellence **pan místodržitel** — a to pravím bez jakékoli výčitky — *pravdu* **neměl**.

Já bych na př. naší straně nevyčítal isolovanost. Vždyť pak jsme to již tolikrát čtli v některých listech — všechny ty výčitky o isolování. To již hrají v celém království českém flašinety, které jsou naštemovány do vládní toniny.

K tomu zástupce vlády a muž tak jasného politického rozhledu a takové intelligence jako J. Exc. pan místodržitel — jak rád uznávám — *neměl se sníziti, aby tu odrhovanou písničku zde ještě jednou přednesl.*

Pánové! Vrátím se k tomu, co nám J. Excellence všechno vyčtla. Učiním to proto, poněvadž konečně chci, aby — **není-li totiž o poměrech v Čechách** *a o poměrech politických dobře* **informován** — pokládal to za upřímnou informaci a myslím, že to bude pro správu země velmi užitečné.

Jeho Excellence pan místodržitel nám vyčítal, že jsme na říšské radě isolováni. Pravilť: »Sie haben es dahin gebracht, dass sie im Reichsrathe total isolirt sind, dass die Vertretung des Königreiches Böhmen entschieden nicht eine solche ist, wie **man** sich das wünschen würde, damit die Bedürfnisse dieses Landes im Reichsrathe immer und jederzeit das volle Verständniss auf allen Seiten finden.«

Tedy — isolováni! Není poprvé, co nám byla tato výčitka učiněna. Než tato výčitka by mne ani tak nemrzela jako výčitka druhá: že zastupitelstvo českého národa není rozhodně takové, jaké (— wie *man* - kdo tento »**man**« jest, ovšem nevím) bylo by si přáti, aby

potřeby této země nalezly v říšské radě na všech stranách podpory.

Promluvme konečně, pánové (když jsme zde politikové vůči politikům), upřímně o tomto isolování. Přede vším dovolil bych si přece jen dotaz. Když jsem totiž tuto řeč Jeho Excellence slyšel a četl, činila na mne dojem, jakoby Jeho Excellence litovala, že *my* taktikou svou se isolujeme a jakoby si přál, abychom isolováni — nebyli.

Je to také rakouská specifická zvláštnost, že si zástupce vlády nepřeje, aby byla oposice isolována, nýbrž že si přeje, aby měla hodně mnoho spojenců. Všude jinde hledí sama vláda, aby dle svých politických programů oposici isolovala. Ale aby toho zástupce vlády litoval, když jest oposice ode všech stran opuštěna, toho jsme se musili dočkati teprve v abnormálních poměrech našich.

Já se tedy Jeho Excellence táži — když si přeje, abychom isolováni nebyli — *na kterou stranu nemáme* býti isolováni?

Nemáme se isolovati od bývalé pravice, nemáme se isolovati od bývalé levice a nemáme se isolovati od vlády!? Potom především jest také na bíledni — a jeho Excellence mně přizná, že on jako zástupce vlády by si nejspíše přál (kdyby mu totiž na nás tak mnoho záleželo), — *abychom se neisolovali od vlády*, nýbrž abychom se s touto vládou jinak shodli a dorozuměli. A tu myslím, že **Jeho Excellence,** *která jest přece v tak důvěrných stycích s vládou a musí znáti její tendence*, **vládního programu nezná.**

Což pak jest možné, abychom na základě vládního programu o posledních volbách do říšské rady — řekněme třeba (aby to bylo ještě novějšího datum, *poněvadž se v Rakousku vládní programy rychle zapomínají*) — na základě posledního *famosního* programu, který byl na říšské radě prohlášen, s vládou se dohodli? Vždyť pak celý ten program opírá se o kardinalní věc: Všem stranám udělati něco — vlastně nic — a jedině *získati si majoritu* — **proti zástupcům českého národa.**

Zve-li nás tudíž Jeho Excellence, abychom vešli ve styky s vládou, **činí to proti vůli vlády**. Vždyť si toho vláda nepřeje a já se obávám, že — vyloží-li si to ve Vídni dobře — dostane se Jeho Excellenci **zasloužené výtky** od Jeho Excellence pana ministr-presidenta, že zve do vládní strany lidi, kterých ve vládní straně nemohou potřebovati. — — —

Ale nemluvme o těchto věcech jenom, abych tak řekl, s mathematického stanoviska parlamentárních stran! Já očekával od Jeho Excellence pana místodržitele jakožto prozíravého politika, že politické postavení poslanců českého národa pojme poněkud výše a že mu bude tanouti na zřeteli daleko vyšší idea, která vede poslance naše k nynějšímu stanovisku, nežli denní a obvyklé zápasy politického života a nežli rozkoše, které někdo může požívati, že náleží k majoritě a provádí »svou«.

Oč vede se **boj** *v tomto království* a v této říši? Boj ten vede se o zásadní otázky, o luštění budoucnosti této říše, **o zásadní postavení českého národa v této zemi.** Každý politik bez rozdílu barvy, ať má politické přesvědčení jakékoli, musí tedy věděti a přiznati, že veškeré politické nazírání vlády a majority na říšské radě na státní organisaci a ústavní řády v této říši, jakož i upravení jazykových poměrů — *jest zásadně a vůbec naprosto jiné, nežli nazírání národa českého.*

Jeho Excellence pan místodržitel musí mi přisvědčiti, že **národ český pojímá své postavení zcela jinak, než vláda vídeňská**. A je-li tomu tak, to jest: je-li postavení národa českého v nejzákladnějších těchto prvcích *zcela jiné*, nežli postavení vlády, může někdo od sebevědomého a abych tak řekl, poněkud politické morálky dbalého zastupitelstva národa českého očekávati, že spokojilo by se s vládním programem, který po našich názorech a po našem přesvědčení — a nejenom po našem, nýbrž *po přesvědčení celého českého národa* **přímo sahá na samou existenci tohoto národa?** To jest naprosto nemožné.

Jeho Excellence pan místodržitel také pravil, že prý zastupitelstvo našeho národa nebo zastupitelstvo českého

království »ist entschieden nicht ein solches, wie **man** es sich wünschen würde, damit die Bedürfnisse dieses Landes im Reichsrathe jederzeit auch das volle Verständniss auf allen Seiten finden . . .«

Kdyby mohla Jeho Excellence říci, že zástupcové českého království nebo českého národa jsou lidé absolutně neschopní, kteří přání a potřeby českého království nedovedli aspoň vysloviti a nedovedli jim, abych tak řekl, zjednati veřejné platnosti, měla by výčitka ta poněkud oprávněnost.

Když však Jeho Excellence praví, že zastupitelstvo tohoto království není takové, jak by si bylo přáti — »wie **man** wünschte« — aby potřeby této země na všech stranách dosáhly porozumění, vyslovila Jeho Excellence (snad *nerada* a nevědomky) *nejlepší úsudek o vídeňském parlamentě.* Když království nějaké, jsouc zastoupeno lidmi, jak si je vláda přeje, může pro své potřeby nalézti porozumění, potom jest viděti, že **vídeňský parlamentarismus** a vůbec **celý nynější systém** *založen jest buď* **na šachrování s právy jednotlivých národů** nebo *přímo* **proti prospěchu národa.**

My ale nemůžeme posuzovati zastupitelstvo českého království »so, wie **man** sich wünschte«. **Zastupitelstvo české musí býti takové, jakého si národ český přeje.**

Zastupitelstvo to nezastupuje nikoho jiného, nežli národ, a jenom národ jest ta osoba, která o tom rozhoduje, jaké zastupitelstvo si přeje. A podle všech ústavních pravidel jsou zástupcové každého národa tlumočníky mínění tohoto národa a musí býti voleni podle toho, jaké mínění a jaké přesvědčení vládne v tomto obyvatelstvu. Jakmile však jsou voleni podle toho, jaké mínění vládne ve vládních kruzích, nejsou to zástupcové národa, nýbrž **vládní mameluci.** Potom by si mohla vláda *jmenovati,* koho by chtěla a nebylo by třeba žádného voleného zastupitelstva.

Takové věty snadno se pronesou a rovněž tak snadno podnítí se jimi potlesk u velectěných a velevážených *také*-svobodomyslných poslanců německých. To v politickém

zápase, v němž se veškeré základní pojmy politické mravnosti tak zatemňují, pro dnes stačí. Za to, že Vám Jeho Excellence pan místodržitel udělal velmi lacinou pozlátkovou poklonu, že jste **snad** také prvními obyvateli v této zemi, snad také potomky Markomanův — tleskáte zásadám, jež jsou přímo proti veškerým ústavním řádům.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Jeho Excellence pan místodržitel soudil, že si máme hledět dobyti uznání ostatních stran na říšské radě. Tu bych se především Jeho Excellence optal, co bychom měli učiniti — (a zároveň prosím o laskavou radu) — abychom se všem stranám na říšské radě zalíbili?

Začněme **s Němci!** Prosím Jeho Excellenci, co pak máme učiniti, abychom se německým krajanům svým úplně zalíbili? Hlasovati pro punktace! Uznati státní řeč německou! Chce to někdo na nás? Nebo se snad máme zalíbiti antisemitům a choditi do Kolína mrskati židy? Nebo klubu Hohenwartovu a býti pro konfesionelní školu? Anebo se máme zalíbiti Polákům a hlasovati stále jen pro jejich železnice a na svoje zapomínati?

Co máme dělat, abychom se všem těm stranám zalíbili? Osobně — všechna čest — žijeme v kollegialním poměru se všemi ostatními poslanci na říšské radě. Proč pak se však Jeho Excellence s touto svou radou neobrátil také na ně a neporadil jim, co by měli učiniti, aby se oni zalíbili *nám?* Což kdyby to zkusil Jeho Excellence nyní při faktické poznámce a požádal pana šlechtice z Plenerů, aby upustil od zřízení krajského soudu v Trutnově, s kterým jest taková potíž, aby upustil od punktací, abychom se mohli věnovati plodné práci? Proč žádají se podobné věci stále jen na českém národě a neustále se vybízí, aby se hleděl zalíbiti ostatním stranám?

Jeho Excellence pan místodržitel také pravil, nejen že se nechceme zalíbiti vládě, nýbrž že urážíme všechny strany. Pravilť do slova: »Sie nehmen den Kampf mit allen Parteien auf, Sie haben Ihre Connationalen" atd.

Kdybychom vedli boj se všemi stranami, kdybychom my skutečně všechny strany dráždili, byli bychom opravdu

hrdinové. Než tomu tak není! Dráždíme jiné strany *my* nebo jsme od jiných stran drážděni? Co pak vlastně na tomto sněmu a v říšské radě děláme, že dráždíme? My to věru nebyli, kteří nás hned po prvních volbách vyloučili jako nějakou *»zvláštní společnost«*. My to věru nebyli, kteří pravili: **Já budu potírati svobodomyslné živly, kde je naleznu.** My to věru nebyli, *kteří chtěli zjednati smír v království českém* **bez zástupců většiny českého národa.** My to věru nebyli, kteří vydali program vlády z roku 1890 a provolání »An alle gemässigten Parteien.« — — — — — — — — — — — — — — —

Jsme *my* ti provokatéři?

Nikoli! My nepodnikáme boj se všemi stranami. Kdo zná dobře poměry, ví, že boj nám byl vnucen . . .

Jeho Excellence pan místodržitel však nám dále pravil, že prý budíme různé *city* a **vášně** v našem národě. Pravda, city v národě našem jsou rozbouřeny, ano i rozčilení jest v národě našem. Avšak budíme *my* ty city, budíme *my* to rozčilení? Vaše Excellencí, račte si připomenouti trochu dobu, kdy poslanců mladočeských ani nebylo, kdy byli zde pouze poslanci staročeští — **co všechno bylo učiněno, aby byly city národa českého rozbouřeny — co všechno bylo učiněno, aby byly vášně rozdmychány!**

Od vynechání několika nepatrných českých slov na bankovkách, od Gautschových ordonancí, od odpovědi poslanci Plenerovi v příčině reaktivování státního práva českého, od vídeňských punktací, od odpovědi Kasererovské, která byla této straně (staročeské) předložena slavnému sněmu, od *libereckých záležitostí*, kdy hrabě Taaffe ani na naši interpellaci nevěděl, že by se tam bylo něco Čechům stalo, a teprvé, když Jeho Excellence pan místodržitel liberecké zastupitelstvo rozpustil, náhle si vzpomenul, že se tam dějí Čechům křivdy, **poněvadž chtěl ukrýti pravý důvod, proč toto zastupitelstvo rozpustil;** dále od sčítání lidu, od Schönbornova nařízení z února 1890, od nařízení v příčině Teplic atd. — vše to předcházelo . . .

Já se divím Jeho Excellenci panu místodržiteli, že on tak naříká nad vášněmi lidu; on se horlivě přičiňuje o to, aby ani na okamžik neutuchly.

Neboť to přece Jeho Excellence pan místodržitel na příklad dobře ví, že nejpevnějšími *spojenci* strany mladočeské v tomto království jsou od jakživa **ministři a vládní orgánové,** *kteří plnou parou a jako ze řemesla, jakoby měli za to placeno,* **podporují** naši stranu *celou řadou* **nešikovností, nerozvážností** *a* **nerozumností,** *a že* **oni** — **dráždí národ český.** My věru nemůžeme nikdy tak dobře mluviti, jako dovede Jeho Excellence pan místodržitel jednati, na příklad s pražskou obcí. My nedovedeme poměry vyložiti tak dobře voličstvu, jako je vyložil Stremayer, když nazval český jazyk *»cizím«*.

To jsou imfonderabilia, která přec něco váží a která mnohem více, ba co dím, mnohem jedovatěji působí, poněvadž se v nich vidí *schvalnost*, poněvadž se v nich vidí *zúmyslnost* a *dětinství* — velikého a vážného národa nedůstojné *škádlem*; poněvadž se v nich vidí **úmysl národ pobuřovati**, národu tomu učiniti život kyselejší a zraniti jej v jeho bojích; — učiniti jej tím, čím již dnes jest: **nespokojeným na celé čáře.** (Hlučný potlesk. Výborně! Hlas: **To je darebáctví!**)

Bude-li někdo mluviti o rozněcování vášní v národě našem, **ať si koupí zrcadlo** *a pohlédne do něj* — **sám!** Nesvádějte to na nás, kteří nejsme vlastně nic jiného nežli pouhým výrobkem (skutečně, já se nechci ani přesně vyjádřiti!) vládního systému.

Nám se vyčítá, že bojujeme proti všem stranám: že bojujeme proti velkostatku, proti Staročechům, proti Němcům atd. Jeho Excellence pan místodržitel nám vyčítá, že jsme zahnali své sourodáky staročeské do tak úzkých, že jsme jim stále a stále více půdy odnímali.

Výčitka ta nemá však v politickém životě žádného velkého významu... My že je ženeme do úzkých? I toto! **Vláda** *je honí do úzkých* neustálým svým počínáním, poněvadž by chtěli přece rádi zůstati věrni svému národu a rádi by se neodtrhli od vlády. **Když ale vláda dělá**

takové hloupé kousky, ztrácejí krok za krokem půdu pod nohama.

Nejvyšší maršálek: Dovoluji si upozorniti pana poslance, že slova, že »vláda dělá hloupé kousky«, nejsou parlamentárně slušná.

Dr. **Herold**: Prosím, já to přijímám. Bylo to snad příliš mírně řečeno. Ty kousky jsou moudré a chytré, poněvadž naší snaze a našemu přesvědčení skutečně velice pomáhají a utvrzují, že stanovisko naše jest správné. Vzdávám tudíž vysoké vládě za tyto kousky srdečné díky. — — —

Uvedu některé okolnosti, z kterých bude zřejmo, jak se čelilo proti nám.

Odkud, ptám se, padla slova, jež byl v loni hrabě Buquoy opakoval: že stojíte *proti* **všem** svobodomyslným stranám? Odkud padla slova »jeunesse dangerraise«? Hrabě **Ledebur** je pronesl. Odkud padla slova: **banda lupičů a žhářů**, — odkud slova, že bude naše adresa roztrhána a návrh náš zamítnut — odkud slova, že Vám naše svobodomyslné idee překáží atd. . .

Musíte počítati s lidem, v jehož středu žijete. A chcete-li s ním upřímně žíti, musíte se zbýti veškeré nechuti k ideám liberálním, jako my zcela rádi zbavujeme se nechuti, jakou máme k ideám Vašim.

Hlavní věcí je tedy společné pojítko. A Jeho Excellence *pan místodržitel*, který z této šlechty vyšel a jest vynikajícím předákem, měl by si to zejména rozmysliti a nemluviti s despektem o naší straně.

Nás to neuráží, poněvadž v politickém životě — Jeho Excellenci mi to úplně přizná — *jsme my trochu* **jinou potencí** *než Jeho Excellence sám.* My jsme **zástupcové národa**, on jest **zástupcem vlády**. *Vláda umírá*, ale *národ zůstává.* **Zástupcové národa musí tudíž v konstitučním státě poněkud více platiti.** Nemluvil bych tudíž nikdy s despektem o zástupcích celého národa, poněvadž národ ten o tom přemítá a *má-li národ důvěru ku svým zástupcům, musí přirozeně s* **despektem** *pohlížeti* **na toho, kdo takovým způsobem k národu se chová.**

Vedeme prý boj proti Němcům! Této výčitce divím se nejvíce a především tomu, poněvadž *Jeho Excellence pan místodržitel ji teprve teď vynašel.* Národ český vede s Němci boj po tisíc let — a my prý jsme ti, kteří první vedeme s nimi boj!

On nám dále vyčítá, že my vyčítáme Němcům, že jsme byli první v zemi atd. Nu, já nevím, jestli jsme to učinili v úmyslu, abychom si zjednali »Vorrang«, jak byl Jeho Exc. pan místodržitel připomenul. Jestliže jsme se o tom někdy zmínili — a němečtí krajané naši nám to najisto přiznají, — že jsme původními obyvateli tohoto království, totiž oněmi obyvateli, kteří království to založili, kteří mu dali ústavní řády, kteří je učinili kulturní zemí, kteří je po tisíciletí hájili a obhájili a učinili je tím, čím právě jest — jestliže jsme to někdy řekli, neučinili jsme toho proto, abychom německým krajanům — mají-li nějakou zásluhu o toto království — zasluhy té upírali a činili jim nějakou výčitku. Oni za to nemohou, že zde nebyli dříve. My to uvedli pouze proto, abychom dokázali, že máme tím spíše právo na rovné postavení s nimi; abychom celému politickému světu prokázali, že jest to v celém vzdělaném světě **jediný národ**, který v tomto státním útvaru, jejž byl sám založil, v němž jest ve většině a zároveň historickým nositelem jména, **nechce nadpráví** *nad ostatními obyvateli, nýbrž* **spokojuje se s rovným právem.**

Když chtěl J. Exc. pan místodržitel takovou výčitku učiniti, mohl ji učiniti také *Němcům*, kteří praví, že *oni* založili říši a *oni* že jsou oním tmelem, který tuto říši drží.

Já se Jeho Exc. panu místodržiteli divím. Jemu jest bezpochyby známo, že naše vysoká vláda jest ve velmi úzkých stycích s vládou uherskou.

Vláda uherská jest *odpovědnou vládou* státu, kde historickým národem jest národ uherský, který — *ačkoli je v menšině* — celému státu vládne, státu dal jméno a který také svůj jazyk tomuto státu vtiskuje. Pokládá-li Jeho Exc. pan místodržitel za velikou chybu, když odvolává

se někdo na historické postavení v některé zemi, nevím, jak se to srovnává s přátelskými styky s vládou zemí koruny uherské, *kde se děje právě to,* **co nám J. Exc. pan místodržitel** vytýkal . . .

Nás však nenapadá a nenapadne, abychom chtěli z tohoto svého postavení historického v této zemi dedukovati něco jiného, nežli **rovné právo** s našimi německými krajany.

Jeho Exc. pan místodržitel pravil, že máme žíti spolu *jako bratři.* Inu, ano, můj bože! Kdyby na mne přišlo, zajisté bych toho svého *bratra německého jako českého* stejně objímal. My žijeme skutečně jako bratři pospolu, **jen že nás ten bratr německý objímá, až v nás kosti praskají** a to jest objímání velmi nepříjemné.

Nám by se více zamlouvalo obejmutí lásky plné, které by vzbudilo jenom pocity bratrské a přátelské.

Nám se praví, že prý usilujeme v této zemi o samovládu, že prý chceme nějaké prvenství, jak pravil J. Exc. pan místodržitel. Já prosím tudíž **Jeho Excellenci**, *aby — až přijde dnes do svého úřadu* — **učinil malou procházku všemi kancelářemi vys. c. k. místodržitelství a dal si ukázati to prvenství českého lidu v této zemi.**

Nejspíše uvidí něco, že **ani nepozná, že je v české zemi.** A možná pak, že bude pokládati za pouhý sen, že usilujeme o nadvládu. — — —

Nechť vejde Jeho Exc. pan místodržitel k presidentu zemského soudu! U dveří na zvláštním pultě najde repertorium osob k obsazení míst úřednických a na jednom stojí »Repertorium für Beamte in den gemischten Bezirken« a na druhém »in den deutschen Bezirken«. To je *celý princip*, vyslovený v těchto nálepkách na pouhých knihách, že **máme v Čechách pouze německé území.** Odpovídá to skutečné pravdě, poněvadž se to dnes také tak provádí a nemůže se z toho učiniti výtka úřadníkovi, že provádí věc tak, jak jest. Ale že *úřadové na to ještě nepřišli, že si toho nevšimli,* že to prozrazuje **nejtajnější úmysly** *celého politického systému,* jest patrno . . . (Dr. Vašatý: *To je to* **násilí**!)

Výtky, *jež byl Jeho Exc. pan místodržitel činil nám:* (jako bychom byli stranou, která nechce býti ve spojení, která, abych tak řekl, všechno bourá, do všeho tluče, všechno podemílá; zkrátka *která osudy českého národa do velikého nebezpečí přivádí*) **jsou neoprávněny** . . . My jsme si toho věru vědomi, co počínáme; my jsme alespoň tak dobří vlastenci, jako Jeho Excellence, (Dr. Vašatý: Ještě lepší!) abychom mohli posouditi, je-li konání naše ve srozumění, v interessu a na prospěch celého národa. — — —

Pan místodržitel zmínil se na počátku své řeči — a tím ukončím — o některých slovech poslance Jandy a vydal způsobem skvělým chválu věrnosti dynastické a loyalitě našeho národa.

Je to thema velice choulostivé. Aspoň u nás v Rakousku se o tom thematu nerado mluví. Sám Bismark kdysi pravil, že **obyčejně nepřátelé dynastie dovedou úlisností a lichometností kolem ní se shrnouti a využitkovati ji pro sebe tak**, *aby opravdové přátelé odstrčili.* A to byl starý lišák, který v těch věcech dovedl chodit.

Co jest *loyalita,* co jest loyalní člověk? Podle obyčejného slovního pojmu je to člověk přímý a upřímný. Ten jest opravdově loyalní. Kdo ohledně svých citů klame druhého, tomu se říká v obyčejném životě člověk neloyalní.

Myslíte, že má býti loyalitou zatajování citů našich proti panovníkovi? To by byla neloyalnost k našemu králi a to my činiti nechceme. Je-li pravda, že národ český po celou dobu byl věrným a dynastickým, potom není povinností Jeho Exc. pana místodržitele, aby nám činil výčitky, že různé city v tomto národě probouzíme, potom **bylo povinností jeho** představiti se králi a říci:

„Králi náš! Věrný **lid český,** který po staletí při této říši stojí, který tak často pro ni bojoval, který jest Ti věrně oddán — *trpí a krváci z tisicerých ran; jemu ubližují, jemu se křivdí a uváději jej* **do zoufalství** . . . *Králi, pomoz!* **pomoz tomuto Svému věrnému lidu!“**

Tak jedná *zástupce králův,* když slyší, **že jest národ roztrpčen,** a když jest přesvědčen, že národ ten jest věrný a loyalní.

To žádáme *my*! Ale aby někdo žádal, *abychom trpěli* **a důvěra ke koruně** *aby nebyla ničím jiným* **než otroctvím ku vládě**; aby **každý**, *kdo* **provede** *v této říši nějakou* **nezákonnost** *proti zájmům našeho národa,* **chránil se obrazem panovníkovým a loyalitou, pokládáme za zneužívání koruny, za útok, kterým se koruna v lidu v nevážnost přivésti má.**

Taktéž *není Jeho Exc. pan místodržitel zde,* aby se ohražoval proti tomu, co se cítí a trpělivě snáší a vyložil *na druhé straně,* **jak** *se s tímto věrným lidem od* **Jeho rádců**, od nynějšího systému *nakládá.* To bude loyalní, to bude spravedlivý skutek. Tím okamžikem, kdy Jeho Milost **král** *o těchto citech našeho národa bude přesvědčen* a **důvěrník** Jeho Mu vyloží, že jsou city tyto oprávněny a **nezákonnitostí a nešetřením jeho práva se strany vlády vzbuzeny**, potom — myslím, nastane doba, kdy *nebude loyalnost* **byzantismem**, *kdy* **nebude křivením zad**, nýbrž upřímnou mluvou spočívající na vzájemné důvěře a lásce a společných interesech.

Tak měl Jeho Excellence pan místodržitel mluviti, chtěl-li náš národ před neloyalností chrániti! Neměl činiti výčitky *nám,* kteří **nejsme povinni**, **abychom** v této příčině **zamlčovali,** co se v národě děje a jak se v něm smýšlí. My to říkáme Vaší Excellenci a **Vaší povinností** jest výraz citů národa na nejvyšších místech přednésti.«

Potud úryvky z polemické odpovědi dra. Herolda.

Kdo měl v parlamentární šrůtce té pravdu, kdo zvítězila přede vším: osvědčil-li hrabě Fr. Thun jako zástupce vlády dostatečnou schopnost čeliti s úspěchem oposici, nechť rozhodne čtenář sám! My nechceme úsudku jeho ani předbíhati, aniž jakýmkoli způsobem označovati, jak soudíme sami . . .

* * *

Od té doby nenaskytla se J. Exc. hraběti Fr. Thunovi jako c. k. místodržiteli příležitost osvědčiti debatérský svůj talent a zručnost svou v hájení c. k. vlády a její

činnosti, až v zasedání sněmu království českého dne 31. ledna, pak dne 8. a 13. února 1895.

Po *prvé* stalo se tak po řeči dra. **Kramáře**, kterouž odůvodňoval svůj návrh zákona v příčině *odpovědnosti* zemské správy, t. j. c. k. místodržitele sněmu království českého.

Navrhovatel kladl především důraz na to, že jest nevyhnutelně potřebí, *by byla nynější ústava doplněna a opravena* ve svých nedůslednostech v ten způsob, aby se sněmu dostalo také všeho, co mu jako zákonodárnému sboru náleží, hlavně pak *dozor na správu země* a plynoucí z toho důslednost: **odpovědnost správy té sněmu.**

Z řeči jeho vyjímáme následující úryvky:

»Není pohodlno vzpomínati, v jakých poutech jsou zemské sněmy, že přes všechny důležité úkoly, které máme před sebou, nemůžeme se hnouti v před. A poněvadž jest tak nepohodlno vzpomínat na ten kořen zla, je docela přirozeno, proč se našla okamžitě fráze, že náš návrh je mířen jen a jedině **proti místodržiteli.** Dost je to — neodporuji — charakteristické pro svědomí stran, které *tomu panu místodržiteli uhlasovaly výminečné zákony, a které* **rozmnožují jeho policejní moc!** (Výborně!) Ty strany samy cítí, že máme všechnu příčinu, takový návrh učinit. A přece se pánové klamou a přímo řeknu, že náš návrh *není namířen proti místodržiteli*, poněvadž **proti našemu místodržiteli zákony nejsou nic platny.** (Výborně! Tak jest! Potlesk.)

Neboť **zákony**, *které jemu překážejí, suspenduje mu majorita říšské rady — a jichž mu nesuspenduje*, **ty jeho politická správa dovede obejíti.** (Tak jest!) Upozorňuji vás jen na *praktikování práva shromažďovacího* **a na praktikování práva konfiskačního.**

Kde se sklání před místodržitelem ministerstvo, kde se před místodržitelem sklání říšská rada, *kde ho poslouchá nejen politická správa*, **nýbrž i soudy**: tam hledati *zákony proti takovému místodržiteli bylo by svrchovanou nemoudrostí!* (Výborně!)

Za naivní nás, pánové, nemějte!

Náš návrh chce docela něco jiného: chce *hlubokou změnu dnešních poměrů* — a na takové věci, **na něco vyššího** v oboru zákonodárném a správním **se náš pan místodržitel nehodí.** *Jeho nejvyšší ambicí jest* **býti vrchním policejním správcem království českého.**

A proto snad uznáte, že jsme, podávajíce tento návrh, *musili zapomenouti na pana místodržitele a doufati, že konečně jeho vládě v Čechách dojde konec a* **že jen potom** *bude možno, abychom se dostali k poměrům přirozenějším.* (Výborně!)

Tolik chtěl jsem říci o panu místodržiteli. — — —

Později obrátil se řečník k poslancům, návrh jeho nepodporujícím, řka: Nejsem ani fantastou, ani optimistou, abych myslil, že ze samé lásky padneme si kolem krku. K tomu nás donutí prostě úvaha, *že idea národnostní není k tomu, aby se dvě národnosti potíraly na nůž*, a pak železná nutnost, která nás donutí, abychom *společně* hájili hospodářských prospěchů tohoto království, prospěchů společných nám i vám, kterých musíme společně hájiti, aby se neobrátily tam, kde to vy zrovna tak trpce ucítíte jako my. To není možno jinak, než když toto království české osamotníte. *Když umožníte*, aby se pracovalo *společně*, abychom spojili síly přírodní, které království české poskytuje a také intelligenci obou národů k tomu, abychom **zachovali prvenství království českého v ohledu kulturním a hospodářském, prvenství, které má toto království mezi zeměmi rodu habsburského.**

K tomu jest však třeba, aby *tento sněm byl* **skutečně parlamentem, aby to nebylo nějaké vyšší okresní zastupitelstvo.** (Výborně!)

Jest k tomu třeba, *aby* **sněm měl právomoc nejen zákonodárnou**, *nýbrž aby měl také své prostředky finanční*, **aby vedle něho stála zemská vláda, jemu zodpovědná**, *která by prováděla vůli zemského sněmu* **a nikoli rozkazy ministerstva z Vídně.** (Výborně!) — — —

Palladium proti absolutismu hledáno jen **v zákonodárství.** (Tak jest!) Roku 1867 ti, kdož ústavu dělali, velmi dobře

věděli, že *každý konstitutionalismus stojí a padá* **zodpovědností vlády zákonodárným sborům.** (Výborně!) Ale ovšem, tyto důsledky a tyto principy byly daleko jasnější — centralistům než federalistům, a proto *centralisté* **skonstruovali si svou zodpovědnost ministerskou ryze centralisticky.** *Učinili ministerstvo jen zodpovědným říšské radě*, ale i při tom sobě dosti chytře, skoro bych řekl chytrácky počínali. Jest zvláštní a charakteristický rozdíl mezi státním zákonem a prováděcím zákonem o zodpovědnosti ministerské. V státním základním zákoně o moci vykonané a vládní v čl. IX., kde se mluví o zodpovědnosti ministerské, stojí, *že zodpovídají ministři za zachování ústavy a zákonův.* Tam **nemluví se o zákonech zemských** — a teprve, jen tak vedle, v prováděcím nařízení ministerském k tomuto zákonu, mluví se o zákonech zemských. — — —

V našich poměrech to vypadá takto: Není přece nejmenší pochyby, že *země a království mají právo zákonodárné.* Jest jim garantováno v § 11. a v § 12. naší ústavy a nejen to: *toto právo jest širší, větší a vyšší než samo právo říšské rady*, poněvadž říšská rada jest taxativně obmezena ve svém zákonodárství. A přece, *pro celý tento široký obor zákonodárství* **máme zde vládu naprosto nezodpovědnou,** *poněvadž říšská rada pro provádění zákonů zemských nemá práva volati vládu k zodpovědnosti — a poněvadž* **sněm podle zákona nemá té zákonné moci.** Tak vypadá ten *váš* konstitucionalismus. Postavili jste si velmi slibný a pěkný zákon o zodpovědnosti ministerské, ale ustrojili jste jej tak, **aby vláda byla** *v tak širokém oboru zákonodárství* **naprosto nezodpovědnou.**

Nemyslete však přes to, že bychom ústavou logicky správnější a poctivější *zapomněli na své státní právo. Nikoli! V tom byste se mýlili!*

Český národ nikdy nezapomene — *i kdyby byla ústava samým ideálem* **jak povstala! Vznik této ústavy byl bezprávím na národě českém — a český národ toho nikdy nezapomene.**

A kdyby ta ústava byla nejidealnější: odporuje-li tomu, co je základním naším požadavkem, totiž **požadavku administrativní a zákonné spojitosti tří zemí koruny české, není pro nás a nemůže býti právem.** *Musíme se jí z nutnosti podrobiti,* **ale ji uznávati nikdy nebudeme!**

Nutíte-li nás do té ústavy, udělejte ji aspoň tak, aby v ní bylo možno žíti. Tak, *jak je nyní, kde zákonodárství říšské není k ničemu, kde hyne zemské zákonodárství, kde hyne zemská správa, dále to nejde. Není tedy naděje, aby nás přesvědčil snad touto zvykovou filosofii pan princ Schwarzenberg, že se ústava naše vžila.*

Nikoli! Nevžila se, a myslím, že se nevžije.

Nuže, ptám se: Jak musí býti organisována správa v zemi?

Zemské sněmy musí býti parlamenty a nejen *s právomocí zákonodárnou,* nýbrž *i s právomocí* **kontrolovati zemskou vládu,** *s právomocí* **poháněti zemskou vládu k zodpovědnosti.**

Zemské sněmy musí míti *právomoc* **finanční,** musí míti své vlastní finance — a *potom teprvé* budou zemské sněmy schopny, aby vykonaly veliké úkoly, které jim přikazuje sám § 11. a § 12. státních základních zákonů. — — —

Po řeči dra Kramáře oznámil nejvyšší maršálek, že vyžádal si slovo J. Exc. pan místodržitel *hr. Thun.*

Poslanci kupí se před stolkem vládním.

Místodržitel hr. **Thun (německy)**: Zákon, navrhovaný poslancem drem. Kramářem a soudruhy, jest v odporu se státním základním zákonem ze dne 21. prosince 1867 říš. zák. č. 145 o provádění výkonné moci vlády. (Veliký nepokoj a hluk.) Zasahuje tudíž do oboru říšského zákonodárství. (Nepokoj se vzmáhá.) Vidím se tudíž nucena . . .

Hlasy na lavicích poslanců svobodomyslných: **Česky! Česky! Mluvte česky!** *Nerozumíme! Vždyť jsme* **v českém sněmu!** *Místodržitel v českém království* **musí česky mluvit!** a pod.

Hluk stává se stále mocnějším a silnějším, tak že místodržitel nemůže mluviti.

Nejvyšší maršálek zemský (zvoní); povýšeným hlasem, prudce: „Žádám, by pan řečník nebyl přerušován.“ (Slova maršálkova ztrácí se v bouři hlasů a všeobecném hluku.)

Hlasy na mladočeských lavicích: „**Česky!** *Ať mluví* **česky!** *Což i zde jsme ve Vídni!* **Nerozumíme!**“

Místodržitel hr. **Thun** (za hluku, který neustává, ale naopak stále vzrůstá, hlasem, který jest srozumitelným již jen jeho nejbližšímu okolí): »*Považuji* tedy již v nynějším okamžiku za *vhodné prohlásiti* a to **jako zástupce vlády,** *že návrh vůbec jest* **neprojednatelným** (undiscutirbar) . . .“

V tomtéž okamžiku bouřlivý odpor u poslanců mladočeských dostoupil své výše. Burácející: „**Oho!**“ ozývá se z jejich lavic.

A zase slyšeti nové a nové výkřiky.

I nejmírnější z poslanců mladočeských povstávají a *sněmovnou bouří protest proti výkladu místodržitelovu i proti německé jeho formě . . .*

Za rozčilujícího, všeobecného, bouřlivého hluku **místodržitel** více již nepronáší ani slova . . . *Rychle usedá* a kolem něho kupí se přátelé jeho z kurie velkostatkářské.

Teprve za několik okamžiků ze středu německých poslanců ozývá se demonstrativní: „Bravo!“, jež volají i šlechtici, ale demonstrace tato ztrácí se a mizí v novém, vše ostatní přehlušujícím odporu poslanců mladočeských.

Za všeobecného ještě hluku a rozčilení poslanec dr. *Kramář* chvátá k nejv. maršálkovi a hlásí se o slovo.

Nejvyšší maršálek zemský (zvoní): „Pan posl. dr. Kramář žádal o slovo; uděluji mu je.«

Posl. dr. **Kramář** (povzneseným hlasem, *obrácen k místodržiteli*): „Pánové! Chci se omeziti pouze na několik slov. *Konstatuji jenom, že* **místodržitel vlády,** *která stojí pod protekcí hraběte Hohenwarta, prohlašuje zde,* **že návrh, který učinil hr. Hohenwart roku 1876 na sněmu říšském, jest „undiscutirbar“.** (Výborně! Výborně! Bouřlivý, dlouho trvající potlesk mezi poslanci mladočeskými.) Více nechci říci.« (Všeobecný rozruch.)

Hrabě Fr. Thun, jako c. k. místodržitel, tedy nepřipuštěn ku slovu, načež o návrhu dra. Kramáře *hlasováno.*

Pro návrh hlasovali pouze poslanci svobodomyslní a **návrh zamítnut.** Hrabě Fr. **Thun,** jako zástupce c. k. vlády tedy **zvítězil,** *aniž by byl jen jediné věty řeči dra. Kramáře vyvrátil* . . .

V okamžiku, kdy nejvyšší maršálek ohlásil výsledek hlasování, propukla nevole a rozčilení svobodomyslných poslanců poznovu. Jednotlivým výkřikům nebylo lze rozuměti — kromě slova »Hanba« ze středu poslanců svobodomyslných.

Na to rozešli se poslanci z větší části v živém hovoru do couloirů sněmovních a ve sněmovně pokračováno u vyřizování denního pořádku za naprosté nepozornosti.

* * *

Po druhé roku 1895 naskytla se hraběti Fr. Thunovi, jako c. k. místodržícímu, příležitost k osvědčení svého nadání jako *debatér* a obhajce c. k. vlády dne 8. února v debatě o vládní předloze v příčině zřízení volebního okresu teplického. Jelikož však v záležitosti té ujala se slova celá řada řečníků pro osnovu i proto ní, nelze ani přibližně vystopovati, v jaké asi míře přispěla řeč hraběte Thuna k tomu, že byla předloha schválena. Z té příčiny klademe sem řeč jeho u výtahu a připojujeme jen několik slov z řeči aspoň jediného řečníka z řad oposice, dra. Černohorského, aniž bychom z toho chtěli vyvozovati nějaké důslednosti.

Místodržitel hr. **Thun** zmínil se nejprvé o důležitosti předlohy, jež vyžaduje, aby hned na počátku ujal se slova zástupce vlády. O této zásadě prý nikdo nevyslovil pochybnost. Nelze prý popírati, že obyvatelstvu okresu teplického dlužno přiřknouti právo volební. Návrh poslanců svobodomyslných na přechod k dennímu pořádku znamená prý, aby Teplice de fakto neobdržela na sněmu zastoupení. (Hlas: To je rabulistika.) Na to snažil se vyvrátiti výtky v příčině nezákonnosti při zřizování okresu teplického a popíral, že by byla v této otázce porušena samostatnost království českého.

Smír národní musí býti stanoven na základě vzájemné úcty a vážného pojímání úkolu (Souhlas Němců.): smír jest těžký, jinak by tu již byl.

Přecházeje ke zřízení soudu v Teplicích, pravil, že nebyl prý tím zákon porušen. Podobný případ stal se v Bytéši na Moravě a ministr nebyl proto žalován. Obavy ohledně tohoto soudu hr. Thun nesdílel. Co bylo nazváno povážlivým, obsaženo prý jest v minoritním návrhu druhém, jehož oprávněnost nechtěl popírati. V tomto vězí prý moment národního ohraničení, jehož se svobodomyslní poslanci lekají.

Jest prý celá řada jednotlivých případů, kde se tak říci musí, i když se klade sebe větší váha na jednotu království českého. Nikoliv proto má se děliti, že by tímto dělením země mělo býti činěno bezpráví příslušníkům druhé národnosti, jen proto, že tito příslušníky oné národnosti jsou. Jest prý jisto, že si občanstvo teplické přeje, aby tam okresní soud zřízen byl. Souhlasně přálo si zřízení soudu toho obyvatelstvo německé.

Dále zmínil se o tom, že jej navštívila deputace českého obyvatelstva okresu polického, žádajíc jej, aby odloučeno bylo od Teplice a aby zřízen byl okresní soud v Teplici. Přání ta nečelila prý tedy výhradně proti předloze vládní, nýbrž obsahovala požadavek druhého vota menšiny.

Hrabě Thun těšil se tomu, že deputace, jež mluvila s ním prý jen česky, vyslovila se pro rozdělení zastupitelstev v oné krajině. On, místodržitel, slíbil prý jim, pokud možno vyhověti, maje na zřeteli, že zrovna tam jest jazykové rozhraní dosti ostře vytčeno. Přes to přimlouval se za celý návrh většiny, aby byla vládní předloha přijata.

Z řeči dra. Černohorského vyjímáme pouze tento passus, týkající se přímo Jeho Excellence, pana hraběte Thuna: „Pan místodržitel pravil, že by mohl předlohu tu zcela dobře hájiti i jako poslanec, a při tom několikráte kladl váhu na to, *že jest* **autonomista.**

Nevím arci, v čem vlastně jeho autonomické smýšlení má spočívati, leč jest mi divna jedna věc, již uvádím ve

spojení s tím, co pravil pan místodržitel o známém svém výroku, který mu byl dnes připamatován a který pronesl jednou vůči nynějšímu panu ministru Plenerovi. Pravil: »Časy se mění a my se měníme v nich!« Jest to pravda. *Pan místodržitel doznal*, **že se velmi změnil,** ale — *jak může přes to zde tvrditi, že jest* **autonomistou,** *když srovná to se svým autonomistickým smýšlením a zůstane ve službách notorického centralisty Plenera* (Výborně!), o kterém jsem naopak přesvědčen, že nestal se autonomistou, **maje ve službách místodržitele,** *tak zv. »autonomistu«.* (Veselost.) Víte, když byl jmenován pan hrabě Thun místodržitelem království českého, že původně **Němci** *byli velmi proti němu zaujati.* (Hlas: *»Korunovační místodržitel!«* Smích.) **Dnes docela dobře srovnávají se s ním** a volají mu »bravo«, ačkoliv se jmenoval *autonomistou.* V tom musí býti nějaká záhada, i myslím, že tato záhada snadno dá se vysvětliti z knihy, kdež jest se známou německou důkladností vše uvedeno. (Ruch ve sněmovně. Řečník otevírá svazek Mayerova konversačního lexikonu.)

Jest to veliký Mayerův konversační lexikon (Slyšte!), ve kterém v díle pátém na straně 202. čteme: »Durch den Sieg der radikalen Jungtschechen gerieht die Regierung in Verlegenheit. Der Statthalter von Kraus wurde, weil er denselben nicht vorhergesehen, am 7. September entlassen und besonders **auf die Empfehlung des deutschen Kaisers hin, Graf Franz Thun Hohenstein zum Statthalter ernannt.«**

(Sotva řečník dočetl, nastal ve sněmovně neobyčejný hluk a povyk. »Slyšte! Slyšte!« volali svobodomyslní poslanci. Velkostatkáři a Němci smáli se s nucenou hlasitostí a několik šlechticů spěchalo k místodržiteli, jenž seděl na svém křesle. V to zněly hlasy: *»Pruský ministr!* Jen se smějte! Ať se Němci smějí!« Maršálek znovu a znovu zvoní, než docílí aspoň trochu klidu.)

Posl. dr. **Černohorský** (pokračuje): »Vždycky prohlašujete, že věda německá jest nejdokonalejší. Nuže, cituji vám z vědy německé. (Tak jest! Veselost.) *Mně jest to úplně lhostejno, smějí-li se Němci své literatuře,* té velké kulturní

literatuře. (Veselost.) Ale pravím: *buď* **jest to pravda** — *a pak musíme toho všichni litovati;* — anebo to **není pravda** — a pak se táži, *jakým způsobem* **kniha**, která něco takového obsahuje, která obsahuje **urážku rakouského císaře**, *překročiti mohla území rakouského soustátí?!* (Tak jest! Výborně! Veliký ruch a pohnutí ve sněmovně.) Víte, *jak jest náš* **konfiskační aparát** *důkladný;* divím se, že **tomuto konfiskačnímu aparátu** *toto místo mohlo uniknouti.* (Výborně!)

Stalo se již velmi často, že národ český musil se postaviti na stanovisko zcela zvláštní. Známo, že v r. 1866 *národ český v dobách nejtrudnějších odmítl manifest krále pruského;* možná, že to tedy *byla* **pomsta** *za tehdejší odmítnutí, poněvadž* **větší trest na nás, než v osobě pana místodržitele seslati nemohl.** (Pohnutí.)

Co činí **vláda**, aby ukázala, jak otcovsky pečuje o náš národ?

Stačí, když řeknu, že stále **ponechává správu země** v rukou Jeho Excellence pana **hraběte Thuna**. A co to znamená? To znamená, že *každý výkon této správy* nese *známku* **osobní nepřízně**, což na úkor jest nestrannosti, jakou vyznamenávati se má tak vysoký a *důležitý úřad.*

Toho nejpádnějším důkazem jest uvalení a trvání **výminečného stavu**, *jenž jest eminentně* **dílem pana místodržitele**.

Lituji, že koalice zamítla debatu o návrhu stran zrušení výminečného stavu. Proč tak učinila? Buď proto, že považuje kroky, jež by sněm ve věci této učiniti mohl, za marné, anebo nechce o záležitosti té vůbec jednati a tím dává na jevo, že **jest jí výminečný stav úplně po chuti**.

Kloním se k náhledu, že právě druhá příčina jest tou pravou, poněvadž nedá se mysliti, že by vláda na dále držeti mohla *fiktivní důvody*, kdyby sněm království českého položil hlas svůj proti **bezprávně** *uvalenému* **stavu výminečnému** *nad Prahou a okolím.*

V každém případě spočívá v zamítnutí návrhu na diskusi snaha, *snížiti* význam tohoto *sněmu* a snaha taková, kterou koaliční strany při každé příležitosti na jevo dávají.

jest příliš nebezpečnou, poněvadž šíří propasť, která nás beztoho již dělí.

Můžete se ale i na dále, pánové na pravém i levém křídle, *vůbec ještě zváti zástupci tohoto království,* **když nemáte smysl pro šlapaná práva svých spoluobčanů, když lhostejno Vám, zda právem či neprávem vláda v tomto království pomocí výminečného stavu potlačuje ty drobty práv ústavních?**

A že se děje tak **neprávem,** netřeba teprvé dokazovati. § 1. zákona ze dne 5. května 1869 o suspensi státních práv občanů taxativně určuje ty případy, **kdy** *lze výminečný stav* na tu neb onu krajinu uvaliti.

Odstraňte právnické fakulty z celého Rakouska, aneb aspoň **zakažte synům národa českého studovati práva,** *učiti se výkladům zákonů, když chcete,* **aby někdo uvěřil, že to, co vláda uvedla za důvod pro uvalení výminečného stavu, jsou těmi podmínkami, o nichž zákon mluví.**

A čím zavdala strana naše podnět faktorům, jež mají státi nad stranami a ne proti stranám, *k takovému* **brutálnímu** *prostředku.*

Může snad někdo tvrditi, že snažila se strana naše otázku státoprávní řešiti způsobem násilným? My nejsme dosud na stanovisku, na kterém stál Lájoš Košut a který nejlépe vycítiti jest z výroku jeho: »Bůh nechť v životě mém sešle na mne cokoliv, nechť sešle na mne muka, popraviště, číši s jedem, psanství, *jen jedno* **neštěstí** *ať nestihne mne již, o bože, abych někdy opětně stal se poddaným dynastie rakouské.«* Na podobném stanovisku ještě nejsme, my čekáme ještě. Avšak nelze zapírati, že den za dnem roste počet těch, kteří již od říše této pranic dobrého neočekávají, jichž přesvědčením jest, co již v roce 1867 sama staročeská »Politik« správně vycítila slovy: »**V Rakousku nedosáhlo se ještě nikdy ničeho dobrého loyální cestou.** *Vykládáť se loyalita národů vždy jen v ten smysl, že jest to zvláštní dar* **k snášení všelikého příkoří,** *všech možných břemem a* **utiskování.**

My neharangovali na schůzích, pokud tyto povolovány byly a zejména na schůzích reskriptních lid k do-

bývání státního práva násilím nebo vzpourou, nýbrž posilovali jsme pouze lid náš v té jeho pevné důvěře, že spravedlivý nárok národa českého na reaktivování práva státního splněn býti musí, *poněvadž* **nelze věčně národu, byť i tomu nejmenšímu, práva jeho upírati**; my poučovali lid o tom, že *nikoliv* **státní právo** *se všemi feudálními přívěsky, nýbrž* **ono, na moderních zásadách** *vykrystalisované, o všeobecné právo hlasovací se opírající, může býti ideálem potomků Husa.*

Činili jsme tak proto, poněvadž při vší úctě, jakou vždy a *dobrovolně* vzdávati chceme Jeho Milosti králi českému, *nejsme takovým* **byzantinismem** jati, abychom *ani pomysliti nemohli na* **slib národu českému daný** *a dosud vinou centralistických vlád nesplněný.*

Budeme citovaných **slov královských** *stále a stále pamětlivi* a vzpomeneme jich zejména vždy tenkráte, když by pokus se stal, požadavky státní líčiti nám jako nesplnitelné.

A pravím, ten, **kdo staví se naproti těmto požadavkům, staví se proti císaři a králi,** *neboť* **pracuje k tomu, aby národ český odhodil royalistické smýšlení své, které jediné v myšlénce státoprávní jest zakotveno.**"

* * *

Po *třetí* r. 1895 naskytla se hraběti Fr. Thunovi, jako c. k. místodržícímu, příležitost k osvědčení svého nadání jako *debatér* a obhajce c. k. vlády dne 12. února po řečech dra. Černohorského, dra. Ed. Grégra a hraběte dra. V. Kounice v generální debatě o rozpočtu na r. 1895.

Vizme tudíž především několik úryvků z řečí řečníku oposičních!

Dr. **Černohorský** mimo jiné pravil:

„Národ český svobodnou volbou rozhodl se pro dynastii habsburskou zajisté jen proto, že doufal, že bude pod žezlem jejím svobodně se vyvinovati, že dynastie tato vždy bude státi v čele národa, kdykoliv jednati se bude o uhájení jeho práv existenčních, národních a kulturních.

Historickým vývinem stal se stát český členem říše rakouské, *nevzdav se však nikdy své samostatnosti, která mu jedině může býti zárukou, že tato práva jeho existenční, národní a kulturní budou skutečně také uhájena.*

Ačkoliv státoprávní nároky národa českého vždy a všemi králi z dynastie habsburské a i Jeho Milostí nynějším panujícím králem českým několikráte co nejslavnostněji byly uznány a zaručeny, jakž o tom nejpádnější důkaz podává památný královský reskript ze dne 12. září roku 1871, *přece* nepochopitelným způsobem *nebyla vzdor tomuto královskému slibu dosud restituovaná státní práva národa* českého v rámci federativně upravené říše rakouské, ba *naopak vše se podniká, aby nynější neupravený a s tohoto stanoviska tedy pouze provisorní poměr zemí koruny české k říši rakouské co nejnepříjemněji tížil národ český, ano zdá se, že* **úmyslně pracuje se k tomu,** *aby* **národu našemu v této říši bylo nevolno, úzko, ba přímo zoufale.**

Toho vinu nesou všechny ty **živly,** *které staví se mezi národ český a jeho krále*, živly, které nemají žádného porozumění pro požadavky, city a loyální přesvědčení národa českého, živly, které právě zapomínají, za jakým účelem stát tento byl utvořen, které i to zapomínají, co vykonal již národ český pro říši a dynastii, zapomínají, čím jest a zejména *čím mohl by býti národ český pro tuto říši, kdyby byl ve svých státoprávních, národních a kulturních požadavcích zcela uspokojen.*

Jaké výhody poskytuje stát rakouský národu našemu za to, že jest největším poplatníkem této říše, že skýtá poměrně největší kontingent armádě rakouské a že v dobách kritických, jako na př. v roce 1866, svým obětavým a věrným chováním říši před zkázou zachránil? (Výborně!)

Nejen, že centralistické vlády rakouské neposkytovaly a neposkytují národu českému ani tu volnost, aby alespoň v mezích nyní platných, jinak velice těsných státních zákonů mohl se vyvinovati, ale i nároky na rovnoprávnost a rovnocennost s národem německým, jenž přece není praobyvatelem zemí českých, se neuznávaly a *veřejná správa tak se zařizovala, jakoby* **národ český zde byl na**

vymření *a více za to nestálo s ním počítati,* ano i o to sub auspiciis milostivé vlády usilováno, *aby* — abych tak řekl, *již za živobytí národa českého — země naše byla rozparcelována.* Parceláři země české měli již schválené podmínky parcelační v kapse.

My chceme spravedlivost bez jakékoliv podmínky. K rozdělení soudnictví, k rozdělení správy veřejné nesvolíme nikdy. Jednota v soudech a jediná nejvyšší správa pro celé Čechy jsou právě tím hlavním příznakem nedělitelnosti tohoto království.

Co máme z toho, že jsme zároveň rakouskými státními občany?

Nejsem skrblikem a proto nebudu vypočítávati, co nás tato čest stojí, ale táži se, jaká práva poskytuje nám toto státní občanství?

Práv těch jest *takové* **minimum,** že by nevyplnila ani celou stránku tak zvaného kolibřího kalendáře. To, jak v Rakousku zachází se se státními občany, věru neláká žádného svobodomyslného Čecha, aby zřekl se aspirací státoprávních, poněvadž **idea státoprávní znamená zároveň rozmnožení práv veřejných a osobních svobod jednotlivých občanů.**

Vydržují-li se nákladem státním vyučovací a humanní ústavy v Čechách, nespatřujeme v tom ještě žádného dobrodiní, od státu nám poskytovaného, poněvadž děje se tak z našich peněz: kdyby to bylo autonomní, lépe bychom se tím opatřili a sobecký účel, aby ústavy takové sloužily výhradně účelům ryze státním a nikoliv národním, jest při nich očividný. Ony sloužiti mají výhradně k sestátnění veškeré intelligence.

Zřizují-li se komunikace, podporuje-li se obchod a průmysl a tu tam zemědělství z prostředků státních, vzbuzuje se způsobem, jak se to děje, jen trpká myšlénka, *že by to* **bez státu rakouského** *bohatými prostředky naší země daleko lépe bylo obstaráno.*

Jak dlouho to ostatně trvá, než se krejcar věnuje ve prospěch něčeho užitečného v království českém, o tom by se daly kroniky vyprávěti."

Dr. Ed. Grégr zmínil se především obšírně o kalamitě vzhledem k financím zemským, načež pokračoval:

»Výdaje zemské snížiti nemůžeme, nechceme-li zastaviti a nazpět vrhnouti kulturní a hospodářský rozvoj našeho národa.

Nové prameny příjmů otevříti také není snadné, nechceme-li, aby ubohý ten **soumar**, jejž jmenujeme **lidem obecným,** *neklesl pod břemenem nesnesitelným.*

Co tedy činiti? Jak si pomoci? Jak ukrýti schodek, který rozpočet náš vykazuje? Myslím, že nám nezbývá nic, než co každý člověk v takovýchto nesnázích činívá a co také stát činívá: — totiž *dělati dluhy.*

V dřívějších letech panovala u našich zemských finančníků zásada: jen žádné dluhy! Bývali jsme i hrdi na ten neporušený, panenský úvěr království českého. To byla naivní, pravá to punčochářská politika finanční! My *šetřili a skrblili na všech stranách, utrhovali si*, tak říkaje, každé sousto od úst — a *milostivá* **vrchnost ve Vídni nám zatím prázdnila kapsy**, *hýřila a tyla z našich peněz, podporovala našimi penězi jiné, vyhazovala plnýma rukama na zvelebování a okrašlování svého milého sídla*, **kdežto zatím staroslavná naše Praha rozpadává se v ssutiny**.

A co přes to všechno *ve Vídni* utratiti nemohou, co jim zbývá, ukládají do svých pokladen, a mají tam již hezkou sumičku — tuším asi 200—300 millionů zlatých.

Nuže, máme tak dále hospodařiti? Máme se dále uspokojiti tím hubeným oukropem, jen aby **ve Vídni mohli dále hýřiti při plných tabulích na naše útraty?** *Blázni bychom byli!*

Dělejme to tak, jako vždycky dělává stát, když byl v úzkých. *Dělejme dluhy* a nestarejme se příliš o to, *kdo* ty dluhy zaplatí. *Buď vydobudeme svou politickou a hospodářskou samostatnost*, — a pak si ty dluhy sami a snadno zaplatíme: *aneb zůstaneme pod* **sekvestrací rakouské vlády**, a pak ať se ten sekvestr sám stará o to, *aby království české nepřišlo na buben.*

Pravil jsem: budeme musit dělati dluhy. A můžeme je dělati se svědomím tím spokojenějším, čím více o tom

každý z nás, a každý rozumný člověk vůbec přesvědčen býti musí, že tyto dluhy neděláme z lehkomyslnosti a že *vina, pro kterou naše hospodářství zemské se dostalo do tak smutných konců, není ani na správě zemských financí, ani na chudobě naší požehnané vlasti* — ***ale někde zcela jinde. Jedině a výhradně v tom nynějším státním systému, který se dá vyznačiti jediným slovem: odírání a vyssávání království českého na prospěch říše, aneb lépe řečeno, na prospěch jiných zemí. Ne my, ale Rakousko to bylo, jež přivedlo království české na mizinu.***

V tom to tedy vězí, ctění pánové! ***Tento systém vyssávací a vydírací, který stát rakouský provádí již téměř po staletí na království českém, musí konečně zničiti blahobyt každého národa a musí přivésti i nejbohatší zem na mizinu.*** *Zde tedy musíme zasaditi páku, chceme-li se zachrániti!* ***Vypáčiti musíme tento systém centralistický a vydobýti opět onu neodvislost a samostatnost, která království českému patří dle svatých a platných smluv, dle přirozeného i daného práva, a která jemu odejmuta byla prostředky nejnemravnějšími, lstí, úskokem, rušením daného slova a násilím.***

Jak veliký, jak téměř k víře nepodobný účinek má státní samostatnost na vývoj financí zemských, vidíme nejlépe na království uherském. Dle officiálních dat z knihy Matlekovičovy obnášely roční důchody Uherska za doby centralismu 20 millionů zl. pro potřeby zemské, ostatní si vzal stát jako u nás. Po vyrovnání s Uhry, tedy po dosažení politické samostatnosti, rostly důchody Uherska měrou úžasnou.

V roce 1869, tedy hned po vyrovnání, obnášely 147 millionů a stoupaly rychle rok co rok, tak že dosáhly v roce 1894 výše 467 millionů (Slyšte!) a není pochybnosti, že ještě stoupati budou.

Neboť v teplém vzduchu svobody a neodvislosti vyvinuje činnost lidská své nejkrásnější plody, kdežto v mrazivých mlhách nevolnosti a otroctví zakrní národ nejnadanější a nejpilnější.

A má snad monarchie rakouská z tohoto bujného rozvoje Uherska nějakou škodu nebo újmu?

Vždyť se poukazuje pořáde v rozhodujících kruzích Rakouska na to, že sesílením a zmohutněním Uherska, jakožto části říše rakouské, sesílila a zmohutněla i tato sama. (Slyšte!)

A tu se ptám: proč by něco podobného nemělo nastati též vzhledem na království české?

Zdaž moc a síla království českého nepřispěla by rovněž tak — a v mnohém ohledu i více než království uherské — ku sesílení a zmohutnění říše rakouské?

Jaká v tom je moudrost státnická, podporovati, živiti a síliti jedno rameno těla — a podvazovati, seslabovati a ochromovati rameno druhé?! Zdaž nebylo by prospěšnější, aby obě ramena byla silná a zdravá. Ale darmo o tom mluviti!

Pro národ český nemá býti žádného vykoupení, žádného osvobození, národ český má zůstati odsouzen, aby nosil věčně jařmo odvislosti a otroctví, národ český má i na dále jen platiti, krváceti a obětovati se pro tento stát, který po celá ta staletí, co k němu patříme, neměl pro národ český nikdy ani stopy lásky a blahosklonnosti, který pro něj neměl než vydírání, nenávisť, utiskování, pouta a žaláře?

Či snad není tomu tak? Či snad křivdím a přeháním?"

Zmíniv se pak o *dobrovolném* připojení se národa českého k Rakousku, vylíčil dr. Ed. Gréger několika lapidarními slovy osud domorodé *šlechty české* po bitvě na Bílé Hoře, jakož i vznik **šlechty nové**, kterouž byl princ Karel Schwarzenberg nazval **„šlechtou pobělohorskou"**, načež pokračoval:

„A tato *pobělohorská šlechta nepřilnula* (až na malé výminky) po tu chvíli *k národu českému*; zůstala ve své většině důslednou a **hraje si podnes na vítěze bělohorského.**

Ona **zůstává pořáde v národě českém živlem cizím, nepřátelským a drží se pořáde svých starých tradic, které směřují k utiskování a ničení národnosti české.**

Mluví a píše se nyní mnoho o tom, že prý se vyjednává o jakémsi kompromisu, nebo (lépe řečeno) o splynutí tak zvané historické šlechty se šlechtou ústaváckou. Nevím o tom a také bych v tom neviděl žádného neštěstí pro národ český.

Jak se věci dnes mají, *stojí* vlastně *obě frakce šlechty nepřátelsky proti snahám národa českého.*

Jak známo, upustila tak zvaná historická šlechta již od státoprávního programu národa českého, přistoupivši nejen na půdu nynější ústavy, nýbrž, jak nedávno ještě princ Karel Schwarzenberg ve své roztomilé prostořekosti prohlásil, také na půdu vídeňských punktací. Nu, a **na té půdě s národem českým se nikdy nesejde.**

Ústava *a punktace jsou propastí mezi šlechtou a národem českým, která se nikdy a žádným způsobem nedá překlenouti.*

Stojí tudíž již dnes proti nám zde na sněmu vlastně šlechta ústavácká, punktační a **nevlastenecká**; *šlechta, která — jak denně vidíme v otázkách státoprávních, politických a národních —* **hlasuje s našimi německými odpůrci, tvoříc takto jakousi vedlejší zemskou koalici proti národu českému.**

Na složení našeho sněmu neměla by tedy tato zamýšlená fuse velikého vlivu, leda toho, že by schůze našeho sněmu příště byly méně klidny a že by maršálkovi zemskému, vyšlému z takovéto koalice, asi sotva se podařilo, udržeti rozbouřené vlny politických a národních vášní alespoň v těch březích, v kterých se pohybují nyní.

Nebo v tom se neklamte, že by strana tak silná, jako je naše, nedovedla učiniti každé zasedání sněmu nemožným!

Ale jednu výhodu by tato koalice historické šlechty s ústaváckou frakcí přece měla: ti naivní Čecháčkové, kteří pořáde ještě spoléhají, že nám šlechta v tom těžkém našem boji za práva naší vlasti pomůže, *byli by konečně ze svého bludu vyléčeni a došli by přesvědčení,* **že se na nikoho spoléhati nemůžeme, než sami na sebe, a že jediným spolehlivým spojencem našeho národa je národ sám.**

Jiný dobrý účinek z takové koalice různých těch šlechtických frakcí byl by ten, že by oni živlové občanští, kteří se nalézají v nynější kurii velkostatkářské, od ní se

odtrhli, *poněvadž by jinak propadli největšímu opovržení celého národa.* Ale nejen ti občanští velkostatkáři by se odtrhli od nové této protičeské koalice, nýbrž (jak pevně doufám) i ona část historické šlechty, která *přes Bílou Horu a přes* **dvůr vídeňský** *nezapomněla ještě úplně na svůj český původ a která zachovala v sobě ještě tolik kavalírské počestnosti a mravního citu, že pochopuje, že* **nemůže býti na světě větší hanebnosti, než zraditi národ, z něhož povstala, a spojiti se s nepřáteli jeho.**

A tak bychom snad opět nalezli svou pravou, českou šlechtu, která by se rozeznávala od šlechty pobělohorské tím, že by milovala národ český a národ by miloval ji. A byli by to šlechticové v šlechetném slova smyslu!

Odbočil jsem poněkud od prvějšího směru svých myšlének.

Chtěl jsem vlastně dokázati, jak zle a nespravedlivě s národem českým se nakládalo a dosud nakládá se strany vlád rakouských. Avšak vedlo by mne to příliš daleko a byla by to *řada nekonečná, kdybych chtěl vyličiti* **všechny ty křivdy, nespravedlivosti a ukrutnosti, které páchány byly po staletí od vlád rakouských na národu českém, které se na něm pášou do dnešního dne ode dne oněch Huertů a Madarasů až do dne Františka Thuna.**

Jen to chci připomenouti: *Snaha politiky rakouské pořáde ještě k tomu se nese, aby seslabila, podlomila a zničila jazyk a národnost českou.*

Suďte sami!

Zdaž nemá jazyk německý ve všech oborech správy státní přednost před jazykem českým? Můžete to popírati? Zdaž není jazyk německý vnitřním jazykem úřadů státních v celých Čechách? Můžete to popírati? Zdaž není *syn národa českého* v armádě rakouské pronásledován a *nelidsky týrán,* hlásí-li se přímo a poctivě ku své národnosti a k jazyku svému mateřskému? Může to někdo popříti?

A není-liž to bohužel pravda, že *každý Čech,* který chce v státní službě nalézti svou výživu, *musí uměti německy?* Nejsou-liž to poměry nezdravé, nepřirozené a škodlivé? Neboť to přece jest pravda nepopíratelná, že národ, který

nemůže vystačiti svým vlastním jazykem ve všech poměrech soukromého i veřejného života, **jest národem nezdravým a žije v poměrech národa utlačovaného, zotročeného.**

A *jak se vychovává naše mládež?* Máme sice školy české, ale škol **národních nemáme.** Neboť školou národní jmenuji jenom školu takovou, v níž se vychovává mládež v duchu národním.

Naše školy však všechny, od školy vesnické až ke školám středním a vysokým, jsou řízeny a vedeny takovým směrem, **aby v mládeži české utlačen a umořen byl duch národní, národní sebevědomí a národní hrdost.**

Ne mužové svobodní, pro národ svůj nadšení, ne mužové, kteří by odhodláni byli obětovati vše za práva a svobodu své vlasti, mají se vychovávati ve školách českých, nýbrž **pouzí sluhové rakouské vlády a otroci svých utiskovatelů.**

Četl jsem nedávno zprávu o slavnostech, které uspořádali studující středních škol v Haliči — tedy také v rakouské zemi — na počest básníka Mickiewicze. Bylo vypravováno, jak při této slavnosti promluveny byly nadšené řeči nejen na oslavu velikého básníka, nýbrž také na *oslavu bývalé i budoucí samostatnosti Polska.*

A slavnosti tyto nejen že *nebyly zakázány*, ale i c. k. profesoři středních škol se jich súčastnili.

Co by se tak u nás stalo, kdyby studující některého gymnasia uspořádali podobnou slavnost ku poctě na př. básníka Máchy, Kolára aneb božského pěvce „Písní otroka"? Anebo kdyby tam promluvili nadšené řeči o **budoucí samostatnosti království českého?**

Studenti i professoři stíháni by byli jako státu nebezpeční „Omladinisté" a nad městem a celým okolím *prohlášen by byl* **stav výminečný.**

Ne láska k vlasti a národu má se pěstovati v mládeži české, nýbrž jedině láska k oné větší a širší vlasti, která se jmenuje císařství rakouské, *o které však dříve nikdo nevěděl, kterou dříve nikdo neznal, která není vlastně ničím jiným,* **než vynálezem císaře Františka I.,** — *a která povstala vlastně na*

popud Napoleona I. Neboť sám císař František I. praví v známém svém patentu ze dne 1. srpna 1804 toto: »Wir sehen Uns veranlasst **nach dem Beispiele** *des neuen Beherrschers Frankreichs* dem Hause von Oesterreich den erblichen Kaisertitel gleichfalls beizulegen.«

A **tak** *povstala ta širší naše vlast*, císařství rakouské. Ale *i to už není pravda*, neboť císařství Františka I. je **roztrženo** na stát uherský a na Cislajtanii. *A tuto Cislajtanii máme milovat?* **Nu, to bychom milovali něco pěkného!**

Před tím znalo se jen *království* uherské, **české,** spojené s ostatními dědičnými zeměmi domu habsburského svazkem pragmatické sankce, *tedy vlastně personalní unii.*

Nevím, mnoholi té lásky a patriotismu k této nové *státní strůře císaře Františka I.* v lidu českém bývalo; *myslím však, že lid český o této své širší vlasti neměl nikdy jasného pojmu a že ho posud nemá* **a že zná jen jednu svoji vlasť a to jsou země koruny české.**

Ale to vím, že byl-li kdy nějaký takový rakouský patriotismus v lidu českém, že **ho z něho činnost vídeňských vlád, v nejnovější době hlavně činnost Jeho Excellence pana místodržitele důkladně vypudila.**

A přece se mi zdá, že Jeho Excellence pan *místodržitel* pokládá za hlavní úkol svého poslání v Čechách, vzbuditi a oživiti jakýsi *rakouský patriotismus* v národě českém.

Poradil bych panu místodržiteli, jakým způsobem a jakou cestou by mohl opravdu vzbuditi v národě českém lásku a oddanost k Rakousku. Když před nedávnem J. C. V. pan arcivévoda Karel Ludvík meškal v Petrohradě — bylo to při pohřbu cara ruského — tu prý se vyslovil (tak alespoň se vypravovalo ve všech novinách) k nynějšímu caru ruskému takto: »Od té doby, co jsme dali haličským Polákům samosprávu, máme v nich nejlepší, nejspolehlivější a nejoddanější podané.«

Nuže, *dejte národu českému také, co mu dle práva a spravedlnosti patří, dejte mu jeho samosprávu, jeho samostatnost a neodvislost* — a **pak teprve od něho žádejte rakouský patriotismus**!

To, *Excellenci, jediný prostředek, vzbuditi v lidu českém lásku k této říši.* ***Ale vyminečným stavem, ozbrojováním policajtů revolvery, posazováním jich na koně, pronásledováním mladých lidí, jichž jednání (nechť se o něm smýšlí, jak chce) prýští přece jen z nadšení pro vlasť a svobodu, nátlakem na soudy a snižováním justice na pouhou děvku vládní libovůle, potlačováním veřejných schůzí a projevů lidu, rozpouštěním studenských spolků, odnímáním prodeje novin chudým niťařkám a trafikantkám, svévolnými, nedůstojnými, nechci říci zrovna chlapeckými sekaturami opposičních časopisů, pronásledováním ubohých učitelů, odnímáním státní podpory opposičním obcím — a jak se všechny krásné a veliké činy jmenují — v tom věnci vavřínovém, který si pan místodržitel vydobyl v naší vlasti — tím a podobnými prostředky neoživíte v národu českém lásku k této říši a k dynastii.***

Jedna z nejtěžších úloh řídících státníků byla vždy: postaviti na pravé místo pravého muže.

A v tom právě stala se **veliká chyba,** *když povolán byl pan* **hrabě František Thun za místodržitele království českého.** Nechci urážet Jeho Excellenci, uznávám vynikající vlastnosti jeho, jeho *říznost*, jeho **krutou bezohlednost a vyzývavost, jeho vojenskou ráznost** — a proto myslím, že by se výborně hodil za místodržitele na př. v Istrii na potlačení italské irredenty, na ochranu věrných poddaných Jeho Veličenstva, — ale *pro nás Čechy*, kteří nepěstujeme žádnou irredentu, kteří si ničeho nepřejeme, než abychom v této říši mohli v klidu a míru žíti, aby nám ponecháno bylo tolik volnosti a tolik samostatnosti, mnoho-li ji každý národ nutně potřebuje, má-li se duševně a hmotně vyvinovati a má-li držeti stejný krok s jinými národy vzdělanými — **pro nás Čechy,** *kteří ničeho jiného nežádáme,* **než abychom nebyli roby a otroky jiných ve své vlastní domovině; pro nás Čechy jest takový místodržitel nejen velkou zbytečností, ale i stálou provokací!**

Nejvyšší zemský maršálek (zvoní): Nemohu dovoliti, aby jmenování náměstka, jež se děje Jeho Veličenstvem,

nazýváno bylo provokací a volám proto řečníka k pořádku! (Němci a velkostatkáři tleskají.)

Poslanec dr. **Grégr** (klidným hlasem): *Lid český mne proto k pořádku volat nebude!* (Pokračuje): Proto je také nedávný návrh jednoho velice váženého šlechtice českého, aby se všichni mírní Čechové srazili ve zvláštní umírněnou stranu, návrhem velice *nevčasným* a přímo *naivním.*

Prosím, pánové, zda-li pak mohla býti strana mírnější, loyálnější a rakouštější, než byla strana staročeská? *A jak se ji za to odměňovala vláda?* Tím, že ji ustavičným *odstrkováním, ignorováním i nejskromnějších jejích požadavků učinila směšnou a nemožnou.*

Věru smutný osud strany staročeské přesvědčil národ český, že ta *umírněná, podajná politika je nejchybnější a nejškodlivější cestou pro politiku českou*, cestou, která nemůže vésti k jiným koncům, než k jakým vedla politika staročeská.

Ne, pánové! *Ne strany mírné a chabé, poddajné, potřebuje národ český, nýbrž* **strany žulové, rázné, odhodlané**, *strany, které se nedají* **zastrašiti a zlomiti ani persekucí nynějšího místodržitele.** *A vydobyl-li si nynější pan místodržitel nějakých zásluh o národ český, je to ta, že tento ráznější a radikálnější proud v národě českém všemožně podporuje a sesiluje.*

Ten radikálnější směr v našem národě, jehož se vládní kruhy již tak velice lekají, jest **vlastně ovocem státnické činnosti pana místodržitele.**

Tento radikálnější proud není ničím, než přirozenou reakcí povahy lidské **proti útisku a brutálnímu násilí!**

Po dru Edv. Grégrovi promluvil hrabě *Pálffy*, načež uděleno slovo hraběti dru Václavu **Kounicovi,** z jehož řeči citujeme pouze závěrek: »Kariéra pana místodržitele započala tím, že ještě než byl jmenován místodržitelem, byl příčinou rozpuštění bývalého »Akademického čtenářského spolku«, což jsme nikdy již nepřipisovali na účet bývalého místodržitele barona Krause. A v tomto bohumilém díle a konání svém pokračoval místodržitel tento po celou dobu své vlády.

Pánové! Nemohu vyjmenovati celou řadu českých spolků, které k vůli veřejné bezpečnosti za jeho regimentu byly již rozpuštěny. Byla by jich veliká řada.

A tu ovšem, když ani Česko-židovská jednota nebyla tomuto pánu dosti »košer« a už ani ne veteráni v Náchodě nebo v Nechanicích, či kde to bylo, tu se nemusíme ovšem diviti, že této rozpouštěcí choutce místodržitelově a manii podlehl letošního roku také hlavní representant našeho studentstva, spolek »Slavia«.

Nejhlavnějším prostředkem pro sesílení a udržení bezpečnosti v království českém jest — jak již několikráto bylo pověděno — panu místodržiteli udržování výminečného stavu a to prý »cum gratia in infinitum«. Ovšem se povídá, že bude tento výminečný stav trvati »pouze« až přes příští volby sněmovny, o to že se jedná.

Já nevím, v jakém směru bude ten výminečný stav účinek na příští volby sněmovní vyvinovati. Ale, pánové, vzdor těm nadějím, které projevoval dnes p. hr. Palffy, myslím, že příští volby nepřinesou do složení nynějšího tohoto slavného sněmu elementy, jaké snad z jistých stran se očekávají. (Výborně!) Lid náš právě snad působením toho výminečného stavu dostal tak vytříbené pojmy o zásluhách a vlastnostech jednotlivých stran jej zastupujících, že mám za to, že při volbách, kdyby i sama, vláda do každého políčka zelí a ke každému záhonu máku, co se jich rozkládá kolem našich měst a vesniček, postavila jednoho místodržitele, volby dopadnou přece jen tak, jak my budeme chtít. (Výborně!)

Okrasným přídavkem stavu výminečnému byl, jak víte, pánové, za vlády p. místodržitele proces s tak zv. »Omladinou«. Jest ještě jiné opakování těch procesů v malém rozměru a potom jistý moment, který se stane jednou pověstným v historii evropského soudnictví a věznictví, totiž zacházení s vězni odsouzenými v politických procesech. Nebudu se o té věci šířiti, poněvadž jsou k tomu jiní, povolanější, ale to musím říci, že vláda, která nemá dosti na tom, že dala odsouditi jedním rázem 68 mladých lidí, plných nadějí v život a v další budoucnost, že ta

vláda, která nemá dosti na tom, nýbrž si libuje ještě i nyní v tom, aby ubohé vězně pronásledovala novými procesy a dokázala jim, že i ve zdech trestnic a věznic zdejších je možno páchati velezrádu a urážky císařského domu, ta vláda že té vážnosti a té seriosnosti nemá, které třeba ku řízení státu, a že vláda ta dynastickým pocitům, které v našem lidu byly a snad částečně posud jsou, skutečně neslouží. (Tak jest!)

Pánové, ještě v jednom ohledu stará se pan místodržitel o bezpečnost občanstva a poplatnictva.

Nedivme se, že nezbývá orgánům, kterým péče o bezpečnost hlavně přináleží, totiž *četnictvu* a ostatním orgánům, času nyní starati se o notoricky úkladné vraždy, které se dějí i v městech obydlenějších, jako se stalo na př. ve Mšeně nešťastným manželům Huliciovým, o jichžto vrazích není ještě ani stopy, *když používá se orgánů bezpečnostních k službě docela jiné*, když se jich používá **k vyzvídání a naslouchání za každým rohem**, *kde kdo zpívá nějakou písničku*, řekněme třebas »Rudý prapor« neb něco podobného, i když se jich používá k expedicím do dalekých krajin, jak se to stalo dne 30. září roku 1894 (případ ve Všechromech).

Je to smutný případ a zůstane to podivný a nevysvětlený snad moment z historie rakouských úřadů bezpečnostních a také úřadů soudních, kterak možna byla událost ona, která se přihodila ve *Všechromech*. Nebyla posud o ní zmínka učiněna ve sl. sněmu a myslím, že by nebylo vhodno, aby zasedání to se ukončilo, aniž by bylo na záležitosť tuto poukázáno. Událost ta jest, odpoví se mi, vyřízena výrokem soudu. Ale, velectění pánové, té bájce o **neodvislosti soudu** *za vlády nynější*, **za té vlády**, *která* **korrupci soudní započala již roku 1884 za dob procesů socialistických** *a která v nich zdárně pokračuje* **v Čechách za regimu nynějšího pana místodržitele**, *této bájce o neodvislosti soudní dávno již nikdo nevěří.*

Vy víte, velectění pánové, čeho se onen případ týkal. Do tiché vesničky nedaleko Sázavy za večerního soumraku podzimního dne, v době, kdy náš rolník český

nejméně pomýšlí na to, zabývati se anarchistickými aneb jakýmikoliv jinými podvratnými myšlénkami, když má naplněnou stodolu, když do ní sváží poslední své obilí, poslední sklizeň, *v té době vysláni byli z policejního ředitelství pražského detektivové*, aby tam vypátrali pisatele dopisu, zaslaného *p. baronu* **Ringhofferovi.**

Že pan místodržitel měl starost o rodinu páně Ringhofferovu, ovšem chápu.

Za poměrů zcela pokojných zřízenci policie pražské ve spojení z lesními zřízenci velkostatku přijdou do osady, znepokojují celým svým zjevem osadníky, *neprohlásí se ani starostovi obecnímu ani jakémukoliv jinému kompetentnímu orgánu,* a afféra, jak známo, skončila **tragickou smrtí jednoho z úplně klidných občanů**, kteří jen v péči o svůj ohrožený majetek naproti cizím, v obci zcela neznámým lidem vydali se otázati se těchto, co oni v osadě chtějí a pohledávají a **soud hrozný čin, který se udál, prohlásil za beztrestný a pachatele jeho za nevinna.** *To, pánové, zůstane v análech soudnictví, v análech správy politické tohoto království na věky nezapomenutelno.*

Pánové, ten ubohý občan, který smrtí zaplatil, řekněme ono, jak se říká, nedorozumění, ten nedá se přičísti k turbulentním živlům, proti kterým *policie pražská za vedení pana místodržitele vystupuje při každém setkání se střelnou a sečnou zbraní,* to byl jeden ze zástupců onoho stavu, který své přirážky dle zemského rozpočtu správně platí a z nichž ti pánové, kteří vrahy k jeho zabití vyslali, jsou živi.

To byl prostý venkovský rolník, a pánové, skutečně myslím, že tomu mučenníku náleží veškerý náš soucit a že **výrok soudu, který vrahy jeho osvobodil,** *to volání krve nevinně prolité sahá ještě dál a výše nežli k onomu detektivu pražské policie,* že sahá **k intelektuelnímu původci této vraždy, k panu místodržiteli království českého.** (Veliký rozruch.) Tak jest, pánové!

Nejvyšší maršálek zemský (zvoní): Dovoluji si na to upozorniti, že nelze předhazovati někomu, že je intel-

lektuálním původcem vraždy, aniž by to bylo hrubou urážkou a za to volám poslance hr. Kounice k pořádku! (Bravo! Demonstrativní potlesk u Němců, velkostatkářů a některých Staročechů. Hlučný odpor na straně mladočeské.)

Posl. dr. **Pacák** (k Němcům): Co křičíte? Vždyť jste to loni po zavraždění Mrvy sami psali o Heroldovi?

Hlas: A místodržitelský list o mladočeských poslancích. (Všeobecný rozruch).

Posl. hr. dr. **Kounic** pokračuje: Velectění pánové! *Není to první případ, že* **policie tak jednala** *pod přísným impulsem a* **na rozkaz pana místodržitele.** Nebudiž mi to ve zlé vykládáno, že přičítám tento případ k ostatním, již dříve udavším se případům, že **přičítám krev** *ve Všechromech prolitou* **ke krvi, která prolita byla dříve již při afférách zde v Praze** *a při afférách hornických stávek* **na Kladně, v Nýřanech, v Mostě,** *že přičítám k tomu i ty oběti,* **které vyžádala sobě mstivost, persekuční manie pana místodržitele mezi ubožáky na Borech, z nichž mnozí neopustí trestnici na Borech než jako mrtvoly.** (Pohnutí.)

Pánové, abych skončil s panem místodržitelem, on může se těšiti jednou útěchou: *že byli v této zemi vládci, kteří byli ještě více nenáviděni.* On není jeden z těch nejnáviděnějších, poněvadž pocity, které jednání a vláda pana místodržitele v nás a národu českém vzbuzují, jen z polovice mohou se nazvati pocity nenávisti. Jak nazývá se druhá polovice těchto pocitů, to přenechám Vám, velectění pánové, k uvážení. (Hlas: útrpnost!)

Jeho Exellence hrabě **Fr. Thun** uznal druhého dne (13. února 1895) za vhodné odpověditi především na řeč dra. Edv. Grégra delším výkladem, v němž naznačil konečně netoliko jaksi politický svůj program, nýbrž vytknul také zcela přesně i upřímně **některé skutky své úřední činnosti,** o nichž nebylo do té doby úplně jasno, náležejí-li na účet jeho nebo na účet někoho jiného.

Že mluvil i tentokráte **německy,** netřeba snad zvlášť ani dokládati.

Především pravil, že pokládal by za chybu odpovídati na útoky proti jeho osobě, poněvadž jest sobě vědom, že není ve sněmu jako osoba, nýbrž *jako zástupce vlády*. Na to pokračoval:

„Povolán jakožto místodržitel císařův do království českého důvěrou panovníkovou na toto místo, **považuji za svou povinnost** *upevňovati a posilňovati v této zemi* **rakouské smýšlení**, jež až dosud vždy živě bylo pociťováno. (Bravo!) Považuji za svou povinnost jakožto **místodržitel Jeho Veličenstva**, *abych všechno svoje chtění a umění zasadil za blaho a zdar této země ve všech oborech* (Bravo!), v oboru hmotného tvoření, v oboru duchovní kultury, a nebude oboru, jenž se týká blaha této země, abych nepokládal za svou povinnost, podporovati jej se stejnou přízní a účastenstvím a vynasnažil se dostáti svému úkolu i v tomto ohledu. Mým úkolem jest dále v zemi tak vysoce vyvinuté, kde hospodářské a duševní činnosti je tolik, zachovávat klid a pořádek, *vystupovat proti všem živlům, kteří tento pořádek ohrožují na škodu země, na škodu jeho obyvatelů.«* (Bravo!)

Po té vyslovil své hluboké politování nad tím, „že v této zemi jisté proudy nabyly převahy, že nastala jakási *zdivočilost* (Oho! Bravo! Potlesk.), jež se stala povážlivou“, a na kterou upozornil již před dvěma léty, když poslanec Janda vyslovil „zavěrečnou větu, která prý **rakouský cit** *co nejkrutěji urazila.«* Varoval již tehdá *„před takovouto* **mluvou** — a dnes dvě léta po té, musí prý každý věrný syn této země s bolestí pociťovati, že tohoto varovného hlasu nebylo uposlechnuto, že tento varovný hlas ještě dnes možno považovati za volání bez ohlasu“.

Ze slov těch jest zřejmo, že hrabě Fr. Thun, jako c. k. místodržící nevytýkal oposičním poslancům *žádných nezákonných skutků*, nýbrž — **mluvu**, tedy **slova**, jež *byli ve sněmu pronesli*, a jimiž prý byl uražen *„rakouský cit«*.

Nechť pojímáme a vykládáme slova páně místodržitelova se stanoviska ústavního sebe přísněji v neprospěch oposice, vždy musíme položiti důraz na to, že každý poslanec má nejen právo, ale i **povinnost** mluviti.

jak mu politické přesvědčení jeho káže a že slova jeho podlehají toliko kázni sněmovního řádu.

Jeho Excellence pravil, že prý byl slovy ve sněmovně pronešenými uražen »rakouský cit«. Dobře! Je-li Jeho Excellence nebo kdožkoli jiný patriotem *rakouským,* má právo uraženého citu rakouského se ujmouti.

Než při tom nesmíme spustiti se zřetele, jak nesčetněkráte byl v parlamentě vídeňském i v českém sněmu *uražen* **cit český**, aniž by se ho byl některý z předchůdců Jeho Excellence pana místodržitele ujal.

Slovo pronesené ve sněmovně, byť sebe ostřejší, a vládě neb oposici nebo kterékoli straně sebe nepříjemnější, *jest nedotknutelné* a může býti odraženo neb oslabeno *protislovem* nebo *protidůvodem.*

Podařilo-li se to J. Exc. hraběti Thunovi, nechceme vůbec ani zkoumati, poněvadž na tom nezáleží, a obracíme zřetel svůj *k jádru* další jeho řeči.

Poukázav k tomu, že přes varovný hlas jeho pronešený byly den před tím opět řeči, *»jež rakouský cit nejkrutěji urážejí«.* Především zbudila prý u Jeho Excellence tento pocit řeč dra. Grégra. Pan místodržící pokládal řeč tu »za výron *přesvědčení«*, jehož co nejvíce lituje a prohlásil, že není žádné pochybnosti, **»že tato řeč nesrovnává se s názorem lidu českého.«**

Nám prostým občanům, kterýmž jde pouze o kritiku úřadní činnosti J. Excellence pana místodržitele přísně v mezích zákona z doby absolutismu, ani ve snu nenapadá zkoumati, má-li či nemá-li J. Excellence pravdu. Nejsouce chráněni imunitou jako poslanci, nesmíme vysloviti ani svého souhlasu s některým místem kterékoli řeči sněmovní, v které by mohl c. k. trestní soud shledati jakýkoli delikt, abychom se nedopustili schvalování nezákonných skutků.

Z té příčiny raději se jakékoli kritice s úctyhodnou reverencí vyhneme a spokojíme několika slovy, jak asi bychom se v takovémto případu (čehož nás Prozřetelnost zajisté moudře uchrání) zachovali sami.

My bychom se ani rázu, aniž možných, ať již skutečných nebo jen domnělých *oposičních řečí* buď ani slovem nedotkli, nebo bychom řečníkům ještě poděkovali, že pod záštitou imunity pronesli řeči, jež nám dávají do rukou vítanou vítěznou zbraň proti samé oposici, obzvláště kdybychom byli přesvědčeni, že řeči ty nejsou ohlasem smýšlení lidu, neboli jinými slovy: že jsou pouze rhetoricky vyšňořené smyšlénky.

»Pánové!« řekli bychom prostě a upřímně. „Co nám byl právě pan dr. Grégr tak ohnivě a vášnivě předeklaklamoval, zdá se býti o prvním poslechnutí řeč, čelící k rozčilení, rozvášnění a pobouření klidných, moudrých a uvědomělých davů: ale v podstatě není ničím, nežli řadou oratorických bublinek, jež se vesměs rozprsknou, jakmile na ně padne třeba jen jediný paprsek slunce všech slunci — pravdy.

Neboť vše, cožkoli byl pan dr. Grégr vůbec pronesl, nezakládá se na pravdě, a já — opakuji s důrazem — *já* podám toho nezvratné důkazy.«

Takovými asi slovy zahájili bychom svou řeč a pokusili bychom se pak přesvědčivě vyvrátiti každou závažnější větu.

„Především," řekli bychom, „*není pravda*, že naše hospodářství zemské dostalo se do nějakých smutných konců, a ještě méně jest pravda, že zavinil to nynější státní systém. Naopak, zemské finance v Čechách, jak mohu číslicemi nezvratně dokázati, nalézají se ve vzorném pořádku, a to právě jen — následkem nynějšího systému státního, kterýž na království českém ničeho nežádá a nikdy nežádal, cožkoli by krásné a kvetoucí zemi té, jedné z nejbohatších, nejspokojenějších, nejklidnějších mohlo býti vůbec jen proti mysli.

Všechny berně, jež odvádí království české, nestačí ani k uhražení správy zemské, a říše rakousko-uherská, vlastně některé její země uhražují dobrovolně deficit země české jedině k tomu cíli, aby obyvatelstvo Čech — ať Češi nebo Němci — neměli nejnepatrnější záminky ku stížnosti nebo třeba jen k pouhému stesku.

Jaký účinek může tudíž míti na sám lid v Čechách smělý oratorský pokus dra Grégra? Nedojdeť ohlasu ani v palácích, ani domech měšťanstva, ba ani v chýžích chudiny a musí zcela přirozeně vyzníti na prázdno jako každá rafinovaná osnova tendenčně zkomolených fakt a každá nepravda vůbec.

A totéž, co jsem pověděl a co mohu nezvratně dokázati o přítomnosti, lze také dokázati o všem ostatním, co byl dr. Grégr uvedl z historie.

On si totiž, abych se vyslovil několika slovy, dějiny české tendenčně upravil.

Není totiž pravda, že národ český připojil se dobrovolně k ostatním zemím rakouským, jako není pravda, že brzo na to byly více než dvě třetiny českého národa nějakými žoldnéři pobity a bohaté i kvetoucí království v poušť a spáleniště obráceno.

Dr. Grégr prohlásil tvrzení své za historické faktum: ale faktum to jest fiktivní a existuje pouze v ohnivé fantasii oposičního řečníka, který chce stůj co stůj oponovat.

Také není pravda, že byla v Čechách nějaká šlechta vyhubena, že některý šlechtic zhynul mečem katovým nebo byl vyhnán do ciziny, kde bídně zahynul atd., o čem všem možno se v kterémkoli díle dějepisném přesvědčiti.

A táže-li se dr. Grégr: »Nemá-liž býti pro národ český žádného vykoupení, žádného osvobození atd.? odpovídám prostě: Jakého osvobozování? Jakého vykupování? *Národ český jest již dávno vykoupen a vysvobozen*, čehož nezvratným důkazem jest okolnost, že po celou řadu let nebylo proneseno žádné oprávněné stížnosti, která by nebývala okamžitě vyřízena k úplnému uspokojení stěžujícího si jednotlivce nebo celého národa.

Z těchto příčin jsem přesvědčen, že řeči takového druhu, jako byl pronesl dr. Grégr, postrádajíce podstaty a nezakládajíce se na žádných faktech, nemohou míti na šťastný lid v zemích koruny české pražádného účinku a proto možno přes ně přejíti zcela klidně a bezstarostně k dennímu pořádku.«

V tomto smyslu nebo správněji řečeno *tímto způsobem* asi pokusili bychom se (kdybychom totiž mohli vše také dokázati) vyvrátiti netoliko řeč dra Grégra, ale každou významnější řeč kteréhokoli jiného oposičního poslance, aby konečně každý nepředpojatý člen národa českého nabyl naprostého přesvědčení, že *oposice — nemá pravdu.*

Možná, že bychom snad takovouto taktikou nepochodili. Ale buďsi! Nám, upřímně pověděno, nešlo by o nic jiného než — *o pravdu*, a kdybychom ani přesvědčivým důkazem pravdy ničeho nezmohli, zůstavili bychom parlament jeho osudu a přenechali funkci svou jinému.

Naznačené námi taktiky oproti oposici nebylo však užito v celém zasedání sněmu českého ani od žádného poslance *neoposičního,* což zdá se zřejmě nasvědčovati, že taktika naše jest nepraktická a proto ji také nikomu vůbec ani neodporučujeme.

Než vraťme se zase k řeči J. Exc. hraběte Fr. Thuna!

Chvíli nasloucháno *německému* výkladu jeho klidně; ale po té rozburácela se ve sněmovně bouře, o níž jsme se byli již dle stenografických zápisků zmínili.

Hrabě Fr. Thun setrval však tentokráte na svém místě a přes to, že byl i později často a bouřlivě přerušován, německou řeč svou dokončil.

Pokračuje v polemice proti řeči dra. Edv. Grégra, pravil hr. **Thun** dále: Zlíbilo se mu (dru. Edv. Grégrovi totiž) odůvodniti tvrzení své tím, že nazval utvoření mocnářství rakouského nahodilým, poněvadž císař František I. roku 1804 přijal titul císaře rakouského (Nepokoj. volání: **Česky mluvit!**), čímž dal však jen výraz pojmu Rakouska, jakož se bylo již od staletí vytvořilo, spojitosti to všech států a zemí, zcelených pod slavným žezlem Jeho Veličenstva. (Velkostatkáři a Němci: Bravo! Nepokoj. **Česky mluvit!**) Dr. Grégr se dále odvážil k výčitce, že mládež ve školách této země (Nepokoj. **Česky mluvit!!**) vychovává se po rakousku. (Němci: Bravo!) Činil proto výtku, že se *v této zemi* (Hlasy! **V království**! Nepokoj. **Česky mluvit!**) nepěstuje **české vlastenectví** na rozdíl od ra-

kouského. Nesvědomitým byl by každý učitel (Nepokoj. **Česky!**), nesvědomitým byl by každý člen úřadu některého, který by vychovával mládež ve smyslu a po přání dr. Grégra. (Němci a velkostatkáři tleskají: Bravo!) Praví-li dr. Grégr, že radikální živlové rostou (Nepokoj. Česky!), musím pohříchu mu dáti za pravdu. Ale dávno-liž to, když se zde takové **paličské řeči** vedou. (Němci a velkostatkáři tleskají.)

Takové řeči mohou býti promluveny jen pod záštitou nedotknutelnosti poslanecké, **ony se blíží velezrádě**. (Němci a velkostatkáři tleskají.) Zásady takových řečí vnášeti v lid, to vede ku smutným zjevům (Hluk. Odpor. **Česky mluvit!**), jakých jsme zde ve sněmu zažili. **Následkem takovýchto řečí byl výminečný stav.** Názory řečmi těmi v massy vržené vedly je ku výtržnostem, jichž my všickni hluboce želíme, kteréž ale jinak uklizeny býti nemohly **než stavem výminečným**. (Šlechta a Němci volají »Bravo«!)

Vyčítá se mi tento **výminečný stav**. Ano, pánové, **já tento výminečný stav navrhl!** (Sensace. Hlasy: *To víme!*) **Nelitoval jsem posud ani na chvilku, že jsem návrh ten učinil.** *Znaje poměry, pokládal jsem to za jediný prostředek, abych zjednal pořádek. Učinil jsem vládě návrh ten po dlouhých úvahách, po dlouhých poradách*, neboť taková věc žádá zralého uvážení . . . A rovněž tak zralého uvážení zapotřebí jest ku jeho zrušení. (Odpor a nepokoj na lavicích svobodomyslných poslanců). Neboť výminečný stav měl dvojí úlohu: (Nepokoj) jednak aby stavil nepřístojné zjevy, jednak jako opatření preventivní.«

(Za stálého hluku a odporu svobodomyslných poslanců, pro který nebylo řečníku, diktujícímu řeč svou přímo stenografům, ve sněmovně rozumět, hájil J. Exc. pan místodržitel vedení správy veřejné **po dobu stavu výminečného**.)

»Volně pohybuje se každý občan, který přeje si pokoj a pořádek (Bravo!), **volný** je obchod, **svobodná** *je věda*, **svobodno je mluviti na všech stranách,** jestliže řeč pohybuje se uvnitř hranic, zákonem vykázaných. **Já vý-**

minečný stav *pokládám zároveň za stav ochranný* pro všecky mírumilovné občany (Bravo! Veliký nepokoj a odpor) a já nijak nepochybuji, že **veliká část obyvatelstva této země, že veliká, ne-li převážná část obyvatelstva ve výminečném obvodu,** nikoliv sice hlasitě, ale ve svém nitru **s vděčností tato opatření uznává**, v nichž **jediné** *možná je* **pravá svoboda** (Hlučný odpor. Volání: **Krásná svoboda!«** — Bravo! u Němců a velkostatkářů), neboť kdyby této ochrany byli zbaveni, vydáni byli by bezuzdnosti a terrorismu. (Bravo i hlučný odpor, veliký nepokoj v celé sněmovně.) Potlačen musí býti převrat a pobuřování a jestliže, jak se to také řeklo, byly při tom zničeny existence, pak, pánové, nikdo toho nelituje více, než já. (Hlučný odpor.) Jest to smutným důsledkem vámi způsobeným. (Odpor, dlouhotrvající nepokoj, volání »Bravo!« u Němců a velkostatkářů.)

Zodpovědnost nespadá v případu tom na trestajícího, nýbrž na svůdce. (Hlučný odpor.) Spadá na toho, kdož řečmi, jež pronesl, orgány, jež vydává — a nevyjímám tu největší orgán země — přispěl k rozpoutání vášní, a často — — —«

(Další slova místodržitelova zanikala v bouřlivém odporu a hluku, jenž v tom okamžení vznikl. Hlasy: Jen ať se stydí!)

Místodržitel hr. **Fr. Thun** po chvíli pokračoval: „Udržení pořádku v zemi vyžaduje pevné ruky (Volání na mladočeských lavicích: Oho! Tak, tak!) **a já tuto pevnou ruku tak dlouho budu osvědčovati,** dokud důvěra císařova mi velí, abych na tomto místě setrval, a *sice s pevným úmyslem neustoupiti*, poněvadž jest to nutným k ochraně země, k ochraně klidu obyvatelstva.

(Bouřlivý, dlouhotrvající odpor u poslanců národní strany svobodomyslné. Němci a velkostatkáři volají: Bravo! Hlas: Takhle mluví místodržitel!)

A bylo-li mi předhazováno, *že vykonávám nepříslušný vliv*, že vůbec mám nějaký **vliv na soudy**, odmítám tuto předhůzku nezodpovědnou. Čest rakouského stavu soudcovského trpěla by, kdyby stal se jen pokus vykonávání

vlivu takového. Pokus takový po mém zdání byl by úplně zbytečný, neboť stav tento ovládán jest citem pro právo a zákon, a nikdo nepotřebuje vliv naň vykonávati; rozsudek jest závislý na skutku a ustanoveních zákona, ty jsou jediným měřítkem pro nesesaditelný stav soudcovský, pro zákonného soudce vědomého sobě úplně své zodpovědnosti. (Oho! Různé projevy.) Nemohl bych zemi tuto řiditi, kdybych se neopíral o spolehlivé úřadnictvo, kteréž plní svou povinnost se sebezapřením.

Stane-li se tu a tam **chyba** v rozhodnutí (Oho!) — otázal bych se, pánové, odporujícího, zda vědomí jeho jest tak čisté, že nebyl by se nikdy dopustil chyby — stane-li se někdy snad chyba taková, pravím snad, spočívá to v lidském organismu, avšak není záležitosti ani podání, jež nebylo by předmětem zralé úvahy se strany vyšších instancí. Co pravil jsem všeobecně o úřadnictvu, *vztahovalo se hlavně* **na zdejší policii** (Smích.) — nesmějte se, pánové, já jsem vaše řeči vyslechl bez přerušování — a chci se zmíniti o této policii, která zde, v území výminečného stavu koná těžký úkol.

Místodržitel chválí policii (Hlasy: Tu my známe), pravě, že řízena jest úřadníkem, který úlohu svou pojímá ve vyšším smyslu a že jemu sluší děkovati, že zavládl zde klid.

»Tím dospěl jsem k závěrku svých poznámek, k nimž přiměly mne řeči členů strany mladočeské. Zabýval jsem se hlavně řečí dra Grégra, poněvadž právě jemu přiznávám význam v celém tomto hnutí. Důvěrou slavného sněmu stal se přísedícím zemského výboru království českého a při nadání jeho, jakož i při postavení, jež zaujímá, jest přirozeno, že v prvé řadě bylo mi zabývati se jeho řečmi; pokud a jak dalece názory, které včera vyslovil . . . (Prudký nepokoj ve sněmovně.)

Místodržitel žádá, aby nebyl vyrušován, a pokračuje: Jak dalece názory jeho (dra E. Grégra) jsou názory také všech ostatních pánů této strany, musím přenechati jim.

Dr. **Šíl** volá: *Jsou jimi!*

Místodržitel: Byl jsem připraven na tuto poznámku. Přál bych si vřele, aby také na vaší straně objevily se již jakési odstíny a mám za to, že bylo by to na prospěch celku. A nelze-li snad prozatím veřejně přiznati objevování se úkazů takových, které vystupují jako vzdálené svítání, přece ani mne, ani velký počet členů tohoto slavného sněmu nezbavíte přesvědčení, že jsou skutečně, bohu díky! odstíny v této straně.

Jsem také pevně přesvědčen, že různost názorů zavládla i mezi přívrženci vašimi v zemi. Čím silnější počtem ona část jich, která radikálním proudům položiti chce meze, tím znatelnější budou účinky proudu toho v zemi a považoval bych za světelný paprsek do budoucna, kdyby vliv těchto pánů vzrostl.

Bylo by pro mne velice lákavým, odpověděti též na řeč poslance hr. *Kounice*. Neučiním toho, pánové! (Němci volají: Bravo!) Však bezděčně vzpomínám velkých zásluh rakouského státníka, rakouského kancléře kníž. Kounice, jenž v nejhorších dobách byl pilířem monarchie, abych mohl ducha tohoto slavného muže vyvolat z hrobu a mohl mu předložit uctivou žádost, aby sám odpověděl svému jmenovci. (Bravo! Potlesk.) Spěchám, abych skončil. **Pokud Jeho Veličenstvo císař bude tak milostiv, aby mi nařídil, bych na tomto místě vytrval, tedy vytrvám.**

Naleznete a musíte uznati ve mně vždy poctivou snahu, abych pečoval a působil pro blaho této země a rovněž **naleznete ve mně vždy protivníka všech radikálních,** všech podvratných snah. Nesen vědomím, že mi svěřen tento úkol, abych zaujímal toto místo: budu si však také vědom, že všichni ti, jimž skutečně leží na srdci blaho této země, kdož si přejí klid a pořádek v zemi, stojí na mé straně a budou mne v mém podniku podporovat. (Potlesk. Pochvala.)

Po hraběti Fr. *Thunovi* uděleno slovo dru **Kramářovi**, z jehož řeči vyjímáme pouze místa, týkající se J. Exc. hraběte *Fr. Thuna*.

Zmíniv se o výroku hraběte Palffyho, že svobodomyslní poslanci podkopávají prý v Čechách všecku auto-

ritu, pravil: »Tu bych se tázal, jakou autoritu hrabě Palffy myslí? Mně se zdá, *že měl na mysli* **autoritu Jeho Exc. pana místodržitele** ... Dnes pan místodržitel jednání své hájil, a já ani v nejmenším nemeškám doznati, že hájil je s plným vědomím, co koná *a že za to převzal všecku zodpovědnost.* To musím uznat a uznávám. Ale mně se zdá, že tomu, o čem on pravil, že jest jeho cílem a tím, za čím spěje: totiž získání sympatií tak zvaných rakouských, jak on se vyjádřil — *tomu* že řeč jeho neposloužila. Mně se zdá, že **takovým způsobem**, *jakým mluvil J. Exc. pan místodržitel,* sympatie ty se nezískají.

Především proto, že jest *přímo hříchem*, činiti rozdíl mezi tím, co my chceme a mezi tím, co on nazývá „rakouským". Říká-li on, že by litoval, aby takové názory, jaké máme, přenášely se z naší strany mezi naši mládež, tu konečně zůstane při pouhém jeho litování, neboť naše mládež bude jako my. *Naše mládež nezná nijakého jiného vlasteneckého citu* **nežli citu českého**, věrnost zemím koruny české, poněvadž ví, že nesmí se uměle vyvolávati rozpor mezi korunou českou a říší, poněvadž ví, že **Rakousko bez těchto zemí koruny české nebylo by ničím a nebude**.

Tak uměle vyvíjeti tento kontrast, tak uměle činiti ten rozdíl mezi vlastenectvím k celku říše a věrností k naší koruně české **není úkolem českého místodržitele**, který sám se nazývá náměstkem Jeho Veličenstva krále a císaře. (Hlas: **On jen císaře!**)

V té příčině myslím, že J. Exc. pan místodržitel postavil se na trochu **podivné stanovisko**, a věřte, pánové, kteří jste *mu* na oné straně tleskali, že jest *docela zbytečno*, aby nám J. Exc. říkala, že blaho zemí koruny české závisí od celku. To my také víme a není to tak nová pravda, že — přináležíme-li k celku, — snášíme s ním jeho neštěstí i štěstí. Avšak my také víme, že **fundamentem tohoto celku jest toto království české** *a že* **od zdaru** *tohoto království českého* snad ještě více závisí zdar celé říše nežli naopak. A proto myslím, že *věci*, kterou chtěl hájiti, *pan místodržitel* neposloužil, když mluvil

tak, jak jsme byli slyšeli. Je to řeč velmi povážlivá, když se takovéto rozdělování, které aspoň s jeho stanoviska neměl dělati, do lidu vráží: je to poněkud nespravedlivé. (Dr. *Pacák:* **On je slepý; on jiný nebude!**)

Pokud já sledoval řeči našich řečníků, musím vyznati, že *z nich vysvítalo něco jiného.* Já aspoň vystihl, že naši řečníci — i když mluvili nejostřeji — vždycky snažili se mluviti o věrnosti k tomu, který nosí korunu svatováclavskou. To pak není správné, když přijde **náměstek Jeho Veličenstva** a mluví s námi **takovým** *způsobem.* (Dr. Pacák: To je **surovost!**)

Nyní budete mluviti o tom, že při řeči Jeho Excellence hleděno s naší strany *zameziti,* **aby zde mluvil německy.** O tom, pánové, můžete vy míti názor jakýkoli a vy jste názoru tomu také dávali hlasitě průchod — toť vaše právo. Ale jen něco mi řekněte!

To přece musí každý uznati, že *nejmírnější požadavek,* jejž můžeme činiti, jest, **aby náměstek Jeho Veličenstva krále v této zemi znal jazyk valné většiny jejího obyvatelstva!** (Hlasy: Tak jest! — **Vždyť nám to sliboval!**)

Kdyby náměstek Jeho Veličenstva v tomto království jevil k tomuto lidu zvláštní lásku, snad bychom dovedli odpustiti a zapomenouti, že nevyzná se v jeho jazyku, poněvadž by měl k němu srdce. (Hlas: *On ho nemá!*) Ale když **náměstek Jeho Veličenstva krále nezná nic jiného, nežli pronásledovati ty, kteří tento národ representují, když nezná nic jiného, nežli zášť a nenávisť k této straně,** *která jest nyní stranou vedoucí v tomto národu,* potom se nedivte, že takovým způsobem **projevuje se nelibost** k Jeho Excellenci panu **místodržiteli a náměstku Jeho Veličenstva, který se česky posud nenaučil.** (Dr. *Koldinský:* Vždyť to byla řeč připravená! Té se mohl naučiti.)

Stál jsem mezi pány, kteří projevovali nahlas souhlas s výwody Jeho Excellence pana místodržitele a zejména jsem postřehl, jakou radost měli němečtí naši krajané, když Jeho Excellence mluvila o nás *takovým* způsobem. Já tomu velice dobře rozumím. Vždyť jest to

velmi příjemné pro **německé uši** slyšeti, jak hrozno bylo v Praze, tak že tu skutečně ti nešťastní, pořádku milovní a dobří občané — »musili« býti chráněni výminečným stavem.

Znám dojista v mnohých věcech zachovati vážnost; dovedu o vážných věcech mluviti vážně; ale když se mi řekne, že **to v Praze bez policajtů revolvery ozbrojených** nešlo — tu, odpusťte! — na to se odpovídá *pouze* **smíchem.** — — —

S takovými věcmi nám nechoďte! Z nás nikdo nezapírá, že staly se věci, jež konečně každá vládní autorita má právo potlačiti a trestati. My toho nepopíráme a jde jen o to, jak daleko má se ta represse díti. (Hlas: Jen až tam, kam sahá zákon!) Předčítal-li nám Jeho Excellence dáta k tomu cíli, aby bylo zřejmo, jak jest krásně ve výminečném stavu, co máme ještě schůzí a spolků (Dr. Brzorád: Čvančaráků!), není žádné pochybnosti, že spolky ovšem ještě jsou; **ale Jeho Excellence nemá se čím chlubiti,** *že ani těch ještě nerozpustila.* Toho přece, i kdyby sebe větší počet cifer vytknul, nepopře, že *hlavní práva* — aspoň pro českou většinu tohoto hlavního města a pro jeho okolí — *skutečně jsou suspendována.*

O celé zemi mluviti nebudu, poněvadž se jedná o výminečný stav; ale to patří do jiné kategorie — **do výtečné kvalifikace úředníků pana hraběte Thuna.**

Myslí-li to pan hrabě Thun docela do opravdy, věří-li tomu sám, že byly v Praze poměry tak hrozné, že nedalo se tomu odpomoci jinak, nežli výminečným stavem, nemám práva pochybovati o jeho přesvědčení a musím se skloniti. Ale vím, že v celé Praze — mimo ty, kteří chtějí, aby to tak strašně vypadalo — (a proto páni Němci tak tleskali) — *živá duše tomu nevěří*, že snad ani sám pan hrabě Thun si nemyslí, že mezi naší českou většinou v Praze jsou všichni tak odbojného smýšlení, jak on nás líčí. Možná, že jsou tu také klidní občané, kteří patří do oněch kategorií a odstínů, jež on tak vítá. Ale já jsem přesvědčen, že i mezi těmi odstíny občanů pražských nenalezne souhlasu s tím, co řekl: že bylo

totiž v Praze tak hrozno, že bylo potřebí výminečného stavu. To jsou ostatně věci, o nichž nebudu déle rozpřádati řeč.

Co se zde tak velikého stalo?

Nechci to opakovati. Nevím, chce-li nám Jeho Excellence klásti za vinu, že byla zde položena celá řada pum, které tak pravidelně — *nevybuchovaly* a které byly tak výtečně zařízeny, aby se policistovi — když je zvedne — pranic nestalo . . . Nevím, myslil-li Jeho Excellence vše to; ale myslí-li, že výminečný stav býti musí — budiž! Ale ať si to také pan místodržitel rozmyslí, až jej bude vyzdvihovati.

Jedno však mu přece ještě řeknu. Myslí-li Jeho Excellence pan místodržitel, že *tomu*, co pokládá zde za své povolání — pěstění onoho vlastenectví, o němž mluvil totiž — výminečným stavem pomohl a pomáhá, velice se klame.

Než, ještě něco jiného!

Pan místodržitel chválil své hejtmany, své úředníky a chválil zejména svou policii. Pánové! Že *chválil* **svou** *policii*, tomu se nedivím, poněvadž to sami všichni víme a doznáváme, **že v žádné správě státní nemá policie tolik co dělat, jako zrovna v tom oddílu, jehož představeným jest pan hrabě Thun.**

To rozumí se samo sebou, poněvadž pan **hrabě Thun** *hledá v tom jistou forci*, aby **vládl** tak zvanou **železnou rukou,** o které dnes s takovou hrdostí mluvil.

Nemáme ničeho proti tomu; ale Jeho Excellence musí nám prominouti, *abychom měli malou pochybnost o tom, co řekl* **o stavu soudcovském.**

O těch věcech jest nesnadno mluviti; ale kdo věci, které se zde děly, prodělal, *kdo viděl* **jich následky u jistých osob soudcovských — jich povyšování a jich postavení** — *nebude věřiti, že ten stav* **soudcovský jest tak svobodný ve svém rozhodování,** jak chtěl ujišťovati Jeho Excellence pan místodržitel. (Hlas: Ty tehdejší!)

Že naleznou se i mezi *soudcovským stavem* **pevné charaktery, které se nedají terrorisovati**, jest bohudíky pravda. Ale vyplatí-li se jim to, jest jiná otázka. (Tak jest!)

Dobře tedy! *Pan* **místodržitel** *slibil*, že **bude proti nám vládnouti** *dále tou* **pevnou a nezdolnou rukou, o které zde mluvil a kterou se tak chlubil.** My to s klidem béřeme na vědomí a na druhé straně mu řekneme, že my nemůžeme jinak, nežli vésti ten boj proti němu dále. Beze všeho chlubení se a beze vší domýšlivosti můžeme tolik říci, že víme, že **v boji tom bude za námi lid a že v boji, kde stojí veškeren český lid proti jednotlivci, nemůže býti o tom pochybnosti, kdo zvítězí . . .**«

Po dru. Kramářovi uděleno slovo princi **Lobkovicovi**, z jehož řeči citujeme pouze závěrečný passus, týkající se hraběte Fr. Thuna.

„Ve včerejší schůzi," pravil řečník, »byli jsme svědky neslýchaných útoků na osobu místodržitele J. E. hraběte Thuna. Zejména z úst dra. Grégra a hr. Kounice. Byly to neslyšené dosud urážky osoby, která Jeho Veličenstvem dosazena byla za zástupce vznešené osoby panovníkovy, byly to urážky muže, o němž každý, kdo poněkud blíže jej seznal, doznati musí, s jakou spravedlností a obětavostí spravuje těžký úřad svůj a jak srdce jeho tluče pro vlasť, toto království a jeho lid. A toto přesvědčení nemáme jenom my, kollegové bývalí hr. Thuna jako poslance, ale já slyšel je pronášeti i od mužů, jichž smýšlení politické jest zcela jiné. Jménem strany naší prohlašuji tedy, že projevy včera zde učiněné, na jichž odmítnutí není arci parlamentního výrazu, v nás vzbudily hluboké pohoršení. A J. E. pana místodržitele ujišťujeme nadále svou důvěrou a prosíme jej, aby v práci své i dál stejně ku blahu obou národností v této zemi pracoval. (Hlučný souhlas mezi poslanci velkostatkářskými.)

Po té učinil hrabě *Kolovrat* návrh na konec debaty, kterýž také přijat. K řeči dostali se tudíž již jen generální řečníci dr. Herold a poslanec Scharschmidt.

Z řeči dra. **Herolda** vyjímáme:

„Jsme na sklonku nejen této generální debaty, ale i na sklonku letošního sněmování — a tu by bylo zcela přirozeno, kdyby řečníci jednotlivých stran poněkud se ohlédli dříve po uplynulé minulosti a klidným způsobem uvažovali, co se po šest let dálo a z toho vyvozovali důsledky pro další budoucnost a další své kroky. Přiznávám se (ačkoliv také můj temperament bývá za určitých okolností velmi živý), že jsem chtěl na sklonku této debaty sebrati ony body v debatě, které více méně znamenají spojitost, než ty, ve kterých se rozcházíme.

Ale, bohužel, události jsou mocnější než nejlepší úmysly člověka a **dnešní řeč pana místodržitele** a celý kolorit, který se kolem toho jevil, sotva je s to, aby v té věci zachoval člověk míru klidnosti, nestrannosti a objektivnosti, jaké by si sám přál. *Proto pokládám za prospěšné, abych se nejprvé zmínil* o panu **místodržiteli.**

Buďte ubezpečeni, že **nejde tu a nemůže jíti o osobu** *pana* **hr. Thuna,** *o osobu, která zastává úřad místodržitele v království českém.* Kdekoliv vyslovím jeho jméno, *jedná se mi o* **zástupce vlády,** o zástupce, který vládu v této zemi jménem nynější vlády vede.«

Po té vyložil řečník, že nesdílí náhled páně místodržitelův a prince Ferdinanda (kteří kladli ve svých řečích důraz na to, že hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící dosazen jest v úřad ten J. Veličenstvím císařem), nýbrž, že hr. Fr. Thun jest **zástupcem vlády** a J. V. císařem pouze v úřadě tom potvrzen. (Viz str. 107. tohoto spisu!) Na to poukázav k tomu, že hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící v království českém odpovídal na **české** řeči **německy,** pokračoval:

„Ať se pak nediví, *když rozpoutají se vášně.* Nejedná se tu o žádné porušení rovnoprávnosti! My jsme si toho vědomi, že **Jeho Excellence nebyl českého jazyka v té míře znalý, když nastoupil v úřad, aby mohl česky debatovati.** My zajisté jsme velmi skromni a nevytýkáme nikdy nikomu, kdo by měl užívati jazyka našeho podle svého rodu a podle svého smýšlení, když toho nečiní. *Úplnou rovnoprávnost* v té věci oběma jazykům zachováváme.

Ale když se od ***zástupce vlády*** *na sněmu království* ***českého*** *pronášejí výtky tak ostrého rázu, tak zrovna bodající,* ***jako to učinil dnes pan místodržitel, jenž na tyto výtky ode včírka se připravoval****: mohlo se očekávati, že aspoň tolik pozornosti věnuje velké většině obyvatelstva tohoto království a* ***že tato slova pronese v našem jazyku mateřském****.* (Souhlas.)

Vy, pánové se strany německé, když se volalo: »*Česky! česky!* jste se pozastavovali.

Avšak mám za to, že *neprávem.* Obraťme, pánové, jednou kartu. Když za oněch dob jste zde stáli proti místodržitelovi baronu Krausovi: *aby byl tak bar. Kraus* odpověděl na některé vaše výtky, *zaharašil svou šavlí a byl mluvil k vám* ***česky*** — jaký *spektákl byste byli způsobili* — (Výborně!) Vy, kteří jste způsobili jemu spektákl, že ani nemohl mluvit, jen proto, že byl v jisté věci jiného než vy náhledu. (Tak jest!)

Tolik, pokud se týče *formy* samotné. Avšak dvě věci *v řeči Jeho Excellence* — vlastně více je jich — se mne dotkly, poněvadž jsou směrodatnými.

Dvou věcí zcela klidně se dotknu. Rozeberou-li se ve své podstatě, **musí poučiti samotného pana místodržitele,** *že* **jeho dnešní řeč,** *která za zvláštních poměrů s tím určitějším ostrým pathosem byla pronesena,* **jest velkou politickou chybou.** Skoro bych řekl (prosím za odpuštění, není to zase žádná osobní urážka!), že *pan* **místodržitel učinil mnoho chyb za času svého úřadování** — *ale že se touto řečí rozloučil s tímto slavným sněmem a že tuto svou řeč voličstvu českému dal do návrhu pro budoucí volby,* **bylo nejkardinálnější chybou.** (Tak jest!)

Mluvil tak, jako by si byla nejradikálnější strana v Čechách řeč tu zrovna objednala! (Výborně! Potlesk.) **Mluvil** *proti radikalismu, ale* **mluvil tak, že se stal tím největším, nejvydatnějším a nejautoritativnějším podporovatelem veškerého radikálního hnutí.**

Pánové! Něco jiného jest, mluví-li poslanec (konečně každý poslanec, jako zástupce lidu, má jistou volnost force, s níž chce svá slova pronésti), *ale něco jiného jest,*

když mluví státník, zejména zástupce vlády, na takovém důležitém místě postavený. To cítila nejen strana naše, ale i Jeho Jasnost kníže Ferdinand Lobkovic, který (aniž by jmenoval p. hraběte Thuna — což já úplně pochopoval při jejich osobním přátelství) sám řekl větu, která na dnešní řeč pana místodržitele byla přímo ušita. Pravil: *„Vážný a veliký myslící státník musí míti a jeviti v takovém postavení* **snášelivost** *vůči opačným názorům!“* (Slyšte!) V té věci s knížetem Ferdinandem Lobkovicem úplně souhlasím.

Pan **místodržitel** zodpověděl dnes otázku, kterou jsem naň v poslední své řeči položil, *zda je pravda, co se praví v kuloirech parlamentu vídeňského, že on* ***jest původcem, fedrovatelem a udržovatelem výminečného stavu.***

Jeho Excellence pan *místodržitel* pokládal za prospěšné dnes prohlásiti ***s jakousi pýchou a sebevědomím,*** *ba řekl bych s hlubokým přesvědčením:* ***»Ano, já jsem navrhl výminečný stav pro Prahu a okolí!«***

Děkuji za tuto odpověď. Ctím a vážím si přímosti, poněvadž přímost vždy šlechtí muže v jakémkoliv postavení. *V této věci jest tedy jasno.* ***Touto přímou odpovědí pana místodržitele jest jasno*** — a Jeho Excellence přijme to snad docela loyalně, řeknu-li, *že* ***tím přeřízl pan místodržitel poslední nitku, kterou ještě mohl býti vázán k našemu národu.*** Jak jsem již předešle řekl, jak jsem o tom hluboce přesvědčen, *jak byl o tom zejmena přesvědčen výminečný výbor ve Vídni, když zasedal ponejprv* a když ještě nerozhodoval pod následky koalice, jak o tom každý spravedlivý muž, *soudil-li na základě akt, přesvědčen býti musil:* ***výminečný stav pro královské hlavní město Prahu a okolí nebyl zákonně odůvodněn, i byl tudíž proti zákonu a proti právu na město toto uvalen.***

Pravím, **všichni** *byli o tom přesvědčeni.* Nerad cituji soukromá slova, proto také nebudu jmenovati *vynikajícího muže v dějinách rakouského parlamentarismu,* který byl členem výminečného výboru, a při stati, která byla čtena z novin, přišel ke mně vysloviti své podivení, *že se tato stať čte na důkaz, že obsahovala urážku Veličenstva!* Dotyčné číslo *bylo* skutečně **skonfiskováno** pro urážku Veličenstva; ale my

všichni, kteří jsme slyšeli onu stať, **neviděli jsme** *v tom ničeho, co by se v jakémkoliv způsobu* **osoby Veličenstva dotýkalo.**

Tehdá zástupce vlády, který to četl z výtahu, seděl mezi mnou a kol. Pacákem ve výminečném výboru. Nahlédl jsem do těch spisů a seznal jsem, proč se tato stať octla v aktech výminečného výboru. Pan dvorní rada měl připsánu při tomto článku, který jsme všichni četli a nic v něm nenalezli neslušného, poznámku: ***„Ist ironisch zu lesen"*** a *poněvadž to pan dvorní rada* ***ironicky čísti nedovedl a nepřečetl,*** *neviděl nikdo ovšem, že by v tom mohla býti nějaká urážka!* (Pohnutí.) ***A to bylo jedním takovým důležitým argumentem pro zavedení výminečného stavu.***

Když jsme se ponejprv sešli a když tehdejší ministrpresident hrabě *Taaffe* obvčejným svým způsobem *poukázal na velké kufry všelijakých hald spisů, dělaje posměšné vtipy*, seznali jsme, že se nemůže najíti nejen většina, *ale ani člověk vůbec,* který by na základě **tohoto** *předneseného materialu* (a jiného materialu tenkráte nebylo!) *mohl souditi o podstatnosti a oprávněnosti výminečného stavu.*

Avšak, pánové, to ještě není všechno. Material, který byl tehdáž parlamentu předložen, byl material teprve za **dva** nebo **tři měsíce** *později sebraný* — **a na základě jeho pan místodržitel navrhl vídeňské vládě zavedení výminečného stavu!** Ten material spočíval zajisté na velmi málo dokladech, *poněvadž všechny tyto dokumenty, které byly uvedeny,* **byly data pozdějšího!** (Slyšte!)

Uvádím to proto, poněvadž pan místodržitel pochopí, *proč* jsem jemu řekl předešle a *proč* to opakuji stále a stále, *že zavedení tohoto výminečného stavu pro hlavní město Prahu* **stalo se beze všeho důvodu, ano, že se stalo proti všemu zákonu** a *proč* pravím dále, že **on,** *když se přiznal,* že jest původcem tohoto opatření vládního, *tím nejvíce* **sobě** *uškodil v myslích národa českého.* (Tak jest!)

A ještě jednu věc pan *místodržitel* **neměl** *říci*: On, který dnes tak s emfasí řekl „ein freier Mann"! Pravil, že *všichni opravdu svobodomyslní lidé* v tomto hlavním městě

jsou vlastně spokojeni, že všichni svobody milovní lidé, kteří také chtějí míti pořádek, *jsou rádi,* **že je zaveden výminečný stav,** poněvadž je zaveden ne na zkrácení svobody, nýbrž na ochranu svobody jiných! Pánové, **bídná je to svoboda,** *která se musí* **chrániti násilnými prostředky,** a věc takto pronesená jen svědčí o tom, že **pojem o svobodě občanské není v těch kruzích, kde by měl nalézti nejvyšší ochrany, ještě náležité pochopen.** (Výborně!)

Já jsem četl nedávno v jednom krajinském listu, prosím za odpuštění, možná, že jest to anekdota, *že Jeho Excellence pan místodržitel se v jisté společnosti české velmi interesoval o báseň, která se stala v posledních dnech v národě českém* a snad ve veškerém kulturním světě *přímo epochální.* Jeden z největších našich básníků, Svatopluk Čech, vydal písně, tak zv. *„Písně otroka"*, které přímo vytryskly ze srdce lidského a které v krátké době tří neděl vyšly v desíti vydáních.

Pan místodržitel interesoval prý se o tuto vysoce cennou a krásnou poesii, hlavně o vznešené myšlénky, a řekl, *jakmile budou přeloženy, že se s nimi seznámí.* Kéž by se již našel šťastný německý interpret, který by dovedl krásná slova Svatopluka Čecha s tou živostí ztlumočiti, *aby jim Jeho Excellence pan místodržitel náležitě porozuměl.* On by tam četl *mnoho poučného,* on by tam četl také *mnoho známého,* mnoho, *co se kolem nás nyní děje,* ačkoli děj těchto básní někde v exotické krajině se odehrává, ale co by tam také našel, jak básník dobře pochopil ty, kteří myslí, *že takové násilné opatření, jako jest výminečný stav, jest na ochranu svobody, a kteří ještě velebí, když něco podobného se stane.*

Odpusťte, snad se prohřeším na Svatopluku Čechovi a na kráse jeho básně, když zde v tomto parlamentu, kde neradi takovými věcmi se obíráme, s dovolením Jeho Jasnosti pana maršálka uvedu, *jak básník* **ne místodržitel** (Veselosť) mluví o takových věcech. On mluví o různých druzích rabů a praví (čte):

Jiným otroctví tak vniklo
do všech žil a šlach,
že se hrbí dobrovolně,
by je šlapal vrah,
že se derou chtivě k němu,
dotknout se jen šatu lému,
svábit na schýlené hlavy
pohled jeho pohrdavý,
sypat květy
noze, jež ty kopá skety,
zlíbat jeho stopy prach. (Výborně!)

Tak mluví básník *o podobných druzích rabů a snad také* **politiků**, *kteří za nějaký ten útržek nebo něco podobného líbají prach nohy, která do nich kopá.* (Výborně!) Že my, pánové, a národ český těmito raby a otroky nechceme býti, kdo by nám to zazlíval? Kdo by nám dále zazlíval, **že my v této věci otevřeně a volně**, *ať stojíme před kýmkoli*, **pravdu povíme**, jak cítíme? To věru jest nejkrásnější vlastností, byť i to nebylo diplomatické a byť i to nebylo také politické. (Výborně!)

Ale já musím na obranu obyvatelstva královského hlavního města Prahy říci, **že špatně jest pan místodržitel informován**, když má za to, že *obyvatelstvo* král. hlav. města Prahy **žádalo tuto jeho ochranu, politickou a vojenskou, naproti porušování svobody.** (Výborně!) *Naopak*, pražské obecní zastupitelstvo podalo petici, aby tato »ochrana« od jeho obyvatelstva byla odvrácena.

Velectění pánové! Jeho Excellence *pan místodržitel snad mluvil dnes v jisté vášnivosti*, která by se vysvětliti dala tím, že, jak praví, včera naň byl učiněn osobní útok, na který reagoval; *avšak to ho nezbavuje* **povinnosti**, *aby posuzoval poměry v tomto království* **objektivně** a aby byl přístupen skutečně náhledům jiných. On sám dnes řekl, že prý hledí, aby znovu nalézti mohl někdy nějaké spojky také s naší stranou — ovšem že prý jí ale v řečích našich nenašel. Snad jest to míněno tak, že mají se tyto spojky vztahovati na jisté konvencionalní formy, *snad na vzájemné komplimenty, které bychom my zde dělali jemu a on nám.*

Tím bychom věru ani o píď nepostoupili dále k vyjasnění domácích poměrů. (Tak jest!) My jsme slyšeli, pánové, dnes řeč, která obsahovala jistý *osobní kompliment;*

ale my, pánové, podobným řečem již se nedivíme, my se jen divíme ještě tomu, že *vy* nám se divíte, když my již do této formy, abych tak řekl, zvláštní úcty, ne osobní, nýbrž zvláštní úcty k jistému stavu, povolání, úřadu nemůžeme se vpraviti. Jestli, velectění pánové, nás dnes od našich přátel staročeských něco dělí (méně snad otázky politické, o těch se já nyní nezmiňuji), jest to celé století v nazírání na postavení našeho národa v této říši a mezi ostatními národy. (Výborně! Tak jest!)

My, pánové, račte odpustiti, *my se ale nemůžeme vmysliti do těch dob*, **kdy Čech nedovedl ničeho jiného, nežli se krčiti, nežli se plaziti**, kdy *Čech pokládal za velkou vymoženost, když se velký pán na něj usmál* — my se nemůžeme vmysliti do těch dob, kdy Čech to pokládal za politický „postup", když se mu dostalo nějakého capartu. To jest ten celý rozdíl smýšlení a cítění, který jest mezi námi a mezi starší generací. Jako my nemůžeme činiti žádných výčitek, že ty brejle, kterými ona pohlížela na rozvoj událostí a věcí v Čechách, jsou docela jiné, tak prosím, mějte z toho radost, že my nyní na ten český národ poněkud jinak pohlížíme, než na něj pohlížel Balbín a jinak, než na něj pohlíželi Pelzel a ti, kteří při začátku vzkříšení národa našeho pracovali.

To byli muži, kteří vykonali tehdy velikou věc, když obírali se *pouhou literaturou*, když skládali verše, když hádali se o jisté gramatikální formy.

Bylo to tenkrát na svém místě, že rádi viděli, když veliký pán, kavalír, třebas byl národnosti jiné, k tomu lidu se sklonil a něco učinil pro český jazyk. Všechna čest a úcta před těmi muži, neb tak to musilo přirozeně býti na tehdejším stupni rozvoje. Ale děkujme, pánové, naší mladší generaci, že již na český národ s tohoto úzkého stanoviska nepohlíží, že my stojíme daleko výše, *že tisíceré a tisícere myšlenky, které čerpáme z dějin všech národů, ze živoucích dějin, ze živoucího vývoje věcí kolem nás, naplňují naši hruď*, že naplňují i naši mládež, náš dorost jinými nadějemi, nadějemi na splnění tužeb, **pro které mnohý pán s byrokratického stanoviska nemá porozumění.**

Hrdě dme se naše hruď, neboť víme, že **národ,** *prodchnutý myšlénkami moderního pokroku, velikou silou duševní a fysickou, velikou horlivostí v práci,* **stojí pevně, že mu na úsměvu a přízni nejmocnějšího z nejmocnějších pranic nemusí záležeti.** (Výborně! Potlesk.)

Jeho Exc. pan *místodržitel* tedy nesmí se diviti, že *my zcela jinak pohlížíme k jeho povolání v této zemi,* že zcela jinak posuzujeme běh těchto událostí a že nemůžeme ani připustiti, aby on se omlouval tím, že bylo výminečného stavu potřebí hlavně z té příčiny — prosím za odpuštění, nemohu citovati do slova, poněvadž stenografického protokolu ještě nemáme — *»že již byla zjevna na veřejnosti naši* **jistá zdivočelost mravů«** (»Verwilderung«) a že *zodpovědnost za to,* co následkem toho se stalo, *spadá prý* **na svůdce,** *kteří mládež nezkušenou svedli ať přímo, ať nepřímo, k činům protizákonným, nesprávným a tím ji přivedli na dráhu jakési prý záhuby a zkázy*

Velectění pánové, když se dva hoši prou mezi sebou a když potom jeden druhému něco udělá a přijde maminka a začíná je napomínat, jest to zvykem mládeže a tedy puerilním zvykem, že to jeden svádí na druhého a říká: „Ten začal, já nezačal.“ A mně se zdá, že v politice tento puerilní zvyk jest školou. Slyšeli jsme od pp. řečníků s druhé strany: »Vy jste začali.“ Pan **místodržitel** *nepřímo* krátce a dobře — **obvinil naši stranu,** *že jest* to **ona,** která pak *zavdala dle jeho názoru příčinu* **k výminečnému stavu zdivočením naší mládeže atd.**

Velectění pánové! Pokládal bych to za malicherné, za směšné, abych stranu svou proti takovým výčitkám bránil, vždyť, pánové, jsem v té věci snad autorativní proto, poněvadž **podle úředních názorů,** které byly v *„Prager Abendblattu“,* jsem **já byl příčinou vraždy,** která byla na Mrvovi spáchána.

Velectění pánové! Víme, že čerň tiskařská konečně má velkou volnost, zejména když je to v *úředním listě.* Na tom nic nezáleží, ale je to skutečně pravda a já nechci toto sl. shromáždění zdržovati. Avšak mohl bych J. Exc. panu *místodržiteli* a všem pánům posloužiti řadou steno-

grafických protokolů z roku 1889, 1890, když jsem již byl na radě říšské a skoro v každé řeči mé opakoval se refrain s jakousi houževnatostí, kde jsem někdy ostřeji, někdy mírněji mluvil tak, jak toho okamžitá situace vyžadovala, vždy ale stejně rozhodně poukazoval k tomu, že **poměry v Čechách následkem záhubné, škodlivé, nespravedlivé a provokativní politiky vládní stále se horší a horší**, a *upozorňoval jsem zástupce vlády a ministerstvo veřejně v parlamentě, že* **tyto poměry budou tím horší,** *čím méně se strany rozhodujících kruhů učiní se kroků, aby se zlepšily.* (Výborně! Hlučný souhlas.)

Velectění pánové, nemůže říci nikdo a pan *místodržitel*, který pečlivě sleduje běh politických událostí, *také ne*, že nebylo záhy varováno, že nebylo vůbec snad se strany naší upozorněno na to, že to může vésti ke hrozným následkům! Ale takový *varovný hlas se strany oppozičního poslance* se **přeslechne,** respektive on se *vyslechne a vyloží v tendenční způsob* a aby zapomnělo se na pravou věc, o kterou tu jde, způsobí se docela z takového varovného hlasu oposičního poslance malé theatrum mundi na osvědčení *hluboké loyality u ostatních stavů v parlamentě.* Když, pánové, některý řečník varuje vás, že poměry se horší, že by mohl na př. **cit dynastický**, jak to již bývá, **se zhoršiti a vymizeti z obyvatelstva**, tu *zástupce vlády, té patriotické vlády,* kterému velmi na tak zv. patriotismu záleží, místo co by měl přijíti k takovému zástupci lidu a poděkovati mu, že otevřeně projevil a poukázal na ta nebezpečí, o kterých by vlastně měl věděti — tu se podobný varovný hlas vždycky přeslechne a zakřikne, tu *způsobí se veliká apotheosa pro loyalitu, aby se jen* **hodně zdálo,** *že ta oposice není dynastickou, že není vlasteneckou,* **že stojí na stanovisku zemězrádném.**

Pánové, *tyto* **komedie** *opakují se* (Výborně! Hlučný souhlas.) *ve svém byzantinismu* a **jest to urážkou pro Majestát Jeho Veličenstva ve Vídni v každém případě,** i v případě, když z kruhů zástupců lidu českého promluví se otevřené a poctivé slovo. (Výborně!) Velectěni pánové, ani nemohu si pomysliti, *že by ctili a pěstovali dynastický*

cit, kdož při každé i nevhodné příležitosti **vždycky podobnými frazemi snaží se zastříti pravý stav věci.** Jest to stará věc, řekl to v tomto parlamentu loyalně kníže Ferdinand Lobkovic, cituje lexikon. Loyalním podle lexika — když přišla již ta lexika v tomto parlamentu do mody — jest ten člověk, který k svému panovníku jeví upřímnost, věrnost, oddanost, poctivost a přímost, který — *poněvadž jest věrným poddaným, řekne mu* **také pravdu.** Ale **není** *loyalním ten, který* **nemluví mu pravdu,** poněvadž tak jeho věrnost není věrností, nýbrž *prostým* **byzantinismem,** *prostým* **pokrytectvím** a **prostou zotročilostí.** (Výborně!)

Víte, velectění pánové, my toho máme věru dost, připomínati věrnost národa českého každých 24 hodin ústy jeho zástupců, opakovati, jak věrén byl této říši a jak jest věren posud a co všechno pro ni učinil. To národ český dokázal skutky. Nechť žádný to nebere v pochybnost! Nežádejte, abychom o tom mluvili, žádejte od nás, jakožto poctivých zástupců tohoto národa, *abychom vám řekli pravdu,* **když nešťastnými opatřeními vládními podrývá se tento cit v národě českém.** (Hlučné: Výborně! Potlesk.)

Tak stojí věci a tak musí býti vykládány a věřte, pánové, posloužíte věci lépe, když se vždycky k tomu přiblížíte s té pravé stránky a nebudete se odchylovati na pole, na které nemáte, a *já mám za to,* **že by byl Jeho Excellence lépe udělal,** ač jestli mohl a srovnávalo-li se to s jeho přesvědčením, kdyby byl řekl tam s místa vládního alespoň to, co říkají vídeňští ministři, *tedy ti,* **kteří vlastně stojí nad ním,** *že, jakmile se jim naskytne příležitost,* **výminečný stav bude zrušen.** Ale *z těch slov Jeho Exc.* jsem seznal, že vlastně, pokud se naší domácí politiky týče, **není on místodržitelem vlády knížete Alfreda Windischgraetze,** *nýbrž že* **ministerstvo** *knížete Alfreda Windischgraetze* **jest ministerstvem Jeho Excellence pana místodržitele** (Výborně! Veselost!), poněvadž by se nedalo srovnati, *aby výroky jeho stály v tak příkrem odporu k výrokům ministrů ve Vídni,* kteří se alespoň snaží, konciliantní formou zachovati možnost nějakého styku parlamentního se stranou oposiční.

Na ostatní v té věci pronesené vývody nebudu reagovati.

Když z nás někdo řekne, že národ český přetrvá a vlastní silou bude klásti odpor tomuto systému, tu se řekne: to jest fráse, tiráda a bombast. Ale více to víry zasluhuje a má to větší podstatu materialní v sobě, než když **zástupce vlády** v tomto slavném shromáždění s jakousi určitostí *řekne:* **„Tu železnou vládu, kterou dosud mám, dále povedu.«**

V dějinách vývoje poměrů politických v Čechách byly **různé druhy persekuce** *zavedeny proti národu českému* a já chci býti loyalním a spravedlivým: Ta **persekuce,** *která* **teď jest zavedena** a jejíž statistická data jsme dnes, pokud vůbec možno bylo, slyšeli, *ovšem se nerovná té persekuci,* kterou občanské ministerstvo zavedlo proti národu českému. V tom musím býti spravedlivým a musím doznati, že to není ani stín té persekuce. Ale v tom to také neleží. To jest jen důkaz, *že český národ roste, mohutní a že jest nesnadno opakovati* **podobný druh persekuce,** *jaká svého času proti nám byla vedena.* Ale historie také dokazuje, že jest persekuce úplně nedostatečna k zlomení odporu nějakého národa; ona dokazuje ještě další poučení, že persekuce byla sice počátkem vrcholu slávy, ale také koncem slávy ministerstva Herbst-Giskrova a že taková persekuce v každém národě sebevědomém nemůže míti jiných koncův a výsledkův, *poněvadž se to příčí přirozenosti lidské a zejména přirozenosti české.*

Ono se praví o nás, že máme tvrdé palice, ale ono se také o nás praví, že na dobré slovo příliš mnoho dáme. Dobrým slovem již několikráte český národ byl ošizen, poněvadž mnoho na ně dá: **persekuce však český národ vždy sesílila, zmohutnila,** *poněvadž si lid vzpomněl na tu tvrdou palici a řekl:* **„Just ne, když ti páni mocí a násilím si toho přejí!«** (Výborně! Potlesk.)

* * *

Potud úryvky z památného parlamentárního boje, jakého nebyla sněmovna království českého po celou dobu tak zvané éry ústavní doposud ještě nikdy svědkyní.

Obstál-li Jeho Excellence pan hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící, t. j. buď »jako náměstek Jeho Veličenstva císaře«, nebo »jako zástupce vlády«, nebo — jak byl v konfiskačním nálezu soudním označen, »jako jednotlivý orgán vlády« — **vítězně** a osvědčil-li v boji všechny, nebo-li některé duševní vlastnosti a přednosti, jež jsme byli již v prvních kapitolách tohoto spisu vytkli jako nevyhnutelné pro zástupce vlády v ryze ústavním státě, nechť rozhodne čtenář sám!

My prostí občané, nemůžeme a nesmíme se toho odvážiti ani dnes, kdy jest *výminečný stav*, za něhož jsme byli spis tento počali psáti a vydávati — *zrušen;* neboť „**svoboda tisku**“ podléhá doposud těmže zákonním ustanovením, jako *před* zavedením výminečného stavu a c. k. orgán jest po dnes, abychom tak řekli, „ústavní abnormalitou“, o jejíž úřadní činnosti smí se zcela volně vysloviti pouze poslanec v parlamentě, kdežto všichni ostatní občané jsou nuceni ukládati si nejpřísnější reservu.

Přes to vše možno se však aspoň — *vmysliti* v stav věcí, jaký by byl bezpochyby, vlastně najisto nadešel pro Jeho Excellenci pana hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržícího po vylíčeném parlamentárním boji, kdybychom se byli v tu dobu, nebo kdybychom se třeba i nyní těšili v Čechách téže neb aspoň podobné svobodě slova a tisku, jako na př. občané v ryze konservativní a rovněž tak ryze monarchické Anglii, anebo — kdyby vzhledem ku svobodě slova a tisku byly u nás v platnosti kardinalní ustanovení státních základních zákonů a nikoli ustanovení trestního řádu, t. j. kdyby **o každém projevu tiskem** *bez rozdílu* **rozhodovala porota** a nikoli — dle uznání c. k. orgánův — **také c. k. orgánové** . . .

Není tudíž naší vinou, že se vůbec ani nepokoušíme uvésti výroky obou bojovavších stran kriticky na pravou míru, t. j. vytknouti a naprosto přesvědčivě dokázati, v čem asi měl Jeho Excellence pan místodržitel hr. Fr.

Thun pravdu a v čem ne — a přiznáme se upřímně, že toho litujeme prostě z té příčiny, že spis náš musí zůstati pouze jen snůškou pouhých fakt bez přesně kritického rozboru.

Zákonní ustanovení, jež jsou pro J. Exc. pana hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržícího, t. j. zástupce vlády nebo-li „jednotlivý vládní orgán" *výhodou* v tom smyslu, že prostý občan nesmí se odvážiti ani pouhé kritiky úřadní činnosti — — zákonní tato ustanovení jsou *zároveň závadou*, pro kterou v tomto spise musíme se obmeziti na pouhé registrování zákonních úsudků cizích a neodvažujeme se ani posudku — nejbonevolentnějšího.

Víme sice, že muži, který jako zástupce vlády vídeňské přečkal jako c. k. místodržící v království českém již neméně než **tré ministerstev** a setrval v úřadě místodržitelském i za ministerstva **čtvrtého**, nemůže býti něco podobného nežli v svrchované míře lhostejno a proto přistupujeme zcela prostě k registrování dalších fakt.

Hrabě Fr. Thun

jako člověk a c. k. místodržitel v království českém.

Poznavše hraběte Fr. Thuna jako *zástupce c. k. vlády* a *debatéra* ve sněmu království českého, vizme nyní aspoň některé úryvkovité úsudky, jež byly o něm proneseny v parlamentech jednak jako o člověku vůbec, jednak jako o politickém správci království českého zvlášť.

Dr. **Vašatý** poukázav dne 28. prosince 1894 ve sněmu království českého k tomu, »že při vyhlašování stavu výminečného zákonné náležitosti tohoto vyhlášení nebylo na snadě,« připomenul, »že o zákonném prohlášení stavu výminečného nemůže býti řeči, poněvadž ani zdánlivé *příčiny* nebyly prohlášeny, nebyly provedeny,« načež pokračoval:

»To nastoupení slabé nynější vlády koaliční povolila však nová většina koaliční (v říšské radě) své vládě, aby jen u vesla se udržela, *schválení stavu výminečného*, ovšem že na **doporučení pana místodržitele království českého,** kterýž se pojednou, byv hr. Taaffem na místo místodržitele v království českém doporučen, co vřelý přívrženec koalice byl přihlásil. *Tato* pak ale, aby vůbec snadněji vládnouti mohla, **k naléhání místodržitele prodloužení stavu výminečného žádala.** Panu **místodržiteli jednalo se při tom,** jakož o tom veřejné mínění není v pochybnostech, **také o to,** *aby výminečný stav byl prodloužen, by za jeho trvání před soudem výminečným t. zv. Omladina byla odsouzena*, poněvadž odsouzení před porotou se očekávati nedalo. (Hlas: Pěkná spravedlnosť!)

Nyní však i Omladina jest odsouzena, jakož známo a jakož uvedenými národu českému nepřátelskými novinami vídeňskými bylo zase dotvrzeno, k *trestům tak těžkým a přísným,* že nad tím v uvedené žurnalistice nastalo přímo zděšení.

Aby ulehčily svědomí svému, připojily noviny ty zase, že prý sice odsouzení k trestům tak velikým jest kruté, že však se najisto očekávati dá, že udělením milosti bude zmírněno.

Pánové, to očekával každý, kdož pro spravedlnost citu neztratil, a zvláště právníci, že milost udělena býti má, zvláště se zřetelem k tomu, že bylo notorické, že mnozí z odsouzených odsouzeni byli, aniž by jim byl mohl za vinu kladen býti jistý určitý skutek trestný.

Odsouzení stalo se jen na základě pouhého předpokládání, že prý ti kteří byli náčelníky t. zv. Omladiny. (Slyšte! Slyšte!)

Trestné skutky, které zákon předpokládá k zavedení stavu výminečného, se ani později nedostavily, nejsou na snadě, avšak **výminečný stav v Praze a okolí po přání pana místodržitele i na dále trvá,** *aby tím spíše takto lehce mohl vyvinovati svou činnost,* potírati, kde se mu jen dá, stranu svobodomyslnou a **svobodu vůbec.**

Pan *místodržitel doufá,* že za výminečného stavu bude mu snadnější provésti budoucí volby sněmovní, aby prý pomohl takto zase k nějakým mandátům přívržencům oné strany v národě českém, která jich při posledních volbách celou řadu ztratila. (Slyšte!)

Stav výminečný trvá naprosto nezákonně a nelze pron nepředpojatému jiného uvésti, než **libovůli pana místodržitele** a vlády vídeňské, aby proti osočování strany svobodomyslné měli dosti prostředků k pronásledování!

Důkazy *pronásledování* toho kupí se denně **činy místodržitele,** orgánů vládních a vlády samé a jsou v bezčetných dotazech k vládě na říšské radě, ve stížnostech jinde a j. činěných obsaženy. Byla by z toho, jak se nejen v obvodu stavu výminečného, nýbrž ve všech českých

okresích práva politická, spolčovací, shromažďovací, právo volného tisku ruší, ohromná sbírka již za minulý rok.

Nemaje na persekucích svých politických dosti, **míchá se Jeho Excell.** (hr. Fr. *Thun* totiž) i **do právomocnosti slavných soudů.** Uvedl jsem již na jiných místech, jak notoricky známo na zemském soudě trestním v Praze, že *každá žádost odsouzeného t. zv. Omladinisty*, aby se směl z Prahy jinam podívati, **musila býti zaslána nejprvé ku prohlášení c. k. místodržitelství.** (Slyšte! Nepokoj.) *Pak teprve bylo rozhodnuto*, **jak si toho přál místodržitel.** Uvedl jsem i jeden výměr dotyčný pod čís. 10.543 aneb 10.534, kde podobné prohlášení c. k. místodržitelství na žádosti dotyčného odsouzeného týž sám vlastními zraky zřel. (Slyšte! Slyšte!)

Soudy odsuzují přestupky zákona o dobytčím moru prý velmi mírně a proto c. k. *místodržitelství* notou ze dne 24. ledna 1894 čís. 155.712 *dalo c. k. vrchnímu soudu věděti*, že tresty ve dvou případech podobných uložené vzbuzují obavu, že takováto mírná praxe *jest nedostatečná.* (Slyšte!)

A **tak ctí J. Exc.** *základními zákony státními* **zabezpečenou neodvislost soudců**, kteří mají nad to povinnost úřadní nařízení, jsou-li po zákonu platná, zkoušeti. *O nějakém státu právním nelze zajisté za okolností takových mluviti.«* (Souhlas.) — — —

Dr. Vašatý ukončil řeč svou takto: »Končím, žalostně jsa dotknut, že **šlapání zákonů**, *přísah úřadních vůči národu českému ve věcech jazykových* v této říši rodu panovnickému musí býti nanejvýš povážlivo, ba zhoubno. A tak v rozechvění svém nenalézaje slov, volám zajisté v *souhlasu s většinou lidu českého*: Quo usque tandem abutere comes Thun patientia nostra?! *Bože dobrotivý*, **zbav nás** *všeho zlého, nejprv* tohoto **nesvědomitého místodržitele** a nepřátelské nám vlády!« (Bouřlivý souhlas.)

* * *
*

Z řeči poslance dra. **Šamánka**, proslovené v říšské radě dne 4. července 1895, tedy již na sklenku šestého roku úřadní činnosti J. Exc. pana Fr. Thuna, jako c. k. místodržitele v království českém, vyjímáme:

Každé nové ministerstvo hledí co možná odstraniti *krutosti* dřívějšího systému; zejména doporučeny bývají jednotlivé případy odsouzení, jež dějí se velmi často a nespravedlivě, zejména při zločinech politických, novým ministerstvem mocnáři k udělení milosti. To se však nestalo.

Jsem přesvědčen, že všichni, kdož sledovali proces „Omladiny", jsou *ubezpečeni, že to množství* **nespravedlivých odsouzení,** *jež se udála se strany pražského soudu,* **stala se jen na pokyn často již jmenovaného satrapy pražského** a že byla odsouzení tato opravdu krutá a nespravedlivá, že však spojena jsou také s obrovskými škodami pro dotyčné osoby, poněvadž jsou to lidé, kteří v nejútlejším věku zavřeni jsou v temný žalář a tam ztrácí zdraví své.

Interpeloval jsem častěji v této věci, avšak dřívější ministr *Schönborn* neuznal to nikdy za dobré, aby nařídil případné změny pro mladé tyto lidi v rozvoji se nacházející, aby je nedal padnouti za oběť smrti. Připadá mi to bez mála tak, *jakoby mu to bývalo vhod, že právě tato útlá těla hynula v dlouholetém žaláři.* (Slyšte!) Nemohuť u něho absolutně **nic odkrýti z dobrého srdce,** ačkoli on vždycky *míval své dobré srdce na jazyku* a honosíval se jím. Naopak, on vymyslil jen to nejkrutější, **jen aby český národ poškodil a jemu ublížil.**

Dále býval by byl nutný ještě jeden akt loyalního jednání vůči národu českému se strany nynějšího ministerstva, totiž **odstranění nynějšího místodržitele.** Neboť toto musilo se přesvědčiti z projevů lidu, jakož i z řečí českých poslanců, že **hrabě Thun je osobností u nás nejen snad neoblíbenou,** nýbrž **zrovna škodlivou,** *a to škodlivou nejen našemu národu, nýbrž hlavně tomu koho tento místodržitel zastupuje.* On chce posilniti **city dynastické,** o nichž se domníval, že jsou oslabeny, **nám je takřka do duše vpráskat svými výnosy** atd. To mu důkladně

selhalo a již z toho důvodu byla by si měla nová vláda za každou cenu položiti otázku, zda nemá J. V. navrhnouti, **aby tento naprosto neschopný člověk se svého místodržitelského úřadu v Praze odstraněn.**

Teď přicházím, pánové, k naší krásné zemi české. Byla by zemí překrásnou, ale **zlí lidé,** kteří jí nechtějí dát dojíti míru, neměli by v ní býti, a **jedním z nejhorších je bez odporu hrabě Thun, místodržitel český.**

Co se dotýče **politické správy,** o tom je jeden hlas, že **k ní není způsobilý,** a sice z různých příčin. Chci se jen zmíniti, že **stojí rozhodně nepřátelsky proti českému národu a proti všem svobodnějším institucím,** a že také dle toho jedná. Chceme-li míti o muži nějakém správný pojem, je třeba jen dáti pozor na dojem, který zanechává ve společnosti. Nemohu tedy neuvésti jednu scénu, kterou jsem s ním zažil, když přišel poprvé do Liberce, aby se tam představil jako místodržitel.

Je přirozené, že my Češi liberečtí dali o sobě vědět. Představili jsme se mu, poněvadž jsme myslili, že on jako t. zv. *korunovační místodržitel*, za jakého jej rozkřikly německé listy, bude chtíti naproti nám býti spravedlivým. *Myslili jsme, že muž tento*, který je místodržícím císařovým, *bude přiměřeně vážně a důstojně vystupovati.* **Zrovna opak byl však pravdou.** Vstoupili jsme dovnitř po tříhodinném čekání, jelikož *německé deputace byly vpuštěny dříve.* Pak viděli jsme následující obrázek. Když nás uzřel, ustoupil několik kroků zpět, nastrčil monokl na oko, palce za řemení svého kordu a setrval v tomto vyzývavém postavení, dokud jsme nepřednesli své záležitosti. Pak přistoupil blíže, a činil nám předhůzky: **že jsme přece menšina, že nesmíme se svářiti** atd. *Přednášel to* **v takové češtině, že jsem se styděl ho poslouchati**, a navrhl jsem mu, aby mluvil německy.

Tu mínil: »To musíte totiž tak vzíti, jak to umím; já umím totiž jen tu kuchyňskou češtinu.«

Prosím, milí pánové, **tak se představuje místodržitel** *českému obyvatelstvu* v Liberci? Je to možné, abychom pak měli potřebnou vážnost před úřadem? — — —

Teď jest mi zmíniti se ještě o jednom zjevu, který není doporučujícím pro pana místodržitele, a sice je to jeho chování se naproti veřejnosti.

Známoť, že *není žádným přítelem českého jazyka*, to dokázal i v posledním zasedání sněmovním, kdy **ze vzdoru** *přece nepovolil žádnou moci oposici proti němu namířené v tomto ohledu.* On **provokoval úmyslně poslance**, že oni nemohli povoliti v nevoli své; přes to **česky nepromluvil.** I „Politik“, která je tak krotký orgán strany národní, užasla nad touto *beztaktostí se strany místodržitele.* Ale ovšem **jemu** ***neimponuje nikdo.***

Jedno však je velice význačné pro jeho chování proti českému obyvatelstvu. Byl jsem při *oteviení výstavy národopisné* a vzpomínám opravdu vždy s rozhořčením na ten okamžik, ne snad že by slavnost nebývala pěkná, nýbrž **ponévadž tento surový místodržitel** *tu slavnost opravdu zneuctil.* Ten člověk, když jsme se tam na něho dívali, poskytoval opravdu smutnou podívanou a *vzbudil u nás docela špatný pojem o svých povinnostech.* Když totiž se předčítala zahajovací řeč, dal **ten člověk** ruce za tělo a stál tam, jakoby to bylo obyčejné zahajování lecjaké bezvýznamné schůze.

Potom — celá slavnost nezabrala mnoho času, snad půl hodiny — průběhem té půl hodiny neměl ten člověk tolik slušnosti, aby potlačil potřebu zívání. On **zíval způsobem opravdu nestydatým.**

Prosím, milí pánové, tak se representuje *český místodržitel*, **místodržitel J. V. — českému národu.**

Co se týká *ostatních jeho poměrů životních*, ty by mohly opravdu **tvořiti** »chronique scandaleuse«.

On pociťuje však také již sám, že si vede trochu neobratně a proto počíná obracet. **Dělá různé pokusy, aby se učinil českému lidu oblíbeným.** Chci uvésti jeden z nich. Tak dává svými okresními hejtmany vždycky zkoumati smýšlení lidu. Před rokem ohlásil návštěvu v Hradci Králové. Tu dal člověk ten okresnímu hejtmanovi pokyn, anebo to učinil okresní hejtman sám, poněvadž zná jeho intence, *že podniknuta opravdová honba za*

jednotlivými obecními starosty, aby je přemluvil, **aby přišli k uvítání hr. Thuna,** aby jej velebili a aby mu složili hold. Tento okresní hejtman nešetřil ani líbeznými slovy, ani malými hrozbami, aby obecní starosty a jiné osobnosti pobídl k uvítání tohoto místodržitele; že se mu to nepovedlo, to jistě víte. *Přivítání bylo velmi chladné* a zejména v Úpici více než chladné. Tam nebylo vůbec uvítání žádné a následek toho byl, že příslušný okresní hejtman byl poslán na dva měsíce na dovolenou.«

Po řeči poslance Šamánka uznal tehdejší předseda prozatímného ministerstva hr. Kielmansegg za vhodné promluviti několik slov na prospěch J. Exc. hraběte Fr. Thuna.

Pravil, že zná jej od mládí, že s ním studoval, dále že jest hr. Fr. Thun **šlechetný charakter, tak že o nějaké brutalitě není prý u něho ani potuchy,** a konečně že vyniká *citem dynastickým a patriotickým.*

Na řeč předsedy ministerstva odpověděl dne 5. července posl. dr. **Kramář,** z jehož obšírné řeči vyjímáme:

»Prapodivná jest logika hr. Kielmansegga! Zkoušku z ní věru skvěle neobstál. *Snad* **právě proto, že** — jak pravil — *s hrabětem* **Frant. Thunem seděl na téléž škamně** — —

Ministr vnitra pravil včera: Mládež nechať jest národní, nechať se nadchne pro básníky a pro literaturu. V Čechách tak laskavými nejsou. V Čičovicích, v pramalé to obci, která má čtyři až pět statků, chtěli se mladíci baviti při tanci. To však bylo jim okresním hejtmanem zakázano (Bouřlivé hlasy nevole a volání: Slyšte! Slyšte! na českých lavicích) na základě vyminečného stavu. Okresní hejtman píše: Zábavu tu zapovídám se zřetelem na veřejný pokoj. (Hlučná veselost, bouřlivé projevy nevole a hlasy: Slyšte! Slyšte! na českých lavicích.)

Jest naprosto nemožno, aby, jak pravil hr. Kielmansegg, mládež veškeré politiky se zdržovala. Vedle politiky však působí také *socialní politika* a nelze přece žádati, aby mládež otázkami socialně-politickými se nezabývala.

V Praze však rozvětveno jest **špiclovství** . . . (Poslanec *Formánek*: Také na venkově!)

Posl. dr. **Kramář** (pokračuje) . . . . do té míry, že zvláštní *špiclové posadili se do kaváren,* ve kterých nuceni jsou snídati čeští poslanci na sněmu království českého . . . (Bouřlivé hlasy: Slyšte! Slyšte!)

(Posl. dr. *Brzorád:* Jednoho jsme musili vyhodit!) (Hlučná veselost.) — Posl. *Formánek:* **Chefa!** (Opětná hlučná veselost.)

Posl. dr. **Kramář** (pokračuje) . . . . do té míry, že **při každém soudním přelíčení** proti tak zv. nepokojným elementům **hlavní roli mají agenti provokatéři.** *To věru není dobrým svědectvím* **pro ušlechtilý charakter hr. Thuna.** (Hlučný souhlas na českých lavicích.) Při pohostinné hře sl. Pospíšilovy, pro kterou se hr. Thun *ve své obvyklé* **šlechetnosti** zasazoval . . . . (Posl. dr. *Brzorád*: **On má takových šlechetností několik!** Veselost.)

Posl. dr. **Kramář** (pokračuje): . . . . bylo několik mladíků zatčeno, protože pískali. Mezi nimi byl také technik Skokan. Je-li pískání zločinem, pak by musila býti celá Italie zavřena. Této příznivé příležitosti však užila přemoudrá **pražská policie**, aby zcela klidně **bez soudcovského nálezu dala**, nikoliv policejními úředníky, nýbrž **zcela sprostými tajnými** (Slyšte! Slyšte! na českých lavicích) **vykonati u něho domovní prohlídku.** (Projevy nevole na českých lavicích.) Nenašli nic, nežli navštívenku na jméno medika Hrdličky. Tato *navštívenka však dostačila* **policii,** aby stejně, to jest **bez soudcovského nálezu**, v bytě jmenovaného Hrdličky *vykonala domovní prohlídku.* (Bouřlivé hlasy na českých lavicích: Slyšte! Slyšte! To je skandál!) — Posl. dr. Brzorád: **To je zločin!)**

Posl. dr. **Kramář** (pokračuje): Jest věru bonhomií, praví-li ministr vnitra, *že* v Praze se nic vlastně neděje. Policie však najde přece něco, zejména **pravá ruka hraběte Thuna, policejní komisař Olič** (Hlas na lavicích českých: *Také jeden šlechetník!* — Posl. *Sokol:* Také pěkný **muž!)**

Posl. **Kramář** (pokračuje): Komisař Olič dal si zavolati otce technika Skokana, který měl již sepsanou stížnost advokátem a přemlouval ho celou hodinu prostředky, které jsou jeho specialitou, až konečně nebožák otec se odhodlal, odvolati. (Posl. *Formánek*: **To hrabě Thun Oličovi telefonoval!**)

Posl. **Kramář** (pokračuje): V Praze existuje studentské družstvo, které vydává nejlepší plody světové literatury. Na národopisné výstavě vystavilo toto družstvo v uzavřené skříni toliko knihy, které vydalo, resp. tituly jejich. **Jednou, když nikdo z vystavovatelů nebyl přítomen, užil policejní komisař této příležitosti, dal zámečníkem skříň otevříti a několik knih odnésti.** (Bouřlivé: Slyšte! Slyšte! na lavicích českých. — Poslanec *Sokol*: To jest *rakouské* **násilí!**)

Poslanec dr. **Kramář** (pokračuje): Pan ministrpresident včera ujišťoval, **že hr. Frant. Thun je skrz na skrz šlechetný charakter** a že o *nějaké* **brutalitě** není u něho ani potuchy. (Posl. dr. *Brzorád: On je skrz na skrz* **brutální!**)

Poslanec dr. **Kramář** (pokračuje): Nechci pro tento výrok činiti osobně hrab. Kielmanseggovi žádné výčitky. On jen ukázal, jaké má dobré srdce. Jest však obava, že *mnoho lidí, zejména v království českém, kde znají hraběte Františka Thuna co nejdůkladněji*, následkem tohoto soudu proneseného panem ministrpresidentem o hraběti Thunovi, soudu, který pronáší v nynější době, kdy nebylo dokonce třeba, budou míti prazvláštní soud o panu soudci. (Souhlas na českých lavicích.) U nás v království českém byla všeobecně schvalována jakási reserva, kterou jsme si dosud ukládali. Kdyby byl pan ministrpresident, *jako představený hraběte Thuna*, promluvil několik slov k jeho obraně, byli bychom uznali, že je to *věc úřadnické hierarchie*. Avšak to u nás nikdo nepochopí, že uznal toho potřebu, **zde tak ostentativně se za přítele hraběte Thuna vyhlásiti a velebiti šlechetný charakter tak,** jak to neučinil ani markýz Bacquehem! (Potlesk a hlučná pochvala na lavicích českých.) Táži se: **jest hrabě František Thun**

skutečně tak šlechetným? (Poslanec *Purghart*: **Možno to vidět v žalářích!**)

Poslanec dr. **Kramář** (pokračuje): Dejme tomu, že celý proces proti tak zv. „Omladině" byl spravedlivým, přece zajisté *příkré tresty* **byly nespravedlivé** a *ještě nespravedlivějším způsob, jakým se nakládá s mladými lidmi v žalářích.* (Souhlas na českých lavicích.) Poslanec dr. Brzorád: **To má Thun na svědomí!**

Poslanec dr. **Kramář**: Oněch 20.000 duší, o kterých včera hrabě Kielmansegg pravil, že *zachránil je hrabě František Thun,* zajisté **nevyváží život oněch, kteří následkem jednání, jehož doznali v žaláři, zemřeli.** (Hlučná pochvala na lavicích českých.) Táži se dále: Jest důkazem šlechetného charakteru, když místodržitel na ředitele středních škol pražských, kteří přišli k němu vysloviti soustrast nad úmrtím arciknížete Albrechta, osopil se slovy: **Kdo neposlechne, tomu zlomím vaz!** (Bouřlivé projevy nevole na lavicích českých.) Posl. dr. *Brzorád:* **To jest zločin veřejného násilí!**

Poslanec dr. **Kramář** (pokračuje): Hr. Kielmansegg lépe by se byl potázal, kdyby byl si přečetl protokoly a akta. Hr. Thun věru nemá žádné příčiny, by mu byl povděčen. Hr. Kielmansegg totiž hledaje ctnosti hraběte Thuna, nemohl na něm objeviti žádné jiné, leč že má zjevný cit dynastický a patriotický. Kdybych já byl místodržitelem v Čechách, *pěkně bych se za to poděkoval, aby ministrpresident nenalezl žádné jiné zásluhy na mně, než tě.* (Souhlas na lavicích českých.) To jest přece nejprvnější povinností a podmínkou císařského úředníka, aby byl alespoň vlasteneckým a dynastickým. Tím však ještě se blýskati, jako s nějakou zvláštní ctností, pro kterou Praha a království české zasluhují býti sevřeny výminečným stavem, jest nepochopitelno. A tato kontraposice vlastenectví hrab. Thuna proti našemu vlastenectví jest přímo urážlivou. (Hlučná pochvala na lavicích českých.) **Nedáme se nikým poučovati o svém vlastenectví,** nanejméně však od vlastence ze včerejška. (Souhlas na lavicích českých.) Posl. dr. Brzorád: Z Hannoveru! (Dr.

Brzorád narážel tím na původ hr. Kielmansegga. Pozn. zpravodaje.)

* * *

Nad jiné mírně a přece nad míru případně vyslovily se o J. Exc. hraběti Fr. Thunovi, jako politickém správci v Čechách, dne 15. listopadu 1895 — tedy po zrušení výminečného stavu — »Národní Listy«:

»Ku mnohým nevyjasněným poměrům,« čteme v úvodním článku, »jimiž zajímavá situace úřadní Cislajtanie téměř oplývá, náleží dojista též *poměr nynějšího ministr-presidenta hr. Badena* k dosavadnímu **místodržiteli království českého J. Exc. p. hr. Fr. Thunovi,** který — vzor všech Excellencí — **slouží věrně a vytrvale od roku 1889** již **čtvrtému vládnímu systému.** Na počátku *punktačnímu* Taaffovi, pak *koaličnímu* Windischgrätz-Plenerovi, pak *provisornímu* Kielmanseggovi a nyní *»do čtvrtice«* hr. Kazimíru Badenovi. Všechno vůkol se zmítá, všechno se mění, kolísá a kácí — jen *Jeho Excellence přetrvává všechny ty proměny systémů a politických situací*, všechno to vystřídání se kabinetův a ministrů jako jediný »pevný bod ve měnivém víru«.

Tuto zajímavou **setrvačnost** Jeho Excell., na kterou by věru mohli *ministři cislajtánští žárliti*, počala však Fáma poslední dobou přece jen svou skepsí podkopávati. Od chvíle, kdy objevila se hvězda haličského jeho kollegy hr. *Badena* na obzoru, pověsti nejrozmanitější kolují podzimními nocmi Rakouska. *Nejprv byl hrabě Thun* tím marným lámáním mladočeské oposice *»umdlen* a *uondán«* tak, že toužil prý silně po zaslouženém odpočinku, ale hr. Badeni *schválně prý přijel* před svým nastolením *do Prahy*, jen aby přiměl p. hr. Thuna k dalšímu setrvání v úřadě.

Pak přišla druhá legenda: kterak prý *energický hrabě Badeni zrušil výminečný stav v Praze* **přes odpor Jeho Excellence** a kterak prý vůbec mezi těmito oběma energiemi politickými vyvinula se záhy jakás — řekněme polarita.

Zejména německým levičákům připadalo, že hr. Badeni nepodporoval dosti vřele a důrazně dávnou srdečnou snahu p. hr. Thuna o zjednání kompromissu volebního mezi šlechtou konservativní a ústavověrnou, *jejížto zmar vykládán* ve „Freie Presse" *za rozhodnou porážku intencí pánů Thunových.*

Tak to chodilo od týdne k týdnu jako kyvadlo: brzy byl Badeni s Thunem jedna mysl a jedna ruka — brzy opět se obě Excellence nikterak nemilovaly, ale spíše na sebe žárlily a vůbec v nelásce napořád citelnější spolu žily. Nikdo nevěděl, v čem tu pravda a v čem lež. Mlha před Badenem, mlha za Thunem. *Výminečný stav padl,* **ale otec jeho, hr. Thun, zůstal.** Kompromis ve velkostatcích se rozbil, princ Karel Schwarzenberg nevrle zahodil flintu **do žita — ale hr. Thun zůstal.**

Přišla posléze i *amnestie* odsouzencům z procesu „Omladiny", avšak **hrabě Thun zůstal i na dále odsouzen ku setrvání na svém porážkami vystlaném »loži Záhořově«** . . .

Za těchto věru napínavých okolností zavděčil se v rozpočtovém výboru obecné zvědavosti dojista poslanec dr. **Kaizl** tím, když svou *břitkou kritikou politické osobnosti a činnosti páně Thunovy* hleděl dostati hr. Badena k odpovědi. Podařilo se mu také! Žehralť na to, kterak přese všechny urgence a protesty neodvislých poslanců českých *po dnešní den vládne v staroslavném království českém jakožto* **místodržitel Němec,** *neznalý jazyka českého do míry neobyčejné a neslýchané.* Na tuto výtku vážnou vyvstal skutečně také hr. Badeni a — jal se *omlouvati a hájiti* Jeho Excellenci pana hr. Thuna, řka: že prý **místodržitel království českého pan hr. Thun rozumí česky, ale že neumí se vyjádřiti po česku »vybranými slovy«.**

Nezní-liž to jako ohlas dávných idyllických oněch dob našeho probuzení, kdy také tak mnohý velký pán se omlouvával, že sice *„česky rozumí,* ale tou prošluklou *vyšší češtinou"* že se vyjádřiti nedovede. A nedovedl bez pochyby také do smrti.

Osmého září 1895 bylo tomu plných *šest let,* co byl hr. **Thun** *dosazen na místodržitelský stolec v království českém.* Tenkráte **slíbil slavně před celým sněmem,** že bude *se co nejpilněji učiti jazyku národa českého a vynasnaží se,* aby si ho *co nejdříve* dokonale osvojil. Blahověrní politikové staročeští kvitovali tenkrát ovšem tento slib »korunovačního místodržitele« s největší radostí hlučným potleskem.

Avšak *po uplynutí šesti let* nedovedl to hr. Thun dle *vlastního úředního vysvědčení svého chefa ministr-presidenta hr. Badena* v linguistice dále, nežli že *česky* **rozumí**. A to má stačiti v zemi z tří pětin české, *tím se má uspokojiti* ve vlasti své český národ.

Sám odborný chef ministerstva vnitra baron *Erb* musil v rozpočtovém výboru doznati, že **má každý státní úředník** býti znalým jazyků **v zemi obvyklých ve slově i písmě.**

Smí a může postrádati kvalifikace té *nejvyšší představený politických úřadův?* Nemá spíše zrovna on předcházeti dobrým příkladem, nesmí právě od něho se požadovati, aby mluvil tak správnou češtinou jako mluví správnou němčinou? Či dali by si Němci v Čechách líbiti místodržitele, který by sice německy rozuměl, avšak nedovedl promluviti vybranými slovy po německu?

Ten rámus v šírém německém táboře bychom rádi slyšeli. A tak postrádá dle samého odborného chefa ministerialního barona Erba hrabě Thun kvalifikace nejpotřebnější k úřadování v zemi jako Čechy, poněvadž dle svědectví J. Exc. hraběte Badena **neumí promlouvati po česku než slovy nevybranými,** a toliko česky rozumí, což je zajisté znalostí jazyka rozhodně kusou a **žalostně nedostatečnou!«**

* * *

K poměrnému dolíčení zběžného a kusého náčrtku o úřadní činnosti J. Exc. hraběte Thuna jako c. k. místo-

držícího v Čechách klademe sem dle téhož listu jen ještě některá dáta **z výminečného stavu**, jenž byl **k návrhu hr. Fr. Thuna** dne 13. září 1893 zaveden a teprvé po více nežli **dvou létech** (dne 20. října 1895) *zrušen.*

Ministerské nařízení, kterýmž zavedena byla na základě zákona ze dne 5. května 1869 (z. ř. č. 66) výminečná opatření pro obvod král. hlav. města *Prahy*, pak pro politické okresy *Král. Vinohrady*, *Karlín* a dosavadní obvod politického okresu *smíchovského* (t. j. soudní okresy kladenský, zbraslavský, smíchovský a unhoštský) podepsali *všichni* ministři někdejšího kabinetu Taaffeova a sice kromě presidenta hr. Taaffea: Bacquehem, Schönborn, Gautsch, Steinbach, Falkenhayn, Welsersheimb a Zaleski důkaz to, že **všichni členové kabinetu souhlasili s návrhem c. k. místodržícího hraběte Fr. Thuna.**

Na základě zákona ze dne 5. května 1869 *suspendovány* byly předpisy článku 12. a 13. základního zákona státního ze dne 21. prosince 1867 *o obecných právech občanů státních.*

Současně s tímto nařízením uveřejnil úřadní list delší nařízení celého ministerstva, kterým *na dobu* **jednoho roku zastavena působnost porotních soudů** *pro obvod pražského zemského soudu* při všech zločinech a přečinech **tiskem spáchaných** a dále pro tyto zločiny a přečiny: velezráda, rušení veřejného pokoje, povstání a vzbouření; veřejné násilí, rušení náboženství, vražda a zabití, těžké poškození na těle, snižování úřadních opatření, pobuřování, popuzování k nepřátelství a nebezpečné užívání třaskavin.

Oběma těmito výnosy pro *Prahu a pět sousedních okresů* **zrušena dočasné svoboda shromažďovací a svoboda tisku.** *Oposiční listy české*, pokud nebyly **úplně zastaveny**, postiženy byly *censurou*; spolky, zvláště ovšem politické, buď *rozpuštěny* nebo činnost **zastavena**, anebo postaveny pod přísný dozor; různé pak delikty, *které jindy souzeny byly soudci z lidu*, za výminečného stavu souzeny **výminečnými senáty** čtyř- anebo šestičlennými.

Všechny výše vytknuté činy a skutky (spáchané **před**

zavedením výminečného stavu), jež státní návladnictvo stihalo, souzeny *po celý rok* výhradně jen c. k. **orgány**.

O účincích výminečného stavu vzhledem **k tisku** zatím se nezmiňujeme a zařaďujeme sem pouze dáta vzhledem ku spolkům a o činnosti výminečného soudu.

I. **Spolková činnost** v Praze a okolí výminečným stavem buď ochromena nebo docela zničena. Aspoň u spolků politických další činnost zmařena úplně. Hned druhý den po vyhlášení výminečného stavu *zastavena* byla činnost **klubu národní strany svobodomyslné,** dne 15. září *zastavena* činnost *občanské besedy* **v Krči** a *politického klubu* **na Kladně**. Zároveň *zastavena* činnost **klubů:** *staroměstského, novoměstského, jesefovského* a *malostranského, na Smíchově, v Karlíně, v Holešovicích, v Žižkově, v Libni, v Nuslích, na Hradčanech, ve Vel. Břevnově* a *ve Vršovicích,* dále *Jednoty libeňských voličů*, spolku voličů a poplatníků *na Král. Vinohradech,* politického spolku pro okres *vinohradský* a politického spolku »Trojan« na *Zbraslavi.*

Tak rázem zastavena byla činnost **17 politických spolků**. 213 spolkům bylo *nařízeno*, aby tři dni napřed ohlašovaly své schůze, ostatním pak na 48 hodin. Zároveň rozkázáno ohlašovati i schůze výborové, k nimž vysýlán vládní zástupce.

Zatím **na venkově** *rozpuštěny byly některé spolky*. Tak 20. září 1893 rozpuštěna Řemeslnicko-živnostenská beseda *v Náchodě*, Řemeslnická beseda *v České Skalici*, sokolská jednota „Tyrš" *v Hronově* a spolek divadelních ochotníků *v Ohnišově* — **bez udání důvodů**.

Tím zahájeno **rozpouštění spolků**. Již 21. října rozpuštěn byl politický klub pro *Rakovník* a okolí. Dne 27. února r. 1894 byl úřadně rozpuštěn „Sokol" ve *Vršovicích*, hned na to dne 4. března rozpuštěna „**Českožidovská jednota se všemi svými odbory**". Na venkově zatím rozpuštěn politický klub v *Lomnici* u Jičína (3. dubna), politický spolek svobodomyslný v *Libochovicích* (15. května) a politický spolek pro *Nový Brdzov a okolí* (5. srpna). V tutéž dobu v Praze rozpuštěny byly i některé spolky

dělnické: 10. srpna 1894 rozpuštěn *„Politický dělnický klub“* v Praze a 25. srpna dělnická beseda *„Žižkovan“* na Žižkově.

Zvlášť ostře výminečná opatření zasáhla ve *spolkový život studentský*. Rázem přeťata byla činnost některých spolků krajinských, po dlouhá léta, namnoze i přes čtvrtstoletí působících, tak na př. **„Řípu“**, **„Štítného“**, spolků to akademiků z jižních Čech (byl rozpuštěn 17. května 1894), **„Budivoje“** (7. července 1894): nejcitelněji ovšem působilo rozpuštění **„Moravské besedy“** (14. února 1894), střediska to studentstva českého z Moravy a nenadálé rozpuštění **„Slavie“** (14. října 1894), střediska to všeho studentstva československého v Praze, čímž studentstvo české zbaveno bylo jediného svého společného útulku, okolnost to tím povážlivější, jelikož hned na to zastavena byla i činnost reservního střediska studentského, spolku **„Svornosti“**, který za několik dní po rozpuštění „Slavie“ také byl rozpuštěn, dříve než soustřediti mohl rozptýlené šiky českého studentstva.

II. **Z činnosti výminečného soudu v Praze** registrujeme: Současně se zavedením vytknutých výminečných opatření **zrušena** byla, jak již připomenuto, dnem 13. září r. 1895 na dobu *jednoho roku* **činnost porotních soudů** u zemského, jinak trestního soudu *v Praze* pro **všecky trestní činy tiskové** a pro zločiny jako **velezráda, rušení veřejného pokoje**, *rušení náboženství, vražda, podněcování proti opatřením úřadů* a pod.

Líčení výminečná konala se buď před senátem čtyřčlenným nebo šestičlenným. Tomuto přikázány všechny případy, na něž vyměřena jest sazba trestu od 5 do 10 let: ostatní trestné činy souzeny před výminečným senátem čtyřčlenným.

Výminečná líčení zahájena dne 11. října 1895 politickým procesem Ant. Prav. **Veselého**, bývalého redaktora **„Pokrokových listů“**. Žaloba zněla na zločin rušení veřejného pokoje dle § 65. a), b) a c) tr. z. a rozsudek na **těžký žalář desíti měsíců**.

Celkem všech líčení výminečných vůbec — nepočítaje do toho jednání o žalobách pro urážku na cti —

až do 12. září 1894 bylo **72**. Žalovaných všeho všudy **179**. *Nejvyšší tresty* přisouzeny dne 28. června 17letému *zámečnickému* **učni** Zdeňku **Matějíčkovi** a 16letému **dělníku** Janu **Kolečkovi** za zločin **velezrády**, kteří odsouzeni do *těžkého žaláře* v trvání **dvanácti let**. Po těchto dvou dostalo se **11** let za týž zločin trestníku Václavu *Zimovi* dne 31. července. *Ostatní tresty* tohoto druhu zločinů zněly **pod 10 roků**.

Od 11. října až do konce 29. prosince 1893 projednáno celkem **21** líčení výminečných a to 12 o sprostých a **9** *o politických* zločinech. Z těchto 21 vyřídil 8 senát čtyřčlenný, ostatní senát šestičlenný. Žalováno bylo do té doby **25** osob, *z kterých žaloby úplně sproštěn* **nebyl nikdo**. Trest obnášel až do uvedeného dne **21 let a 1 měsíc**, z čehož 4 léta a 4 měsíce připadají na zločince *politické* a šestnáct roků a devět měsíců na zločince sprosté. Z těch pak mimo to odsouzen Karel *Vavroušek* dne 22. prosince ku trestu smrti provazem pro vraždu úkladnou. Líčení s Vavrouškem projednáno znovu dne 6. července 1894 a rozsudek prosincový byl potvrzen. (Později byla mu udělena milosť.)

Od ledna r. 1894 až do dne 12. září 1894 konáno líčení celkem **51**. A to 29 o zločinech sprostých, **22** pak o zločinech *politických*. Ze všech těchto 51 projednáno 23 před senátem čtyřčlenným, ostatních 28 před šestičlenným. Žalovaných bylo celkem **154**. Celkový trest od ledna do září zněl na **237 roků, 4 měsíce a 35 týdnů**.

Celková výměra trestů činí tedy od samého zahájení výminečného stavu do poslední doby (t. j. 12. září 1894): **258 roků, 5 měsíců a 35 týdnů.**

Podle jednotlivých měsíců byla konána tato líčení výminečná:

V říjnu 1893 devět (z nichž byla 4 politická) s 10 žalovanými, v *listopadu* pět (1 politické) s 5 žalovanými, v *prosinci* sedm (3 polit.) s 10 žalov., v *lednu* 1894 dvě (1 polit.) s 78 žalovanými (77 tak zv. »Omladinářů«), v *únoru* dvě (1 polit.) s 2 žalov., v *březnu* sedm (2 polit.) s 13 žalov., v *dubnu* tři (1 polit.) se 7 žalov., v *květnu* tři

(2 polit.) s 5 žalov., v *červnu* osm (2 polit.) se 14 žalov., v *červenci* jedenáct (9 polit.) s 19 žalov., v *srpnu* sedm (1 polit.) s 8 žalovanými a konečně v *září* osm (3 polit.) s 8 žalovanými.

Podle toho zněly tresty v součtu celkovém:

V *říjnu* 1893 na 9 roků a 8 měsíců, v *listopadu* na 7 roků a 3 měsíce, v *prosinci* na trest smrti, na 4 léta a 2 měsíce, v *lednu* 1894 na 14 měsíců a 1 týden, v *únoru* na 97 roků, 4 měsíce a 22 týdny, v *březnu* na 37 roků a 9 měsíců, v *dubnu* na 1 rok a 8 měsíců, v *květnu* na 9 roků a 2 měsíce, v *červnu* na 44 let, 2 měsíce a 1 týden, v *červenci* na trest smrti (týž případ jako v prosinci), na 24 let, 2 měsíce a 8 dní, v *srpnu* na 12 let, 9 měsíců a 3 týdny a v *září* na 9 let a 2 měsíce.

Nejsensačnějším líčením ze všech výminečných vůbec byl, jak známo, *proces s tak zv.* „Omladinou" (zahájený dne 15. ledna 1894 a skončený dne 21. února) a pak líčení s vrahy Mrvovými, zahájené dne 13. března téhož roku a skončené 21. března).

Ze všech odsouzených byli vícekráte před výminečným soudem žalováni pp. Jaromír **Hušek**, redaktor „Českých Zájmů", **sedmkrát**, Karel *Bosák*, redaktor „Omladiny" v Mostě, dvakrát a rovněž tolikrát redaktoři dělnických listů Antonín *Palava* a Otakar *Koblasa*.

Z těžších zločinů politických projednáno bylo **30 případů velezrády, 91 zločinů rušení veřejného pokoje** a 20 přečinů rušení veřejného pokoje a řádu (§§. 300., 302. a 305. trestního zákona).

Úplně nevinnými a žaloby zcela sproštěni byli z příčin politických: Josef *Jelínek*, Rudolf *Malina*, Antonín *Kalina*, Václav *Saroch*, František *Říha*, František *Adam*, Otakar *Koblasa*, Dominik *Maulim* (vesměs žalovaní v procesu tak zv. „Omladiny") rozsudkem ze dne 21. února 1894; dále Josef *Krapka* pro rušení veřejného pokoje a řádu dne 28. března; Josef R. *Vílímek* pro týž přečin dne 2. července; Antonín *Suchomel* pro týž přečin dne 25. srpna a Josef *Javurek* pro zločin velezrády dne 4. téhož měsíce.

Z ostatních obviněných pak toliko Anna *Křížová*, Jindřich *Vojtěch* a JUC. Ant. Čížek rozsudkem ze dne 21. března 1894.

Krom těchto případů vynesen byl rozsudek vesměs odsuzující.

Dne 12. září r. 1894 započaly opět pravidelnou svou funkci **poroty.** Bylo rozhodnuto však, **aby před výminečným soudem skončeny byly všecky případy, jichž vyšetřování započato bylo v době stavu výminečného.** Tak stalo se, že již v době, kdy poroty opět pravidelnou činnost zahájily, před výminečný soud postaveni byli socialní demokraté Fr. **Wagner** a **Mach** (18. září 1894), 3. prosince téhož roku pak dělník **Brablec,** z nichž prvý na dobu šesti týdnů, druhý na dva týdny a poslední na týden do vězení byli odsouzeni. Týž výminečný soud 22. února r. 1895 odsoudil také člena redakce »Nár. Listů« **Pachmayera** pro delikty tiskové do tuhého vězení na dobu čtyř měsíců.

Z odsouzených *výminečnými senáty*, zejména ti, kteří odsouzeni byli v procesu tak zv. »Omladiny«, uvězněni byli na Borech: dr. **Rašín,** PhC. **Hajn,** PhC. **Sokol, Škába**; dále **Ziegloser** (odsouzený na 8 roků do žaláře), **Čížek** (6 roků), **Synáček** (6 roků), **Wajgert** (5 roků), **Šticha** (5 roků), **Hradec** (5 roků), **Kuneš** ($3^1/_2$ roku), **Pospíšil** (3 roky), **Šulc** ($2^1/_2$ roku) a **Modráček** (18 měsíců: kromě toho ve Vídni v »procesu anarchistů« odsouzen byl do žaláře na dobu dvou roků). *Dva z odsouzených* v procesu »Omladiny« *zemřeli.* Souchotiny sklály mladíky dva v hrob. Amnestie umožnila jen, že zemřeli v náručí svých milých. Byli to: strojnický pomocník **Kukla,** který byl odsouzen do žaláře na dobu 16 měsíců a typograf **Duda,** který byl odsouzen v procesu »Omladiny« do žaláře na dobu 13 měsíců. **Ve vězení sešílel** z procesu »Omladiny« známý **Heller.** Již před nastoupením trestu zemřel **Trnka** v témže procesu k menšímu trestu odsouzený.

Kromě toho uvězněn v *Kutné Hoře* právník Jiří **Skorkovský,** který byl pro urážku císaře v Humpolci se dvěma druhy spáchanou odsouzen do žaláře na dobu osmi měsíců.

Několik dní po zrušení výminečného stavu udělena byla také *amnestie* politickým vězňům, čímž zavládly v Čechách zase poměry normální.

Bylo-li dvouletým výminečným stavem docíleno, co měl navrhovatel jeho, hrabě Fr. Thun, na zřeteli, jest ovšem otázkou, na kterou není nesnadno odpověděti.

Vlny politické smetly zatím všechny ministry, kteří byli nařízení o zavedení výminečného stavu podepsali (vyjma ministra Gautsche, který po krátkém „oddechu" v soukromí zase se stal členem kabinetu), kdežto *předseda kabinetu onoho* **hrabě Edv. Taaffe** dnes, kdy tento arch dáváme do tisku (dne 2. prosince 1895), uložen byl v Nalžově do hrobky k věčnému odpočinku . . .

Jediný navrhovatel výminečného stavu, **hrabě Fr. Thun z Hohenšteina**, setrval na svém místě **jako c. k. místodržící** v království českém a nejnovější zpráva o něm zní, že večer v den před volbou do sněmu českého za velké statky položenou ku dni 26. listopadu 1895 **konána v paláci J. Exc. porada** *velkostatkářů* — **německo-ústaváckých** . . .

Prodlením výminečného stavu stala se tudíž také změna v politicko-národních názorech tak zv. „**historické šlechty české**", jejíž členové odbývali v týž den konferenci v paláci hraběte **Buquoye** . . .

„Nebyl to," psaly „Nár. Listy" v den po zrušení výminečného stavu, „**první výminečný stav**, jímž **zkrocena a zdeptána měla býti oposice národa českého**. A výsledek těchto persekucí? **Nezlomen, nepokořen, stojí zde dnes národ český, odhodlán pokračovati v boji,** kdežto ti, již užívali velice laciného toho receptu „státnického", po většině upadli dávno již v zapomenutí, nebo v ně upadnou. A *historie věru že* za tento jejich čin jim *nevtlačí vavřínový věnec na skráně* . . .

Výminečný stav měl býti **odvetou** za *nepříjemnosti, které se konservativním pánům přihodily ve sborech representačních* a i na jiných místech. Že **to byl původ** *stavu výminečného,* jenž přetrval **tři vlády** a který *zrušen byl teprve* **vládou**

čtvrtou, jež z přirozených příčin nechtěla tak nepěkný inventář přenésti do svého hospodářství, jest na bíledni . . .

Národu českému byl ovšem stav výminečný nepatrnou episodou. **Minulosť jeho, tak krutá a strašná, naučila jej snášeti a trpěti a nepřátelé naši sami se o to přičinili, aby v ohni, v němž nás mučili, stala se z nás ocel.«**

Zákon proti zákonu.

Ústavní boj národa českého za nezadatelná a králi českými stvrzená **práva zemí koruny české** jest tudíž i nyní — po zrušení výminečného stavu – rovněž tak v permanenci, jako byl po celou dobu od zahájení „éry ústavní“ vůbec.

Dvouletý výminečný stav, prohlášený za úřadování a k návrhu J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele nad Prahou a okolními okresy, nebyl nežli pouhým *intermezzem*, za něhož boj ten z arény veřejnosti vůbec a žurnalistické zvlášť přenešen převahou, *ba skoro výhradně do zákonodárných sborů*, v kterýchž byl veden s neúmorným úsilím a záslužnou houževnatostí zástupcův národa českého jako vždy, kdykoli byli zástupcové národa českého v oposici.

S jakým úspěchem, netřeba dokládati. **Zástupcové národa českého byli** po celých šest roků tedy po celou dobu úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržitele v Čechách netoliko v říšské radě, nýbrž i v zemském sněmu **v menšině** a byli tudíž z pravidla a skoro ve všech případech **prostě přehlasováni**.

Ze všeho, co jsme byli až dosud v tomto spise registrovali, jest zřejmo, že od prohlášení „éry ústavní“ tedy již po třicet a pět roků nedoráženo v parlamentech na žádného c. k. místodržitele v království českém tak ostře a řekneme bezohledně, jako na J. Exc. hraběte Františka Thuna z Hohenšteina.

Právem-li či nic, není nám prostým občanům, nad jejichž hlavou vznáší se Damoklův meč v podobě § 300. tr. z. (jenž chrání netoliko J. Exc. pana hraběte Frant. Thuna jako c. k. místodržitele, nýbrž i každý jiný c. k. vládní orgán vůbec) naprosto možno v mezích trestního zákona z doby absolutismu ani diskutovati, neřku-li rozhodnouti. Dokud jest J. Exc. hrabě Fr. Thun c. k. místodržícím, požívá zvláštní ochrany zákona a sice podobné jako každý c. k. soudce, úřadník nebo policista, do jehož úřadního výkonu nesmí se občan »ústavního státu« našeho beztrestně vůbec ani míchati.

Z té příčiny zůstavujeme otázku tu z pouhého, ovšem jen povinného respektu k zákonu z doby absolutismu nerozřešenou.

Rovněž tak a z téže příčiny nechceme vůbec ani zkoumati, má-li či nemá-li J. Exc. pan hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící v království českém za sebou v národě českém a po případě třeba zároveň také i mezi Němci v Čechách tolik přívrženců, t. j. většinu občanstva, jaké jest v ryze ústavních státech nevyhnutelně potřebí, aby vládní orgán udržel se v úřadě.

Faktum však jest, že hrabě Fr. Thun jako c. k. místodržící přes všechnu tuhou a houževnatou oposici většiny zástupců národa českého v parlamentech — v úřadě se udržel a bez pochyby i na dále ještě po nějaký čas se udrží.

Příčinu toho možno, jak přirozeno, vykládati způsobem nejrůznějším. Možnoť na př. uvésti, že v parlamentech svolávaných na základě Schmerlingovských volebních řádů není vůbec ani jinak možno, nebo možno uvésti celou řadu jiných důvodů.

Nám však se zdá, že vše, cožkoli lze v ústavním boji národa českého nazvati **neúspěchem**, zavinil nedostatek kardinálního práva ústavního státu: **svobody slova a tisku.**

Při slovech »svoboda slova a tisku« ovšem nám netane na mysli svoboda bezuzdná, nýbrž **volnost ryze ústavní**, jak jest nám zaručena základními zákony stát-

ními v ten smysl, že o vině obžalovaného pro **politické přečiny** vůbec nerozhodují c. k. orgánové, kteří mají v ryze ústavních státech zcela jiné a důležitější úkoly než-li kontrolovati politické názory občanů, nýbrž **soudcové z lidu — porota.**

Za úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího v Čechách takové svobody slova a tisku, jak známo, **nebylo — a po celé dva roky** výminečného stavu žili jsme v Praze a v okolí vzhledem ku svobodě slova a tisku nejinak nežli **jako za dob absolutismu.**

Ústavní boj zástupců národa českého v parlamentech proti vládě a její orgánům, tudíž i proti Jeho Excellenci hr. Fr. Thunovi jako c. k. místodržícímu **byl tudíž osamocen** a skoro **bez podpory se strany oposiční žurnalistiky a oposičního občanstva.** Nemohl tudíž míti úspěchu, jakého by byl najisto měl, kdybychom se byli po celou dobu úřadování Jeho Excellence pana hr. Thuna jako c. k. místodržícího těšili v Čechách svobodě slova a tisku, jak nám jest zaručena v základních státních zákonech.

Poslanci čeští v právě minulých šesti letech sice se ze všech sil o vymožení tohoto druhu volnosti slova a tisku zasazovali; ale bez úspěchu. Nalézajíce se v říšské radě i ve sněmu království českého v menšině, byli ve všech případech toho druhu prostě přehlasováni.

Avšak **vždy tomu tak nebylo.** Od roku 1879 **byli poslanci čeští** v říšské radě **po celých deset roků ve většině.** Ano, my měli v tu dobu také svého **ministra krajana** dra. **Pražáka**, za jehož úřadování jako *ministra spravedlnosti* bylo lze na prospěch zákonní volnosti slova a tisku mnohé provésti.

Než, **tehdejší poslanci čeští** to **opomenuli.**

Zajisté jen náhodou se stalo, že první konfiskace českého listu za ministra-krajana dra Pražáka stihla r. 1880 *satyrický* časopis „Šotek", jehož redaktorem byl autor tohoto spisu.

Konfiskace další byly však tak charakteristické, že neváháme zmíniti se o nich obšírněji.

V listopadu otiskli jsme dokončení satyrické básně *»Za tři sta let«* od Ervína *Špindlera*, »věnované památce tovaryšstva Ježíšova«, jejíž předcházející části byly **vesměs konfiskovány** a konfiskace c. k. soudem **potvrzeny**.

Číslo »Šotka«, v němž bylo dokončení to otištěno, bylo opět konfiskováno, poněvadž prý »vybízeno **k zášti proti Jezovitům** co společnosti náboženské v státu zákonně uznané« (§ 302. tr. z.). Kromě dokončení básně Špindlerovy inkriminovány také ještě verše z péra E. A. Mužíka »Pouta«, v nichž shledán *zločin* rušení veřejného pokoje dle § 65. tr. z.

Bez odkladu uspořádali jsme nové, »opravené« vydání zabaveného čísla a na místě konfiskovaných veršů z péra žijících autorů vložili jsme do čísla české satyrické písně z roku **1547**, tedy od autorů již déle nežli **tři sta roků mrtvých** a připojili následující vysvětlení:

»Známoť, že po vydání mandátu Ferdinanda I. nastalo v Čechách nemalé jitření. Po delším otálení shodli se konečně dne 10. února 1547 »purkmistři a rady, starší obecní přísežní i oboje obce Starého a Nového měst pražských« na pamětním spise, kterýmž daným spůsobem dali na jevo, že *jsou ochotni ze všech sil* **vzpírati se libovůli královské**. Později, dne 16. února, usnesli se i stavové o manifestu, kterýmž měla býti jednomyslnost jejich s Pražany na jevo dána.

Dotknuvše se královského mandátu, pravili ve svém manifestu mimo jiné doslova: »Tímto mandátem nemálo poctivostí našich se dotklo, čehož žádný člověk dobrý a poctivost království tohoto i také svou milující málo sobě vážiti nemá . . .

A poněvadž my jakožto první svobod milovníci jednomyslně takovému vyšlému J. M. K. mandátu spravedlivý odpor jsme činili a místa jemu nedali a nedáváme: protož *jestliže by kdožkoli za takovou příčinou aneb za jakou pak koli jinou buď nám všem společně neb komu koli z nás jakýmž pak koli způsobem ubližovati a škoditi chtěl, že* **proti tomu každému do hrdel a statkův našich** *s pomocí pána boha všemohoucího do naší nejvyšší možnosti* **slibujem za sebe i za své bu-**

doucí podle sebe státi i dostáti a sebe žádným vymyšleným způsobem v ničemž a nikterakž neopouštěti.

Tento skutek, kterýmž byli stavové tak jednomyslně své mínění a předsevzetí na jevo dali, potkal se u obecného lidu se souhlasem a souhlasu tomu dáván průchod hlavně četnými *satyrickými písněmi*, jež mezi lidem kolovaly. *Sixt z Ottersdorfu* zachoval nám v rukopise čtvero z těchto písní, z nichž citujeme zde toliko úryvky z dvou nejcharakterističtějších.«

Výklad ten, vážený ze spisu historického a zakládající se na ryzé pravdě *zabaven nebyl*; ale **zabaveny** úryvky **obou historických písní** a konfiskace c. k. soudcem potvrzena.

Státní návladnictvo a c. k. trestní, jinak tiskový soud v Praze shledaly v nich povahu skutku **zločinu urážení údův domu císařského** dle § 64. tr. z.

Důvody zněly do slova takto:

„Písněmi v časopisu „Šotek“ ze dne 18. listopadu 1880 nápisem: *»Dvě historické písně satyrické z roku 1547«* se nalézajícími *jest haněním porušena úcta údu císařského domu*, jak tomu nasvědčuje *obsah* obou básní pod číslicí I. II. otisknutých a zvlášť odstavec I.

»Láska . . . . až . . . . o statky.«

»Velký náklad . . . . až . . . . ztrávila se.«

ad II. »Císař . . . . až . . . . uhrozíme.«

Zahrnují tedy tyto písně povahu zločinu § 64. tr. z. naznačeného a bylo tehdy (!) k návrhu státního zastupitelství uznáno.

V Praze, dne 23. listopadu 1880. Jankowski.“

Nezbylo nám nežli uspořádati opět nové „opravené“ vydání zabaveného čísla. Vložili jsme do něj *„Nejnovější revoluční píseň tatarskou“* s následující poznamkou: „Byla doba, kdy i Tataři, národ nám Čechům skoro jen dle jména známý, byli šťastni a spokojeni, kdy pěli písně klidu a blaha, jako jsou na př. „Hej Slované!“ „Kovářská“ atd. Avšak od nějakého času nastalo i v Tatarsku nebezpečné jitření a obzvláště obecný lid je v takové míře

se vším možným nespokojen, že bouří se i proti těm, kdož jej nade vše milují. Není tudíž divu, že Musa lidu páše také verše revoluční, z nichž podáváme na ukázku píseň nejnovější, nejráznější, skoro divokou....«

Píseň ta zabavena — nebyla....

Než vraťme se opět k *zabaveným* historickým písním z roku 1547! Obě tyto historické písně byly vyňaty z **nezabaveného** historického spisu Tieftrunkova *»Odpor stavů českých proti Ferdinandovi I. L. 1547«*, kde přes konfiskaci a tudíž i *přes soudní zákaz* vzhledem k dalšímu rozšiřováni čísla »Šotka«, jež bylo pro písně ty zabaveno, **může si je i nyní přečísti** na stránkách 98—100 **beztrestně každý,** koho verše toho druhu zajímají.

V Tieftrunkově spise byly písně ty c. k. státním návladnictvím a c. k. trestním co tiskovým soudem uznány za **nezávadny,** kdežto v *„Šotku“*, do něhož byly pouze úryvkovitě přetištěny, shledána v nich ode všech instancí příslušných c. k. orgánův povaha skutku **zločinu urážení člena rodu císařského....**

Vzhledem k této právní abnormalnosti pokládali jsme za svou povinnost upozorniti na tento zvláštní způsob konfiskační praxe faktory nejkompetentnější, **české zákonodárce na říšské radě** v pevném přesvědčení, že — jakmile jim případ ten přijde v známost, podají v parlamentě vídeňském bez odkladu aspoň přiměřenou interpelaci k ministru-krajanu dru Pražákovi jako správci ministerstva spravedlnosti.

Z té příčiny otiskli jsme následující

Otevřený list

poslancům českým na říšské radě!

Slovutní pánové!

Promiňte, že nejmladší list český obrací se k Vám v záležitosti zdánlivě tak malicherné,

Předposlední (7.) číslo „Šotka" bylo konfiskováno pro satyrickou báseň, věnovanou památce tovaryšstva Ježíšova a pro drobné veršíky.

Uspořádavše nové „opravené" vydání čísla toho, otiskli jsme v náhradu za první zabavenou báseň úryvky **z dvou historických písní satyrických z roku 1547** (jež nám byl z doby té zachoval proslavený Sixt z Ottersdorfu), tudíž *z písní, jež byly složeny a zpívány* **před více než třemi věky.**

Avšak i toto *druhé vydání* 7. čísla listu našeho bylo **právě pro tyto historické písně znovu zabaveno.**

My nemůžeme o záležitosti té šířiti slov; ale Vy, slovutní pánové, máte v říšské radě *úplné volné slovo*, a jedině z té příčiny vznášíme k Vám *v zájmech historické pravdy* žádost, aby aspoň jediný z Vás postaral se *o interpelaci* k ministerstvu spravedlnosti toho smyslu: jak to možné, že za nynějšího ministerstva **konfiskují se** v Čechách i **historické písně,** t. j. **pouhé kulturně-historické dokumenty.**

Doklady dávných našich dějin a kulturního rozvoje našeho byly namnoze respektovány i od nejúhlavnějších našich — — — — — — — — — A proto Vás, slovutní pánové, **v zájmech volného slova aspoň v prostém citování kulturně-historických dokumentu** snažně žádáme za ochranu, pokud je ochrana taková za nynějších zákonů vůbec možna....

Avšak, pardon! Vždyť my jsme list satyricko-humoristický — nemůžeme, ba nesmíme mluviti vážně, jinak bychom „překročili program".... Z té příčiny slavně prohlašujeme, že vše, co jsme byli právě uvedli, nemíníme opravdově, nýbrž — *ironicky*. Jsmeť pevně přesvědčeni, že živé duši nenapadne o podobné interpelaci jen půl minuty přemítati; neboť — — — — — — — — — co pak je nám v Čechách po **kulturně-historických dokumentech českých, které mají takovou životní sílu, že mohou býti ještě po více než třech stoletích skonfiskovány?**

Nic!....

Nechť strouchniví v prachu archivním, jako byli už před 300 léty v černé zemi setleli nejen ti, kdož je byli sepsali, **nýbrž i ti, kdož k nim byli podnět zavdali** . . . .

S povinnou úctou

Redakce »Šotka«.

Veřejné upozornění naše zůstalo však **bez povšimnutí** — bezpochyby z té prosté příčiny, že byli zákonodárci, žurnalistika a vůbec celá veřejnost »objektivnímu řízení« prodlením skoro již celého decenia tak uvykli, že pokládali každou obranu, ba snad i každou nápravu za nemožnou.

Později dovolili jsme si obrátiti k záležitosti té pozornost českých zákonodárců na říšské radě několikrát.

Tak na př. vložili jsme do úst komické figury, vyslané k poslancům českým na říšské radě s poselstvím satyrickým následující slova:

„Co pak jsem Vám měl vlastně vyřídit?! Samou radostí, že svěřen mi tak důležitý úkol, málem bych byl zapomněl . . . Ah, pravda — už vím!

Mám prý Vám všem, kdo jste se byli třeba jen slůvkem, vzdechem nebo jen pouhým přáním přičinili o zpříjemnění »trudného stavu věcí v Čechách« — přáti jménem pána svého, občana Šotka, *„šťastný a veselý nový rok . . .“*

Však *co víc* mám vyřídit?!

Kdybyste mne stokrát zvolili předsedou říšské rady — nevzpomenu!

Jeho Výsost občan Šotek mluvil ke mně půl hodiny a pověděl mi všechno, co Vám mám vyřídit — ale prosím Vás, slovutní pánové! *Vždyť jsem Čech* a právě proto *rád zapomínám* . . . A teď už nevím ani za mák víc, nežli že můj pán cosi prál o jakési **interpelaci** — o čemsi, co zdálo se mi býti podobno **volnosti slova v Čechách** a bůh ví, o čem ještě . . .

Ale *já jsem Čech*, jak už jsem byl slovutným pánům pověděl — **mně přece po volnosti slova v Čechách**

pranic není — já, Matěj Konvalinka z Hloupé neboli Upřímné Lhoty, jsem zcela nevinen — *já zapomněl* . . .

A proto odpusťte, slovutní pánové, že končím . . . Není pomoci! Musím se svého pána pozeptat, *co a jak* vlastně myslil a do té doby — ach! už utíkám . . . Na shledanou!«

Ještě později doráželi jsme na české poslance v říšské radě i kostrbatými *verši*, jako na př.:

„Dokud „Herbst a spolek" u nás panovali,
dokud *soudy* měly plné ruce práce,
tak že *v Čechách* nebyl nikdo jist, že z rána
nevzbudí se jako **»velezrádce«** —
vzdychali jsme: „Za svobodu život dáme:
kéž, ach! kéž *alespoň* **volnost tisku** máme!"

Teď však, když se karta posléz obrátila,
teď, když **my** *trdime politickou muziku*,
teď, — kdy jenom na nás — ***na nás*** zavisí,
co a kdy a jak si sami dáme — — —
teď by bylo se svobodou teprv povyku! . . .
Teď *si* **volnost tisku — just nedáme!!"**

Avšak vše to byly jen matné jiskřičky, jež v bezprostředně následujícím okamžiku hned zase hasly.

Slavné „poselstvo české" na říšské radě nevěnovalo jim, aniž jakémukoli jinému vážnému a duraznému upozornění s různých jiných stran, pražádné pozornosti. *Mělo ť zcela jiné věci na práci, nežli se* ***zasazovati o kardinalní právo ústavní, o ryze ústavní svobodu slova a tisku, bez kteréž jest a zůstane i činnost zástupcův národa vždy více méně bez úspěchu neb docela i latentní.***

Vzhledem k volnosti slova a tisku zůstalo tudíž i na dále všechno v obvyklých kolejích. Slavné poselstvo české na říšské radě nechalo žurnalistiku českou *„fretovati se"* **po dalších deset let** pouhými námitkami proti konfiskacím při zavřených dveřích — až do nastolení hraběte *Fr. Thuna* v úřad c. k. místodržícího v království českém r. 1889.

Hrabě Fr. Thun nalezl poměry vzhledem *k volnosti tisku* v naznačeném stadiu. Nemá tudíž v ohledu tom žádné jiné odpovědnosti, nežli kterýkoli jiný poslanec český, který, zasedaje v říšské radě jako zákonodárce, ku změně poměrů těch v ničem se nepřičinil.

Jako zástupci c. k. vlády nebo-li vládnímu orgánu přišly poměry ty hraběti Fr. Thunovi bez jeho přičinění v nemalé míře vhod. Úřadní činnost jeho nemohla a nemůže totiž býti tak volně a nepředpojatě veřejně kritisována, jak by to bylo možné bez „objektivního řízení", t. j. kdyby o všech úsudcích o úřadní činnosti Jeho Excellence jako c. k. místodržitele rozhodovali výhradně jen soudcové z lidu — porotci.

Po několika málo letech úřadní činnosti hraběte Fr. Thuna však ani tyto poměry vzhledem *k volnosti slova a tisku* **nedostačily**. Prohlášením **výminečného stavu** dne 13. září 1893 pro Prahu a politické okresy vinohradský, karlínský a smíchovský, jež stalo se, jak byl hrabě Frant. Thun ve sněmu království českého dne 12. února 1895 sám prohlásil, *k jeho vlastnímu návrhu*, obmezena kromě obmezení jiných některých svobod ústavních také dosavadní »volnost tisku« ještě více.

Již před dvaceti léty *mlčky suspendované porotní soudy* pro tiskové záležitosti **suspendovány**, jak víme, **výslovně** a vyřizování deliktů tiskem spáchaných přikázáno na celý rok opět c. k. soudům jako před zavedením porotních soudů.

„Následky nových poměrů," psaly »Národní Listy« dne 21. října 1895, »byly patrny hned. *Oposiční tisk,* politické spolky i osoby v poslední době rozhodnějším způsobem v politickém životě veřejném vystupující pocítily již v prvních dnech výminečného stavu plnou tíhu nových vládních opatření.

Nejdříve *proti tisku* a jednotlivým spolkům obrácen byl hrot článku 6. a 7. zákona ze dne 5. května r. 1869, na nějž v nařízení svém kabinet hr. Taaffa se odvolával.

Už druhý den po té, kdy na nároží ulic výminečná opatření oznámena, rubrika obětí nové éry znamenala

první případy. **Zastaveny** totiž 14. září 1893 tyto listy a časopisy: **„Neodvislosť“, „Pokrokové Listy“, „Nové Proudy“, „Časopis pokrokového studentstva“** a **„Časopis československého studentstva“**.

Na jiné listy uvalena byla **tříhodinná censura**, opatření to, které při nynějším rozvoji žurnalistiky zejména namířeno bylo *proti politickým denníkům*, jimž tímto způsobem bylo učiněno nemožno novými zprávami konkurovati s listy, které censurou stíženy nebyly a tedy o tři hodiny déle, ráno i odpoledne, zprávy mohly přijímati a uveřejňovati. Nové opatření mělo i ten důsledek, že při konfiskaci listu censurou stíženého ani jediné číslo z tiskárny nemohlo se dostati do rukou předplatitelů, okolnost to, které dříve nebylo.

Tříhodinnou censurou stíženy byly tyto listy a časopisy: *„Národní Listy“, „Šípy“, „Vyšehrad“, „Humoristické Listy“, „Naše Zájmy“, „Čas“, „Česká Stráž“, „Pražské Předměstské Listy“, „Vinohradské Listy“* a kladenská *„Svoboda“*; kromě toho orgány socialních demokratů *„Socialní Demokrat“, „Bič“, „Časopis stavebních dělníku“, „Dělnické Noviny“, „Pekař“, „Rakouský kovodělník“, „Obuvník“, „Zář“, „Naše Heslo“* a *„Truhlářské Listy“*.

Tato censura arciť byla také uvalena na listy, které vznikly později: byly to *„České Noviny“, „Stráž pod Vítkovem“* a *„Volné Slovo“*. Z německých listů censurou postižen byl list jediný: *„Der Deutsche Volksbote“*, německo-nacionální týdenník pražský. Ne na dlouho: koalice napravila u tohoto jediného listu, co zavinil ku konci svého trvání kabinet Taaffův.

Uvalením censury neunikly vyjmenované listy smrtící ráně. Dne 24. května 1894 **zastaveny** pojednou **„Naše Zájmy“**. Týž osud stihl i nově zřízený denník **„České Noviny“** dne 10. srpna 1895, o měsíc pak později, dne 9. září, zastaven náhle i **„Vyšehrad“**, svobodomyslný týdenník, redigovaný po léta Klecandou, jemuž v Praze nedovoleno více vydávati jiný list, „jelikož vydávání jiného týdenníku bylo by tu obcházením zákazu“.

Dru. Edv. *Grégrovi*, majiteli knihtiskárny v Praze, a vydavatelstvu *»Vzdělavací bibliotéky«* rozkázáno bylo tiskopisy předkládati osm dní před vydáním.

Hřbitůvek listů, jež výminečný stav sřítil do hrobu, není tedy nepatrný. Ovšem neplatí tu slova: Spěte spánek věčný! A zastavení listu, ani censura nebylo vše, čím tisk poután a svoboda jeho obmezována. Víc zakusiti měla oposiční česká žurnalistika. Nejen že prohlídky redakční a u jednotlivých spoluredaktorův na denním byly pořádku, zodpovědní redaktoři téměř všech listů oposičních v neustálém byli vyšetřování, mnozí pak ze žurnalistů pro tiskové delikty postaveni *před soud výminečný*, kde bezvýminečně *byli odsouzeni*. Že i pokut slušnou cifru zaplatily za dobu výminečného stavu oposiční české žurnály, rozumí se samo sebou.

Ostatně musíme poznamenati, že pronásledování žurnálů nejlépe ukázalo, že výminečný stav jen formálně omezoval se na Prahu a sousedních pět okresů. Ve skutečnosti platil mnohem dále. V *Kolíně* nedovoleno vydávání *„Neodvislosti«*, *»Neodvislé Listy«* záhy zaměněny býti musily *»Radikálními Listy«*, konečně pak i tyto i s nově založeným *»Ruchem«* a *»Lidem«* uchýliti se musily až na Moravu, do *Brna*. Ostatní listy svobodomyslné v Čechách pocítily důsledky nové éry v **častých konfiskacích.«**

Sotva však minul od zavedení výminečného stavu rok, na který byly poroty pro tiskové delikty výslovně zastaveny, pomýšlel tehdejší ministr spravedlnosti hrabě Schönborn **na nové opatření vzhledem k tisku** a dne 17. června 1895, tedy dva dni před tím, nežli se rozloučil s úřadem ministerským, vydal státním návladnictvím výnos, kterýmž jím *nařízeno*, že ***nemají býti tiskopisy nadále jen zabavovány a konfiskace c. k. soudy potvrzovány, nýbrž že má býti ve všech případech zabavení provedeno také stihání subjektivní, t. j. vinník před porotní soud postaven.***

Nařízení to prohlašováno časem svým od mnohých listů za jakési uvolnění tisku. Tak psala na př. dne 20. července 1895 »Neue Fr. Presse«: Důležitost tohoto

výnosu má pro rakouský tisk nemalou váhu. Jeť ovšem jen *opětným úkazem slabosti našeho zákonodárství*, že vše to může býti provedeno pouhým ministerským výnosem bez jakékoli změny zákonův. Hrabě Schönborn výnosem tím připouští, co bylo od trvání právě platného trestního řádu tiskem neustále tvrzeno a v soudní praxi rovněž tak houževnatě popíráno: že ustanovení o řízení v záležitostech tiskových nepředpokládají stíhání objektivní, nýbrž subjektivní; jinými slovy: že ***článek, pro který nemůže býti spisovatel jeho postaven před porotní soud, nemá býti také konfiskován.***

Ve skutečnosti praktikováno však řízení v záležitostech tiskových od 23. května 1873, tedy po dva a dvacet roků *zcela opačně.* Kdežkoli státní návladnictva neodvážila se stíhati subjektivně, tam tiskopis prostě zabavila a podrobila konfiskovaný tiskopis tak zvanému „objektivnímu řízení", tak že jistý vynikající právník právem prohlásil funkci soudů při „objektivním řízení" za funkci ryze administrativní a nikoli v pravdě soudcovskou. Suverénní praxe odchýlila se od zřejmého znění zákona tak, že staly se i případy, kdy autor konfiskovaného tiskopisu sám žádal za stíhání subjektivní, což však mu se strany státního návladnictva pouhým poukázáním k „objektivnímu řízení« odepřeno bylo.

Potud vídeňský list.

V jaké míře asi byl připomenutým nařízením hraběte Schönborna tisk prodlením asi čtyř měsíců „uvolněn", vysvítá nad jiné zřejmě z interpelace, kterou poslanec G. Eim podal dne 20. října 1895 v říšské radě. Zněla takto:

Ve schůzi poslanecké sněmovny 19. července 1895 sdělil tehdejší správce ministerstva spravedlnosti výnos tohoto ze dne 17. června 1895, podle kterého „státní zástupce neb úřad bezpečnosti nařiditi může konfiskaci periodického tiskopisu jenom tenkráte, když *přestupek zákona obsahem způsobený opravňuje ke subjektivnímu stíhání*".

Nařizuje se dále, „*že trestné skutky tiskem spáchané mají býti napříště* se zřetelem na ustanovení § 493. tr. ř. a na

základě konfiskace, ve smyslu tohoto výnosu provedené, stíhány a že *subjektivní toto stíhání* pro delikty tiskové díti se má vážně, rychle, energicky a za svědomitého užívání všech prostředků, které poskytuje trestní řád k bezpečnému vyšetřování.«

Ve svém výkladu k výnosu tomu prohlásil zástupce ministerstva spravedlnosti:

»Vláda je si vědoma, že *bude musit ve všech těchto záležitostech* **předstoupiti před porotu**« (491. schůze poslanecké sněmovny, XI. zasedání, str. 20.927 stenogr. protokolu);

»*že při skutkové povaze* **není rozdílu** *mezi tím, co má býti* **subjektivně** *stíháno a tím, co* **objektivně**«, a že

»státním zastupitelstvím uloženo také, by **v každém případě**, kde to zákonná ustanovení dovolují, zavedla **stíhání subjektivní.**« (Tamže str. 20.926.)

Text výnosu a výklad k němu vzbudily domněnku, že toto poslední pořízení hraběte Schönborna znamená pokrok a větší právní bezpečnost pro rakouský tisk. Avšak *ukázala se* **klamnou.** Oprávněnost její nebyla potvrzena ani *podstatou, ani vykonáváním* výnosu toho.

Nečelilyť a nečelí snahy rakouského neodvislého časopisectva k tomu, by *vedle objektivního řízení* v jeho nynějším rozsahu *zahostilo se ještě souběžně řízení subjektivní tak*, aby tatáž věc byla podkladem **dvojího** řízení, nýbrž k tomu, aby se objektivní řízení omezilo na skrovné případy, jmenovitě vytčené a jinak vůbec zrušilo.

Způsob, jakým se výnos ze 17. června 1895 *provádí*, znamená — jak dovodil také bývalý president vrchního zemského soudu štyrského dr. ryt. Waser v časopise »Gerichtshalle« — *dvojí stíhání* **téhož** *domnělého trestního skutku* a tudíž *zcela výminečné* **přetížení tisku.**

V praxi výnosu toho jeví se opět ona *nerovnost a zvůle*, kterou poslanci opětně vážnou formou károli a odsoudili.

1. Jakkoli vzpomenutý výnos i podle svého znění a smyslu i podle výkladu, jejž k němu v této sněmovně podal zástupce ministerstva spravedlnosti, má povahu všeobecně závaznou, jakkoli dle něho *konfiskace je dovolena*

jen tam, kde »případ dostačuje ke subjektivnímu stihání« a jakkoli *»jíti před porotu ve všech těchto záležitostech«* **ukládá se** *konfiskujícímu úřadu* **za povinnost,** *z níž není výjimky*, byly přece vídeňská »Arbeiterzeitung« ze 23. září a 3. října, vídeňská »Zeit« z 5. října, vídeňský »Ostdeutsche Rundschau« z 10. října a vídeňská »Reichswehr« ze dne 13. října zabaveny státním zástupcem; ale *subjektivní stihání se nestalo.*

Tím je výnos ze dne 17. června t. r. zbaven platnosti a porušen.

Zabavující instance, nevznášejíc žalobu, doznává — ve smyslu výnosu toho — sama již předem, že **konfiskace** *jí způsobená* **byla neodůvodněná**, *jelikož dle vlastního uznání, ke subjektivnímu stihání nevystačuje.*

2. Stalo se, že notice, stati atd., které prošly nezávadně censurou, v sousedním městě byly zabaveny; že subjektivní řízení zavedeno, ale zastaveno, takže konfiskace tiskopisu jinde nezabaveného zůstala v platnosti, což je zjevným *nešetřením* výnosu ze 17. června 1895.

Je na jevě, že, jakmile jednotlivá *státní zástupitelstva sama si osobují obligatorní* jeho povahu měniti ve *fakultativní* a z **povinnosti k žalobě**, *imperativně sobě uložené*, **činí právo** *k žalobě, jehož dle uznání svého a libovůle své užíti mohou čili nic, vyhlášený účel opatření toho, obkličit objektivní řízení kartelami, stává se illusorním, ba úplně se ničí a že tiskové řízení opět se zvrací v to, čím bylo a čím býti nemá: v* **proceduru čistě administrativní** *a tím zároveň v administrativní* **bezuzdnost**.

Důkazem toho je faktum, že úřadní list »Wiener Zeitung« ve dnech 17., 18. a 19. října uveřejnil 51 potvrzených konfiskací.

3. Na základě výnosu ze 17. června 1895 zavedeno v četných případech — nikoli ve všech, jak by býti mělo — subjektivní řízení. Vznešeny žaloby na: »Národní Listy«, »Čas«, »Pozor« (v pěti případech), »Vyšehrad«, »Stráž pod Vítkovem«, »Jičínský Obzor«, »Hlasy z Podřipska«, »České Zájmy«, »Naše snaha«, »Právo lidu«, »Radikální Listy«, »Volný duch«, »Časopis kovodělníků«,

»Konec století«, »Bydžovské Noviny«; na autora spisu »Sodoma«, Jiřího Karáska; na autora »Wiener Allgem. Zeitung«, »Kikeriki« (ve dvou případech), »Politisches Volksblatt«, »Katholische Vereinsblätter«, »Wiener Neueste Nachrichten«, »Eisenbahnen«, »Mit vereinter Kraft«, »Volksfreund.«

Ve všech případech, jež dostaly se dosud **před porotu,** *vynesen výrok* **osvobozující**, *na základě jehož obžalovaní musili být uznáni nevinnými.*

Tu však stalo se — týká se to zejména olomouckého »Pozoru« a veškerých vídeňských procesů, jež od vydání výnosu ze dne 17. června 1895 se provedly, že **po** *vyhlášení osvobozujícího nálezu o* **subjektivní vině** *povstal státní žalobce a navrhl, aby soudní dvůr navzdor tomu* a jakkoli pan správce ministeria spravedlnosti autoritativně prohlásil, *»že při skutkové povaze není rozdílu mezi tím, co má býti stiháno subjektivně a tím, co objektivně«*, přece uznal, že **objektivní** *skutková povaha spočívá v inkriminovaném článku jako takovém, aby jej prohlásil za konfiskovaný, nařídil jeho zničení a zapověděl jeho šíření.*

Tomuto návrhu bylo pohříchu vyhověno, pokud jde o »Pozor«, »Wiener Allgemeine Zeitung« a časopis »Mit vereinter Kraft«.

Jak návrh sám, tak usnesení mu vyhovující jsou naprosto nepřípustny, jsou neoprávněnou revisí líčení před porotou a čirou negací ministerského výnosu a jeho intencí. Neboť *zamítavé votum porotců praví*, že stíhaný tiskopis *nemá vlastností, na základě kterých by mohl býti konstruován delikt a uložen trest* Protože však dle uvedeného výnosu *objektivní viny bez subjektivní není, nemá a nemůže být, nemůže tam, kde subjektivní vina byla popřena, nikdy býti provedeno objektivování.* Dokládati se tu § 492. tr. ř. jest úplně nemístno; tento platí pro stíhání *zastavené*, které kromě toho dle výnosu toho je vyloučeno, nikoli pro stíhání *provedené.*

Z těchto důvodů vznášejí podepsaní poslanci na pana ministra, tento dotaz:

1. *Jsou mu tyto příběhy z praxe výnosu ze 17. června 1895 povědomy?*

2. *Jest odhodlán, uložiti státním zastupitelstvům, aby — dokud objektivní řízení nebude vzpomenutým způsobem zákonně omezeno, — prováděla tento výnos přesně, bezvýminečně dle jeho znění a smyslu a stejnoměrně ?*

V takovém stadiu octla se „volnost tisku“ v Rakousku a tudíž i v Čechách několik dní po zrušení výminečného stavu a **na počátku sedmého roku** *úřadování J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržícího v království českém,* o němž víme, že **jako poslanec nikdy a v ničem se nepřičinil, aby byl tisk v Rakousku jakýmkoli způsobem uvolněn.**

Znamená-li nová, exministrem Schönbornem nařízená procedura soudní úlevu nebo přitížení tisku, jest lhostejné. Nám jde tentokráte pouze jen o to, *existují-li nějaké prostředky,* jimiž bylo by lze zbaviti se zákonním způsobem „objektivního řízení“ a přičiniti se o to, aby konečně po více nežli čtvrtstoletém trvání 11. paragrafu základních zákonů státních stalo se skutkem, co v paragrafu tom stojí: že „totiž **ve všech** *politických neb obsahem tiskopisu spáchaných zločinech a přestupcích rozhodují* **porotci** *o vině obžalovaného.*“

Najisto jen pouhou náhodou se stalo, že právě v den, kdy dopisujeme tuto stať **o konfiskační praxi c. k. orgánův,** došla z Vídně zvěst — pro nás Čechy, kteří jsme posavadním nepoměrům skoro již uvykli — takořka neuvěřitelná. *Poprvé* od zahájení éry ústavní *vyslovil se* totiž **ministr spravedlnosti** — **proti posavadní praxi konfiskací** a učinil také hned po svém nastoupení v úřad ministra přiměřené opatření, aby **praxe konfiskační** nebyla nadále prováděna jako doposud, nýbrž aspoň jaks taks v mezích zákona z doby absolutismu **zmírněna.**

Z vlastní iniciativy a bez jakéhokoli nátlaku rozeslal nový ministr spravedlnosti hr. Gleispach dne 20. října 1895 vrchním státním návladním oběžník, jejž v záležitostech ryze ústavní svobody pokládáme za jeden z nejdůležitějších a zároveň i v ohledu právním nejpoctivějších, jež byly od zavedení éry ústavní vůbec vydány.

Z té příčiny reprodukujeme oběžník ten v plném znění:

»Vývoj Rakouska na právní stát v nejlepším slova smyslu je podmíněn také *právním postavením tisku.* Toto postavení vyžaduje, aby jeho používání (tisku) bylo závislým *pouze* na podmínkách, jež sám zákon ustanovuje a ne — vyhoví-li se jim — také na předběžném úřadním povolení, jehož důvody — třeba byly sebe čistší — mohou se tuze měniti osobními náhledy a časovými poměry, aby neohrožovala se bezpečnost trvání, jež je nezbytnou vlastností pravého stavu právního. Vyžaduje dále výhradnou zodpovědnost novin dle zákona a před soudem. Tato slova někdejší vládní předlohy, připojená k nynějšímu tiskovému zákonu, stala se jeho vůdčí myšlénkou.

Objem tohoto zákona je stanoven čl. 13. st. zákl. zák. ze dne 21. prosince 1867 říš. z. č. 142 takto: »**Každý má právo slovem, písmem, tiskem nebo obrazem vyjádřiti své mínění v mezích zákonem vytčených.**« Tu praví se **výslovně,** *že* **tisku nesmí se ukládati censura.** Tím je také *dle rakouského práva* **zaručena svoboda tisku** a *každému dáno* — jak se často říkalo — **absolutní a nepromlčitelné právo v mezích státního pořádku projeviti svobodně své myšlénky** a *vší výmluvností přičiniti se,* aby *své spoluobčany získal pro své idey,* o nichž domnívá se — *právem* nebo **neprávem** — že *mohou prospěti vývoji lidstva,* neb od nichž očekává, že ze sporných mínění najdou pravdu.

Toto **drahocenné právo je základem ústavy, nejsilnější hradbou politických svobod, strážcem dobrých mravů a opatrovníkem spravedlnosti,** ale jen potud a tak dlouho, dokud při jeho používání má se v úctě zákon, jeho jediná mez, která má a musí býti nepřestupna. Přestupuje-li tisk tuto mez, dopouští se trestných činů proti posvátné osobě mocnářově nebo proti státu; ohrožuje-li mír státu, porušuje-li práva jiných osob, majetku a jmění, nebo brojí-li proti společenským zájmům: stává se z používání práva zneužívání, jež nejen ve veřejném, ale i ve vlastním zájmu novin musí potlačovati se beze všeho milosrdenství všemi státními prostředky již proto, že dobré noviny mohou vzkvétati, nedaří-li se dobře špatným časopisům.

Z významu novin, v nichž zrcadlí se veškerý kypící život státu a státních občanů, *vyplývá, že státní orgány, jimž uložena dohlídka na noviny, mají velice nesnadnou* a **zodpovědnou práci**, již konají větším dílem za nepříznivých poměrů, v čase skoupě vyměřeném, kdy není možná klidná úvaha. Stojíce samy uprostřed žití, mají souditi o skutkové podstatě trestního činu, při němž spolupůsobí činitelé většinou neznámí. Tu **bývá chyba snadna** a *připouštím, že* **se tak často stane**, *zvláště stíháním stupňovaným až k* **úplné nesnášelivosti, pro nepříznivou neb odmítavou kritiku jednotlivých nařízení neb opatření vlády nebo jejích orgánů.** Dokladem k tomu je přiložený přehled, jejž posílám vrchnímu státnímu zastupitelstvu a podřízeným zastupitelstvům k důkladnému uvážení a prozkoumání. Z něho patrno, že průměrně **všecky konfiskace** a v jednotlivých obvodech vrchních zemských soudů — mimo jediný — polovice všech konfiskací domácích periodických tiskopisů byla nařízena pro § 300. tr. zákona.

Prohlašuji, že **tato praxe nemůže se dále prováděti, protože nesrovnává se s platnými zákony, ba zneuznává jich.** Trvám na tom, aby **každá nelibost, každá dobře myšlená** nebo **ostřejší kritika některého opatření jednotlivého, třeba vysoce postaveného státního orgánu, neb úřadu, neměla za následek konfiskaci dotyčného periodického tiskopisu** a aby se každý článek, kterým se mají odvrátiti zamýšlené ostřejší reformy nebo způsobiti změny zákona a jehož podnětem bývá skutečná nebo líčená vášnivost nebo rozčilenost, způsobená neobyčejnými událostmi, někdy také malichernou choutkou, aby se obrátila na článek pozornost — považoval za podněcování k nenávisti neb opovrhování státními neb obecními úřady, nebo jednotlivými vládními orgány, pokud se týká jejich úřadování. **Takovým jednáním kalí se všeobecné právní vědomí.** Jest ostatně tak **zbytečným** a **marným**, protože potlačenou kritiku převezme později, obyčejně v ostřejší formě immunitou chráněný zastupitelský sbor, načež se může kritika bez závady uveřejniti v periodickém tisku.

Nařizuji *vrchnímu státnímu zastupitelstvu*, aby ve smyslu těchto výkladů poučilo podřízená státní zastupitelstva, kdy platí § 300. tr. zák. a přičinilo se, **aby se uskrovnil počet konfiskací na základě onoho článku nařízených.**

Ve Vídni, 20. října 1895.

Potud památný výnos nového ministra spravedlnosti hraběte Gleispacha.

Z článku, kterýmž vídeňský dopisovatel »Nár. Listů« komentuje tento výnos hraběte Gleispacha, vyjímáme:

Ministr Gleispach mluvil jenom podle ducha a písmena státních základních zákonů, tedy věci, které vlastně samy sebou se mají rozuměti a které v každém konstitučním státu evropském dávno existují a se uznávají. *V našem milém Rakousku však to*, **co je zákon** *a* **co je právo, neplatí** *a to jest* stydno a smutno.

Rakouské tiskové poměry jsou pravé unicum v Evropě. Zde dosažen jest ideál toho zpátečnického feudála pruského, který proslavil se výrokem: »Svobodu tiskovou? Ano, ale hned vedle ní šibenici.« Také my máme svobodu tiskovou, ale hned vedle ní šibenici: *můžeme psát a tisknouti, co libo, ale* **státní zástupce může také konfiskovati, co mu libo.** Pro konfiskační orgány státní základní zákony neplatí a ještě méně — — — výnosy ministerské.

Toť krůpěj pelyňku, kteráž otravuje radost z výnosu ministra Gleispacha. Bylo by dětinným počínáním neuznati, že Gleispach zmužile sáhl hned po svém nastoupení do tohoto vosího hnízda. On předsevzal si a ministerské radě oznámil, že hodlá podniknouti obsáhlou a sice liberální opravu tiskového zákona a když se mu ve výboru namítlo, že není záruky, že by směnku s tak dlouhou lhůtou splatnosti mohl v parlamentu eskomptovati, projevil ihned ochotu, že podle návrhů Pacákových provede opravu menší, skromnější, ale rychlejší a bezpečnější.

Tato dobrá vůle učinila na všech stranách nejlepší dojem, tím lepší, že ministr mohl se již vykázati vlastním skutkem. Výnos jeho vydaný, se souhlasem celé ministerské rady, projevuje tak poctivé zásady, že svobodo-

myslní mužové všech stran mohou bez rozpaku je podepsati.

Nechceme sice dáti za pravdu „Neue freie Presse", že tato řeč výnosu Gleispachova připomíná slavné listy Juniovy: nicméně s rakouských vládních lavic je zajisté nezvyklá, při nejmenším od dráhné doby nezvyklá. Proto nechceme ministru Gleispachovi, jenž činí dojem rozšafného, bodrého muže, upírati zásluhu ani my na oposičních lavicích, kteří jsme skrze návrhy Pacákovy houževnatým zápasem za svobodu tiskovou tuto řeč vynutili, tak že je do značné míry úspěchem české oposice. Nicméně při upřímném svém zadostučinění nechceme se přec oddávati sanguinickým nadějím.

Před třiceti čtyřmi léty a ještě o deset let později podobně horovaly vídeňské vlády pro tiskovou svobodu: vzpomeňme na Schmerlinga, Pratobeveru a což teprve na Herbsta! Jak krásně ten o svobodě tisku mluviti dovedl! A dějiny českého časopisectva a — kriminálů českých vypisují nesmazatelně, jak skutky odpovídaly slovům. Největší kriminalista rakouský dr. Glaser znamenitě trefně dokazoval nezbytnost svobody tiskové jako — spisovatel. Když pak byl ministrem spravedlnosti, zavedl za sedm let více tiskových tendenčních procesů než všichni jeho předchůdci dohromady.

V prvních dobách rakouské ústavnosti byl tisk cpán pěknými sliby jako kapoun lanýži — ale při této stravě přece se mu tuze špatně vedlo a do dnes vede. My v Čechách za místodržitelování hr. Thuna poznali jsme znovu, co je to rakouská svoboda tisku! To vzdor Schönbornovým posledním nařízením, která také kázala jiný mrav státním zástupcům, jenže beze všeho úspěchu. *Ať ministr nařizoval, co nařizoval*, **konfiskační guillotina nezahálela** a nikdo horlivost její dodavatelů nestihal. Tyto truchlivé zkušenosti vzbuzují obavu, aby také důrazná, neobyčejně řízná a upřímně svobodomyslná slova výnosu hr. Gleispacha nebyla mluvena jen do větru; možná dost, že státní zastupitelstva výnos přečtou a klidně do archivu

uloží a jako dříve také budoucně **bráti budou povel od úřadů — politických!**

Nejvyššímu správci politickému království českého nikdy tuze neimponovalo, co žádalo se ve Vídni a kdo ví, zda za krátko nebude zase, jak bývalo, třeba pro první chvíli účinek rozmachu Gleispachova byla — — umělecká pausa! Uvidíme, dovede-li si hr. Gleispach zjednati lépe respekt, než hr. Schönborn.

Ostatně jedno místo výnosu Gleispachova nás neuspokojuje, ono, kde činí rozdíl mezi »dobrým« a »zlým« tiskem. Zajisté lze svobody tiskové zneužívati a nikdo všechno, co se tiskne, nebude pokládati za dobré a neškodné. Ale tak všeobecný, blíže neurčený rozdíl mezi dobrým a zlým tiskem je povážlivý, ba nebezpečný. On sloužiti může orgánům konfiskačním za dvířka zadní, kterými se dostanou zase do starého šlendriánu. Třeba považiti, že v naši době názory ethické a mravní rychle se mění, a politické v našem milém Rakousku teprve.

Co bylo dobré za koaliční vlády, je za Badena špatné a myslíme, že na příklad baron Gautsch a hr. Hanuš Ledebur, tedy členové téhož kabinetu, mají o pojmu dobra i zla zcela různé náhledy. Tento rozdíl dobrého a zlého tisku mohl by se i hr. Gleispachovi snadno státi šikmou plochou, po níž by se svésti mohl až k slavným »liberálům« Glaserovi a Herbstovi.

Proto jakkoli nikterak nepodceňujeme dobré mínění, jež hr. Gleispach má o tisku a jakkoli nechceme zlehčovati opravdovost jeho odhodlání, zjednati nápravu: **nám milejší** než nejskvěleji — a nejliberálněji psaný výnos, **je přece zákon**. A snad třeba menší zákon, ale hned! Proto naléháme, aby ještě v tomto zasedání projednala se ještě jedna novella tisková a těšíme se, že hr. Gleispach slib svůj splní a hned po vánocích podá předlohu, jež zjedná zase kus nápravy, *aby tam*, **kde vládne dnes libovůle**, *napříště* **rozhodoval určitý zákon**; neboť také my liberalové věříme v pravdu prastarého slova: »Sub lege libertas.« **Zákon zajišťuje svobodu líp než sebe blahovolnější výnosy ministrů.**

Potud citát.

Nám zdá se, že **konfiskační praxe, jak byla u nás c. k. orgány se zákonníkem v ruce prováděna** po celé čtvrt století, aniž by bylo možno vzepříti se jí, **nemohla býti** *po zásluze spravedlivěji* posouzena, vlastně **odsouzena**, *jako se stalo právě tímto výnosem nového* **ministra spravedlnosti.**

Není tudíž nižádné pochybnosti, že nadchází svobodě tisku a snad i slova nová éra (a sice — byť i třeba ne úplně a naprosto uspokojující — tedy aspoň nepoměrně příznivější, než-li byla v právě minulém čtvrt století), za které ústavní boj národa českého za nezadatelná práva může býti aspoň poměrně usnadněn.

Trestní zákon z doby absolutismu, na jehož základě budou státní návladnictva i nadále politická provinění a tudíž i tisk stíhati, ovšem jest doposud v platnosti a není naděje, že bude tak brzo nahražen zákonem svobodomyslnějším. Také **»objektivní řízení«**, byť i méně přísné a po případě snad i benevolentnější, má zůstati i nadále v platnosti a konati c. k. vládním orgánům aspoň **podobné služby** jako doposud.

Z té příčiny jest nutno zasaditi se všemi zákonními prostředky o to, aby byl poslední tento zbytek preventivního soudnictví z doby absolutismu přiveden ad absurdum a prakticky proveden důkaz, že nesrovnává se s právními zásadami státních základních zákonů, poněvadž jest možno, jak byl sám ministr spravedlnosti ve svém výnosu podotknul, učiniti jej **zákonním způsobem — bezúčelným.**

Jsou pravdy, jež zůstávají mnohdy dlouho záhadami, které však — jednou přesně vysloveny — připadají každému člověku tak prostinkými, že pochopí je každé dítě.

Podobnou pravdu, zdá se nám, tají také „památný“ paragraf trestního řádu, o který se opírá „objektivní řízení“. Praktickou cenu může míti „objektivní řízení“ (právě tak jako kterýkoli jiný výkon soudní nebo policejní) jen tak dlouho, dokud možno pomocí jeho dosíci, čeho se jím dosíci chce, t. j. dokud jest možno pomocí „objektiv-

ního řízení« zameziti vydávání tiskopisů, **jež c. k. orgánové pokládají za závadné.** Jakmile se stane zamezování to nemožným, jakmile jest možno zabavený článek znovu beztrestně otisknouti, jest provádění »objektivního řízení« naprosto bezúčelným a musí býti zastaveno.

Jde tedy o to, zdali a jakým asi způsobem — ovšem jen naprosto zákonním — jest to možné?

Ústavní boj tohoto druhu **s vládní mocí,** která má k disposici **zorganisovaný aparát vládních orgánů** všech možných odstínů, jest — *bez ryze ústavní svobody slova a tisku* zdánlivě naprosto nemožný a jedině tím lze si vysvětliti, že po dvaadvacet roků nikdo se o to nepokoušel systematicky, že nikomu ani nenapadlo, že **oproti zorganisované moci vládní** *jest i v tomto případě potřebí* **zorganisované oposice, která by zákonními prostředky vládní moci čelila.**

Zákon sám skytá každému, kdožkoli byl stížen konfiskací tiskopisu, různé prostředky obranné, v jichž užití a využitkování až do posledních důsledností nikdo mu nebrání a také brániti nemůže.

Prostředků těch bylo také, jak známo, používáno; ale vždy jen sporadicky a zřídka kdy do posledních důsledností.

Především jsou to **námitky proti konfiskaci** a po případě odvolávání se až k poslední instanci. Jelikož však skoro všechny námitky proti konfiskacím prováděny *při zavřených dveřích*, nemělo namítání proti konfiskaci vzhledem k volnosti tisku skoro žádné důležitosti.

Jiného obranného prostředku a sice **interpelace v zákonodárných sborech,** jehož byl použil i autor tohoto spisu po definitivním potvrzení konfiskace obálky romanetta »Poslední dnové lidstva«, **používáno u nás v Čechách zřídka kdy.** A přece **právě jen tento způsob zákonní obrany** může, bude-li prováděn důsledně a s přiměřenou organisací, uložiti »objektivní řízení« definitivně a na vždy do hrobu.

Ovšem jest k tomu potřebí *spolupůsobení poslanců*, kteří právě proto, že činnost jejich bez ryze ústavní svobody

tisku vždycky jest latentní, součinnosti své žurnatistice neodeprou.

Navrhujeme tudíž prostě následující:

I. *O každé konfiskaci kteréhokoli tiskopisu buďtež ohlášeny i provedeny námitky* a celá procedura budiž provedena *až do posledních důsledností.*

II. Zároveň budiž **o každé konfiskace podána interpelace** *buď v říšské radě nebo ve sněmu zemském* a to **hned**, jakmile byla konfiskace provedena.

III. Aby procedura ta mohla býti prováděna pokud možná nejrychleji, *sestoupiž se z poslanců* **zvláštní sbor**, který by interpelace přijímal a **bezodkladně** *v parlamentě přednesl.*

IV. Jelikož pak, jak snad známo, používali druhdy i konfiskující c. k. orgánové tištěných blanketů, tak zvaných „šimlů", do kterýchž vpisován pouze název zabaveného tiskopisu, datum a podpis, **budiž podobných „šimlů" použito i při interpelacích.**

Nebudiž v nich pranic více uváděno, nežli na př. úvodní slova: Dne toho a toho byl ten a ten časopis zabaven a sice pro následující místo.

Na to **budiž do slova uvedeno záhadné místo** a připojen pouze dotaz, ví-li ministr, k němuž se interpelující obrací, že byl list *pro* **toto** *místo* zabaven.

Vše to jsou naprosto zákonní prostředky, v jichž použití a využitkování nemůže býti nikomu bráněno. A poněvadž **každá interpelace v parlamentu přednesená jest imunní**, *budiž také každá taková interpelace* **do slova znovu otištěna**, *a to netoliko jen v listě, jenž byl zabaven, nýbrž* **ve všech listech stejného neb aspoň podobného politického programu.**

Systematické a konsekventní provádění tohoto **zákonního prostředku obranného** mělo by za následek, že **každý zabavený článek** nebo třeba jen pouhé místo **mohly by býti** *ve dvou, ve třech dnech* **znovu otištěny** *a to netoliko v listě* **jen jediném**, v němž byly vytištěny původně, *nýbrž* **v různých listech jiných**, čímž *stalo by se* **»objektivní řízení«** *illusorním a bezúčelným a musilo by býti naprosto* **zastaveno.**

Vším tím, co jsme byli právě pouze zběžně naznačili, podán jest zároveň přesvědčující důkaz, *jakého rázu* jsou zákonní ustanovení, o které se právoplatnost »objektivního řízení« opírá, když může býti procedura ta zcela zákonním způsobem netoliko snad jen obcházena, nýbrž — použije-li se naznačených prostředků systematicky a důsledně — prostě **anullována**.

Končíme politicko-právní toto intermezzo v pevné naději, že prosté a na pohled skoro až naivní naše návrhy — pravé to právnické Kolumbovo vejce — nepadnou na půdu neúrodnou, a nepřejeme sobě nic tak vřele, než aby provádění jich zahájeno bylo ještě za úřadování J. Exc. hraběte Fr. Thuna jako c. k. místodržitele, kterýž jest — ovšem nepřímo a bez jakéhokoli spolupůsobení — návrhů těch mravním původcem.

Bez konfiskace několikrát již připomenuté obálky romanetta »Poslední dnové lidstva«, kterouž bylo dle výroku c. k. vrchního soudu pobuřováno proti J. Exc. panu místodržiteli Fr. Thunovi »jako jednotlivému vládnímu orgánu«, nebylo by totiž autoru tohoto spisu ani ve snu napadlo zabývati se »objektivním řízením«, tím méně jakýmkoli způsobem se přičiňovati, aby mu byl kopán — hrob . . . .

* *
*

Trváme, že bychom touto statí mohli zcela pohodlně ukončiti také celý spis . . . .

Čtenáři však zajisté neušlo, že nám nejde výhradně jen o kritiku úřadní činnosti J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího, nýbrž také o tak mnohé, co s kritikou tou není skoro v žádné souvislosti a o čemž nemůže býti za platných zákonů pojednáno jinak, nežli jak jsme se byli o to právě pokusili.

Z té příčiny končíme zatím část druhou a po kratinké přestávce zahájíme část třetí, v které se pokusíme **probrati kriticky úřadní činnost** J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího **podrobně** a zároveň naznačíme aspoň v hlavních rysech stav věcí, jak se byl za doby šestiletého úřadování J. Exc. hr. Fr. Thuna jako c. k. místodržícího v Čechách utvářil.

Třetí část tohoto spisu vycházeti bude taktéž v sešitech ve lhůtách týdenních a bude ji lze dostati ve všech řádných knihkupectvích **(vyjímaje knihkupectví dra. Frant. Bačkovského),** jakož i u spisovatele na **Smíchově**, Eggenberg č. 1.

Spisovatel přijímá také **předplatné**: na 5 sešitů 60 kr., na 10 sešitů 1 zl. 20 kr. i se zásylkou každého sešitu hned po vyjití.

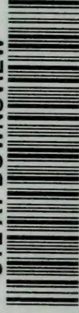
První část, obsahující prvních šestnáct sešitů, prodává se jako samostatný svazek po 1 zl. 92 kr.

Druhá část, obsahující dalších sedmnáct sešitů, po 2 zl. 10 kr.

Knihtiskárna VONDRUŠKA a KOLANDA v Praze-Karlíně.

Cena 2 zl. 10 kř.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 27 25 08 017 5